

فَسَاغَا لَهَا لَيْلِي خَزَانِ كَمْتُمْ لَا تَحْلُو وَزَيْنُ
وَقَبَاوِي فِي هَوْنِ بَدَا لَيْتِنَا

الْمَعْرِفَةُ بِهَدْيِ

وَقَاوِي فِي رَدِّكَ

افادات

مُحَمَّدٌ كَبِيرُ فِقْهِهِ لَعَمْرُكَ عَظَمَانُ بِأَلْفِ مَوْلَانَا مُفْتِي مُحَمَّدُ فَرِيدُ

جَامِعَةِ دَارِ الْعِلْمِ حَقَائِقُهُ الْكُورَةُ خُتْمُ

تَحْرِيجُ وَتَرْجُومَةُ

مُفْتِي مُحَمَّدُ بَابُ مَنَگَلِي مَدْرَسَةِ الْعُلُومِ صِدِّيقِي زُرُونِي

مَكْتَبَةُ رَسِيدِيَّة

فِي نِي رُوڈ سِر دَارِ پَلَا زِه الْكُورَةُ خُتْمُ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَاسْئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝

فتاوی دیوبند پاکستان

المعروف به

فتاوی فریدیہ

دریم جلد

محدث کبیر فقیہ العصر مفتی اعظم عارف باللہ

مولانا مفتی محمد فرید رحمۃ اللہ علیہ

جامعہ دارالعلوم حقانیہ اکوڑہ خٹک

افادات

مفتی محمد وہاب منگلوری

مدرس دارالعلوم صدیقیہ زرہی

تخریج

وترتیب

دارالترجمہ و کمپوزنگ سنٹر

عبدالغنی پلازہ محلہ جنگی پشاور

ترجمہ

و کمپوزنگ

مولانا حافظ حسین احمد صدیقی نقشبندی

مہتمم دارالعلوم صدیقیہ زرہی ضلع صوابی

زیر

سرپرستی

مکتبہ رشیدیہ اکوڑہ خٹک

ناشر

تول حقوق په حق د ناشر محفوظ دی

د کتاب نوم: فتاوی دیوبند پاکستان المعروف بفتاوی فریدیه (دریم جلد)

افادات: محدث کبیر فقیه العصر مفتی اعظم عارف بالله مولانا

مفتی محمد فرید مجددی زروبوی رحمۃ اللہ علیہ

شیخ الحدیث و صدر دارالافتاء جامعہ دارالعلوم حقانیہ اکوړه خټک

ترتیب و تخریج: مولانا مفتی محمد و هاب منگلوری نقشبندی

دارالافتاء دارالعلوم صدیقیہ

معاون: مولانا مفتی عصمت اللہ حقانی

مترجمین: مولانا محمد منظر مردانی فاضل جامعہ امداد العلوم صدر

برهان الدین صدیقی فاضل جامعہ دارالعلوم کراچی

ایم اے پشاور یونیورسٹی (فون: ۰۳۴۴-۹۱۶۹۰۲۳)

مصحح: مولانا لطف الرحمن صاحب مدرس و نگران قاسم العلوم شب قدر

کمپوزنگ: دارالترجمہ و کمپوزنگ سنتر عبدالغنی پلازه محلہ جنگی پشاور

ضفامت: ۵۸۸ صفحات

رومي چاپ: اکتوبر ۲۰۱۱ء شوال ۱۴۳۲ھ

زیر سرپرستی: مولانا حافظ حسین احمد صدیقی نقشبندی

مہتمم دارالعلوم صدیقیہ زروبوی ضلع صوابی (پاکستان)

مکتبہ رشیدیہ سردار پلازه اکوړه خټک نوشهره

رابطه نمبر: ۰۳۴۴-۹۰۸۴۶۹۳

فهرست مضامین

صفحه	مضمون
------	-------

باب صلاة المسافر

(فصل في السفر التي تتغير به الاحكام)

- د قصر مونځ د پاره په سفر کښې مشقت کيدل ضروري نه دی ۴۵
- دائمی سفر یا قیام، شریعت سره متصادم نه دی ۴۵
- د بې قراره سړی د اقامت او سفر مسئله ۴۶
- وطن اصلی ته په مرور سره هم سفر ختمیږي ۴۷
- د ملازمت یاد علم د طلب په سلسله کښې د وطن اقامت اهمه مسئله ۴۷
- د ملازمت ځانې چه کله وطن اقامت جوړشی بیا
- چه ئې ترڅو پورې پریخودی نه وی اتمام به کولې شی ۴۸
- د میلونو په اندازې مسافت سره د قصر اعتبار ۴۹
- په ملکي سرحد او محاذ باندې کیسپ لگونکی فوجیان
- سپاهیان په قصر او اتمام کښې د پورته افسرانو تابع دی ۵۰
- د ښاریا د ښار د حدودو قیدی به اتمام اود بیابان او
- صحرا قیدی به قصر کوی ۵۲
- د جنگی قیدیانو د اقامت او قصر نیت معتبر نه دی بلکه
- هغوی د خپلو افسرانو تابع دی ۵۳
- د یوسړی په دوه وطنونو کښې د جائیداد وغیره
- کیدلو په صورت کښې د سفر او قصر مسئله ۵۵
- ښځه به د مورپلار کور اود خاوند د کور د سفر په لار کښې قصر کوی ۵۶

صفحہ	مضمون
۵۷	د قصر مونخ د پاره د سفر د مسافت مقدار
۵۷	کوم ډرائیور چه مستقل په سفر کېږي وی د هغه د مونخ حکم
۵۷	د وطن اقامت نه نورو ځایونو ته د تلو په صورت کېږي
۵۷	به سفر د کوم ځای نه حسابېږي؟
۵۸	د ښځې د مورپلار اود خاوند د خواښې سخر
۵۸	د کور په مینځ کېږي د سفر د مسافت مسئله
۵۹	د سرکار حکم د پنځلس ورځونه د زیات پاتې
۵۹	کیدو دې او ملازم کم قیام کوي
۶۰	د ۴۸ میلې یا ۷۸ کلومیټر نه کم د سفر مسافت کېږي به قصر نه کوي
۶۰	په مختلفو ځایونو کېږي د کور او مورپلار وغیره
۶۰	د کیدلو په صورت کېږي د سفر او اقامت مسئله
۶۲	د ملازمت په ځای کېږي د پنځلس ورځو نه کم قیام والا به قصر کوي
۶۲	د ملازمت په ځای کېږي یوځل د اقامت کولونه پس
۶۲	تر دې ځای پریځودلو پورې به اتمام کوي
۶۳	د افغان مهاجرینو په افغانستان کېږي د جهاد په
۶۳	دوران کېږي د قصر او اتمام مسئله
۶۴	په سفر کېږي د درې ورځو مسافت معتبر دې فرسخونه معتبر نه دی
۶۴	مسافر چه په کوم لار باندې ځي د هغې مسافت به معتبر وي
۶۵	د اقامت د پاره عارضی نیت معتبر نه دي
۶۶	که په آبائی وطن کېږي صرف جائیداد وی نو
۶۶	په هغې کېږي راجح قصر دي

صفحہ	مضمون
۶۷	په کور او جائداد کېږي د مشترکو دوه رونیو په مختلفو ځایونو
۶۷	کېږي د اوسیدلو په صورت کېږي د اقامت او قصر مسئله
۶۸	مسافر ډرائیور به وطن اصلی یا اقامتی ته دواپس کیدلو
۶۸	نه مخکېږي قصر کوي
۶۸	د تاهل او تزوج والا ځای کېږي به قصر کولې شي
۶۹	د تجارت سامان د پاره ئې کور په کرایه واخستلو او ځي په باندو
۶۹	کېږي ئې خرڅوی لیکن اقامت نیت ئې نه دي نو قصر به کوي
۷۰	په باندو کېږي د اقامت نیت صحیح دي
۷۰	د پنځلسو ورځو نه کم اقامت کولو واله به قصر کوي
۷۱	د اهل و عیال وطن اقامت ته چه متاهل کله کله راځي نو قصر به کوي
۷۲	د بحری جهاز د ملازمینو قصر او اتمام
۷۲	د سرکاری مدرسو او مدارس عربیه د ملازمینو خپل
۷۳	نیت معتبر دي د متبوع نه دي
۷۳	د افسریالا یا امیر په حکم باندې د سفر په اندازې
۷۳	نیت کولو والا به قصر کوي
۷۴	وطن اقامت چه ئې څو پورې پریځودې نه وی هغې کېږي به اتمام کوي
۷۵	وطن ته ځنگل نه هره هفته تللو راتللو کېږي د قصر او اتمام مسئله
۷۶	د مهاجرین افغانستان د اقامت نیت
۷۷	که افغان مجاهدینو په آبادی کېږي د اقامت
۷۷	نیت نه وی کړې نو قصر به کوي
۷۸	د بهشتی زیور د یو عبارت وضاحت

فصل فی قصر الصلوٰۃ

- ۷۹ د یو مسافر مقیم امام پسی د نیت کولو مسئلہ
- ۷۹ کہ مسافر مقتدی پہ مسافر امام باندې د مقیم خیال
- ۷۹ اوکړو او د څلورو رکعتو نیت ئې اوکړو نو اوس به څه کوی
- ۸۰ د مسافر مقتدی مقیم امام پسی د رکعتونو د بیت مسئلہ
- ۸۱ شرعی مسافر د قصر په نه کولو سره گنہگار یدې
- ۸۲ په سفر کښې جمع بین الصلاتین صوره جائز ده
- ۸۲ مسافر چه د مقیم امام د مونځ په آخره کښې شامل شی
- ۸۲ نو پوره مونځ به کوی
- ۸۳ په سفر کښې د سنن رواتب په ادا کولو او نه کولو
- ۸۳ کښې د فقهاؤ راجح قول
- ۸۴ په سفر کښې د سنتو د پریخودلو او نه پریخودلو مسئلہ
- ۸۵ د سفر د بعضې احکاماتو باره کښې تپوس
- ۸۷ په شرعی سفر کښې مسافر باندې قصر واجب او اتمام
- ۸۷ ممنوع دې او روژه نیول بهتر دي
- ۸۸ د چا دوه وطنه کیدلو صورت کښې د قصر د مونځ مسئلہ
- ۸۹ د مسافر سړی د مونځ په حالت کښې د مقیم کیدو دپاره د نیت مسئلہ
- ۸۹ مسافر به د مقیم په اقتداء کښې څلور رکعتہ کوی
- ۹۰ په هندوستان کښې د قید پاکستانی قیدیانو د مونځ مسئلہ
- ۹۱ د وطن اقامت نه د سفر شروع کولو په صورت کښې به قصر کوي
- ۹۲ په آبادی کښې به مقیم قیدیان اتمام کوی

- ۹۳ د مسافر امام د مقیمینو د پاره څلور رکعتہ مونځ کول
- ۹۳ په مسجد الحرام او مسجد نبوی کښې مقیم امام
- ۹۳ پسی به پوره مونځ کولې شی
- ۹۴ په جیل کښې به قیدیان اتمام کوی که قصر
- ۹۵ د مونځ په حالت کښې دا قامت د نیت مسئلہ
- ۹۶ د حنبلی مسافر اقتداء کښې د حنفی مسافر اتمام کول

باب صلاة الجمعة

- ۱۰۰ د جمعی مونځ فرض عین دي او ددې د فرضیت نه منکر کافر دي
- ۱۰۰ د جمعی په ورځ د نیکو اعمالو فضلیت
- ۱۰۱ د جمعی په ورځ د بعضې عملونو په کولو کښې
- ۱۰۱ د ثواب زیاتوالي او د جمعة الوداع مسئلہ
- ۱۰۱ د جمعی د مونځ نه پس جهری ذکر کول بدعت نه دي
- ۱۰۲ البته په بعضې صورتونو کښې مکروه دي
- ۱۰۴ بنځو د پاره جمعی له جماعتونو ته تلل مکروه دی
- ۱۰۵ د جمعی او اختر مونځ به په یوه ورځ باندې ادا کولې شي
- ۱۰۶ کپړې ویستل او صرف څادر تاو هلو سره د جمعی مونځ کول
- ۱۰۷ د جمعی په ورځ حرمت بیع وغیره د دویم اذان سره ده که د اولنی سره؟
- ۱۰۷ په باندو کښې د جمعی او ظهر په مینځ کښې
- ۱۰۷ د جمعی کولو اجازت نشته بلکه ظهر کول ضروری دي
- ۱۰۷ د جمعی په ورځ د وعظ اوریدلو د پاره د خپلې
- ۱۰۸ محلې په ځانې د بلې محلې جماعت ته تلل

مضمون		دریم جلد
صفحہ		
۱۰۹	د یو سری پہ یو وخت کنبی درې ځایونو کنبی خطبه	
۱۱۰	او جمعه ورکول ممکن غیر واقع دي	
۱۱۱	د جمعو تعدد جائز او توحد افضل دي	
۱۱۱	د جمعي په باره کنبی د فقهي نه د ناخبره غیر مقلد عجيبه مسئلې	
۱۱۲	که د جمعي بندولو په صورت کنبی د فتنې او فساد	
۱۱۲	اود خانه جنگی خطر ه وی نو جمعه به نشی بندولې	
۱۱۳	په یو جمات کنبی د جمعي مونځ پریخودونه پس	
۱۱۳	بیا شروع کول مباح دی	
۱۱۴	د جمعي د آخری دوه رکعتونو سنتود تاکید	
۱۱۴	او عدم تاکید او د نیت مسئله	
۱۱۵	د جمعي نه پس څلور رکعتہ سنت کافی او شپږ رکعتہ بهتر دی	
۱۱۵	د جمعي د مخکنو سنتو د قضا په باره کنبی تفصیلی استفتاء	
۱۱۸	د جمعي د څلورو رکعتو سنت قبلیه د قضا حکم	
۱۱۹	د جمعي نه مخکښی چه څلور سنت پاتې شی	
۱۱۹	نور وستولوستل ئي احوط دی	
۱۲۰	په قریه کبیره او قریه صغیره کنبی د احتیاط الظهر هیڅ اصل نشته	
۱۲۱	په مشکوک مقام کنبی د احتیاط الظهر د کولو جواز	
۱۲۲	په کومو خلقو چه جمعه واجب نه ده هغه خلق به	
۱۲۲	د ظهر مونځ با جماعت ادا کوی	
۱۲۳	د جمعي د شرطو په تحقیق کنبی د شک په وخت کنبی احتیاطاً کول	
۱۲۳	د جمعي سنت جمات سره مختص نه دي	

مضمون		دریم جلد
صفحہ		
	فصل فی شروط صحة الجمعة	
۱۲۵	په هر ځای کنبی د جمعي د جواز حکم د قرآن	
۱۲۵	او حدیث او فقهي نه مخالف دي	
۱۲۷	د جمعي متعلق د شرعی ضرورت په بنا باندې	
۱۲۷	په مذهب غیر فتوی ورکول صحیح دي	
۱۲۷	د جمعي د صحیح والی ته د امن عامه نه کیدل ضرر نه رسوي	
۱۲۸	چرته چه عام اجازت نه وی هلته د جمعي څه حکم دي؟	
۱۳۰	په فنا ئي مصر (بنار) کنبی د مسافت اعتبار نشته	
۱۳۱	په هنگامی او وقتی بنار کنبی جمعه صحیح ده	
۱۳۱	په جیل کنبی د جمعي د عدم جواز هیڅ وجه نشته	
۱۳۲	په قریه صغیره کنبی د حاکم په حکم د جمعي اقامت صحیح دي	
۱۳۳	په میلونو سره د بنار د فنا او د بنار شرطونه او	
۱۳۳	په شافعی مسلک باندې د جمعي ورکولو حکم	
۱۳۴	په بانډو کنبی او سیدونکو باندې د جمعي د مونځ د پاره	
۱۳۴	بنار ته راتللو او د جمعي په فرضیت کنبی د امامانو اختلاف	
۱۳۵	د وعظ او تبلیغ د پاره په ورکوټی کلی کنبی جمعه قائمول	
۱۳۵	په فناء د مصر کنبی د میلونو هیڅ اعتبار نشته	
۱۳۶	چه په کوم کلی کنبی څو محلي او څو جماتونه وی	
۱۳۶	نو هغه د لوئي کلی په حکم کنبی دي	
۱۳۷	د (جمعه فی القرا په باره کنبی د عدم جواز قول راجح او مؤید دي	
۱۳۹	د جمعي او اخترونو دواړو د پاره مصر شرعی شرط دي	

صفحہ	مضمون
------	-------

- ۱۳۹ د سنی، شیعہ او مرزائی وغیرہ مشترک کلی
- ۱۴۰ کنبی د جمعې د مونځ حکم
- ۱۴۱ په جیل کنبی د جمعې مونځ صحیح دي
- ۱۴۲ د جمعې د اقامت د پاره د قاضی او گورنر (والي) د اجازت مسئله
- ۱۴۲ د جمعې د مونځ د پاره د جومات کیدل شرط نه دی
- ۱۴۳ په بانډو کنبی د جمعې د اقامت د پاره د مذهب نه
- ۱۴۳ اوړیدل غیر مستحسن کار دي
- ۱۴۳ د کمیټې په حدودو کنبی داخلي بانډې په فنا د
- ۱۴۳ مصر یا مضافاتو کنبی داخلي بانډې دی
- ۱۴۴ په دارالحرب کنبی جمعہ کول صحیح دي
- ۱۴۵ کوم ځانې کنبی چه جمعہ جائز وی هلته گټور ځایونو
- ۱۴۵ کنبی جمعہ کول جائز دي
- ۱۴۶ په بانډه کنبی جمعہ جائز نه ده
- ۱۴۷ په صحرا کنبی د جمعې اقامت صحیح نه دی
- ۱۴۷ په جیل کنبی دننه د قیدیانو یا خوالاتیانو جمعہ او اخترونه
- ۱۴۸ په صحرا او بیابان کنبی جمعہ او اخترونه په هیڅ
- ۱۴۸ صورت کنبی هم صحیح نه دي
- ۱۴۹ په مستقل کیمپ کنبی د مسلمان حاکم په اجازت سره جمعہ قائلول
- ۱۴۹ د جمعې د مونځ د پاره اذن عام اود بادشاه شرط کیدل مقاصد نه دی
- ۱۵۰ د جمعې د اقامت د پاره ښار جماعت او خطبه وغیرہ ضروری دي
- ۱۵۳ د شرعی ښار په باره کنبی د حضرت مفتی صاحب په
- ۱۵۳ بانډې اعتراض اود هغې تفصیلی جواب

صفحہ	مضمون
------	-------

د حضرت مولانا فضل احمد صاحب صدر مدرس

- ۱۵۴ دارالعلوم اسلامیه لکی مروت جواب
- ۱۵۴ په تعریف د ښار کنبی د فقهاؤ اختلاف
- ۱۵۵ د دارالافتاء جامعہ حقانیہ د طرفنه د حضرت مولانا
- ۱۵۵ فضل احمد صاحب په جواب بانډې اعتراض
- ۱۶۰ د ښار نه څلور سوه میله لرې تجارتی منډی کنبی جمعہ کول
- ۱۶۱ په قریه صغیره کنبی جمعہ صحیح نه ده لهندا په هغې
- ۱۶۱ کنبی احتیاطی مونځ کول بی احتیاطی ده
- ۱۶۲ په درې سوه افرادو بانډې مشتمله آبادی قریه صغیره ده
- ۱۶۲ په متعددو قری بانډې مشتمله علاقه شرعی ښار نه دي
- ۱۶۲ په تقریباً دوه زره کسانو بانډې مشتمل قریه کنبی
- ۱۶۳ د جمعې مونځ صحیح وی
- ۱۶۳ په دوه زرو افرادو بانډې مشتمل آبادی کنبی د جمعې د مونځ حکم
- ۱۶۳ په ۱۲۰ کورو نو بانډې مشتمل افغان مهاجر کیمپ
- ۱۶۴ کنبی د جمعې د مونځ حکم
- ۱۶۴ په څلور زره افرادو بانډې مشتمل آبادی کنبی
- ۱۶۵ د جمعې حکم چه پکنبی شپاړس د کانونه وی
- ۱۶۶ په قریه صغیره کنبی د جمعې د قائلولو اجازت نشته دي
- ۱۶۷ په متعددو قری بانډې مشتمل علاقه کنبی د جمعې د مونځ حکم
- ۱۶۷ په ۹۰ کورو نو بانډې مشتمل آبادی کنبی په جمعہ
- ۱۶۸ او حکم جمعہ کنبی د مسافر وغیرہ استثناء

صفحه	مضمون
------	-------

۱۲۹	چه آبادی نه وی نو صرف د بازار کیدل د جمعې
۱۷۰	د تحقیق د پاره کافی نه دي
۱۷۱	په اتلس سوه آبادي کښې د جمعې اقامت صحیح دي
۱۷۲	که یو نیم زر مردم شماری وی نو جمعه صحیح ده
۱۷۲	په یوه وادی کښې د مختلفو محلو او کورونو کیدلو
۱۷۲	په صورت کښې د جمعې حکم
۱۷۲	د فتنې او فساد د وجې نه په باندېه کښې د جمعې حکم
۱۷۴	په موضع شادی د همیال کښې د جمعې د مونځ په
۱۷۴	باره کښې دیارلس تفصیلی مسئلې
۱۷۴	د موضع روات تعریف

فصل فی الخطبة

۱۸۲	د جمعې او عیدین د خطبې د الفاظو مقدار او حکم
۱۸۲	د جمعې په ورځ په خطبه کښې یا د خطبې نه مخکښې
۱۸۲	د وعظ او نصیحت حکم
۱۸۲	د جمعې او اخترونو په خطبه کښې د پنجابې ژبې
۱۸۳	شعرونه وئیل خلاف سنت دی
۱۸۳	
۱۸۴	د امام د اجازت نه بغیر په جمات کښې وعظ او تقریر کول
۱۸۵	د جمعې په خطبه کښې د والسلطان العادل ظل الله فی الارض، الخ،
۱۸۵	لوستلو حکم

صفحه	مضمون
------	-------

۱۸۲	د خطبې دوران کښې د قعدې په شکل کښې کیناستل
۱۸۲	نه مطلوب دی نه ممنوع دي
۱۸۷	د جمعې په ورځې جمات کښې تیپ شوې تقریر اورول
۱۸۷	نه مطلوب دی او نه ممنوع دي
۱۸۷	د جمعې په خطبه کښې د حضرت امیر معاویه <small>رضی الله عنه</small>
۱۸۷	د نوم اخستلو حکم
۱۸۸	د دویم اذان او خطبې په مینځ کښې جمات د پاره چنده کول
۱۸۹	د جمعې په دواړو خطبو کښې تقریر کول د مونځ
۱۸۹	د پاره نقصان ورکونکې نه دي

باب صلاة العیدین

۱۹۳	په ښځو د اختر مونځ واجب نه دي
۱۹۳	د اخترونو په مانځه کښې د شافعی امام اقتداء صحیح ده
۱۹۴	د اختر د ورځې د پاره دمخکښې نه جامې تیارول
۱۹۴	او رقم کښېښودل صحیح دي
۱۹۵	د اخترونو مونځ په صحرا کښې بهتر دي او په
۱۹۵	مصر کښې متعددو مقاماتو باندې جائز دي
۱۹۶	د اختر د مونځ د پاره شپيته میله مزل کول د هیچا په نزد واجب نه دي
۱۹۶	د جمعې او اختر مونځ کښې د داخل د ائمه اربعه مذهب نه دي
۱۹۸	بغیر د عذر نه عیدگاه کښې مونځ نه کول خلاف سنت دی
۱۹۸	او د محلي په جماتونو کښې جائز دي
۱۹۸	په آبادي کښې دننه عیدگاه او د مسجد حکم یو شان دي

صفحه	مضمون
------	-------

- د اختر په مونځ کښې د خلقو د کثرت په وجه ۱۹۹
- د سجده سهو پریخودل جائز دي ۱۹۹
- په یو ځای کېښې پرله پسې ځان ځانته د اختر مونځ کول ۱۹۹
- د عیدینو د خطبې په ضمن کېښې یا روستو ۲۰۰
- د خطبې نه په هیئت اجتماعیه سره د دعا حکم ۲۰۰
- د اختر د مونځ یا خطبې نه پس د دعا کولو متعلق ۲۰۱
- قول رسول یا فعل رسول ثابت نه دي ۲۰۱
- د اختر د مونځ یا خطبې نه پس دعا کول عفو او مباح ده ۲۰۲
- د اختر په ورځ د مصافحې حکم ۲۰۲
- د ښار نه یونیم میل فاصله باندې په صحرا کېښې د اختر مونځ ادا کول ۲۰۳
- عید کاره، عید مبارکی او عید د پاره د نوو جامو د اهتمام حکم ۲۰۴
- د اختر په ورځ د مصافحې او معانقې نه ۲۰۴
- منع کولو کېښې سختی صحیح نه ده ۲۰۶
- د عیدین په مونځ کېښې په مسبوق خپل ۲۰۸
- رکعت د تکبیراتو سره پوره کوی ۲۰۸
- تکبیرات تشریق د احادیثو نه ثابت دي، ۲۰۸
- تکبیرات تشریق په منفرد او ښځه دواړو باندې واجب دي ۲۰۹
- د مفتی به قول په بناء تکبیرات تشریق د عرفې ۲۰۹
- د سحر نه تر د ۱۳ ذی الحجة عصر پورې دي، ۲۰۹
- په تکبیرات تشریق کېښې مفتی به قول د صاحبینو دي ۲۱۰

صفحه	مضمون
------	-------

کتاب احکام الجنائز

باب صلاة الجنائز

- د یو مسلمان بې جنازې دفن کولو سره به ټول خبر ۲۱۳
- شوی مسلمانان گناهنگار وي ۲۱۳
- د جنازې په مونځ کېښې عدم تاخیر افضل دي ۲۱۳
- په جنازه کېښې دعوا مو د طرفه مقرر قاضی په ۲۱۴
- امام الحی باندې مقدم دي ۲۱۴
- په جنازه کېښې فاتحه لوستل او د احنافو مذهب ۲۱۵
- په جنازه کېښې د امام څلورو تکبیرونو نه زیات وئیل ۲۱۶
- د جنازې نه منع کونکی دي توبه تائب شی ۲۱۷
- د جنازې نه پس د دعا حکم ۲۱۷
- په جنازه کېښې درې صفونه جوړول افضل دي او ۲۱۸
- د کثرت په صورت کېښې طاق جوړول انسب دي ۲۱۸
- په جنازې کېښې د امام په زوره سره دعا لوستل ۲۱۹
- په قبرستان کېښې د جنازې د مونځ حکم ۲۲۰
- د مرتکب کبائر د جنازې حکم ۲۲۱
- په شیعه د جنازې حکم ۲۲۲
- د قرض خواه د طرفه قرض دار باندې د جنازې بندولو هیڅ حق نشته ۲۲۲
- د منکوحه الغیر سره د نکاح کولو والا د جنازې حکم ۲۲۳
- د منکوحه الغیر ساتلو والا جنازه ۲۲۴
- د مړی سر جنوب ته او خپې شمال ته کول او جنازه کول ۲۲۵

صفحه	مضمون
------	-------

۲۲۲	د نیولونه مخکښې چه قطاع الطريق قتل کړې شول
۲۲۲	نو جنازه به ئې تشی کولې
۲۲۷	د نابالغه د جنازې نیت
۲۲۷	که د مړې صرف سره او موندلې شی نو د جنازې څه حکم دي؟
۲۲۷	د دروغژن د امامت حکم
۲۲۸	په مړې باندې د ولی ابعده د جنازې کولو نه پس
۲۲۸	د ولی اقرب په دویم ځل جنازه کول
۲۲۹	په مړې باندې پلټ خادر یا کفن واچولې شی یا
۲۳۰	د ریښمو په کپړو کښې وی نو د جنازې څه حکم دي؟
۲۳۱	د جنازې د تکرار اجازت نشته
۲۳۱	دامام الحی په موجود گئی کښې د بل سړی جنازه کول
۲۳۱	د مړ پیدا شوی بچي د جنازې حکم
۲۳۲	د جنازې په نیت کښې د فرض په ځانې کفائي وئیل
۲۳۲	مړې ویستل او بل ځانې ته وړل او په
۲۳۲	هغه باندې په دویم ځل د جنازې حکم
۲۳۳	د مرزائي جنازه کول یا ئې د جنازه پسې تلل ناجائز دی
۲۳۳	د څو ورځونه پس د جنازې مونځ کول
۲۳۴	جنازه تر څلویښتو قدمونو پورې وړل سنت زائده (مستحب) دي
۲۳۵	د والدینو قاتل، قطاع الطريق او د خود کشی کولو والا جنازه
۲۳۶	د بالغه او نابالغه یوځانې جنازه کښې د نیت او دعا مسئله
۲۳۶	په مقبره او سرک باندې د جنازې مونځ کول

صفحه	مضمون
------	-------

۲۳۷	دامام الحی نه د خفگان په وجه دویم امام د پاره
۲۳۸	جنازه کول خلاف سیاست دي
۲۳۸	په خود کشی کونکې باندې د جنازې مونځ جائز بلکه راجح دي
۲۳۹	که په دریاب کښې زور او بد بو دار لاش او موندلې شی
۲۴۰	نو غسل او جنازه به ئې کولې شي
۲۴۰	په قادیانی باندې جنازه کول حرام دی
۲۴۰	په پلټ ځانې چه ولاړوی نو جنازه به صحیح نه وي
۲۴۱	په جنازه کښې د کت د ځانې پاکیدل شرط نه دي
۲۴۱	په مرزائي باندې د جنازه کونکو د نکاح حکم
۲۴۲	د قبل البلوغ لیونی او بعد البلوغ لیونی په جنازه کښې فرق
۲۴۳	دعا بعد الجنازه صفونو ماتولو نه پس جائز ده
۲۴۴	د کسر الصفوف نه پس دعا بعد الجنازه باندې بل سوال
۲۴۵	د دعا بعد الجنازه شرعی حیثیت
۲۴۷	المقالة فی الدعاء بعد الجنازة
۲۵۱	د غائبانه جنازې حکم
۲۵۳	د بالغانو او نابالغانو په مشترکه جنازه کښې
۲۵۳	به دواړه دعا گانې لوستلې کیږي
۲۵۳	په قاتل، غل، لاره شوکونکي، مفرور او باغی باندې د جنازې حکم
۲۵۴	د سخت باران په وجه جمات کښې جنازه کول جائز دي
۲۵۵	د جنازې په درود کښې د درود ابراهیمی نور الفاظ ثابت دی
۲۵۶	د خنثی مشکل د جنازې طریقه

صفحه	مضمون
------	-------

۲۵۷	د مسلمانې موري يا مور پلار د متابعت
۲۵۸	د وجې نه به په بچې باندې جنازه کولې شي
۲۵۹	د حرامی په غوږونو کښې د اذان او جنازې حکم
۲۶۰	که په اوقات مکروه کښې جنازه حاضره شي نو جنازه مکروه نه ده
۲۶۱	د جنازې په نیت کښې د بعضې الفاظو پریخودل
۲۶۲	په قبرستان کښې د جنازې مونځ او د مړي منتقل کولو
۲۶۳	په وجه د دویمې جنازې حکم
۲۶۴	د ټول عمر بیلماڅه سړی د جنازې حکم
۲۶۵	د اغوا په دوران کښې په اغوا کننده مقتول باندې به جنازه نه شي کولې

فصل فی السجود والغسل والدفن والتعزیه

۲۶۶	چرته چه مرگ شوی وی دهغې ځائې په مقبره کښې
۲۶۷	دفن کول مستحب دي
۲۶۸	د مړي د پاره صندوق جوړول او دفن کول
۲۶۹	مړي ته په دویم ځل غسل ورکول يا گنډه لې شوي قميص
۲۷۰	پر توگ وراچول د (تعامل امت) نه خلاف دي
۲۷۱	بعد الغسل او د جنازې وړلو وخت کښې به د مړي سر او خپې
۲۷۲	کوم طرفته وي؟ او خلقو لره د دفن نه مخکښې د کتلو وغیره مسئله
۲۷۳	د دفن کولو نه پس د تعزیت وخت شروع کیږي
۲۷۴	د ښځې خاوند یو بل د غسل او دفن وغیره حکم
۲۷۵	د خاوند د پاره مړي ښځې ته په غسل ورکولو کښې
۲۷۶	د تجرید البخاری حدیث نه استدلال صحیح نه دي

صفحه	مضمون
------	-------

۲۷۷	د مړي په غوږونو کښې د اذان کولو هېڅ څه ثبوت نشته
۲۷۸	په قبر د اذان حکم
۲۷۹	مړي پیدا شوې بچې به په قبرستان کښې دفن کولې شي؟
۲۸۰	په قبر کښې د مړي سره ټولنې وغیره کښودل خلاف سنت دي
۲۸۱	د کفن په وخت که قبر او غورزیږي نو بیا دې سم کړې شي
۲۸۲	د قبر سرخپو ته د سورة بقرې اول آخر لوستل
۲۸۳	اود تلقین بعد الممات حکم
۲۸۴	د دفن نه پس د مړي خپو ته د سورة البقره اول او آخر لوستل
۲۸۵	د دفن نه پس د میراث مسئله بیانول نه مطلوب دی او نه ممنوع
۲۸۶	د غسل نه پس که په مړي یوه شپه تیره شي نو د غسل اعاده نشته
۲۸۷	د مړي سره بطور تبرک د حدیثو او وظیفو کتابونه دفن کول
۲۸۸	ځنځی مشکل ته د غسل ورکولو مسئله
۲۸۹	په تعزیت کښې دعا، د جنازې نه پس دعا او
۲۹۰	په حيله اسقاط کښې د قران د دور حکم
۲۹۱	په قبر باندې سیمتي گټې کښودل او خاورې اچول
۲۹۲	بعد الدفن د تلقین میت حکم
۲۹۳	د مړي بل وطن ته منتقل کولو او مسلمان لره
۲۹۴	د اهل کتابو په مقبره کښې دفن کولو مسئله
۲۹۵	د دفن نه مخکښې لاش بل ځائې ته وړل
۲۹۶	د پیدا شوی مړي بچي نوم کښودل جائز دي
۲۹۷	مړي ته د غسل ورکولو حقدار او په اجرت باندې
۲۹۸	د غسل ورکولو مسئله

صفحہ	مضمون
------	-------

۲۸۲	د یو لویشت نه اوچت قبر جوړول او په هغې باندې
۲۸۲	د یوې ونې څانګه خخول
۲۸۷	د غسل په وخت کښې د مړې خپې قبلې طرفته کول
۲۸۷	د مړې په دریمه ورځ د مړې جامې وغیره وینځل رسم دې
۲۸۷	جُنْب مړې ته دوه ځلې غسل ورکول د هیچا مذهب نه دې
۲۸۸	د قبر نه گیر چاپیره څلور طرفونو ته د گټو تختې لگول
	او په مینځ کښې خاورې اچول
	چه قبر تیاروی او جنازه هم شوې وی نو دچا
۲۸۸	د زیارت د انتظار د پاره مړې کښودل بهتر نه دي
۲۸۹	د نوازائیده مړې بچی کفن دفن کولو دپاره د خلقو جمع کیدل
۲۸۹	د جنازې مونځ نه پس سمدستی جنازه اوچتول
	د دفن نه مخکښې د مړې د منځ نه کفن لرې کول
۲۹۰	چه خلق ئې زیارت اوکړي
۲۹۱	د تکفین نه پس د مړې منځ کتل
۲۹۱	د مړې په اولنۍ شپه د قبر نه گیر چاپیره اور بلول
۲۹۲	د کفن نه مخکښې او روستو دواړو حالتونو کښې تعزیت جائز دې
۲۹۳	د بل چا په ملکیت کښې دفن کول جائز نه دي
۲۹۳	په اخترونو کښې د تعزیت دپاره په دویم ځل تلل
۲۹۴	د جُنْبې مړې حکم
۲۹۴	د جمات په نسبت حجره کښې د تعزیت دپاره کیناستل بهتر دی
۲۹۵	په دویم ځل جنازه او د غسل میت نه مخکښې د تعزیتی دعا حکم
۲۹۵	کفن باندې سپاهی یا خاورې سره مبارک کلمات لیکل

صفحہ	مضمون
------	-------

۲۹۲	برزخی ژوند د ښځې دواډه او میراث وغیره سره منافی نه دې
۲۹۲	غورزیدلې قبر په دویم ځل جوړول
	مرزایان او شیعه ګان به د مسلمانانو په
۲۹۷	قبرستان کښې نشی دفن کولې
۲۹۸	د نا معلومه قاتل مقتول ته به غسل ورکولې کیږي
	په مړې باندې د آیه الکرسی او نورو آیاتونو نه
۲۹۸	د منقش خادر اچولو حکم
۲۹۹	مړې لس لس قدمونه وړل او درې ځلې کښودل او اوچتول
۳۰۰	د څلویښتمې د رسم حکم
۳۰۰	مړې پسې د ختم کولو حکم
۳۰۱	د عالم د پاره مړو ته غسل ورکول بطور پیشه مکروه دی
۳۰۲	د مکې مکرمې نه راوړې شوې خادر مړې باندې خورول

فصل فی زیارة القبور وایصال الثواب وغیرها

۳۰۵	د روضه مطهره د زیارت او د زیارت القبور آداب او مستحبات
۳۰۶	په قبرستان کښې د دعا او سلام طریقه
	په مقبره کښې ایصال ثواب مسنون دې او تخصیص
۳۰۷	د سورت او شمار د التزام په وجه بدعت دې
۳۰۸	مړې پسې د مختلفو خیراتونو حکم
	د مړې د ایصال ثواب د پاره د جمعې د شپې
۳۰۹	او د څلویښتمې د خیرات حکم

صفحه	مضمون
۳۰۱	پنځه کسانو د پاره په ختم القرآن کښې بې ترتیبی کول په ثواب کښې مځل نه ده
۳۱۱	د دفن کولو په وخت کښې کانړو باندې تبارک الذی وئیل او قبر ته غورزول او د جنازې نه مخکښې جائې نمازونه تقسیمول
۳۱۲	مړې د جُمعې د پاره کور کښې کښودل، مړې پسې خیرات کول، دعا بعد الجنازه، دائره اسقاط وغیره
۳۱۴	د اولیاء په قبرونو باندې گنبد او چار دیواری جوړول
۳۱۵	د مړې سره قبل الدفن تلاوت کول او په قرانی ایتونو باندې منقش خادر په کټ خورول
۳۱۶	د غسل نه مخکښې د مړې په خوا کښې تلاوت او د هغه په حق کښې دعا کول
۳۱۷	د چهارشنبې یا زیارت په ورځ دفن شوې قبر باندې جمعې پورې د پهرې ورکولو رسم
۳۱۸	د مړې چاته په خوب کښې د قبر بدلولو حکم کول
۳۱۹	د یو قبر نه بل ته شعله او چتیدل
۳۱۹	د نابالغه بچو نه د نکیر منکر سوال او جواب
۳۲۰	د قبر خاوره تبرکات یا علاجاً خوړل یو منکر کار دې
۳۲۱	د ښځو د پاره د خارجی مصلحتونو په بنا زیارة القبور ممنوع دي
۳۲۲	په مزارونو باندې د بعضې عوامی کارونو شرعی وضاحت
۳۲۴	د اصحاب کُهِف سپې ته ایصال ثواب
۳۲۴	د دریاب وړلو په وجه د قبرونو منتقل کول
۳۲۵	د بدعاتو او رسوماتو په وجه قبرونه وړانول جائز نه دی

صفحه	مضمون
۳۲۶	قبر او تعزیه ښکلول، د قبر د کانړې په بدن باندې د مړلو حکم
۳۲۷	د جنازې په وخت کښې غریبانو کښې د جامو تقسیم
۳۲۷	د مړې یا قبر په خوا کښې د قران مجید د تلاوت حکم
۳۲۸	خاوره د مړې په قبر کښې کښودل اود اچولو حکم
۳۲۹	په قبرونو باندې شنه څانگه کښودل جائز دی
۳۲۹	او پکښې کښودل ابداع دې
۳۲۹	د قبر پخولو او هغې باندې د غلاف اچولو حکم
۳۳۰	د مړې سره قران کښودل او دامام د جائې نماز مسئله
۳۳۱	د مړې دفن کولو نه پس درې ځلې دعا کول
۳۳۲	په میډیکل کالجونو کښې د مړې په بدن باندې تجربات کول
۳۳۳	په قبر باندې د ایتونو، حدیثونو، تاریخ وفات او نوم وغیره لیکلو حکم
۳۳۳	د اولیاء الله او صلحاؤ په قبرونو جهنډې لگول او غلاف اچول
۳۳۴	په قبرستان باندې تیریدلو وخت کښې لاس او چتول دعا کول
۳۳۵	د جنازې شریکانو د پاره د مړې په کور کښې خوراک کول
۳۳۵	د مړې په باره کښې مختلفې مسئلې
۳۳۷	په قبرستان کښې د خوراک کولو حکم
۳۳۸	زیارة القبور جائز او عبادة القبور ناجائز دي
۳۳۸	قبر چه تیاری دنته پکښې سورت نیس لوستل
۳۴۰	په خاوره دمول او په قبر کښې خوړول
۳۴۰	د بعضې ځناورو جنت ته تلل
۳۴۱	مسئله اطعام من اهل المیت

صفحہ	مضمون
۳۴۳	پہ زور قبر کنبی فلش گٹر (Gutter) جو پول
۳۴۳	د ماشوم بچی د مہ کیدلو نہ پس چیلئ ذبحہ کول
۳۴۳	او ھوکی د قبر خوا کنبی د دفن کولو رسم
۳۴۴	پہ قبر کنبی سورت یسین لوستل، د جنازہ دوران کنبی
۳۴۴	ذکر کول او د ناخواندہ جنازہ کول

فصل فی احکام الشہید

۳۴۷	د توپک پہ ذریعہ سرہ ظلماً مقتول شہید دی
۳۴۷	د شہید د شہادت اخروی دار و مدار پہ نیت دی
۳۴۸	شہید تہ بہ د انزال او جنابت پہ وجہ غسل ورکولی کیڑی
۳۴۹	د شہید انور ژوند د قرآن او حدیث نہ ثابت دی
۳۴۹	پہ ثوابی او عرفی شہید کنبی فرق او مری تہ د تیمم کولو مسئلہ
۳۵۱	د شہید قسمونہ او د کفن دفن مسئلہ
۳۵۴	پہ ہم دھماکو کنبی مہ شوی کسان شہیدان دی
۳۵۴	د نامعلوم سری پہ ډزو سرہ مہ شوی سری شہید دی
۳۵۴	چہ پہ صحرا کنبی مہی او مندلی شی نو غسل
۳۵۴	بہ ورته ورکولی کیڑی یا نہ؟

کتاب الزکوٰۃ

باب وجوب الزکوٰۃ

پہ انما الصدقات للفقراء والمساکین (الایۃ)

۳۵۸	کنبی د صدقی نہ مراد زکوٰۃ دی
-----	------------------------------

صفحہ	مضمون
------	-------

۳۵۹	پہ مالک نصاب باندی زکوٰۃ فرض دی اگر کہ
۳۶۰	حاجات صلیہ لکہ سورلی وغیرہ ورته حاصل نہ وی
۳۶۰	پہ نابالغ او مجنون باندی زکوٰۃ واجب نہ دی
۳۶۰	کہ د صدقی پہ لفظ سرہ د زکوٰۃ پہ نیت څہ څیز
۳۶۰	ورکړیشی نو زکوٰۃ ادا کیڑی
۳۶۱	د نصاب شرعی نہ کم مال کنبی وجوب د زکوٰۃ نشته
۳۶۱	مال کہ د نصاب پہ اندازہ نہ وی نو زکوٰۃ بہ واجب نہ وی
۳۶۲	د سرورزو او سپینو زرو د خلط او انفراد پہ صورت کنبی د زکوٰۃ حکم
۳۶۳	د حرمان زکوٰۃ نصاب
۳۶۳	د زکوٰۃ د فرضیت د پارہ بلوغ شرط دی
۳۶۴	پہ نقد و روپو کنبی ہر کال باقاعدہ زکوٰۃ واجب دی
۳۶۴	د زکوٰۃ د نصاب پہ اوزانو کنبی د حضرت تھانوی
۳۶۵	او محقق لکھنوی اختلاف
۳۶۶	انکم تیکس د زکوٰۃ متبادل نشی کیدی
۳۶۷	ریڈیو، تی وی پہ حاجت اصلیه کنبی داخل دی یا نہ؟
۳۶۷	د سواری د پارہ موٹر، قالین، ریڈیو، د دکان
۳۶۸	فرنیچر وغیرہ کنبی زکوٰۃ نشته
۳۶۹	پہ زکوٰۃ کنبی تاخیر مکروه دی
۳۶۹	د زکوٰۃ پہ ادا کولو کنبی تعجیل افضل دی تاخیر بہتر نہ دی
۳۷۰	د صاحب مال زکوٰۃ پخپلہ د هغه پہ ذمہ دی د بل چا پہ ذمہ نہ دی
۳۷۱	د غنی جوړیدلو وخت نہ بہ قمری کال تیریدلو باندی زکوٰۃ واجب کیڑی

صفحہ	مضمون
------	-------

- ۳۷۱ د بلار بہ مالونو کنبی د بچو د پارہ د اباحت او اجازت عامہ پہ صورت کنبی د زکوٰۃ وغیرہ مسئلہ
- ۳۷۲ د نصاب نہ کم سرہ زر او خہ رقم او د مہر مؤجل بہ صورت کنبی خاوند باندی د زکوٰۃ مسئلہ
- ۳۷۳ کہ پہ پلار باندی د بچو قرضہ وی نو ددی قرض زکوٰۃ پہ چا واجب کیڑی؟
- ۳۷۴ د یوولس تولو سرو زرو کنبی شریک پلار او بچو باندی د زکوٰۃ حکم
- ۳۷۴ د خوئی پہ صاحب نصاب کیدلو سرہ پلار نہ غنی کیڑی
- ۳۷۵ د زکوٰۃ د رقم ورکیدلو صورت کنبی پہ دویم خل د ادائیگی حکم
- د زکوٰۃ وکیل نہ غلا کیدلو صورت کنبی مالک
- ۳۷۵ د پارہ پہ دویم خل د زکوٰۃ ادا کولو مسئلہ
- ۳۷۲ د زکوٰۃ پہ ادا کولو کنبی بہ د موجودہ بنار قیمت معتبر وی
- ۳۷۲ د تکمیل نصاب وخت نہ بہ حولان حول معتبر وی
- حاجات اصلیه کنبی پہ نہ لگولی شوی رقم باندی
- ۳۷۷ بہ باقائده زکوٰۃ واجب وی
- ۳۷۷ د زکوٰۃ پیسی د مقروض پہ قرضہ کنبی د ورکولو مسئلہ
- ۳۷۸ پہ مقروض باندی د قرضی زکوٰۃ واجب نہ دی
- ۳۷۹ د قرض زکوٰۃ پہ مقروض نشته قرض ورکونکی باندی دی
- ۳۷۹ مقروض تہ پہ زکوٰۃ کنبی قرضہ پریخودلو سرہ زکوٰۃ نہ ادا کیڑی
- ۳۸۰ د بینک پہ زکوٰۃ فنڈ کنبی د نفع نقصان پہ بنیاد باندی د زیاتی حکم
- د بینک د زکوٰۃ اخستلو طریقہ د نہ صحیح کیدلو
- ۳۸۱ پہ صورت کنبی پخپلہ د ادائیگی طریقہ
- ۳۸۲ د اوسہ د حکومت نظام زکوٰۃ صحیح او باقاعدہ دی

صفحہ	مضمون
------	-------

- پہ بینکونو کنبی جمع رقمونہ سرکاری طور سرہ
- ۳۸۲ د زکوٰۃ وصولی او د تقسیم کولو حکم
- د پاکستانی حکومت پہ مروجہ نظام زکوٰۃ باندی
- ۳۸۳ اعتراض او دا د شرک مترادف گرځولو حکم
- ۳۸۴ د کاغذی نوٹ پہ ذریعہ سرہ زکوٰۃ ادا کیڑی
- ۳۸۶ د کاغذی کرنسی پہ ادائیگی سرہ زکوٰۃ ادا کیڑی
- ۳۸۷ مروجہ کرنسی ثمن عرفی دی لہذا پہ دی سرہ زکوٰۃ ادا کیڑی
- ۳۸۸ شیعہ تہ د زکوٰۃ ورکولو یا د عامل جوړولو حکم
- ۳۸۸ د زکوٰۃ نہ بیچ کیدلو د پارہ ځانته شیعہ او جعفری وئیل اولیکل
- گاډی کہ د تجارت د پارہ نہ وی نو د هغی
- ۳۸۹ پہ آمدنی کنبی بہ زکوٰۃ واجب وی پہ قیمت کنبی نہ
- ۳۸۹ د دوکان پہ عمارت او فرنیچر باندی زکوٰۃ واجب نہ دی
- ۳۹۰ د حولان حول نہ پس د نور رقم راتللو صورت کنبی د زکوٰۃ مسئلہ
- د کال پہ مینځ کنبی مال مستفاد بہ پہ حولان حول
- ۳۹۱ کنبی د سابقہ نصاب تابع وی
- ۳۹۲ د حولان حول نہ مخکینی اخستلی شوی گاډی باندی د زکوٰۃ مسئلہ
- د باقاعدہ هبی او تملیک پہ صورت کنبی بہ
- ۳۹۲ زکوٰۃ پہ موهوب لہ باندی فرض وی
- ۳۹۳ مہتمم د چندی ورکونکو وکیل وی د طالبانو نہ وی
- د مختلفو مزکینو زکوٰۃ جمع کولو او خلط کولو
- ۳۹۴ پہ صورت کنبی د خیلہ تملیک حکم
- ۳۹۴ فقیر تہ د زکوٰۃ رقم ورکولو نہ پس د واپسی تقاضا کول جائز نہ دی

صفحہ	مضمون
------	-------

۳۹۵	یو مدرسې ته د زکوٰۃ ورکولو وعدہ اوشوہ او زکوٰۃ بلې مدرسې ته ادا کړې شو؟
۳۹۶	په جماعتی زکوٰۃ فنډ کېنې چه کله د تملیک لحاظ نه وی نو زکوٰۃ نه ادا کیږي
۳۹۷	د زکوٰۃ فنډ په مضاربت کېنې ورکول او د هغې منافع خوړل حرام دی
۳۹۷	په ډاک باندې د زکوٰۃ لیږلو خرچ په لیگونکی دې
۳۹۸	د زکوٰۃ چیترمین د پاره د زکوٰۃ نه تنخواه مقرر کول

باب الزکوٰۃ فی الاموال

۴۰۱	د دوه سوو درهمو او چاندئ نصاب
۴۰۱	د نصاب نه کم خالص سونا اود پنځوس روپو په صورت کېنې د زکوٰۃ حکم
۴۰۲	د نصاب نه کمې سونې سره پیسې وی هغې کېنې د زکوٰۃ مسئله اود بهشتي زیور د عبارت توضیح
۴۰۳	په غنمو اود سونې چاندئ په زیوراتو کېنې د زکوٰۃ مسئله
۴۰۴	د تعمیری کار د پاره کیښودلې شوی رقم باندې به زکوٰۃ واجب وی چه د نصاب نه کم سونا او چاندی وی او د مجموعی یمت نصاب ته رسیږي نو زکوٰۃ به واجب وی
۴۰۵	د سونې چاندئ قیمت کول اود هغې څلویښتمه حصه زکوٰۃ کېنې ورکول جائز دې
۴۰۵	که زکوٰۃ دخپلو پیسو سره گډوډ شي نو نور رقم ورکولو سره ذمه فارغه کیږي
۴۰۶	

صفحہ	مضمون
------	-------

۴۰۷	د اصل زر او سود د مجموعې نه زکوٰۃ ادا کول
۴۰۸	نصاب نه کمو زیوراتو او مهرمو جل کېنې د زکوٰۃ مسئله
۴۰۹	په بینکونو کېنې جمع شوې رقوم د اموال ظاهره په حکم کېنې دی
۴۱۰	د حج د پاره کیښودې شوی رقم کېنې زکوٰۃ واجب دې
۴۱۱	موجوده کاغذی نوټونه او د چاندئ نصاب
۴۱۲	د پاکستانی کرنسې په لحاظ سره نصاب د زکوٰۃ
۴۱۳	په صرف چاندئ یا چاندئ اوسونا کېنې د زکوٰۃ طریقہ
۴۱۳	په سونا چاندئ کېنې به د حولان حول دوخت قیمت معتبر وی
۴۱۴	بنځې ته مهر نه علاوه ورکړې شوو زیوراتو کېنې د زکوٰۃ حکم
۴۱۵	د استعمال د پاره څلویښت پنځوس جوړو جامو کېنې د زکوٰۃ مسئله
۴۱۶	د کان په پیداوار کېنې زکوٰۃ
۴۱۶	د کور جوړولو د پاره کیښودې شوی رقم کېنې د زکوٰۃ حکم
۴۱۸	د بنځې د کالو نه بغیر د اطلاع نه د زکوٰۃ او فطرانه ادا کولو حکم
۴۱۹	په گانډه کېنې د کیښودې شوی زیور زکوٰۃ د بینک وغیر نه اخستې شوې قرضې به هم
۴۱۹	د نصاب زکوٰۃ نه منها کولې شي
۴۲۰	په زر ضمانت باندې د زکوٰۃ حکم
۴۲۰	د دکان په زر ضمانت او پگړی د زکوٰۃ حکم
۴۲۱	د کاروبار په پلاټونو او سرمایہ کېنې زکوٰۃ
۴۲۲	د پلاټ په قیمت کېنې د هر کال زیاتوالی په صورت کېنې د زکوٰۃ حکم
۴۲۳	په غیر منقولہ جائیداد کېنې د زکوٰۃ حکم

صفحہ	مضمون
------	-------

۴۲۳	د اوسیدلو یا تجارت پہ نیت لره تعمیر کړې شوي
۴۲۴	کور کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۲۵	د اوسیدلو د بڼه اخستلې شوي زمکه کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۲۶	په کرایه ورکړې شوو دکانونو او کورونو باندې زکوٰۃ نشته
۴۲۷	د تجارت په نیت سره اخستلې شوي زمکه یا دکان او مکان باندې زکوٰۃ واجب دي
۴۲۸	د ترک او بس په قیمت کښې نه بلکه په آمدنی او حاصلاتو کښې به زکوٰۃ ادا کوي
۴۲۹	په قسطونو د خرڅ شوي ترک په اقساطو باندې زکوٰۃ
۴۳۰	په گاډی او تجارتی غنمو کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۳۱	په تجارتی او کرایه والا گاډو کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۳۲	د کرایه د پاره یا ذاتی استعمال د پاره موټر کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۳۳	د پټکي په پیسو د زکوٰۃ حکم
۴۳۴	د جی پی فنډ او په کال کښې دوه ځلې د زکوٰۃ د کتایي حکم
۴۳۵	جی پی فنډ ظاهره کښې د دین ضعیف په حکم کښې دي
۴۳۶	د حکومت د طرف نه په زوره کټ شوي رقم او تنخواه کښې زکوٰۃ
۴۳۷	په تجارتی او نقد مال کښې د حولان حول نه
۴۳۸	پس هر حال کښې زکوٰۃ واجب دي
۴۳۹	په ذاتی کتابونو کښې د زکوٰۃ حکم
۴۴۰	صرف د غوا یا میخی په صورت کښې د زکوٰۃ حکم
۴۴۱	د نصاب د بقائې په شرط مال تجارت کښې
۴۴۲	د نقصان په صورت کښې هم زکوٰۃ فرض دي

صفحہ	مضمون
------	-------

۴۳۲	د گانې په قرضه کښې د زکوٰۃ حکم
۴۳۷	د قرضې په رقم کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۳۸	د جمات فنډ باندې تجارت کول او هغې کښې د زکوٰۃ مسئله

باب زکوٰۃ السوائم

۴۳۹	د گډو بیزو نصاب او زکوٰۃ
۴۴۰	د نصاب نه کم گډو بیزو کښې زکوٰۃ نشته
۴۴۱	د گډو بیزو د مشترکه نصاب مسئله
۴۴۲	د غواگانو او میخو په زکوٰۃ باندې د چراگاه (ورشو)
۴۴۳	د کرائي هیخ اثر نه پریوخي
۴۴۴	د گډو بیزو په زکوٰۃ کښې معیت فی الرعی شرط نه دي
۴۴۵	په اجاره باندې ورکړې شوو گډو بیزو کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۴۶	زکوٰۃ کښې د ځناور ورکولو په ځانې قیمت ورکول

باب زکوٰۃ الزروع والثمار (العشر)

۴۴۷	د عشر د وجوب د پاره غنا او نصاب شرط نه دي
۴۴۸	د حنفی مسلک په رنډا کښې په زرعی پیداوار کښې نصاب نه دي مقرر
۴۴۹	د میوو په عشر کښې د یو کال ذخیره کیدلو شرط معتبر نه دي
۴۵۰	پاکستانی زمکې عشری دی خراجی نه دي
۴۵۱	د وقف زمکې د عشر مسئله
۴۵۲	ائمہ مساجد ته په ورکړې شوې سیري کښې عشر واجب دي
۴۵۳	د رهن شوي زمکې عشر او د رهن په پیسو کښې د زکوٰۃ مسئله
۴۵۴	په باغونو کښې د عشر مسئله او د امام ابو یوسف د قول تشریح

صفحه	مضمون
------	-------

۴۵۳	د عشر باره کنبې د امام ابو یوسف په قول باندې دویم ټپوس
۴۵۶	په عشر کنبې د وجوب د وخت قیمت معتبر دې
۴۵۷	په عشر کنبې د جنس د قیمت ورکولو په صورت کنبې مقامی نرخ معتبر دې سرکاری نه
۴۵۷	د عشری زمکې نه د خراج اخستلو په صورت کنبې ذمه نه فارغه کیږي
۴۵۸	د خور حصه زمکه باندې غاصب رور خور ته عشر ورکولې شي
۴۵۹	افغان مجاهدین عشر اخستلې شي
۴۵۹	په شرابو، تماکو، افیمو او بنگو کنبې د عشر مسئله
۴۶۰	د غیر مملوک ځنگلاتو د آمدنی او د عشر او زکوة مسئله
۴۶۱	د مملوک او غیر مملوک غرونو په چلغوزو کنبې د عشر حکم
۴۶۲	په غرائزه میوو کنبې عشر نشته
۴۶۳	په قاشقاشو، او افیمو او ډوډه کنبې د عشر مسئله
۴۶۳	د افیمو عشر د پخیدلو نه پس د زمکې په مالک باندې دې
۴۶۴	د غرائزو وونو په میوو کنبې د عشر حکم
۴۶۵	د مالټو د باغ یا نورو وونو مینځ کنبې په غلې وغیره کنبې د عشر حکم
۴۶۵	په میوه دارو او غیر میوه دارو وونو کنبې د عشر مسئله
۴۶۶	د سیوانو په باغونو کنبې د عشر ویستلو طریقه
۴۶۷	د گیا د پاره کرلې شوو شیشمو کنبې عشر واجب دې
۴۶۸	د حکومتی حفاظت نه بهر د غرونو په میوو کنبې د عشر مسئله
۴۶۹	په غرائزو وونو او لرگو کنبې د عشر مسئله
۴۷۰	په فصل او میوه جاتو کنبې د عشر مسئلې
۴۷۱	د نشې والا څیزونو کرلو باندې عشر واجب دې

صفحه	مضمون
------	-------

۴۷۲	د تماکو استعمال او د عشر مسئله
۴۷۳	په گوره کنبې د عشر حکم
۴۷۴	په گنو او گوره کنبې د عشر حکم
۴۷۴	تماکوانو کنبې د عشر مسئله
۴۷۵	د تورو مچو په شهدو کنبې عشر واجب دې
۴۷۵	د فصل په تخم کنبې عشر نشته
۴۷۶	په بهوسو کنبې عشر احوط دې واجب نه دې
۴۷۶	په قدرتی وینو کنبې عشر واجب نه دې
۴۷۷	د وونو په پانړو کنبې د عشر حکم
۴۷۷	د توت په پانړو، وونو او ځانگو کنبې عشر واجب نه دې
۴۷۸	د نهر په غاړو باندې کرلې شوې وونو کنبې عشر واجب نه دې
۴۷۹	په تهریشر گتلی شوې غنمو کنبې عشر نشته
۴۷۹	په غرائزو قدرتی وونو کنبې عشر واجب نه دې
۴۸۰	د کور په میوه دارو او سبزو وغیره کنبې عشر نه دې واجب کټکونکی، تهریشر والا، لوهار او ترکانې ته
۴۸۰	ورکونکو غنمو کنبې عشر په زمیندار دې
۴۸۱	د زمکې پیداوار په زمکه خرچ کول او قرض د عشر مانع نه دې
۴۸۲	د پیداوار نه به د اجارې رقم نه شی منها کولې
۴۸۲	د زمکې پیداوار کنبې به د یوې وغیره خرچه نه منها کیږي
۴۸۳	د باغونو عشر په بائع دې که په مشتری؟
۴۸۴	د اجارې په صورت کنبې عشر په چا واجب دې؟
۴۸۴	د عشر او اجاره مختلفې مسئلې

صفحہ	مضمون
------	-------

۴۸۷	د اجارے او مزارعت پہ مختلفو صورتونو کنبی د عشر د وجوب مسئلہ
۴۸۸	پہ مستاجر باندی د عشر اشتراط مفسد د عقد نہ دی
۴۸۹	د مزارعت پہ صورت کنبی د عشر حکم
۴۹۰	د مشین پہ ذریعے او بہ شوی فصل کنبی شلمہ واجب دہ
۴۹۰	پہ کاریز سرہ او بہ شوی زمکہ کنبی د عشر مسئلہ
	د مالٹی پہ نہری زمکو د عشر او نصف عشر پہ
۴۹۱	مسئلہ کنبی مناظرہ او فیصلہ
۴۹۳	پہ بارانی او د مالٹی والا نہری زمکو پہ عشر کنبی فرق
۴۹۴	عشر بہ پہ مالیہ کنبی نشی ورکولی
۴۹۵	د اجارے پہ عشر کنبی د امامانو اختلاف او د نہری زمکو حکم
	پہ مشترکہ نہر باندی ظالمانہ قبضہ او
۴۹۶	د آبیانی پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ
۴۹۷	د سرکاری نہر د آبیانی پہ صورت کنبی د نصف عشر مسئلہ
باب صدقۃ الفطر	
۵۰۱	د صدقۃ الفطر مقدار
۵۰۲	پہ صدقۃ فطر کنبی مقامی نرخ معتبر دی
۵۰۲	صرف پہ درے تولی سونی باندی صدقۃ الفطر او قربانی
۵۰۴	د لیونی او پاگل د طرفنہ بہ باقاعدہ فطرانہ ادا کولی شی
۵۰۴	د قیدی پہ جرمانہ کنبی فطرانہ ورکول
۵۰۵	صدقۃ الفطر ثو مسکینانو تہ ورکول جائز دی
۵۰۵	پہ اجرت کنبی فطرانہ ورکول جائز نہ دی

صفحہ	مضمون
------	-------

۵۰۶	د صدقۃ فطر مقدار
۵۰۶	د تنخواہ دار امام فطرانہ اخستل

باب صدقۃ التطوع

۵۰۸	د نابالغہ د مال نہ د تصدق او تبرع حکم
	حرام مال د تصدق پہ نیت سرہ ورکول او د معطی لہ
۵۰۹	معطی د پارہ دعاء کولو حکم
۵۰۹	د صدقہ نہ پہ خلہ خوړل او د مصیبتونو دفع کولو د پارہ ذبحہ کول
۵۱۰	د مشترکہ مال نہ صدقات ادا کول
۵۱۱	دینی طلبانو لہ د کورونو نہ دروہی سالن جمع کولو حکم

باب مصارف الزکوۃ

۵۱۴	مارغان او خناورد عشر او زکوۃ مصرف نہ دی
۵۱۴	پہ مال او متاع کنبی شریک فقیر تہ زکوۃ ورکول
۵۱۵	د مری پہ قرضہ کنبی د زکوۃ رقم ورکولو سرہ زکوۃ نہ ادا کیږی
	ایا زکوۃ پہ کوہی جوړولو او هغې باندی
۵۱۵	مشین لگولو باندی خرچ کولی شی؟
۵۱۶	د زکوۃ او مصارفو بعضی مسئلے
	هغه زمکہ موجب غنا نہ دہ چہ دهغې نہ د ټول کال
۵۱۷	یا ددی نہ کمہ غلہ حاصلیږی
۵۱۸	غریبی طلاقې شوی بنځی تہ زکوۃ ورکول جائز دی
۵۱۸	پہ مالدار مجاہدینو باندی زکوۃ نشی خرچ کیدلی

۵۱۹	د زکوٰۃ پہ رقم ۳۵ خیز پخول او نورو باندی خورلو
۵۲۰	سرہ د ذمی د فراغت مسئلہ
۵۲۱	مقروض او کور جو پوونکی فقیر تہ د نصاب نہ د زیات زکوٰۃ ورکولو حکم
۵۲۲	فقیر پہ زکوٰۃ سرہ غنی جو پوول مکروہ دی
۵۲۲	پہ زکوٰۃ سرہ د کتاب طباعت کول
۵۲۲	د ۲۵ غواگانو یا ۳۵ بیزو مالک زکوٰۃ اخستلی شی
۵۲۳	د حاجت اصلیه خیزونو نہ لرلو والا صاحب نصاب
۵۲۴	د پارہ زکوٰۃ اخستل حرام دی
۵۲۴	د حج د پارہ پیسې جمع کونکی غنی تہ زکوٰۃ ورکول جائز نہ دی
۵۲۴	بال بچہ دار او مقروض فقیر تہ د مقدار نصاب ہومرہ زکوٰۃ ورکول
۵۲۵	د سودی کارو ربار کونکی زکوٰۃ پہ غریبانانو طالبانو باندی خرچ کول
۵۲۵	د سودی کارو ربار کونکی نہ د زکوٰۃ رقم اخستل جائز دی
۵۲۶	نا بالغہ تہ د زکوٰۃ ورکولو حکم
۵۲۷	عاقل او مراہق نا بالغہ تہ زکوٰۃ ورکول جائز دی
۵۲۷	د مالدار سپی غریب بالغ خوی د زکوٰۃ مصرف دی
۵۲۸	د پلار او خوی مشترکہ زکوٰۃ نہ وی نو انگور تہ ورکول جائز دی
۵۲۸	د وکیل خپلی بنجی تہ زکوٰۃ ورکولو او زوم تہ د زکوٰۃ ورکولو حکم
۵۲۹	غریب مور، پلار، خور، ورور تہ زکوٰۃ ورکول مسئلہ
۵۳۰	انگوریانو تہ زکوٰۃ ورکول جائز دی
۵۳۰	عزیز یا رشتہ دار تہ خومرہ رقم پوری زکوٰۃ ورکول شی؟
۵۳۱	کہ پلار مالک نہ وی صرف تصرف کوی نو
۵۳۱	من خور تہ زکوٰۃ ورکول شی

۵۳۲	لور او نوسا نوسی د زکوٰۃ مصرف نہ دی
۵۳۲	د عاقل نا بالغہ بچی خپل خان د پارہ او نا بالغو
۵۳۲	رونرو د پارہ زکوٰۃ اخستل جائز دی
۵۳۳	مور او غیر شرعی نکاح کنبی د بنجی خاوند پشان
۵۳۴	ژوند تیرونکو تہ زکوٰۃ ورکول
۵۳۴	میرنی مور تہ زکوٰۃ ورکول جائز دی
۵۳۴	د صاحب نصاب خاوند غریبی بنجی د پارہ د زکوٰۃ
۵۳۴	اخستلو او پہ غیر معجل مهر سرہ د مالداري نہ جوړیدلو مسئلہ
۵۳۵	بال بچہ دار عالم او طالب علم بہ پہ خپلوانو مخکنبی کول شی
۵۳۵	د مدرسې د پارہ عشر او زکوٰۃ بطور صلہ اخستل جائز دی
۵۳۶	فقیر امام مسجد تہ زکوٰۃ بطور ترحم او صلہ جائز دی
۵۳۷	د جماتونو امامانو تہ زکوٰۃ او صدقات ورکول
۵۳۸	د زکوٰۃ او عشر مصارف فقراء او مساکین دی هغه
۵۳۸	کہ ائمة المساجد وی او کہ علماء وی
۵۳۹	د روافضو پہ علاقہ کنبی د اهل سنت د اقلیت پہ بنیاد
۵۳۹	باندی زکوٰۃ او عشر سرہ د دینی مدرسې قیام
۵۴۱	دینی مدرسو تہ د زکوٰۃ وغیرہ ورکولو حکم
۵۴۲	کہ یو فقیر مسکین تہ د زکوٰۃ مال ملاؤشو نو استاذانو
۵۴۲	تہ ئی پہ اجرت کنبی ورکول شی
۵۴۲	تملیک بالذات یا د مہتمم پہ واسطی سرہ مدرسو
۵۴۲	تہ زکوٰۃ ورکول جائز دی
۵۴۳	د حکومتی زکوٰۃ کمیٹی نہ دینی مدرسو د پارہ د زکوٰۃ اخستلو حکم

۵۴۴	د مدرسہ د پارہ د زکوٰۃ پہ مد کنبی د باقاعدہ حیلہ صورت
۵۴۴	پہ حیلہ زکوٰۃ کنسر تملیک حقیقی ضروری دی توقو سرہ نہ کیبری
۵۴۶	د حکومت نہ مدرسہ د پارہ پہ حیلہ رقم اخستل جائز دی
۵۴۷	پہ زکوٰۃ کنبی د باقاعدہ حیلہ نہ بغیر د ذمی فراغت نہ کیبری
	د مدرسہ پہ مطبخ کنبی د زکوٰۃ خرچ کولو او
۵۴۷	تنخواہ کنبی د زکوٰۃ د پارہ عجیبہ حیلہ
۵۴۸	د بیت المال او د زکوٰۃ د حیلہ حکم
۵۴۹	د مالدار عالم او متعلم د پارہ د زکوٰۃ اخستلو حکم
۵۵۰	د مدرسہ استاذان وغیرہ پہ (والعاملین علیہا) کنبی داخل نہ دی
۵۵۱	د زکوٰۃ رقم د مدرسہ پہ استاذانو او طالبانو خرچ کول
۵۵۲	صاحب نصاب طالب علم کله کله د زکوٰۃ مصرف جوړیدلې شی
۵۵۳	د طالب علم او احوج د پارہ بل بنار ته زکوٰۃ لیږل
۵۵۴	مالدار معلم او متعلم ته زکوٰۃ ورکول او د علامہ شامی قول
۵۵۵	د زکوٰۃ په رقم سره د طالبانو ضروریات پوره کول
۵۵۵	د کالج مسکین طالب علم د زکوٰۃ نه وظیفہ اخستلې شی
۵۵۶	ساداتو ته د زکوٰۃ ورکولو حکم
۵۵۷	سادات او بنو هاشم ته د زکوٰۃ ورکولو شرعی حیثیت
۵۵۹	ساداتو ته د زکوٰۃ ورکولو او اخستلو حکم
	د بنو هاشم نه علاوہ نورو قریشیانو باندی
۵۵۹	زکوٰۃ لگولو کنبی اختلاف نشته
	د ساداتو په مسئلہ کنبی د حضرت تھانوی او
۵۶۰	مفتی شفیع (رح) رائی بالکل صحیح ده

۵۶۱	عیسائی او ټولو غیر مسلمو ته زکوٰۃ ورکولو سرہ ذمہ نہ فارغیبری
۵۶۱	شیعہ ته د زکوٰۃ ورکولو سرہ فریضہ نہ ادا کیبری
	ظالم بادشاہ ته زکوٰۃ ورکولو سرہ د ذمی فارغیدل
۵۶۲	او ددی مالونو په تھیکہ اخستلو حکم
	پہ عشر او زکوٰۃ کنبی تھیکداري نظام او
۵۶۳	مشاھرات په ملازمینو کنبی د ورکولو حکم
۵۶۵	د سیلاب زپلو د پارہ چنده کنبی زکوٰۃ ورکول
۵۶۵	د زکوٰۃ مال به په دفاعی آلاتو او وسلو باندې نه شی خرچ کولې
۵۶۷	د زکوٰۃ په رقم سرہ فری ہسپتال چلول
۵۶۸	زکوٰۃ فنډ او د تعلیم فنډ په تعمیر مسجد کنبی لگول
	د هائی سکول جوړولو د پارہ په قومی چنده کنبی
۵۶۹	عشر او زکوٰۃ ورکول صحیح نہ دی
۵۷۰	د زکوٰۃ په رقم سرہ ترست جوړول
	زکوٰۃ فنډ لږہ د بینک په سودی یا غیر سودی
۵۷۰	کھاتہ کنبی د کینبودلو حکم
	د زکوٰۃ په رقم سرہ د دینی کتابونو اجرت
۵۷۲	کتابت اود کاغذ اخستلو حکم
	د زکوٰۃ دوايانې حاصلونکو مریضانونہ ددوہ (۲) روپیئ
۵۷۲	پرچی په خائی پنځہ روپیئ اخستل
۵۷۳	د مړی وارثانو او مصیبت زدہ خلقو د پارہ د زکوٰۃ وغیرہ فنډ حکم
	د زکوٰۃ مال بل خائی ته انتقال او په مال د زکوٰۃ سرہ
۵۷۴	دوايانې اخستل اود ورکولو حکم

صفحہ	مضمون
۵۷۵	جنت پہ تعمیر کنبی زکوٰۃ ورکولو سرہ ذمہ نہ فارغیبری

سائل شتی

۵۷۲	د مسافر پہ مقیم حرام پیسی د مورخ د عشاء
۵۷۲	پہ وجہ د رکعاتو د اعادی مسئلہ
۵۷۷	صدقة الفطر پہ دوه مسکینانو باندی تقسیمول جائز دی
۵۷۷	د موجودہ کرنسی پہ اعتبار سرہ د مهر فاطمی مقدار
۵۷۸	پہ شریکینو کنبی یو ته میراث یا ہدیہ او ہبی سرہ ملاؤ شوی رقم کنبی بہ دویم کس شریک نہ وی
۵۷۹	پہ قرض مؤجل باندی مصالحت کولو سرہ د معجل پہ صورت کنبی د کم رقم اخستلو مسئلہ
۵۷۹	د تعلیقی طلاق یو صورت او د ہغی نہ د خلاصی طریقہ
۵۸۰	طلاق، طلاق، طلاق، د مور خور،، وئیلو حکم
۵۸۰	بنسخہ خپل خاوند ته یا خپل خان ته د طلاق ورکولو مسئلہ
۵۸۱	د طلاق پہ نیت سرہ بنسخی ته مور، خور یا ترور وئیل
۵۸۱	بنسخی سرہ لواطت د حرمت مضاہرت موجب نہ دی
۵۸۲	خینی سرہ زنا کولو سرہ بنسخہ نہ حرامیبری
۵۸۲	بغیر لاسونو او خپو والا او پہ خولہ باندی د زخمی سړی د مونخ حکم
۵۸۲	د فاقد الطہورین قیدی د مونخ حکم
۵۸۳	د اودس پہ وجہ د سلس البول مرض جاری کیدونکې سړې بہ تیمم کوی
۵۸۳	د نکاح فاسد پہ صورت کنبی مطلقہ مغالطہ سرہ دوبارہ نکاح بغیر تحلیل جائز ده

صفحہ	مضمون
۵۸۲	پہ قراءت کنبی فحش غلطی کونکې کہ دوبارہ صحیح او وائی نو مونخ صحیح دی
۵۸۳	د حرام گتې والا سړی د خوراک پہ د شریکت
۵۸۴	د فصل نہ د عشر جدا کیدو نہ بغیر د ہغی د خوړلو حکم
۵۸۵	د پیداوار نہ د عشر ورکولو پہ وخت د کرایہ مزدوری
۵۸۵	خوکیداری وغیرہ د رقم حکم
۵۸۵	د اجاری پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ
۵۸۶	د مزارعت پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ
۵۸۶	د عاریت پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ
۵۸۷	د فصل د خرخولو پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ
۵۸۷	د اهل حرب د پارہ معاون او جاسوسی کونکی منافق مسلمانانو حکم
۵۸۸	جہاد مقدس عبادت او انسداد د فساد دی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف بقاوی فریدیہ (دریم جلد)
الحمد لله رب العالمین والصلوة والسلام علی اشرف المرسلین سیدنا محمد وآله واصحابہ
اجمعین.. اما بعد! ان الله تعالیٰ خصوصی عنایات او مہربانی پہ وجه د بندہ زرہ او دماغ حمد
و شکر اود خوشحالی نہ دک دے او مخ سرمی د اللہ رب العزت مخی تہ سربجود دے چہ نہہ
میاشتو پہ لڑہ مودہ کنی د فتاویٰ فریدیہ دریم جلد منظر عام تہ راتلونکی دے پہ دے جلد
کنی د کتاب الصلوٰۃ آخری ابواب او کتاب الزکوٰۃ مکمل شامل دے دغسی تہول دودہ زرہ دودہ
سودہ پنخوس مسئلے تقریباً پہ اتلس سوہ او یا صفحاتو کنی تاسوتہ در اور سیدل، د فتاویٰ
پہ ترتیب او تخریج او تہذیب او تزئین کنی چہ خومرہ عرق ریزی او مکمل محنت سرہ تعلق
راخی د علم و فضل خاوندان ددے نہ ناخبرہ نہ دی. لیکن دا ہر خدہ د اللہ تعالیٰ پہ خاص
رحمت، مدد او توفیق نصیب کیدو باندے موقوف دی، د دارالعلوم حقانیہ د دیرش کالو
غیر مرتب ریکارڈ چہ دا پہ سوونو رجسترونو باندے مشتمل دے دغسی نہ ددے خورو ورو
مسئلو تخریج او ترتیب پہ ویخو دماغو سرہ ددے مسئلو مطالعہ او کرلہ او بیبا دھر مسئلے
دیارہ د فقہی ذخیرہ نہ د جزئیاتو استخراج او سرہ د حوالہ نہ ذکر کول دیر مشکل او سخت
کاروو. لیکن د اللہ تعالیٰ توفیق اود بزرگانو مہربانہ استاذانو او مشائخو اود موریلارد
دعاگانو سرہ دا عظیم علمی خدمت کامیابی سرہ سرہ رسیدی. گنی زما پہ شان ناکارہ او
گناہگار دیارہ ددے تصور ہم محال وو، اود اللہ تعالیٰ داہم خصوصی فضل و کرم او
مہربانی دہ چہ سیدی او شیخی اوسندی ومولائی حضرت مفتی صاحب متعنا اللہ تعالیٰ
بطول حیاتہ وفیوضہ د بیمارئی، ضعف او کمزوری باوجود ددے جلد ہم فصل فصل او پہ
باب باب باندے نظر ثانی او کرہ او دے تہ ئی نورہم اسناد او استحکام ورکرو، او چرتہ چہ پہ
بعضو مسئلو کنی د ضروری حواشی اود بحث و تحقیق تعلق دے پہ دے کنی حتی الوسع
ہیخ کوتاہی نہ دہ شوی. بیبا ہم انسان د غلطی خطائی نہ محفوظ نہ دی، د اصلاح دیارہ
اطلاع را کولو باندے بہ مونہ شکر گزار یو، دلہ بندہ دخیل نگران او مشفق استاذ حضرت
مولانا مفتی سیف اللہ حقانی رئیس دارالافتاء جامعہ حقانیہ پہ خدمت کنی د امتنان او
تشکر ہدیہ پیش کول خیلہ فریضہ گنری، چہ دوی د اول نہ تر اوسہ پوری قدم پہ قدم
رہنمائی او حوصلہ افزائی کرے دہ، د حضرت الشیخ مفتی صاحب دامت برکاتہم شاگردانو،
مریدانو، اود متعلقینو پہ خدمت کنی د عقیدت او محبت ہدیہ پیش کوم چہ ددوی د
اخلاص دعاگانو او حوصلہ را کونکی کلماتو سرہ دا تہول جدوجہد جاری دی، امید دے چہ
حضرات علماء کرام اود علوم نبوی طالبان بہ د استفادے پہ وخت خیلو دعاگانو کنی بندہ
حقیر سراپا تقصیر او رفیقان کار حضرت مولانا حافظ حسین احمد صدیقی، مولانا مفتی
عصمت اللہ حقانی، جناب سلطان فریدی او حافظ ولی الرحمن صدیقی او ہغہ تہول حضرات
چہ ہغوی پہ دے کار کنی پہ خہ طریقہ ہم حصہ اخستی دہ یاد ساتی، اللہ تعالیٰ دے دا قبول
کری او مونہ تہولو دیارہ دے د آخرت توبہ او د فلاح دارین ذریعہ جوہرہ کری..... آمین.

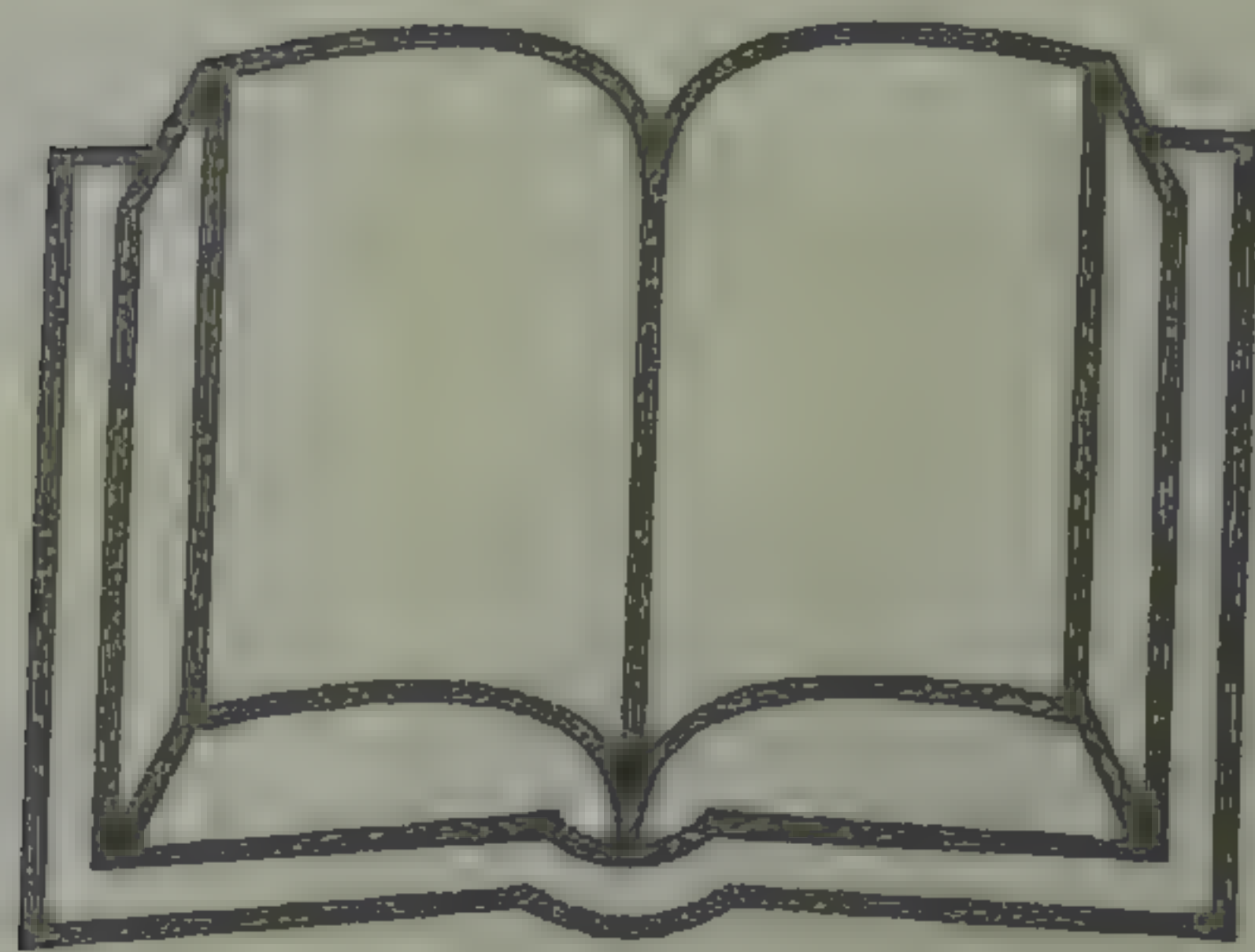
طالب دعا: محمد و ہاب منگلوری عفی عنہ

خادم العلم والافتاء بدارالعلوم صدیقیہ زروبی (صوابی) ۱۲ رجب ۱۴۲۲ھ

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف بقاوی فریدیہ (دریم جلد)

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

باب صلوٰۃ المسافر

بسم الله الرحمن الرحيم

باب صلاة المسافرين

(فصل في السفر التي تتغير به الاحكام)

د قصر مونخ د پاره په سفر کښې مشقت کيدل ضروری نه دی

سوال: څه فرمائی علمائې کرام د دین شرع متین دې مسئلې باره کښې چه په دې زمانه کښې سفر د ټولو سهولیاتو سره کیږی چه په دې کښې هیڅ قسم مشقت نه وی مثلاً د هوایی جهاز په ذریعه په سفر کښې هیڅ مشقت نه وی نوبیا قصر ولې کولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالغنی شیوه ضلع صوابی..... ۱۹۷۸/۱۰/۱۸

الجواب: واضحه دې وی چه د قصر دارومدار په سفر باندې دې په مشقت باندې نه دې ځکه چه سفر د مشقت قائم مقام دې. ویدل علیه مافی شرح التنویر: حتی لو اسرع فوصل فی یومین قصر، فافهم هاشم رد المختار ص ۷۳۵ جلد ۱ (۱) فافهم. وهو الموفق

دائمی سفر یا قیام. شریعت سره متصادم نه دی

سوال: څه فرمائی علماء د دین دې مسئلې باره کښې چه یو ډرائیور دې چه هغه همیشه په سفر کښې وی یا یوبل سړې مثلاً په سفر کښې وی نو آیا په شریعت کښې د دائمی سفر څه تصور شته؟ چه همیشه د پاره داسړې دوه رکعتونه مونځ کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم.....

(۱) الدر المختار علی هامش رد المختار ص ۵۸۰ جلد ۱ مطلب فی سجدة الشکر

بسم الله الرحمن الرحيم

قال الله تعالى:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ

فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ

أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ

(النساء)

الجواب: بول عمر مقیم کیدل یا مسافر کیدل نہ شریعت سرہ متصادم دی اونه نفس الامر سرہ (۱) وهو الموفق

د بی قراره سری د اقامت او سفر مسئلہ

سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کښې چه مونږ په جی ټی ایس یعنی د گورنمنټ ټرانسپورټ سروس ملازمان یو، زمونږ سفر د پېښور نه مختلفو علاقو ته کیږی لاهور، فیصل آباد، سوات وغیره ته، مونږ اوس د نوکړی په وجه د کرائي په کمرو کښې اوسېږو. مونږ سره بال بچ نشته، نو مونږ به قصر کوو که پوره مونږ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نور علی شاه جی ټی ایس ډرائیور گرمندی پشاور ۱۷ رمضان ۱۴۰۸ هـ

الجواب: تاسو به همیشه مسافر یی (۲) او قصر به کوئ، د ماسپڅین، ماسختن او مازیگر مونږ به دوه دوه رکعت به کوئ. البته که تاسو مقیم امام پسې اقتداء او کړئ نو څلور رکعت به کوئ. (۳) او که تاسو ته دا حکم وی چه پنځلس ورځو پورې به ستاسو دیوتی د ورځې وی اود شپې به پېښور کښې پاتې کیږئ نو تاسو به پېښور کښې اتمام کوئ. (۴) وهو الموفق

(۱) قال الحصکفی: اولم یکن مستقلاً برأیه او دخل بلدة ولم ینوها ای مدة الإقامة بل ترقب السفر غداً او بعده ولو بقی علی ذلک سنین.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۸۲ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

(۲) وفي الهندية: ووطن الإقامة يبطل بوطن الإقامة وبانشاء السفر وبالوطن الاصلی هكذا فی التبیین. (فتاویٰ عالمگیری ص ۱۴۲ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

(۳) قال العلامة شرنبلالی: وان اقلی مسافر بمقیم یصلی رابعة ولو فی الشهد الاخير فی الوقت صح اقتلاؤه واتمها اربعاً. (امداد الفتاح شرح نور الايضاح ص ۲۷۱ مطلب فی اقتداء المسافر بالمقیم وعکسه)

(۴) قال العلامة ابن نجیم: کوطن الإقامة یبقی ببقاء الثقل وان اقام بموضع آخر. (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب المسافر)

وطن اصلی ته په مرور سره هم سفر ختمیږی

سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کښې چه زه یو ډرائیوریم روزانه پنځوس شپيته میله سفر کوم، زما کور په کروړ (کالام) کښې دې چه دا د مینگوره نه پنځوس میله لرې دې کله چه کور ته ځم نو اتمام کوم لیکن د کور نه بهر د مینگورې په لار کښې یا په مینگوره کښې د سفر مونږ کوم، او په مینگوره کښې شپه د کرائي په بیتک کښې تیروم او خوراک وغیره د هوټل نه کوم، اوس دا غرض کوم چه په لار کښې به زما مونږ سفرانه وی یا پوره؟ دویمه خبره داده چه کله کله زما روانگی د مینگورې نه او یا میله لرې فاصلې باندې کیږی اوزما تیریدل په خپل کلی باندې کیږی یعنی د کلی نه شل میله لرې ځم لیکن روانگی د مینگورې نه کیږی آیا په دې مقام کښې به هم قصر کوم؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد افسر کروړ کالام سوات.... ۱۹۷۴ | ۱۱ | ۱۴

الجواب: محترم تاسو به د مینگورې نه دتلو په وخت قصر کوئ یعنی سفرانه مونږ به کوئ اود مینگورې نه هغه مقام پورې کوم چه او یا میله دې او ستا د کور نه شل میله لرې دې هغې ته دتلو په حکم کښې تفصیل دې هغه دا چه کور پورې به قصر کوئ اوباقی شل میله به اتمام کوئ دغسې د واپسې پته وخت به کور پورې اتمام اوباقی پنځوس میله قصر کوئ او په مینگوره کښې به تاسو مسافر شمارلې کیږئ. ماخوذ از شامی، عالمگیری (۱). وهو الموفق

د ملازمت یاد علم مطلب په طله کښې د وطن اقامت اهمه مسئله

سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کښې چه کوم طلباء او استاذان چه په دارالاقامه کښې یواځې په جدا کور کښې اوسیدلې اود پنځلس شپو ورځو نه کم قیام او کړی نو هغوی به مقیم شمارلې کیږی یا

(۱) قال العلامة ابن عابدين: والحاصل ان انشاء السفر يبطل وطن الإقامة اذا كان منه اما لو انشأ من غيره فان لم یکن فيه مرور علی وطن الإقامة او كان ولكن بعد سير ثلاثة ايام فکذلك ولو قبله لم یبطل الوطن بل یبطل السفر لان قیام الوطن مانع من صحته. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۸۶ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی والإقامة)

مسافر. او طالبان درې کاله پورې په تعلیم زده کولو کښې پاتې شوې وی، او استاذان کیدې شی چه خو کاله په یو ځایې باندې ملازمت او کړی؟ بینواتو جروا المستفتی: نامعلوم... ۱۹۸۷ | ۱۰ | ۲۷

الجواب: که چرې دې طلباؤ یو ځل د پنځلس ورځو د اقامت نیت کړې دې نو ددې نه پس به مقیم شمارلې کیږی په دې شرط چه ددوی د اوسیدو ضروری سامان دوی سره وی. (۱) وهوالموفق

د ملازمت ځایې چه کله وطن اقامت جوړشی بیا چه

نې ترڅو پورې پریځودې نه وی اتمام به کولې شی

سوال: څه فرمائی علمائې دین د شرع متین دې مسئلې باره کښې چه یو سړې د څه مودې نه دلته اوسیدو او پنځه ورځې پس وطن اصلی ته واپس کیږی، په وطن اصلی کښې یوه یا دوه ورځې پاتې کیږی او واپس راځی او فاصله تقریباً څلور شپيته میله ده، سوال دادې چه دا سړې به دلته ټول مونځ کوی یا قصر به کوی؟ بینواتو جروا

المستفتی: مولوی فضل هادی بغدادی مردان

الجواب: که ددې ملازم د ملازمت په دې ځایې کښې د اوسیدلو ضروری سامان موجود وی نو دا سړې په یو ځل د پنځلس ورځو د اقامت په نیت سره په نور ځل کښې به دا ځایې د اقامت ځایې شمارلې کیږی. که دلته پنځلس ورځې پاتې شی او که پنځه ورځې، بهر حال وطن د اقامت په سفر سره هغه وخت باطلیږی

(۱) قال ابن نجیم رحمه الله: کوطن الإقامة یبقی بقاء الثقل وان اقام بموضع آخر. (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب المسافر)

وقال العلامة علاؤالدین الحصکفی رحمه الله: ویطل بمثله اذالم یبقی له بالاول اهل فلو بقی لم یطل بل یتیم فیها. (الدر المختار علی صلی رد المحتار ص ۵۸۶ جلد ۱ باب المسافر)
وقال العلامة کاسانی: وینتقض بالسفر ایضا لان توطنه فی هذا المقام لیس للقرار ولكن لحاجة فاذا سافر منه یستدل به علی قضاء حاجته فصار معرضاً عن التوطن به فصار قضاء له دلالة. (بدائع الصنائع ص ۲۸۰ جلد ۱ الکلام فی الاوطان)

کله چه ددې سړی سامان په دې وطن اقامت کښې نه وی.

یدل علیه مافی البحر ص ۱۳۶ جلد ۲ کوطن الإقامة یبقی بقاء الثقل وان اقام بموضع آخر انتهى (۱). ویدل علیه کلام البدائع ص ۱۰۲ جلد ۱ علی ان قصد علم ترک کاف فی بقاء الوطن الاولی و غیره بخلاف ما اذا قصد ترک کالمهاجرین رضی الله عنهم (۲). وهوالموفق

د میلونو په اندازې مسافت سره د قصر اعتبار

سوال: څه فرمائی علمائې دین د شرع متین دې مسئلې باره کښې چه د قصر دپاره د فاصلې مقدار علمائې دیوبند د میلونو په اعتبار سره معتبر کړې دې چه دا اته څلویښت میله دې، آیا د قصر فاصله میلونو سره معتبر کیدې شی که دې لره اعتبار وی نو د میلونو په حساب سره د قصر فاصله څومره جوړیږی؟ بینواتو جروا

المستفتی: عبدالمحی مردانی... ۱۹۷۲ | ۹ | ۵

الجواب: د دیوبند علمائې کرامو د قصر فاصله اته څلویښت میله انگریزی خودلې ده، (کما فی فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۴۴۴ جلد ۴) وجه داده چه په ظاهر الروایت کښې اگر چه د مسافت او میلونو هیڅ اعتبار نشته، (کما فی الهدایة و شروحها و جمیع کتب الفتاویٰ) (۳) لیکن په موجوده زمانه کښې د پیدل سفر نادر

(۱) (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب المسافر)

(۲) قال العلامة کاسانی: واصله ان رسول الله ﷺ والمهاجرین من الصحابة رضی الله عنهم كانوا من اهل مكة، وكان لهم بها اوطان اصلية، ثم لما هاجروا وتوطنوا بالمدينة وجعلوها دارا لانفسهم، انتقض ووطنهم الاصلی بمكة حتى كانوا اذا اتوا مكة یصلون صلاة المسافرين حتى قال النبی ﷺ حين صلی بهم اتموا یا اهل مكة صلاتکم فانا قوم سفر..... لان توطنه فی هذا المقام لیس للقرار ولكن لحاجة فاذا سافر منه یستدل به علی قضاء حاجته فصار معرضاً عن التوطن به فصار ناقضاً له دلالة. (بدائع الصنائع ص ۲۸۰ جلد ۱ الکلام فی الاوطان)

(۳) قال ابن الهمام: ولا معتبر بالفراخ هو الصحيح..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

اونہ پینیدلو پہ وجہ د دري ورخو مسافت معلومول اومعین کول دیر مشکل دی. لهذا علمائی کرامو دآسانئ دپاره حد مقرر کړي دي یعنی اته څلویښت میله ئي مقرر کړي دي اوددي حد مقرر کولو دلیل دادې، چه د درمختار اورد المختار په باب صلاة المسافر کښي لیکلي دي چه د دري ورخو دمسافت نه مراد دادې چه د کال په وړو ورخو کښي دسحر نه واخله تر زوال پوري په استثناء د استراحت معتاده وغیره مثلاً قضاء حاجت. اودس. مونخ خوران وغیره معتدل رفتار سره د دري ورخو وی او دري میله د یوې گهنټې په حساب سره روزانه شپاړس میله مزل کولو سره اته څلویښت میله جوړیږي.

فی ردالمحتار: ومجموعه ثلثة ايام فی دمشق عشرون ساعة الاثلاث ساعة تقريباً لان من الفجر الى الزوال فی اقصر الايام عندنا ست ساعات وثلثي ساعة الا درجة ونصف ﴿١﴾ انتهى بقدر الحاجة قلت وهذا هو مقدار اليوم عندنا ايضاً لاتحاد السمت فليراجع الى الخريطة (النقشه) والمعتاد المجرب قطع ثلثة اميال فی ساعة واحدة فاذا استثنى لقضاء الحاجة، والطهارة والصلاة والاكل وغيره ساعة وثلث ساعة لانه اقل ما يكفي فبقيت خمس ساعات وثلث فافهم وجرب. فقط

په ملكي سرحد او محاذ باندي كيمپ لكونكي فوجيان

پاڅيان په قصر او اتهام كښي د پورته افسرانو تابع دي

سوال: څه فرمائي علمائي دين دي مسئلې باره كښي چه زه په فوج كښي د امامت فرائض ادا كوم اوس مونږ په سرحد يعني محاذ باندي يو. اويوځائي كښي مو كيمپ لگولې دي چه ددي تقريباً دري مياشتې او شوي. مخكښي خومونږ قصر مونځ كولو. آيا مونږ دلته د اقامت نيت كولې شو يانه؟ كه مونږ ته

(بقية حاشيه) احتراز عن قول عامة المشايخ فان عامة المشايخ قلروها بالفراسخ ايضاً ثم اختلفوا فيما بينهم بعضهم قالوا احد وعشرون فرسخاً وبعضهم قالوا ثمانية عشر وبعضهم قالوا خمسة عشر والفتوى على ثمانية عشر.

(فتح القدیر ص ۵ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

﴿١﴾ (ردالمحتار هاشم الدر المختار ص ۵۷۹ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

خپل کمانډر حکم را کړي چه دلته به پنځلس ورځې پاتې کيږي نو آيا مونږ د اقامت مونځ کولې شو؟ ليکن دا خبره هم د ياد ساتلو ده چه د فوج کمانډر د بل جرنيل ماتحت وي اودغه جرنيل خپله ديو دريم جرنيل ماتحت وي، اوس مونږ دپاره به دخپل کمانډر خبره کافي وي يا دهغې دويم لوئي جرنيل؟ دغسې ما دهغوی د حکم نه بغير د اقامت نيت کړي دي ځکه چه زما غالب گمان دي چه مونږ به دلته تقريباً دري مياشتې پاتې کيږو آيا زما دا نيت صحيح دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: مولوی سمیع الله بریگیډ هیډ کوارټر ایس پی پی او

الجواب: که دا کیمپ په بیابان کښي لگولې شوي وي نو دلته نیت د اقامت صحیح نه دي اگر چه د کمانډر وغیره حکم او اجازت موجود وي، او که په آبادي کښي وي نو د اقامت نیت د کمانډر د حکم نه پس صحیح دي.

فی الدر المختار ولو نوى غيرهم (اهل الاخبية) الاقامة معهم لم يصح فى الاصح ﴿١﴾ (هامش ردالمحتار ص ۷۳۹ جلد ۱). وفى الهندية ص ۱۲۸ جلد ۱ ونية الاقامة انما تؤثر بخمس شرائط (الى ان قالوا) وصلاحيه الموضع حتى لو نوى الاقامة فى بر او بحر او جزيرة لم يصح ﴿٢﴾ وفيها ايضاً ص ۱۲۹ جلد ۱ وكل من كان تبعاً لغيره يلزمه طاعته يصير مقيماً باقامته ومسافراً بنيتة وخروجه الى السفر كذا فى محيط السرخسى، وفيها ايضاً الاصل ان من يمكنه الاقامة باختياره يصير مقيماً بنية نفسه ومن لا يمكنه الاقامة باختياره لا يصير مقيماً بنية نفسه حتى ان المرأة اذا كانت مع زوجها فى السفر..... والجندي مع اميره فهو لاء لا يصيرون مقيمين بنية انفسهم فى ظاهر الرواية كذا فى المحيط ﴿٣﴾. وهو موفق

﴿١﴾ (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۸۳ جلد ۱ مطلب سجدة الشكر باب صلاة المسافر)

﴿٢﴾ (فتاوى عالمگیری ص ۱۳۹ جلد ۱ الباب الخامس عشر فى صلاة المسافر)

﴿٣﴾ (فتاوى عالمگیری ص ۱۲۱ جلد ۱ الباب الخامس عشر فى صلاة المسافر)

د بنار یا د بنار د حدودو قیدی به اتمام اود بیابان اوصحرا قیدی به قصرکوی

سوال: مونږ د جنگی قیدیانو په حیثیت سره هندوستان کښې نظر بند یو، مونږ د هند حکومت د ټولو مذهبی سهولتونو راکولو سره سره په دې مسئله کښې مبتلایو چه مونږ ته د هندوستان په کیمپونو کښې کوم مونځ ادا کول پکار دی قصر مونځ یا پوره مونځ؟ تاسو حضراتو چه کومه فتویٰ رالیرلې ده دا دهغې نه مختلف ده کومه چه د کراچی جناب مفتی اعظم مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله ورکړې ده. هغوی قصر لیکلې دې مولانا مودودی صاحب هم د قصر رائې لیکلې ده. تاسو چه د رد المحنار په حوالې سره نقل کړی دی آیا مونږ اوس ددې مطابق عمل اوکړو یا دهغې اکابر علمائې دین په رائې باندې عمل اوکړو چه دهغوی علمی حیثیت منلې شوی دې، مونږ د یو کیمپ نه بل کیمپ ته نه شو تلې، اونه مونږ ته معلومه ده چه مونږ به کله ازادیږو؟ او کله به بل ځای ته خو؟ په دې حالت کښې مونږ د جمعې مونځ هم نه شو ادا کولې. مونږ ته هیڅ پته نشته چه مونږ سره به څه معامله کیږي، جواب نه مو خبر کړئ؟ بینوا توجروا المستفتی: عبدالرحمن جنگی قیدی اندیا

الجواب: محترم المقام دامت برکاتکم: السلام علیکم نه پس دې واضحه وی چه په تاسو کښې کوم خلق چهاونړئ بنار یا د بنار په حدودو کښې قید دی نو هغوی به اتمام کوی. اود جمعې او اخترونو مونځ به هم باقاعده کوی. او په روژه کښې به افطار نه کوی، اوسنت به هم باقاعده کوی؟ کما فی الهندیة ص ۱۴۹ جلد ۱ فیصیر الجندی مقيما فی الفیافي بنية اقامة الامیر فی المضر کذا فی الکافی انتهى. (۱) او کوم خلق چه په بیابان اوصحرا کښې قید دی نو هغوی به قصر کوی اوسنت ادا کول به بهتروی. اود جمعې او اخترونو مونځ به نه کوی. او په رمضان کښې افطار کولې شی. لان المفازة لیست من محل الاقامة فلا تصح فیها نية الاصل والمتبوع فكيف تصح نية التابع والاسیر. (۲). فافهم. وهو الموفق

(۱) (فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۴۱ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة الكاسانی: واما المفازة والجزيرة (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د جنگی قیدیانو د اقامت اوتصر نیت معتبر نه دې بلکه هغوی د خپلو افسرانو تابع دی

سوال: څه فرمائی علمائې دین دې مسئلې باره کښې چه په بهارت کښې به د پاکستان جنگی قیدیان قصر مونځ کوی یا دمونځ اتمام؟ بعضې حضرات د قصر په ثبوت کښې د قاضی خان جلد ۱ ص ۸۱ حواله ورکوی اوبعضې جمهور اهل علم د جواز قائل کیدو اجمالی حواله ورکوی. اود قصر حکم ورکوی. څومره چه ماته علم دې په مذکوره صورت کښې د حنیفه په نزد د اتمام حکم صحیح دې، ځکه چه تقریباً ټولو حنفی فقهاؤ قیدیان دهغې خلقو سره شمارلی دی چه دهغوی د خپلې رائې اونیّت هیڅ اعتبار نشته. بلکه هغوی په قصر او اتمام کښې د نورو تابع دی مثلاً بنځه، غلام وغیره. که په دې خلقو باندې د قصر حکم د قیدی کیدو په وجه دې نو دا صحیح نه ده بلکه د اتمام حکم صحیح دې

(فتح القدیر ص ۳۰۶ جلد ۱ مصری)، (درالمنتقى شرح الملتقى) او په مجمع الانهر کی داسې منقول دی: لیس مراد المصنف قصر التبع علی هولاء الثلاثة (المرأة والعبد والجندی) بل هو کل من كان تبعاً له وتلزمه طاعته (ص ۱۶۰ جلد ۱)

دغسې په صلوٰة مسعودی کښې هم ددې نه زیات تفصیل دې ص ۴۲۴ جلد ۲ مطبع محمدی بمبئی هند

فتح الله المعین علی شرح الكنز ومن الاتباع الاجیر مع المستاجر والتلمیذ مع استاذه والمکره علی السفر والاسیر آه (فتح الله المعین للعلامة محمد بن المسعود المصری الحنفی ص ۳۱۰ جلد ۱) دغسې د نورو مختلف کتابونو شامی وغیره نه هم ثابت دی.

د مذکوره تصریحاتو نه معلومیږي چه د حنیفه و په نزد د قیدی د نیت هیڅ اعتبار نشته، بلکه هغه دخپل متبوع د حکم تابع دې. په دې وجه د قصر حکم ددې تصریحاتو په رنډا کښې صحیح دې اود دې وخت په قیدی

(بقیه حاشیه) والسفينة فليست موضع الاقامة حتى لو نوى الاقامة في هذه المواضع خمسة عشر يوماً لا يصير مقيماً.

(بدائع الصنائع ص ۲۷۱ جلد ۱ بیان مکان الصالح للاقامة)

کنبی اودھغه زمانې په قیدی کنبی مابه الامتياز که څه وجه د فرق وی نو نشاندھی او کړی. که دا اووئیلې شی چه په مسلح فوجونو کنبی چه دهغې تعلق مغربی پاکستان سره دې هغوی په مشرقی حصه کنبی د جنگ په وخت مسافروو، اودا حکم د قید په حالت کنبی قائم ساتلې شوي دې نودا بالکل پوهنه کنبی نه راځی، د شوافعوپه نزد په دې صورت کنبی د قصر حکم صحیح معلومیږی لکه څنگه چه د نهایة المحتاج ص ۲۵۰ جلد ۲ اود التجوید لنفع العیید ص ۳۹۰ جلد ۱ نه معلومیږی، د جنابله په زدهم د قیدی اومکره دپاره د قصر حکم دې. کما فی الانصاف ص ۳۱۵ جلد ۱ البته د مدونة الکبری نه د امام مالک مذهب د اتمام معلومیږی. اوگوری مدونة الکبری ص ۱۲۲ جلد ۱ قال مالک صلاة الاسیر فی دار الحرب اربع رکعات الخ، امید دې چه په مذکوره مسئله باندي به کما حقہ رنرا اچولو سره مدلل ثابت کړی او حواله جات به هم رانقل کړی؟ بینوا توجروا

المستفتی محسرفیع الله اداره تحقیقات اسلامی اسلام آباد ۲ جولائی ۱۹۷۳ء
الجواب: واضحه دې وی چه د اسیر اوقیدی د نیت هیڅ اعتبار نشته بلکه نیت به د قید کونکی افسر معتبر وی.

کما فی الدر المختار والمعتبر نية المتبوع لا التابع كأمرة وعبد وجندی واجیر واسیر وغیرم وتلمیذ الخ بحذف (۱) هامش ردالمحتار ص ۴۴، ۴۵ جلد ۱ وبمعناه فی جمیع کتب الفقه،

اوواضحه دې وی چه په بیابان او سمندر کنبی نیت د اقامت صحیح نه دې. کما فی الهندیة ص ۱۳۸ جلد ۱ ونية الإقامة انما تؤثر بخمس شرائط ترك السير حتى لو نوى الإقامة وهو يسير لم يصح وصلاحيه الموضع حتى لو نوى الإقامة في بر او بحر او جزيرة لم يصح انتهى (۲) وبمعناه فی سائر کتب الفتاوی،

(۱) الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۸۷ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة باب صلاة المسافرين

(۲) فتاوی عالمگیریه ص ۱۳۹ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافرين

پس ددې قواعدو په بنا باندي ددې قیدیانو حکم دادې چه په دوی کنبی کوم خلق په یوه آبادی کنبی کیروی نو هغوی به اتمام کوی

لزيادة مدة اسرهم وحبسهم على مدة القصر كما لا يخفى على من راجع الى تاريخ المذاكرات (بین حکومت الهند و الباکستان)

او کوم خلق چه په بیابانی کیمپونو کنبی بندیوان وی او ددوی امیر یعنی هغه افسر کوم چه د حکومت د طرفه د قیدیانو په نقل کولو اود بوتللو مکمل اختیار مند وی دهغوی سره په بیابان کنبی وی نودا خلق به قصر کوی لعمده صحة نية المتبوع، او که دا میر په یوه آبادی کنبی مقیم وی اود انتظام دپاره باقاعده راځی، نو په دې صورت کنبی به اتمام ضروری وی.

کما فی الهندیة ص ۱۳۹ جلد ۱ فیصیر الجندی مقيما فی الفیافي بنية اقامة الامیر فی المصر کذا فی الکافی انتهى (۱) قلت فکذا الاسیر بنية الامیر،

خلاصه داچه که افسر مقیم وی نودا قیدیان به اتمام کوی. وهو الموفق

د یوسری په دوه وطنونو کنبی د جائیداد وغیره

کیدلو په صورت کنبی د سفر اوقصر مسئله

سوال: څه فرمائی علمائی دین د شرع متین دې مسئلې باره کنبی چه یوسری خپل وطن اصلی یعنی د پلار نیکونو په موروته جائیداد وغیره کنبی دتول اهل و عیال سره مقیم وی، اودده بل رور یا تره وغیره په بل نوی وطن کنبی خپل اهل و عیال سره مقیم دې، او په دواړه وطنونو کنبی د مسافت حد اته څلویښت میله نه زیات دې، اوس وطن اصلی کنبی اوسیدونکی نوی وطن ته راځی نو که دا سړي د پتخلس ورځونه کم اوسیدوی نودا به مقیم وی یا مسافر؟ حالانکه دلته دده رور وغیره موجود دی. کور او جائیداد او غیره هم شریک دی اود وطن اصلی والا جائیداد هم شریک دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: نور سلیم لال گرهی کوهات... ۱۹۸۹ء | ۲۲ | ۱۵

الجواب: هر کله چه داسړي ددې نوی وطن په زمکه او کورونو کنبی حصه دار دي

(۱) (فتاوی عالمگیریه ص ۱۴۱ جلد ۱. الباب الخامس عشر فی صلاة المسافرين)

نود قواعد و پھر رنرا کنبی بہ دا سړې پھ دې نوي وطن کنبی هم اتمام کوی.
کما يدل عليه مافي الهندية ص ۱۲۲ جلد ۱ ولو انتقل باهله ومتاعه الى بلد وبقي له دور
وعقار في الاول قبل بقي الاول وطناً له واليه اشار محمد في الكتاب كذا في
الزاهدی ﴿۱﴾. فافهم قلت يؤيده ماوجه به اتمام عثمان في حجه من اتخاذه عقاراً
بالتائف ﴿۲﴾. وهو الموفق

بنخه به د مورپلار کور اود خاوند دکور د سفر په لار کنبی قصر کوی
سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه د یوې جینئ واده د
اته څلویښت میل نه زیات فاصله باندې شوې دې اوس د مورپلار کورته د
راټلو په صورت کنبی به قصر کوی یا اتمام؟ بینوا توجروا
المستفتی: حاجی عظیم شاه ایران منزل ټانک دی آئی خان
الجواب: دا بنخه به په لار کنبی د تلو راتلو په وخت قصر کوی تردې کبه په
لار کنبی یو مونځ قضاء شو نو په کور کنبی به ددې قضاء هم قصر کوی. اود
مورپلار په کلی او په ښار کنبی به پوره مونځ ادا کوی. کما فی رد المختار
ص ۷۴۲ جلد ۱ الوطن الاصلی هو موطن الاصلی ﴿۳﴾ وهو الموفق

﴿۱﴾ (فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۲۲ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)
﴿۲﴾ وفي منهاج السنن ان النبي ﷺ قصر فی غزواته وفي فتح مكة وفي حجة الوداع عند
الاقامة وعند عدم المشقة وقيل ان عثمان نوى الاقامة وقيل انه تاهل بمكة وقيل انه اتخذ
الاموال بالطائف وفيه انه لو كان الاتمام بناء على هذه الوجوه لما انكر على عثمان الصحابة
رضي الله عنهم. (منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذي ص ۷۹ جلد ۳ ابواب السفر)
﴿۳﴾ قال الحصكفي: الوطن الاصلی هو موطن ولادته او تاهله او توطنه يبطل بمثله اذالم يبق
له بالاول اهل فلو بقي لم يبطل بل يتم فيها، قال ابن عابدين: ولو كان له اهل ببلدين فايتهما
دخلها صار مقيماً فان ماتت زوجته في احدهما وبقي له فيها دور وعقار قيل لا يبقى وطناً له
اذاالمعتبر الاهل دون الدار كما لو تاهل ببلدة واستقرت سكناله وليس له فيها دار وقيل تبقى.
للمختار مع ردالمحتار ص ۵۸۶ جلد ۱ مطلب في الوطن الاصلی والاقامة باب المسافر

د قصر مونځ د پاره د سفر د مسافت مقدار

سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه حد د سفر درې ورځې
دې آیا ددې نه پیدل سفر مراد دې او که د گاهې. جهاز وغیره هم؟ بینوا
توجروا

الجواب: اته څلویښت میل یا اته او یا کلومیتره مسافت معتبر دې. ﴿۱﴾
وهو الموفق

کوم ډرائیور چه مستقل په سفر کنبی وی د دهغه د مونځ حکم
سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه کوم ډرائیور اکثر په
سفر کنبی وی اود لاهور نه پېښور ته راځی دهغه د مونځ څه حکم دې قصر به
کوی یا اتمام؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالودود تیراوی کوهات. ۱۹۷۶ء | ۱۵ | ۱۳
الجواب: داسې ډرائیور به قصر کوی چه ترڅو پورې وطن د اقامت وغیره ته
واپس نه وی راغلی. ﴿۲﴾ وهو الموفق

د وطن اقامت نه نورو ځایونو ته د تلو په

صورت کنبی به سفر دکوم ځای نه حسابیږی؟

سوال: څه فرمائی علمائی دین د شرع متین دې مسئلې باره کنبی چه یو سړی د

﴿۱﴾ وفي الهندية: اقل مسافة تتغير فيها الاحكام مسيرة ثلاثة ايام كذا في التبيين..... والمعتبر
السير الوسط وهو سير الابل ومشى الاقدام في اقصر ايام السنة الخ.

(فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۳۸ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

﴿۲﴾ قال العلامة المرغيناني رحمه الله ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الاقامة في بلدة
او قرية خمسة عشر يوماً او اكثر وان نوى اقل من ذلك قصر.

(الهداية على صدر فتح القدير ص ۹ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

احداہما وبقی له فیہا دور وعقار قیل لا یبقی وطناً له اذا المعتبر الادل دون الدار کما لو تامل ببلدة واستقرت سکناہ، ولس له فیہا دار. فافہم (۱)۔
اوبنخہ بہ اتمام کوی خکہ چہ ہغی دا وطن اصلی نہ دی پریخودی، لکہ ختگہ چہ مہاجزینو پریخی وو. (۲)۔ وھوالموفق

دسرکار حکم د پنخلس ورخونہ د زیات پاتی کیدودی اوملازم کم قیام کوی

سوال: خہ فرمائی علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی چہ یوسری سرکاری ملازم دی اود ملازمت خائی اتہ خلوینبست میل نہ زیات دی سرکاری حکم دادی چہ داملازم بہ دخیل ملازمت پہ خائی کنبی د پنخلس ورخونہ زیات قیام کوی، لیکن دکار دکمی پہ وجہ یا ہسی ملازم دپنخلس ورخونہ کم قیام کوی، پہ دی ملازمانو کنبی بعضی دخیل نیت پہ اعتبار سرہ قصر کوی اوبعضی وائی چہ زمونہ د نیتونو اعتبار نشتہ دسرکار د حکم پہ وجہ بہ مونہ پورہ مونخ ادا کوو، پہ دی کنبی کوم قول معتبر دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولانا شیرخان دارالعلوم ایوبیہ تجوری بنون
الجواب: پہ مسئلہ صورت کنبی د ملازمت پہ دی مقام باندی نہ سرکاریہ دیوتی شتہ اونہ اوچت افسر، نودا معروفہ قاعدہ (۲) پہ دی صورت کنبی جاری کول ناپوھی دہ. (۴)۔ وھوالموفق

(۱) ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۸۲ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة
(۲) قال العلامة الکاسانی: واصله ان رسول اللہ ﷺ والمهاجرین من الصحابة رضی اللہ عنہم کانوا من اهل مكة وكان لهم بها اوطان اصلية ثم لما هاجروا وتوطنوا بالمدينة وجعلوها داراً لانفسهم انتقض وطنهم الاصلی بمكة حتى کانوا اذا اتوا مكة یصلون صلاة المسافرين. (بدائع الصنائع ۲۸۰ جلد ۱ الکلام فی الاوطان)
(۳) قال العلامة الحصکفی رحمہ اللہ: والمعتبر نية المتبوع لانه الاصل لا التابع کامرأة وفابها مهرها المعجل وعبد غیر مکاتب وجندی اذا کان یرتزق من الامیر او بیت المال واجیر واسیر وغریم وتلمیذ. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۸۴ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة باب صلاة المسافرين)
(۴) قال العلامة ابن عابدين: (قوله واجیر) ای مشاہرة..... (بقیہ حاشیہ پہ راورانہ صفحہ)

کوئی اوسیدونکی دی، اوپہ گدانی، چہ د کراچی نہ تقریباً خلوینبست میلہ فاصلہ باندی دی کنبی مقیم دی دری میاشتی ئی ہلتہ د اوسیدلو ارادہ کری دہ اوہغہ کراچی تہ خی راخی نو کراچی تہ د تللوپہ صورت کنبی بہ د کوئی یعنی دوطن اصلی اعتبار وی یا د گدانی یعنی دوطن اقامت اعتبار بہ وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ محمد قاسم حقانی کوئیہ شہر... ۴ جمادی الثانی ۱۴۰۲ھ
الجواب: داسی بہ د کراچی دغسی پہ نوروہغہ خایونو کنبی چہ ددی خائی نہ دسفر پہ مہاجرانہ خلوینبست میلہ اتہ او یا کلومیترہ، نہ کم لری وی اتمام بہ کوی. (شامیہ ص ۷۴۳ جلد ۱) (۱)۔ وھوالموفق

**د بنخی د مورپلار اود خاوند د خوانبی سخر
د کورویہ مینخ کنبی دسفر د مسافت مسئلہ**

سوال: خہ فرمائی علمائی دین دشرع متین دی مسئلہ بارہ کنبی چہ یوسری داسی خائی کنبی نکاح کری دہ چہ ہغہ دسفر پہ مسافت باندی دی، اوس چہ کلہ دابنخہ دمورپلار کورتہ پنخہ شپہ ورخو دیارہ خی نو پورہ مونخ بہ ادا کوی یا قصر بہ کوی؟ دغسی خاوند بہ دخوانبی سخر کورتہ تللو سرہ اتمام کوی یا قصر؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ عبدالمالك نریاب ضلع ہنگو

الجواب: دا خاوند بہ دخوانبی سخر پہ کلی کنبی قصر کوی، خکہ بنخہ د خاوند سرہ اوسیری دمورپلار سرہ نہ اوسیری، نود دخوانبی سخر کورتاہل مقام نہ دی، کما یشیر الیہ ما ذکرہ العلامة الشامی عن شرح المنیہ ولو کان له اهل ببلدتین فایتھما دخلھا صار مقيماً، فان ماتت زوجته فی

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمہ اللہ: والحاصل ان انشاء السفر یبطل وطن الإقامة اذا كان منه اما لو انشاء من غیرہ فان لم یکن فیہ مرور علی وطن الإقامة او کان ولكن بعد سیر ثلاثة ايام فکذلک ولو قبلہ لم یبطل الوطن بل یبطل السفر لان اتم الوطن مانع من صحته واللہ اعلم.
المحتار ص ۵۸۶ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة باب صلاة المسافرين

۴۸ میلہ یا ۷۸ کلومیٹر نہ کم نہ فرسافت کنی بہ قصر نہ کوی
سوال: خہ فرمائی غلمائی دین دی مسئلہ بارہ کنی چہ زہ دخیل کلی نہ ۴۲
کلومیٹرہ لری پہ کالج کنی لیکچرار یم. اوپہ ہر زیارت کورتہ واپس راخم
بالفرض کہ دودہ ہفتی ہم ہلتہ قیام او کرم بیاہم پنخلس ورخی نہ پورہ کیڑی
اوس بہ زہ قصر کوم یا پورہ مونخ بہ کوم؟ بینوا توجروا
المستفتی: لعل دادخان بابوزی ضلع مردان... ۱۹۸۹ء ۱۱/۲۹
الجواب: تہ پہ دی کالج کنی مسافرنہ یی د قصر د مسافت مقدار اتہ
خلوینت میلہ یا اتہ او یا کلومیٹرہ دی (۱) وھوالموفق

پہ مختلفو خایونو کنی د کور او موریلار وغیرہ
د کیدلو پہ صورت کنی د سفر او اقامت مسئلہ

سوال: خہ فرمائی غلمائی دین دشرع متین دی مسئلہ بارہ کنی چہ شپہ خایونہ
دی: (۱) دوکی (۲) سنجای (۳) لورالائی (۴) پوئی (۵) کچ (۶) جرہ. پہ دی شپہ
خایونو کنی دھریوسرہ زما خہ نہ خہ طریقہ سرہ تعلق دی ہغہ داچہ (۱) دوکی
د بندہ وطن اقامت دی (۲) پہ سنجای کنی زما دیلار کور دی (۳) پوئی زما
وطن ولادت دی او دلته می خہ حصہ زمکہ ہم دہ (۴) جرہ زما دیلار د اوسیدو
وطن دی پہ دی وجہ زہ جرہ تہ پہ دودہ لاروخم کلہ پہ یوہ لار چہ ہغہ ۵۹ میلہ
خوپری پہ کلہ پہ دویمہ لار چہ ہغہ ۵۷ میلہ جو پری پومبی لار د لورالائی
سنجای او کچ لارہ دہ، او دویمہ لار د سنجای او پوئی پہ لار جرہ تہ خئی،
اوس کہ زہ د دوکی نہ سنجای تہ لارشم چہ ہلتہ می دموریلار قلعه دہ او د
سنجای نہ پوئی تہ خم چہ ہلتہ می پیدائش شوی دی او دہغہ خائی نہ جرہ تہ
خم چہ دامی دموریلار د اوسیدو خائی دی نوآیا زہ بہ سنجای. پوئی

(بقیہ حاشیہ) او مسانہہ کما فی التارخانیہ اما لو کان میاومہ بان استاجرہ کل یوم بکذا فان لہ
لسخا اذا فرغ النهار فالعبرۃ لیتہ. (ردالمحتار ہامش الدر المختار ۵۸۷: ۱ قبیل باب الجمعة)
(۱) قال العلامة ابن نجیم: (قوله من جاوز بیوت مصرہ) مریدا سیرا وسطا ثلاثہ ایام فی بر
و بحر او جبل قصر الفرض الرابعی الخ. (البحر الرائق باب المسافر ص ۲۸ جلد ۲)

او جرہ دری وارو خایونو کنی قصر کوم یا اتمام؟ او کلہ چہ د دوکی نہ جرہ تہ
د لورالائی او کچ پہ لاری خم نو لورالائی او کچ سرہ زما ہیخ تعلق نشتہ
نوقصر پہ کوم یا اتمام؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی بختیار فاضل حقانیہ ذوکی ضلع لورالائی ۱۹ جنوری ۱۹۸۴ء
الجواب: وبالله التوفیق: چونکہ تہ دیلار د تبعیت او عیالت نہ خارج شوی یی
لہذا تہ بہ مقام نمبر ۲ او مقام نمبر ۴ خیل وطن نہ شمار یی. او کہ پہ مقام
نمبر ۳ کنی ستا اہل و عیال نہ وی صرف زمکہ دی وی نودا بہ د قول راجع
پہ بنا باندی وطن شمار لی شی

لان هذا وان كان فيه قولان كما في البحر ص ۱۳۶ جلد ۲ (۱) عن المجتبى لاكن
يويد كونها وطناله ماوجه به اتمام عثمان بن عفان رضى الله عنه انه اتخذ في الطائف
الاموال فافهم (۲).

پس کہ تہ ددریم مقام لورالائی پہ لارہ دیلار تہ ورخی نوقصر کوہ. پہ دویمہ
لار باندی دتللو پہ وخت اتمام کوہ. (۳) وھوالموفق

(۱) قال العلامة ابن نجيم: وفي المحيط ولو كان له اهل بالكوفة واهل بالبصرة فمات اهلہ
بالبصرة وبقي له دور وعقار بالبصرة قيل البصرة لا تبقى وطنا له لانها انما كانت وطنا بالاهل
لا بالعقار الا ترى انه لو تاهل ببلدة لم يكن له فيها عقار صارت وطنا له وقيل تبقى وطنا له
لانها كانت وطنا له بالاهل والدار جميعا فبزوال احدهما لا يرتفع الوطن كوطن الإقامة يبقى
ببقاء الثقل وان اقام بموضع آخر وفي المجتبى نقل القولين فيما اذا نقل اهلہ ومناعه وبقي له
دورو عقار الخ. (بحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

(۲) وفي المنهاج: وروى عن عثمان وعائشة الاتمام كما في حديث متفق عليه وقيل
ان عثمان رضى الله عنه نوى الإقامة وقيل انه تاهل بمكة وقيل انه اتخذ الاموال بالطائف.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۹ جلد ۳ باب التخصير في السفر ابواب السفر)
(۳) قال في الهندية: وتعتبر المسلة من اي طريق اخذ فيه فاذا قصد بلدة والى مقصده طريقان
احدهما مسيرة ثلاثة ايام ولياليها والآخر دونها فسلک (بقیہ حاشیہ پہ راوانہ صفحہ)

د ملازمت په خانې کښې د پنځلس ورځو نه کم قیام والا به قصر کوي
 سوال: څه فرمائی علمائې دین د شرع متین دې مسئلې باره کښې چه زه په
 پاره چنار کښې ملازم یم، اود بنون او سیدونکې یم، او په پاره چنار کښې د
 پنځلس ورځونه کم پاتې کیږم یعنی هفته په هفته واپس راځم آیا زه به
 قصر کوم یا اتمام؟ بینوا توجروا

المستفتی: امیر الله لیکچرر دگری کالج پاره چنار

الجواب: په ظاهره ته مسافریې پاره چنار نه ستا وطن اصلی دې اونه دې وطن
 اقامت دې ته قصر کوه. (۱) وهوالموفق

د ملازمت په خانې کښې یوځل د اقامت کولونه

پس تردې خانې پریځودلو پورې به اتمام کوي

سوال: څه فرمائی علمائې دین دې مسئلې باره کښې چه زما ملازمت د کلی نه
 تقریباً شپيته ميله فاصله باندې دې اوزه په هره دویمه جمعه کورته ځم چه دا
 تقریباً دیارلس ورځې جوړیږي نوپه دې حالت کښې به اتمام کوم یا قصر؟
 او که یوځل پنځلس ورځې پوره کړم ددې نه پس په هره دویمه جمعه ځم نوپه
 دې صورت کښې به اتمام کوم یا قصر؟ دقرآن او حدیث اود فقه جنفی په رنرا
 کښې تسلی بخش جواب راکړئ. عندالله ثواب حاصل کړئ او عندنا مشکور
 شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ماستر معراج الدین خیر وخیل لکی مروت... ۱۹۹۰ء ۷/۱۱

(بقیه حاشیه) الطريق الی بعد کان مسافراً عندنا... وان سلك الاقصر یم کذا فی البحر. (فتاویٰ)

عالمگیریه ص ۱۳۸ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر

﴿۱﴾ قال المرغینانی: ولا یزال علی حکم السفر حتی ینوی الإقامة فی بلدة او قرية خمسة
 عشر یوماً او اکثر وان نوى اقل من ذلك قصر.

هدایة علی صدر فتح القدیر ص ۹ جلد ۲ باب صلاة المسافر

الجواب: ته یوځل دلته مقیم شه نو ددې نه پس به ستا دا وطن اقامت په
 سفر سره نه باطلیږي بیاچه ترڅو پورې ستا ملازمت دلته وی ته به اتمام
 کوي. (ماخوذ از بحر البدائع) (۱) وهوالموفق

د افغان مهاجرینو په افغانستان کښې د

جهاد په دوران کښې د قصر او اتمام مسئله

سوال: محترم مفتی صاحب! عرض میداریم اینکه مایاں مهاجرین به افغانستان از برائے جهاد میرویم و در
 آن جا مدت چهار ماه بود و باش میکنم در کوه یا در قری که سکان آن هجرت کرده است و مایاں ازیں
 مراکز بر دشمن حملہ میکنم و امکان دارد اگر دشمن بالائی مایاں جدی نماید، مایاں قرار خواهیم کرد ایا مایاں مقیم
 گردیم و یا نه، افغانستان دار حرب است یا نه باقی از شما خواهش میکنم که جواب را برائے مایاں وضع نماید
 بغیر از لطف تان نخواهد بود۔ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالنصیر مهاجر افغانستان دارالعلوم حقانیہ..... ۱۹۸۸ء ۲۲/۳

جواب: چونکہ مهاجرین افغانستان اراده ترک مؤبد نہ کرده اند، و مثل مهاجرین مکہ نہ مستند الہذا این مهاجرین
 در مسکن خویش اتمام خواہند کرد، و اگر در مسکن خود داخل نہ شدہ باشند و در صحاری و کوه باشند قصر خواہد کرد ﴿۲﴾

﴿۱﴾ قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: كوطن الإقامة يبقى بقاء الثقل وان اقام بموضع آخر.
 (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

وقال العلامة كاساني: وينتقض بالسفر ايضاً لان توطنه في هذا المقام ليس للقرار
 ولكن لحاجة فاذا سافر منه يستدل به على قضاء حاجته فصار معرضاً عن التوطن به فصار
 ناقضاً له دلالة، انتهى. (بدائع الصنائع ص ۲۸۰ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجيم: والخلاصة ثم نية الإقامة لا تصح الا في موضع الإقامة ممن
 يتمكن من الإقامة وموضع الإقامة العمران والبيوت المتخذة من الحجر والمدر والخشب
 لا الخيام والاخبية والوبر. (البحر الرائق ص ۱۳۱ جلد ۲ باب المسافر)

اور اگر در قریٰ داخل شدہ باشند نیت پانزدہ روزہ روزہ کردہ باشند قصر خواهند کرد ﴿۱﴾۔ وهو الموفق

پہ سفر کنبی د درې ورځو مسافت معتبر دې فرسخونه معتبر نه دی

سوال: دفعہ پہ کتابونو کنبی لیکلی دی چه د قصر دپاره د فرسخونو اعتبار نشته حالانکه علماء اتہ خلویینت میله معتبر کوی آیا دا تضاد نه دی؟ مدلل جواب راکړئ واجرکم علی اللہ

المستفتی: عبدالودود مسجد رود کوټه شهر..... ۳۰ | صفر ۱۴۰۲ هـ

الجواب: په شامی او بحر وغیره کنبی لیکلی دی چه زمونږ په نزد د فرسخونو اعتبار نه دی او اعتبار د مسافت درې ورځې دی او هغه درې ورځې چه د یخنی د موسم ورځې وی او لنډې وی. ﴿۲﴾ او په دې حساب سره شپاړس میله مسافت ماسپڅین پورې روزانه پوره کول متوسط رفتار سره ثابت دی. (۱۶ + ۳ = ۴۸) پس په دې وجه زمونږ علماء په اتہ خلویینت میله انگریزی باندې فتویٰ ورکوی. وهو الموفق

مسافر چه په کوم لار باندې ځی د هغې مسافت به معتبر وی

سوال: څه فرمائی علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه د یو عظیم کلی نه خانخیل کلی شل میله فاصله باندې واقع دي او دویمه لار ۴۵ میله جوړیږی او په دریمه لار باندې ۶۲ میله جوړیږی. او هغه ملازمین چه خانخیل ته ځی.

﴿۱﴾ قال العلامة المرغینانی: ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً أو أكثر وان نوى اقل من ذلك قصر.

(هدایة علی صلیفتح القدیر ص ۹ جلد ۲ باب صلاة المسافرين)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی رحمه الله: مسيرة ثلاثة أيام ولياليها من اقصر أيام السنة ولا يشترط سفر كل يوم الى الليل بل الى الزوال ولا اعتبار بالفراخ على المذهب بالسير الوسط مع الاستراحات المعتادة.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ص ۵۷۹ جلد ۱ باب صلاة المسافرين)

او په قصد باندې په دغه ۲۲ میله والا لاره باندې ځی نو آیا دوی به مسافر شمارلې کیږی. او قصر به کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ولی داد تجوری لکی مروت..... ۱۲۷ رمضان ۱۴۰۵ هـ

الجواب: چه کله په عرف کنبی دې درې وارو ته د خانخیل لارې وائی نو ۲۲ میله لارې باندې تللو سره به مسافر جوړیږی او قصر به کوی. اگر که په دغه لاره باندې تللو سره ئې څه صحیح مقصد وی یا نه وي؟

کما فی الهندیة فاذا قصد بلدة والی مقصده طریقتان واحدهما مسيرة ثلاثة ايام ولياليها والاخر دونها فسلک الطريق الا بعد کان مسافراً عندنا ﴿۱﴾.

نوټ: لان رعاية قواعد الفقه اولیٰ مما سواه بخلاف اذا خرج من موضعه قاصداً موضعاً آخر دون مسافة السفر وقصد المشی بالتدويرات فانه يتم لعلم كونها من طريقة. وهو الموفق

د اقامت د پاره عارضی نیت معتبر نه دی

سوال: علمائی دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه یو صاحب ۵۴ میله سفر او کړو یو کلی ته ئې د تقریر دپاره تشریف لارو. مولوی صاحب د ظهر مونځ پخپله باندې څلور رکعتو نه او کړل. نو هغه صاحب جواب ورکړو چه ما د عارضی اقامت نیت کړې حال دا چه د جلسې دعوت کونکی سره دا وعده شوې وه چه د تقریر نه پس به فوراً واپسی وی. او د عصر مونځ ئې هم څلور رکعتو او کړل او تشریف ئې یوړلو او دائې هم او وئیل چه دا مسئله په هدایه کنبی موجود ده او حال چه دا په هدایه کنبی داسې الفاظ دی.

ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً أو أكثر وان نوى اقل من ذلك قصر.

﴿۱﴾ (فتاویٰ عالمگیری ص ۱۳۸ جلد ۱ الباب الخامس عشر في صلاة المسافرين)

اوس دتپوس مسئلہ دادہ چہ آیا زمونہ د اقتداء کونکو مونخ شوی دے کہ نہ؟

بینوا توجروا

المستفتی: محمد الدین ماہنامہ الحق خریداری نمبر ۱۶۳۲... ۱۹۷۳/۴/۱۰

جواب: چونکہ دانیت تحقیقی نہ دے صرف تحلیلی (دحیلہ سازی دپارہ) دے لہذا ددے مقتدیانو مونخ بہ فاسد او واجب الاعادہ وی۔

فی الدر المختار ولو نوى الإقامة لا لتحقيقها بل ليتم صلوة المقيم لم يصبر مقيماً وفي رد المحتار ص ۳۱ جلد ۱ (قوله يصبر مقيماً) فلو اتم المقيمون صلاتهم معه فسدت لانه اقتداء المفترض بالمتفل (ظهيره) ای اذا قصد اتماما بعته اما لو نوا مفارقتة ووافقوه

صورة فلا فساد افاده الخير الرملى (۱)۔ وهو الموفق

کہ یہ آبائی وطن کنبی صرف جائیداد

وی نویہ ہغی کنبی راجح قصر دے

سوال: محترم مفتی صاحب! گزارش دے چہ حُما والدین د دیر اوسیدونکی دی او اوس وفات شوی دی۔ البتہ ہلتہ د ہغوی جائیداد ہم وو چہ د ہغی اوس حُما مالک یم لیکن حُما مستقل اوسیدل پے مردان کنبی دے۔ پے مردان کنبی حُما اہل و عیال ہم دے نو پے دے صورت کنبی کہ زہ ضلع دیر تہ لارشم نو آیا ہلتہ بہ حُما قصر کوم یا پورہ مونخ بہ کوم؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی نذر گل بازار شہیدان هوتی مردان..... ۱۹۷۲ء ۱۰/۱۱/۴

الجواب: راجح دا دے چہ تہ بہ دیر کنبی قصر کوی۔

فی الدر المختار مع رد المحتار و یبطل بمثلہ اذ لم یبق له بالاول اهل ای وان بقى له فيه عقار انتهى (۲) ویؤیدہ ان النبی ﷺ قال انا قوم سفر (۳) ولم یخص منه احداً من المهاجرین۔ فقط

(۱) الدر المختار مع رد المحتار ص ۵۸۳ جلد ۱ قبیل مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الإقامة باب صلاة المسافرين

(۲) الدر المختار مع رد المحتار ص ۵۸۲ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الاقامة باب الصلاة المسافرين

(۳) عن عمران بن حصین قال غزوت مع النبی ﷺ..... (بقیہ حاشیہ پے رار او انہ صفحہ)

پہ کور او جائیداد کنبی د مشترکو دوه رونرو پے مختلفو خایونو

کنبی د اوسیدلو پے صورت کنبی د اقامت او قصر مسئلہ

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی حُما فرمائی چہ دوه رونرو دی د ہغوی دوه وطنو نہ دی زمکہ یا جائیداد او کورونہ وغیرہ ئی مشترک دی مثلاً یو د اہل و عیال سرہ پے پینور کنبی او بل پے لاهور کنبی اوسیری یو چہ د بل خواتہ حُما نو قصر بہ کوی یا تمام؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۹۹۰/۱۱/۲۹

الجواب: چہ دیو سری پے دوه خایونو کنبی کور او زمکہ موجود وی او پے دواپرو خایونو کنبی (پہ گرمی یا یخنئ کنبی) اوسیری۔ نو پے دواپرو خایونو کنبی بہ اتمام کوی (بحر) (۱) او چہ کلہ صرف پے یو خائی کنبی اوسیری نو صرف د کور او زمکے پے وجہ باندے اتمام کول مختلف فیہ دی۔ (۲) لکن تعلیل اتمام

(بقیہ حاشیہ) وشهدت معه الفتح فاقام بمكة ثمانی عشر قليلة لا یصلی الار کحین یقول یا اهل البلد صلوا اربعاً فانا سفر، رواه ابو داؤد (۱۸:۱) باب متى یتیم المسافر۔ وفي رواية لابی داؤد سبع عشرة وفي اخرى خمس عشرة وعن عمران بن حصین ثمانی عشرة، وفي سنده علی بن زید بن جلعان قال ابن عدی فی الکامل احادیثه صالحه، وقال یعقوب بن شیبہ ثقة صالح الحديث وقال العجلی یکتب حدیثه، واما هذا الحديث فصححه وحسنه الترمذی لشواهدہ کما فی التلخیص۔

(۱) قال العلامة ابن نجيم: وفي المجتبى نقل القولين فيما اذا نقل اهله ومتاعه وبقي له دور وعقار ثم قال وهذا جواب واقعة ابتلينا بها وكثير من المسلمين المتوطنين في البلاد ولهم دور وعقار في القرى البعيدة منها يصيفون بها باهلهم ومتاعهم فلا بد من حفظها انهما وطنان له لا يبطل احدهما بالآخر. (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۱ باب المسافرين)

(۲) قال العلامة ابن الهمام: وفي المحيط ولو انتقل باهله ومتاعه الى بلد وبقي له دور وعقار في الاول قيل بقي الاول وطنا له واليه اشار محمد رحمه الله في الكتاب..... الا ان ابا يوسف كان يتم بها لكنه يحمل على انه لم يترك وطنه. (فتح القدير شرح هداية ص ۱۸ جلد ۱ باب صلاة المسافرين)

عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ بشرء المقار بالطائف یؤید الایمان ﴿۱﴾ فافهم. وهو الموفق
مسافر ڊرائیور به وطن اصلی یا اقامتی ته د

واپس کیدلو نه مخکنی قصر کوی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زید گاډې چلوی او روزانه ئې د پیښور نه لاهور ته او د لاهور نه پیښور ته تلنه را تلنه وی. اوس تپوس دادې چه دا ډرائیور به قصر کوی یا اتمام؟ په حوالې سره اولیکئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نثار احمد متعلم جامعہ حقانیہ اکوړه خټک... ۳۱۵۱۹۸۹
جواب: دا ډرائیور یقیناً مسافر دې او وطن اصل یا اقامتی ته د واپس کیدلو نه مخکنی به قصر کوی.

الا اذا اقتدی بمقیم ودلیل اصل المسئلة ما فی شرح التویر حتی لو اسرع فوصل فی یومین قصر ﴿۲﴾. وهو الموفق

د تاهل او تزوج والا خانې کښې به قصر کولې شی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه ځما پیدا نش د ضلع دیر دې اوس په مردان کښې ما یو کور په کرایه اخستې دې او د څو کالو راسې په لنډ یکو تل کښې کار کووم او د یوې شپې د پاره مردان ته راځم نو اوس څه چرته مقیم یم؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۲۳۱۳۱۹۷۶

﴿۱﴾ وفي منهاج السنن: وروی عن عثمان وعائشة الایمان كما فی حديث متفق عليه..... وقيل ان عثمان رضي الله عنه نوى الإقامة وقيل انه تاهل بمكة وقيل انه اتخذ الاموال بالطائف.

نهاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۹ جلد ۳ ابواب السفر باب التقصير فی السفر

﴿الدرا المختار علی هامش ردالمختار ص ۵۸۰ جلد ۱ مطلب فی وطن الاصلی والاقامة﴾

الجواب: ته به په مردان کښې د تاهل او تزوج په وجه اتمام کوي ﴿۱﴾ او په لنډی کو تل کښې (او تللو راتللو دوران کښې) به قصر کوي ځکه چه دا ځانې (لنډی کو تل) نه ستا وطن اصلی دې او نه وطن اقامتی. نه تا دلته په یو ځانې د پنځلسو ورځو د قیام نیت کړې او نه دې دلته واده کړې. ﴿۲﴾

د تجارت سامان د پاره ئې کور په کرایه واخستلو او څی په بانډو

کښې ئې خرڅوی لیکن اقامت نیت ئې نه دې نو قصر به کوی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو سړې د خپل وطن اصلی نه لرې چرته سامان کپړې وغیره د خرڅولو دپاره راوړی او دلته ئې چرته په یو کمره کښې خپل سامان کیخوډه، اود سامان ایخوډلو په وخت ئې هم په دې نیت سره کمره واخستله چه لس ۱۰ پنځلس ۱۵ میله لرې گیر چاپیره بانډو کښې به دا سامان خرڅوم بیا به واپس راځم. کله کله دوه درې ورځې به روی او د اقامت نیت ئې نه دې کړې په دې کښې میاشت یا ډیرې ورځې تیریرې نو قصر به کوی که اتمام به کوي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالمنان متعلم جامعہ حقانیہ اکوړه خټک

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله او تاهله) ای تزوجه قال فی شرح المنية ولو تزوج المسافر ببلد ولم ينو الإقامة به فقیل لا يصير مقيما وقيل يصير مقيما وهو الوجه ولو كان له اهل ببلدين فایتهم دخلا صار مقيما فان ماتت زوجته فی احدهما وبقي له فيها دور وعقار قیل لا یقی وطناً له اذالمعتبر الاهل دون الدار كما لو تاهل ببلدة واستقرت سکنه له وليس له فيها دار وقيل تبقى.

(ردالمختار هامش الدرالمختار ص ۵۸۶ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی والاقامة)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ولا يزال علی حکم السفر حتی ينوی الإقامة فی بلدة او قرية خمسة عشر يوما او اکثر کذا فی الهدایه.

(فتاویٰ عالمگیری ص ۱۳۹ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافرين)

الجواب: داسې به قصر کوی لعدم عزمه علی اقامة خمسة عشر يوماً (۱) وهو الموفق

په باندو کښې د اقامت نیت صحیح دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چې په باندو کښې د اقامت نیت صحیح دي یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاکم گل مدرسه مفتاح العلوم ضلع هنگو

الجواب: که دا باندو صحرا نه وی بلکه د گټو خټو ابادي پکښې موجود وی نو په دي کښې د اقامت نیت صحیح دي (۲) وهو الموفق

د پنځلسو ورځو نه کم اقامت کولو واله به قصر کوي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چې څه په به ديواليه ضلع بهنکر کښې د (سيکر تری بلديه) په طور مقرریم او ځما کور په سرگودها کښې دي چې کله څه کور ته راشم نو ځما يقيني اراده دلته داوسيدلو نه وی يعنی د ورځو تعين نه وی چې څومره ورځې پس به راځم بعضي وختونو کښې د پنځلسو ورځو نه مخکښې او کله د پنځلسو ورځو نه پس کور ته ځم. ديواليه علاقه ځما د کور نه ۱۲۰ ميله لرې ده. بيا دلته ديواليه نه په هره دريمه او څلورمه د بهر نه کلور کوټ ته تلل وی د دواړو ځايونه د ديواليه نه تقريباً ديرش يا پنځه ديرش ميله فاصلي باندې دي. اوس دا اوښايي چې څه به

(۱) قال العلامة ابن الهمام: ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً أو أكثر وان نوى أقل من ذلك قصر.

(فتح القدير ص ۹ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: والخلاصة ثم نية الإقامة لا تصح الا في موضع الإقامة ممن يتمكن من الإقامة وموضع الإقامة العمران والبيوت المتخذة من الحجر والمدر خشب لا الخيام والاخبية والوبر. (البحر الرائق ص ۱۳۱ جلد ۲ باب المسافر)

په ديواليه کښې پوره مونځ کوم يا قصر به کوم چه ځما place of Resting دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: چوهدري مولا بخش تاؤن کميتی ديواليه ضلع بهنکر ۱۱۱۲۱۹۸۲
الجواب: که ديواليه ته راتلو وخت کښې ستا اراده د پنځلسو ورځو د اوسيدلو نه وی بلکه د کمو ورځو وی او يا څه خاص اراده نه وی نو ته به په ديواليه کښې پوره مونځ نه کوي. (۱)

نوت: که ددي ملازمت په ځائي کښې ټول ضروري سامان تا سره وی نو يو ځل د مقيم کيدلو نه پس به په دغه ځائي کښې د تبادلې پورې ته اتمام کوي (۲) وهو الموفق

د اهل وعيال وطن اقامت ته چه متاهل کله کله راضي نو قصر به کوي

سوال: ان رجلا رحل مع اهله الى وطن فاقام اهله فيه لشهر او شهرين ولم ينو الرجل الإقامة فاسافر الى وطن آخر ثم رجع الى اهله لمدة يوم او يومين ايقصر الصلاة ام لا؟
بينوا توجروا جزاكم الله خيرا الجزاء

المستفتی: فضل عمر افغانستان..... ۱۳/ اگست ۱۹۸۳ء

جواب هذا الرجل يقصر في هذه القرية لانها ليست وطننا اصليا له ولا تأهل فيها، لان اهله لم يتخذوها وطننا لا يريدون الرحلة عنها، ولا اقام فيها مدة الإقامة (۳). وهو الموفق

(۱) قال العلامة المرغيناني: ولا يزال على حكم السفر حتى ينوي الإقامة في بلدة أو قرية خمسة عشر يوماً أو أكثر وان نوى أقل من ذلك قصر.

(هداية على صدر فتح القدير ص ۹ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: كوطن الإقامة يبقى ببقاء الثقل وان اقام بموضع آخر. (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

(۳) قال العلامة حسن بن عمار الشرنبلالي: ولا تصح..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د بحری جہاز د ملازمینو قصر او اتمام

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی څه فرمائی چه مونږ د بحری جہاز ملازمین په جہاز کنبی اوسیدو بعضی کسان پوره مونځ کوی او وائی چه جہاز څمونږ د پارہ د کور حکم لری او بعضی کسان قصر کوی د مسئلے پوره وضاحت راو لیری او څمونږ د وھم ازاله او کړی بینوا توجروا المستفتی شیرا میر خان..... ۱۳ رجب ۱۴۰۲ ھ

الجواب: که تاسو په یو بندرگاه باندې د پنځلس ورځو د قیام نیت نه وی کړې نو ته به قصر کوي او که نیت دې نه وی کړې او پوره کال هم تیر شی نو ته به قصر کوي. (ماخوذ از شرح التنویر) (۱) وهو الموفق

(بقیه حاشیه) نية الإقامة ببلدتين لم يعين المبيت باحديهما لان الإقامة لا يكون في مكانين اذ لو جازت فيها لجازت في اما كن فيؤدى الى عدم تحقق السفر، واذا عين المبيت باحدى البلدتين كان مقيماً لان إقامة المرء تضاف الى مبيته.

(امداد الفتاح شرح نورالایضاح ص ۲۶۹ مطلب فيما يشترط لصحة نية السفر)

(۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: او دخل بلدة ولم ينوهاى مدة الإقامة بل ترقب السفر غدا او بعده ولوبقى على ذلك سنين الا ان يعلم تأخر القافلة نصف شهر كما مر وكذا يصلى ركعتين. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۸۲ جلد ۱ مطلب فى سجدة الشكر باب صلاة المسافرين)

خوپه پورته باندې به د اقامت نیت هله صحیح وی چه په بندرگاه کنبی څه آباد کورونه موجود وی، په هنډیه کنبی دی ولا یزال علی حکم السفر حتی ینوی الإقامة فی بلدة او قرية خمسة عشر او اکثر (ص ۱۳۹ جلد ۱) او کوم جہاز وغیره چه په سمندر کنبی وی په هغې کنبی هم د اقامت نیت معتبر نه دي.

قال ابن النجيم: وقيد بالبلد والقرية لان نية الإقامة لا تصح في غيرهما فلا تصح في مفازة ولا جزيرة ولا بحر ولا سفينة الخ (البحر الرائق ۲: ۱۳۱ صلاة المسافرين) وهكذا في الهندية ۱: ۱۳۹ الباب الخامس عشر)..... (از مرتب)

د سرکاری مدرسو او مدارس عربیه د ملازمینو

خپل نیت معتبر دي د متبوع نه دي

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی څه فرمائی چه سرکاری ملازمین چه د هغوي تقرری د سرکار د قانون مطابق په یو ښار کنبی د درې کالو دپاره په یو ښار کنبی کیږی په دغه موده کنبی به ملازمین د سفر او قصر په معامله کنبی دخپل نیت پابند وی او که د سرکار د مزدور کیدلو په وجه به ددوی خپل نیت معتبر نه وی او مقیم به وی څلور رکعت به ادا کوی دغه شان د مدارس عربیه مدرسین که د تعلیم په دوران کنبی د سفر مطابق مدرسوته راشی او د پنځلسو ورځو پورې د پاتې کیدلو اراده ئې نه وی نو آیا دې به د مقیم مهتمم تابع وی او بغیر د نیت اقامت نه به پوره مونځ کوی او که نه د خپل نیت په اعتبار سره به قصر کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عطاء الله غفرله مدرس دارالعلوم نعمانیه دی آئی خان ۱۸ رمضان ۱۴۰۳ ھ

الجواب: د سرکاری مدارسو د ملازمینو او د اسلامی مدرسو د مدرسینو خپل نیت معتبر دي ځکه چه د ډیوتی دوخت نه علاوه په نورو وختونو کنبی حسب العرف او حسب الاصول داخل هرځای کنبی اوسیدلې شی کور ته هم راتلې شی څنگه چه ددوی متبوعینو ته هم دا اختیار حاصل دي (۱) وهو الموفق دافسر بالا یا امیر په حکم باندې د سفر په اندازې نیت کولو والیه قصر کوي

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی څه فرمائی چه د فوج امیر په هیډ کواتر کنبی مقیم دي چه د هغه ما تحت څلور ونگونه وی او د هر ونګ جدا جدا میجر وی لیکن د ټولې کاروایی دارو مدار په کرنل باندې وی حال دا چه کرنل مقیم وی او دا کرنل خپل ماتحت د کشتو د پار د لیری کله ۴۵ میله

(۱) قال العلامة حسن بن عمار الشرنبلالی: وتعتبر نية الإقامة والسفر من الاصل كالزوج والمولى والامير دون التابع كالمرأة والعبد والجندي ان علم التابع بنية المتبوع في الاصح فلا يلزمه الاتمام بنية الاصل الإقامة حتى يعلم كما في توجه الخطاب الشرعي الخ.

(امداد الفتاح شرح نورالایضاح ص ۲۶۸ جلد ۱ مطلب فى ما يشترط لصحة نية السفر)

کله ۶۰ میلہ او کله سل میلہ اوس بعضی مشران وائی چہ دا فوجیان چہ کله د سرکاری کار د پارہ خئی نو اتمام به کوی حکم چہ ددوی امیر مقیم وی او حوالہ دا ورکوی

وکل من کان تبعاً لغيره يلزمه طاعته يصير مقيماً باقامته ومسافراً بنيته وخروجه الى

السفر (هندية ص ۱۴۱ جلد ۱)

دمیٹلی وضاحت او کړی د شکر به موقعه را کړی؟ بینوا توجروا المستفتی: مولوی قادر بخش خطیب مسجد الدین چاغی بلوچستان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: په صحرا کښې د اقامت نیت صحیح نه دی البته که په دې صحرا کښې د راتلونکو امیر صاحب په آبادی کښې مقیم وی نو په دې صحرا کښې راتلونکې به مقیم شمار لې کیږي لکه چہ په استفتاء کښې حواله ذکر ده. لیکن که ده دغه صحرا والا د امیر په حکم باندې د پنځوس میلہ تللو نیت او کړی نو دا خلق بغیر شک شبهې نه مسافر دی (۱) فقهاؤ دا نه دی لیکلې چہ امیر مقیم وی نو مامورین به هم خامخا مقیم وی.

وطن اقامت چہ ئې خو پورې پریخوډې نه وی هغې کښې به اتمام کوی

سوال: محترم و مکرم استاد حضرت مفتی صاحب د امت برکاتکم. مونږ دلته ابو ظهبي کښې اوسېږو. چرته چہ زمونږ ځایي دې هلته نه مونږ اکثر سفر کوو. بیا په هغه ورځ یا دوه درې ورځې د اقامت ځایي ته واپس راتللو باندې به داخلق قصر کوی که اتمام؟ که په عربی کښې جواب را کړې نو ډیره مهربانی به وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: ستاسو شاگرد سالم جان حقانی موسسه ابن نصیب ابو ظهبي ۱۹۸۳

(۱) قال العلامة شرنبلالی: اقل مدة سفر تتغير به الاحكام..... مسيرة ثلاثة ايام بسيره ثلاثة ايام من اقصر ايام السنة كما في الجوهره والبرهان واشربنا بتقديره بالايام الى انه لا يقدر بالفراسخ وهو الاصح لقوله عليه السلام يمسح المقيم يوماً وليلة والمسافر ثلاثة ايام ولياليها الخ.

امداد الفتاح شرح نور الايضاح ص ۲۶۲ جلد ۱ باب صلاة المسافر

جواب: من خرج من وطن الاقامة مسافراً غير معرض عن التوطن به فهو يصلي اربعاً اذا رجع اليه وبقاء ثقله دليل ظاهر على عدم اعراضه عن التوطن به وهذا ما اجمده صريحاً لا كنه مأخوذ من كلام البدائع والبحر، قال صاحب البدائع ص ۱۰۴ جلد ۱ وينتقض بالسفر ايضاً لان توطنه في هذا المقام ليس للقرار ولكن لحاجة فاذا سافر منه يستدل به على قضاء حاجته فصار معرضاً عن التوطن به فصار ناقضاً له دلالة انتهى (۱) وفي البحر ص ۱۳۶ جلد ۲ كوطن الاقامة يبقى بقاء الثقل وان اقام بموضع آخر، انتهى اي لعدم قصد ترك الاول (۲). فافهم، وهو الموفق

وطن ته ځنگل نه هره هغه تللو راتللو کښې قصر او اتمام مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چہ زه په عربستان کښې کار کوم په ښار کښې مې د اوسيدلو دپاره يو کور په کرايه اخستي دې او د ښار نه يو سل اويا ۱۷۰ کلوميتره لرې په ځنگل کښې شپږ ورځې کار کووم او د جمعي په ورځ ښار ته راځم د کرايه په کور کښې د ژوند ټول ضروريات شته او دغه شان په ځنگل کښې هم ځمونږ سره ټول ضروريات موجود دي. په ځنگل کې د لرگو مکانات مونږ جوړ کړي دي. په دې کيمپ کښې څلويښت پنځوس کسان موجود وي. نه مونږ په ځنگل مستقل طور سره مقیم يو او نه په ښار کښې د دوې علماء وائي چہ په ښار کښې به قصر کوئ او په ځنگل کښې اتمام کوئ بعضي وائي چہ په لار کښې به قصر کوئ. د مسئلې وضاحت او کړی. او مونږ ته ئې را اوليږي؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی سید ولی شاه ملا خیل هنگو کوهاټ ۱۲۲ رمضان ۱۴۰۵ هـ

الجواب: تاسو به په دغه ښار کښې اتمام کوی په دې شرط که تاسو د اقامت په

(۱) (بدائع الصنائع ص ۲۸۰ جلد ۱ الکلام فی الاوطان کتاب الصلاة)

(۲) (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب صلاة المسافر)

بہ قصر کوی برابر خبرہ دہ چہ داخلی وی او کہ خارجی وی (شامیہ، ہندیہ) (۱)

د بہشتی زیور د یو عبارت وضاحت

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ یو سرے د کور نہ دریو منزلونو تللو پہ ارادی سرہ اوزی د کور نہ وتلو وخت کنبے ئی نیت دادی چہ پہ منزل مقصود کنبے بہ پنخلس ورخی یا خہ زیاتے تیروم اوس چہ دا سرے پہ لارہ کنبے کوم مونخ ادا کوی نو قصر بہ کوی کہ اتمام؟ پہ بہشتی زیور کنبے لیکلی شوی دی (بہشتی زیور دویمہ حصہ صفحہ ۳۵ مسئلہ نمبر ۱۰ یو زنانه درے منزله تللو ارادی سرہ د کور نہ او وتله او د کور نہ ئی دا نیت ہم دے چہ فلانکی کلی کنبے بہ پنخلس ورخی ایساریزم نو مسافر نہ شوه پہ توله لارہ کنبے بہ پوره مونخ کوی بیا کہ کلی تہ اوزسیدہ او پوره پنخلس ورخی ایسارہ نہ شوه نو بیا بہ ہم مسافر نہ جوړیږی حالانکہ پہ جوهرۃ النیرہ ص ۸۲ جلد ۱ کنبے دی.

ومن خرج مسافر اصلی رکعتین اذا فارق بیوت المصر ولا یزال علی حکم المسافر حتی ینوی الإقامة فی بلدة خمسة عشر یوم فصاعداً فیلزمه الاتمام فان نوى الإقامة اقل من ذلك لم يتم انتهى

دا عبارت د قدوری دے پس د مسئلے وضاحت او کړی ډیره مهربانی به وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: شیر محمد خان محسود جنوبی وزیرستان

الجواب: محترم المقام په دے عبارت کنبے هیخ اشکال نشته او د بهشتی زیور په مسئلہ کنبے ددے کلی نه مراد یو درمیانی (پنخمي) کلی دے چہ د تللو د خائي نه درې منزله کم مقدار باندې واقع وی (کما لا یخفی فافهم) وهو الموفق

﴿۱﴾ وفي الهندية: ولا یزال علی حکم السفر حتی ینوی الإقامة فی بلدة او قرية خمسة عشر یوماً او اکثر کذا فی الهدایة.

(فتاویٰ عالمگیریہ ص ۱۳۹ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

فصل فی قصر الصلوة

د یو مسافر مقیم امام پسې د نیت کولو مسئله

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ مسافر به د مقیم امام پسې د سفرانه دوه رکعتونو نیت کوی که د خلورو رکعتونو؟ بینوا توجروا المستفتی: زاهد حسین نور کلاته هاؤس بت خيله

الجواب: په دے مسئله کنبے تو سع ده بر جندی صرف د فرضو نیت کول لیکلې دي، او په جامع الرموز کنبے دی چہ دوه رکعتو نیت به کوی (۱) او د تحقیق په رنړا کنبې د خلورو رکعتو نیت کول راجح دی (۲) وهو الموفق

که مسافر مقتدی په مسافر امام باندې د مقیم خیال اوکړو

او د خلورو رکعتو نیت ئی اوکړو نو اوس به خه کوی

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ (۱) مسافر سرې دا

(۱) علامه عبدالحی لکهنوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی بهتره داده چہ دتعیین نه بغیر دے صرف د فرضو نیت اوکړی لکه چہ په برجندی کنبې دی او که نیت کوی نود دوه رکعتو نیت دے اوکړی په جامع الرموز کنبې دی نو ارادۃ العدد نوی رکعتین، او که د رکعاتو دتعداد نیت کول غواړی نود دوه رکعتونیت دے اوکړی. مجموعه الفتاوی ص ۳۱۴ جلد ۱ رقم: ۱۴۰ کتاب الصلوة (۲) حضرت شیخ مفتی اعظم محمد فرید دامت برکاتهم په یو مجلس کنبې او فرمائیل چہ خلور رکعتہ نیت کول راجح دی زمونږه شیخ امین الله فی الارض محدث کبیر مولانا نصیر الدین الغرغشتوی النقشبندی المجددی (المتوفی ۱۳۸۸ هـ) به فرمائیل چہ خلور رکعتہ نیت دے اوکړی.

لان نية الامامة قبل التكبير التحريمة صحيحة لانه بشرف ان يكون اماما فنية الاربعة ايضا صحيحة لانه بشرف ان تكون صلاته اربعاً. (ازملفوظات حضرت مفتی اعظم شیخ الحدیث دامت برکاتهم - از مرتب)

خیال او کرو چه امام مقیم دی او د خلور رکعتو نیت ئی او کرو اوس د مقتدی مونخ او شو یا نه؟ او خلور رکعتو نه به پوره کوی که دوه (۲) او که د امام پته نه وی چه مقیم دی که مسافر نو د مقتدی نیت به څنگه وی؟ بینوا توجروا المستفتی: زاهد حسین نور کلاته هاؤس بت خيله ملاکنډ ایجنسی ۱۳/۹/۱۹۸۹

الجواب: (۱) چه کله د امام حالت د غائب کیدلو نه مخکښې معلوم شی نو د مقتدی مونخ به صحیح وی او په دوه رکعتو به اکتفا کول ضروری وی. (۱)

(۲) د وخت د فرضو مطلق نیت به ضروری وی خو بیا هم د رکعتونو په ذکر کولو کښې به کښې زیاتې نقصان والا نه وی. (۲) وهو الموفق

د مسافر مقتدی مقیم امام پسې د رکعتونو د نیت مسئله

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه امام مقیم دی او مقتدی مسافر دی نو دا مسافر مقتدی به د مقیم امام پسې کوم نیت کوی ددوی رکعتو نیت به کوی یا د خلورو رکعتو. ځکه چه د مسافر دپاره دوه رکعتونه کول دی او د امام دپاره خلور رکعتونه؟ بینوا توجروا

المستفتی: سبز علی سپاهی باجوړ ایجنسی..... ۱۲۱ اکتوبر ۱۹۷۵

الجواب: ټولو فقهاؤ لیکلې دی چه د مونخ د صحیح والی د پاره د رکعتونو

(۱) قال العلانی: وندب للامام هذا يخالف الخانية وغيرها ان العلم بحال الامام شرط لكن في حاشية الهداية للهندي الشرط العلم بحاله في الجملة لا في حال الابتداء وفي شرح الارشاد ينبغي ان يخبرهم قبل شروعه والا فبعد سلامه.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۵۸۳ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

(۲) قال الحصكفي: دون تعيين عدد ركعاته لحصولها ضمنا فلا يضر الخطا في عددها وينوي المقتدي المتابعة لم يقل ايضا لانه نوى الاقتداء بالامام او الشروع في صلاة الامام ولم ينعين الصلاة صح في الاصح وان لم يعلم بها لجعله نفسه تبعاً لصلاة الامام. (الدر المختار

على هامش رد المحتار ص ۳۰۹ جلد ۱ بحث النية باب شروط الصلاة)

تعداد ذکر کول ضروری نه دی. (۱) لهذا که دا مسافر څه تعداد ذکر نه کړی نو دیکښې هیڅ خبره نشته. او که دا مسافر تعیین کول غواړی نو بعضې فقهاؤ د دوه عدد ته راجح وئیلې. (۲) او بعضې اکابرینو د خلورو عدد ته راجح وئیلې دی.

وهو الاوجه لان المقتدی جازله نية الاقتداء قبل تحريمة الامام لكونه اماماً فيما يؤل اليه

فكذا نية الاربع لان صلاته تصير اربعا فيما يؤل اليه امر الله ﴿٣﴾ فافهم. وهو الموفق

شرعی مسافر د قصر په نه کولو سره گنہگار یري

سوال: علمائي دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه که یو سړې په شرعی سفر کښې دی او قصر نه کوی بلکه خلور واړه رکعتونه او کړی نو دهغه څه حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محبت خان ایران بندر جمهوریه ایران... ۱۲۱۲۲ ۱۴۰۱ هـ

جواب: گنہگار دی ځکه چه شرعی مسافر باندې په ظهر، عصر او عشاء کښې قصر واجب دی او دوه رکعتونه به ادا کوي، البته که د دوه، رکعتو د قصر نه پس دریم او خلورم رکعت او کړی نو اعاده پرې فرض نه ده بلکه واجب ده.

(شامي) ﴿٤﴾ وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن نجيم: لان نية عدد الركعات ليست بشرط في الفرض والواجب لان قصد التعيين مغل عنه ولو نوى الظهر ثلاثا والفجر اربعا جاز. (البحر الرائق ص ۲۸۲ جلد ۱ باب شروط الصلوة) (ومثله في الدر المختار على صدر رد المحتار ص ۳۱۸ جلد ۱ باب شروط الصلاة)

(۲) علامه عبدالحی لکهنوی فرمائي بهتره داده چه بغير د تعیین د رکعتونو نه صرف د فرض نیت او کړی لکه چه په برجندی کښې دی. او که نیت کوی نو د دوه رکعتونو نیت دی او کړی. په جامع الرموز کښې دی. (لواراد نية العدد نوى ركعتين)

(مجموعة الفتاوى ص ۳۱۳ جلد ۱ کتاب الصلوة رقم مسئله: ۱۳۹)

(۳) (من افاضات الشيخ زينة المحدثين مولانا نصير الدين الفرغشوى رحمه الله)

(۴) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: فلو اتم مسافر ان قعد في القعدة الاولى ثم فرضه ولكنه اساء لو عابد التاخير السلام وترك واجب القصر.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۵۸۳ جلد ۱ مطلب في سجدة الشكر باب صلاة المسافر)

پہ سفر کنبی جمع بین الصلاتین صورۃ جائز دہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ بعضی خلق وائی چہ د سفر پہ حالت کنبی جمع بین الصلاتین یعنی د مغرب او عشاء مونخونہ پہ یو وخت کنبی کول جائز دی آیا دا صحیح دہ؟ بینوا توجروا المستفتی: نا معلوم.....

الجواب: د دوه مونخونو پہ یو وخت کنبی ادا کول کہ صورۃ وی (یعنی چہ یو روستو کرے پہ آخر وخت کنبی او بل پہ اولنی وخت کنبی کول) نو د ضرورت پہ وخت کنبی جائز دی. د عرفات او مزدلفہ نہ علاوہ د احنافو پہ نزد جمع بین الصلاتین حقیقتاً جائز نہ دہ.

مسافر چہ د مقیم امام د مونخ پہ آخرہ

کنبی شامل شی نو پوره مونخ بہ کوی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو مسافر پہ مقیم امام ﴿۱﴾ قال العلامة حصکفی رحمہ اللہ: ولا جمع بین فرضین فی وقت بعدد سفر ومطر خلافاً للشافعی وما رواه محمود، علی الجمع فعلاً لا وقتاً فان جمع فسد لو قدم الفرض علی وقته وحرم لو عکس ای آخره عنه وان صح بطریق القضاء الا لحاج بعرفة ومزدلفة. قال ابن عابدین رحمہ اللہ: (قوله محمود) ای مارواه مما يدل علی التأخیر محمود، علی الجمع فعلاً لا وقتاً ای فعل الاولی فی آخر وقتها والثانیة فی اول وقتها ویحمل تصریح الراوی بخروج وقت الاولی علی التجوز کقوله تعالیٰ فاذا بلغن اجلهن ای قاربن بلوغ الاجل او علی انه ذلک ویدل علی هذا التأویل ما صح عن ابن عمر انه نزل فی آخر الشفق فصلى المغرب ثم اقام العشاء وقد توارى الشفق ثم قال ان رسول الله ﷺ كان اذا عجل به السير صنع هكذا وفي رواية ثم انتظر حتی غاب الشفق وصلى العشاء.

(الدر المختار مع رد المحتار ص ۲۸۱ جلد ۱ قبیل باب الاذان کتاب الصلاة)

پسے اقتداء او کرہ او دا ہلہ چہ امام آخری قعدہ کنبی وو. نو آیا د مونخ پہ آخرہ کنبی ہم د اقتداء پہ صورت کنبی بہ د امسافر مقتدی اتمام کوی؟ بینوا توجروا المستفتی: نامعلوم....

الجواب: دا مسافر مقتدی چہ کلہ د مقیم امام اقتداء او کرے نو د اتباع امام پہ وجہ باندی بہ پورہ مونخ کوی. اگر کہ بالکل پہ آخرہ کنبی شامل شوے وی.

کما فی رد المحتار فیدخل فیہ مالو اقتدی بہ فی القعدة الاخيرة ﴿۱﴾. وهو الموفق

پہ سفر کنبی د سنن رواتب پہ ادا کولو

او نہ کولو کنبی د فقہاؤ راجح قول

سوال: علمائی کرام و مقتیان عظام پہ دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی! چہ پہ اعلاء السنن کنبی د سفر پہ حالت کنبی در رسول اللہ ﷺ نہ د سنتو د ادا کولو ثبوت وارد دی. او یو عالم دین او وئیل چہ پیغمبر ﷺ نہ د فجر د سنتو ادا کول ہم د سفر پہ حالت کنبی ثابت نہ دی. دا تر کومی پوری صحیح دہ. (۲) د صفر پہ حالت قرار او فرار کنبی پہ کوم کوم حالت کنبی د کولو او نہ کولو افضلیت دی. بعضی علماء پہ حالت سفر کنبی د سنتو د پریخو دلو پہ افضلیت کنبی د کبیزی حوالہ ورکوی کوم قول راجح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: بدر منیر مہتمم دارالعلوم مدنیہ اماندرہ بت خیلہ ملاکنہ ایجنسی ۱۶۱۲۸، ۱۹۸۹

الجواب: محترم المقام مولانا بدر منیر صاحب (زاد اللہ معالیکم السلام علیکم اما بعد! جوابات پہ ترتیب د سوالونو سرہ او گوری.

(الف) پہ (ابو داؤد شریف ص ۶۳ جلد ۱ باب من نام عن صلوة اونسیہا) کنبی

مروی دی (قال رسول الله ﷺ من كان منكم يركع ركعتي الفجر فليركعهما

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدین: فیدخل فیہ مالو اقتدی بہ فی القعدة الاخيرة انه لا یصح لان

تحریمتہ اشتملت علی نفلیة القعدة الاولی والقراءة بخلاف الامام وهذا معنی قول السراج

لانه تحریمة المأموم اشتملت علی الفرض لا غیر. (رد المحتار هامش الدر المختار

ص ۵۸۵ جلد ۱ قبیل مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الاقامة باب صلاة المسافر)

الجواب: الف، واضحه دي وی که تاسو کښې څوک امام یا سپاهی یا افسر د هغه چا ونړو نه راغلي دي چه د محاذ او کیمپ نه ۴۸ میلہ فاصلہ باندې دی نو هغوی به قصر کوی او چه کوم کسان د نزدې چا ونړو نه راغلي دي نو هغوی به اتمام کوی. (۱) په دزبندی سره دي حکم باندې هیڅ فرق نه پریوځي. ب. په ښار او د ښار په فناء کښې جمعه کولې شی. (۲) لیکن په ځنگل یا بیابان وغیره کښې د جمعي مونځ کول صحیح نه دي. ددي نه پس په ترتیب سره جوابونه دادی. (۱) نشی کولې. (۲) هیڅ فرق نشته دي کما مرفی الف (۳) په کوم ځای کښې چه ډیر جماتونه محلي او بازارونه وی او د باندو نه د ضروریاتو دپاره دلته خلق راځي نو دا ځای ښار، او غټ کلي دي په دي کښې د جمعي مونځ صحیح دي گڼي نو صحیح نه دي. (۴) (۴) نیت او اراده معتبره اندازه معتبره نه ده. (۵) د پورته افسرانو حکم معتبر دي. (۶) (۲) په شرعي احکاماتو کښې فطرت او مصلحت عامه باندې نظر وي، په

(۱) وفي الهندية: اقل مسافة تغير فيها الاحكام مسيرة ثلاثة ايام كذا في التبيين.

(فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۳۸ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: ويشترط لصحتها سبعة اشياء الاول المصير (او فناؤه). الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۹۰، ۵۹۱ جلد ۱ مطلب فی صحة الجمعة بمسجد المرجة والصالحية فی دمشق باب الجمعة)

(۳) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: والمعتبر نية المتبوع لانه الاصل لا التابع كامرأة وفاها مهرها المعجل وعبد غير مكاتب وجندی اذا كان يرتزق من الامير. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۸۷ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن الاقامة باب صلاة المسافر)

(۴) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: عن ابي حنيفة انه بلده كبيرة فيها سك واسواق ولها رساتيق. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

(۵) قال العلامة شربلالي: وقصر ان نوي اقل منه اي من نصف شهر لما قدمناه اولم ينو شيئا وبقي على ذلك سنين وهو ينوي انه غدا يخرج او بعده لما روى البيهقي باسناد صحيح ان ابن عمر قال ارتج علينا الثلج ونحن باذر بيجان ستة اشهر فی غزاة فكنا نصلي ركعتين.

(امداد الفتاح شرح نور الايضاح ص ۲۶۹ مطلب فيما يشترط لصحة نية السفر)

(۶) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: ولا بد من علم التابع (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

خصوصیت باندې نه وي (۱). (۷) هم دغه شان حکم ئې دي (۲) (۸) چه کله به د خپل ځای او کلي نه بهر کیدل نو دوه رکعت به ئې کول. (۳) فقط

په شرعي سفر کښې مسافر باندې قصر واجب

او اتمام ممنوع دي او روژه نیول بهتر دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه (۱) په شرعي سفر کښې قصر دي که تکليف او مشقت نه کیدلو په صورت کښې اتمام او کړي نو آیا دابه جائز وي. (۲) که په شرعي سفر کښې مشقت نه وي په ریل گاډي، جهاز وغیره کښې سفر وي نو روژه نیول اولی دی یا نه نیول؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد عبد الله خوشاب پنجاب.... ۱۲۰ رمضان ۱۴۰۸ هـ

(بقیه حاشیه) بنية المتبوع فلو نوى المتبوع الإقامة ولم يعلم التابع فهو مسافر حتى يعلم على

الاصح وفي الفيض وبه يفتي كما في المحيط وغيره.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۹۹ جلد ۱ مطلب فی الوطن الاصلی ووطن

الاقامة باب صلاة المسافر)

(۱) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: حتى لو اسرع فوصل في يومين قصر.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۸۰ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

(۲) قال الشرنبلالي: ولا يزال يقصر حتى يدخل مصره او ينوي اقامته نصف شهر ببلد او

قرية. (امداد الفتاح شرح نور الايضاح ص ۲۶۸ باب صلاة المسافر)

(۳) عن انس قال خرجنا مع رسول الله ﷺ من المدينة الى مكة فكان يصلي ركعتين

ركعتين حتى رجعنا الى المدينة قيل له اقمتم بمكة شيئاً قال اقمنا بها عشرأ متفق عليه،

وعن ابن عباس قال سافر النبي ﷺ سفراً فاقام تسعة عشر يوماً يصلي ركعتين ركعتين

قال ابن عباس فنحن نصلي فيما بيننا وبين مكة تسعة عشر ركعتين ركعتين فاذا اقمنا

اكثر من ذلك صلينا اربعاً رواه البخاري.

(مشکواة المصابيح ص ۱۱۸ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

الجواب: د مسافر د پاره قصر کول واجب دی او اتمام ممنوع دی. (۱) او د عدم مشقت په وخت کښې افطار جائز دی او روژه نیول بهتر دی. (۲) (بحر ص ۲۸۲ و شامی) وهو الموفق

د چا دوه وطنه کیدلو صورت کښې د قصر د مونځ مسئله

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زید په دوه وطنونو کښې رهائش اختیار کړې دي. یو د یخنی د رهائش د پاره او بل د گرمی د پاره اوس د گرمی والا وطن نه یخنی والا وطن ته د څه ضرورت د پاره راغې نو آیا دې به مسافر وی یا نه؟ او قصر به کوی یا اتمام؟ بینوا توجروا سائل: محمود الحسن کوټکی دی آئی خان

الجواب: دا دواړه وطنونه به پخپل حالت باندې وي، د سفر په وجه به نه باطلیږي.

کما فی البحر ص ۱۳۶ جلد ۲ و کثیر من المسلمین المتوطنین فی البلاد ولهم دور وعقار فی القرى البعيدة منها یصیفون بها بأهلهم ومتاعهم فلا بد من حفظها انهما وطان له لا یطل احدهما بالآخر (۳). وهو الموفق

(۱) قال العلامة حصکفی: صلی الفرض الرباعی رکعتین وجوبا لقول ابن عباس ان الله فرض علی لسان نبیکم صلاة المقيم اربعا والمسافر رکعتین، قال ابن عابدين (قوله وجوبا) فیکره الاتمام عندنا حتی روی عن ابی حنیفة انه قال من اتم الصلاة فقد اساء وخالف السنة. (الدرا المختار مع رد المحتار ص ۵۸۰ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة ابن نجیم رحمه الله: (قوله وللمسافر وصومه احب ان لم یضره) ای جاز للمسافر الفطر لان السفر لا یعری عن المشقة فجعل نفسه عذرا بخلاف المرض لانه قد یخف بالصوم فشرط کونه مفضیا الی الحرج والما کان الصوم افضل ان لم یضره لقوله تعالیٰ وان تصوموا خیر لکم ولان رمضان الفضل الوقتین فکان فیہ الاداء اولی ولا یرد علینا القصر فی الصلوات فانه واجب حتی یأتم بالاتمام. (بحر الرائق ص ۲۸۲ جلد ۲ فصل فی العوارض)

(۳) (البحر الرائق ص ۱۳۶ جلد ۲ باب المسافر)

د مسافر سړی د مونځ په حالت کښې د مقیم کیدو د پاره د نیت مسئله

سوال: جناب مفتی دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک جناب عالی! که د لاندې عبارت پوره مطلب واضحه کړې نو ډیره مهربانی به وی.

(الف) که یو مسافر د مونځ په حالت کښې د اقامت نیت او کړی برابر خبره ده چې په اول کښې وی یا په مینځ کښې یا په آخر کښې لیکن د سجده سهو یا سلام نه مخکښې وی نو هغه د پاره دغه مونځ پوره کول پکار دی قصر پکښې جائز نه دي. (بهشتی زیور)

(ب) آؤ که د مونځ وخت تیریدلو نه پس نیت او کړی یا د لاحق کیدلو په حالت کښې نیت او کړی نو دهغه د نیت اثر به په دې مونځ کښې نه ښکاره کیږي. او که دا مونځ د څلور رکعتو والا وی نو دده د پاره به پکښې قصر واجب وی.

مثال. نمبر ۱: یو مسافر د ظهر مونځ شروع کړو د یو رکعت کولو نه پس ئې د اقامت نیت او کړو نو دا نیت به په دې مونځ کښې اثر نه کوی. او دا مونځ قصر سره کول پکار دی.

مثال نمبر ۲: یو مسافر د بل مسافر مقتدی شو او لاحق شو بیا ئې خپل پاتې شوي رکعتونه او کړل او د اقامت نیت ئې او کړو نو ددې نیت اثر به په دې مونځ باندې بالکل نه پریوځي. او که دا مونځ د څلورو رکعتونو والا وی نو دا به قصر سره کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحمید شهر لوثي جنوبی وزیرستان... ۱۳۰ جنوري ۱۹۷۵

الجواب: دا عبارتونه بالکل واضح دی تاسو یو مقامی عالم ته رجوع او کړئ. وهو الموفق

مسافر به د مقیم په اقتداء کښې څلور رکعتونه کوی

سوال: څه فرمائی علماء کرام د دین شرع متین په دې مسئلې باره کښې چې مسافر کله د مقیم امام اقتداء او کړی نو څو رکعتونه به ادا کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد اسماعیل ملاکنډ ایجنسی

جواب: دامسافر بہ د مقیم پہ شان مونخ کوی (۱) داقتداء پہ وجہ بہ دده مونخ د دوؤ پہ خائی خلور رکعتہ وی

ونظیرہ نية الاقتداء قبل التحريمه فافهم (۲) . وهو الموفق

پہ ہندوستان کنبی د قید پاکستانی قیدیانو د مونخ مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مونخ دلتہ پہ ہندوستان کنبی دقید کیدلو د ورخی قصر کوو چہ دہغی فتویٰ مونخ تہ د مکتہ دیوبند سہارنپور نہ سید احمد صاحب راکری وہ یو شو ورخی او شوی چہ د پاکستان نہ یو مولانا صاحب پہ خط کنبی د پورہ مونخ کولو تلقین کری چہ پہ ہغی کنبی خہ علمی یا عقلی دلیل نشته نوز مونخ پہ ذہنونو کنبی شکونہ پیدا شوی دی او زمونخ پوزیشن دادی چہ مونخ د تارونو پہ مینخ کنبی اوسیرو چہ پہ ہغی باندی خلور وارو طرفونو تہ د وسلی نہ دک فوجیان ولا دی د ورخی مونخ پہ خپلہ احاطہ کنبی گرزو راگرزو چہ تقریباً ۴۰۰ گزہ اوږدہ او ۱۵۰ گزہ پلنہ احاطہ دہ لیکن د شپي پہ هر قسم حرکت باندی پابندی دہ تر دے چہ متیازی وغیرہ ہم مونخ د پارک سرہ یو مخصوص خائی کنبی کوو چہ ہغہ صرف د شپي دپارہ جوړ کری شوی دے ددینہ علاوہ د خوراک خنباک آزادی دہ د اوسیدلو دپارہ خیمي دہی د لامبلو د پارہ بنہ مزیدار انتظام دے داتول خیزونہ پہ مخہ کنبی ساتی اوزر ترزہ مو د خپلی رائی نہ خبر کری بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحیم جنگی قیدی اندیا... اگست ۱۹۷۳

(۱) قال العلامة الحصکفی رحمہ اللہ: واما اقتداء المسافر بالمقیم فیصح فی الوقت ویتم (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۸۴ جلد ۱ باب صلاة المسافر)

(۲) قال العلامة محمد امین: قولہ (نية المؤتم) ای الاقتداء بالامام او الاقتداء بہ فی صلاتہ او الشروع فیہا او الدخول فیہا بخلاف نية صلاة الامام وشرط النية ان تكون مقارنة للتحريمه او متقدمة علیہا بشرط ان لا يفصل بينها وبين التحريمه فاصل اجنبی (ردالمحتار هامش الدرا المختار ص ۴۰۷ جلد ۱ باب الامامة)

الجواب: واضحه دے وی چہ تاسو کنبی کوم کسان چرتہ پہ آبادی کنبی پہ جیل کنبی وی نو ہغوی دے خلور رکعتہ ادا کوی

لانهم محبسون لمسة زائدة على الاسبوعين في ارادة الهند كما لا يخفى على من

راجع الى تاريخ المذاكرات (۱)

او چہ کوم کسان صحرائی کیمپونو کنبی گیر دی او دہغوی پہ ہغہ افسر چہ د ہندوستانی حکومت د طرفنہ دصحرائی قیدیانو پہ نقل و تحویل باندی مقرر وی چرتہ پہ آبادی کنبی مقیم وی نو بیا بہ ہم خلور رکعتہ کول ضروری وی او کہ افسر ددوی سرہ پہ صحرا کنبی اوسیری او مسافرو وی نو پہ دے صورت کنبی بہ دود رکعتہ کول ضروری وی

ویدل علیہ مافی الهندية ص ۱۴۹ جلد ۱ فیصیر الجندی مقيما فی الفيا فی بنية اقامة الامير فی المصر کذا فی الکافی (۲) . وهو الموفق

د وطن اقامت نہ د سفر شروع کولو پہ صورت کنبی بہ قصر کوی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د یوی لارنی درائیور دے دا درائیور چہ د کوم کلی نہ لارنی چلوی ہغہ د درائیور خپل کلی ہم نہ دے بلکہ د دے لارنی دکلی او د درائیور د کلی پہ مینخ کنبی د سفر ہومرہ منزل دے اوس دا درائیور کلہ کلہ کلی تہ ہم راخی نو دا درائیور بہ ددغی لاری والا پہ خائی کنبی قصر کوی کہ اتمام؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عبد اللہ مدرس مفتاح العلوم ہنگو..... ۲۱۱۲۱۱۹۷۳

الجواب: واضحه دے وی چہ دا مقام ددے درائیور دپارہ وطن داقامت دے پہ دے شرط چہ پہ دے کنبی دہ داقامت پہ نیت پنخلس ورخی تیری کری وی نو لکہ خنگہ چہ د وطن اصلی نہ د سفر پہ مقدار (اتہ خلوینیت میلہ) نیت سرہ سري

(۱) قال العلامة شرنبلالی: ولا تصح نية الإقامة لعسکرنا بدار الحرب..... ولا تصح نية الإقامة لعسکرنا بدارنا فی حال محاصرة عسکرنا اهل البغی لان حالهم يخالف عزيمتهم للتردد بين القرار والفرار..... فافاد مفهومه انه اذا كانت المحاصرة بمصر صحت نية الإقامة . انتهى (امداد الفتاح شرح نورالایضاح ص ۴۷۰ جلد ۱ قبیل مطلب فی اقتداء المسافر بالمقیم)

(۲) (فتاویٰ عالمگیریہ ص ۱۴۱ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافر)

مسافر جو ریوی نو دغه شان به د وطن اقامت نه هم د دومره مقدار په نیت سره مسافر گرخی ولا یضر قطع المسافه فی اقل من ثلثه ایام فی الهندیه ص ۱۳۸ جلد ۱ ولو كانت المسافه بالسیر المعتاد فسار اليها علی الفرس جریا حیثا فوصل فی یومین او اقل قصر کذا فی جوهره النبره (۱) وهو الموفق

په آبادی کښې به مقيم قیدیان اتهام کوی.

سوال: محترم مفتی! جامعه دارالعلوم حقانیه اکوړه خټک پاکستان دسلام نه پس ستاسو حضراتو یوه فتوی مونږ ته ملاؤ شوه لیکن اختلاف پکښې راغلي ځکه چه تاسو پکښې د (یا) لفظ لگولي دي. مونږ په لاندینی حالاتو کښې اوسېږو. تاسو ددې مطابق فتوی ورکړئ، دخپلې رائي یا داخباری خبرونو وغیره په بنا باندې فتوی مه ورکوی. یعنی څما مطلب دادې چه شاید تاسو به سوچ او کړئ چه پته نشته چه د هغوی به څه حال وي؟ نو حالت دادې چه مونږ د چا ونئ سره یو ځای اوسېږو. د رڼا انتظام موجود دي لکه څنگه چه په اسلام آباد کښې دي. یعنی تر سحره پورې مونږ موجود دي لکه څنگه چه په اسلام آباد کښې دي. یعنی تر سحره پورې مونږ په خپله بستره کښې قرآن پاک لوستلې شو. او د اوبو دومره انتظام موجود دي. چه یو سړي د پنځو مونځونو د پاره غسل کولي شی. بازار نه د کینتین په ذریعې سره د ژوند ضروریات د خوراک څښاک نه واخلي تر د قرآن پاک جائې نماز او لوټه وغیره راغونښتلو پورې عام اجازت دي د مونځ په وختونو کښې مونږ سره د چاهیڅ کار نه وی بلکه سحر او ماښام صرف لس منټونو دپاره انډیا والا زموږ تالاشی اخلي. باقی ټوله ورځ مو د قرآن لوستلو نه یغیر بل څه کار نه وی دغه شان څما پنځلس ورځې هم نشته ځکه چه څما خلاصې یوه میاشت پس ممکن دي ما په صفا الفاظو کښې تاته حالات او خودل نو ماته هم په صفا الفاظو کښې اونیایې چه قصر مونځ کووم یا پوره مونځ دغه شان د روژې یا اخترونو او جمعې وغیره څه حکم دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: کلرک محمد نثار جنگی قیدی انډیا..... ۱۵۱۳۱۱۹۷۳

(۱) فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۳۹ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافرين

الجواب: محترم المقام السلام علیکم نه پس دي دا خبره واضحه وی چه ته یعنی هغه قیدی چه د چاونئ سره نزدې اوسیدې څلور رکعتونه به کوی. او جمعه او اخترونه به هم کوي، او روژه به هم نیسې به تا باندې به د مقيم احکام جاری کیري. (۱) فقط سلام

د مسافر امام د مقيمينو د پاره څلور رکعتونه مونځ کول.

سوال: حضرت الشیخ مولانا مفتی محمد فرید صاحب مدظله العالی بنده د دعا گانو طلب کونکې دي، هغه خاص مسئله کښې هم دعا گانې کوي د لاندینی مسئلې متعلق جواب مطلوب دي.

مسئله داده چه مسافر امام د مقيمینو ته د څلورو رکعتونو والا مونځ اوکړو او په دوو رکعتونو باندې دسلام په ځای ئې څلور اوکړل نو سوال دادې چه د مقيمینو مونځ اوشو یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ عبدالمالک نریاب متنی کوهات... ۱۷ جولائی ۱۹۷۹

الجواب: محترم المقام جناب حافظ عبدالمالک سلمه الرحمن السلام علیکم! دا خبره دي واضحه وی چه دعا گو د الله په فضل سره په خیریت دی الله کریم دي تاسو هم په خیریت سره ساتی. او خاص او نیک اولاد نعمتونه دي الله درکړي، آمین. دمسئلې متعلق جواب دادې که چرته دریم رکعت ته د اودریدلو په وخت کښ دغې مقيمینو د انفراد نیت نه وی کړې نو اعاده پرې واجب ده. (۲) وهو الموفق

په مسجد الحرام او مسجد نبوی کښې مقيم امام پسي به پوره مونځ کولي شی

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کښې څه فرمائی چه مونږ په سعودی عرب

(۱) وفي الهندية: فيصير الجندی مقيماً في القيا في بنية اقامة الامير في المصر كذا في الكافي. (فتاویٰ عالمگیریه ص ۱۳۱ جلد ۱ الباب الخامس عشر فی صلاة المسافرين)

(۲) قال ابن عابدين: (لم يصبر مقيماً) فلو اتم المقيمون صلواتهم معه فسدت لانه اقتداء المفترض بالمتنفل ظهريه ای اذا قصدوا متابعتهم اما لو نوا مفارقتهم ووافقوه صورة فلافساد افاده الخير الرملی. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۸۳ جلد ۱ باب صلاة المسافرين)

الجواب: محترم المقام دامت برکاتکم د السلام علیکم نہ پس جواباً عرض دی
چہ ت د بہشتی زیور پہ عبارت غور نہ دی کرے پہ دی وجہ تہ پہ پریشانی
کسب مبتلائی پہ دی عبارت کسب دی چہ د مثال نمبر ۲ او نمبر ۱ د ہغہ
مسافر پہ حق کسب دی چہ یو رکعت کولو نہ پس نیت او کرے لیکن د وخت
تیریدلو نہ پس بہ دا نیت غیر موثر (بی اثر) وی حکم چہ کلہ دا سرے د ظہر د
آخری لمحو پورے مسافریاتی شو نو دودہ فریضہ د دودہ رکعتو ثابتہ مستحکمہ
شوی دہ باقی مونخ کوم چہ د عصر پہ وخت کسب ادا کولی پہ ہغے کسب د
اقامت نیت پہ ماضی کسب مؤثر نہ شی گزیدلی (۱) وهو الموفق

د حنبلی مسافر اقتداء کسب د حنفی مسافر اتمام کول

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کسبے خہ فرمائی چہ د عربو تبلیغی
جماعت زمونہ بنار تہ راغلی وو بیا دودہ ورخو دیارہ د اہل حدیثو جمات تہ
لاړلو، اہل حدیث والو د اکرام او عزت پہ طور یوکس امامت تہ وړاندی
کړو او د مسافر کیدو باوجود ئی اتمام او کړو آیا زمونہ حنفی مسلک والو
باندی قصر واجب دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد سرور کھلول دیرہ غازی خان ۱۲۸۸۱۹۸۹

الجواب: صرف د احنافو پہ نزد پہ مسافر باندی قصر واجب دی (للدلائل قد
فصلت فی موضعها) (۲) اود نورو امامانو پہ نزد اتمام ہم جائز دی لہذا پہ تاسو

(۱) قال العلامة الکاسانی: واقتداء المسافر بالمقیم يجوز فی الوقت ولا يجوز فی خارج
الوقت عندنا لان فرض المسافر قد تقرر رکعتین علی وجه لا یحتمل التغير بالاقتداء بالمقیم
فكانت القعدة الاولى فرضاً فی حقه فیکون هذا اقتداء المفترض بالمتنفل فی حق القعدة
وهذا لا يجوز علی اصل اصحابنا. (بدائع الصنائع ص ۲۶۰ جلد ۱ احکام المسافر)

(۲) وفي المنهاج: والقصر واجب عندنا وهو رواية عن مالک واحدى روايتی احمد وهو
ملعب جمهور الصحابة والتابعين، ويقال له قصر اسقاط وقال ابن القيم انه لم یثبت عنه عليه السلام
انه اتم الرباعية فی سفره البتة، انتهى ومارواه الشافعی (بقیه حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

باندی اعادہ ضروری نہ دہ، وجہ دادہ چہ د امذہبونہ د خلفائی راشدینو پہ
زمانہ کسب ہم موجود وو او پہ مخالفت کونکی باندی انکار مروی دی
لیکن اعادہ مروی نہ دہ.

كما انكروا علی امیر المؤمنین عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ اتمامہ ولم یرو عن
المنکرین الاعادة ﴿۱﴾. وهو الموفق

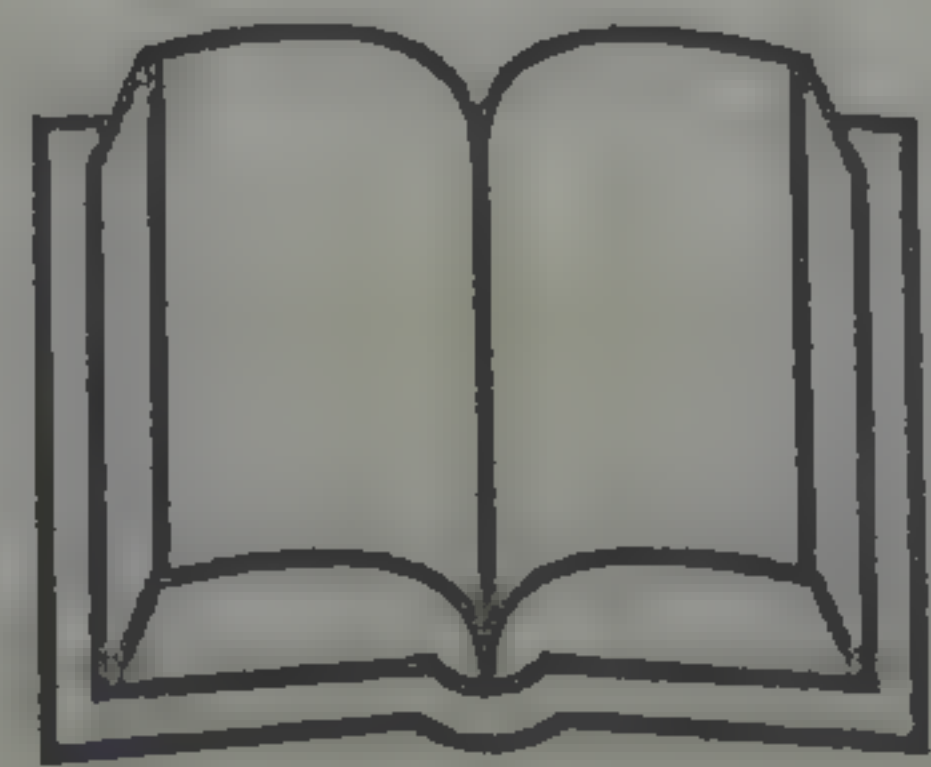
(بقیه حاشیہ) انه علیہ السلام اتم ففی سندہ طلحة بن عمرو وهو متروک، وكذلك ماروی
فی شرح السنة ففی سندہ ابراهیم بن یحیٰ وهو لیں الحلیث. والقصر والاتمام کلاهما
جائزان وهو مذهب مالک وهو قول احمد الاخر وهو مذهب الشافعی والقصر افضل فی
مواضع الخ. (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۹ جلد ۳ ابواب السفن)

(۱) قال العلامة الکاسانی: وروی ان عثمان رضی اللہ عنہ اتم الصلاة بمنی فانکر علیہ
اصحاب رسول اللہ عليه السلام حتی قال لهم انی تأملت بمكة وقد سمعت رسول اللہ عليه السلام یقول:
من تأمل بقوم فهم منهم، فدل انکار الصحابة واعتذار عثمان ان الفرض ما قلنا اذ لو كان
الاربع عزيمة لما انکرت الصحابة علیہ ولما اعتذر هو اذ لا یلام علی العزائم ولا یعتذر عنها.
(بدائع الصنائع ص ۲۵۹ جلد ۱ الکلام فی صلاة المسافر)

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

باب صلوٰۃ الجمعة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ

يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ط

ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ①

(النساء)

باب صلاة الجمعة

د جمعہ مونغ فرض عین دی او ددی د فرضیت نہ منکر کافر دی
 سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چی د جمعہ پہ مونغ کنبی اختلاف دی چہ آیا د جمعہ مونغ فرض دی یا واجب دی؟ کہ فرض وی نو ددی منکر کافر دی یا نہ؟ او کہ واجب وی نو د واجبیت ولی نشی کولی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فیض اللہ متعلم دارالعلوم حقانیہ..... ۱۷۱۲۱۹۲۹

الجواب: د جمعہ مونغ فرض عین دی ددی د فرضیت نہ منکر کافر دی.
 فی الدر المختار: ہی فرض عین یکفر جاحداً بالدلیل القطعی کما حققه الکمال (۱)۔ وهو الموفق

د جمعہ پہ ورخ د نیکو اعمالو فضیلت

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چی آیا د جمعہ پہ ورخ د نیکو اعمالو ثواب د نورو ورخو پہ نسبت سرہ ډیر وی؟ بینوا توجروا
 المستفتی: عبدالحق ابو سوات..... رمضان ۱۴۰۹ھ

الجواب: اجمالی طور دا مسئلہ مروی ده. (۲) البتہ تخصیص (۲)
 بلا مخصص مکروه دی. (و کم من فرق...)

(۱) (الدر المختار علی هامش رد المحتار ص ۵۸۹ جلد ۱ باب الجمعة)

(۲) عن اوس بن اوس قال قال رسول الله ﷺ ان من افضل ايامكم يوم الجمعة فيه خلق آدم وفيه قبض وفيه النفخة وفيه الصعقة فاكثروا على من الصلوة فيه فان صلوتكم معروضة على قالوا يا رسول الله وكيف تعرض صلاتنا عليك وقد امنت قال يقولون بليت قال ان الله حرم على الارض اجساد الانبياء رواه ابو داود والنسائي وابن ماجه والدارمي والبيهقي.

(مشکوٰۃ المصابيح ص ۱۲۰ جلد ۱ باب الجمعة) (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

د جمعہ پہ ورخ د بعضی عملونو پہ کولو کنبی

د ثواب زیاتوالی او د جمعة الوداع مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ (۱) چہ آیا د جمعہ پہ ورخ د اعمالو ثواب د نورو ورخو نہ زیات وی. (۲) آیا جمعة الوداع تہ پہ نورو جمعو باندي داسی فضیلت حاصل دی لکہ خنگہ چہ تہ د ہفتی پہ نورو ورخو باندي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحق ابو سوات..... ۱۷ رمضان ۱۳۹۹ھ

(بقیہ حاشیہ) وفي المنهاج: اعلم ان الحديث يدل على ان افضل الايام يوم الجمعة وبه قال احمد وبه جزم ابن العربي، وقيل يوم عرفة افضل لحديث ابن حبان عن جابر قال قال رسول الله ﷺ ما من يوم افضل عند الله من يوم عرفة وبه اخذت الحنفية وهو اصح الوجهين عند الشافعية، وثمرة الاختلاف في النذر في افضل الايام والطلاق فيه، وحديثنا نص على المرام من حديث الباب، وكذا من حديث عبد الله بن قرط عند ابن حبان ان النبي ﷺ قال افضل الايام عند الله تعالى يوم النحر، وقد جمع الحافظ العراقي بينها فقال المراد تفضيل الجمعة بالنسبة الى ايام الجمعة، وتفضيل يوم عرفة او يوم النحر بالنسبة الى ايام السنة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۰ جلد ۳ باب فضل يوم الجمعة)

(۱) وفي المنهاج: قال صاحب البحر في اثناء الرد على من جوز التكبير سرا يوم الفطر، ولان ذكر الله اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون شئ لم يكن مشروعاً حيث لم يرد الشرع به لانه خلاف الموضوع، وقال ناقلاً عن الغاية ولا يكبر في طريق المصلى عند ابي حنيفة اي حكماً للعید ولكن لو كبر لانه ذكر الله تعالى يجوز ويستحب انتهى، فلا بد من ابداء الفرق بين الاتيان بعبادة في يوم الجمعة وليلتها حكماً لهما وبين الاتيان بها فيهما لا حكماً لهما فان مالا يدرك كله لا يترك كله، وائمة مساجد هذا العصر مبتلون بالاولى فالى الله المشتكى.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۴ جلد ۳ باب ما جاء في صوم يوم الجمعة)

الجواب: (۱) بعضی اعمال چہ ہفہ ابن القیم پہ زاد المعاد کنبی ذکر کری دی، ثواب ئی زیات دی لکہ درود شریف وغیرہ. (۱) (۲) جمعة النوداع یو عوامی نوم دی اسلامی نوم نہ دی. (۲)، وهو الموفق

د جمعہ دہونخ نہ پس جہری ذکر کول بدعت نہ

دی البتہ پہ بعضی صورتونو کنبی مکروہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د جمعہ دہونخ نہ پس د کلمہ طیبہ ذکر پہ اوچت آواز سرہ کول بدعت دی یا نہ؟ بینوا توجروا المستفتی: عزیز قریشی کھوتہ..... ۱۲۱۱۱۹۷۲

الجواب: واضحہ دی وی چہ بدعت احداث فی الدین تہ وائی یعنی غیر دین تہ

(۱) قال ابو عبد الله ابن القيم الجوزية: وكان من هذه ^{عليه السلام} تعظيم هذا اليوم وتثنيته وتخصيصه بعبادات يختص بها عن غيره..... وكان ^{عليه السلام} يقرأ في فجره بسورتي ألم تنزيل وهل اتى على الانسان..... الخاصة الثانية استحباب كثرة الصلاة فيه على النبي ^{عليه السلام} وفي ليلته لقوله ^{عليه السلام} اكثروا من الصلاة على يوم الجمعة وليلة الجمعة ورسول الله ^{عليه السلام} سيد الانام ويوم الجمعة سيد الايام فللصلاة عليه في هذا اليوم مزية ليست لغيره..... فاعظم كرامة تحصل لهم فانما تحصل يوم الجمعة فان فيه بعثهم الى منازلهم وقصورهم في الجنة وهو يوم المزيد لهم اذا دخلوا الجنة وهو عيد لهم في الدنيا.

(زاد المعاد في هدي خير العباد ص ۱۲۶ جلد ۱ فصل في تعظيم يوم الجمعة)

حاشیہ نمبر ۲ ص ۱۰۲: علامہ عبدالحی لکھنوی ^{رحمۃ اللہ علیہ} فرمائی د خطبہ وداع اہتمام کول لکہ چہ پہ دی زمانہ کنبی مروج دی او دا د التزام حد تہ رسول د ابتداء نہ خالی نہ دہ. معتمدین علماؤ باندی لازم دی چہ ددی طریقہ التزام پریردی. چہ عوام ددی د مستحب او سنت بلکہ ضروری گنرلو د عقیدہ نہ خلاص شی.

(مجموعۃ الفتاویٰ ص ۱۷۹ جلد ۲ کتاب الحظر والاباحہ)

(۳) قال العلامة ابن رجب الحنبلي: والمراد بالبدعة ما احدث مما لا اصل له في الشريعة بدل عليه وامام ما كان له اصل من الشرع يدل فليس..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

دین وئیل، او د جہری ذکر غیر دین کیدل نہ مبرہن او نہ مسلم بلکہ ذکر بالجہر مستحب دی.

کما فی ردالمحتار ص ۲۱۸ جلد ۱ وفی حاشیہ الحموی عن الامام الشعرانی اجمع العلماء سلفا وخلفا علی استحباب ذکر الجماعة فی المساجد وغیرہا الا ان يشوش جهرهم

(بقیہ حاشیہ) ببذعة شرعا وان كان بدعة لغة (جامع العلوم والحکم ص ۲۳۳) وقال القرطبي: كل بدعة صدرت من مخلوق فلا يخلوا ان يكون لها اصل في الشرع اولا فان كان لها اصل كانت واقعة تحت ما ندب الله اليه وحفن رسوله اليه فهي في حيز المدح وان لم يكن مثاله الخ (احكام القرآن للقرطبي ص ۸۷ جلد ۱ بقرة) قال الملا علی قاری: قال النور البدعة كل شيء عمل على غير مثال سبق وفي الشرع احداث ما لم يكن في عهد رسول الله ^{عليه السلام} (مرقاة ص ۲۱۶ جلد ۲) قال الامام الغزالي: اذا لم يرد فيه نهى فلا ينبغي ان يسمى بدعة ومكروها ولكنه ترك الاحب وقال الشافعي ما خالف الكتاب والسنة او الاثر او الاجماع فهو ضلالة وما احدث من الخير مما لا يخالف شيئا من ذلك فليس بمذموم (الاحياء للعلوم الدين ص ۳۳۱ جلد ۲) قال العزبن عبد السلام الشافعي: البدعة فعل مالم يعهد في عصر رسول الله ^{عليه السلام} وهي منقسمة الى بدعة واجبة وبدعة محرمة وبدعة مندوبة وبدعة مكروهة وبدعة مباحة الخ (قواعد الاحكام ص ۱۷۲، ۱۷۳ جلد ۲) قال الشيخ محمد فريد: اعلم ان البدعة هي اعتقاد ما ليس من الدين ديناً وهي قسمان مكفرة ومفسقة (فتح المنعم شرح مقدمه مسلم ص ۲۹) وفي مختار الصحاح: البدعة الحدث في الدين بعد الاكمال، وفي عمدة القاري: البدعة في الاصل احداث امر لم يكن في زمن رسول الله ^{عليه السلام}، وفي شرح المقاصد: ان البدعة المذمومة هو المحدث في الدين من غير ان يكون في عهد الصحابة والتابعين ولا دل عليه دليل شرعي (ضروري مسائل ص ۱۱) وقال العلامة ابن حجر العسقلاني: والتحقيق انها ان كانت مما تدرج تحت مستحسن في الشرع فهي حسنة وان كانت من ما تدرج تحت مستقبح في الشرع فهي مستقبحة والا فهي من قسم المباح وقد تنقسم الى الاحكام الخمسة (فتح الباري ص ۲۱۹ جلد ۳) قال العلامة ابن عابدين: بدعة اي محرمة والا فقد تكون واجبة..... ومندوبة..... وكل احسان لم يكن في الصدر الاول ومكروهة..... ومباحة الخ (ردالمحتار ص ۳۱۴ جلد ۱).

علی نائم او مصل او قارئ (۱) لهذا دیتہ بدعت وئیل صحیح نہ دی البتہ د
ایذا او تکلیف رسولو پہ وخت کیں مکروه دی. (۲) وهو الموفق

بخود پاره جمعی له جماتونو ته تلل مکروه دی.

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کښې څه فرمائی چه نن صبا بنسځې هم د
جمعی مونځ کولو د پاره راځی ددی څه حکم دی آیا دا جائز دي؟ بینواتو جروا
المستفتی: مولوی کرم الہی عثمانی اسلام پوره سرگودھا... ۱۲۹ رمضان ۱۴۰۵ھ
الجواب: زنانه له جماتونو ته د مونځ د پاره تلل مکروه او ممنوع دی. (۳)
وهو الموفق

(۱) ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۳۸۸ جلد ۱ مطلب فی رفع الصوت بالذكر

(۲) قال العلامة جلال الدين السيوطي: انه لا كراهة في شيء من ذلك وقد وردت احاديث تقتضي
استحباب الجهر بالذكر، واحاديث تقتضي استحباب الاسرار به، والجمع بينهما ان ذلك يختلف
 باختلاف الاحوال والاشخاص كما جمع النووي بمثل ذلك بين الاحاديث الواردة باستحباب الجهر
 بقراءة القرآن والاحاديث الواردة باستحباب الاسرار بها..... بعد ذكر احاديث خمس وعشرون قال:
 اذا تأملت ما اوردنا من الاحاديث عرفت من مجموعها انه لا كراهة البتة في الجهر بالذكر بل فيه ما يدل
 على استحبابه اما صريحا او التزاما كما اشرنا اليه واما معارضته بحديث "خير الذكر الخفي" فهو نظير
 معارضة احاديث الجهر بالقرآن بحديث المسر بالقرآن كالمسر بالصلوة وقد جمع النووي بينهما بان
 الاخفاء افضل حيث خاف الرياء او تأذى به مصلون او نيام والجهر افضل في غير ذلك. (الحاوي
 للفتاوى ۱: ۳۷۵، ۳۷۹ نتيجة الفكر في الجهر في الذكر)

(ومثله في سباحة الفكر في الجهر بالذكر للشيخ عبد الحي فرنجي محلي لکهنوی)

(۳) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: ويكره حضورهن الجماعة ولو جمعة وعيد ووعظ
 مطلقا ولو عجوز الیلا علی المنهوب.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۲۱۸ جلد ۱ باب الامامة)

د جمعی او اختر مونځ به په یوه ورځ باندې ادا کولې شي

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کښې څه فرمائی چې دی کال په انگلیند
کښې او خاص کر زمونږ درهائش په اطرافو کښې عید الاضحی د جمعی په
ورځ او شو اوس بعضې خلق وائی چه د اختر خطبه او د جمعی خطبه په یوه
روځ کول نه دی پکار ځکه چه په دی کښې تنگی او حرج دي چه د قربانی نه
به لاوزگار شوي نه وی چه د جمعی مونځ شروع شی په دی وجه اختر یوه
ورځ مخکښې یا روستو کول پکار دی غرض دادې چه ددی مسئلې
وضاحت او حقیقت څه دي؟ بینواتو جروا

المستفتی: محمد اعظم بولتن انگلیند... ۱۹۲۹ء ۱۵۱۷

الجواب: زمونږ احنافو په نزد د اخترونو او جمعی مونځو نه به دواړه کولې
شی او دا د جمهورو مذهب دي، (خلافا لعطاء) ځکه چه په کومو دلیلونو سره
د اختر د مونځ واجب کیدل او د جمعی د مونځ فرض کیدل ثابت دی په هغې
کښې هیڅ قید او تخصیص نشته او کوم احادیث چه د جمعی په پریخودلو
باندې دلالت کونکې دی هغه رخصت د باندې چیانو خلکو د پاره وه. (۱)

بقرینة ما رواه ابو داؤد وانا مجمعون وللتفصيل موضع آخر (۲). وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: اما مذهبا فلزوم كل منهما قال في الهداية ناقلا عن
الجامع الصغير عيدان اجتماع في يوم واحد فالاول سنة والثاني فريضة ولا يترك واحد منهما،
قال في المعراج احترز به عن قول عطاء تجزى صلاة العيد عن الجمعة ومثله عن علي وابن
الزبير قال ابن عبد البر سقوط الجمعة بالعيد مهجور وعن علي ان ذلك في اهل البادية ومن لا

تجب عليهم الجمعة. (ردالمحتار ص ۲۱۰ جلد ۱ مطلب في الفال والطيرة باب العيدين)

(۲) وفي المنهاج: (قوله وربما اجتماع في يوم واحد فيقرأ بهما) فيه رد لزعم الجهال ان
اجتماع الخطبتين يكون منحوسا، وفيه حجة على من قال بتداخل صلاة الجمعة صلاة العيد
وهو عطاء، بدليل ما رواه ابو داؤد من حديث زيد بن ارقم..... (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

کپڑی ویستل او صرف خادر تاوہلو سرہ د جمعہ مونخ کول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ کہ امام قصداً کپڑی لری کپی او صرف خادر د خان نہ تاؤ کپی او د جمعہ امامت او کپی نو آیا دا جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحق ۲۲۱۳۱۹۷۴

الجواب: کہ یہ یو صحیح عرض باندی مبنی نہ وی نو تارک السنّت دی. (۱)
(بقیہ حاشیہ) ومن حلیث ابی ہریرۃ من الرخصة فی ترک الجمعة لمن صلی صلاة العید، والجواب عنه انه حلیث ضعیف فی اسناد حلیث زید بن ارقم ایاس بن ابی رملہ وهو مجهول، وفی اسناد حلیث ابی ہریرۃ بقیۃ وهو متهم بتدلیس التسویۃ علانہ مضطرب رفعا وازسالاً، وعلى تقلید تسلیم الصحۃ یقال انه علیه السلام رخص لاهل العوالی دون اهل المدینۃ کما فی روایۃ البیهقی وکما فی المعراج عن علی ان ذلک فی اهل البادیۃ ومن لا تجب علیہ الجمعة، وکما رواه البخاری فی باب مایؤکل من لحوم الاضاحی وما یتزود منها عن عثمان انه قال فی خطبته یا ایہا الناس ان هذا الیوم قد اجتمع لکم فیہ عیدان فمن احب ان یتظر الجمعة من اهل العوالی فلیتظر ومن احب ان یرجع فقد اذنت له وروی مثله الحاکم عن الفاروق الاعظم.
(منہاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۲ جلد ۳ باب القراءۃ فی العیدین)

(۱) قال العلامة سید احمد الطحطاوی: ویکره فی ازار مع القدرة علیہا وکذا یکره ان یصلی فی السراویل وحده لما روی ان النبی ﷺ نهی ان یصلی الرجل فی ثوب لیس علی عاتقه منه شیء کذا فی الشرح وظاهر التعبير بالنهی ان الکراهۃ تحریمیۃ. (حاشیہ الطحطاوی علی المراقی ص ۲۱۱ باب شروط الصلاة وازکانہا)

وقال الحلبي: المستحب ان یصلی الرجل فی ثلثة اثواب ازار وقميص وعمامة ولو صلی فی ثوب واحد متوشحاً به جمیع بدنہ کما یفعلہ القصار فی المقصورة جاز من غیر کراهۃ مع تیسر وجود الطاهر الزائد ولكن فیہ ترک الاستحباب وروی عن ابی حنیفۃ انه کان یلبس احسن ثوب للصلاة. (غنیۃ المستملی المعروف بالکبیری ص ۳۳۷ فصل فی مایکره فی الصلاة)

د جمعہ پہ ورخ حرمت بیع وغیرہ د دویم

اذان سرہ دہ کہ د اولنی سرہ؟

سوال: چہ فرمایند علماء دین دریں مسئلہ کہ در روز جمعہ و اذان مے شود، سوال این است کہ حل و حرمت خرید و فروخت باذان اول حاصل مے شود یا باذان ثانی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی امیر مقام شیرگڑھ مردان

الجواب: این مسئلہ مختلف فیہ است، بعض وقت نزول ایت را نظر مے کنند و حرمت را بر اذان داخلی و مہتری بنا مے کنند، و بعض حکمت را نظر مے کنند و حرمت را بر اذان اجماعی بنا مے کنند تا کہ ساعت خطبہ فوت نہ شود، و بعض علماء محققین مے گویند کہ حرمت بر مہتری قطعی است و بر اجماعی ظنی است، و مختار صاحب الہدایۃ القول الثانی (۱) فافہم، وهو الموفق

یہ بانہو کنبی د جمعہ او ظہر پہ مینخ کنبی د جمعہ

کولو اجازت نشہ بلکہ ظہر کول ضروری دی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ کلی بنار یا لوئی کلی نہ دی بلکہ بانہو دہ دلتہ د جمعہ مونخ صحیح نہ دی. لیکن د خہ مودی نہ دلتہ ہمیشہ د جمعہ مونخ کپڑی. او وائی چہ د جمعہ مونخ دی ترتیب سرہ ادا کوئی چہ د جمعہ پہ دولسو رکعتونو کنبی د فرضونہ مخکنبی چہ کوم خلور رکعتہ سنت دی پہ ہغی کنبی دی د جمعہ نوم و اخستلی شی او بیا دی دہ رکعتہ د جمعہ فرض د امام سرہ ادا کریشی. بیا بہ پورہ لس رکعتہ پہ دی ترتیب سرہ ادا کولی شی. لکہ چہ ہمیشہ د ظہر مونخ لس رکعتہ

(۱) قال العلامة المرغینانی: واذا صعد الامام المنبر جلس واذن المؤذنون بین یدی المنبر بذلك جرى التوارث ولم يكن على عهد رسول الله ﷺ الا هذا الاذان ولهذا قيل هو المعتبر في وجوب السعي وحرمة البيع والاصح ان المعتبر هو الاول اذا كان بعد الزوال لحصول الاعلام به والله اعلم.

(ہدایۃ علی صلیر فتح القدیر ص ۳۸ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

کولی شی آیا دا طریقہ د جمعی دادا کولو د پاره صحیح ده؟ بینوا توجروا
المستفتی حبیب الله مندوری خیرآباد پشاور

الجواب: په دې خلقو باندې د ظهر مونځ باجماعت ادا کول لازمی دی. (۱) او په
مذکوره طریقې سره ئې په کمال طور سره ذمه نه فارغیږی لهداپه دې کسانو
باندې ضروری ده چه یا بنارته ځی اویا د ظهر مونځ جمعی سره ادا کوی فقط

د جمعی په ورځ د وعظ اوریدلو د پاره د خپلې
محلي په ځایي د بلې محلي جمات ته تلل

سوال: علمائ دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه کوهاله بازار د دریائي
جهلم په غاړه واقع دې د دریاب په دواړو طرفو نو د پاکستان او آزاد
کشمیر په علاقو کښې مخامخ دوه جماتونه دی د آزاد کشمیر د جامع
مسجد خطیب خوش آوازه واعظ او نسبتاً لوی عالم دې په دې وجه د اکثر و
غوامو رجحان د جمعی په ورځ هغې طرفته وی او باقی مونځونه په خپل
جمات کښې ادا کوی. سوال دادې چه آیا پورې غاړه جمات ته تلل او د
جمعی مونځ ادا کولو والا گنهاریږي؟ بینوا توجروا

المستفتی حکیم اکبر محمود احمد ملک قادری کوهاله راولپنډي ۱۹۷۰ء ۱۵۱۴

الجواب: که دې دویم جامع مسجد ته د زوال نه مخکښې تلل وی نو بیا پکښې
هیڅ گناه نشته او که د زوال نه پس وی نو په هغې کښې تفصیل دې یعنی که
په دغه دویم جمات کښې وعظ کیږی نو بیا هم تلل مکروه نه دی او که په
دواړو کښې یوشان وعظ کیږی نو بیا تلل مکروه وی. (فی الدر المختار و کسره
تحریماً للنهی خروج من لم یصل من مسجد اذن فيه جرى على الغالب والمراد دخول

قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: وفيما ذكرنا اشارة الى انه لا تجوز في الصغيرة
التي ليس فيها قاض ومنبر وخطيب كما في المضممرات والظاهر انه اريد به الكراهة لكراهة
النفل بالجماعة الا ترى ان في الجواهر لو صلوا في القرى لزمهم اداء الظهر.
والدراهمش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ مطلب في صحة الجمعة

الوقت اذن فيه اولاً الا لمن ينتظم به امر جماعة اخرى او سماع السو عظ الخ (۱) دا
تفصیل هغه وخت دې چه جمات ته د داخلیدو نه پس ځی او که اهل محله
دویم جمات ته د وخت داخلیدلو نه مخکښې ځی نو بهتر نه دی. په دې شرط
چه وخت داخلیدلو نه پس وی او په دې شرط چه په دویم جمات کښې وعظ
نه کیږی. (واصل المسئلة في الهندية) (۲) وهو الموفق

د یو سړی په یو وخت کښې درې ځایونو کښې

خطبه او جمعه ورکول ممکن غیر واقع دي

سوال: علمائ دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په یو وخت یو انسان
په درې ځایونو یا درې ښارونو کښې په یو وخت خطبه او جمعه کولی شی یا
نه؟ د بنده خپله دا عقیده ده چه دا محال او ممتنع دی په دې باره کښې
شرعی حکم څه دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالحی اکبر پوره نوشهره ۱۹۹۰ء ۲۲۱۷

الجواب: دیو سړی په یو ځایي کښې موجود کیدل ممکن بلکه واقع دی او په
متعددو ځایونو کښې ئې موجود کیدل ممکن دی. ځکه چه د لطائفو او د
لطائف لطائف تمثیل جائز دې لیکن وقوع ئې ناممکن ده. (۳) وهو الموفق

(۱) الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۲۸ جلد ۱ باب ادراک الفريضة
(۲) وفي الهندية: دخل مسجداً قد اذن فيه يكره له ان يخرج حتى يصلي فان كان رجلاً
مؤذناً او امام مسجد وتفرق الجماعة بسبب غيبته لا بأس بالخروج.
(فتاوى عالمگیریه ص ۱۲۰ جلد ۱ الباب العاشر في ادراک الفريضة)
(۳) قال العلامة محمد عبد العزيز الفرهاري: وانكر بعض الفقهاء قطع المسافة البعيدة في
المدة القليلة من الولي وعارضه بعض الفقهاء فقال من انكر ذلك كفر مستدلاً بهذه القصة
ولكن عندنا في كونها من قطع المسافة نظر لان الظاهر ان آصف احضر العرش بتصرف
باطني لا بان يذهب ويحملة ومن اللطائف ما ذكره بعض الصوفية القائلين بتجدد الامثال في
الاجسام ان عرشها انعدم في سبب وتجدد عند سليمان (بقية حاشية به رارواه صفحه)

د جمعہ تعدد جائز او توحید افضل دی

سوال: علمائے دی دین مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ یو کلی کنبی پہ دیر شو جماتو نو کنبی جمعہ ادا کولی شی آیادا جائز دی. حکم چہ دلته یو سہی بغیر د خہ ضرورت نہ پہ متعددو جماتونو کنبی جمعہ کولو تہ مکروہ وائی او پہ کراہت کنبی د مفتی کفایت اللہ صاحب الدہلوی فتویٰ نقل کوی او ددینہ علاوہ د تعدد پہ کراہت باندی دائمہ ثلاثہ قول ہم نقل کوی. (ص ۲۴۲ جلد ۳ کفایت المفتی) ستاسو صاحبانو دی بارہ کنبی خہ رائے دہ؟

بینوا توجروا

المستفتی: حافظ مطیع اللہ خطیب مرکزی مسجد چمن ۱۵ رمضان ۱۴۰۵ھ
الجواب: پہ خیر القرون کنبی توحید معمول دو تکثر نہ وو. کما لا یخفی. نو پہ دی بنا د توحید پہ افضلیت کنبی ہیخ خفانشتہ. او خاص طور سرہ د جمعہ د مونخ حکمتونہ ہم پہ توحید کنبی متحقق دی. (۱) نو چہ کله حاکمان بی دینہ

(بقیہ حاشیہ) علیہ السلام والافضل هو الاستدلال بما تواتر عن الاولیاء کما فعله الشارح فی التلویح وقال الشیخ ابو عبد اللہ الیافعی امام مکة ان الشیخ رکن الدین ابالفتح القرشی الملتانی والشیخ نصیر الدین سراج الدہلوی یصلیان فی المسجد الحرام وامثاله فی تواریخ المشائخ اکثر من ان یحصی.

(النبراس شرح شرح العقائد ص ۲۹۶ بحث کرامات الاولیاء حق)

﴿۱﴾ قال الامام ولی اللہ الدہلوی: وقد تلقت الامۃ تلقیا معنویا من غیر تلقی لفظ انه یشرط فی الجمعة الجماعة ونوع من التمدن وكان النبی ﷺ وخلفاؤه والائمة المجتهدون یجمعون فی البلدان ولا یؤخذون اهل البدول ولا یقام فی عہدہم فی البدو ففہموا من ذلک قرینا بعد قرن وعصرأ بعد عصر انه یشرط لها الجماعة والتمدن اقول وذلك لانه لما کان حقیقة الجمعة اشاعة الدین فی البلد وجب ان ینظر الی تمدن وجماعة.

نسخة اللہ البالغة ۲: ۳۰ الجمعة

شی نہ پخپلہ جمعہ کوی او نہ د هغی اہتمام کوی نو د هغی پہ نتائجو کنبی د جمعہو تکثر ہم راپیدا شو. او د تعدد پہ جواز باندی فتویٰ ورکول شروع شول. او توسیع پکنبی پیدا شوہ. تردی چہ د تعداد بلا تقید فتویٰ ورکری شوہ. (دفعاً للخرج فلیراجع الی رد المختار ص ۱۴۵ جلد ۱) وهوالموفق

د جمعہ پہ بارہ کنبی د فقہی نہ د ناخبرہ غیر مقلد عجیبہ مسئلے

سوال: مخزن علوم سبحانی جناب شیخ الحدیث د امت فیوضکم! د سلام نہ پس عرض دی چہ زمونہ خائی کنبی یو عالم عجیبہ مسئلے بیانول شروع کری دی وائی چہ پہ مستوراتو باندی، مسافر باندی، زمیندار باندی پتی کن، روند او مریض باندی پہ کوز کنبی بغیر د خطبے نہ جمعہ فرض دہ، او دوه رکعتہ بہ ادا کوی. او بالغرض کہ د چا نہ جمعہ او شوہ نو بیا بہ ہم د ظہر پہ خائی دوه رکعتہ د جمعہ کوی دغہ شان دا عالم د فقہی او ائمہ مذهب نہ منکر دی او ٲولی حوالی د ترمذی شریف، بخاری شریف او مسلم شریف ورکوی. مہربانی او کری مونہ زر ددی مسئلو پہ بارہ کنبی خبر کری حکم چہ انتہائی د شر او فساد خطرہ دہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مرزا گل صاحب الحق واری ریاست دیر ۱۵... ذی قعدہ ۱۳۸۹ھ
الجواب: داسری چرتہ غیر مقلد دی ددہ پہ بیان کری مسئلو پلندی تاسو عمل مہ کوئی پہ دی خلقو کنبی نہ پخپلہ دتحقیق اہلیت وی او پکنبی پہ نورو علماؤ

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: فقد ذكر الامام السرخسي ان الصحيح من مذهب ابي حنيفة جواز اقامتها في مصر واحد في مسجدين واكثر وبه نأخذ لاطلاق لا جمعة الا في مصر شرط المصر فقط وبما ذكرنا اندفع ما في البدائع من ان ظاهر الرواية جوازها في موضعين لا في اكثر وعليه الاعتماد، فان المذهب الجواز مطلقا بحر (قوله دفعاً للخرج) لان في الزام اتحاد الموضوع حرجا بينا لا استدعائه تطويل المسافة (على اكثر الحاضرين ولم يوجد دليل عدم جواز التعدد بل قضية الضرورة عدم اشتراطه لا سيما اذا كان مصرا كبيرا كمصرنا كما قاله الكمال.

(ردالمحتارها مش الدر المختار ص ۵۹۵، ۵۹۶ جلد ۱ باب الجمعة)

باندی اعتماد وی دده نه تاسو تپوس او کړی چه په حدیث شریف کښې دا حقیقت ثابت دې چه پیغمبر ﷺ په عرفات کښې د ظهر مونځ ولې ادا کړې وو. او د جمعی مونځ ئې نه وو کړې. او حال دا چه دغه د جمعی ورځ وه. دغه شان پیغمبر ﷺ فرمائیلى دي، (لاجمعة الا فی مصر جامع روى مرفوعاً وموقوفاً وهو الاصح لانه فی حکم المرفوع) (۱) ددې حدیث نه ولې اعراض کوئ و خلاصه دا که ددوې سره څه دلیل وی نو هغه اولیکئ مونځ ته ئې راو لیرئ. چه مونځ ئې مکمل جوابونه اولیکو.

که د جمعی بندولو په صورت کښې د فتنې او فساد او

د خانه جنگی خطر وی نو جمعه به نشی بندولی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زمونځ متعلقه باندو کښې یو ځای شار کول دی چه د هغې آبادی پنځلس سوه کسانو باندې مشتمل ده، او درې جماتونه دی. جمعه د پخوانه جاری ده. اوس بعضې خلق وائی چه دلته جمعه نه کیږی. نو آیا دلته د جمعی مونځ صحیح دې؟ او د جمعی بندولو کښې د فتنې او فساد او د خانه جنگی خطر ده نو آیا جمعه به بندولی شي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا حبیب الرحمان هائی بالا مانسهره ۱۲۱ شوال ۱۴۰۲ هـ

الجواب: په دې شار کول مقام کښې ظاهري طور سره د جمعی مونځ کول صحیح

(۱) قال ابن الهمام: رفعه المصنف وانما رواه ابن ابي شيبة موقوفاً على علي رضي الله عنه لا جمعة ولا تشريق ولا صححه ابن حزم ورواه عبد الرزاق من حديث عبد الرحمن السلمي عن علي رضي الله عنه (فتح القدير ص ۲۲ جلد ۳) وفي هامش البدائع: أخرجه عبد الرزاق في مصنفه ص ۱۰۱ جلد ۲ والبيهقي في السنن الكبرى ص ۱۷۹ جلد ۳ (بدائع الصنائع ص ۵۷۷ جلد ۱) وقال العلامة شرنبلالي: ذكره الزيلعي وغيره قال الكمال: وكفى بقول علي رضي الله عنه قدوة ورفعه صاحب الهداية الى النبي ﷺ وصححه ابن حزم ولم ينقل عن الصحابة رضي الله عنهم انهم حين فتحوا البلاد اشتغلوا بنصب المنابر والجمع الا في الامصار دون القرى ولو كان لنقل ولو اجادا فلا بد من الإقامة بمصر.

امداد الفتاح شرح نور الايضاح ص ۵۵۱ جلد ۱

نه دی. (لعدم كونه مصرًا ولا فناءه ولا قرية كبيرة فيها اسواق) (۱) البته كه د جمعی مونځ بندولو کښې فتنه فساد او د خانه جنگی خطر وی نو جمعه به نشی بندولی، (ونظيره ما في شرح التنوير من عدم منع العوام من الصلاة وقت الشروق) (۲) وهو الموفق

په یو جمات کښې د جمعی مونځ پریخودونه پس بیا شروع کول مباح دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونځ کلی به مخکښې درې ځایه د جمعی مونځ کیدلو بیا د جماتونو امامانو خپل مینځ کښې مشوره او کړه آئنده د پاره ئې یو ځایې کښې د جمعی د مونځ فیصله او کړه. یو امام خپل قوم ته او وئیل که د جمعی مونځ یو ځایې کښې او کړې شی نو ښه ده گنې نو څه دلته یو ځایې نه کووم. اوس دوه ځایه کښې د جمعی مونځ کیږی لیکن د کوم قوم په جمات کښې چه د جمعی مونځ پریخودې شوي دې دهغه ځایې صرف درې څلور سړي د جمعی مونځ د پاره بل جمات ته ځی باقی کسان جمعه نه کوی اوس د قوم په اصرار باندې په دویم ځل د غه جمات کښې د جمعی مونځ بحال کول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ظاهر میرانشاه..... ستمبر ۱۹۷۹ء

الجواب: که دا ځایې شرعی ښار وی نو په دیکښې د جمعی مونځ جائز دې برابره

خبره ده که په یو جمات کښې وی یا گنډو کښې وی. (الدر المختار مع رد المحتار) (۳)

(۱) قال العلامة مرغینانی: لا تصح الجمعة الا فی مصر جامع او فی مصلی المصر ولا تجوز فی القرى لقوله عليه السلام لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحی الا فی مصر الجامع الخ. (هداية على صلب فتح القدير ص ۲۲ جلد ۲ باب الجمعة)

(۲) قال العلائی: مع شروق الا العوام فلا یمنعون من فعلها لانهم یترونها والاداء الجائز عند البعض اولی من الترك كما فی القنیة.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۲۷۳ جلد ۱ مطلب يشترط العلم بدخول الوقت)

(۳) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: وتودی فی (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

او چرنہ پہ یو جمات کنبی د جمعی مونخ کول او بیا په دویم خل قائمول نه مطلوب شرعی دی او نه ممنوع شرعی دی او که داځائی شرعی ښار نه وی نو په ټولو جماتونو کنبی جمه بندول ضروری دی. (الا عند تحقق الضرورة الشرعية، وهو الموفق

د جمعی د آخری دوه رکعتونو سنتود تاکید او عدم تاکید او د نیت مسئله
سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې د جمعی آخرنی دوه رکعتہ سنت مؤکده دی یا غیر مؤکده؟ او په نیت کنبی به جمعه وایو یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الرؤف ندیم متعلم اسلامیات هائی سکول صوابی
الجواب: دا دوه رکعتہ د امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ په نزد سنت زائده دي، او د امام ابو یوسف رحمہ اللہ په نزد سنت مؤکده دی. (کما فی شرح الکبیر ص ۳۲۷) (۱) پس چه څوک ددې نه مخکښې څلور رکعتہ د ظهر فرض احتیاطاً کوی نو هغه دې د سنت الوقت نیت کوی. (کما فی ردالمحتار ص ۵۴۳ جلد ۱) (۲) وهو الموفق

(بقیه حاشیه) مصر واحد بمواضع كثيرة مطلقا على المذهب وعليه الفتوى، وقال ابن عابدين: ان الصحيح من مذهب ابي حنيفة جواز اقامتها في مصر واحد في مسجدین او اکثر وبه نأخذ لاطلاق لا جمعة الا في مصر شرط المصر فقط. (الدر المختار مع ردالمحتار ص ۵۹۵ جلد ۱ قبیل مطلب فی نية آخر ظهر بعد صلاة الجمعة باب الجمعة)

(۱) قال العلامة الحلبي: والسنة قبل الجمعة اربع وبعدها اربع..... وعند ابي يوسف السنة بعد الجمعة ست ركعات وهو مروي عن علي رضي الله عنه والافضل ان يصلي اربعاً ثم ركعتين للخروج عن الخلاف. (غنية المستملی ص ۳۷۳ فصل فی التوافل)

(۲) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: ونقل المقدسي عن المحيط كل موضع وقع الشك في كونه مصرًا ينبغي لهم ان يصلوا بعد الجمعة اربعاً بنية الظهر احتياطاً حتى انه لو لم تقع الجمعة موقعها يخرجون عن عهدة فرض الوقت باداء الظهر.

(ردالمحتار ص ۵۹۶ جلد ۱ مطلب فی نية آخر ظهر بعد صلاة الجمعة: سعة باب الجمعة)

د جمعی نه پس څلور رکعتہ سنت کافی او شپږ رکعتہ بهتر دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه د جمعی په ورځ بعضې کسان څلور رکعتہ سنت کوی او بعضې شپږ رکعتہ کوی صحیح خو دواړه دی لیکن اهم کوم دي؟ بیو اتو جروا

المستفتی: نور الحق باره قلعه پشاور

الجواب: که د جمعی نه پس صرف څلور رکعتہ او کړی نو داهم کافی دی او که شپږ رکعتہ او کړی نو دا بهتر دی. (۱) وهو الموفق

د جمعی د مختونو سنتو د قضا په باره کنبی تفصیلی استفتاء

سوال: محترم جناب حضرت مفتی صاحب زید مجد کم! د ټولو فرض مونخونو قضا فرض ده د واجباتو قضا واجب ده او د بعضې سنتو قضا سنت ده نو دا کوم سنت دی چه د هغې قضا سنت ده؟

الجواب: که د فجر سنت د فرضو سره قضا شول نو د زوال نه مخکښې هغه هم د فرضو سره قضا کول پکار دی او که د زوال نه پس ئې کوی نو صرف د فرضو قضا به راوړي او که صرف سنت ترې پاتې شوي وی نو د سنتو قضا نشته. د طلوع افتاب نه مخکښې خو ادا کول مکروه دی او د نمر ختلو نه پس کول ئې مکروه خو نه دی لیکن بیا به هغه سنت نه وی بلکه نفل به شی.

(تعلیم الاسلام حصه چهارم مولفه مولانا کفایت الله صاحب)

وقضى التي قبل الظهر في وقته قبل شفعه، لیکن بعد از وقت قضا نه کندنظر استهائے باقی اوقات قضا نه کندنه با فرض و نه تنها، چنانچه در ظاهر الروایت است، (معیار الحقائق شرح کنز الدقائق ص ۵۸)

(۱) قال العلامة الحلبي رحمه الله: وعند ابي يوسف رحمه الله السنة بعد الجمعة ست ركعات وهو مروي عن علي رضي الله عنه والافضل ان يصلي اربعاً ثم ركعتين للخروج عن الخلاف. (غنية المستملی ص ۳۷۳ فصل فی التوافل)

ثم تنزل وامر المؤذن فاذا فصلى هو واصحابه ركعتي السنة ثم صلى مع الجماعة الفرض مع جهر القراءة فعلم من قوله عليه السلام شرعية القضاء بالجماعة والجهر فيه، والاذان والاقامة للقضاء وان السنة تقضى مع الفريضة لكن لا يلزم من قضاء سنة الفجر ثبوت قضاء غيرها من السنة لان سنة الفجر أكد من غيره حتى قيل بوجوبها لحديث صلوا وان طرد تكم الخيل اخرج ابو داود وغيره ولم ينقل عنه عليه السلام انه تركها لاحضراً ولا سقراً ولا يلزم من ثبوت قضاء الآكد ثبوت القضاء الادنى وكذا لا تلزم من شرعية قضائها مع الفرض شرعية قضائها منفردة لانه كثيرا ما يثبت حكم الشيء بالتبع ولا يثبت له استقلالاً، ولا يلزم من ثبوت الاول ثبوت الآخر الا ان يدل دليل سمعي خاص على ذلك. (عمدة الرعاية على هامش مستخلص الحقائق ص ٢٥١) وفي كنز الدقائق، مبحث كفارة الظهار، وكفر لكل وهو تحرير رقبة، وفي شرح طحاوى الرقبة عامة من المؤمن والكافر، والامة والصغير والكبير انتهى، فان لم يجد ما يعتق صام شهرين متتابعين ليس فيها صوم رمضان وايام منهية وان وطئها فيها ليلاً او نهاراً ناسياً او افطر استأنف الطعام، ثم قال فان لم يستطع الصوم، اطعم ستين مسكيناً كالفطرة ولا يستأنف بوطئها في خلال الاطعام، وفي كفارة القتل شبه العمد الاثم والكفارة ودية على العاقلة، والكفارة تحرير الرقبة المؤمنة او صوم شهرين متتابعين، ووجه ذلك كله ان تحرير الرقبة المؤمنة في كفارة قتل شبه العمد مختص به ولا يقاس عليه كفارة الظهار وكفارة اليمين فيجوز فيهما تحرير رقبة مطلقة لان المطلق يجري على اطلاقه، وايضا قبل المسيس مذكور في تكفيره بالصيام في كفارة الظهار فلا يقاس عليه قيد قبل المسيس في تكفيره بالاطعام ستين مسكيناً لانه لا يستأنف الاطعام بالوطئ في خلالها، لان

المطلق يجري على اطلاقه والمقيد على تقيده عند الحنفية.

قلت فبالنظر الى هذه الفرعيات المتفارقة مع كون الحادثة واحدة كيف يكون السنة الجمعة مشابهة سنة الظهر بحيث سنة الظهر تقضى بفواتها فهي ايضا تقضى والحال ان الظهر والجمعة فريضتان عليحدة وان كان وقتها واحداً، فقول بعض الاكابر بقضاء سنة الجمعة كقضاء الظهر لست افهمه؟ بينوا بالوضاحة وتوجروا عند الله المستفتى: عبد الرحمن لاهور..... ١٩ نومبر ١٩٧٤ء

الجواب: واضحه دي وي چه د جمعې د سنت قبله به قضا كولو كنبې حديث نه دي ثابت، ددي وجې نه فقهايي كرام به دي كنبې مختلف دي.

قال صاحب البحر وحكم الاربع قبل الجمعة كالاربع قبل الظهر (ص ٤٥ جلد ٢) ﴿١﴾ وفي منحة الخالق على هامش تلك الصفحة، لكن في روضة العلماء سقطت عنه هذه الاربع لما روى عن النبي ﷺ قال اذا خرج الامام فلا صلوة الا المكتوبة انتهى، قال العلامة الشامي اقول وفي هذا الاستدلال نظر، فانه انما يدل على انها لا تصل بعد خروجه لا على انه تسقط بالكلية والالزم ان لا تقضى سنة الظهر ايضا، نعم قد يقال ان الاصل عدم قضاءها اذا فاتت عن محلها، واما سنة الظهر فانما قالوا بقضاءها لحديث عائشة رضي الله عنها انه ﷺ كان اذا فاتته الاربع قبل الظهر قضاها من بعده فتكون سنة الظهر خارجة عن القياس للحديث المذكور فلا تقاس عليها سنة الجمعة انتهى بحذف يسير ﴿٢﴾ قلت والتحقيق ان سنة الجمعة القبلية شرعت بحديث مستقل رواه الحافظ العراقي وغيره فلا يكون

﴿١﴾ (البحر الرائق ص ٤٥ جلد ٢ باب ادراك الفريضة)

﴿٢﴾ (منحة الخالق على هامش بحر الرائق ص ٤٥ جلد ٢ باب ادراك الفريضة)

حکمها حکم سنة الظهر، نعم عدم التاكيد لا يستلزم عدم المشروعية فالاعادة اولیٰ

من الترك ﴿١﴾. وهو الموفق

د جمعې د ظورو ركعتو سنت قبله د قضا حكم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كښې څه فرمائي چه د جمعي اولني خورسنت چرته پاتې شي نو آيا ددي به قضاء كولي شي يانه؟ بينواتو جروا المستفتي: نامعلوم....

الجواب: د جمعي د مونخ سنت قبله كله د خپل ځاني نه پاتې شول نو ددي په قضا كولو كښې فقهاء مختلف دي بعضي وائي چه د ماسپڅين سنتو پشان

ئي قضا راوړي. كما في البحر ص ٧٥ جلد ٢

﴿١﴾ وفي المنهاج: وقال العلي القاري في المرقاة قال الحافظ العراقي انه عليه السلام كان يصلي قبلها اربعا، وروى الترمذي عن ابن مسعود كان يصلي قبلها اربعا وبعدها اربعا انتهى

وقال بعض مشايخنا الحنفية ان مشروعية سنن الجمعة ثبتت بالاحاديث التي تدل على مشروعية سنن الظهر فافهم وبالجمله ان عدم علم الخصم لا يستلزم عدم الثبوت في نفس

الامر اعلم ان من فاتته الاربع قبل الجمعة فقال الشيخ محمد السراجي الحانوتي انها تقضى كما تقضى سنة الظهر انتهى قلت قضاء سنة الظهر لما رواه الترمذي عن عائشة ان النبي ﷺ

كان اذا لم يصلي اربعا قبل الظهر صلاهن بعدها ولما رواه ابن ماجه كان رسول الله ﷺ اذا فاتته الاربع قبل الظهر صلاهن بعد الركعتين بعد الظهر وفي روضة العلماء انها سقطت عنه لما

روى عن النبي ﷺ انه قال اذا خرج الامام فلا صلاة الا المكتوبة انتهى، قلت رواه الصحيحان ولكن قالوا وفي هذا الاستدلال نظر فانه يدل على انها لا تصلي بعد خروجه لا على انها تسقط

بالكلية نعم قد يقال ان الاصل عدم قضاءها اذا فاتت عن محلها، واما سنة الظهر فانما قالوا قضاءها لحديث عائشة فتكون سنة الظهر (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

وحکم الاربع قبل الجمعة كالاربع قبل الظهر كما لا يخفى ﴿١﴾ وفي منحة الخالق قال شيخنا الشيخ محمد السراجي الحانوتي واما كونها هل تقضى او لا فعلى ما قالوه في المتون وغيرها من ان سنة الظهر تقضى يقتضى ان تقضى سنة الجمعة اذ لا فرق ﴿٢﴾.

او بعضي وائي چه ددي قضا به نه راوړي كيږي:

كما في منحة الخالق على هامش البحر ص ٤٥ جلد ٢ عن روضة العلماء وسقطت عنه هذه الاربع ﴿٣﴾

او علامه شامي دي طرف ته اشاره كړې د عدم قضا تائيد ئي كړې:

حيث قال نعم قديقال ان الاصل عدم قضاءها اذا فاتت عن محلها واما سنة الظهر فانما قالوا بقضاءها لحديث عائشة رضي الله عنها انه ﷺ كان اذا فاتته الاربع قبل الظهر

قضاهن بعده كما قدمه المؤلف فتكون سنة الظهر خارجة عن القياس للحديث المذکور فلا نقاس عليها سنة الجمعة فتأمل انتهى، قلت لا سيما اذا ثبتت سنة الجمعة

بحديث مستقل سوى حديث سنة الظهر فافهم،

مختصر دا چه قضا مؤكد نه ده لكه چه ممنوع هم نه ده. وهو الموفق

د جمعې نه مخكښې چه ظورسنت پاتې شي نو روستولو تل ئي احوط دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كښې څه فرمائي چه كه يو سړي د جمعي

(بقيه حاشيه) خارجة عن القياس فلا تقاس عليها سنة الجمعة هذا ملخص ما ذكر في منحة الخالق، قلت فمن قال ان مشروعية سنة الجمعة بما ثبتت به مشروعية سنة الظهر فتقضى عنده ومن قال انها ثبتت بروايات خاصة فلا تقضى عنده.

(منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذي ص ٦٤ جلد ٣ باب في الصلاة قبل الجمعة وبعدها)

﴿١﴾ (البحر الرائق ص ٤٥ جلد ٢ باب ادراك الفريضة)

﴿٢﴾ (منحة الخالق على هامش البحر الرائق ص ٤٥ جلد ٢ باب ادراك الفريضة)

﴿٣﴾ (منحة الخالق على هامش بحر الرائق ص ٤٥ جلد ٢ باب ادراك الفريضة)

پہ ورخی داسی وخت کنبی جمات تہ راشی چہ جماعت کیری اوس چہ کوم
سنت قبل الفرض پاتی شوی دی د مونخ نہ پس به هغه کوی یانه؟ بینوا
توجروا

المستفتی: اسلام الدین بابوزی مردان ۱۹۷۹ | ۷ | ۲۹

الجواب: دا سنت قبلیه چہ کله پاتی شی نو په دې کنبی د فقهاؤ دوه قولونه
دی. اقوی من حیث الدلیل سقوط دې البتہ کول ئی ممنوع نه دی بلکه اخوط
دی. (۱) وهو الموفق

په قریه کبیره او قریه صغیره کنبی د احتیاط الظهر هیڅ اصل نشته

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چہ ډیر خلق د جمعی نه
پس څلور رکعتہ د احتیاط الظهر کوی او ددې په پریخو دونکی باندي
ملا متیا کوی دغه شان دا د احتیاط مونخ صرف عوام نه بلکه علمائی کرام
ئې هم کوی آیا دا جائز دي؟ صفا او مدلل جواب او لیکئ؟ بینوا توجروا.
المستفتی: مولوی اشرف الله مسجد باچا صاحب خویشکی نوشهره ۱۲ محرم ۱۳۹۲ هـ

(۱) وفي المنهاج: اعلم ان من فاتته الاربع قبل الجمعة فقال الشيخ محمد السراجي
الحائري انها تقضى كما تقضى سنة الظهر انتهى قلت قضاء سنة الظهر لما رواه الترمذي عن
عائشة ان النبي ﷺ كان اذا لم يصلي اربعا قبل الظهر صلاهن بعدها، ولما رواه ابن ماجة
كان رسول الله ﷺ اذا فاتته الاربع قبل الظهر صلاهن بعد الركعتين بعد الظهر، وفي روضة
العلماء انها سقطت عنه لما روى عن النبي ﷺ انه قال اذا خرج الامام فلا صلاة الا
المكتوبة، انتهى، قلت رواه الصحيحان ولكن قالوا وفي هذا الاستدلال نظر فانه انما يدل
على انها لا تصلى بعد خروجه لا على انها تسقط بالكلية، نعم قد يقال ان الاصل عدم قضاءها
اذا فاتت عن محلها، واما سنة الظهر فانما قالوا بقضاءها لحديث عائشة فتكون سنة الظهر
خارجة عن القياس فلا تقاس عليها سنة الجمعة هذا ملخص ما ذكر في منحة الخالق هامش
البحر الرائق قلت فمن قال ان مشروعية سنة الجمعة (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

الجواب: کوم ځائی چہ یقینی طور سره ښاروی هلته احتیاطی مونخ کول بی
اصلہ دی. او کوم ځائی چہ یقینی طور سره ښارنه وی هلته باجمات ظهر کول
ضروری دی. او د جمعی مونخ کول د مذهب خلاف کار دي او کوم ځائی
کنبی چہ شک وی هلته احتیاطاً کول فی نفسه مشروع دی.

فی ردالمحتار ص ۵۶ جلد ۱ ونقل المقدسی عن المحيط کل موضع وقع الشک
فی کونه مصرأً، ينبغي لهم ان يصلوا بعد الجمعة اربعا بنية الظهر احتیاطاً ﴿۱﴾
البتہ که ددې مونخ په کولو کنبی څه مفسده موجودوی نو ښکاره دي نه کوی.
قال العلامة الشامي نعم ان ادى الى مفسدة لا تفعل جهاراً او الكلام عند علمها

الخ ﴿۲﴾ قلت ومن المفسدة ترك العوام صلوة الجمعة في المصر. فافهم

په مشکوک مقام کنبی د احتیاط الظهر د کولو جواز

سوال: علمائی کرام دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چہ په بعضي کلو کنبی
بعضي کسان د جمعی نه پس څلور رکعتہ د احتیاط مونخ کوی. آیا دا جائز
دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ۷۱۲۱۱۹۷۴

الجواب: داسې ځائی کنبی (چہ د هغې په ښار کیدلو کنبی شک وي)
احتیاطاً کولې شی چہ د څه فساد خطره نه وی.

كما في ردالمحتار ص ۵۶ جلد ۱ ونقل المقدسی عن المحيط کل

(بقيه حاشيه) بما ثبت به مشروعية سنة الظهر فتقضى عنده ومن قال انها ثبت بروايات
خاصة فلا تقضى عنده.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۷ جلد ۳ باب في الصلاة قبل الجمعة وبعدها)

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۶ جلد ۱ مطلب في نية آخر ظهر بعد
صلاة الجمعة باب الجمعة)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۶ جلد ۱ مطلب في نية آخر ظهر بعد صلاة
الجمعة باب الجمعة)

موضع وقع الشك في كونه مصرأ ينبغي لهم ان يصلوا بعد الجمعة اربعا بنية الظهر احتياطاً (۱). وهو الموفق

پہ کوہو خلنو چہ جمعہ واجب نہ دہ ہفہ

خلق بہ د ظہر مونخ با جماعت ادا کوی

سوال: داسی خانی چہ د هغی نہ جامع مسجد لس میلہ لری دی او لاره هم پیدل ده د واورې په موسم کښې پنځه شپږ گزه پورې واوره پریوخی علماؤ دا فتویٰ ورکړې چہ دلته جمعہ نه کیږی نو ددې پوره علاقې خلق جمعہ نه کوی. په دې خانی کښې د فوج یو یونټ هم دې لیکن په دغه یونټ کښې د امام او جمات خه خاص انتظام نشته دې په دې یونټ زیات فوجیان اسماعیلیان دی او چہ کوم اهل سنت دی هغوی هم جمعہ نه کوی ځکه چہ هغوی ته د جمعی د پوره ورځې چمتی نه ملاویږی په دې وجه دومره لری د جمعی د مونخ دادا کولو دپاره نه شی تللی او ددې علاقې عالمان نه پخپله جمعہ کوی او نه ئې بل چا ته ورکوی نو آیا مونږ فوجی کسان پخپله د جمعی انتظام کولی شو؟ او په دې خانی کښې جمعہ جاری کولی شو؟ بینوا توجروا المستفتی: علی حسن ونگ نمبر ۱۰۱... ۱۹۷۵ | ۱۱ | ۱۱

الجواب: تاسو په کیمپ کښې یا په نزدې کلې کښې د ظہر مونخ ادا کوی دا په تاسو باندې واجب دی او په تاسو باندې جمعہ ادا کول یا د جمعی دپاره لس میلہ لری تلل واجب نه دی.

لعدم المصر الشرعی وفاءه وهو ظاهر المتون ورجحه فی المعراج وجزم به قاضی خان وهو

اختیار الحلواني (والتفصیل فی ردالمحتار ص ۷۶۲ جلد ۱) فلیراجع (۲) وهو الموفق

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۶ جلد ۱ مطلب فی نية آخر ظهر بعد صلاة الجمعة باب الجمعة)

(۲) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: قلت وهو ظاهر المتون وفي المعراج انه اصح ما قيل في الخانية المقيم في موضع من اطراف المصر ان كان (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د جمعی د شرطویه تحقیق کښې د شک په وخت کښې احتیاطاً کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې خه فرمائی چہ زمونږ خانی کښې د پخوا نه استاذان او علماء په جماتونو کښې د جمعی د ورځې شپاړس رکعتہ کوی چہ زمونږ د یاد داشت نه بهر دي، او بعضې خاص خاص جماتونو کښې دولس دولس رکعتونه کیږی په دې کښې په تفصیل سره فرق بیان کړئ ډیره مهربانی به وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: سلطان روم صوابی... ۱۱۰ محرم ۱۳۹۲ هـ

الجواب: د احنافو په نزد دا خلور رکعتہ احتیاطاً کول هم جائز دی، چرته چہ د جمعی د شرائطو په تحقق کښې تردد وی.

فی ردالمحتار ص ۷۵۶ جلد ۱ ونقل المقدسی عن المحيط کل موضع وقع الشك في كونه مصرأ ينبغي لهم ان يصلوا بعد الجمعة اربعا بنية الظهر احتياطاً (۱). وهو الموفق

د جمعی سنت جمات سره مختص نه دي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې خه فرمائی چہ د جمعی سنت په

(بقیه حاشیه) بینه وبين عمران المصر فرجة من مزارع لا جمعة عليه وان بلغه النداء وتقدير

البعد بغلوة او ميل ليس بشئ هكذا رواه ابو جعفر عن الامامين وهو اختيار الحلواني وفي

التارخانية ثم ظاهر رواية اصحابنا لا تجب الاعلى من يسكن المصر او ما يتصل به فلا تجب

علي اهل السواد ولو قريبا وهذا اصح ما قيل فيه.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۰۲ جلد ۱ مطلب فی شروط الجمعة باب الجمعة)

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۶ جلد ۱ مطلب فی نية آخر ظهر بعد صلاة

الجمعة باب الجمعة)

فصل فی شروط صحة الجمعة

پہ ہر خانی کنبی د جمعی د جواز حکم

د قرآن او حدیث او فقہی نہ مخالف دی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ علاقہ کنبی بعضی خلق مذہبونه نہ منی او وائی چہ مونہ قرآن او حدیث منو پہ دی وجہ جمعه ہر خانی کنبی کیڑی کہ بانده وی او کہ بنار وی، دہغوی کلی پہ پنخو یشتو کورونو باندي مشتمل دی تاسو او فرمائی چہ دغی مقام کنبی د جمعی خہ حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل خالق تانگورہ مسجد چغری ضلع سوات ۲۳ شوال ۱۴۵۱ھ

الجواب: ہر خانی کنبی د جمعی د مونخ فتویٰ ورکول د قرآن او حدیث او دائمہ اربعہ و د فقہی نہ خلاف دی

قال الله تعالى: فاسعوا الى ذكر الله وذروا البيع (الاية) ﴿۱﴾ وفيه اشارة الى كون هذا الموضوع ذات اسواق. (۲) ولان اهل القرى كانوا ينتابون الى المدينة المنورة (رواه البخاري وابوداؤد) ﴿۲﴾ والذين تخلفوا فيها لم يجمعوا بدليل حديث جوائي ﴿۳﴾ (۳) ولان النبي ﷺ لم يجمع في قبا عند المهاجرة وكانت الجمعة فرضا قبل

﴿۱﴾ (سورة الجمعة پاره: ۲۸ آیت: ۹ رکوع: ۱۱)

﴿۲﴾ عن عائشة زوج النبي ﷺ قالت كان الناس ينتابون الجمعة من منازلهم والعوالي فيأتون في الغبار الخ (صحيح البخاري ص ۱۲۳ جلد ۱ باب من اين تؤتى الجمعة) (ورواه ابوداؤد ص ۱۵۸ جلد ۱ باب من تجب عليه الجمعة)

﴿۳﴾ وفي المنهاج: وحجتنا ما رواه البخاري من حديث عائشة..... وجه الدلالة ان صلاة الجمعة لو كانت واجبة على اهل العوالي لا توا كلهم الى المدينة المنورة او لجمع من بقي الجمعة هنا وكلا الامرین منتفیان اما الاول فظاهر واما الثاني فلحديث جوائي (منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ص ۵۰ جلد ۳ باب ماجاء منكم يؤتى الى الجمعة)

جمعات کنبی کول خاص دی یاد جمعات نہ بھر ہم اذا کولی شی؟ بینوا توجروا المستفتی: عبد الواحد شیدو... ۲۵ ربیع الاول ۱۴۰۲

الجواب نمبر (۱) د تحیة المسجداو اعتکاف نہ علاوہ نور عبادتونه (فرض سنن د جمعی وغیرہ) جمعات سرہ خاص نہ دی وهو الموفق کتبہ محمد فرید عفی عنه

جواب نمبر (۲) دغہ شان پہ حدیث کنبی وارد دی

الفضل صلاتکم فی بیوتکم الا المکتوبة (رواه الترمذی) ﴿۱﴾ یعنی د فرض مونخ نہ علاوہ نورو مونخونه پہ کور کنبی کول بہتر دی خو کہ پہ لارہ کنبی پہ دنیاوی مشاغلو کنبی د پریوتلو خطرہ وی یا پہ کور کنبی د کولو پہ صورت کنبی د خشوع کموالی راخی نو بیا بہ پہ جمعات کنبی کول بہتر وی ﴿۲﴾ لیکن ضروری نہ دی، حکم چہ مندوب او مباح خیزونہ لازم کنرل بدعت دی. (شامیہ) ﴿۳﴾ وهو الموفق

(کتبہ: رشید احمد عفی عنه نائب مفتی دارالعلوم حقانیہ)

﴿۱﴾ (سنن ترمذی ص ۶۰ جلد ۱ باب ماجاء فی فضل صلاة التطوع فی البيت) ﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: (قوله والافضل فی النفل) شمل ما بعد الفريضة وما قبلها لحديث الصحيحين عليهما بالصلاة فی بيوتكم فان خير صلاة المرء فی بيته الا المکتوبة واخرج ابوداؤد صلاة المرء فی بيته افضل من صلاته فی مسجدی هذا الا المکتوبة وتماه فی شرح المنية وحيث كان هذا افضل يراعى ما لم يلزم منه خوف شغل عنها لو ذهب لبيته او كان فی بيته ما يشغل باله ويقلل خشوعه فيصليها جينئذ فی المسجد لان اعتبار الخشوع ارجع

(ردالمحتار ص ۵۰۳ جلد ۱ قبيل مطلب سنة الوضوء باب الوتر والنوافل)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدين: ان تخصيص الذكر بوقت لم يرد به الشرع غير مشروع

(مختار هامش الدرالمختار ۱: ۲۱۳ باب العيدين)

الہجرۃ بللیل ان المهاجرین الاولین جمعوا فی المدینۃ المنورۃ (رواہ ابو داؤد) ﴿۱﴾
 (۳) ولان النبی ﷺ جمع بین الظهر والعصر فی عرفات دون الجمعة والعصر ولم يأمر
 اهل مكة بأداء صلاة الجمعة (رواہ البخاری) ﴿۲﴾ (۵) ولحديث لا جمعة الا في مصر
 جامع روى مرفوعاً وموقوفاً وهو الاصح لكنه مرفوع حكماً، واما حديث جواثي فليس فيه
 حجة وهو قول الرسول وفعله وتقريره ولو سلم التقرير فنقول هو تقرير مبيح خاص
 بخلاف لا جمعة الا في مصر جامع فانه قول محرم تشريع عام، فافهم ﴿۳﴾. وهو الموفق
 ﴿۱﴾ عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك وكان قائد ابيه بعد ما ذهب بصره عن ابيه كعب
 بن مالك انه كان اذا سمع النداء يوم الجمعة ترحم لا سعد بن زرارة فقلت له اذا سمعت
 النداء ترحمت لا سعد بن زرارة قال لانه اول من جمع بنا في هزم البيت من حرة بنى بياضة
 في نقيع يقال له نقيع الخضعات قلت كم انتم يومئذ قال اربعون.

(سنن ابی داؤد ص ۱۶۰ جلد ۱ باب الجمعة فی القرئ)

﴿۲﴾ (صحيح البخاری ص ۲۲۵ جلد ۱ باب الجمع بين الصلاتين بعرفة) وللتفصيل: منهاج
 السنن شرح جامع السنن ص ۴۹ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

﴿۳﴾ وفي منهاج السنن: ولنا ما رواه عبد الرزاق عن علي موقوفاً قال لا تشريق ولا جمعة الا
 في مصر جامع، قال الحافظ في الدراية اسناده صحيح قلت والموقوف فيما لا يدرك
 بالرأى يكون في حكم المرفوع..... واجيب عن حديث جواثي بان الحجة قول الرسول
 وفعله وتقريره وهذا الحديث خال عنها..... ولان حديث الانتياب وحديث لا جمعة الا في
 مصر جامع ذكر فيهما تشريع عام وضابط كلي بخلاف حديث جواثي فانه ذكر فيه امر جزئي
 ولان حديث جواثي حديث تقريرى حكماً وحديث لا جمعة الا في مصر جامع حديث قولى
 حكماً..... فلنا حديث على مرفوع قولى على حسب القواعد كما مر الخ.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۱ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

د جمعہ متعلق د شرعی ضرورت پہ بنا باندی

پہ مذهب غیر فتویٰ و رکول صحیح دی

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د جمعہ متعلق
 احناف او دیوبندی علماء ہم مختلف راویان دی چہ پہ کلو کنبی بہ د جمعہ
 خہ حکم وی؟ او د ضرورت پہ وخت کنبی بہ د غیر پہ مذهب باندی دی
 صورت کنبی فتویٰ و رکول جائز وی یا نہ؟ او د بنسار د توابعو او فنا حکم
 جدا دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عمر دراز قریشی شاہی بازار حیدر آباد ۱۱ ذی قعدہ ۱۴۰۱ ھ
 الجواب: د شرعی ضرورت پہ وخت کنبی پہ مذهب غیر باندی فتویٰ و رکول
 صحیح دی. او پہ دی صورت کنبی د مذهب غیر د ٲولو شرطونو رعایت ضروری
 دی، مثل ان لا یکنوا اقل من اربعین (۱) او پہ توابع مصر او فنا ئی مصر کنبی
 فرق یو اصلاحی امر دی. صاحب بدائع د ٲولو نہ پہ توابعو سرہ تعبیر کوی.
 نعم هذا مما اتفقوا علیه ان الفناء يصح فيه التجميع مطلقاً بخلاف التوابع فانها قد لا
 يصح فيه التجميع ويجب عليهم حضور المصر والفناء ﴿۲﴾. وهو الموفق

د جمعہ صحیح والی تہ د امن عامہ نہ کیدل ضرر نہ رسوی.

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی

﴿۱﴾ قال العلامة كاساني: وقال الشافعي: ان كان في القرية اقل من اربعين فعليهم دخول
 المصر اذا سمعوا النداء، وفي هامش البدائع: ويقصد بالاربعين مع الامام على الصحيح ممن
 تعقد بهم الجمعة بشروطها ان يكونوا رجالاً بالغين عقلاء احراراً مستوطنين للقرية او البلدة
 التي يصلى فيها الجمعة، انظر الآلام ص ۱۹۰ جلد ۱ والمجموع للنووي ص ۳۷۱ جلد ۳
 والمنهاج ص ۲۱. (بدائع الصنائع ص ۵۸۵ جلد ۱ شرائط الجمعة كتاب الصلاة)

﴿۲﴾ قال الامام علاء الدين: وكذا لا يصح اداء الجمعة الا في المصر وتوابعه فلا تجب على
 اهل القرى التي ليست من توابع المصر ولا يصح اداء الجمعة فيها.

(بدائع الصنائع ص ۵۸۳ جلد ۱ شرائط الجمعة كتاب الصلاة)

دوہ درې قومونہ اتفاق سرہ د جمعې د مونځ د پاره یو جامع مسجد متعین کوی نو جمعه ادا کوی لیکن هلته پوره امن موجود نه دې نو په دې مقام کښې جمعه صحیح ده یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی مولانا عبدالرشید خان خطیب مسجد شیخان تیراه کوهات ۳۱۷۱۹۸۲

الجواب: که دا جامع مسجد په داسې ځای کښې وی چه هلته د جمعې د مونځ شرطونه موجود وي، نو د امن عامه نه موجود کیدل د جمعې د صحیح والی دپاره دیو امام په نزد هم ضرر رسونکې نه دې. البته د جمعې د مونځ دپاره تلل هم فرض نه دی. (۱) (فلیراجع الی الطحطاوی ص ۱۷۷) وهوالموفق

چرته چه عام اجازت نه وی هلته د جمعې څه حکم دې؟

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زمونږ په دفترونو کښې د جمعې د مونځ څه حکم دې؟ چه د شناختی کاره او گیت پاس نه بغیر دعوامو داخله ناممکن ده. حکومت د جمعې په ورځ ځکه دولس نیمې بجې مقرر کړې وی. چه خلق کورونو ته لار شی او په اطمینان سره جمعه او کړی. د دفتر نه واپس وتلو کښې اوبیا دوباره واپس تللو کښې د څوکسانو دپاره دپابندی کیدل. د دفتر په قرب و جوار کښې د جماتونو موجودیدل په دې صورت کښې د عام اجازت په کیدلو او نه کیدلو کښې به شرعی فیصله څه وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری سعید احمد عفی عنه..... ۲۱۸۱۱۹۷۳

الجواب: واضحه دې وی چه د عام اجازت شرط اگر چه په ظاهر الروایت کښې نشته. لیکن نادر الروایت کښې موجود دې. کما صرح به فی رد المحتار ص ۷۶۱ جلد ۱ اوفقهاء کرامود دې اشتراط دوه وجوهات بیان کړی دی. عدم تفویت او اعتدال

﴿۱﴾ قال العلامة سيد احمد الطحطاوی: والخامس الامن من ظالم فلا تجب علي من اخفى من ظالم افاد التعبير بظالم لم انه مظلوم فان كان اختفاءه لجناية منه توجب حذامثلا لا يسقط عنه الوجوب.

الطحطاوی علی المراقی ص ۵۰۵ جلد ۱ باب الجمعة

الاول فی ردالمحتار حیث قال لان اشتراط السلطان للتحرز عن تفويتها (ای بالنزاع فی التقدم) وذا لا يحصل الا بالاذن العام (ص ۷۲۲ جلد ۱) والثانی فی المبسوط حیث قال لان اشتراط السلطان للتحرز عن تفويتها علی الناس ولا يحصل ذلك الا بالاذن العام وكما يحتاج العامة الى السلطان فی اقامتها (لرفع النزاع) فالسلطان يحتاج اليهم بان يأذن لهم اذنا عاما بهذا يعتدل النظر من الجانبين (ص ۲۲ جلد ۲)

ددې عبارت نه دا هم معلومه شوه چه د اذان عام شرط لگول متفرع دي. د بادشاه په اشتراط باندې کما لا یخفی دغه شان واضحه دې وی چه اذن عام بادشاه پورې خاص نه دې بلکه چه څوک د جمعې د قائمولو مجاز وی نو دهغه اجازت ورکول به شرط وی. که بادشاه وی یا بل څوک،

یدل علیه ما فی ردالمحتار قوله من الامام قيد به بالنظر الى المثال الاتي والا فالمراد الاذن من مقيمها كما فی البر جندی من انه لو اغلق جماعته باب الجامع وصلوا فيه الجمعة لا تجوز (ص ۷۶۱ جلد ۱) وهكذا فی الهندية ص ۱۵۷ جلد ۱، او دغور کولو نه پس معلومیږی چه اذن عام به هغه وخت شرط وی چه یو ځای کښې جمعه قائم وی او چه کله په متعددو مقاماتو او جوامعو کښې د جمعې مونځ قائمیږی کما هو ظاهر المذهب وعلیه الفتوی، نو نه د تفویت خطره شته او نه د عدم اعتدال شبهه کیدیشی. لعدم الاحتياج من الجانبين، لهذا د جمعې مونځ به د اذن عام نه بغیر هم جائز وی.

قال العلامة الشامي فی ردالمحتار ص ۷۶۲ جلد ۱ قلت ان يكون محل النزاع ما اذا كانت لا تقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فلا لانه لا يتحقق التفويت كما افاده التقليل انتهى، او دا د جواز حکم مفتی عزیز الرحمان صاحب (دیوبند) هم غوره کړې دې.

کما فی فتاویٰ درالعلوم دیوبند ص ۱۰۵ جلد ۵ قلت ويرد عليه ما فی البدائع ص ۲۶۹ جلد ۱ السلطان اذا صلى فی فهندرة..... وتكون الصلوة فی موضعين ولو لم يأذن للعامة وصلى معه جيشه لا تجوز صلوة السلطان وتجاوز صلوة العامة انتهى، قلت وجه الورود

انہم مع عدم الثبوت علی الناس حکموا علی علم صحة جمعة السلطان، اللهم الا ان يقال ان صحة جمعة الناس للضرورة كما في الدر المختار ونصب العامة الخطيب غير معتبر مع وجود من ذكر امامهم فيجوز للضرورة انتهى، وبالجمله ان هذا محمول على ما اذا لا تقيمه السلطان، فالهم، وتدبر
پس دفتر والو دیارہ جمعہ قائمول جائز دی اگر کہ عام اجازت نہ وی او اگر کہ افسر ددینہ منع کوی لیکن د جامع مسجد د پریخودلو پہ وجہہ کراہیت موجود ددی.

(کما فی رد المحتار ص ۷۲ جلد ۱) وهو الموفق وهذا ما عتدی ولعل عند غیري احسن من هذا.
پہ فنا فی مصر (بنار) کنبی د مسافت اعتبار نشہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د بنار پہ فنا کنبی بہ د مسافت رعایت کولی شی یا نہ؟ بینوا وتوجروا
المستفتی: لعل محمد بلوچستانی..... ۱۲۶ محرم ۱۴۰۳ھ

الجواب: د بنار پہ فنا کنبی بہ د مسافت رعایت نشی کولی. د متعلقہ حاجتونو رعایت بہ ساتلی کیری (۲) وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قوله وكره) لانه لم يقض حق المسجد الجامع زيلعى ودرر.
(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۰۱ جلد ۱ مطلب فی شروط وجوب الجمعة)

(۲) قال ابن عابدین: بیانه ان التقدير بغلوة او ميل لا يصح فی مثل مصر لان القرافة والتراب التی تلی باب النصر یزید کل منهما علی فرسخ من کل جانب نعم هو ممکن لمثل بولاق فالقول بالتحديد بمسافة يخالف التعريف المتفق علی ما صدق علیه بانه المعد لمصالح المصر فقد نص الائمة علی ان الفناء ما اعد لدفن الموتی وحوائج المصر کر كض الخیل والذواب وجمع العساكر والخروج للرمى وغير..... (بقیه حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

پہ هنگامی او وقتی بنار کنبی جمعہ صحیح دہ

سوال: علمائی کرام دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ علاقہ کنبی یو خائی د اہی پہ نوم سرہ مشہور دے تقریباً پنخلس دکانونہ دی د بعضی دکاندارانو کورونہ ہم دلتہ موجود دی د خو کالونہ دلتہ جمعہ کوی او دگیر چاپیر خلق دلتہ د جمعی دیارہ راخی او گیر چاپیرہ دیری بانہی دی آیا دے خائی کنبی جمعہ کول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحسن شریک دورہ حدیث جامعہ حقانیہ..... ۱۵۱۴۱۹۸۹
الجواب: کہ دا اہد د جمعی پہ ورخ هنگامی شان بنار جویری او تقریباً دوه زره کسان پکنبی جمع کیری نو پہ دے کنبی د جمعی مونخ کول صحیح دی. دا د منی پشان هنگامی او وقتی بنار جویری. کما اشیر الیہ فی جمعة الهدایة (۱) وهو الموفق

پہ جیل کنبی د جمعی د عدم جواز ہیخ وجہ نشہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ سنترل جیل کنبی جمعہ جائز دہ یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد اللہ ہزارہ..... ۱۱۳ رجب ۱۴۰۱ھ

(بقیہ حاشیہ) ذلک وای موضع یحد بمسافة یسع عساكر مصر ویصلح میدانا للخیل والفرسان ورمى النبل والبندق البار ودو اختبار المدافع وهذا یزید علی فراسخ فظہران التحدید بحسب الامصار. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۱ جلد ۱ مطلب فی صحة الجمعة بمسجد المرجة فی دمشق)

(۱) قال العلامة برهان الدین مرغینانی: وقال محمد لا جمعة بمنی لانها من القرى حتی لا یعید بها ولهما انها تتمصر فی ایام الموسم. (هدایة علی صدر فرح القدیر ص ۲۵ جلد ۲ باب الجمعة)

الجواب: چہ کلمہ مفتی بہ قول دجواز دجمعہ دتعدد دی نو پہ جیل کنبی د جمعہ د عدم جواز ہیخ وجہ نشته دی. (۱)

کما یشر الیہ کلام الشامی فی ردالمحتار ص ۵۷۰ جلد ۱، قلت وینبغی ان یکون محل النزاع ما اذا كانت لا تقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فلا الخ (۲). وهو الموفق

پہ قریہ صفیرہ کنبی د حاکم پہ حکم د جمعہ اقامت صحیح دی!

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو کلی صرف پہ پنخہ ویشتو کورو نو باندی مشتمل دی. تقریباً سل یونیم سل سری بہ پکنبی موجود وی. مونہ پہ دغہ کلی کنبی جمعہ کوو. پہ دغہ کلی کنبی د حکومت سرکاری قاضی ہم موجود دی امامت ہم قاضی پخپلہ کوی. پہ دی کلی کنبی د جمعہ اجازت د سوات ریاست حکمران جناب میان گل عبدالودود شاہ صاحب ورکری وو چہ مونہ دی دلته جمعہ جاری کرو. اوس د ریاست ختمیدونہ پس ہم جمعہ جاری ده ددی متعلق شرعی حکم خہ دی؟ بینوا توجروا

المستفتی تنظیم طلباء اهل سنت والجماعة سید و شریف سوات. ۱۱۱۹۱۱۹۹۰

الجواب: چہ کلمہ د بادشاہ وخت د طرفہ اجازت نامہ ملاؤ شوې وی نو پہ دغہ کلی کنبی د جمعہ اقامت صحیح دی.

کما فی ردالمختار ص ۷۲۹ جلد ۱ باب الجمعة عن الفتاویٰ الدیناری اذا بنی مسجداً فی الرستاق بامر الامام فهو امر بالجمعة اتفاقاً علی ما قال السرخسی انتهى (۳). قلت والاذن الصریحی فوق الاذن دلالة. وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: فقد ذکر الامام السرخسی ان الصحيح من مذهب ابی حنیفة جواز اقامتها فی مصر واحد فی مسجدین واکثرو به ناخذ لا طلاق لا جمعة الا فی مصر شرط المصر فقط. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۵۹۵ جلد ۱ باب الجمعة)

(۲) (ردالمختار ص ۶۰۱ جلد ۱ باب الجمعة مطلب فی شروط وجوب الجمعة)

(۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۵۹۱ جلد ۱ مطلب فی صحة الجمعة بمسجد المرجة والصالحية باب الجمعة)

پہ میلونو سرہ د بنار د فنا او د بنار شرطونه او پہ

شافعی مسلک باندی د جمعہ ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بار کنبی خہ فرمائی چہ (۱) د بنار فنا د موجودہ انگریزی میلونو پہ لحاظ سرہ خومره جوړیږی.

(۲) احنافو چہ د جمعہ دپاره کوم شرطونه مقرر کړیدی. هغه منصوصی دی یا غیر منصوصی؟ (۳) یو سړی حنفی المذهب دی لیکن جمعه د شافعی مذهب مطابق کوی آیا دا جائز دی؟ (۴) که د فساد لري کولو دپاره د جمعہ مونخ د شافعی مذهب مطابق او کړی نو آیا دا مونخ کیږی؟ بینوا توجروا المستفتی: مولوی حبیب الله مری خیل کوهاټ. ۲۴۱۵۱۱۹۸۴

جواب: (۱) د فنائی مصر دپاره هیخ حدنشته خومره پورې چہ د مصر د حاجاتو او مصالحو تعلق دی هغه فنائی مصر دی. (شامی) (۱) (۲) بعض منصوص دی او بعضی د تعامل نه معلوم دی. (۲) (۳) د متبع هوا مونخ نه فاسد یږی (۳) (۴) جائز دی لیکن واقع نه دی. (۴) وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: التعريف المتفق على ماصدق عليه بانه المعد لمصالح المصر فقد نص الائمة على ان الفناء ما اعد لدفن الموتى وحوائج المصر كركض الخيل ولدواب وجمع العساكر والخروج للرمى وغير ذلك.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۵۹۱ جلد ۱ مطلب فی صحة الجمعة باب الجمعة)

(۲) (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۳۷۷ جلد ۳ باب ماجاء منكم يوتى الى الجمعة)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ارتحل الى مذهب الشافعي يعزى) ای اذا كان ارتحاله لا لغرض محمود شرعاً لما فی التاترخانيه..... ولو ان رجلاً برئ من مذهبه باجتهاد وضح له كان محموداً ما جوراً اما انتقال غيره من غير دليل بل لما يرغب من عرض الدنيا وشهوتها فهو المعلوم الآثم المستوجب للتأديب والتعزير لا تركابه المنكر في الدين واستخفافه بدينه ومذهبه.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۲۰۹ جلد ۳ مطلب فيما اذا ارتحل الى غير مذهبه)

(۴) وفي منهاج: القرئ التي لا يتحقق فيها الشرائط..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

پہ بانڈو کنبی اوہونکو بانڈی د جمعہ د مونخ د پارہ بنار
تہ راتلو او د جمعہ پہ فرضیت کنبی د امامانو اختلاف

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ بانڈو والا بانڈی
(چہ ہغوی بانڈی جمعہ فرض نہ دے) بنار تہ راتل مونخ د جمعہ ادا کول د
بنار د مسلمانانو پشان فرض دے آیا داقول صحیح دے؟ بینوا توجروا
المستفتی: اکرام الحق راولپنڈی

الجواب: کومہ بانڈی چہ د فنا د مصرنہ بھر وی نو پہ ظاہر الروایت کنبی پہ
ہغوی بانڈی د جمعہ مونخ د پارہ بنار تہ راتل واجب نہ دی۔ (رد المختار
ص ۷۶۳ جلد ۱) (۱) او پہ غیر ظاہر الروایت کنبی پر بنار تہ راتل واجب
دی۔ البتہ دامام محمد رحمہ اللہ پہ نزد د اذان اوریدل معتبر دی او د صاحب بحر
وغیرہ پہ نزد ایواء اللیل معتبر دی یعنی چہ د مونخ نہ پس کور تہ مانہام
پوری واپس رسیدلے شی۔ او د بعضو پہ نزد یو فرسخ یعنی درے میلہ معتبر
دی۔ (ماخوذ از درمختار) (۲) او مفتی بہ د امام محمد رحمہ اللہ قول دے

(بقیہ حاشیہ) المعبرة عند الحنفیة ویتحقق فیہا شرائط الائمة الثلاثة لا ینبغی ان یمنع عن
تجمیع الجمعة فیہا عند ظن الاقتتال وکذا عند ترک الظهر جهلا ونظیرہ ترک منع العوام
عن الصلاة عند الشروق.

(منہاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۴ جلد ۳ باب ماجاء منکم یؤتی الی الجمعة)

(۱) قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ: وفي الخانية المقيم في موضع من اطراف المصر ان
كان بينه وبين عمران المصر فرجة من مزارع لا جمعة عليه وان بلغه النداء.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۶۰۲ جلد ۱ مطلب فی شروط الجمعة باب الجمعة)

(۲) قال العلامة الحصكفي رحمه الله: فان كان يسمع النداء تجب عليه عند محمد وبه
يفتى كذا في الملتقى وقد منا من الولوالجية تقديره بفرسخ ورجح في البحر اعتبار عوده لبيته
بلا كلفة.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ص ۶۰۱ جلد ۱ مطلب شروط الجمعة باب الجمعة)

بہ فی الدرالمختار قلت وهو الاوجه لحديث ابی داؤد الجمعة علی کل من سمع النداء
(۱) وكذا هو الماخوذ به عند مالک والشافعی واحمد رحمهم الله تعالى واما
حديث الجمعة علی من اراه اللیل فحديث ضعيف سندا وكذا يحتمل الحمل علی
المقيم دون المسافر وكذا فيه حرج (۲). وهو الموفق

د وعظ او تبليغ د پارہ پہ ورکوئی کلی کنبی جمعہ قائمول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د یو کلی آبادی چہ
اخوا دیخوا توله جمع کری نو خلور سوه جوړیږی او پہ دغه کلی کنبی یو
ورکوئی شان بازار هم دے آیا دلته د جمعہ مونخ قائمول جائز دی؟ او کہ د
چا دا خواهش وی چہ د وعظ تبليغ دپارہ د جمعہ مونخ قائمول غواړم نو
آیا دا صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: یاقوت خان یونیورسیتی پریس پشاور... ۱۹۷۴ | ۱۰ | ۱۰

الجواب: چونکہ دا مقام قریہ صغیرہ دے لہذا پہ دے مقام کنبی د جمعہ
مونخ قائمول صحیح نہ دی۔ (۳) د تبليغ نور هم ډیر صورتونه دی ددے ھډو
خہ حاجت نشته... وهو الموفق

پہ قضاء د مصر کنبی د میلونو ہیخ اعتبار نشته

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د درہ آدم خیل د
بناؤار نہ دوه میلہ فاصلے بانڈی د جمعہ مونخ ادا کیږی یا نہ؟ دا پہ فنا د

(۱) (سنن ابی داؤد ص ۱۵۸ جلد ۱ کتاب الصلاة باب من تجب علیه الجمعة)

(۲) (والتفصيل في منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ص ۳۸ جلد ۳ باب ماجاء
منکم یوتی الی الجمعة)

(۳) قال العلامة المرغینانی رحمه الله: لا تصح الجمعة الا في مصر جامع او في مصلی
المصر ولا تجوز في القرى لقوله عليه السلام لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحی الا في
مصر جامع. (هدایة علی صدر فتح القلیر ص ۲۲ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

مصر کنبی داخل دی کہ نہ؟ او فناد مصر دوه میلہ دہ یہ درې میلہ؟ بینوا توجروا
المستفتی: فضل عزیز درہ آدم خیل..... ۱۰۱۱۱۱۹۷۴

الجواب: کہ بہ دی مقام کنبی د بنار ضروریات پوره کیږی مثلاً دا خائي د
بنار عید گاه، مقبره، چهاونړی. کار خانه اده. ستيشن. هسپتال. وغيره
نو په دي کنبی د جمعی مونځ صحیح دي گنې صحیح نه دي، باقی د ميلونو
هیڅ اعتبار نشته دي. (ماخوږ از شامي) (۱) وهوالموفق

چه په کوم کلی کنبی څو محلي او څو جماتونه

وی نو هغه د لونی کلی په حکم کنبی دي

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کنبی څه فرمائي چه زمونږ کلی تقريباً په
اویا اتيا دکانونو باندي مشتمل دي گیر چاپیره پنځلس شل باندي دي. او
تقريباً د پنځلس شل زره آبادي د پاره دا کلی مرکزی مقام او تجارتي مرکز
دي. هائي سکول. لسو کتونو والا هسپتال. بینک. ډاک خانه. نائی،
رهائشي هوټل، اود اوږومل وغيره بنيادی ضروریاتو باندي دا خائي
آبادي نو آیا په دي کلی کنبی جمعه کول جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: احمد صدر نواز آباد مانسهره... ۱۲۲ اپریل ۱۹۷۵

الجواب: کہ په دي مقام (نواز آباد) کنبی څو محلي او څو جماتونه وی نو دا
مقام به قریه کبیره وی. او په دي کنبی به جمعه کول صحیح وی. (۲)

کما فی رد المختار ص ۷۴۸ جلد ۱ وتقع فرضاً فی

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: وفي الخانية المقيم في موضع من اطراف المصر ان
كان بينه وبين عمران المصر فرجة من مزارع لا جمعة عليه وان بلغه النداء وتقدير البعد
بغلوبة او ميل ليس بشئ هكذا رواه ابو جعفر عن الامامين وهو اختيار الحلواني وفي
التاريخ الخانية ثم ظاهر رواية اصحابنا لا تجب الا على من يسكن المصر او ما يتصل به.

ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۲۰۲ جلد ۱ مطلب في شروط الجمعة باب الجمعة

﴿۲﴾ وفي المنهاج: وقلت ايضا ان المصر لا يلزم فيها..... (بقية حاشية په راروانه صفحه)

القصبات والقرى التي فيها اسواق ﴿۱﴾. وهوالموفق

د (جمعه فی القرأ په باره کنبی د عدم جواز قول راجح او مؤید دي

سوال: ما رأيكم يا ائمة من علماء الحقانية في مسألة جمعة القرى من جوازا فيها
وعدمه لاننا قوم من اهل البادية ولسنا من اهل الامصار تؤديها بامر علمائنا وصلاحنا فيها
من قديم، وقد جوزوها لنا فيها مستلین بالنصوص العامة المطلقة ويقول الامام اذا صح
الحديث فهو مذهبي قائلين بان حديث لا جمعة ولا تشريق الحديث لم يصح، وبفرض
صحته لا يصح ناسخا وبان عامل الحديث الصحيح لا يخرج من تقليد امامه فبهذا هم
اقتدينا وما انكر علينا احد من علماء العصر في ذلك ثم جاءنا بعض من لا يبلغ الى مبلغ
علمائنا في العلم والورع فمنعها في القرى ونراها باطلة فيها بل يقول بانه من جمع في
القرى وبخروجه من المذهب وتقليد امامه مستدلا بظاهر اقوال الفقهاء و متمسكا بفتوى
الديوبند وفتواكم حيث يقول ان فتواهما بمنعها فيه وقد رأينا الخطوط المختومة نراه
كاذبا افتري عليكم في ذلك من عنده الا انا قد وقعنا في شك منه ومن
(بقية حاشية) اتصال السكك والدور لما ذكره ابن حزم في المحلى ان النبي ﷺ اتى
المدينة وهي قرى صفار متفرقة انتهى، قلت لا بد من ان يراد من القرى في كلام ابن حزم
خلاف زعمه الدور والمحلات والمنازل المنفصلة ولا يصح ما زعم ابن حزم ان المدينة
كانت اسما للوادي المشتمل على القرى لانه ياباه تسميتها بالمدينة علم شخص فافهم.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۸ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

﴿۱﴾ ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة

ملاحظه:... وجه داده چه د محلو او جماتونو د زیاتوالی په صورت کنبی آبادی دوه زره
پورې ضرور وی او دوه زره پورې آبادی والا کلی قریه کبیره وی، او جمعه په هغې کنبی

صحیح ده. (سیف الله حقانی)

فتاویٰ فریدیہ
فتاویٰ، فکبتنا الیکم هذا الملفوف لتضح علينا الامر ما هو المحقق عندكم فيها نحن

منتظرون جوابکم المفصل المدلل واجرکم علی اللہ.
المستفتی: محمد زرین تیراہ پارہ چنار... ۱۳ اپریل ۱۹۷۵ء

جواب: قال صاحب الهدایة لا تصح الجمعة الا في مصر جامع او مصلی المصر ولا تجوز فی القرئ لقوله عليه السلام لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحی الا فی مصر جامع (ص ۱۲۸) ﴿۱﴾ قلت قال فی الدراية لم اجده وروی عبد الرزاق عن علی موقوفا لا تشريق ولا جمعة الا فی مصر جامع واسناده صحيح ورواه ابن ابی شيبه مثله انتهى ما فی الدراية ﴿۲﴾ قلت ویؤيده حديث تناوب اهل القرئ (رواه البخاری) ﴿۳﴾ وجه التائيد ان اهل القرئ لم یجمعوا فی قراهم بدلیل حدیث جوائی وکلما یؤیدنا حدیث جوائی (رواه البخاری) ﴿۴﴾ لان التجميع فی جوائی وترك

﴿۱﴾ (هدایة ص ۱۵۰ جلد ۱ باب صلوة الجمعة)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن الهمام: وانما رواه ابن ابی شيبه موقوفا علی علی رضی اللہ عنه لا جمعة ولا تشريق ولا صلاة فطر ولا اضحی الا فی مصر جامع او فی مدينة عظيمة صححه ابن حزم. (فتح القدیر ص ۲۲ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

﴿۳﴾ عن عائشة زوج النبی ﷺ كان الناس ینتابون الجمعة من منازلهم والعوالی فیأتون فی الغبار یصیبهم الغبار والعرق فیخرج منهم العرق فاتی رسول اللہ ﷺ انسان منهم وهو عندی فقال النبی ﷺ لو انکم تطهرتم لیومکم هذا.

(الصحيح البخاری ص ۱۲۳ جلد ۱ باب من این تؤتی الجمعة وعلی من تجب کتاب الجمعة)

﴿۴﴾ عن ابن عباس قال ان اول جمعة جمعت بعد جمعة فی مسجد رسول اللہ ﷺ فی مسجد عبد القیس بجوائی من البحرین.

(الصحيح البخاری ص ۱۲۲ جلد ۱ باب الجمعة فی القرئ والمدن کتاب الجمعة)

التجميع فی قرئ كثيرة دلیل واضح علی عدم الصحة فلا یكون حدیث جوائی حجة للمخالف وکیف یكون حجة مع انه موقوف معارض بالمحرم وكذا محتمل لان القرية فی سنة القرآن والحديث تطلق علی المصر ایضا فافهم وتدبر ﴿۱﴾. وهو الموفق

د جمعہ او اخترونو دواړو د پارہ مصر شرعی شرط دي.

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كنبې څه فرمائي چه په كلي كنبې د اخترونو مونځ كيږي او د جمعې مونځ نه كيږي، اخترونو كولو والا يو سكل ماستر دي، مولانا صاحب وائي چه كوم ځائي كنبې جمعه نه كيږي هلته - اخترونه هم نشي كيدلې شرعی حكم څه دي؟ او كوم صاحب په حقه باندي دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: محمد اقبال دهم بی صابر آباد کرک ۱۷ مئی ۱۹۸۳

الجواب: دا دویم مولانا په حقه باندي دي

كما فی شرح التنوير علی هامش الشامية ص ۷۷۵ جلد ۱ صلاة العيد فی القرئ تکره تحريماً ای لانه اشتغال بما لا یصح لان المصر شرط الصحة ﴿۲﴾. وهو الموفق

د نبي، شيعه او مرزائي وغيره مشترك كلي كنبې د جمعې د مونځ حكم

سوال: يو كلي چه دهغي د آبادی تناسب تقريباً ۲۵ فيصد سني، ۲ فيصد شيعه او ۲ فيصد مرزايان دي، په كلي كنبې د كرياني صرف يو دكان دي، دوه جماتونه دي په هغي كنبې مونځ خو څه كوي اذان هم پكنبې نه كيږي، په دواړو جماتونو كنبې د قرآن كريم د تعليم هيڅ انتظام نشته، د دوه كالونه يو جمات والو جمعه كول شروع كړي ده، اوس دويم جمات والوهم جمعه شروع

﴿۱﴾ (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۱، ۵۲ جلد ۳ باب ماجاء منكم يؤتى الى الجمعة)

﴿۲﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۲۱۱ جلد ۱ باب العيدين)

کره. حال دا چه په هر جمات کښې درې څلور مونځ گذار وي، اوس سوال دادې چه آيا دلته د جمعې مونځ کول صحيح دي؟ بينوا توجروا المستفتی: عبدالحکيم زاهي راولپنډی.

الجواب: که ددې ځانې مردم شماری تر دوه زرو پورې وی نو دا ځانې قریه کبیره ده. په دې کښې د جمعې قائمول صحيح دی. (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند) (۱) وهوالموفق

په جیل کښې د جمعې مونځ صحيح دي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چې آيا په جیل کښې د جمعې مونځ کول جائز دي؟ ځکه چه بعضې علماء فرمائي چه د جمعې د پاره يو شرط اذن عام هم دي او په جیل کښې پابندی وی اذن عام پکښې نه وي؟ بينوا توجروا

المستفتی: محمد شريف جامع مسجد گندوال جهلم

الجواب: د مفتي به قول په بنا باندې په متعدد مقاماتو کښې د جمعې مونځ ادا کول جائز دی

كما في شرح التوير وتؤدى في مصر واحد بمواضع كثيرة مطلقا على المذهب وعليه الفتوى (هامش ردالمحتار ص ۴۵۵ جلد ۱) (۲) لهذا د اذن عام ضرورت په دې تقدير سره باقی پاتې نه شو.

كما يشير اليه ما في ردالمحتار ص ۴۶۲ جلد ۱ قلت وينبغي ان يكون محل النزاع ما اذا كانت لا تقام الا في محل واحد اما لو تعددت فلا لانه لا يتحقق التفويت كما افاده التعليل (۳) فليتأمل. وهوالموفق

(۱) (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۵۶ جلد ۵ الباب الخامس عشر في صلاة الجمعة)

(۲) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۹۵ جلد ۱ باب الجمعة)

(۳) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۲۰۱ جلد ۱ مطلب في شروط الجمعة)

د جمعې د اقامت د پاره د قاضي او گورنر (والي) د اجازت مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه زمونږ کلي په درې نیم سوه يا څلور سوه کورونو باندې مشتمل دي په کلي کښې د ديهي ترقياتي پروگرام يو ډويژنل دفتر هم دي. چه په هغې کښې تقريبا د اتيا محکمو اعلى افسران هر وخت موجود وي، دغه شان هائي سکول موجود دي، د کالج تعمير هم شروع دي. هر قسم کاريگر هم شته دلته تر اوسه پورې د جمعې مونځ نه دي شروع شوي. اوس د علاقې بعضې معتمد علمائي کرام زباني طور سره د جمعې د مونځ کولو حکم ورکړې دي. آيا په دې کلي کښې د جمعې مونځ ادا کيږي يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتی: حافظ محمد امين لکي مروت..... ۱۹۷۴ ۱۱۲ ۴

الجواب: که په دې مقام کښې څو محلي او بازارونه يا يو لوښي بازار وی نو دا مقام به مصر شرعی او قریه کبیره وی دې کښې به د جمعې او اخترونو مونځونه ادا کول جائز وی.

كما في البدائع وروی عن ابی حنیفة انه بلدة كبيرة فيها سلك واسواق ولها راساتيق وفيها وال وهو الاصح ص ۲۶۰ جلد ۱ ﴿۱﴾ قلت وجود الوالي قيد واقعي لان الصحابة رضی الله عنهم صلوا الجمعة في المدينة قبل هجرة النبي ﷺ والظاهر انه لم يكن ثمة وال وكذا في جواثي (اسم قرية) ولم يفتح بعد بل فتحها الصديق الاكبر ﴿۲﴾ ويدل عليه ايضا ما في ردالمحتار ص ۴۵۴ جلد ۱ فلو

﴿۱﴾ (بدائع الصنائع ص ۵۸۵ جلد ۱ فصل في بيان شرائط الجمعة)

﴿۲﴾ قال العلامة خليل احمد السهارنفوري: وروی ابو داود بسنده عن كعب بن مالك انه كان اذا سمع النداء يوم الجمعة ترحم لا سعد بن زرارة فقلت له اذا سمعت النداء ترحمت لا سعد بن زرارة قال لانه اول من جمع بنا في هزم البيت من حرة بنى بياضة في نقيع يقال له نقيع الخضعات قلت كم كنتم يومئذ قال اربعون وفي المعرفة قال الزهري لما بعث النبي ﷺ مصعب بن عمير الى المدينة ليقرئهم القرآن جمع بهم وهم اثنا عشر رجلا فكان مصعب اول من جمع الجمعة بالمدينة بالمسلمين قبل..... (بقية حاشيه به راروانه صفحه)

الولاية كفراً يجوز للمسلمين إقامة الجمعة وبصير القاضي قاضياً بتراضى المسلمين ﴿١﴾
فافهم ويدل على اصل المسئلة ما فى القهستانى وتقع فرضاً فى القصبات والقرى
الكبرى التى فيها اسواق (ردالمحتار ص ۷۳۸ جلد ۱) ﴿٢﴾. وهو الموفق
د جمعى د مونخ د پاره د جماعت كيدل شرط نه دى

سوال: علمائى دې مسئلې باره كښې څه فرمائى چه زمونږ د جماعت سره يو
كور دې د جمعې د مونخ په وخت د هغې كور په جهت باندې خلق او دريږي د
جمعې مونخ ادا كولې شي، آيا دا صحيح دي؟ د كور په جهت باندې د جمعې
مونخ ادا كيږي؟ بينوا توجروا

المستفتى: محمد فرید نائب خطیب میڈیم رجمنټ ارتلری سیاکوټ کینټ ۲۰ رمضان ۱۴۱۰ھ
الجواب: د جمعې او با جماعت مونخ كولو دپاره جماعت شرط نه دې. ﴿٣﴾
بخلاف الاعتكاف ﴿٤﴾ البته په دې اقدام كښې د ډيرو مصالح شرعيه د
فوت كيدلو خطر موجود ده. وهو الموفق

(بقية حاشية) ان يقدمها رسول الله ﷺ، وفي صفحه ۱۶۹ وقال صاحب معجم البلدان
جواني بالضم وبين الالفين ثاء مثله يمد ويقصر وهو علم مرتجل حصن لعبد القيس بالبحرين
فتح العلاء بن الحضرمي في ايام ابي بكر الصديق رضي الله عنه ۱۲هـ عتوة.

(بلل المجهود في حل ابي داؤد ص ۱۶۹، ۱۷۰ جلد ۲ باب الجمعة في القرى)

﴿١﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۵ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿٢﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿٣﴾ قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: وشرط ادائها المصرون... او مصلاه اى مصلى المصر
لانه من توابعه فكان في حكمه والحكم غير مقصور على المصلى بل يجوز في جميع افيه
المصر. (البحر الرائق ص ۱۴۰ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

﴿٤﴾ قال العلامة حصكفي: والاعتكاف هو... لبث... ذكر في مسجد جماعة... او لبث

امراً في مسجد بيتها. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۱۴۰ جلد ۲ باب الاعتكاف)

په باندو كښې د جمعې د اقامت د پاره د مذهب نه اوږيدل غير مستحسن كار دې
سوال: علمائى دين دې مسئلې باره كښې څه فرمائى چه د احنافو په نزد په
باندو كښې جمعه نه كيږي، حال دا چه بعضې نورو امامانو جائز كړې هم ده.
مولانا مودودي صاحب په خپل كتاب كښ ليكلي دي چه د جمعې د مونخ د
پاره د ښار او اسلامي بادشاه ضرورت نشته. په دې كتاب كښې ئې دا هم
ليكلي دي. (صحيح ده چه مونږ مقلدين يو ليكن د جمعې په مونخ كښې مونږ
په هغې شرطونو كښې ترميم كوو) بهر حال د مودودي صاحب په نظر كښې په
باندو كښې د جمعې مونخ كول بهتر دى. اودا وجه بيانوي چه كه مونږ په
كلو كښې د جمعې مونخ اونه كړو نو خلق به د وعظ او نصيحت نه محروم
پاتې شي. آيا دا صحيح ده؟ بينوا توجروا

المستفتى: عبدالله اوږو كلي... ۱۰ فروري ۱۹۷۵

الجواب: دا خبره دې واضحه وي چه عند الاحناف د جمعې دصحت دپاره مصر
اوفناد مصر شرط دې ﴿١﴾ (صرحوا به في جميع كتب الفقه) اود تحقيق هم دا
تقاضا ده، لهذا بغير د ضرورت نه د مذهب نه اوږيدل يو غير مستحسن كار
دې، ﴿٢﴾ وهو الموفق

د كمپټن په حدودو كښې داخلي باندي په

فنا د مصر يا مضافاتو كښې داخلي باندي دى

سوال: علمائى دين دې مسئلې باره كښې څه فرمائى چه دلته څه باندي د
صوابئ نه دوه ميله لرې موجودې وي، گلو ډهيږي، مليانو باندې شيخ باز
باندې. عثمان شاه باندې، سیرئي باندې، عبدالله خان باندې وغيره او ددې

﴿١﴾ قال العلامة الحصكفي رحمه الله: ويشترط لصحتها سبعة اشیاء المصر او فناؤه الخ.

(الدر المختار على هامش ردالمختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿٢﴾ في البشرى: اعلم انه لا يجوز الحكم والافتاء بالقول المرجوح وبمذهب سائر الائمة
الا في ثلاثة مواضع الاول عند الضرورة دون التشهي والتلهي فانه حرام الخ.

(البشرى لارباب الفتوى ص ۴۵ الفصل السادس)

د افرادو تعداد د شلو کورونو نه تر سلو کورونو وو. او دا باندې د چونگی نه بهر دې لیکن اوس ټولې د صوابی کمیټی لاندې داخلې دي. اوس ئې آبادی هم تقریباً د سړک په غاړه غاړه رسیدلې ده. چونگی هم بدل شوې دې دا ټولې باندې په چونگی کښې دننه راغلې. په گلو ډهیرئ کښې خو د مخکښې نه د جمعې او اخترونو مونځ کیدلو او دهغوی دلیل دا وو چې دا د صوابی په مضافاتو کښې ده او په فنا د مصر کښې داخله ده، لیکن مونځ به د جمعې د مونځ په ځانې احتیاطاً د ظهر مونځ کولو. صرف په گلو ډهیرئ، او شیر باز کورونو کښې به د جُسه کیدله. اوس د تحقیق دپاره خبره داده چې په کمیټې او چونگی کښې د داخلیدلو په وجه به په دې باندو کښې د جمعې مونځ جائز وی یا نه؟ او آیا دا باندې به په فنا د مصر کښې داخلې وی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الغنی صوابی..... ۱۹۱۲ ۱۱ ۹۹۱

الجواب: د کمیټې په حدودو کښې دننه باندو کښې د جمعې اقامت جائز دي. ځکه چې دا باندې د ښار محلي جوړې شوې. کما یشیر الیه ما فی جمعة عمدة القاری ان التمسیر للامام فای موضع مصر مصر ﴿۱﴾ او یا د فنا داخلې باندې دی. وهو واضح، وهو الموفق

په دار الحرب کښې جمعه کول صحیح دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې آیا په دار الحرب کښې د جمعې مونځ کول صحیح دي؟ (علم الفقه) چې د مولانا عبد الشکور صاحب تصنیف دې هغې کښې دی چې د جمعې دپاره دارالاسلام شرط دي او لیکلې ئې دي چې په دار الحرب کښې جمعه کول صحیح نه دي. آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۵ دسمبر ۱۹۷۴

﴿۱﴾ ولی المنهاج: والجواب عن اثر عمر ای جمعوا حیث ما کنتم، ان معناه حیث ما کنتم من الامصار الاثرئ انها لا تجوز فی البراری کما فی عمدة القاری، قلت ولا بد عن هذا التاویل لثلا يعارض بالاحادیث المرفوعة، او يقال ان التمسیر للامام فای موضع مصر مصر. منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۲ جلد ۳ باب ماجاء منکم یؤتی الی الجمعة

الجواب: په دار الحرب کښې د جمعې مونځ کول صحیح دی ځکه چې صحابه کرامو رضی الله عنهم مدینه منوره کښې د جمعې مونځ کړې حال دا چې هغه وخت کښې پیغمبر صلی الله علیه و آله نه هجرت کړې وو. او نه ئې څوک والی او قاضی مقرر کړې وو (واصل الحديث فی جمعة ابي داؤد ﴿۱﴾ دغه شان په جواثی مقام کښې د جمعې مونځ د پیغمبر صلی الله علیه و آله په ژوند مبارک کښې مقرر شوې وو. حال دا چې د علاقه د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه په زمانه کښې فتحه شوه. (کما فی بذل المجهود) ﴿۲﴾ وهو الموفق

کوم ځانې کښې چې جمعه جائز وی هلته

گنډو ځایونو کښې جمعه کول جائز دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په یو کلی کښې څلور جماتونه دي، او په هر یو جمات کښې ځان له د جمعې مونځ ادا کيږي، په یو ځانې کښې گنډو مقاماتو کښې د جمعې مونځ ادا کیدیشی. چې اکثر په بعضې جماتونو کښې پنځلس سړی وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد رفیق پیرسنگ پشاور..... ۲۴ ذی القعدة ۱۳۹۷ هـ

الجواب: که د ا مقام شرعی ښار یا فنا د ښار او یا غت کلی وی نو دهغې په هر جمات کښې د جمعې مونځ ادا کول جائز دی. گنې نو په یو جمات کښې هم د ﴿۱﴾ عن عبد الرحمن بن كعب بن مالك و كان قائد ابيه بعد ما ذهب بصره عن ابيه كعب بن مالك انه كان اذا سمع النداء يوم الجمعة ترحم لا سعد بن زرارة فقلت له اذا سمعت النداء ترحمت لا سعد بن زرارة قال لانه اول من جمع بنا في هزم البيت من حرة بني بياضة في نقيع يقال له نقيع الخضعات قل - كم انتم يومئذ قال اربعون.

(سنن ابي داؤد ص ۱۶۰ جلد ۱ باب الجمعة فی القرئ)

﴿۲﴾ قال الامام خليل احمد السهارنفوري: (قوله لجمعة جمعت بجواثي قرية من قرى البحرين) وقال صاحب معجم البلدان جواثي بالضم وبين الاثنين ثاء مثلثة يمد ويقصر وهو علم مرتجل حصن لعبد القيس بالبحرين فتحه العلاء بن الحضرمي في ايام ابي بكر الصديق رضي الله عنه ۱۲هـ عترة. (بذل المجهود فی حل ابي داؤد ص ۱۶۹ جلد ۲ باب الجمعة فی القرئ)

جمعہ مونخ جائز نہ دی.

وتودی فی مصر واحد بمواضع كثيرة مطلقاً علی المذهب وعلیه الفتویٰ (۱) (هامش ردالمحتار ص ۵۵ جلد ۱). وهو الموفق

پہ بانہہ کنبی جمعہ جائز نہ دہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ کلی پہ بانہہ کنبی دی او د غت کلی نہ کہ از کم دوه میلہ فاصلہ بانہہ دی آبادی بہ ئی اووہ اتہ سوہ پوری وی. ددی خانی توله آبادی پہ زمیندارانو بانہہ مشتمل دہ، ورخی شپہ پہ خپلو کارونو کنبی مشغول وی، مخکنی بہ دلتہ د جمعہ مونخ نہ کیدو او دري یا خلور کسان بہ د جمعہ مونخ دپارہ بنار تہ تلل، بیا مونخ دلتہ د کلی پہ جماتونو کنبی د جمعہ مونخ شروع کرو او ہرہ جمعہ بہ تقریباً پنخوسو کسانو پوری حاضر یدل، نو آیا دلتہ د جمعہ مونخ کول صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فیض محمد... ۹ ذی قعدہ ۱۳۹۴ھ

الجواب: د امقام شرعی مصر (بنار نہ دی، پہ دیکنبی د جمعہ مونخ کول صحیح نہ دی.

لان التعریف وهو التعریف الحقیقی ما فی البدائع ص ۲۶۰ جلد ۱ وروی عن ابی حنیفہ انه بلدة كبيرة فيها سبک واسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر وهو الاصح (۲) انتهى، قلت وعلم بعد التحقيق ان وجود الوالى امر استحبابى يدل عليه التجميع فى المدينة المنورة قبل الهجرة (۳) وكذا ما فى ردالمحتار ص ۵۳ جلد ۱ فلو الولاية (۱) الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۹۵ جلد ۱ مطلب فى جواز استنابة الخطيب باب الجمعة

(۲) (بدائع الصنائع ص ۵۸۵ جلد ۱ فصل فى بيان شرائط الجمعة)

(۳) (كما فى حديث كعب بن مالك رواه ابو داؤد ص ۱۰ جلد ۱ باب الجمعة فى القري)

كفار يجوز للمسلمين اقامه الجمعة ويصير القاضي قاضيا بتراضى المسلمين ويجب عليهم ان يلتمسوا واليا مسلماً (۱). فافهم وهو الموفق

پہ صحرا کنبی د جمعہ اقامت صحیح نہ دی.

سوال: علمائی کرام دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ صحرا کنبی د جمعہ اقامت خہ حکم دی؟ جائز دی کہ نہ؟ بینوا توجروا المستفتی: ماستر عبدالمطلب

جواب: لا تصح اقامة الجمعة فى الصحراء (۲) ولا نية الاقامة (فتح القدير) (۳). وهو الموفق

پہ جیل کنبی دنتہ د قیدیانو یا حوالاتیانو جمعہ او اخترونہ.

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ جیل کنبی دنتہ د قیدیانو یا حوالاتیانو د جمعہ او اخترونو مونخ صحیح دی یا نہ؟ حال دا چہ د جیل امام د بھر سرے دی دھغہ مونخ ددوی سرہ کیسری یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: معلم دینیات دسترکت جیل ایبٹ آباد..... ۱۹۷۸\۱۹۷۷

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۵ جلد ۱ مطلب فى نية آخر ظهر بعد صلاة الجمعة)

(۲) قال العلامة ابن الهمام: ان قوله تعالى فاسعوا الى ذكر الله ليس على اطلاقه اتفاقا بين الامة اذ لا يجوز اقامتها فى البرارى اجماعاً ولا فى كل قرية الخ.

(فتح القدير ص ۲۳ جلد ۲ باب الجمعة)

(۳) قال ابن الهمام: ومجرد نية الاقامة لا تتم علة فى ثبوت حكم الاقامة كما فى المفازة.

(فتح القدير ص ۱۱ جلد ۲ باب صلاة المسافرين)

الجواب: واضحة دي وي جه د عام اجازت شرط د عدم تفويت په مصلحت

باندې مبنی دي،

كما يشير اليه كلام العلامة الشامي في ردالمحتار ص ٤٢٢ جلد ١ حيث قال لان
اشراط السلطان للتحرز عن تفويتها على الناس وذا لا يحصل الا باذن العام ﴿١﴾،
پس هر کله چه مفتی به قول د تعدد د جواز دي نو د اذن عام د اشتراط وجه
باقی پاتې نه شوه، او په جیل کښې د جمعي د ممانعت علامت ختم شو. فافهم
وهو الموفق

په صحرا او بیابان کښې جمعه او اخترونه

په هیڅ صورت کښې هم صحیح نه دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه پاکستانی فوجیان په
اکثرو حالاتو کښې مقیم نه وی که چرته اقامت هم کوی نو د خانه بدوشو
پشان خیمې ښځې کړې او څو ورځې یو ځای کښې کار کوی او څو ورځې
پس بل ځای ته منتقل شی. بهر حال په هغوی باندې د جمعي او اخترونو
مونځونه فرض واجب دی یا نه؟ مونځ فوجیان په شاهراه ریشم گلگت باندې
کار کوو. آیا مونځ جمعي او اخترونه ادا کولې شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: امین الرحمان ۱۹۷۳ء

الجواب: که مسافر چرته د جمعي یا اخترونو مونځ او کړی نو د پکښې څه
ګناه نشته ﴿٢﴾ لیکن که په بیابان او صحرا کښې په زرګونو خیمې لګولې
شوي وی خو د جمعي او اخترونو مونځ کول صحیح نه دی.

صرح به ابن الهمام فی شرح الهدایة ﴿٣﴾ ویدل علیه ان النبی ﷺ صلی الظهر فی

﴿١﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ٦٠١ جلد ١ مطلب فی شروط الجمعة باب الجمعة)

﴿٢﴾ قال العلامة مرغینانی: ويجوز للمسافر والمريض ان يؤم في الجمعة وقال زفر لا

يجزئه لانه لا فرض عليه فاشبه الصبي والمرأة ولنا ان هذه رخصة فاذا حضروا يقع فرضا

على ما بيناه. (هداية على صدر فتح القدير ص ٣٣ جلد ٢ باب صلاة الجمعة)

﴿٣﴾ قال العلامة ابن الهمام: ولا جمعة بعرفات في قولهم جميعا لانها فضاء.

(فتح القدير ص ٢٥ جلد ٢ باب صلاة الجمعة)

عرفات و کان یوم الجمعة ﴿١﴾. وهو الموفق

په مستقل کیمپ کښې د مسلمان حاکم په اجازت سره جمعه قائمول

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه دنن نه دوه کاله
مخکښې محکمه آئل اینډ ګیس کارپوریشن، د دکهنی، په مقام باندې تیل
او ګیس د تلاش دپاره تجرباتی کوهی کنستل شروع کړي. وو اوس دویم
کوهی کنستلې کيږي، مخکښې مونځ په عارضی کیمپ کښې اوسیدلو
اوس د کامیابی نه پس مو په دغه کیمپ کښې رهائش مستقل شوي دي، په
کیمپ کښې ښائسته او کهلاؤ جمات هم جوړ کړي شوي دي او مونځ درې
سوه کسان په هغې کښې موجود یو، حال دا چه (جهنډ) نومي کلې لس کلو
میټره لرې دي هرکله چه اوس په دي کیمپونو کښې جمعه جاری ده نو آیا
مونځهم جمعه جاری کولې شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ عبدالرحمان اوجی دی سی جهنډ پندی ګهیپ ۱۹۸۴، ۱۰، ۱۱، ۹۱۱

الجواب: دمسلمان حاکم په آرډر او اجازت سره په دي پوځ کیمپ کښې
دجمعي مونځ کول جائز دی او بغير اجازته هیڅ قسم کیمپ کښې دجمعي
مونځ قائمول جائز نه دی. (ماخوذ از رد المختار ص ٧٤٩ جلد ١) وهو الموفق

د جمعي د مونځ د پاره اذن عام اوده بادشاه شرط کیدل مقاصد نه دي

سوال: څه فرمائي علماء ددين دي مسئلي باره کښې چه د جمعي د مونځ او

﴿١﴾ قال العلامة اخيل احمد السهارنفوري: وقد ثبت برواية مسلم ان رسول الله ﷺ لما

وقف بعرفات في حجة الوداع يوم الجمعة لم يصل الجمعة فيها بل صلى فيها الظهر.

(بذل المجهود في حل ابي داؤد ص ٤٠ جلد ٢ باب الجمعة)

﴿٢﴾ قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: وحاصله انه لا تصح اقامتها الا لمن اذن له بواسطة

او بدونها. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ٥٩٢ جلد ١ باب الجمعة)

اخترونو صحیح کیدو دپاره اذن عام او بادشاه شرط دی یا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی محمدرحمت الله حقانی تنگی نصرت زی ۱۰/۸/۱۹۷۷
الجواب: بادشاه او اذن عام پخپله مقاصدنه دی. دهغوی اشتراط (شرط
کیدل) د تقویت نه د بچاؤ دپاره دی.

کما یشر الیه ما فی ردالمحتار ص ۵۴۶ جلد ۱ لان اشتراط السلطان للتحرز عن تفویتها
على الناس (ای بالنزاع فی التقدم) وذا (ای التحرز عنه) لا یحصل الا باذن العام انتهى،
او دتقویت خطرہ د تعدد دعدم جواز په تقدیر سره وی دجواز په
تقدیر سره نه وی کوم چه ظاهر المذهب دی،
ویشیر الیه ایضاً ما فی ردالمحتار: قلت ویبغی ان یکون محل النزاع (فی قصره
ومصره) ما اذا کانت لا تقام الا فی محل واحد اما لو تعددت فلا لانه لا یتحقق الفوات
کما فی افادة التعلیل تامل ﴿۱﴾ انتهى. هذا ما عندی ولعل عند غیری احسن
منه ﴿۲﴾. وهو الموفق

د جمعی د اقامت د پاره ښار جماعت

او خطبه وغیره ضروری دي.

سوال: علمائې دین او محدثین و مدرسین د دارالعلوم حقانیه دې مسئلې باره
کښې څه فرمائې چه زمونږ په علاقه دیر کښې یو عالم وائی چه (۱) د جمعی

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۰۱ جلد ۱ مطلب فی شروط وجوب الجمعة باب الجمعة)

﴿۲﴾ وفي المنهاج: وقلت قيد الوالي قيد لبيان ما هو الواقع غالباً وليس قيدا احترازيا
بدليل ان الله تعالى اطلق المصير والمدينة على المقامات التي في ايدي الكفار ولان
المهاجرين الاولين جمعوا في المدينة المنورة قبل هجرة النبي ﷺ ولم يكن ثم وال ولما في
المبسوط لو الولاية في بلاد الكفار كانوا كفاراً يجوز للمسلمين اقامة الجمعة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۷ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

په ورځ په ظهر کښې د خلورو اثبات په خیر القرون ثلثه کښې نشته بلکه په
ظهر کښې رکعتین د حدیث قولی او فعلی نه ثابت دي. لهذا خلور رکعتہ د
قیاس نه پس غیر معتبر دی ځکه چه دا د نص قطعی او حدیث قولی او
فعلی سره معارض دي،

وهر چه ایں حدیث دارقطنی ست، ومن ادرك ركعة من الجمعة فليصل اليها اخرى ومن فاتته
ركعتان فليصل اربعا او قال الظهر رواه دارقطنی، این قول حدیث نیست بلکه قول دارقطنی و فقهاء
است چرا که امام جامع ترمذی ایں را قول فقهاء گفته است باین طریقه که وقالوا من ادرك ركعة من
الجمعة. (۲) نیز میگوید که نماز جمعه به همه مسلمانان مرد باشد یا زن، عبد باشد یا حر، مریض باشد یا صحیح، مسجد
باشد یا بیرون مسجد صحرا و غیره، مصر باشد یا غیر مصر، بوجه تعلیم نص قرآنی رکعتین فرض است، وهر چه در احادیث
استثناء آمده است چنانچه در ایں حدیث، وعن طارق ابن شهاب قال قال رسول الله ﷺ الجمعة
حق واجب على كل مسلم في جماعة الا على اربعة عبد مملوك، اور عورت، صبی اور
مریض رواه ابوداؤد در ایں حدیث ذکر جمعه مع جماعة در حق غیر معذورین و نفی در حق معذورین ثابت
و منقول است چرا که الا استثنائیه قید را متوجه میشود که جماعت است نه مقید را که حد سواء جمعه است، مثل
ایں قول نحاۃ جاء نبي القوم را کبیر الا زیداً لهذا بوجه حدیث بالا از معذورین مذکور جماعت که سنت
مؤکده است ساقط میشود نه صلاة جمعه که اصلی مکتوبه است چرا که در اسقاط مکتوبات مطلقاً خواه جمعه باشد یا دیگر
مکتوبات نقل ثابت از نبی علیه السلام و صحابه کرام منقول نیست و اسقاط جماعت بوجه اعذار شرعیه از نبی علیه
السلام و صحابه کرام منقول است، واما هذا القول: لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحی الا
فی مصر جامع مقوله فقهاء است نه که حدیث صحیح به سند منقول است، چرا که نووی شارح مسلم ایں
را ضعیف گفته است. فقط

المستفتی: مولوی شفیع الله مقام واری ضلع دیر بالاہ ۱۳۸۹ھ

الجواب: دا سړې څه باقاعدہ عائم نه معلومیږي په دې وجه د جواب ورکولو
لائق نه دي البته د تپوس کونکي د زړه د پاره مختصراً څه لیکلي کيږي
شي، (۱) ددې سړي دا خبره چه په خیر القرون کښې د جمعی په ورځ د خلورو

رکعتونو کول ثابت نه دي. ددینه دده نه تلاش ناقص معلومیری امام بخاری په خپل سند سره دا روایت کړې دي.

قال عمر قد عرفنا ذلك اليوم والمكان الذي نزلت فيه، اليوم اكملت لكم دينكم
الاية، على النبي ﷺ هو قائم بعرفة يوم الجمعة ﴿١﴾ ص ۱۱ جلد ۱،
ددینه معلومه شوه چه په حجة الوداع کښې يوم الجمعة د عرفې ورځ وه، او په
دریم روایت کښې دی چه پیغمبر ﷺ په دغه ورځ دظهر مونځ کړې وو.

لما رواه مسلم ثم اخذ بلال ثم اقام فصلى الظهر ثم اقام فصلى العصر ﴿٢﴾ مشكوة ص ۲۳۳،
او دظهر او جمعي مونځونه جدا جدا دي، او په دې روایت کښې
تصريح کړې شويده. چه د اذان نه پس اقامت شوې دې نو که دا جمعه وه
ضرور به خطبه وئيلې کيده. ﴿٢﴾ دغه شان دا حديث مرفوع دي.

من فاتته الركعتان فليصل اربعاً قال الظهر ﴿٣﴾

اودا دامام شافعي رحمه الله امام مالک رحمه الله او امام محمد رحمه الله مستدل دي، او
دارقطني دا په ډيرو سندونو سره نقل کړې دي، ددې نه انکار کول هسې ځان
لوئې گنړل دي، پيشکه چه ددې په سندونو کښې څه ناڅه ضعف شته ليکن
دحديث کيدلونه انکار د منلو نه دي، ﴿٣﴾ د قرآن په نص سره کم نه کم د څلورو
کسانو دجماعت ضروري کيدل معلوم دی. الله تعالى فرمائي (فاسعوا) چه د
جمعي صيغه ده او کم نه کم درې کسان غواړي او (الي ذكر الله) د ذکر او خطيب
په وجود باندې دلالت کوي. او په دې حديث کښې که نفی د قيد طرفته متوجه
شي، نو لازميري، چه په (صبي او نابالغه باندې هم د جمعي مونځ واجب او
فرض شي حال داچه دصحيح حديث په بنياد باندې هغه مرفوع القلم دي.

﴿٤﴾ لا جمعة ولا تشريق، مرفوعاً او موقوفاً دواړه منقول دي. ﴿٤﴾ او موقوف
اصح دي ليکن په حقيقت هغه هم مرفوع دي ځکه چه دا حکم په عقل

﴿١﴾ (الصحيح البخاري ص ۱۱ جلد ۱ باب زيادة الايمان ونقصانه كتاب الايمان)

﴿٢﴾ (مشكوة المصابيح ص ۲۲۵ جلد ۱ باب قصة حجة الوداع)

﴿٣﴾ (مشكوة المصابيح ص ۱۲۳ جلد ۱ باب الخطبة والصلوة الفصل الثالث)

﴿٤﴾ (هداية مع فتح القدير ص ۲۲ جلد ۲ باب الجمعة)

سره نه معلوميري. ﴿١﴾ ﴿٥﴾ دغه شان د څوارلسمې صدې دوهابی او غیر
مقلد قول د خیرالقرون د صحابی د قول په مقابله کښې اخستل نه عقل منی
او نه د علم تقاضا ده، فقط

د شرعي ښار په باره کښې د حضرت مفتي صاحب

په فتویٰ باندې اعتراض اود هغې تفصیلی جواب

سوال: یو کلي چه لاندینو کوائفو باندې مشتمل وي. آیا هغه شرعي ښار دي
یا نه؟ (۱) آبادی چه ئې غټ واړه تقریباً درې زره وی. (۲) گورنمنټ هائی
سکول د پوره عملي سره تقریباً دوه سوه کسان. (۳) انټر میډیټ کالج (۴)
دیهي مربوطی سنتر (۵) منصوبه آبنوشي، چه د هغې کار کونکی هر وخت
موجود وی. (۶) ډاک خانه (۷) دلارو اډو (۸) د علاج معالجې د پاره یو ډاکتر
او ورسره دوکان. (۹) په غیر منظم شکل کښې څومره دکانونه دي که راجمع
شي نو یو ورکوټې بازار به ترینه جوړ شي. (۱۰) د آرې مشین پکښې شته.
(۱۲) دوه د وړو مشینان (۱۳) د جینکو مډل سکول. (۱۴) یو بی ایل (بینک)
سره د عملي نه موجود دي (۱۵) د قیام امن دپاره پولیس چوکي هم موجود
ده. آیا دا مصر شرعي دي؟ آیا دلته دجمعي مونځ کيدلې شي؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولانا شیر خان غزنی خیل لکی مروت

﴿١﴾ فی المنهاج: او نقول حديث جوائي معارض بالاقوى لان احاديث المنع محرمة، ولان حديث
الانتياح وحديث لا جمعة الا في مصر جامع ذكر فيهما تشريع عام وضابط كلي بخلاف حديث
جوائي فانه ذكر فيه امر جزئي، ولان حديث جوائي حديث تقريرى حكماً وحديث لا جمعة الا في
مصر جامع حديث قولى حكماً، فان قال المجوزون حديث على موقوف، وحديث جوائي مرفوع
قلنا حاشا وكلا فانه ليس فيه قول الرسول ولا فعله ولا تقريره فان قالوا حديث جوائي حديث مرفوع

تقريرى على حسب القواعد، قلنا حديث على مرفوع قولى على حسب القواعد كما مر.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۲ جلد ۳ باب ما جاء منكم يوتى الى الجمعة)

الجواب: د صدق او ثبوت په شرط سره دا مقام شرعی ښار دې لهذا دیکښې
د جمعې مونځ او اخترونه مونځ کول صحیح دي.

بدل عليه ما في القهستاني وتقع فرضا في القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق
(ماخوذ از رد المحتار ص ۴۸ جلد ۱) قلت والحوادث المتفرقة الكثيرة التي يباع
فيها كل ما يحتاج اليه اهل البلد ومن حوله قائمة مقام الاسواق معنى، فافهم، فان حقيقة
المصر امر وجداني والتعريفات المروية رسوم ﴿١﴾. وهو الموفق

محمد فرید عفی عنه

حضرت مولانا فضل احمد صاحب صدر مدرس دارالعلوم اسلامیه لکي مروت جواب
سائل چه د کوم ځاي دپاره د جمعې د مونځ د فرضيت استفتاء کړې هغه
شرعاً ښار نه دي، او حضرت مفتي محمد فرید، چه کوم عبارت نقل کړې
دي د هغې نه هم عدم جواز معلومېږي، ځکه چه هغه ځاي کښې اسواق
يعنی بازارونه نشته دي، متفرق دکانونه ته د بازار ونو حکم ورکول د مفتي
صاحب خپله رائي ده د يو کتاب حکم نه دي لهذا په داسې مقام کښې د ظهر
فرض مونځ پريخودل بالکل صحیح نه دي، والله اعلم،

فضل احمد غفرله

صدر مدرس دارالعلوم

اسلاميه لکي مروت

الظاهران الجواب الثاني صحيح

غلام نبی عفی عنه

۱۸۸۱ء ۱۹۷۲

په تعريف د ښار کښې د فقهاؤ اختلاف

(۱) د جمعې د صحيح کيدلو د پاره د احنافو په نزد يو شرط دي (ښار کيدل) او لوڼې کلي
هم د ښار په حکم کښې داخل دي ليکن د مصر (ښار) يو خاص تعريف او حد مقرر نه دي،
بلکه دا يو عرفی حقيقت دي. چه د زمانې او حالاتو په [باقی حاشیه په راروانه صفحه]

دارالافتاء جامعه حقانيه د طرفه

حضرت مولانا فضل احمد صاحب په جواب باندي اعتراض

بسم الله الرحمن الرحيم

دا خبره خو په حنفی مذهب کښې مصرح او متفق عليه ده چه د جمعې په شرائطو
کښې يو ښار دي او دا هم منلې شوې ده، چه ټولو فتاؤو، قصبات او لوڼې کلي د
ښار په حکم کښې شمار کړي دي، اوس دا چه د ښار قصبه اود لوڼې کلي
حقيقت څه دي؟ دا علامه شامي په صفحه ۷۴۸ باندي د تحفه په حوالې سره
پخپله د صاحب مذهب يعنی امام ابو حنيفه رحمته الله نه داسې نقل کړې دي، (عن ابی
حنيفه انه بلدة كبيرة فيها سكك واسواق الخ) د نورو فقهاؤ نه چه کوم تعريفونه
منقول دي ظاهر ده چه هغه د ښار علامات دي اود امام صاحب نه دا روايت شوي
تعريف بنيادی حيثيت لري، په دي باندي د غور کولو نه معلومېږي. چه په اصل
کښې د ښار حقيقت په عرف باندي مبنی دی چه په هغې کښې د کوڅو او
بازارونو څه تشریح او تحديد نشته، فتاویٰ دارالعلوم ديوبند ص ۵۱ جلد ۵ هم
دا نکته مخې ته کړې او فرمائيږي ټي دي، چه د دي مدار په عرف باندي دي او

[بقیه حاشیه] اعتبار سره بدليږي رابديږي. په دي وجه فقهاڼي احناف د خپلو خپلو زمانو
په اعتبار سره د ښار کيدلو علامات او امارات بيان کړي دي، علامه کاساني فرمائي.
اما المصر الجامع فقد اختلف الاقوال في تحديده، ذکر الکرخي ان المصر الجامع ما اقيمت فيه الحدود
ونفذت فيه الاحكام وعن ابی يوسف روايات ذکر في الاملاء كل مصر فيه منبر وقاض ينفذ الاحكام ويقيم
الحدود فهو مصر جامع تجب على اهله الجمعة وفي رواية قال اذا اجتمع في قرية من لا يسعهم مسجد
واحد بنى لهم الامام جامعاً ونصب لهم من يصلي بهم الجمعة، وفي رواية لو كان في القرية عشرة آلاف او
اكثر امرتهم باقامة الجمعة فيها، قال بعض اصحابنا المصر الجامع ما يتعيش فيه كل محترف بحرفته من
سنة الى سنة من غير ان يحتاج الى الانتقال الى حرفة اخرى، وعن ابی عبد الله البلخي انه قال احسن ما قيل
فيه اذا كانوا بحال لو اجتمعوا في اكبر مساجد هم لم يسعهم ذلك حتى احتاجوا الى بناء مسجد الجمعة
فهذا مصر تقام فيه الجمعة، وقال سفيان الثوري المصر الجامع ما يعده الناس مصرأ عند ذكر الامصار
المطلقة، وسئل ابو القاسم الصفار عن حد المصر الذي..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

اهل عرف د قریہ صغیرہ او کبیرہ فرق پیژنی. یو کرښه پس په دغه صفحه باندې دي، بیا هم د امدغی په ص ۵۴ جلد ۵ باندې داسې مصرح ده، چه په عرف کښې چه کوم ځانې قریه کبیره او گنړی هغه قریه کبیره ده او چه کومه قریه صغیره او گنړی هغه به قریه صغره وی.

سائل چه د مستفسره مقام کوم کیفیات بیان کړي دي، په هغې کښې اولنې کیفیت د فتاویٰ دارالعلوم د یویند ددې نکته نظر سره سمې خوري، دغه شان د سائل د اولنې کیفیت نه ددې قریه کبیره کیدل معلومېږي چه د هغې آبادی تقریباً درې زره پورې ښودلې شوې ده، او کومه بستی چې ددې مقدار په آبادی باندې مشتمل وی اکابرو دغې ته د قریه کبیره حکم ورکړي دي، د فتاویٰ دارالعلوم دیویند په ص ۲۲ جلد ۵ باندې دا عبارت او گورئ، (پس مذکوره قریه په ظاهر سره قریه کبیره ده، چه د هغې آبادی درې زره پورې نژدې ده، لهذا جمعه کول په دې کښې واجب دي، دا صحیح ده هم دا فتاویٰ ص ۱۲۸ جلد ۵ باندې او گورئ نو هلته ددې نه

(بقیه حاشیه) تجوز فیہ الجمعة فقال ان تكون لهم منعة لو جاءهم علو قدر و اعلی دله، فحينئذ جاز ان يمصر، وتمصره ان ينصب فيه حاكم عدل يجرى فيه حکما من الاحکام وهو ان يتقدم اليه خصمان

ليحكم بينهما. (بدائع الصنائع ص ۵۸۴، ۵۸۵ جلد ۱ شرائط الجمعة) بهر حال احنافو فقهاؤ د خپلې خپلې زمانې په اعتبار سره د مصر تعريف او تحديد کړې دي چه زمونږ په کتابونو کښې په مختلفو عبارتونو سره نقل شوي دي، ددغې متداول اقوالونه علاوه نور هم ډیر اقوال دي. (کما فی البرجندی شرح مختصر الوقایه والدر المختار) او علامه کاسانی رحمته چه د امام ابو حنیفه رحمته نه کوم تعريف نقل کړې دي داسې ئې ذکر کړې، وروی عن ابی حنیفه انه بلدة كبيرة فيها سبک واسواق ولها راساتيق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحكمه وعلمه او علم غيره والناس يرجعون اليه في الحوادث وهو الاصح (بدائع الصنائع ايضاً) او په امداد الفتاح کښې دی وهذا هو الاصح كذا في التارخانية (امداد الفتاح ص ۵۶۲) او په طحطاوی کښې دي.

شرح به فی التحفة عنه (ابی حنیفه) ورواه الحسن عنه فی کتاب الصلاة كذا فی غاية البيان وبه اخذ يوسف وهو ظاهر (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

کم مقدار آبادی کښې د جمعی د وجوب صراحت کړې شوي دي، یعنی په کومه قریه کښې چه د جمعی حکم صادر کړې شوي دي هغه د دوه زره اته سوه آبادی والا قریه ده، او شپاړس دکانونه دی پکښې.

ددې فتاویٰ په ص ۵۲ جلد ۵ باندې دي، دي که دواړه کلی په عرف کښې یو وی او هم یو گنړلې کيږي، او ټوله آبادی د دواړو کلو دوه زره کسان دي، او هغه لویه قریه گنړی کيږي نو جمعه هلته صحیح ده، دي فتاویٰ کښې ص ۵۸ کښې او گورئ نو هلته په دغه قریه کښې د جمعی دمونځ صحیح کیدلو حکم ورکړې شوي دي، چه په هغې کښې صرف درې دکانونه دی اود آبادی اندازه دوه زره ده،

واقعه داده چه نا قد محترم د آبادی د تعداد سره اختلاف نه دي کړې او نه ددینه چه د مصریت مداریه عرف باندې دي بلکه د مفتی صاحب دسوق، د تعبیر سره ئې اختلاف کړې دي، اود مختلفو دکانونو په اسواق سره تعبیر گول ئې د حضرت مفتی صاحب ذاتی رائې گرځولې، بهر حال دهغه دا دعوی د نظر محل ده، ځکه چه د اسواق دا تشریح چه حضرت مفتی صاحب

(بقیه حاشیه) المذهب كما فی الهداية واختاره الكرخي والقذوري وفي العناية هو ظاهر الرواية

وعليه اكثر الفقهاء (طحطاوی علی مراقی الفلاح ص ۵۱۲)

او علامه سید احمد الطحطاوی په دغه صفحه کښې فرمائي،

ولما كان حد المصر مختلفا فيه على اقوال كثيرة الفصل في ذلك ان مكة والمدينة مصران تقام بهما الجمعة من زمنه عليه السلام الى اليوم فكل موضع كان مثل احدهما فهو مصر وكل تفسير لا يصدق على احدهما فهو غير معتبر كقولهم هو ما لا يسع اهله اكبر مساجده او ما يعيش فيه كل محترف بحرفته او يوجد فيه كل محترف وغير ذلك انتهى.

نو معلومېږي چه ښاریا لویه آبادی وی چرته چه د ضروریاتو سره متعلق څیزونه ملاوېږي. پس کومه لویه آبادی کښې چه څو دکانونه وی او دښار والو د حاجتونو د پاره کفایت کوی نو د اصل غرض په بناء باندې به د بازارونو قائم مقام وي، دغه شان په دي تعريف کښې قيد د والی هم د بیان د پاره معلومېږي نه دا چه د احتراز د پاره ځکه چه الله تعالی په هغه علاقه باندې هم د مصر او مدینه اطلاق کړې کومې د کافرانو په قبضه کښې وي، اودغه شان مهاجرین اولین چه په مدینه منوره کښې جمع شوي وو او پیغمبر عليه السلام تر اوسه تشریف نه وړې نو والی موجود نه وو او هغوی [باقی حاشیه په راروانه صفحه]

کری ده، فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۱۶۸ جلد ۱۵ نه معلومیری. حکمہ چه
 به کونہ غریبه کنی د جمعی د وجوب حکم د د دهغی په سوال کنی دا
 صراحت موجود دی چه سارس د کونہ خو دی لیکن د بازار په شکل کنی
 نه دی او جواب به عبارت سره هم دا خبره نوره هم واضحه کیږی اگرچه په
 مذکور خانی کنی بازار نه دی مگر د آب دی په اعتبار سره دامالحق بالقصبه
 کولی شو.

که په بل زاویه نظر سره او گوري نو د مصريت روح خو د ضروریاتو
 فراموشی ده د بازارو تنظیم نه دی. لکه په امداد الفتاویٰ ص ۴۱۹ جلد ۱

جمعه کری وه، دغه شان د علامه ضحوی د فیصلې مطابق د مدینې منورې د نقشی
 نه واضحه کیږی چه په ښار کنی د کوڅو یو ځایي والې او د کورونو یو ځایي والې هم
 لازمی نه دی ځکه چه علامه ابن حزم په محلی کنی لیکلې دی

ان النبي ﷺ أتى المدينة وهي قرى صغار متفرقة،
 چونکه مدینه علم شخص دی لهذا ددې عبارت نه دا مطلب نه دی چه مدینه په څو بانډو
 بانډې مشتمل دیوې وادی نوم دی. بلکه د وړو وړو جدا کلونه مراد کورونه محلی او
 جدا جدا منزلونه دی او هم دا تفصیل زموږ شیخ او مربی حضرت مفتی صاحب دامت بر
 کاتهم په منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی، کنی داسې ذکر کړې.

قلت الحوائط المتعددة التي تكفي لحوائج اهل هذه البلدة واهل الرساتيق المتعلقة بها
 تقوم مقام الاسواق في اصل الغرض وقلت ايضا قيد الوالى قيد لبيان ما هو الواقع غالبا وليس
 قيد احتراز يا بدليل ان الله تعالى اطلق المصر والمدينة على المقامات التي في ايدى الكفار
 ولان المهاجرين الاولين جمعوا في المدينة المنورة قبل هجرة النبي ﷺ ولم يكن ثم وال،
 ولما في المبسوط لوالا في (بلاد الكفار) كانوا كفارا يجوز للمسلمين اقامة الجمعة،
 وقلت ايضا ان المصر لا يلزم فيها اتصال السكك والدور لما ذكره ابن حزم في المحلى ان
 النبي ﷺ أتى المدينة وهي قرى صغار متفرقة انتهى، قلت لا بد من ان يراد من القرى في
 كلام ابن حزم خلاف زعمه الدور والمحلات والمنازل المنفصلة ولا يصح ما زعم ابن حزم
 ان المدينة المنورة كانت اسما للراى المشتمل على القرى لانه ياباه تسميتها

(بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

باندي ديو سوال په جواب کني دا حقيقت واضح کړي شوي دي چه خلاصه
 داده چه اسواق د مقام په قريني سره اسم جنس دي چه واحد ته هم شامل
 دي، او د سوق د شرط گرځولو حاصل دادي چه د هر وخت په ضروري
 حاجاتو کني د هغي ځايي اوسيدونکي بل ښار ته محتاج نه وي. نو ددي
 عرض په حاصلولو کني اتصال او انفصال برابر دي، بيا ئي د بحر العلوم د
 والد صاحب رحمته الله قول ددي په تائيد کني نقل کړي دي عربي عبارت دادي:
 حيث قال وكان مطلع الاسرار ابي قدس سره يفتي بان المصر موضع يندفع حاجة
 الانسان الضرورية من الاكل بان يكون هناك من يبيع طعاما والكسوة الضرورية وان
 يكون هناك اهل حرف يحتاج اليهم كثيرا

ددې عبارت نه صفا معلوميري چه د مصر د پاره اسواق على وجه

الانتظام ضرورى نه دي، هذا ما عندى والله اعلم بالصواب

عبدالحليم غفرله كلاچوى خادم دارالافتاء جامعه حقانيه

داتفصيل درست دي

محمد فرید غفرله

(بقیه حاشیه) بالمدينة علم شخص. فافهم

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۸، ۲۷ جلد ۳ باب ماجاء منكم يوتى الى الجمعة)
 نويس حقيقت دادي چه مصر د هغي اصطلاحاتو نه دي چه دهغي مدار په عرف باندي دي.
 اودا واضحه خبره ده چه د زماني د بدلون سره په دغه علاماتو کني تبديلي راځي. په دي
 وجه چه څومره تعريفونه دي، ټول د خپلې خپلې زماني په اعتبار سره دي. او په دي وجه
 مولانا مفتي محمد ظفیرالدين صاحب د فتاویٰ دارالعلوم دیوبند مرتب لیکلې دي. فقهاؤ
 د مردم شماری هېڅ تعداد نه دي بيان کړي بلکه صرف داني خودلی دی چه ښار يا لويه
 آبادی وی چه هلته د ضروریاتو متعلق څيزونه ملاویري د آبادی اندازه روسته لگولې شوې
 ده، صرف د آبادی اندازه ئي درې څلور زره لیکلې ده. لکه څنگه چه ددي نه په مخکني
 جواب کني موجود ده، او چه شهریت هم وی نو دغه وخت کني آبادی دولس ديارلس سود
 هم کافی ده. (هامش فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۱۲۲ جلد ۵) او شاه اشرف علی تهانوی رحمته الله
 په امداد الفتاویٰ جلد اص ۴۱۵ کني فرمائي: (باقی حاشیه په راروانه صفحه)

د بار نه څلور سوه ميله لرې تجارتی منډی کښې جمعه کول

سوال: شيخ الحديث حضرت مولانا عبدالحق صاحب مدظله دارالعلوم حقانيه اڪوړه خټک دالسلام عليكم نه پس عرض دادې چه د ښار نه څلور نيم سوه ميله لرې يو ځائي دې چه د هغې کښې مختلفو خلقو په مشترکه طور باندې د لرگو د تجارت د پاره يو ځائي اخستې او منډی ئې جوړه کړې او په دې منډي کښې څلور پنځه سوه خلق د تجارت کاروبار کوي، او څو د کانونه هم دي، يعنی اوو اته هوټلونه دي، او ددې منډي خواته وړې وړې بانډې دي، اخرونو کښې دا خلق خپلو کورونو ته ځي. او د منډي د حفاظت دپاره څه نوکران پاتې شي او په منډي کښې اکثر کار کولو والا مسافران وي، په منډي کښې يو ورکوټي شان جمات هم دې نوپه دې ځائي کښې جمعه جائز ده يانه؟ بينوا تو جوړوا

المستفتی: محمد نظيف وزيرستان

الجواب: دا مقام شرعی ښار نه دې لهذا دلته جمعه کول د احنافو په نزد جائز نه دي، د شرعی ښار د پاره د څو محلو او څو بازارونو وجود ضروری دې او دا هم ضروری دی چه دغې متعلق بانډو والا د خپلو ضروریاتو د پاره دې ځائي ته مراجعت کوی.

يدخل عليه ماروی عن ابي حنيفة انه بلدة كبيرة فيها سكب واسواق ولهارساتيق الخ (شامي ص ۷۳۸ جلد ۱) ۱. وهو الموفق

کتنه: محمد فرید غني عنه

[بقیه حاشیه] پخپله د صاحب مذهب نه د ښار د تعریف منقول دې. (انه بلدة كبيرة الخ) او څومره تعریفونه چه فقهاؤ کړي دي د ټولو مرجع او مال هم دادې دا ټول د يو معنون مختلف عنوانات دي، او ددې نه زیات جامع مانع تعریف چه په هغې سره تحدید تام اوشی په امور غیر مقدره فی النص کښې پخپله د امام صاحب د مسلک خلاف دې، (لانه زیاده فی الدین) باقی پاتې شو دا درفع نزاع ضرورت نو پشان د نورو غیر مقدره په هغې کښې هم د تردد په وخت کښې د مبتلی به رائي اغلب او د تعارض آراء په وخت کښې به د عدول ثقات قول معتمد او معتبر وي، او چا ته چه نزاع مقصود وی دهغه دپاره جامع مانع تعریف هم کافی نه دې، وهو الموفق (از مرتب)

۱. (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

په قریه صغیره کښې جمعه صحیح نه ده لهذا په

هغې کښې احتیاطی مونځ کول بی احتیاطی ده

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه زمونږ د کلی آبادی په پنځوس خاندانو باندې مشتمله ده د کریانې څو محدود د کانونه هم دي. په دیکښې د جمعي څه حکم دې؟ ورسره د څلور رکعتو احتیاطی څه حکم دې؟ دغه شان د بعضي امامانو په نزد په قری کښې جمعه ثابت ده زمونږ دلیل څه دې؟ بينوا تو جوړوا

المستفتی: حاجی همشیر خان زروبی مردان ۱۴ جمادی الثاني ۱۴۰۱ هـ

الجواب: په دې ځائي کښې نماز ظهر یا جماعت کول ضروری دي. او د جمعي مونځ کولو سره احتیاطی مونځ کول بی احتیاطی ده.

لعدم صحة الجمعة في القرى لحديث عبد الرزاق لا جمعة ولا تشريق..... الا في مصر جامع روی مرفوعا وموقوفا وهو الاصح لكنه في حكم المرفوع صرح به ابن الهمام ۱. ولحديث تناوب اهل القرى (رواه البخاري وغيره) ولحديث عدم اقامة الجمعة في قباء عند الهجرة، واما حديث جواثي فليس فيه قول رسول الله ﷺ ولا فعله ولا تقريره ولو سلم التقرير فلفظ القرية يطلق على المصر ايضا كما في قوله تعالى: على رجل من القريتين عظيم، وقوله تعالى: واسئل القرية، فالمراد ههنا المعنى الشامل للحضر لان لا يعارض بحديث لا جمعة ولا تشريق الحديث، ولو سلم ان المراد ههنا مقابل المصر فيرجح

۱. قال العلامة ابن الهمام: (قوله لقوله ﷺ لا جمعة) رفعه المصنف وانما رواه ابن ابي شيبة موقوفا على علي رضي الله عنه لا جمعة ولا تشريق ولا صلاة فطر ولا اضحى الا في مصر جامع او في مدينة عظيمة صححه ابن حزم ورواه عبد الرزاق من حديث عبد الرحمن السلمي عن علي رضي الله عنه قال لا تشريق ولا جمعة الا في مصر جامع وكفى بقول علي رضي الله عنهما قدوة.

(فتح القدير ص ۲۲ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

حدیثاً لانه تشریع عام و قول محرم بخلاف حدیث جوائز (۱) . وهو الموفق

پہ دري سوه افرادو باندې مشتمله آبادی قریہ صغیرہ ده.

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د کوم خائی آبادی پہ دري سوه افرادو باندې مشتمله وی او دا خائی دیو بنار (هنگو) نه شل میلہ او د بل بنار (زرگری بازار) نه اته میلہ لرې دے. د ضروریاتو نه هم محرومہ دے پہ دے خائی کنبی د جمعی د مونخ خہ حکم دے؟ بینوا توجروا المستفتی: سراج الاسلام جامع مسجد کوچی بازار پشاور ۱۱۹۸۳ ۱۱۱۱ ۹۱۱۱

الجواب: دا مقام قریہ صغیرہ ده پہ دے کنبی جمعه صحیح نه ده او د ظہر مونخ جماعت ادا کول ضروری دی:

كما في الهنديه ومن لا تجب عليهم الجمعة من اهل القرى والبادي لهم ان يصلوا الظهر بجماعة يوم الجمعة باذان واقامة (۲) . وهو الموفق

پہ متعددو قری باندې مشتمله علاقہ شرعی بنار نه دے

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ آیا د احنافو پہ نزد داسی خائی کنبی جمعه جائز ده کوم خائی چہ پہ دیر شو کورونو باندې مشتمل کلی وی او گیر چاپیره ترے متعددہ آبادی وی چہ تر سلو کورونو پورے رسی؟ بینوا توجرو

المستفتی: محمد خطاب دریند ضلع هزاره

الجواب: دا مقام شرعی بنار نه دے، لهذا دلته د جمعی مونخ کول صحیح نه دی. (۳) وهو الموفق

(۱) (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۸ جلد ۳ باب ماجاء منكم يوتى الى الجمعة)

(۲) (فتاویٰ عالمگیریہ ص ۱۲۵ جلد ۱ الباب السادس عشر فی صلاة الجمعة)

(۳) قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: ای شرط صحتها ان تؤدى فی مصر حتى لا تصح فی قرية ولا مفازة. (البحر الرائق ص ۱۲۰ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

پہ تقریباً دوه زره کسانو باندې مشتمل

قریہ کنبی د جمعی مونخ صحیح وی

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ د کلی د ټولو نه لوئی جمات کنبی چہ کله خلق جمع شي، نو پہ هغی کنبی خائی نه وی جمات دک شي، آیا پہ دے کلی کنبی ددے شرط پوره کیدو سره د جمعی مونخ کول جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: شریف محمد پلوسه کرک

الجواب: که دا مقام قریہ کبیره وی قری متعددہ نه وی نو دیکنبي د جمعی مونخ کول مشروع دے، (كما ذكره الشامي من القهستاني (۱) اود یو خائی د قریہ کبیره کیدلو یا نه کیدلو دارو مدار په عرف باندې دے، په کوم خائی کنبی چہ دوه زره انسانان سړی او زنانه، بالغه او نابالغه مسلمان او کافر اوسیرې نو دا خائی به قریہ کبیره وي، وهو الموفق

پہ دوه زرو افرادو باندې مشتمل آبادی کنبی د جمعی د مونخ حکم

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی فرمائی چہ دیو کلی آبادی په دوه زره افرادو باندې مشتمل ده او د ضرورت خیزونه پکنبي هم ملاویرې آیا دیکنبي جمعه کول صحیح دي؟ بینوا توجرو

المستفتی: مولوی حاجی ایوب گلگت ۸ ربیع الاول ۱۴۰۱ هـ

الجواب: دا خائی شرعی بنار دے په دیکنبي د جمعی مونخ کول صحیح بلکه ضروری دي،

لان المصر علی الصحيح موضع بلدة كبيرة فيها سبک واسواق ولها رساتيق ص ۲۶۱ جلد ۱ بدائع (۲)، وفي ردالمحتار ص ۴۲۸ جلد ۱ وعبارة القهستاني وتقع فرضا فی القصبات

(۱) قال العلامة ابن عابدين رحمه الله: (قوله وفي القهستاني) تقع فرضا فی القصبات والقرى الكبيرة التي فيها اسواق. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

(۲) وقال العلامة الكاساني رحمه الله: وروى عن ابي حنيفة انه (بقية حاشیه په راروانه صفحه)

والقریٰ الکبیرۃ الّتی فیہا اسواق ﴿۱﴾ وفی فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۵۸، ۵۶
جلد ۵ تصریح بصحة الجمعة فی القرية الّتی یسکن فیہا الفان ﴿۲﴾. وهو الموفق
پہ ۱۲۰ کورو نو باندی مشتمل افغان مہاجر

کیمپ کنبی د جمعی د مونخ حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د افغان مہاجر کیمپ
کنبی ۱۲۰ کورو نہ دی چہ پہ یوہ صحرا کنبی واقع دی آیا پہ هغی کنبی د
جمعی مونخ صحیح دی یا نہ؟ کہ صحیح وی نو تفصیل بیان کری مہربانی
بہ وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الکریم افغان مہاجر..... ۲۱۱۱۰۱۱۹۸۴

الجواب: داکیمپ نہ مصر شرعی دی او نہ فنا د مصر نہ ہنگامی مصر او نہ
قریہ کبیرہ نہ او نہ ددی متعلق د حاکم وخت حکم صادر شوی دی لہذا پہ
دی کیمپ کنبی جمعہ ناجائز نہ. لانه اشغال بمال لا یصح

(بقیہ حاشیہ) بلدة کبیرۃ فیہا سکک واسواق ولہا رساتیق وفیہا وال یقدر علی انصاف
المظلوم من الظالم بحکمہ وعلمہ او علم غیرہ والناس یرجعون الیہ فی الحوادث، وهو
الاصح. (بدائع الصنائع ص ۵۸۵ جلد ۱ کتاب الصلاة شرائط الجمعة)

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)
شیخ عزیز الرحمن د دیوبندی فرمائی: ﴿۱﴾ الجواب: کہ دا دواہرہ کلی پہ عرف کنبی یو وی
او یو گنرلی کیری او تولہ آبادی دواہرہ کلو ددو و زرو کسانو وی او هغہ غت کلی گنرلی
کیری نو ہلتہ جمعہ صحیح نہ کما فی الشامی وتقع فرضا فی القصبات والقری الخ.

﴿۲﴾ الجواب: د احنافو مذهب د جمعی پہ بارہ کنبی دادی چہ پہ قریہ صغیرہ کنبی جمعہ
صحیح نہ نہ. او پہ قریہ کبیرہ کنبی جمعہ واجب نہ او ادا کیری. وتقع فرضا فی القصبات
والقری الکبیرۃ الّتی فیہا اسواق الخ، او موضع مذکور فی السوال (تقریباً دودہ زرہ آبادی والا) پہ
ظاہرہ قریہ کبیرہ نہ. ہلتہ بہ جمعہ صحیح کیری د احتیاط الظہر ضرورت نشہ فقط.

فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۵۸، ۵۶ جلد ۵ مسائل نماز جمعہ

كما فی الدر المختار ﴿۱﴾ وهو الموفق

پہ خلور زرہ افرادو باندی مشتمل آبادی کنبی

د جمعی حکم چہ یکنبی شپارس دکانونہ وی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ کر بلا ضلع پشین
کنبی ۴۰۰ (خلور زرہ) کسان او سیری ہر قسم سہولیات سکول ہسپتال
ڈاک خانہ او تقریباً شپارس دکانونہ ہم دی آیا دی خائی کنبی جمعہ صحیح
نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الرحمن کر بلا ضلع پشین..... ۲۵۱۸۱۱۹۸۴

الجواب: دا مقام قریہ کبیرہ نہ پہ دی کنبی د جمعی قائم جاز دی.

كما فی ردالمحتار ص ۷۴۸ جلد ۱ عن القہستانی، وعبارۃ القہستانی وتقع فرضا فی
القصبات والقری الکبیرۃ الّتی فیہا اسواق انتہی ﴿۲﴾ قلت والمراد من الاسواق
الحوانیت الّتی تکفی لحوائج هذا المقام ورساتیقہا، لا الاسواق المعروفة فی هذا
الزمان فانہا لم تکن فی الحرمین الشریفین ایضا فی تلك الاعصار ﴿۳﴾. وهو الموفق
﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدین رحمہ اللہ: لا تجوز فی الصغیرۃ الّتی لیس فیہا قاض ومنبر
وخطیب كما فی المضمرات والظاهر انہ ارید بہ الکراہۃ لکراہۃ النفل بالجماعۃ الّتری ان
فی الجواہر لو صلوا فی القری لزہم اداء الظہر.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿۳﴾ وفی المنہاج: قلت الحوانیت المتعددة الّتی تکفی لحوائج اہل هذه البلدة واهل
الرساتیق المتعلقة بہا تقوم مقام الاسواق فی اصل الغرض.

(منہاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۷ جلد ۳ باب ماجاء منکم یؤتی الی الجمعة)

.....

پہ قریہ صغیرہ کنبی د جمعہ د قائمو لو اجازت نشہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ د کلی پہ دروازو کنبی دنتہ دوه جماتونہ جوړشوی دی یو جمات په برنئ دروازہ باندې دې او دویم جمات په لاندینې دروازہ باندې دې، د پورتنې دروازي والا جمات آبادی تقریباً یو نیم سل کورونہ دی او لاندینې دروازي والا جمات آبادی اويا کورونہ دي، پورتنی جمات لوی دې، د دیرشو کالونہ په میاشتونہ امام راروان دې، په دې درې وارو جماتونو کنبی به په کوم جمات کنبی د جمعہ مونخ صحیح وی، خلق دیر اختلاف کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی سعید بکوت ریالہ... یکم مارچ ۱۹۷۵

الجواب: د جمعہ د صحت د پارہ مصر شرعی یا قریہ کبیرہ یا فنا د مصر شرط دې کما صرح به صاحب الهدایة (۱) والدر المختار والبحر والهندیہ والبدائع، لهذا په دې دواړو جماتونو کنبی د جمعہ مونخ ادا کول جائز نه دی په دې کنبی د احنافو د پارہ صریح حدیث شته او د مخالفینو سره حدیث مرفوع نشته. البتہ موقوفات ورسره شته چہ د هغې جوابونہ په خپل خائې کنبی ورکړې شوی دي، (۲) وهوالموفق

(۱) قال العلامة مرغینانی: لا تصح الجمعة لا في مصر جامع او في مصلى المصر ولا تجوز في القرى لقوله عليه السلام لا جمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحى الا في مصر جامع. (هداية ص ۱۵۰ جلد ۱ باب صلاة الجمعة)

(۲) وفي المنهاج: نقول حديث جوائي معارض بالاقوى لان احاديث المنع محرمة ولان حديث الانتياب وحديث لا جمعة الا في مصر جامع ذكر فيهما تشريع عام وضابط كلي بخلاف حديث جوائي فانه ذكر فيه امر جزئي، ولان حديث جوائي حديث تقريرى حكما وحديث لا جمعة الا في مصر جامع حديث قولى حكما، فان قال المجوزون حديث على موقوف وحديث جوائي حديث مرفوع قلنا حاشا وكلا فانه ليس فيه قول الرسول ولا فعله ولا تقريره فان قالوا حديث جوائي حديث مرفوع تقريرى على (بقية حاشيه به راروانه صفحه)

په متعدد قری باندې مشتمل علاقه کنبی د جمعہ د مونخ حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی خہ فرمائی چہ زمونږ علاقه په پنځه څلویښت کورونو باندې مشتمل ده، او په هغې کنبې د بعضې کورونو په مینځ درې سوه یا څلور سوه گزه فاصله هم ده، مونږ قبائل خلق یو هیڅ حکومت نشته او زمونږ په دې علاقه کنبې پنځه جماتونہ دی آیا دلته د جمعہ مونخ ادا کیدلې شی؟ حال داچې پخوا نو علماؤ جمعہ رائج کړې ده آیا د جمعہ وجوب شته؟ بینوا توجروا

المستفتی: حلیم خان حقانی وزیرستان ۱۳۷۴ | ۱۷ | ۱۳

الجواب: چونکه داځایونہ متعدد باندې دی نه دا چہ د یو مقام محلي دي، لهذا په دې ځایونو کنبې د جمعہ مونخ کول د تحقیق او تقلید دواړونہ خلاف دي، لعدم صحة الجمعة في القرى رواية ودراسة (۱) البتہ که دا مقامات (کورونہ او کلي) داسې نزدې او متصل وی که کتونکي ته دا اونه بسودلې شی چہ د فلانی خائې نه بل مقام شروع کیږي نو هغه به دواړه یونخائې او گنډې نو داسې ځایونہ

بقیه حاشیه) حسب القواعد، قلنا حديث على مرفوع قولى على حسب القواعد كما مر على ان حديث على رضى الله عنه وكذا سائر حججنا صريحة وحديث جوائي محتمل للمعنى الذى يؤيدكم وللمعنى الذى يؤيدنا.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۱ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

(۱) وفي المنهاج: وقلت ايضا ان المصر لا يلزم فيها اتصال السكك والدور لما ذكره ابن حزم في المحلى ان النبي ﷺ اتى المدينة وهي قرى صغار متفرقة انتهى، قلت لا بد من ان يراد من القرى في كلام ابن حزم خلاف زعمه الدور والمحلات والمنازل المنفصلة ولا يصح ما زعم ابن حزم ان المدينة المنورة كانت اسماً للوادي المشتمل على القرى لانه ياباه تسميتها بالمدينة علم شخص فافهم.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۸ جلد ۳ باب ما جاء منكم يؤتى الى الجمعة)

بہ یو خائی شمار لی کیبری او باقاعدہ مونخ بہ ادا کولی شی
(والفصل فی امداد الفتاویٰ ص ۲۲۵ جلد ۱) ﴿۱﴾. وهو الموفق

پہ ۹۰ کورونو باندي مشتمل آبادي کني په جمعه

او حکم جمعه کني د مسافر وغيره استثناء

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کني څه فرمائي چې د يو کلي آبادي خلق
په ۹۰ کورونو باندي سره د بانديو مشتمل ده، دوه دکانونه هم پکښي دي،
آيا دا خلق جمعه کولي شي يا نه؟ دغه شان آيت د (اذا نودي للصلاة من يوم
الجمعة) (الاية) دا حکم عام دي بيا هم په دیکښي زنانه مسافر، قري وغيره
مستثنی دی، ددي تحصيل څه وجه ده؟ بينوا توجروا

المستفتی: نا معلوم ۱۸ جون ۱۹۷۵

الجواب: په دي مقام کښي د جمعي مونخ کول صحيح نه دي، په دي ځايي
کښي د ظهر مونخ باجماعت کول ضروري وي،

قال صاحب الهداية ص ۱۲۸ جلد ۱ لا تصح الجمعة الا في مصر جامع او في مصلی
المصر ولا تجوز في القرى لقوله عليه السلام ولا الجمعة ولا تشريق ولا فطر ولا اضحی الا
في مصر جامع انتهى ﴿۲﴾ روى مرفوعا وموقوفا والموقوف هو الاصح لكنه في حكم
المرفوع لانه مما لا يدرك بالقياس، والاية كما خص عنها المرأة والعبد لحديث ابي داود
﴿۱﴾ علامة اشرف على تهاوى عليه السلام فرمائي که يو کلي دومره لوئي نه وي ليکن دهغي
سره دويم کلي هم وي چه ددي دواړو مجموعه ددي سابق د يو پشان دي نو کتل پکار
دي چه ددي دويم کلي اولني کلي سره څنگه اتصال دي که داسي اتصال وي چه کتونکي
ته دا اونه ښودي شي چې د فلانکي ځايي نه دويم کلي شروع کيږي نو دواړه به يو
اوگنږي، نو داسي اتصال سره به دا دواړه متحد گنږلي شي، او په دي مجموعه کښي به
هغه اولني قيدونه کتلي کيږي، او دهغي د تحقق په صورت کښي به جمعه صحيح
کيږي، او که داسي اتصال نه وي اگرچه ډير فصل هم نه وي نو دواړه به جدا جدا گنږلي
کيږي، او چه کله هر يو کلي ورکوتي دي نو جمعه به په يو کښي هم صحيح نه وي.

(امداد الفتاویٰ ص ۲۵۳ جلد ۱ باب صلوة الجمعة والعینین)

﴿۲﴾ هدايه ص ۱۵۰ جلد ۱ باب صلوة الجمعة

وغيره فکذلك خص البر والصحراء بدليل حديث البخاري وكذا البحر وهذا مما اجمع
عليه الاثمة الاربعة فکذلك يخص منه القرى واما حديث جواتا فليس بمرفوع، ولو سلم
انه مرفوع حکما فهو مبيح، وكذا هو محتمل لكون القرية بالمعنى العام الشامل للمصر كما
في قوله تعالى على رجل من القريتين عظم، وبالجمله لم يوجد حديث الجواز المرفوع
صريحا بخلاف علم الجواز وقد علمت ان المبيح لا يعارض المحرم وكذا المحتمل لا
يعارض الصريح فافهم ولا تكن من طالب الجاه والشر ﴿۱﴾. وهو الموفق

چه آبادي نه وي نو صرف د بازار کيدل

د جمعي د تحقيق د پاره کافي نه دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښي څه فرمائي چې زمونږ علاقه کښي
يو مرکزي ځايي دي چه په هغي کښي د ضرورت مطابق يو وروکوتي پشان
جمعات جوړ شوي دي او په دي ځايي کښي تقريبا ۹۰ يا ۱۰۰ دکانونه آباد
دي، ليکن دلته يو مکان هم د اوسيدلو دپاره نشته اوگير چاپيره دري ميله
فاصلي باندي کلي آباد دي، چه دهغي آبادي دري څلوزره خواوشاده، او دا
باندي هم په غرائزه علاقه کښي آبادي دي، د ښار په طرز هيڅ آبادي نشته
آيا په دي بازار کښي جمعه صحيح ده؟ ځکه چه بعضي کسان دا بازار د مصر
فنا تصور کوي، او د جمعي د جواز قائل دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: غلام نبي قريشي مجهنګي ايبي آباد

الجواب: د مصر شرعي د تحقق د پاره صرف د بازار موجود کيدل کافي نه دي
بلکه ديو څو محلو وجود هم ضروري دي ﴿۲﴾ پس که دا بازار د يو خاص مقام
چه متعلقاتو کښي نه وي نو په هغي کښي د جمعي نه کول ضروري دي،

﴿۱﴾ (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۷ جلد ۳ باب ماجاء منكم يؤتى الى الجمعة)

﴿۲﴾ قال الكاساني: وروى عن ابي حنيفة انه بلدة كبيرة فيها سبک واسواق ولها رستاق

وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحكمه (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

او که دیو خاص مقام سره دا بازار متعلق وی نو که دغه مقام کښې څو محلي وی بیا هم د جمعې د جواز د پاره کافی دي، یعنی اگر که پخپله په بازار کښې محلي نه وی.

بدل عليه مافی ردالمحتار ص ۴۸ جلد ۱ عن ابی حنیفة انه بلدة كبيرة فيها سبک واسواق ولها رسایق الخ (۱) وهو الموفق

په اتلس سوه آبادي کښې د جمعې اقامت صحیح دي.

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د چسپن کلي آبادي ۱۸۰۰ پورې ده، د نارینه او زنانه بالغه، اونا بالغه سره، شپږ جماتونه، سکول، کمپاوډر، دوو مشين هم دي، د يوميل فاصلې باندې په درې سوه افرادو باندې مشتمل څو کورونه نور هم دي، دلته يو قاري صاحب جمعه شروع کړې ده، آبادي صحیح ده. حال دا چه دلته بازار وغيره نشته؟ بينوا وتوجروا

المستفتی: مولوی جانباز چسپن ټانگ دی آئی خان ۱۹۸۸ء ۱۰۱۲۱

الجواب: چه د کوم کلی آبادي د اتلس سوه پورې وی هغه قریه کبیره ده، د قستانی د تصریح مطابق په هغې اقامت د جمعې صحیح دي

کما فی ردالمحتار ص ۵۶۰ جلد ۱ وتقع فرضا فی القصبات والقرى الكبيرة التي فيها

اسواق انتهى (۲)

اکابر فرمائي چه دغټ او وروکوټی کلی دارو مدار په عرف باندې

دي او دلته د اسواق (بازارونو) قيد واقعي دي، (۳) وهو الموفق

(بقیه حاشیه) وعلمه او علم غیره والناس يرجعون اليه فی الحوادث وهو الاصح.

(بدائع الصنائع ص ۵۸۵ جلد ۱ باب شرائط الجمعة)

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة)

(۲) (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۵۹۰ جلد ۱ باب الجمعة مطلب فی صحة الجمعة)

(۳) وفي المنهاج: قلت الحوانيت المتعددة التي تكفي لحوائج اهل هذه البلدة واهل الرساتيق المتعلقة بها تقوم مقام الاسواق فی اصل الغرض، وقلت ايضا قيد الرالى قيد لبيان ما هو الواقع غالباً وليس قيداً احترازاً يا بدليل ان الله تعالى (بقیه حاشیه په رار وانه صفحه)

که یو نیم زر مردم شماری وی نو جمعه صحیح ده

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کې څه فرمائي چه زمونږ په جمات کښې جمعه د مخکښې نه جاري ده دلته ټول مونځ گزار شپږ ديرش دي، دکانونه هم دي، ترکان، نائي، لوهار، د سائيکلو مستري، ډاکټر، موچي، د وړو مشين او عام سړک هم دي، خلق بس وغيره اود روی او مونځ کوي نو دي ځائي کښې به د جمعې مونځ صحیح وه یا نه؟ بينوا توجروا

المستفتی: اهلیان سلیم خان اده چار سده رود مردان ۷۱۱ ۱۱۹۹۰

الجواب: که ددې ځائي مردم شماری یو نیم زر پورې وی نو دا مقام قریه کبیره ده، په دې کښې د جمعې اقامت صحیح دي گڼي صحیح به نه وی. (ماخوذ

از فتاویٰ دارالعلوم دیوبند، (۱) وهو الموفق

(بقیه حاشیه) اطلق المصر والمدينة على المقامات التي في ايدى الكفار ولان المهاجرين الاولين جمعوا في المدينة المنورة قبل هجرة النبي ﷺ ولم يكن ثم وال وقلت ايضا ان المصر لا يلزم فيه اتصال السبک والدور لما ذكره ابن حزم في المحلى. (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۷ جلد ۳ باب ماجاء منكم يؤتى الى الجمعة)

سوال: په فخن پور کښې چه آبادي نې ديارلس سوه ده جمعه جائز ده یا نه؟

الجواب: په دې ځائي کښې چه هغه د قریه کبیره په حد کښې راځي او دکانونه او بازار پکښې هم شته جمعه کول صحیح معلومېږي فقط (از مفتی عزیز الرحمن صاحب) فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۱۲۶ جلد ۵ رقم مسئله: ۲۴۸۹

ملاحظه: فقهای کرامو د قریه کبیره حد او تعداد نه دي بیان کړي او مصر هم ددغې اصطلاحاتو نه يو دي چه د هغې څه حد او تعین معلوم نه دي، ځکه چه مدار په عرف باندې دي په دې وجه فقهای کرامو د خپلې خپلې زمانې په لحاظ سره د ښار مختلف تعبیرونه او تعریفونه کړي دي. کوکب الدرې ص ۱۹۹ جلد ۱ کښې ښار هغه ځائي گرځولې شوې دي چه د هغې آبادي څلور زره وی او حاشیه کوکب من جامع الرموز یوزر (۱۰۰۰)، خودلې ده، لهذا چرته چه د شهریت بوټي هم وی او د ضروریاتو ټول څیزونه ملاویري نو هغه وخت کښې آبادي یو نیم زره پورې هم کافی ده. (از مرتب)

په یوه وادی کې د مختلفو محلو او کورونو

کيدلو په صورت کې د جمعې حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کېنې څه فرمائی چې زموږ قوم په قمبر خیل کهجورۍ کېنې او سیرۍ او هر ځای کېنې ځان ځانته آباد دی ده ایا دلته به جمعه صحیح وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا داؤد شاه کهجورۍ کوهاټ... ۲۹ شوال ۱۴۰۱ هـ

الجواب: که دا کهجورۍ د ټولو علاقې نوم وی او دا ځای په ځای کورونه او باندي وی نو ددې علاقې په یو ځای کېنې هم جمعه قائم کول صحیح نه دي. او که کهجوري، ددې ټولې وادی نوم وی او دا ځای مکانونه ددې محلات او کورونه وی نو د مفتی به قول په بنا باندي ددې وادی په هر جمات کېنې د جمعې اقامت صحیح دي، او په ظاهره سره دا دویم شق راجح معلومېږي چې د هجرت په وخت کېنې د مدينې منورې دا کیفیت وو.

وهذا محمل ما قال ابن حزم فانما هي (المدينة) ذات قرى صغار متفرقة فبنى مسجده في بنى مالک وجمع فيه في قرية ليست بكبيرة (ماخوذ از محلی ص ۵۷)

جلد ۳) ۱. وهو الموفق

د فتنې او فساد دوجې نه په باندې کېنې د جمعې حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کېنې څه فرمائی چې زموږ کلي په یو نیم سل کورونو باندي مشتمل دي شپږ جماتونه پکېنې هم دي تقریباً ددوه سوه کالونه دلته جمعه کیږي، د مذهب حنفی مطابق دا بنار نه دي، او د جمعې

۱) وفي المنهاج: وقلت ايضا ان المصر لا يلزم فيها اتصال السكك والدور لما ذكره ابن حزم في المحلى ان النبي ﷺ اتي المدينة وهي قرى صغار متفرقة انتهى، قلت لا بد من ان يراد من القرى في كلام ابن حزم خلاف زعمه الدور والمحلات والمنازل المنفصلة ولا يصح ما زعم ابن حزم ان المدينة المنورة كانت اسماً للوادي المشتمل على القرى لا نه ياباه تسميتها بالمدينة علم شخص فافهم.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۴۷ جلد ۳ باب ماجاء منكم يؤتى الى الجمعة)

مونځ نه کول د فساد فتنې او خانه جنگې د خطري نه خالی نه دي. آيا

مونږ دلته د شافعي يا حنبلي مسلک مطابق جمعه کولې شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی محمد علی شاه حقانی باندې شر داؤد شاه بنو ۳۸۸۱۹۸۶

الجواب: که ددې کلي مردم شماری (سړي، ښځې، بالغ نابالغه) دوه زرو پوري

وی نو دا قریه کبیره ده، په دې کېنې عندالاحناف د جمعې اقامت صحیح

دي. کما فی فتاویٰ دارالعلوم دیوبند عن القهستانی (۱) او عندالضرورة د نورو

امامانو په قول باندي فتوی ورکول جائز دي (۲) مثلاً چه د خانه جنگی

وغيره خطره وی. (۳) وهو الموفق

۱) (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۵۶ جلد ۵ باب الجمعة)

۲) وقال فی البشرى لارباب الفتوى: اعلم انه لا يجوز الحكم والافتاء بالقول المرجوح

وبمذهب سائر الائمة الا فی ثلاثة مواضع الاول عند الضرورة دون التشهی والتلهی فانه

حرام كما حرم الحكم الملق الخارق للاجماع فی عمل واحد..... وذكر عن خزانه

الروایات ان العالم الذى يعرف معنى النصوص والاخبار وهو من اهل الدراية يجوز له ان

يعمل عليها وان كان مخالفا لمذهبه..... وفي ردالمحتار عن القهستانی لو التی به ای

بمذهب مالک فی المفقود لا بأس به علی ما اظن..... وقال الزاهدی کان بعض اصحابنا

يفتون به للضرورة..... وفي شرح التنوير كره صلوة مطلقاً مع شروق الشمس الا العوام فلا

يمنعون من فعلها لانهم يتركونها..... قلت واصل هذه المسائل قوله تعالى الا ما اضطررتم

وقوله ﷺ يسروا ولا تعسروا بشروا ولا تنفروا، رواه البخارى والمسلم لما كان الافتاء

عليه عند الضرورة من اصول الحنفية كان الحكم المبنى عليه مذهب الحنفية ايضا لا ابتناء

على قواعدهم كما صرح به العلامة الشامي في عقود رسم المفتی.

(البشرى لارباب الفتوى ص ۴۶ الفصل السادس)

۳) وفي المنهاج: القرى التي لا يتحقق فيها الشرائط..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

په موضع شادی د همیال کښې د جمعې د

مونځ په باره کښې د یارلس تفصیلی مسئلې

سوال غسانۍ دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې موضع شادی دهمیال موهره داروغه تحصیل و ضلع راولپنډی په لاندینی تعریف سره په سرکاری کاغذونو کښې په لاندینی پنځو ۵ مواضو باندې مشتمل دې (۱) موهره داروغه بالغ آبادي ۲۳۴۴ موهره امیر بالغ آبادی ۲۵۲ (۲) بیرولیان بالغ آبادی ۲۵۷ (۴) د هوک گولړه بالغ آبادی ۷۲ (۵) د هوک موچیان بالغ آبادی ۲۲ ددې پنځو مواضو ټوله بالغ آبادي ۹۵۲ ده.

نوب. په بالغ آبادی کښې د دولس کالو یا زیات عمر سړی او ښځې شامل دی. موضع ۱. او ۲. خپل مینځ کښې بالکل متصل دی. موضع (۳) تقریباً د یو فرلانگ نه څه کم فاصلې باندې واقع دې. او په مینځ کښې ئې خو خالی پټی دی.

(بقیه حاشیه) المعتبرة عند الحنفية ويتحقق فيها شرائط الائمة الثلاثة لا ينبغي ان يمنع عن تجميع الجمعة فيها عن ظن الاقتال وكذا عند ترك الظهر جهلا ونظيره ترك منع العوام

عن الصلاة عند الشروق.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۲ جلد ۳ قبیل باب ماجاء فی وقت الجمعة) علامه مفتی کفایت الله صاحب دهلوی فرمائی که د ډیر وخت نه هلته د جمعې مونځ قائم وی بندولو کښې مذهبی او دینی فتنه ده نو په دې وجه اوس موقوف کول صحیح نه دی، بلکه په دې مسئله کښې دامام شافعی یا دامام مالک د قول مطابق عمل کول جائز دی.

وفی هامش هذا الجواب واستشهد له بما فی التجنيس عن الحلواني ان كسالى العوام اذا صلوا الفجر عند طلوع الشمس لا يمنعون لانهم اذا منعوا تركوها اصلا واداءها مع تجويز اهل الحديث لها اولى من تركها اصلا الخ. (ردالمحتار باب العیدین ص ۱: ۲۱۴ قبیل مطلب تجب طاعة الامام)

کفایت المفتی ص ۲۴۸ جلد ۳ کتاب صلوة الجمعة

موضع نمبر ۲ او نمبر ۵ تقریباً په درې نیم فرلانگه فاصله باندې دې ددې پنځو مواضو په سرکاری کاغذونو کښې هم یونوم شادی دهمیال دې ددوی قبرستان، کوهیان او د غنمو د غوبل ځایونه جدا جدا دي، په دې مواضو کښې څلور جماتونه بالفعل موجود دی دټولونه لوئی جمات کښې د ۹۵۷ تعداد نشی راځائی کیدلې. ځان ځانته اته دکانونه موجود دي، چه د هغې نه د روزمره ژوند ضروریات په آسانۍ سره حاصلیدلې شي، یو د وړو والا مشین د بجلۍ والا موجود دې، ۵۷ وړې لوئی کوڅې دی، د موضع موهره داروغه په مینځ کښې یو لوئی سړک او برانچ پوست آفس دې، د هلکانو او جینکو دپاره ځان ځانته مډل سکولونه دي، د هلکانو د سکول سره متصل یو پخه عیدگاه ده، دهغې سره یو وړوکی شان جمات دې، چې د پورتنو څلورو جماتونو نه علاوه دې، د حکومت د طرفنه د جاری قانون لاندې د وړو وړو خپل مینځنی جهگړو ختمولودپاره یو ممبر یونین کونسل هم موجود دې، اگرچه د یونین کونسل دفتریل ځای کښې دې خودعلاقې د اوسیدونکو د ژوند د ضروریاتو پوره کولو دپاره د هر قسم کسب کاریگر په ښه طریقي سره موجود دی، مثلاً ډاکټر، چراغ، موچي، درزي، کولال، لوهار، مصري، قصاب وغیره چه په عام طور سره په خپلو کوزونو کښې د خلقو کارونه کوی.

دبستی موضع شادی دهمیال دویمې بستۍ چه بیرولیان نوم ئې دې دهغې سره بالکل متصل تقریباً شل گزه فاصلې باندې یوه بله بستۍ موضع سود گنگال واقع دې، ددې دوه حصې دي، اود دواړو حصو مجموعی آبادی بالغه ۴۲۵ ده او په دې کښې دوه جماتونو دي، درې دکانونه یو خوا بل خوا واقع دی دوه دوړو مشینونه دی یو دینی مدرسه مدرسه العربیه فیض القران، د څلورو کالونه قائمه ده د موضع شادی دهمیال او دغې متصله بستۍ سود گنگال آبادی ۱۴۲۱ ده، ددې دوه لویو مرکزی بستیانو نه علاوه تقریباً په پاؤ کم میل کښې دننه دننه نورې وړې لوئی شپارس بستیانې واقع دي ددې بستیانو بالغه آبادی مجموعه تعداد ۱۷۵۳ ده. په دې وجوهاتو سره آیا دلته د جمعې مونځ کیدلې شي؟

۲ داسی بسیانی چه دهغی معاشرتی او تمدنی معاملات خیل مینخ کنبی
منترک وی د جمعې د جواز دپاره کم نه کم د بالغان تعداد د وجوب د جمعې
په غرض خو مرد پکار دي. چه لوی ځای ته مرکزی حیثیت ورکړی او د
جمعه المبارک مونځ ادا کړې شی. یعنی عندالحناف د جمعة المبارک د
اجازت دپاره دمصر یا قریه کبیره عام فهم تعریف او بنیایي چه عامه
المسلمین ددې خیر کثیر نه محروم نه کړې شي، او خصوصاً ددې الحاد
زندقي او بې دیني په زمانه کنبی مسلمانانو ته ددې اسلامی شعائرو په
ذریعه زیات نه زیات فائده اورسولې شي؟

۳ په دې موضع شادی دهمیال کنبی تقریباً د شپيته کالو نه او د بعضي
روایتونو مطابق د سلو کالو نه جمعه ادا کيږي. او دا قیام یو جید عالم
طرفه منسوب کولې شي، د بعضي روایتونو مطابق دلته څه مودې دپاره د
جمعة المبارک مونځ بند هم شو بیا هم د ډیرې مودې نه شروع شوې دي اوس
پکنبي علمائي کرام مختلف شوې دي. د مانعین جمعه په نزد مذکوره بستی
باندې دمصر په باره کنبی دمشهور تفسیر اطلاق جائز نه وائي، او یوبل
ځایي کنبی د موضع روات کنبی چه ددې بستی نه تقریباً یو نیم میل فاصله
باندې دي هلته د جمعې مونځ ادا کول جائز گنړی او هلته ئې ادا کوي،

د موضع روات تهریف: روات بستی د راوالپنډې نه لاهور طرفته یوولس میله
فاصله باندې د جی تی رود سره نژدې واقع دي، او دنزدې نزدې علاقې
آبادي ته چه نورو ښارونو کنبی د نقل و حمل دپاره بسونه دلته کنبی
اودریږي لیکن مستقل طور باندې د یو ترانسپورت کمیټې څه اده موجود
نه ده، دغه ځایي کنبی پولیس سټیشن دي د جی تی رود نزدې واقع کیدلو
په وجه د مانعین په قول دیرش دکانونه شمال او جنوباً او تقریباً دیرش
څلویښت دکانونه شرقاً او غرباً دواړو طرفونو ته د بازار په شکل کنبی
موجود دي، لس دولس دکانونه پنځه شپږ کوڅو کنبی ځان ځانته هم موجود
دي. دلته نه دژوند ضروریات په آسانۍ سره ملایوږي، د نهې (منگل) په ورځ
د څاروو مندۍ هم لگي تقریباً د نیم میل په فاصلې باندې ریډیو پاکستان

او د هغې کالونې هم ده، یو سب پوست آفس هم دي، په آثار قدیمه کنبی
شاهی قلعه، شاهی قبرستان، او شاهی مسجد هم واقع دي، د بالغانو
آبادی تقریباً زرو پورې ده، او بعضي دوه زره شپږسوه (۲۶۰۰) وائي. اوس
که د پورتنی حقائقو او تعریف مطابق په موضع شادی دهمیال کنبی د
جمعې مونځ جائز نه وي نو آیا آئنده دپاره دا جمعه بندول پکار دي؟
(۴) که د آئنده دپاره جمعه بنده شي نو د فوت شوې ظهر مونځونو قضاء
واجب ده یا نه؟

(۵) تقریباً سل کاله یا څه کم زیات نه جمعه کولو والا عام مسلمانان او
علمائي کرام چه مړه شوې دي، دهغوی د ظهر فوت شوې مونځونو په عوض
کنبی به فدیہ ورکولې شي یا نه؟

(۶) کومو علمائي کرامو چه ددې بستی حالات او مواضعات ښکاره لیدلي
او د جمعې د جواز فتویٰ ئې ورکړي او بالفعل ئې جمعه کړې ده اوس د جمعې
د ناجائز کیدلو په صورت کنبی د هغوی دپاره څه حکم دي؟

(۷) که په موضع شادی دهمیال کنبی جمعه ناجائز ده نو کومو مانعینو چه
دخپلو دلائلو په موجود گي کنبی ناجائزه گرځولي او دي ځایي دمجازینو د
تحقیق مطابق جمعه جائز گنړلو او لوستونکو والا ئې بد عتیان گرځولي، د
هغوی دپاره په شرع متین کنبی څه حکم دي؟

(۸) په موضع روات کنبی چه چرته مانعین ځي او د جمعې مونځ کوي، د
پورتنی بیان او تعریف مطابق د جمعې مونځ ادا کول څنگه دي؟ او که وی نو
آبادي والا جمات پریخودل د مذهبی اختلافاتو دیوبندي، بریلوی پیش نظره
بل ځایي شاهی قبرستان والا شار جمات کنبی جمعه کول څنگه دي حالانکه
دواړه فریقین حنفی مذهب والا دي.

(۹) که په دواړه کلو کنبی جمعه جائز ده نو د مانعینو خپله بستی موضع
شادی دهمیال پریخودل او د بلې بستی موضع روات کنبی یو نیم میل تلل
او جمعه کول څنگه وي؟

(۱۰) بستی شادی دهمیال چه په پنځو بستیانو مشتمل ده، آیا په دي

مرکزی بستی کنبی د جمعی د جائز کیدلو په صورت کنبی ددې بستی په دویمه حصه (بیروالیان) چه داخلي شادی دهمیال دې، کنبی دجمعی مونځ ادا کول جائز یانه؟ ځکه چه اوس په دغه بستی کنبی هغه جمعی کیږي کومه چه په شادی دهمیال کنبی کیدله.

(۱۱) آیا په دې مرکزی بستی موضع شادی دهمیال کنبی د جمعی د جواز په صورت کنبی ددې موضع دیوې بستی نه علاوه په دویمه بستی کنبی هم ځان له جمعی قائم کیدلې شی یعنی دوه یا درې ځایه جمعه ادا کړې شی او دې وخت کنبی به د بستی شادی دهمیال پنځه وارو مواضعاتو ته ځان ځانله درجه ورکولې کیدې شی یا نه؟

(۱۲) که په شادی دهمیال کنبی جمعه ناجائزه نو موضع روات ته یو نیم میل فاصله وهل د جمعی دپاره تلل څنگه دي، یعنی ضروری دی یانه؟
(۱۳) که موضع شادی دهمیال د مذکوره تعریف او حقائقو باوجود حکمی بنار جوړنه شو، نو موجوده بې دینی او الحاد او گمراهی چه مخې ته کیښودې شی او صرف د تبلیغ په خاطر جمعه ادا کړې شی او احتیاط الظهر هم او کړې شی نو گنجائش به وی یانه؟ بینوا توجروا المستفتی: ناظم نشریات مدرسه فیض القرآن سودگنگال

الجواب: واضحه دي وی چه کتاب الله (قران) اگر چه په ظاهره سره د مصر (بنار) د تقید او تخصیص نه خالی دي لیکن په حقیقت کنبی مصر سره مقید او مخصوص دي ځکه چه دا آیت عام مخصوص البعض دي اجماعاً، لان صلاة الجمعة لا تصح في المفازة والبحر بدليل ان النبي عليه السلام صلى الظهر يوم الجمعة بعرفات ولم يأمر لاحد من اهل مكة وغيرهم ان يصلوا الجمعة قلت والبحر كالمفازة فحكمها واحد،

او مسلمه قاعده ده چه عام مخصوص البعض تخصیص په خبر واحد سره جائز دي او بلا شک وشبهې دلته خبر واحد موجود دي،

وهو ما روى عن علي مرفوعاً وموقوفاً لا جمعة ولا تشریق ولا فطر ولا اضحی الا فی مصر جامع، والموقوف اصح وهو فی حکم المرفوع لانه لا یدرک بالرائ، لهذا دجمعی مونځ به صرف په مصر کنبی ادا کولې شی.

یؤید حدیث تناوب اهل القرئ وحديث الاقامة فی قبایدر اسبوعین كما فی رواة، وحديث جوائی حيث لم یجمع فی القرئ التي بین الملینة وجوانا وغير ذلك، باقی پاتې شوي تحقیق چه مصر کوم ځای ته وئیلې شی نو په دې کنبی فقهای کرام مختلف دي. که ددې ټولو اقوالو متعلق د معلومولو اراده وی، نو بحر ص ۱۴۰ جلد ۲ مسبوط امام سرخسی ص ۲۳ جلد ۲ ردالمحتار ص ۴۳۸ جلد ۱ عینی شرح هداية ص ۹۸۳ جلد ۱ بدائع ص ۲۵۹ جلد ۱ ته دي مراجعت او کړې، خصوصاً آخر الذکر دا ډیر په تفصیل سره ذکر کړې، او په آخر کنبی ئې فرمائیلې دي،

وروی عن ابی حنیفة انه بلدة كبيرة فيها سكك واسواق ولها رساتيق وفيها وال يقدر على انصاف المظلوم من الظالم بحكمه وعلمه او علم غيره والناس يرجعون اليه في الحوادث وهو الاصح، انتهى،

یعنی صاحب بدائع دا تعریف غوره کړې دي هغه دادي: هو بلدة كبيرة فيها سكك واسواق ولها رساتيق ويخرج الناس الى الوالى فيما وقعت لهم من الحوادث،

لیکن دغور کولونه پس معلومیږي چه دا اختلاف عنوانی نه دي، دټولو مصداق یو دي، ټولو علماؤ د خپلې خپلې زمانې په اعتبار سره چه کوم علامات په مصر کنبی موندلې کیږي ذکر کړي دي که بالفرض دا اختلاف په معنون کنبی شی نو اکثر تعریفونه به مطرد او منعکس نه کیږي. وللتفصیل موضع آخر، نو بس مصر یو فردی التصور خیز دي او تعریف حقیقی په دې تعریفونو کنبی د صاحب تحفه غوره معلومیږي یا هغه تعریف معلومیږي کوم چه بدائع اختیار کړي، لیکن د والی او حاکم وجود او اشتراط په تعریف حقیقی کنبی غیر معتبر دي، ځکه چه معنی شرعی هغې معنی ته وئیلې شي، چه کومه شارع معتبر کړې وی، او په قران شریف کنبی الله تعالی د مصر او مدینه اطلاق په هغه مقاماتو باندې هم کړې دي چه بالکل دارالحرب وو او د بعضې حاکم او والی تحقیق هم نامعلوم دي، دغه شان صحابه کرامو به په مدینه کنبی د جمعی مونځ کولو د هجرت نه مخکې، حال دا چه په مدینه کنبی نه حاکم وو او نه والی وو.

روی ابو داؤد عن عبد الرحمن بن كعب عن ابيه انه كان اذا سمع النداء ترحم لاسعد بن زرارة قال لانه اول من جمع بنا في هزم النبت في موضع في داخل المدينة ، وفي استيعاب ابن عبد البر ان اسعد بن زرارة كان اول جمع بالمدينة في هزيمة من حرة (بذل ص ۱۷۱ جلد ۲) وفي المعرفة قال الزهري لما بعث رسول الله ﷺ مصعب بن عمير الى المدينة ليقراءهم القرآن جمع بهم . (بذل ص ۱۷۰ جلد ۲).

اود صحيح رواياتونه ثابتة شوي ده چه د پیغمبر ﷺ په ژوند کښې په جواثا کښې د جمعې مونځ قائم شو، حالانکه جواثا د صدیق اکبر رضی الله عنه په دور خلافت کښې فتح شوي دي.

قال صاحب معجم البلدان جواثا بالضم وبين الالفين ثاء مثلثة يمد ويقصر وهو علم مرتجل حصن لعبد القيس بالبحرين فتحه العلاء بن الحضرمي في ايام ابي بكر الصديق رضي الله عنه (بذل ص ۱۶۹ جلد ۲)

پس ددې دليلونو په بناء باندې د مصر شرعي په تعريف حقيقي کښې د والي او حاکم وجود ضروري نه دي، او دا تعريف په موضع روات باندې صادق او په شادي دهميال باندې صادق نه ده، لهذا په روات کښې د جمعې مونځ کول جائز دي او په شادي دهميال کښې دمسلك حنفی خلاف دي، باقي پاتې شو دا تحقيق چه که عوام د جمعې د مونځ نه منع شي نو دا يقين يا ظن غالب به وي چه هغوی به نه مصر ته لاړ شي او نه فنا دمصرته او نه به د ظهر مونځ او کړي او نه به د وعظ اوريدلو دپاره چرته حاضر شي نو په داسې صورت کښې که په هغه کلو کښې چه چرته د يو امام شرط موجود وي که د جمعې مونځ قائم کړي شي او روستو احتياطي مونځ ادا کړېشي نو د اعتراض قابل به نه وي،

ونظيره ما في درالمختار وكره صلاة مع شروق الا العوام فلا يمنعون من فعلها لانهم يتركونها والاداء الجائز عند البعض اولي من الترك، انتهى، او په کومو کلو کښې چه دائمه اربعه نه د يو امام هم څه شرط موجود نه وي نو هلته کښې د جمعې مونځ کول به قابل انکار وي. ددې تمهيد نه پس مختصر جوابونه على الترتيب ليکلي شي:

(۱) ناجائز دي که د عوامو د فتنې خطر نه وي د فتنې نه مراد دادې چه نه به ښار ته ځي او نه به فنا د مصر ته ځي او نه به د ظهر مونځ کوي.

(۲) په صحيح او حقيقي تعريف کښې د بالغانو د شميره څخه دخل نشته او عام فهم تعريف هم معلوم دي، کما مر في التمهيد

(۳) که فتنه نه وي نو بند دي کړي.

(۴) که احتياطي مونځ ئې نه وي کړي نو قضاء واجب ده،

قال المقدسي ذكر ابن الشحنة عن جده التصريح بالندب وبحث فيه بانه ينبغي ان يكون عند مجرد التروهم، اما عند قيام الشك والاشتباه الجمعة فالظاهر الوجوب ونقل عن شيخ ابن الهمام ما يغيره. (ردالمحتار ص ۷۵۶ جلد ۱) وقال العلامة الشامي ناقلا عن الجواهر لو صلوا في القرى لزمهم اداء الظهر (۷۳۸ جلد ۱).

(۵) فديه ورکول بهتر دي، (لعدم الوصية)

(۶) کله چه د مصريو تعريف هم په دي مقام باندې صادق وي اگرچه هغه ضعيف وي نو په دغه مقام کښې د جمعې مونځ کونکو او فتوي ورکونکو خلقو باندې دي اعتراض نه کوي.

(۷) اصل حکم ددې صحيح دي.

(۸) د مفتي به قول په بنا د جمعې تعدد جائز دي. (درمختار)

(۹) روات ته تلل ضروري دي (وهكذا حكم القرى القريبة من مصر)

(۱۰) واضح وئيلې شوې دي چه په صحيح قول سره دا مصر نه دي،

(۱۱) په يو کښې هم د جمعې مونځ قائم کول د مسلك حنفی موافق نه دي.

(۱۲) کله ضروري دي.

(۱۳) چه عوام نه ښار ته ځي او نه ظهر کوي او په دي مقام کښې دائمه اربعه نه د يو هم څه شرط موجود وي نو جمعته کول بشرط اذائي احتياطي قابل اعتراض نه دي، وهو الموفق

فصل فی الخطبة

د جمعې او عیدین د خطبې د الفاظو مقدار او حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو امام د جمعې او اخترونو په خطبه کښې اول (نحمده ونصلی علی رسوله الکریم) تعوذ او تسنیمه او یو سورت او لولې او کینی بیا په دویمه خطبه کښې الحمد لله محمد ونستعینه، الخ او لولې او ختمه ئې کړی، آیا شرعاً دا خطبه صحیح ده؟ بعضې خلق وائی چې دا خطبه صحیح نه ده، ځکه چې په کومه خطبه کښې د صحابه کرامو نومونه نه راځي هغه خطبه نه وي، آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام حیدر ټیکسلا ۵ نومبر ۱۹۷۴

الجواب: په دې قدر خطبې سره فرض او شرط پوره کیږي لهذا د جمعې مونځ وغیره به صحیح وی البته دا خطبه د سنتو نه خلاف وي،

لان المسنون فی الخطبة الاولى ان تكون مشتملة على الحمد والصلوة والتشهد، والتذكير والقرآن والثانية على الحمد والصلوة والتشهد والدعاء والقرآن كما فی البدائع والتجنيس فليراجع (۱). وهو الموفق

د جمعې په ورځ په خطبه کښې یا د خطبې

نه مخکښې د وعظ او نصیحت حکم

سوال: علمائې کرام دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د جمعې په ورځ خطبه جمعه کښې د وعظ او نصیحت څه حکم دې؟ فرض دی یا سنت دی او یا

(۱) قال العلامة علاء الدين الكاساني: ينبغي ان يخطب خطبة خفيفة يفتح فيها بحمد الله تعالى، ويثنى عليه، ويتشهد ويصلي على النبي ﷺ، ويعظ، ويذكر، ويقرأ سورة ثم يجلس جلسة خفيفة، ثم يقوم فيخطب خطبة اخرى يحمد (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

مستحب دی؟ ځکه چې په بعضې مقاماتو کښې صرف خطبه لولې او اخیږي نور تونو سره مونځ ختموی نو آیا وعظ ونصیحت ضروري نه دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عنایت مجیب خټک سب پوست ماستر چترال

الجواب: په اولنۍ خطبه کښې په عربی کښې وعظ کول مسنون دی او په نورو ژبه کښې وعظ کول خلاف سنت دي، (۱) او د خطبې نه مخکښې په هره ژبه کښې وعظ کول مستحب دي (۲)

د جمعې او اخترونو په خطبه کښې د پنجابین

ژبې شېرونه ونیل خلاف سنت دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د جمعې او اخترونو په (بقیه حاشیه) الله تعالى، ويثنى عليه ويصلي على النبي ﷺ ويدعو للمؤمنين والمؤمنات. (بدائع الصنائع ص ۵۹۱ جلد ۱ سنن الخطبة)

(۱) قال العلامة عبد الحى الكهنوى: فانه لا شك فى ان الخطبة بغير العربية خلاف السنة المتوارثة من النبي ﷺ والصحابة فيكون مكروه تحريماً وكذا قراءة الاشعار الفارسية والهندية فيها. (عمدة الرعاية حاشية شرح الوقاية ص ۲۳۲ جلد ۱ باب الجمعة)

(۲) يدل بجواز الوعظ قبل الخطبة حديث ابى داؤد عن سمرة بن جندب ان نبى الله ﷺ قال احضروا الذكر وادنوا من الامام فان الرجل لا يزال يتباعد حتى يؤخر فى الجنة وان دخلها. (سنن ابى داؤد ص ۱۶۵ جلد ۱ باب الدنو من الامام عند الموعظة)

وهكذا يدل على الجواز بالوعظ قبل الجمعة اذن عمر لتميم دارى: واخرج ابن عساكر عن خميد بن عبد الرحمن ان تميماً الدارى استأذن عمر فى القصص سنين فابى ان يأذن له، فاستأذنه فى يوم واحد فلما اكثر عليه قال له: ماتقول؟ قال: اقرأ عليهم القرآن وامرهم بالخير وانها هم عن الشر قال عمر: ذلك الذبح، ثم قال: عطف قبل ان اخرج فى الجمعة فكان يفعل ذلك يوماً واحداً فى الجمعة.

(الموضوعات الكبرى لملا على قارى ص ۴۲ رقم حديث ۱۲۷ مقدمة)

خطبہ کنبی د پنجابی او نورو ژبو شعرونه لوستل جائز دی یا نه؟ بینوا

توجروا

المستفتی: مولوی عبدالرحیم سیر ډاک هزاره... ۱۹۲۹ء ۱۲۱۲۴

الجواب: د عربی نه علاوه بل لغت لوستل (په خطبه کنبی) خلاف سنت دی ځکه چې په خیر القرون کنبی ډیر عجمی ملکونه فتح شول او په ډیرو ښارونو کنبی جمعه قائم کړې شوه او سره ددې چې بعضې صحابه کرام په فارسی وغیره پوهیدل او وئیلې ئې شوه، او مخاطبین په عربی نه پوهیدل خو خطبه به په عربی ژبه کنبی لوستلې کیدله. (۱)

د امام د اجازت نه بغير په جمات کنبی وعظ او تقرير كول

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې په یو جمات کنبی د محلي د امام درضا مندئ نه بغير د جمعی په ورځ یا بله ورځ باندې څوک غیر کس په ممبر باندې وعظ یا تقرير کولې شي؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاضی حبیب السلام پیر سباق نوشهره... ۱۷ محرم ۱۴۱۱

(۱) قال العلامة عبد الحئی الکهنوی: فی آکام النفائس فی اداء الاذکار بلسان الفارسی: الکراهة النماهی لمخالفة السنة لان النبی ﷺ واصحابه قد خطبوا دائماً بالعربية ولم ينقل عن احد منهم انهم خطبوا خطبة ولو خطبة غیر الجمعة بغير العربية (الی ان قال) الخطبة بالفارسية التي احلّوها واعتقدوها وحسنها ليس الباعث اليها الا علم فهم العجم اللغة العربية وهذا الباعث قد كان موجوداً فی عصر خیر البرية وان كان فيه اشتباه فلا اشتباه فی عصر الصحابة والتابعين ومن تبعهم من الائمة المجتهدين حيث فتحت الامصار الشاسعة والديار الواسعة واسلم اكثر الجيش والروم والعجم وغيرهم من الاعجام وحضروا مجالس الجمع والاعیاد وغيرها من شعائر الاسلام وقد كان اكثرهم لا يعرفون اللغة العربية ومع ذلك لم يخطب احد منهم بغير العربية ولما ثبت وجود الباعث فی تلك الازمنة وفقدان المانع والتكاسل وهذه معلوم بالقواعد المبرهنة لم يبق الا الكراهة التي هي ادنى درجات الضلالة الخ. (مجموعة الفتاوى ص ۲۸۶، ۲۸۷ جلد ۱ كتاب الصلوة)

الجواب: د ا وعظ او تقرير د امام الحئی او د محلي داهل حل وعقد د اجازت نه بغير ناجائز دي. (۱) البته کله چې امام نه پخپله تقرير کولې شي اونه بل واعظ او مقرر ته اجازت ورکوي نو دا امام ضدي او معاند دي، وهوالموفق

د جمعی په خطبه کنبی د والسلطان العادل

ظل الله فی الارض الخ. لوستلو حکم

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې د (والسلطان العادل ظل الله فی الارض من اهان سلطان الله فی الارض اهانه الله) وئیل صحيح دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: برادر مولانا لطيف الله صاحب... ۱۹۸۲ء ۱۷۱۴

الجواب: داد حديث الفاظ دي (۲) ددې په خطبه کنبی ذکر کول قابل اعتراض

(۱) قال الحصكفی: والخيار الى القوم فان اختلفوا اعتبر اكثرهم ولو قدموا غير الاولى استأثر بلا الم واعلم ان صاحب البيت ومثله امام المسجد الراتب اولی بالامامة من غير مطلقاً، قال ابن عابدين: ای وان كان غيره من الحاضرين من هو اعلم واقراً منه. (الدر المختار مع ردالمحتار ص ۴۱۳ جلد ۱ باب الامامة)

فی المنهاج: (قوله فلا يومهم) والراجع انه مخصوص بما لم يؤذن له لحديث مسعود البدري قال قال رسول الله ﷺ لا يؤم الرجل في بيته ولا في سلطانه ولا يجلس على تكرمته الا باذنه رواه ابوداؤد، وروى احمد ومسلم لا يؤم الرجل الرجل في سلطانه ولا يقعد في بيته على تكرمته الا باذنه ورواه سعيد بن منصور ولكن قال فيه لا يؤم الرجل الرجل في سلطانه الا باذنه.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۳۸ جلد ۲ باب من زار قوماً فلا يصل بهم)

(۲) عن زياد بن كسيب العدوي: قال كنت مع ابي بكره تحت منبر ابن عامر وهو يخطب وعليه ثياب رقاق فقال ابو بلال انظروا الى اميرنا يلبس ثياب الفساق فقال ابو بكره اسكت سمعت رسول الله ﷺ يقول من اهان سلطان الله في..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

نہ دی البتہ د موجودہ زمانی سلاطینو ته عادل وئیل قابل اعتراض دی، (۱) وهو الموفق

د خطبہ دوران کنبی د قعدی په شکل کنبی کیناستل نه مطلوب دی نه ممنوع دی سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه د خطبې دوران کنبی د قعدی په شکل کنبی کیناستل سنت دی یا واجب او په حدیث کنبی ددی متعلق څه راغلي دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: اختر اسلام نو شهره کینت... ۲۹ محرم ۱۴۰۱ هـ

الجواب: د خطبې په دوران کنبی د قعدی په شکل کنبی کیناستل نه مطلوب دی او نه ممنوع دی،

لما فی ابی داؤد: فاذا جل فی المسجد اصحاب النبی ﷺ فرأيتهم محتبين والامام یخطب (ص ۱۵۸ جلد ۱) ﴿۲﴾ وقال الطحاوی فكان الاولیٰ بنا ان نحملها علی الحبوة المستانفة فی حال الخطبة لانه مکروه فی الخطبة وتكون الحبوة التي كانوا یفعلونها حبوة كانوا یستعملونها قبل الخطبة فیخطب الامام وهم فیها ﴿۳﴾. وهو الموفق

(بقیه حاشیه) الارض اهاته الله، رواه الترمذی وقال هذا حدیث حسن غریب وعن ابن عمر ان النبی ﷺ قال ان السلطان ظل الله فی الارض یاوی الیه کل مظلوم من عباده فاذا عدل کان له الاجر وعلى الرعية الشکر واذا جار کان علیه الاصر وعلى الرعية الضبر، رواه البيهقی فی شعب الايمان. (مشکوٰۃ المصابیح ص ۳۲۱، ۳۲۳ جلد ۲ کتاب الامارة)

﴿۱﴾ قال العلامة حصکفی: ويندب ذکر الخلفاء الراشدين والعلمین لا الدعاء للسلطان وجوزه القهستانی ويكره تحريما وصفه بما ليس فيه. (الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۵۹۹ جلد ۱ قبیل مطلب فی قول الخطيب اعوذ بالله من الشيطان الرجيم)

﴿۲﴾ (سنن ابی داؤد ص ۱۶۵ جلد ۱ باب الاحتباء والامام یخطب ابواب الجمعة)

﴿۳﴾ وفي المنهاج: وقد ثبت الاحتباء عن كثير من الصحابة والتابعين فی سنن ابی داؤد، قال ابو داؤد لم یبلغنی ان احدا كرهاها الا عبادة بن نسی، (بقیه حاشیه په رارواڼه صفحه)

د جمعې په ورځې جمات کنبی ټیپ شوي تقرير

اورول نه مطلوب دی او نه ممنوع دی

سوال: علمائی دن دی مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه د جمعې په ورځ د خطبې او مونځ نه مخکښې د یو عالم ټیپ شوي تقرير په ممبر باندې کینودل او جمات کنبی اورول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: متعلم جامع معه حقانیه..... ۲۵۱۲۱۹۷۵

الجواب: ټیپ شوي تقرير په جمات کنبی اورول نه ممنوع دی او نه مطلوب دی البتہ گانې بجانې اوریدل هر ځانې کنبی ممنوع دی.

لان العکس ههنا مماثل الاصل فی الاثر المخصوص فكذا فی الحكم الشرعی كما فی حدیث النهی نعت المرأة عند زوجها وفيه كانه ينظر اليها فافهم ﴿۱﴾. وهو الموفق

د جمعې په خطبه کنبی د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د نوم اخستلو حکم

سوال: یو خطیب صاحب د جمعې په خطبه کنبی د خلفائې راشدینو د نومونو سره د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه نوم هم اخلی. د مقتدیانو د طرفه دا

(بقیه حاشیه) قالوا التوفيق والله اعلم ان النهی محمول علی استیناف الحبوة فی حال الخطبة لان فی ذلك اشتغالا عن الخطبة بغيرها، والصحابة كانوا یحبون قبلها فیخطب الامام وهم علی ما كانوا علیه من الاحتباء ففعلهم غیر الذی نهی عنه کذا فی المعارف عن مشکل الطحاوی، اعلم ان مناط النهی هو مخافة النوم لانه یجلب النوم، علی انه هیئة لا یكون معها تمکن، فربما تفضی الی انتقاض الطهارة فیمنعه الاشتغال بالطهارة عن استماع الخطبة مع ما یتوقع منه من الافتان فی الصلوة لغلبة الحياء ممن یخلو عن علم یسوسه وورع یحجزه کذا قال التوربشتی. (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۶۲ جلد ۳ باب ماجاء فی کراهية الاحتباء والامام یخطب)

﴿۱﴾ عن عبد الله بن مسعود قال قال النبی ﷺ لا تبأشر المرأة المرأة فتتعتها لزوجها كانه ينظر اليها. (الصحيح البخاری ص ۷۸۸ جلد ۲ باب لا تبأشر المرأة المرأة فتتعتها لزوجها)

اعتراض او شو چه د حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ نوم هغه خائنی کنبیٰ اخستلی کیری چرته چه شیعه گمان وی دلته شیعه گمان نشته دی. لهذا دا نوم دی نه اخستی کیری نو خطیب صاحب دا جواب ورکړو چه که شیعه وی یا نه وی. دا نوم به اخستی کیری ددی نه پس یو مقتدی او وئیل چه د ټولو صحابه کرامو نومونه په نمبر نمبر اخله گنی دا به هم پریخودی کیری، نو جواب راو لیری؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ولی الرحمان خطیب جامع مسجد مانسهره ۱۹۷۷ء ۱۲۱۸۱۰
الجواب: واضحه دی وی چه په خطبه کنبی د خلفائی راشدینو او عمینو ذکر مندوب دی.

کما فی شرح التنویر ویندب ذکر الخلفاء الراشدين والعلمین (هامش ردالمحتار ص ۵۲۳ جلد ۱) ﴿۱﴾

او د نورو صحابه کرامو ذکر (بحوصه) نه مندوب دی او نه ممنوع دی، البته دیو صحابی توهین فسق، ممنوع او ضلالت دی،

کما فی ردالمحتار ص ۲۹۳ جلد ۳ لما فی الاختیار اتفق الائمة علی تضلیل اهل البدع اجمع وتخططهم وسب احد من الصحابة وبغضه لا یكون کفراً لکن یضلل الخ ﴿۲﴾ پس نه اصرار مناسب دی او نه انکار مناسب دی خاص طور سره چه کله د حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ متعلق ډیر خلق د بدگمانی شکار شوی دی. وهو الموفق

د دویم اذان او خطبی په مینځ کنبی جومات د پاره چنده کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه د دویم اذان نه پس د خطبی په وخت کنبی د جومات د پاره چنده کولې شی ایادا جائز دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: نامعلوم ۱۹۷۱ء ۱۹۱۰ ۲۵

الجواب: مناسب داده چه د اذان ثانی نه منځ کنبی دې چنده جمع کړېشی،

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۹۹ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۳۲۱ جلد ۳ مطلب مهم فی حکم سب الشخین باب المرتد)

داذان ثانی او د خطبی د ارادې نه پس چنده کول جائز دي، بدل علیه ما فی شرح التنویر اذا خرج الامام من الحجرة ان كان والاقيامه للصعود (شرح المجمع) قلت وفي حكمه بقاء المقرر قاعداً عند انتهاء التقرير وقصد الخطبة، قلت واما حديث سليك الغطفاني فقيل مخصوص وقيل لم يشرع في الخطبة بعد توقف فلا صلاة ولا كلام خلا قضاء فائتة لم يسقط الترتيب بينها وبين الوقتية اه ﴿۱﴾ او توقف عنها، قلت هذان التاويلان ضعيفان اما الاول فلورود الحديث العام واما الثاني فلعدم صحته على مذهب الائمة وقيل منسوخ وهو الراجح عند التحقيق وللتفصيل مقام آخر ﴿۲﴾. وهو الموفق

د جمعی په دواړو خطبو کنبی تقرير کول

د مونځ د پاره نقصان ورکونکې نه دي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه د جمعی په دواړو خطبو کنبی که تقرير او کریشی نو مونځ کنبی څه نقصان راځي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عزیز الرحمان متعلم حقانيه ۱۲۳ مارچ ۱۹۷۵

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۶۰۵ جلد ۱ باب الجمعة)

﴿۲﴾ وفي المنهاج: واجيب عن حديث الباب بوجوه الاول ان النبي صلی اللہ علیہ وسلم امسك عن الخطبة فارتفع المانع والثاني ان ذلك كان قبل شروعه في الخطبة والثالث ان هذا الحكم مخصوص بسليك، وفيه نظر لان الاختصاص لا يثبت بمجرد الادعاء والرابع انه منسوخ بما ذكرنا كما جنح اليه العيني تبعاً للطحاوي والخامس انه مرجوح لانه معارض بالمحرم الخ.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۵۹، ۶۰ جلد ۳ باب في الركعتين اذا جاء الرجل والامام يخطب)

الجواب: خطبه خلاف سنت شوه. (١) به مونخ كنبى هيخ نقصان نشته دي. وهو الموفق.

(١) قال العلامة ابى بكر الحداد اليمنى: يخطب خطبتين يفصل بينهما بقعدة..... ومقدار الجلوس بينهما عند الطحاوى مقدار ما يحسن موضع جلوسه من المنبر وفى ظاهر الرواية مقدار ثلث آيات كذا فى الفتاوى قال فى النهاية وهذه القعدة عندنا للاستراحة وليست بشرط وعند الشافعى شرط حتى لا يكتفى عنده بالخطبة الواحدة وان طالت.

(الجمهورية النيرة على مختصر القدورى ص ١٠٤ جلد ١ باب الجمعة)

وقال الحافظ بن حجر العسقلانى: (قوله يخطب خطبتين يقعد بينهما) وصرح به فى رواية خالده بن الحارث قبل ولفظه: كان يخطب قائماً ثم يقعد ثم يقوم وللنسائى والدارقطنى من هذا الوجه كان يخطب خطبتين قائماً يفصل بينهما بجلوس..... ورواه ابو داود بلفظ: كان يخطب خطبتين كان يجلس اذا صعد المنبر حتى يفرغ المودن ثم يقوم فيخطب ثم يجلس فلا يتكلم ثم يقوم فيخطب، واستفيد من هذا ان حال الجلوس بين الخطبتين لا كلام فيه..... واستدل به الشافعى فى ايجاب الجلوس بين الخطبتين لمواظبته عليه السلام على ذلك مع قوله صلوا كما رأيتمونى اصلى..... وقال صاحب المغنى لم يوجبها اكثر اهل العلم لانها جلسة ليس فيها ذكر مشروع فلم تجب.

(فتح البارى شرح صحيح البخارى ص ٢٢١ جلد ٣ باب القعدة بين الخطبتين يوم الجمعة) وفى المنهاج: (الجلوس بين الخطبتين) وهو سنة عند الجمهور خلافاً للشافعى فانه شرط عنده وهى رواية عن احمد واستدل الشافعى على مواظبته عليه السلام عليه وقال صلوا كما رأيتمونى اصلى، قلنا محض فعل الرسول لا يدل على الفرضية والا فيلزم ان لا نبغى فى الصلاة سنن واداب، وفى شرح التتوير يجلس بينهما بقدر ثلاث آيات على المذهب وتاركها مسيى على الاصح.

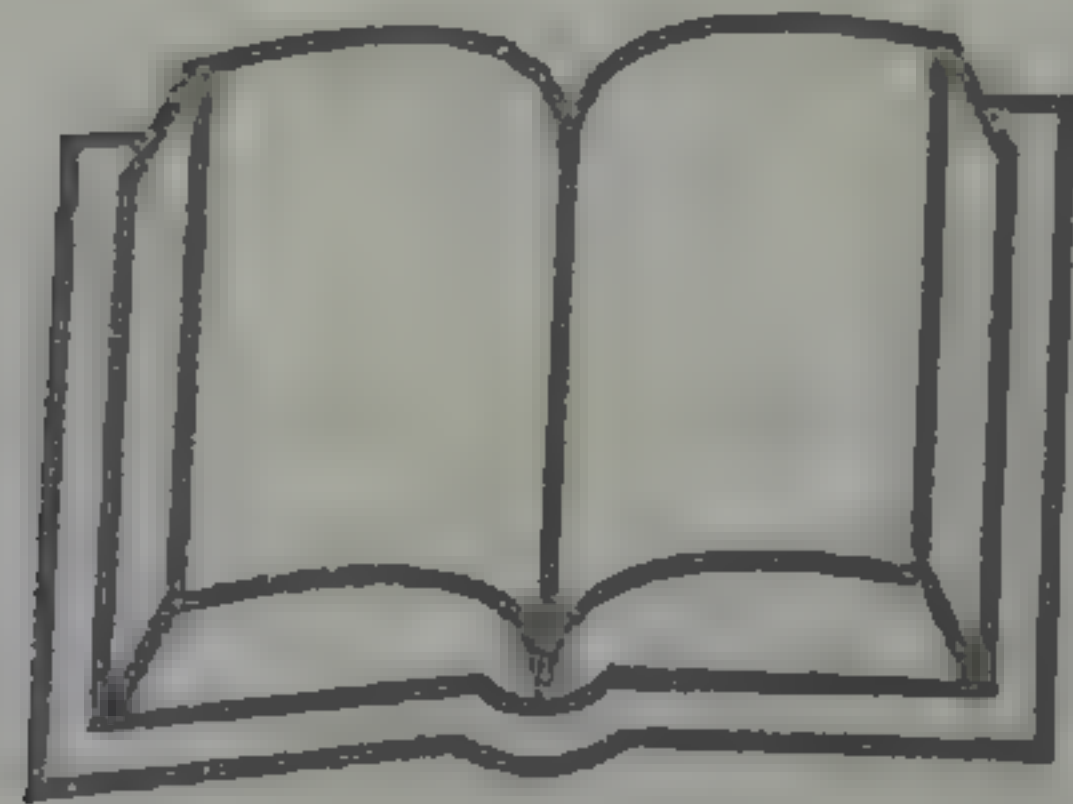
(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ٥٦ جلد ٣ باب ماجاء فى الجلوس بين الخطبتين)

.....

فتاوى ديوبند ياكستان المعروف

فتاوى فريديه دريم جلد

باب صلاة العيدين

.....

باب صلاة العیدین

پہ نسخو د اختر مونخ واجب نہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ آیا پہ نسخو باندی کورونو کنبی یو اخی د اخترونو مونخ واجب دی یا نہ؟ بینوا توجروا المستفتی: خائستہ رحمان متعلم حقانیہ..... ۲۳ ذی قعدہ ۱۳۹۴ھ

الجواب: پہ نسخو باندی د اختر مونخ واجب نہ دی لکہ خنگہ چہ جمعہ واجب نہ ده، (۱)

بل يكون علم وجوب صلاة العيد اولی لان شانها دون شان الجمعة. وهو الموفق

د اخترونو پہ مانخہ کنبی د شافعی امام اقتداء صحیح ده

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ شوافع د اختر مونخ د سنتو پہ نیت ادا کوی او احناف ئی د واجبو پہ نیت ادا کوی، آیا سنتو کولو والا پسپی د واجب کولو والا اقتداء صحیح ده؟ بینوا توجرو

المستفتی: الحاج عنایت ولی حقانی بنکاک..... ۱۹۷۴ء/۱۱/۳

(۱) قال العلامة ابن نجيم: (قوله ولا يحضرن الجماعات) لقوله تعالى 'وقرن في بيوتكن وقال ﷺ صلواتها في قعريبتها افضل من صلواتها في صحن دارها وصلواتها في صحن دارها افضل من صلواتها في مسجدها وبيوتهن خير لهن ولانه لا يؤمن الفتنة من خروجهن اطلقه فشمّل الشابة والعجوز والصلاة النهارية والليلية قال المصنف في الكافي والفتوى اليوم على الكراهة في الصلاة كلها لظهور الفساد. (البحر الرائق ص ۳۵۸ جلد ۱ باب الامامة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن ابن عباس رضي الله عنهما

ان النبي صلى الله عليه وسلم
صلى يوم العيد ركعتين
لم يصل قبلهما ولا بعدهما.

.....(اخرجه السبعة).....

المجواب محترم الحاج عنایت ولی صاحب! بعد از سلام تا چه د کومی مسئلې متعلق تپوس کړې دهغې جواب دادې چه د اختر و مونځ زمونږ په مذهب کښې هم مختلف فیه دې، د امام اعظم ابوحنیفه رحمته الله په نزد واجب دې او د صاحبینو په نزد سنت دې، لهذا دا اقتداء بغیر شک او شبهې نه جائز ده، برابره خبره ده که حنفی د واجب و نیت کوی یا صرف د اختر د مونځ نیت کوی. کما فی الدر المختار و صرح الاقتداء فیه (فی الوتر) ففی غیره اولی ان لم يتحقق منه ما یفسدها فی اعتقاده فی الاصح بشافعی مثلاً لم یفصله بسلام لا ان فصله علی الاصح بهما للاتحاد وان اختلف الاعتقاد، ولما ینوی الوتر لا الوتر الواجب، قال الشامی ما معناه انه لا یلزم نية الوجوب لا انه ممنوع منه، کما فی العیدین للاختلاف (قال العلامة الشامی ای فی الوجوب والسنة وهو علة للعیدین فقط) فلیراجع الی ردالمحتار

ص ۲۲۶ جلد ۱ ﴿۱﴾. وهو الصواب

د اختر د ورځې د پاره دمخکښې نه جامې

تیارول او رقم کینودل صحیح دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د اختر و نو د ورځې د پاره د یو څیز تعین کول مثلاً پیسې کیږدی چه دا د اختر د ورځې د خرچ د پاره دي، یا جامې خوړول او کینودل چه د اختر د پاره دي، آیا دا تعین جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحمان کونړ افغانستان

جواب: جاز اجتماعاً كالوضوء قبل دخول الوقت ويدل عليه ما روى فى بعض كتب

الحديث سموا ضحايكم فانها على الصراط مطاياكم ﴿۲﴾. وهو الموفق

﴿۱﴾ (الدر المختار مع هامش ردالمحتار ص ۲۹۳ جلد ۱ مطلب الاقتداء بالشافعي)

﴿۲﴾ (اللطائف المستحسنة بجمع خطب شهور السنة للكهنوي ص ۱۲۲ الخطبة لعید الاضحى)

د اختر و نو مونځ په صحرا کښې بهتر دي او په

مصر کښې متعددو مقاماتو باندې جا نژ دي

سوال: علمائې کرام دي لاندې مسئلو باره کښې څه فرمائی؟

چه د اختر و نو په مونځ و نو کښې د محلي په جماتونو کښې تقريباً د يو نيم ميل کسانو اجتماع اوشی نو آیا دا صحيح دي؟ او که نه شرعاً عظيم اجتماع مطلوب ده؟ او آیا د اختر د مونځ د پاره د عيدگاه د حدود و د ښار نه بهر کيدل مطلوب شرعی دي؟ که وی نو په موجوده صورت حال کښې د ملتان شهر غالباً يوه عيدگاه هم د ښار نه بهر نه ده، ځکه چه ملتان ښار تقريباً د هر طرفه څلور پنځه ميله ښور شوي دي اوس به څه کيږي؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد رفيق مدرسه رحيميه خرم گيت ملتان شهر

الجواب: (۱) بهتر داده چه د آبادی نه بهر صحرا ته د اختر د مونځ د پاره اوځی.

فی الدر المختار والخروج اليها ای الجبابة لصلاة العيد سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحيح وفيه ايضاً الجبابة وهي المصلى العام قال العلامة الشامی ای فی الصحراء (ص ۵۵۷ جلد ۱ باب العیدین) ﴿۱﴾.

او د اختر د مونځ د پاره جماعت ضروری دي چه د امام نه علاوه د دریو کسانو نه کم نه وی.

فی الدر المختار و اقلها اثنان، وفي ردالمحتار ص ۳۷۲ جلد ۱ وهذا فی غیر الجمعة انتهى، اما فی البحر ای فان اقلها فيها ثلاثة صالحون لا امامته سوى الامام ومثلها العيد لقولهم يشترط لها ما يشترط للجمعة صحة واداء سوى الخطبة ﴿۲﴾. فافهم

(۳) او د اختر مونځ مختلفو ځایونو کښې که په ښار کښې دتنه وی او که بهر وی جائز دي.

فی الدر المختار فی باب العیدین تودی بمصر واحد بمواضع كثيرة اتفاقاً ﴿۳﴾. فقط

﴿۱﴾ (الدر المختار مع هامش ردالمحتار ص ۲۱۲ جلد ۱ باب العیدین)

﴿۲﴾ (ردالمحتار مع هامش الدر المختار ص ۳۰۹ جلد ۱ مطلب فی تکرار الجماعة فی المسجد باب الامامة)

﴿۳﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۲۱۸ جلد ۱ باب العیدین)

د اختر مونخ د پاره شپيته ميله مزل كول د هياچا په نزد واجب نه دي
 سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كښي څه فرمائي چه په يورپ كښي زمونږ
 د ځاني نه شپيته ميله فاصله باند لري وركوتي شان جمات دي هلته لږ شان
 مسلمانان هم دي اوس چه څه هلته د اختر د مونخ دپاره څم نو فرض مونخ
 ضرور قضا كيږي، ځما دپاره هلته د اخرونو د مونخ د پاره تلل ضروري دي
 يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: گل ضمير

الجواب: شپيته ميله لري ځاني ته د جمعي يا اخرونو مونخ د پاره تلل د يو
 امام په نزد هم واجب نه دي. (۱) او خصوصاً چه په دغه تلوو كښي د فرض
 مونخ د قضا كيدلو سخته خطره هم موجود وي. فقط

د جمعي او اختر مونخ كښي تداخل د ائمه اربعه مذهب نه دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كښي څه فرمائي چه كله جمعه او اختريه
 يوه ورځ راشي نو آيا د اختر مونخ او خطبه د جمعي د مونخ او خطبي دپاره
 كفايت كولي شي؟ بينوا توجروا

المستفتي: خائسته رحمان متعلم حقانيه... ۸۱۲۱۱۹۷۴

الجواب: په ائمه اربعه كښي چا په صلاة عيد كښي د تداخل جمعه قول نه دي
 كړي. (۲)

(۱) قال العلامة حسن بن عمار: ولا يجب على من كان خارج المصر ولو سمع النداء من
 المصر سواء كان سواده قريباً من المصر أو بعيداً على الأصح فلا يعمل بما قيل بخلافه، قال
 الطحطاوي: قال في الشرح تنبيه قد علمت بنص الحديث والآثر والرواية عن ائمتنا أبي
 حنيفة وصاحبيه واختيار المحققين من أهل الترجيح أنه لا عبرة ببلوغ النداء ولا بالغلوة،
 والأميال وأنه ليس بشئ فلا عليك من مخالفة غيره الخ.

(الطحطاوي مع مراقي الفلاح ص ۵۰۳، ۵۰۵ باب الجمعة)

(۲) قال الشامي: أما لمذهبنا فلزوم كل منهما قال في الهداية..... (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

لان النبي ﷺ صلها بلا تداخل، وما روى ان من شاء اجزأه من الجمعة فالمراد منه اهل
 العوالي لان النبي عليه السلام رخص لهم، نعم في الاياب بعد صلاة العيد وما روى عن ابي
 الزبير وابن عباس رضي الله عنهما فمحمول على التجميع قبل الزوال او محمول على
 فهمهما انه (ترك الجمعة) رخصة وقد كان لاهل العوالي فقط (۱). وهو الموفق
 (بقيه حاشيه) ناقلاً عن الجامع الصغير عيدان اجتماعاً في يوم واحد فالاول سنة والثاني فريضة
 ولا يترك واحد منهما قال في المعراج احتراز به عن قول عطاء تجزى صلاة العيد عن
 الجمعة ومثله عن علي وابن الزبير قال ابن عبد البر سقوط الجمعة بالعيد مهجور وعن علي
 ان ذلك في اهل البادية ومن لا تجب عليهم الجمعة.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۱۰ جلد ۱ باب العيدين)

(۱) وفي منهاج السنن: (قوله وربما اجتماعاً في يوم واحد فيقرء بهما) فيه رد لزعم الجهال
 ان اجتماع الخطبتين يكون منحوساً، وفيه حجة على من قال بتداخل صلوة الجمعة في صلاة
 العيد وهو عطاء بدليل ما رواه ابو داؤد من حديث زيد بن ارقم ومن حديث ابي هريرة من
 الرخصة في ترك الجمعة لمن صلى صلاة العيد والجواب عنه انه حديث ضعيف في اسناد
 حديث زيد بن ارقم اياس بن ابي رملة وهو مجهول، وفي اسناد حديث ابي هريرة بقية وهو
 متهم بتدليس التسوية علا انه مضطرب رفعا وارسالاً، وعلى تقدير تسليم الصحة يقال انه
 عليه الصلاة والسلام رخص لاهل العوالي دون اهل المدينة كما في رواية البيهقي وكما في
 المعراج عن علي ان ذلك في اهل البادية ومن لا تجب عليه الجمعة، وكما رواه البخاري
 في باب ما يؤكل من لحوم الاضاحي وما يتزود منها عن عثمان انه قال في خطبته يا ايها الناس
 ان هذا اليوم قد اجتمع لكم فيه عيدان فمن احب ان ينتظر الجمعة من اهل العوالي فلينظر،
 ومن احب ان يرجع فقد اذنت له وروى مثله الحاكم عن الفاروق الاعظم.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۳ جلد ۳ باب القواء في العيدين)

بغیر د عذر نہ عید گاہ کنبی مونخ نہ کول خلاف

سنت دی او د محلی پہ جماتونو کنبی جائز دی

سوال: علمائی کرام دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې بلا عذر په عید گاه کنبی مونخ نه کول او په خپلو خپلو محلو کنبی ادا کول څنگه دي؟ آیا (ترک السنه نه دي؟ لکه چې په عینی او نورو کتابونو کنبی دي؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد خلیل فاضل خیر المدارس خطیب مسجد کلان

الجواب: رسول الله ﷺ د باران د وجهې د اختر مونخ په جمات کنبی کړې دي. کما فی ابی داؤد ص ۱۶۳ جلد ۱ عن ابی هريرة رضى الله عنه انه اصابهم مطر فی يوم

عيد فصلى بهم النبي ﷺ صلاة العيد في المسجد ﴿١﴾ او شمیر ئې نا معلوم دي، او د گډیانو، شلیانو دپاره جمات کنبی د اختر مونخ کول جائز دي. او نورو دپاره بلا عذر خلاف سنت دي،

کما فی ردالمحتار ص ۷۷۷ جلد ۱ وفي الخلاصة والخاتمة السنة ان يخرج الامام الى الجبانه ويستخلف غيره يصلى في المصر بالضعفاء ﴿٢﴾،

لیکن چې کله عید گاه په آبادی کنبی دنته وی یا په مخکښې کیدلو او امامت کولو کنبی د جهگړې خطر وې نو بیا په خپلو خپلو جماتونو کنبی د اختر مونخ کول او عید گاه ته نه تلل اهون البلیتین دي، وهو الموفق

په آبادی کنبی دنته عید گاه او د مسجد حکم یو شان دي.

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې که عید گاه چرته په آبادی کنبی دنته وی او د اختر مونخ په جمات کنبی او کړی شی نو آیا دا جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: انور ایوب گدون صوابی ۷۸۲۱۹۸۸

الجواب: مسنون طریقه داده چې عید گاه د ښار نه بهر وي. خو که بهر مناسب

﴿١﴾ (سنن ابی داؤد ص ۱۷۱ جلد ۱ باب يصلى بالناس في المسجد اذا كان يوم مطر)
﴿٢﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۱۲ جلد ۱ مطلب يطلق المستحب على السنة باب العيدين)

ځانې نه وی نو د جمات او د دنته عید گاه یو شان حکم دي. ﴿١﴾ وهو الموفق

د اختر په مونخ کنبی د خلقو د کثرت په

وجه د سجده سهو پریخودل جائز دي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې امام عید په دویم رکعت کنبی تکبیرات او نه لوستل او نیغ رکوع ته لاړو د رکوع نه پس ئې بیا تکبیرات ادا کړل او بیاني رکوع او کړه او سجده سهو ئې اونکړه، آیا دا مونخ صحیح شو یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد رضا دره آدم خیل کوهات..... ۱۶۱۷۱۹۸۴

الجواب: که د اختر په مونخ کنبی د خلقو ډیر تعداد شریک وی نو د تکرار فرض په وجه دا واجب شوي سجده سهو پریخودل جائز دي. (کما فی رد المحتار ص ۷۰۵ جلد ۱ ﴿٢﴾ وهو الموفق

په یو ځانې کنبی پرله پسې ځان خاتمه د اختر مونخ کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې په یو ځانې کنبی یو وخت باندې چې د اختر خطبه اور ولې کیږي نو دویم جمات د اختر دپاره د شریعت په رنډ کنبی جائز دي یا نه؟ زمونږ ځانې کنبی تنازع او اختلاف دي نو دې دپاره شرعی حکم صادر کړئ او ددې نزاع په ختمولو کنبی تعاون او کړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی: سلیمان خان واده فیکتري راوالپنډی..... ۱۶۱۹۱۹۷۹

﴿١﴾ قال العلامة الحصكفي: والخروج اليها اي الجبانه لصلاة العيد سنة وان وسعهم المسجد الجامع هو الصحيح قال الشامي اي في الصحراء بحر عن المغرب.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۶۱۲ جلد ۱ باب العيدين)

﴿٢﴾ قال العلامة الحصكفي: والسهو في صلاة العيد والجمعة والمكتوبة والتطوع سواء والمختار عند المتأخرين عدمه في الاولين لدفع الفتنة كما في جمعة البحر.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۵۵۶ جلد ۱ باب سجود السهو)

الجواب: د اختر د مونځ د پاره د نورو د مونځونو پشان نه عیدگاه شرط دي
اونه جمات، پس مناسب دا ده چه د جهگرو په وخت کښې ځان ځانته ځائي
کښې (۱) يا يو ځاني کښې پرله پسې دي مونځ ادا کړيشی. (۲) وهوالموفق

د عیدینو د خطبې په ضمن کښې يا روستو د
خطبې نه په هیئت اجتماعیه سره د دعا حکم

سوال: عمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د اخرونو په اولنی
خطبه کښې دعا غوښتل جائز دی يا نه؟ او د خطبې نه پس دعا غوښتل څه
حکم لري؟ بینوا توجروا

المستفتی: شیر محمد تله گنگ ضلع اټک..... ۲۳ شوال ۱۴۰۳

الجواب: په خطبه کښې خطیب له په عربی کښې دعا کول پکار دي (۳) او ددې
نه علاوه د خطبې په اول کښې يا آخر کښې يا د اختر د مونځ نه پس په هیئت
اجتماعی سره دعا غوښتل نه مطلوب دی او نه ممنوع دی (۴) وهوالموفق

(۱) قال الحصكفی: :: ولو امکنه اللهاب الی امام آخر فعل لانها تودی بمصر واحد
بمواضع كثيرة اتفاقاً. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ص ۶۱۸ جلد ۱ باب العیدین)
(۲) یوه عیدگاه کښې دویم جمات مکروه دي خود فتنې او فساد خطرہ که وی نو
که د جهگرو د ختمولو د پاره په دغه ځائي کښې دویم جماعت منعقد کړيشی نو
جائز دی. لیکن امام دویم پکار دي، اولنې امام د دویم جمات امام نشی
جوړیدلې، دي صورت کښې به اهون البلیتین معمول جوړول وی. از مرتب

(۳) قال العلامة ابن نجیم: كما روی عن ابی حنیفة انه قال ینبغی ان یخطب خطبة خفيفة
یفتتح بحمد الله ویثنی علیه ویشهد ویصلی علی النبی ﷺ ویعظ ویذکر ویقرأ سورة ثم
یجلس جلسة خفيفة ثم یقوم فیخطب خطبة اخرى یحمد الله تعالی ویثنی علیه ویشهد
ویصلی علی النبی ﷺ ویدعو للمؤمنین والمؤمنات كما فی البدائع.
(البحر الرائق ص ۱۴۷ جلد ۲ باب صلاة الجمعة)

(۴) علامه مفتی کفایت الله دهلوی فرمائی: د اخرونو نه پس دعا غوښتلو فی
الجملة ثبوت خوشته مکرر د موقع د تعیین سره ثبوت نشته. چه د مونځ نه پس یا د
خطبې نه پس. دواړو موقعو کښې چرته په یوه موقعه [بقیه حاشیه په رارواند صفحه]

د اختر د مونځ يا خطبې نه پس دعا کولو

متعلق قول رسول يا فعل رسول ثابت نه دي.

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د احاديثو او فقهي
په رنړا کښې د اختر د مونځ يا خطبې نه پس دعا ثابت ده يا نه؟ د صحيح
بخاری او مسلم په روايتونو کښې د نبی ﷺ په زمانه د زنانو عیدگاه ته
تلل او د مسلمانانو په دعا گانو کښې شریک کیدل صراحة موجود دي، که
دا دعا اجتماعی نه ده نو د شرکت څه مطلب دي او که دعا وی نو اجتماعي
به وی يا انفرادي؟ بینواتوجروا

المستفتی: مزمل حسن گلشن اقبال کراچی..... ۲۲ شعبان ۱۴۰۲ هـ

الجواب: د اختر د مونځ يا خطبې نه پس دعا کولو يا نه کولو متعلق قول
رسول يا فعل رسول مروی نه دي او په حديث کښې چه مروی دي، ويشهدن
دعوة المسلمين (۱) نو دا لفظ دعا، وعظ او عبادت درې واړو ته وئيلې
شی، دا رنگه صلواة استسقاء ته هم وئيلې شی صرف دعا ته نشی وئيلې نو
په داسې احتمالا تو سره دليل نيول خو ډیر ناز بيا دی لکن بيا هم د احتمال
په وجه کونکی باندې سخت انکار کول هم مناسب نه دي،

[بقیه حاشیه] باندې دعا غوښتلو کښې څه مضائقه نشته دي.

(کفایت المفتی ص ۲۹۹ جلد ۳ جهتا باب نماز عیدین)

وقال الامام ولی الله الدهلوی: فابذلهمما بیومین فیهما تنویه بشعائر الملة الحنیفة وضم مع
التجمل فیهما ذکر الله وابوابا من الطاعة لئلا یكون اجتماع المسلمين بمحض اللعب ولئلا
یخلو اجتماع منهم من اعلاء کلمه الله..... وضم معه مقصدا آخر من مقاصد الشریعة وهو ان
کل ملة لا بد لها من عرصة یجتمع فیها اهلها لتظهر شوکتهم وتعلم کثرتهم ولذلك
استحب خروج الجميع حتی الصبیان والنساء وذوات الخدور والحیض ويعترلن المصلی
ویشهدن دعوة المسلمين. (حجة الله البالغه ۲: ۳۱ مبحث فی العیدین)

(۱) وفي المنهاج: (قوله ويشهدن دعوة المسلمين) وفي رواية ابی داؤد يشهدن الخير
ودعوة المسلمين والدعوة تعم الموعظة والذكر وطلب الحاجة.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۷۴ جلد ۳ باب خروج النساء فی العیدین)

لا سيما اذا هو لفظ رواية البخاري فيكون بتكبيرهم ويدعون بدعاءهم ﴿١﴾. فافهم

د اختر د مونخ يا خطبي نه پس دعا كول عفو او مباح ده

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كنيي څه فرمائي څه دعا د اختر د مونخ نه پس كول پكار دي يا د خطبي نه پس؟ بينوا توجروا
المستفتي: مولانا مفتي زرولي خان مدرسه احسن العلوم گلشن اقبال كراچي ۲۷۱۱۲۱۹۸۳ هـ
الجواب: حضور ﷺ نه د اختر د مونخ يا خطبي نه پس دعا كولو يانه كولو متعلق څه روايت مونږ ته نه دي معلوم البته ظاهري طور سره نه كول راجح معلومېږي والا لنقل إلينا، دغه شان د پيغمبر ﷺ نه ددي د منع متعلق هم څه روايت مروى نه دي، نود قواعدو په رنډا كنيي دا دعا عفو او مباح ده. ﴿٢﴾ البته د خارجي عوارضو التزام وغيره په وجه به ناجائز وي. ﴿٣﴾ وهو الموفق

د اختر په ورځ د مصافحي حكم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره كنيي څه فرمائي څه زمونږ ځني كنيي علماء د اختر په ورځ د مصافحي نه منع كوي او فرمائي څه د حديث نبوي ﷺ په رنډا كنيي په جمات كنيي مصافحه كول حرام دي، آيا صحيح دي؟ حال دا څه د اختر په ورځ مصافحي كولو سره اكثر د شمني په دوستي سره بدلېږي؟ بينوا توجروا

المستفتي: داکتر محمد اقبال ملاکنډ ایجنسي

﴿١﴾ (صحيح البخاري ص ۱۳۲ جلد ۱ باب فضل العمل في ايام التشريق)

﴿٢﴾ عن سلمان قال سئل رسول الله ﷺ عن السمن والجبن والفراء فقال الحلال ما احل الله في كتابه والحرام ما حرم الله في كتابه وما سكت عنه فهو مما عفا عنه.

(سنن الترمذي ص ۲۰۶ جلد ۱ باب في لبس الفراء ابواب اللباس)

﴿٣﴾ قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

الجواب: ديو خاص مونخ نه پس مصافحه كولو كنيي اختلاف دي، د امام نووي او شمس حانوتي په نزد، لا باس به دي، او د صاحب در مختار ميلان هم جواز طرفته دي، د ابن حجر او صاحب ملتقط ميلان كراحت طرفته دي، او ابن الحاج المالكي ديته بدعت وئيي، (والروايات كلها مسطورة في رد المختار ص ۳۳۶ جلد ۵) فليراجع، نو احتياط په پريخودلو كنيي دي: وهو الاقوى من حيث الدليل، البته په كونكو باندې دي سخت انكار نه كوي. (لوجود الرواية المبيحة، فافهم، وهو الموفق،

د ښار نه يونيم ميل فاصله باندې په صحرا كنيي اختر مونخ ادا كول

سوال: څه فرمائي علمائي دين ددي مسئلي باره كنيي څه په مري علاقه كنيي د ښار نه يونيم ميل فاصله باندې په غير آباد ځائي كنيي د كلونو راسي د اخرونو مونخ كيږي دليل داوړ كوي څه د اختر مونخ به د ښار نه بهر په صحرا

(بقية حاشيه) به التخصيص بوقت دون وقت او بشي دون شي لم يكن مشروعا حيث لم يرد

الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ص ۱۵۹ جلد ۲ باب العيدين)

﴿١﴾ قال العلامة ابن عابدين: حيث قال اعلم ان المصافحة مستحبة عند كل لقاء واماما اعتاده الناس من المصافحة بعد صلاة الصبح والعصر فلا اصل له في الشرع على هذا الوجه ولكن لا بأس به فان اصل المصافحة سنة..... ونقل مثله عن الشمس الحانوتي وانه افتى به مستدلا بعموم النصوص الواردة في مشروعيتها وهو الموافق ونقل في تبين المحارم عن الملتقط انه تكره المصافحة بعد اداء الصلاة بكل حال..... ثم نقل ابن حجر عن الشافعية انها بدعة مكروهة لا اصل لها في الشرع..... وقال ابن الحاج من المالكية في المدخل انها من البدع وموضع المصافحة في الشرع انما هو عند لقاء المسلم لا جينه لا في ادبار الصلوات.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۲۷۰ جلد ۵ باب الاستبراء وغيره)

کبھی کولې شی په ښار کښې نه، اوس هلته صرف د اخترونو مونځ کیږي
دجمعي نه کیږي، نو آیا دا مونځ صحیح دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: خلیل الرحمن مدرسه تجوید القرآن
کوه مری راولپنډی..... ۱۳۱۵ ۱۹۷۲

الجواب: په ظاهره دغه ځایي کښې دجمعي مونځ کول هم جائز دی:

كما في البدائع ص ۲۶۰ جلد ۱ وهل تجوز صلاة الجمعة خارج المصر منقطعاً عن
العمران ام لا ذكر في الفتاوى رواية عن ابي يوسف ان الامام اذا خرج يوم الجمعة
مقدار ميل او ميلين فحضرته الصلاة فصلى جاز وقال بعضهم لا تجوز الجمعة خارج
المصر منقطعاً عن العمران وقال بعضهم على قول ابي حنيفة وابي يوسف يجوز وعلى
قول محمد لا يجوز كما اختلفوا في الجمعة (۱). وهو الموفق

عید مبارکی او عید د پاره د نوو جامو د اهتمام حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چي، خط يا کار د اختر
نه مخکښې جائز دی يا نا جائز؟ (۲) د اختر په ورځ مبارکي ورکولو شرعاً
جائز دی يا نه؟ او د مصافحي څه حکم دي؟ (۳) د اختر د پاره څو مياشتي
مخکښې جامي جوړول او اهتمام کول جائز دی يا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: خان محمد تنگي چارسده..... ۱۵ رمضان ۱۴۰۵ هـ

الجواب: (۱) د عید کار د یا خط په ذریعې سره مبارکي ورکول نه مطلوب دی او
نه ممنوع شرعی دی بلکه مباح دی (۲) د اختر په ورځ چاته مبارکي ورکول
مندوب دی، د حدیث نه ثابت دی (۲) او د اختر د مونځ نه پس مصافحه کول

(۱) (بدائع الصنائع ص ۵۸۶ جلد ۱ فصل فی بیان شرائط الجمعة)

(۲) قال العلامة سيد احمد الطحطاوى: والتهنئة بقوله تقبل الله منا ومنكم لا تنكر بل
منجبة لورود الاثر بها كما رواه الحافظ ابن حجر عن..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

مختلف فيه دي، لهذا د يكښې سختی كول مناسب نه دي، البته دكولو نه
ئې نه كول احوط دی (۳) د نوو جامو اهتمام كول هم نه مطلوب شرعی دی
او نه ممنوع....

ملاحظه:.... دې پردگي، غير محارمو سره مصافحه، فضول خرچي التزام
مالايلزم ټول په ټوله شرعی منكرات دي، كوم چه د غم او ښادئ په موقعو
كښې ليدلې كيږي نو مناسب داده چه ددې منكراتو مخ نيوي او كړې شي نه
دا چه د ښادئ وغيره، فافهم وهو الموفق

(بقیه حاشیه) تحفة عيد الاضحى لابی القاسم المستملی بسند حسن و كان اصحاب رسول
الله ﷺ اذا التقوا يوم العيد يقول بعضهم لبعض تقبل الله منا ومنكم قال..... قول الرجل
لصاحبه عيد مبارك عليك ونحوه ويمكن ان يلحق هذا اللفظ بذلك في الجواز الحسن
واستجابته لما بينهما من التلازم. (الطحطاوى على المرقى ص ۵۳۰ باب احكام العيدين)
وقال العلامة جلال الدين السيوطي: اخرج الطبراني في الكبير وزاهر بن طاهر في تحفة عيد
الاضحى عن حبيب بن عمر الانصاري قال: حدثني ابي قال: لقيت وائلة رضى الله عنه يوم عيد
فقلت: تقبل الله منا ومنك، فقال: تقبل الله منا ومنك، واخرج الاصبهاني في الترغيب عن
صفوان بن عمرو السكسكي قال: سمعت عبد الله بن بشر، وعبد الرحمن بن عائذ، وجبير بن
نفير، وخالد بن معدان يقال لهم في ايام الاعياد: تقبل الله منا ومنكم ويقولون ذلك لغيرهم،
واخرج الطبراني في الدعاء، والبيهقي عن راشد بن سعد ان ابا امامة وائلة لقياه في يوم عيد
فقالا: تقبل الله منا ومنك، واخرج زاهر بن طاهر في كتاب تحفة عيد الفطر وابو احمد
الفريضي في مشيخته بسند حسن عن جبير بن نفير قال: كان اصحاب رسول الله ﷺ اذا التقوا
يوم العيد يقول بعضهم لبعض، تقبل الله منا ومنكم واخرج زاهر ايضا بسند حسن عن محمد بن
زياد الهمداني قال: رأيت ابا امامة الباهلي يقول في العيد لاصحابه تقبل الله منا ومنكم، واخرج
البيهقي من طريق ادهم مولى عمر بن عبد العزيز قال: كنا نقول لعمر بن عبد العزيز في العيدين،
تقبل الله منا ومنك يا امير المؤمنين فيرد علينا مثله..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د اختر په ورځ د مصافحي او معانقي نه منع كولو كښې سختی صحیح نه ده
سوال: علمائي دين دې مسئلې باره كښې څه فرمائي چه دعيد دين نه پس
مصافحه كول جائز ده يا نه؟ كه ناجائز ده نو عوام الناس د دېنه منع كول
ضروري دى يا نه؟ صاحب د احسن الفتاوى جناب مولانا مفتى رشيد احمد
لدهيانوى مهتمم اشرف المدارس كراچى د مذكوره فتاوى په صفحه
۱۲۸۰ كښې ددى سوال په جواب كښې د شامى حواله وركړې لاندېني
غبارت ئې نقل كړې

نقل فى تبين المحارم عن الملتقط انه تكره المصافحة بعد اداء الصلاة بكل
حال لان الصحابة ما صافحوا بعد اداء الصلوة ولانها من سنن الروافض، ثم نقل عن ابن
الحجر عن الشافعية انها بدعة مكروهة لا اصل لها فى الشرع وانه ينه فاعلها اولا ويعذر
ثانياً..... وقال ابن الحاج من المالكية فى المدخل انها من البدع وموضع المصافحة فى
الشرع انما هو عند لقاء المسلم لا خيه لافى اديار الصلوات فحيث وضعها الشرع يضعها
فينهى عن ذلك ويزجر فاعله لما اتى به من خلاف السنة ثم اطل فى ذلك فراجع فقط،

(بقية حاشيه) ولا ينكر ذلك، واخرج الطبرانى فى الدعاء عن شعبة بن الحجاج قال: لقيت
يونس بن عبيد فقلت تقبل الله منا ومنك فقال لى مثله واخرج الطبرانى فى الدعاء من طريق
حوشب بن عقيل قال: لقيت الحسن البصرى فى يوم عيد فقلت: تقبل الله منا ومنك، واخرج
ابن حبان فى الثقات عن على بن ثابت قال: سألت مالكا عن قول الناس فى العيد تقبل الله منا
ومنك فقال: ما زال الامر عندنا كذلك لكن اخرج ابن عساكر من حديث عبادة بن الصامت
قال: سألت رسول الله ﷺ عن قول الناس فى العيدين تقبل الله منا ومنك فقال: "كذلك فعل
اهل الكتابين" وكرهه وفى اسناده عبد الخالق بن خالد بن زيد بن واقد الدمشقى قال فيه
البخارى منكر الحديث، وقال ابو حاتم: ضعيف، قال النسائى: ليس بثقه، وقال الدارقطنى:

متروك، وقال ابو نعيم: لا شيء. (الحاوى للفتاوى ۱: ۸۰، ۸۱ مبحث التهنة بالعيد)

اوس دا تپوس دي (۱) دا مخالفت د كومې درجى دي؟ (۲) دا مخالفت آيا د
مونځ كولو نه فوراً پس د پاره دي يا د اختر پوره ورځ په دي كښې داخله ده؟
(۳) آيا معانقه په دي كښې داخله ده؟ بينوا توجروا

المستفتى: محمد رفيق مدرسه رحيميه مسجد پيرى والا ملتان شهر

الجواب: (۱) علامه شامى د رد المحتار په جلد خامس په مذكوره صفحه
كښې د امام نووى او شيخ ابوالحسن بكري او شمس حانوتى وغيره نه دا
مصافحه (د يو خاص مونځ نه پس) جائز او مباح ليكلې ده، او د صاحب در
مختار علامه حصكفى ميلان هم جواز طرفته دي لهذا دي مسئله كښې
سختى نه دى كول پكار، او بهر حال نه كول افضل دي،

لان عند التعارض يرجح المحرم ولان العوام يعتقدون ان لها خصوصية زائدة على غيرها ان

ظاهر كلامهم انه لم يفعلها احد من السلف فى هذه المواضع ﴿۱﴾

(۲) كومو فقهاؤ چه دي مصافحي ته مكروه او بدعت وئيلى دهغوي اقوالو
ته د مراجعت كولو نه معلومېږي ﴿۲﴾ چه كله مصافحه داوونى ملاقات په
وخت كښې وي او د مصافحي كولو د وختونو متعلق په نسبت سره په نورو
وختونو باندې د خصوصيت او زيات ثواب عقیده نه وي نو دي مصافحه
كښې څه حرج نشته ځكه چه د تخصيص اعتمادي نه بچ كيدل ضرورى دى
د تخصيص عمل نه بچ كيدل شرعاً او عقلاً نا ممكن دى. (۳) د معانقي
متعلق فقهاؤ تصريح نه ده كړې ليكن د جانيينو نه په دي كښې دلائل جارى
دى لهذا د مصافحي او معانقي حكم يوشان دي.

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۲۷۰ جلد ۵ باب الاستبراء وغيره)

(۲) مولانا رشيد احمد گنگوهى فرمائي، معانقه او مصافحه د تخصيص په وجه
(چه په دي ورځې باندې دا د خوشحالي او محبت باعث او د نورو ورځو نه زيات
ضرورى گنږي) بدعت دي او مكروه تجريمى دي. او على الاطلاق هره ورځ
مصافحه كول سنت دى او هم په دي شرطونو سره يوم العيد ده، او بناء په دي
باندې په دي شرائطو سره چه نورې وړځې دي دغه شان يو معانقه ده څه تخصيص
د خپل طرفه كول بدعت ضلاله دي. (فتاوى رشيديه ص ۱۳۸ كتاب البدعات)

ملاحظہ: عوامو ته د فقہاؤ د اختلاف بنکاره کولو نه دغه شان ددې حقیقت د واضحه کولو چه دې خاص مصافحه کښې د نورو وختونو نه زیات ثواب نشته. صرف په دې باندې اکتفاء کولو سره د فتنې هېڅ خطر نه نشته. وهوالموفق

د عیدین په مونیځ کښې به مسبوق خپل رکعت د تکبیراتو سره پوره کوي. سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چه د اخترونو په مونیځ کښې مقتدی په دوئم رکعت کښې شامل شو نو فوت شوې رکعت به څنگه پوره کوي، تکبیرات به وائی یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: نامعلوم....

الجواب: د امام د سلام ګرځولو نه پس به مسبوق او درېږی سورت فاتحه او سورت به او وائی او تکبیرات زائده به هم او وائی خپل رکعت به پوره کړي. فی الدرالمختار ولو ادرك المؤتم الامام فی القيام بعد ما کبر کبر فی الحال برای نفسه لانه مسبوق ولو سبق برکعة یقرأ ثم یکبر لئلا یتوالی التکبیر ﴿۱﴾. وهوالموفق

تکبیرات تشریق د احادیثو نه ثابت دي.

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چه په ایام التشریق کښې تکبیرات تشریق د کوم ځانې نه ثابت دي؟ بینوا توجروا المستفتی: حبیب الحق حضرو اتهک... ۱۹۸۲ء

جواب: وتکبیرات التشریق فمروية عن عائشة وابن مسعود وعلى رضى الله عنهم فليراجع الى البدائع الصنائع ص ۱۹۵ جلد ۱ ﴿۲﴾. وهوالموفق

﴿۱﴾ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ص ۶۱۶ جلد ۱ باب العیدین)

﴿۲﴾ قال العلامة كاساني: اتفق شيوخ الصحابة نحو عمر وعلى وعبد الله بن مسعود وعائشة رضى الله عنهم على البداية بصلاة الفجر من يوم (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

تکبیرات تشریق په منفرد او ښځه دواړو باندې واجب دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چه تکبیرات تشریق خو با جماعت مونیځ نه پس په سړو باندې واجب دی آیا دا په ځانته مونیځ کونکې او ښځو باندې هم واجب دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل مالک سوریزی پایاں پشاور... ۱۹۹۴ء

الجواب: د مفتی به قول په بناء تکبیرات تشریق په ځانته کس او ښځو باندې هم واجب دي، البته ښځه به جهر نه کوي، ﴿۱﴾ وهوالموفق

د مفتی به قول په بناء تکبیرات تشریق د عرفې د

سحر نه تر د ۱۳ ذی الحجة عصر پورې دي.

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چه د امام ابو حنیفه رحمته الله په نزد تکبیرات تشریق د عرفې د سحر نه د لسمې ذی الحجه د عصر پورې واجب دي، او د صاحبینو په نزد د عرفې د سحر نه ۱۳ ذی الحجه د عصر پورې واجب دي، په دیکښې مفتی به قول کوم یو دي؟ بینوا توجروا المستفتی: مولانا عبدالرحیم قلعه سیف الله... ۱۹۹۰ء ۱۰/۱۰

(بقیه حاشیه) عرفة وبه اخذ علماؤنا، قلت اما رواية ابن مسعود وعلى ذكره محمد بن الحسن في كتابه الآثار ص ۴۲ برقم ۲۰۸ والحاكم في المستدرک ص ۲۹۹ جلد ۱ رقم: ۳۰۰، واما رواية عمر فاخرجه الحاكم في المستدرک ص ۲۹۹ جلد ۱ في كتاب العیدین. (بدائع الصنائع ص ۴۵۸ جلد ۱ فصل في وجوب التکبیر ایام التشریق)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي رحمه الله: وجوبه على امام مقيم بمصر وعلى مقتد مسافر او قروي او امرأة بالتبعية لكن المرأة تخافت ويجب على مقيم اقتدى بمسافر وقالوا بوجوبه فور كل فرض مطلقا ولو منفردا او مسافر او امرأة لانه تبع للمكتوبة الى عصر اليوم الخامس آخر ایام التشریق وعليه الاعتماد والعمل والفتوى في عامة الامصار. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ص ۶۲۰ جلد ۱ باب العیدین)

الجواب: مفتی بہ مذہب د صاحبینو دی

کما فی الدر المختار ص ۵۸۹ جلد ۱ باب العیدین ﴿۱﴾ وعلیه الاعتماد وعلیه العمل والفتویٰ فی عامة الامصار وكافة الاعصار. وهو الموفق

پہ تکبیرات تشریق کنبی مفتی بہ قول د صاحبینو دی

سوال: خہ فرمائی علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی چہ پہ تکبیراتو د ایام تشریق کنبی مفتی بہ قول د صاحبینو دی یاد امام ابوحنیفہ رحمہ اللہ؟ بینوا

توجروا

المستفتی: لعل محمد بلوچستانی..... ۱۲۲ محرم ۱۴۰۳ھ

الجواب: مفتی بہ مذہب د صاحبینو دی ﴿۲﴾ وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی رحمہ اللہ: وقالوا بوجوبہ فور کل فرض مطلقا ولو منفردا او مسافرا او امرأة لانه تبع للمكتوبة الى عصر اليوم الخامس آخر ايام التشریق وعلیه الاعتماد والعمل والفتویٰ فی عامة الامصار وكافة الاعصار.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ص ۶۲۰ جلد ۱ باب العیدین)

﴿۲﴾ قال العلامة جلال الدین الخوازمی: بعد تفصیل المسئلة وذكر العلامة نجم الدین الزاهدی فی شرحه للقدوری والفتویٰ والعمل فی عامة الامصار وكافة الاعصار علی قولهما.

(الكفاية فی ذیل فتح القدير ۲: ۳۹ فصل فی تکبیرات التشریق ومثله فی الهندية ۱: ۱۵۲

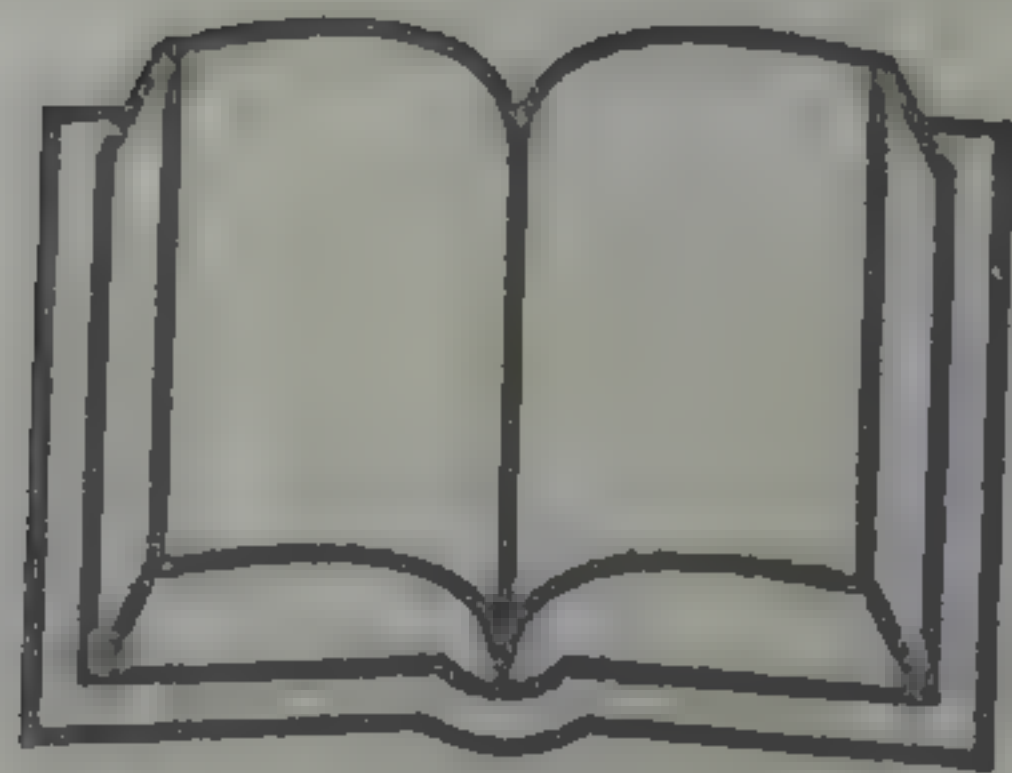
والتارخالية ۲: ۱۰۲۱)

...

فتاویٰ فریدیہ پاکستان المعروفہ

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

کتاب الجنائز

.....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

..... قال الله تعالى.....

الْهَكْمُ التَّكَاثُرُ ۝ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ۝ ط

(التكاثر)

.....

عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ قال:

قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم

اکثروا ذکر ہاذم اللذات: الموت

(رواہ الترمذی والنسائی وابن حبان والحاکم وابن عدی)

.....

کتاب احکام الجنائز

باب صلاة الجنائز

د یو مسلمان بی جنازې دفن کولو سره به

ټول خبر شوي مسلمانان گناهنگار وي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو مسلمان د جنازې

مستحق بغير جنازې نه دفن کړې شونوددې گناه په چا ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا نورجنان صاحب سرائي نورنگ بنون

الجواب: کوم کس چه شرعاً د جنازې مستحق وی دهغه بغير جنازې دفن

کولو باندې به ټول خبر شوي خلق گناهگاروي، که مقامی خلق وی او که غیر

مقامی. (لأنهم تاركوا الفرض (۱) وهو الموفق

د جنازې په موندنې کښې عدم تاخير افضل دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د جنازې موندنې مؤخر

کول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی صالح موسی زئی شریف..... ۱۲ ربیع الاول ۱۴۰۲ هـ

الجواب: د جنازې په موندنې کښې عدم تاخير افضل دي، لسماني الهنديه ص ۵۴ جلد ۱ لکن

﴿۱﴾ وفي فتاوى الهندية: الصلاة على الجنائز فرض كفاية اذا قام به البعض واحدا كان او

جماعة ذكر اكان او انش سقط عن الباقيين واذا ترك الكل المواهكلا في التارخانية.

(فتاوى عالمگیریه ص ۱۶۲ جلد ۱ الفصل الخامس في الصلاة على الميت)

الافضل فی مسجد التلاوة تاخيرها وفي صلوة الجنابة التأخير مكروه هكذا في التبيين
﴿١﴾ وفي شرح التنوير على هامش ردالمحتار ص ۳۲۷ جلد ۱ وفي التحفة الافضل
ان لا توخر الجنابة ﴿٢﴾. وهو الموفق

پہ جنازہ کنبی دعوائو د طرفہ مقرر قاضی پہ امام الحی بانڈی مقدم دی
ہوال: علمای دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو قاضی صاحب د
پلار نیکہ د وختونہ د شرعی فیصلو کولو د پارہ ہم داسی قاضی راروان
دی، او پہ پلار نیکہ بہ ئی دی خلقو جنازی کولی، اوس قوم ہم دا قاضی
صاحب د شرعی فیصلو دیارہ منتخب کری دی نو ددی قاضی پہ موجود گئی
امام الحی د جنازی د مونخ مجاز دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاضی اشرف خان بارہ ایجنسی..... ۱۹۸۴ء ۱۵۱ ۲۱

جواب: صریح جزئیہ یافتہ نہ شد البتہ مقتضائے نظائر اینست کہ این قاضی مقرر شدہ از جانب عوام مقدم
بر امام الحی است، ونظیرہ تقدیم الخطیب الذی نصب من العامة علی امام الحی ﴿٣﴾
والوجه فیہ ان الرضاء علی تقلیمہ كالعبارة بخلاف تقدم امام الحی فانه كالرضاء
بالدلالة. فافهم. وهو الموفق

﴿١﴾ (فتاویٰ عالمگیریہ ص ۵۲ جلد ۱ الفصل الثالث فی بیان الاوقات التی لا تجوز فیہا
الصلاة وتكره فیہا)

﴿٢﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۲۷۵ جلد ۱ كتاب الصلوة)

﴿٣﴾ قال الحصكفی: واختلف فی الخطیب المقرر من جهة الامام اعظم او من جهة نائبه
هل یملك الاستنباط فی الخطبة قلیل لا مطلقا ای لضرورة اولا الا ان يفرض الیه ذلك
وقیل ان لضرورة جاز والا لا وقیل نعم يجوز مطلقا بلا ضرورة لانه علی شرف الفوات لتوقه
فكان الامر به اذا بالاستخلاف دلالة ولا كذلك القضاء (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

پہ جنازہ کنبی فاتحہ لوستل او د احنافو مذهب

ہوال: پہ مری بانڈی چہ کومہ جنازہ کولی شی کہ دا مونخ وی نو دی کنبی
سورت فاتحہ ولی نہ لوستلی کیڑی، شیخ عبدالحق محدث دہلوی علیہ السلام پہ
اشعة اللمعات کنبی لیکلی دی چہ پہ جنازہ کنبی دی سورت فاتحہ او
لوستلی شی نو حنفی مذهب ددی اجازت ولی نہ دی ورکری؟ او کہ دا دعا
وی نو د دعا نہ پس د دعا خہ ضرورت دی؟ او حال دا چہ پہ کتابونو کنبی ئی
د جنازی نہ پس دعا مستحب لیکلی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عبدالمتمین خادم جامع مسجد میان عمر صاحب

چمکنی پشاور ۱۴ جون ۱۹۸۴ء

الجواب: پہ بدائع وغیرہ کنبی لیکلی شوی دی چہ د احنافو پہ نزد پہ جنازہ
کنبی سورت فاتحہ د ثنا پہ طور سرہ لوستل جائز دی، ﴿١﴾ اود ابوداؤد
شریف حدیث اذا صلیتم علی المیت فاخلصوا له الدعاء، ﴿٢﴾ پہ بنا بانڈی
اذکار پہ جنازی کنبی اصل دعا دہ اود داخلی دعا نہ پس خارجی دعا ممنوع
نہ دہ، ﴿٣﴾ كما فی الصلوات الخمسة.... الخ،،، وهو الموفق

(بقیہ حاشیہ) وهو الظاهر من عباراتهم الخ.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۵۹۲ جلد ۱ مطلب فی جواز استنباط الخطیب)

وقال الشرنبلالی: وفي التبيين عن جوامع الفقه امام المسجد الجامع اولى من امام
الحی انتهى، والصلوة فی الاصل حق الاولیاء لقریبهم الا ان الامام والسلطان يقدمان لعرض
الامامة العظمی والسلطنة فان التقدم علیهما فیہ ازدراء وفساد امر المسلمین فیتحاشا عن
ذلك الفساد فیجب تقدیم من له حکم عام.

(امداد الفتاح ص ۲۲۲ فصل فی بیان الاحق بالصلوة علی الجنابة)

﴿١﴾ قال العلامة الكاسانی: وعلمنا لو قرأ الفاتحة علی تسبیل الدعاء والثناء لم یکره.

(بدائع الصنائع ص ۵۲ جلد ۲ فصل فی بیان کیفیة الصلاة علی الجنابة)

﴿٢﴾ (سنن ابی داؤد ص ۱۰۰ جلد ۲ باب الدعاء للمیت كتاب الجنائز)

﴿٣﴾ وفي المنهاج: قد ثبت الدعاء بعد صلاة الجنابة (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

پہ جنازہ کنبی د امام خلورو تکبیرونو نہ زیات ونیل

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ جنازہ کنبی خلور تکبیرونو دی کہ امام پہ غلطی سرہ پنخہ تکبیرونو اولولی نو آیا دا جنازہ بہ جائز دی؟ بینو اتوجرو

المستفتی: جان محمد صاحب ہاتیان مردان ۱۲ شعبان ۱۴۰۳ھ

الجواب: پہ پنخہ تکبیرونو کولو سرہ جنازہ کنبی نقصان نہ راحی البتہ پہ زیاتی تکبیرونو کنبی دے مقتدی د امام سرہ تکبیر نہ کوی اوپہ سلام گر خولو کنبی بہ ددغہ امام سرہ شریک کیڑی (ماخوذ از شرح التنویر علی هامش رد المحتار (ص ۵۸۶ جلد ۱) (۱) وهو الموفق

(بقیہ حاشیہ) ممن فاتة الجنازة مثل ابن عمرو عبد الله بن سلام، واما الدعاء ممن صلى عليها فذخيرة الاحاديث ساكنة عنه فمن ادعى انه عليه الصلاة والسلام دعا بعدها او ادعى انه لم يدع بعدها فدخل في حديث من كذب على متعمدا فليتبوء مقعده من النار ولوقال الخصم لو دعا بعدها لبلغ اليها، لجاز لنا ان نقول لو لم يدع لبلغ اليها كما بلغ اليها انه ما اذن وما اقام لصلاة العيد، وبالجمله انه لا بد من الفرق بين عدم الرواية وبين رواية العدم. نعم منع عنه الفقهاء واكثرهم لم يذكروا دليل المنع، والبعض عللوا المنع بالزيادة على الجنازة، والبعض الآخر عللوه بتكرار الجنازة، وكلنا القبيحتين انما تلزمان اذا دعا قائما في الصف دون بعد كسر الصف وكذا اكثر الفقهاء يعبرون بلفظ طويل اى لا يقوم بالدعاء ولا يعبرون بلفظ مختصر اى لا يدعوا. فيكون الدعاء بعد كسر الصف عفواً ومباحاً لحديث ماسكت عنه فهو عفو رواه ابو داود، نعم كم من مباح يصير ممنوعاً لعارض مثل الالتزام وغيره واعلم ان الفقهاء الحنفية يعللوا هذا المنع بانه لم يوجد في خير القرون فانه دليل سلفي منقوض جمعاً ومنعاً.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۱۶ جلد ۴ باب ما جاء في الصلاة على القبر)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: ولو كبر امامه خمسا لم يتبع لانه منسوخ فيمكث المؤتم حتى يسلم معه اذا سلم به يفتي. (الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۶۲۵ جلد ۱ باب صلاة الجنائز)

د جنازہ نہ منع کونکی دے توبہ تائب شی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یوٹو کسان د یو مسلمان د جنازہ نہ باقی کلی والا منع کوی چہ تاسو بہ شرکت نہ کوی او ددی رویہ نہ گیر چاپیرہ خلق ہم متاثرہ کیڑی او د جنازہ نہ منع کیڑی، نو پہ جنازہ چہ فرض کفایہ دہ کہ د کولو دا سلسلہ ئی دغہ شان بندہ شی، نو پہ قلا رہ قلا رہ بہ د فرض عین خاتمہ ہم اوشی، منع کونکی با اثرہ خلق دی، د هغوی سرہ مونو لہ جئگہ رویہ اختیارول پکار دی، او پہ شریعت کنبی ددی خہ حکم دی؟ بینو اتوجرو

المستفتی: عبد المنان هزارہ... ۲۴ نومبر ۱۹۷۴ء

الجواب: د صدق او ثبوت پہ شرط دا مانعین گنہگار ان او مجرمان دی

قال الله تعالى: ولا تطع كل حلاف مهين هماز مشاء بنميم مناع للخير (الآية) ﴿۱﴾ وقال: القيا في جهنم كل كفار عنيد مناع للخير (الآية) ﴿۲﴾ دهغوی دپارہ توبہ ضروری دہ، وهو الموفق

د جنازہ نہ پس د دعا حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د دعا بعد الجنازہ خہ حکم دی؟ د شریعت پہ رنرا کنبی فتویٰ صادرہ کری؟ بینو اتوجرو

المستفتی: نائب صدر اصلاحی کمیٹی نوشہرہ... ۲۳ محرم ۱۴۰۳ھ

الجواب: دعا بعد الجنازہ د صفونوما تولو نہ مخکنبی پہ التزام سرہ کول بدعت دی، او بغیر التزام نہ بدعت نہ دی، البتہ دعا قبل السلام باندي اکتفاء کول افضل او د سلفو د تعامل پہ وجہ اوفق دی، او بعد السلام بعد کسر الصوف بلا

﴿۱﴾ (سورة القلم پاره: ۲۹ آیت: ۱۲ رکوع: ۳)

﴿۲﴾ (سورة ق پاره: ۲۶ آیت: ۲۴ رکوع: ۱۶)

التزام ممنوع نہ دی ﴿۱﴾ وهو الموفق

پہ جنازہ کنبی درې صفونہ جوړول افضل دی او

د کثرت په صورت کنبی طاق جوړول انسب دی

سوال: علمائے دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې په جنازہ کنبی صفونہ طاق ساتل مستحب دی یا سنت؟ او بعضې خلق وائی چې شرکاء جنازہ ډیروی نویا طاق صفونہ جوړول مستحب نه پاتې کیږی آیا داصحیح دي؟ بینواتوجروا المستفتی: زاهد حسین پبی نوشهره..... ۲۱ ربیع الاول ۱۴۰۱ھ

الجواب: د جنازې په مونځ کنبی درې صفونہ جوړول افضل دي، (سنت زائده او مستحب دي)

لحدیث ما من مسلم يموت فيصلي عليه ثلاثة صفوف من المسلمين الا اوجب فكان بالک اذا استقل اهل الجنازة جزأهم ثلاثة صفوف وفي رواية فتقال الناس عليها جزأهم ثلاثة اجزاء (مشکولہ ص ۱۶۲ جلد ۱) ﴿۲﴾ وفي ردالمحتار ص ۸۱۸ جلد ۱ ويستحب ان يصف ثلاثة صفوف ﴿۳﴾

که شرکاء ډیروی نو د هغې متعلق تصریح ملاؤ نه شوه، البته په (ان الله وتر ﴿۱﴾ قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: وقيد بقوله بعد الثالثة لانه لا يدعو بعد التسليم كما في الخلاصة وعن الفضلي لا بأس به.

(البحر الرائق ص ۱۸۳ جلد ۲ فصل السلطان احق بصلاته، كتاب الجنائز)

وقال الشرنبلالي: ويسلم وجوباً بعد التكبير الرابعة من غير دعاء بعدها في ظاهر الرواية واستحسن بعض المشائخ ان يقال ربنا آتانا في الدنيا حسنة وفي الآخرة حسنة وقنا عذاب النار اور بنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا وهب لنا من لدنك رحمة انك انت الوهاب. (امداد الفتاح ص ۶۲۰ مطلب سنن الجنازة)

﴿۲﴾ (مشکوة المصابيح ص ۱۴۷ جلد ۱ باب المشي بالجنازة الفصل الثالث)

﴿۳﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۳۵ جلد ۱ مطلب هل يسقط فرض الكفاية بفعل الصبي باب صلاة الجنازة)

ويجب الوتر (۱)،، حديث باندي عمل كول انسب دي، چه كله حرج نه وي، وهو الموفق

په جنازې کنبی د امام په زوره سره دعا لوستل

سوال: علمائے دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې په یوه جنازہ کنبی پیش امام د آخری تکبیر نه پس دعا په ښکاره او وئیله. د سلام گرځولو نه پس نورو علماؤ د جنازې نه کیدلو فتویٰ ورکړه او په دویم ځل جنازہ اوکړې شوه، آیا په دې وجې سره به جنازہ په دویم ځل کولې شي؟ بینواتوجروا المستفتی: شیخ عطاء محمد

الجواب: واضحة دي وی چې د جنازې ارکان تکبیرات دي، اودعا گانې وغيره لوستل مسنون دي، اوپه هغې کنبی پتهوالې کول هم د مونځ پشان مسنون دي ﴿۲﴾ اوپه بعضې وختونو کنبی د پیغمبر ﷺ نه جهرهم ثابت دي ﴿۳﴾ لهذا ددې خلاف سنت کار په وجه باندي جنازہ راگرځول خلاف سنت دي، ولم اجده صريحاً مع تتبع بليغ ولذا اجبت بحسب ما اقتضاه القواعد والاصول، وهو الموفق

﴿۱﴾ (صحيح البخارى ص ۹۴۹ جلد ۲ باب لله تعالى مائة اسم غير واحد قيل كتاب الرقاق)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: ويسلم بلا دعاء بعد الرابعة تسليمين ناوياً الميت مع القوم ويسر الكل الا التكبير ذيلعي وغيره لكن في البدائع العمل في زماننا على الجهر بالتسليم.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۶۳۳ جلد ۱ باب صلاة الجنازة)

وقال العلامة ابن نجيم: ولا يجهر بما يقرأ عقب كل تكبيرة لانه ذكر والسنة فيه المخافة كذا في البدائع وفيه وهل يرفع صوته بالتسليم لم يتعرض له في ظاهر الرواية وذكر الحسن بن زياد انه لا يرفع لانه للاعلام ولا حاجة له لان التسليم مشروع عقب التكبير بلا فصل ولكن العمل في زماننا على خلافه. (بحر الرائق ۲: ۱۸۳ فصل السلطان احق بصلاته)

﴿۳﴾ وعن ابن عباس انه صلى على جنازة فقرأ فيها بفتحة الكتاب وجهر بها. اخرجه

الشافعي في مسنده ص ۵۷۹ جلد ۱ والبخاري في صحيحه (بقية حاشيه په راورانه صفحه)

پہ قبرستان کنبی د جنازی د مونخ حکم

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ بعضی خلق وائی کہ د جنازی مخی تہ مقبرہ وی یا ہسی قبرونہ وی نو مونخ او جنازہ نہ کیڑی۔
 لان فیہ تشیہ مع اهل الكتاب..... ویکرہ فی معائن الابل والمزبلہ والمجرزہ والمغتسل
 والعمام والمقبرة وعلى سطح الكعبة، وعن ابی مرثد قال قال رسول اللہ ﷺ لا تجلسوا
 على القبور ولا تصلوا اليها لان فیہ استخفاف (رواہ مسلم) ولان فیہ تعظيماً بليغاً،
 دویمہ خبرہ دادہ چہ کومے مسئلے د مونخ دی هغه د جنازی ہم دی۔ نو کوم
 طرفتہ چہ مونخ نہ کیڑی جنازہ بہ ہم نہ کیڑی۔ د قاضی خان پہ حوالی سرہ
 مشکوٰۃ ص ۱۶۲ منیۃ المصلی ص ۲۸۱ فتاویٰ ودودیۃ وضاحت او کړی او
 اطمینان را کړی؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید مجاہد استاد گندہیری نوشہرہ..... ۲۷ نومبر ۱۹۷۴ء

جواب: اختلف الاکابر فی کراهیۃ الصلوٰۃ الجنائزۃ عند القبور القریۃ بلا حائل
 ﴿۱﴾ والظاهر عدم الکراهیۃ لان النبی ﷺ صلی علی بعض

(بقیہ حاشیہ) فی الجنائز باب قراءۃ فاتحۃ الكتاب علی الجنائز برقم: ۱۳۳۵، وابوداؤد فی
 سننہ فی الجنائز باب ما یقرأ علی الجنائز والترمدی فی جامعہ فی الجنائز والنسائی فی
 المجتبیٰ من السنن والحاکم فی المستدرک.

(حاشیہ بدائع الصنائع ص ۵۲ جلد ۲ کیفیت صلاۃ الجنائز)

﴿۱﴾ بدائع الصنائع کی دی: قال ابو حنیفہ ولا ینبغی ان یصلی علی المیت بین القبور وکان
 علی وابن عباس یکرہان ذلک وان صلوا اجزأهم لما روی انہم صلوا علی عائشۃ وام سلمۃ
 بین مقابر البقیع (ص ۶۵ جلد ۲ سنن اللخن)

پہ فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ص ۳۶۷ جلد ۵ کنبی دی کوم خائی کنبی چہ خلور طرفونہ
 تہ قبرونہ وی نو د جنازی مونخ یا فرض مونخ کول مکروہ دی۔ او پہ امداد الفتاویٰ ص
 ۵۰۱ باب الجنائز کنبی دی د قبر طرفتہ چہ کوم مونخ مکروہ دی نو پہ دی وجہ چہ هغه
 پہ مری مشتمل دی چہ عبارت دغیر اللہ احتمال پکنبی دی۔ او پہ جنازی کنبی خو پخپلہ
 خامخ مری کینود دی شوی دی نو د قبر مخی تہ کیدل خو [بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ]

القبور ﴿۱﴾. ولان التشیہ لا یتأتی بالقیام البحت فافہم ﴿۲﴾ ولم اجده صریحاً. وهو الموفق

د مرکب کبانر د جنازی حکم

سوال: ما حکمکم دام مجدکم در حق کسی کہ یک مرد گواہی نہ میدہد کہ زید نماز فرض گزارد، یا صوم
 رمضان داشتہ، نیز مرکب کبانر باشد چوں بمیرد مسلمانان نماز جنازہ بریں زید مذکور گزارند یا نہ؟ زجر آیا
 حقیقتاً؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد سہیل ضلع کوہاٹ..... ۱۴ نومبر ۱۹۷۴ء

الجواب: د بعضی قسمونو نہ علاوہ د ٲولو مسلمانانو جنازہ کول فرض دی،

قال رسول اللہ ﷺ صلوا علی کل بر وفاجر رواہ ابوداؤد ﴿۳﴾ وفی الدرالمختار وہی
 [بقیہ حاشیہ] بدرجہ اولیٰ صحیح دی، دا خو تحقیقی جواب دی او سائل چہ پہ
 خط کنبی د بعضی غیر مقلدینو نہ نقل کړی دی چہ هغوی قبرونو سرہ نزدی پہ
 جنازی باندي د عدم جواز حکم لگولی دی کہ هغوی انصاف والا وی نو د هغوی د
 جواب د پارہ دا حدیث کافی دی کوم چہ شیخینو روایت کړی دی؛

عن ابن عباس ان رسول اللہ ﷺ مر بقبر دفن لیلا فقال متی دفن هذا قالوا البارحۃ قال افلااذ
 نتمونی قالوا دفناه فی ظلمۃ اللیل فکرہنا ان نوقظک فقام فصففنا خلفہ فصلی علیہ،
 اوگوری پہ دی حدیث کنبی تصریح دہ چہ پیغمبر ﷺ د جنازی مونخ داسی اوکړو
 چہ قبر ئی مخی تہ وو. او کہ هغوی اغتساف والا وی نو د هغوی سرہ خطاب بیکارہ
 دی خپلہ تسلی اوکړہ او عمل کول پکار دی. انتہی

﴿۱﴾ عن ابن المسیب ان النبی ﷺ صلی علی قبر ام سعد بن عبادۃ بعد شهر. (جامع
 ترمذی ص ۱۲۳ جلد ۱ باب ما جاء فی الصلوٰۃ علی القبر)

﴿۲﴾ قال الکاسانی: ان صلاۃ الجنائزۃ لیست بصلاۃ علی الحقیقۃ انما هی دعاء واستغفار للمیت الا
 تری انه لیس فیہا الارکان الی تتركب منها الصلاۃ من الركوع والسجود الا انها تسمى صلاۃ لما فیہا
 من الدعاء واشترائط الطہارۃ واستقبال القبلة فیہا لا یدل علی كونہا صلاۃ حقیقۃ کسجلۃ التلاوة ولا نہا
 لیست بصلاۃ مطلقۃ فلا یتناولہا مطلق الاسم. (بدائع الصنائع ص ۵۳ جلد ۲ کیفیت صلاۃ الجنائز)

﴿۳﴾ (سنن ابی داؤد ص ۳۵۰ جلد ۱ باب فی الغزو مع ائمة الجور کتاب الجہاد)

فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغلة وقطاع طریق الخ ﴿۱﴾
نول هذا تاسو د دې کبائرو فهرست راو لیږئ چه مونږ د جنازې د صحیح والی
یا نه صحیح والی حکم ورکړې شو، وهو الموفق

په شیعہ د جنازې حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه شیعہ کله مړ شی نو
اهل سنت د هغه جنازه کولې شی یا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: نامعلوم... ۱۹۸۲، ۱۹۸۳، ۱۹۸۴

الجواب: کوم شیعہ ګان چه د ضروریات دین نه انکاری وي، مثلاً حضرت
علی رضی الله عنه پیغمبر مني، د صدیق اکبر رضی الله عنه د صحابی کیدلو نه انکار کوی.
یا په حضرت عائشه رضی الله عنها باندې بهتان لګوی امامت ته په نبوت باندې
فوقیت ورکوي، یا یو غیر الله ته علم کلی ثابتوي، وغیره نو داسې شیعہ
باندې جنازه کول حرام دی او داسې شیعہ ګان کافران دی. ﴿۲﴾ وهو الموفق

د قرض خواه د طرفه قرض دار باندې د جنازې بندولو هیڅ حق نشته
سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه قرض خواه د خپل
دولت په غرور کښې د مقروض متوفی د توهین د پاره امام صاحب د جنازې
کولو نه منع کولې شي؟ او جنازه بندولې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم.....

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۶۴۲ جلد ۱ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ قال ابن عابدين: نعم لا شك في تكفير من قذف السيدة عائشة رضي الله تعالى عنها او
انكر صحبة الصديق او اعتقد الألوهية في علي او ان جبريل غلط في الوحي او نحو ذلك من
الكفر الصريح المخالف للقرآن. (ردالمحتار ص ۳۲۱ جلد ۳ مطلب في حكم سب الشيخين)

الجواب: (الف) قرض خواه د پاره د احق نشته چه د امام وغیره د جنازې نه منع
کړی ځکه چه پیغمبر صلی الله علیه و آله به په ابتداء کښې په بعضې مقبرو ضینو باندې د
جنازې نه کولو اراده لرله نو نورو مسلمانانو ته به ئې حکم او کړوچه تاسوپه ده
جنازې او کړئ (کما فی حدیث متفق علیه والاقال للمسلمین صلوا علی صاحبکم)
(ب) پیغمبر صلی الله علیه و آله د ا تعلیظ او تشدید تر آخره پورې جاری اونه ساتلو بلکه
آخره کښې ئې بند کړې وو،

یدل علیه کما ورد فی ذلک الحدیث فلما فتح الله علیه الفتوح قام فقال انا اولی
بالمؤمنین من انفسهم فمن توفی من المؤمنین فترک دینا فعلى قضاءه ومن ترک ما لا
فهو لورثته ﴿۱﴾.

(ج) د قرض خواه بندول په دې زمانه کښې ثابت نه دی. (د) فقهایې کرامو په
مدیون او داسې مقروض باندې د جنازې نه کولو استثناء نه ده کړې، (فلیراجع
الی الهندیة ص ۱۷۲ جلد ۱ ورد المختار ص ۸۱۴ جلد ۱) ﴿۲﴾ وهو الموفق

د منکوحه غیر سره د نکاح کولو والا د جنازې حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یوه ښځه د یو سړی
نکاح کښې ده، او د هغه سړی په موجود ګئی کښې دا ښځه بل ځائې کښې
واده او کړی او ژوند تیروی په دې دوران کښې دا ښځه یا دا دویم خاوند مړ
شی نو د هغوی جنازه کیدیشی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: ماصل خان کټی میانه..... ۸ فروری ۱۹۷۵

﴿۱﴾ (جامع الترمذی ص ۱۲۷ جلد ۱ باب ما جاء في المدیون ابواب الجنائز)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: اقول قد يقال لا دلالة في الحديث على ذلك لانه ليس فيه
سوى انه عليه الصلاة والسلام لم يصل عليه فالظاهر انه امتنع زجرا للغير عن مثل هذا الفعل
كما امتنع عن الصلاة على المدیون ولا يلزم من ذلك عدم صلاة احد عليه من الصحابة.
(ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۳۳ جلد ۱ مطلب هل يسقط فرض الكفاية بفعل
الصبي باب صلاة الجنائز)

الجواب: کومہ نسخہ چہ نہ خاوند آزاده کړې وی او نه مسلمان حاکم باقاعدہ د نکاح تنسیخ کړې وی نو دې نسخې سره نکاح کول قطعی حرام دي، (قال الله تعالى والمحصنت من النساء الخ) (۱) که دا جوړه خپل ځان حرام کار او گنهگار گنړی نو عوام دې جنازه او کړی خواص نه (۲) او که خپل ځان حلال گنړی نو دا نسخہ خاوند به بغير جنازې نه کفن دفن کولې شی. (۳) وهو الموفق

د منکوحه الغير ساتلو والا جنازه

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چہ که يو سړې منکوحه الغير ځان سره ساتی او دهغې نه بچې هم پيدا شوی وي، دداسې سړی د جنازې څه حکم دي؟ او د داسې سړی د لور سره نکاح صحيح ده يا نه؟ بينوا توجروا المستفتی: محمد اشرف عفی عنه ډاگئ يار حسين صوابي

الجواب: که يو کس حلال گنړونکې وی او خپل ځان گنهگار نه گنړی نو د کفر د وجې نه (۱)

(۱) (سورة النساء پاره: ۵ آيت: ۲۴ رکوع ۱)

(۲) وفي المنهاج: ظهر حديث النسائي اما انا فلا اصلي عليه حجة لاحمد، ان الامام لا يصلي عليه، ويصلي عليه غير الامام لحديث والصلاة واجبة على كل مسلم برا كان او فاجراً وان عمل البكائر رواه ابو داؤد، وعند أبي حنيفة ومالك واحمد يصلي عليه بلا تخصيص وحديث الباب واقعة عين لا عموم لها، فيحمل على الزجر كما انه عليه السلام في اول الامر لا يصلي على بعض المليونين زجراً. (منهاج السنن شرح جامع السنن ص ۲۳۶ جلد ۳ باب ماجاء في من يقتل نفسه لم يصل عليه)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: وقال من استحل حراماً قد علم في دين النبي عليه الصلاة والسلام تحريمه كنكاح المحارم فكافر.

(ردالمحتار ص ۲۹ جلد ۲ مطلب استحلال المعصية القطعية كفر باب زكاة الغنم)

(۴) قال العلامة ابن عابدين: وقال من استحل حراماً قد..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

په ده باندې جنازه کول صحيح نه دی. (۱) او که دا نسخہ هم دا کار حلال گنړی نو د هغې د لور سره هم قبل الاسلام نکاح صحيح نه ده، (۲) او د هغې شهادت د استحلال په وخت کښې مردود دي، او د عدم استحلال په وخت کښې به ئې د فاسق په شان حکم وي، وهو الموفق

د مړی سر جنوب ته او خپې شمال ته کول او جنازه کول

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چہ يو امام په لاپروهي کښې جنازه کوله نو د مړی سر ئې جنوب ته او خپې ئې شمال ته کړې او جنازه ئې او کړه مړې ئې خځ کړو، آیا دا جنازه شوې ده يا نه؟ او په دې کښې گنهگار مقتديان دی که امام صاحب؟ بينوا توجروا المستفتی: نامعلوم

الجواب: په دې صورت کښې جنازه او شوه اگرچه خلاف سنت ده او چہ کله په دې کار کښې عمد او قصد نه وی نو هيڅ قسم گناه هم نشته دي. (۳) وهو الموفق

(بقية حاشيه) علم في دين النبي عليه الصلاة والسلام تحريمه كنكاح المحارم فكافر.

(ردالمحتار ص ۲۹ جلد ۲ مطلب استحلال المعصية القطعية كفر باب زكاة الغنم)

(۱) وقال العلامة شرنبلالي: وشرايطها ستة اولها اسلام الميت لقوله تعالى ولا تصل على احد منهم مات ابداء، يعني المنافقين وهم الكفرة ولانها شفاعة للميت اكراما له وطلباً للمغفرة والكافر لا تنفعه شفاعته ولا يستحق الاكرام. (امداد الفتاح ص ۲۱۷ فصل في صلاة الجنازة)

(۲) قال الشرنبلالي: كصبي سبي اى اسرمع احد ابويه من دار الحرب ثم مات لانه تبع له لقوله ﷺ كل مولود يولد على الفطرة فابواه يهودانه او ينصرانه او يمجسانه..... الا ان يسلم احدهما. (امداد الفتاح ص ۲۲۸ مطلب ما يفعل بالمستهل)

(۳) قال العلامة الحصكفي: وصحت لو وضعوا الرأس موضع الرجلين واساوا ان يعملوا ولو اخطوا القبلة صحت الخ. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ص ۲۴۱ جلد ۱ باب صلاة الجنازة)

د نیولونہ مخکنی چہ قطاع الطريق قتل

کری شول نو جنازہ به نی نشی کولی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ سرک باندی دری پاوان ناست وو چہ نا خاپہ پولیس راغلل نو پہ هغوی کنبی یو کس را پا خیدو تھانرہ دار ئی مہ کرو، او اوتبتیدو او باقی دوه ئی اونیول دویم تھانرا دار راغی هغه دوارہ ئی مہ کرل اوس به هغوی باندی جنازہ کولی شی یا نه؟ خکہ چہ دوی قطاع الطريق دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الجلیل... ۱۹۷۴ء ۱۳۱۰ ۲۴

الجواب: قطاع الطريق چہ د نیولو نه مخکنی قتل کری شی نو دهغوی د جنازہ مونغ به نشی کولی، (کما فی ردالمحتار ج ۱: ص ۸۱۴) وهوالموفق

د نابالغہ د جنازہ نیت

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ نابالغہ هلک یا جینی مہ شی نو دهغی د جنازہ د مونغ نیت مونرداسی کوو، خلورتکبیرونه د جنازہ د مونغ فرض کفایہ خاص الله تعالی دیارہ او درورود په پیغمبر ﷺ دعا د پارہ ددی حاضر مہی په دے حاضر امام پسې مخ می دکعبی شریفی په طرف الله اکبر... اوس بعضی خلق وائی چہ دعا د خیل خان دیارہ وائی، خکہ چہ ماشوم بخلی شوې دے، نو تاسو او وائی چہ کوم یونیت صحیح دے؟ بینوا توجروا

المستفتی: علی اصغر سیرئی هزاره..... ۴ نومبر ۱۹۷۴

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: (قوله اذا قتلوا في الحرب ولو بعده صلى عليهم) قال الزيلعي واما اذا قتلوا بعد ثبوت يد الامام عليهم فانهم يغسلون ويصلى عليهم وهذا تفصيل حسن اخذ به كبار المشايخ لان قتل قاطع الطريق في هذه الحالة حد او قصاص ومن قتل بذلك يغسل ويصلى عليه.

المختار هامش الدر المختار ۲۳۲: ۱ باب صلاة الجنائز

الجواب: پہ عالگیریہ پہ صفحہ ۱۷۴ جلد اول کنب د جنازہ نیت لیکلی شوې دے، ﴿۱﴾ پہ هغی کنبی دا لفظ چہ دعا دیارہ د مہی نشته، لهذا که دا پریخودی شی نو هیش حرج به پکنبی نه وی او که ذکر کریشی نو صرف د با لغینو په جنازہ کنبی دے ذکر شی لیکن د غیر بالغینو په جنازہ کنبی ذکر کول به هم غلط نه وی کما فی روایة واعذه عذاب القبر ﴿۲﴾ وهوالموفق

که د مہی صرف سره او موندلی شی نو د جنازہ خہ حکم دے؟

سوال: فقہائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د مہی صرف سر او موندلی شی نو سر باندی به د جنازہ خہ حکم وی؟ حال دا چہ د مہی په باقی حصہ باندی یو خل جنازہ شوی ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۷ جمادی الثانی ۱۴۰۱ هـ

الجواب: صرف په سره باندی جنازہ کول غیر مشروع دی.

لما فی شرح التتویر وجد رأس آدمی او احد شقیه لا يغسل ولا یصلی علیه بل یدفن (هامش ردالمحتار ص ۸۰۴ جلد ۱) ﴿۳﴾. وهوالموفق

د دروغژن د امامت حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیوی بنخې د جنازہ ﴿۱﴾ وفي الهندية: فالامام والقوم ينوون ويقولون نويت اداء هذه الفريضة عبادة لله تعالى متوجها الى الكعبة مقتديا بالامام.

(فتاویٰ عالمگیریہ ص ۱۶۴ جلد ۱ الفصل الخامس فی الصلاة علی الميت)

﴿۲﴾ عن سعيد بن المسيب قال صليت وراء ابي هريرة على صبي لم يعمل خطيئة قط فسمعتة يقول اللهم اعذه من عذاب القبر، رواه مالك.

(مشکوٰۃ المصابیح ص ۱۴۷ جلد ۱ باب المشی بالجنازة)

﴿۳﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ص ۲۳۴ جلد ۱ باب صلاة الجنائز)

مونخ په سنی طریقہ باندې شوې وو، او پوره کلي ددې خبرې عیني شاهد دي. مگر جنازې والا سړي په عدالت کښې سرباندې قرآن کيښود چه ما د شيعه گانو په طريقه جنازه کړې ده، حال دا چه هغه پخپله هم سنی دي لهندا دداسې دروغژن امام څه حکم دي؟ او دهغه دامامت څه حکم دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: ملک حیات مرزا اټک... ۵ جمادی الثاني... ۱۴۰۱ هـ

الجواب: واضحه دي وی چه د یو سړي یا ښځې د سنی یا شيعه کيدلو دارمدار په اعتقاد او اقرار باندې دي نو چه د کومې ښځې متعلق د شيعه کيدلو څه ثبوت نه وی نو په هغې باندې د شيعه گانو شان جنازه کول ناجائز دي، او په هغې باندې د سنيانو پشان جنازه کولو باوجود غلط بياني کول گناه دپاسه د گناه ده، او که په قوم کښې ددې غلط بيان والا نه ديني حيثيت سره بهتر سړي موجود وی نو هغه پسې اقتداء کول مکروه تحريمی دي، او دا امام واجب العزل دي گنې په بل صورت کښې به رڼدو کښې يوې سترگې والا راجه وي، (ماخوذ از بحر ص ۳۴۹ جلد ۱) وهو الموفق

په مړي باندې د ولي ابعده جنازې کولو نه

پس د ولي اقرب په دويم ځل جنازه کول

سوال: عمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه يو سړي په قطر کښې مړ شو او (ولي ابعده) جنازه اوکړه اوس چه ميت پاکستان ته راوروسي او خراب شوې نه وی نو آیا په وطن کښې پرې ولي اقرب په دويم ځل جنازه کولې شي؟ اجقر په دې باره کښې د شامي، بحر، بدائع وغيره ژوره مطالعه اوکړه، ځما رائي داده چه ولي اقرب په مذکوره صورت کښې جنازه کولې شي ليکن په علاقه کښې بعضي علماء د احقر د رائي خلاف کوی نو ستاسو صاحبانو رائي څه ده؟ بينوا توجروا

المستفتی: مفتي معين الدين صاحب دارالافتاء انجمن تعليم القرآن کوهاټ ۲۴ ستمبر ۱۹۸۴

الجواب: کومه جنازه چه دولي اقرب د اجازت نه بغير اوکړې شي نو ولي اقرب

۱) قال العلامة ابن نجيم: وينبغي ان يكون محل كراهة الاقتداء بهم عند وجود غيرهم

الا فلا. (البحر الرائق ص ۳۳۹ جلد ۱ باب الامامة)

دهغې اعاده کولې شي. ۱) خو چه په کوم ځائي کښې ولي اقرب موجود نه وی نو دهغه حق به دکوم ځائي نه ثابتوی. ۲)

کما فی عقد الا بعد عند غیوبة الاقرب الا ان الاقرب له حق العقد لمة ۳) لان النکاح لا یشرط له حضور المولاة بخلاف الجنابة فانها لا تصح علی الغائب فافهم.

په مړي باندې پليت خادر يا کفن واچولې شي يا نه

ريښمو په کپړو کښې وي نو د جنازې څه حکم دي؟

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي که مړي چرته په نجس ځائي يا نجس کت يا فرش باندې کيښودې شي يا خادر پرې واچولې شي يا په نجس کفن يا ريښمنی کفن وغيره کښې کيښودې شي، آیا په ده باندې جنازه صحيح ده؟ بينوا توجروا

المستفتی: پشم خان

الجواب: په دې کښې د فقهاؤ اختلاف دي،

فی شرح التوير عن القنية الطهارة من النجاسة فی ثوب وبدن ومكان ومستر العورة شرط فی

حق الميت والامام جميعاً ۴) انتهى. وفي

۱) قال العلامة ابن الهمام: (قوله فان صلى غير الولي والسلطان اعاد الولي) هذا اذا كان هذا الغير غير مقدم على الولي فان كان ممن له التقدم عليه كالقاضي ونائبه لم يعد. (فتح القدير ص ۸۳ جلد ۲ فصل فی الصلاة على الميت)

۲) قال العلامة ابی بکر بن هادي الحداد اليماني: وللاقرب ان يقدم على الابعده من شاء لانه لا ولاية للابعده معه فان غاب الاقرب فی مكان نفوت الصلاة بحضوره فالابعده اولي وهو ان يكون خارج البلد فان قدم الغائب غيره بكتاب كان للابعده ان يمنعه والمريض فی المصر بمنزلة الصحيح يقدم من شاء وليس للابعده ان يمنعه.

(الجوهرة النيرة شرح القدوري ص ۱۲۸ جلد ۱ باب الجنائز)

۳) قال العلامة ابوبکر الحداد اليماني: (قوله واذا غاب الولي الاقرب غيبة منقطعة جاز لمن هو ابعده منه ان يزوج خلافا لفرس) والاصل ان عندنا ان الولي الابعده اولي من السلطان، الخ. (الجوهرة النيرة ص ۷۶ جلد ۲ كتاب النکاح)

۴) (الدر المختار على هامش رد المحتار ص ۶۳۰ جلد ۱ باب صلاة الجنائز)

ردالمحتار فی التارخانیہ مثل قاضی خان عن طہارۃ مکان المیت هل تشتط لجواز الصلوۃ علیہ قال ان کان المیت علی الجنائزۃ لا شک انه یجوز والا فلا رواۃ لهذا وینبغی الجواز وبمکذا اجاب القاضی بدرالدین، قلت وروایۃ القنیۃ لا تعارض بروایۃ قاضی خان لان النجاسة ان کان من بدن المیت فلا تضر والا فتمنع الصلوۃ. (ردالمحتار ص ۸۱۲) ﴿۱﴾
الحریر لا یمنع صحة الصلوۃ عند احد من الائمة. وهو الموفق

د جنازی د تکرار اجازت نشته

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د یو مړي جنازه یو ځلې ادا کړې شوې ده اوس بعضې خلقو نه پاتې شوې دي، هغوي اصرار کوي چې جنازه دې په دویم ځل د بل امام په امامت کښې ادا کړیښی نو دویمه جنازه به ادا کولې شی یا فوراً به دفن کولې شی؟ بینوا توجروا
المستفتی: غلام جیلانی امام مسجد اندر کوټ بیروت مری ۲۴ شوال ۱۴۰۸ هـ
الجواب: د جنازی تکرار مشروع نه دي،

کما فی الهندیۃ ص ۱۷۳ جلد ۱ ولا یصلی علی میت الامرة واحدة والتفیل بصلاة الجنائزۃ غیر مشروع الخ، وقلت وعلیه تعامل السلف الصالحون ﴿۲﴾. وهو الموفق
﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ص ۶۳۰ جلد ۱ مطلب فی صلاة الجنائزۃ باب صلاة الجنائز)
﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ص ۱۶۳ جلد ۱ الفصل الخامس فی الصلاة علی المیت)
وقال الکاسانی: ولنا ما روی ان النبی ﷺ صلی علی جنازة فلما فرغ جاء عمر ومعه قوم فاراد ان یصلی ثانیاً فقال له النبی ﷺ الصلاة علی الجنائزۃ لا تعادو لکن ادع للمیت واستغفر له وهذا نص فی الباب وروی ان ابن عباس وابن عمر فاتتهما صلاة علی جنازة فلما حضرا ما زاد ادا علی الاستغفار له الخ.

دائع الصنائع ۲: ۳۷۷ کفیه الصلاة علی الجنائزۃ

دامام الحی په موجود کښې د بل سړي جنازه کول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې اسلامي بادشاه یا نائب یا قاضی نه پس د جنازی حق امام الحی ته دي دهغه نه پس ولی ته دي لیکن که پخپله د امامت اهلیت نه لري، آیا بل سړي دامام الحی د رضا نه بغير جنازی د پاره مخکښې کولې شي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فضل احمد بابره ۳ جولای ۱۹۷۵

الجواب: که دا مړي په ژوند کښې ددې امام الحی پسې د علت صحیحه په وجه اقتداء کولونه ناراضه نه وو. نو ددې ولی جنازه کول یعنی امامت کول یا بل سړي امام جوړول (د امام الحی د اجازت نه بغير) بهتر نه وي،

یدل علیه مافی الدر المختار ثم امام الحی فیہ ایهام وذلك ان تقدیم الولاۃ واجب وتقدیم امام الحی مندوب، فقط بشرط ان یكون افضل من الولی، وفی ردالمحتار ص ۸۲۳ جلد ۱ وانما کان اولی لان المیت رضی بالصلوۃ خلفه فی حال حیاته فینبغی ان یصلی علیه بعد وفاته، قال فی شرح المنیۃ فعلى هذا لو علم انه کان غیر راض به حال حیاته ینبغی ان لا یستحب تقدیمه، قلت هذا مسلم ان کان عدم رضاه به لوجه صحیح والا فلا فتامل ﴿۱﴾ انتهى ما فی ردالمحتار، قلت لما كانت الجنائزۃ عبارة عن

التکبیرات دون الاذکار فكان اکثر العوام اهلا لها. وهو الموفق

د مړ پیدا شوی بچي د جنازی حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د یوې ښځې د اوو

﴿۱﴾ (الدر المختار مع ردالمحتار ص ۶۳۹ جلد ۱ مطلب فی بیان من هو الحق بالصلاة علی

المیت باب صلاة الجنائز)

میاشتو مریچی پیدا شو، پھہ ہندی د جنازی خہ حکم دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: عبدالغنی..... ۳ جون ۱۹۷۵

الجواب: کوم بچی چہ مری پیدا شو ی و ی. پھہ ہندی د جنازی مونخ نہ کیڑی،
اگر کہ بدن ئی مکمل شو ی دی، (رد المحتار) (۱) وهوالموفق

د جنازی پھہ نیت کنبی د فرض پھہ خانی کفائی وئیل

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی ی دی چہ مونخ د جنازی
پھہ نیت کنبی فرض کفائی وایو اوس یو صاحب وائی چہ کفائی وئیل صحیح
نہ دی، دا غلط دی، بلکه فرض کفایہ وئیل پکار دی، آیا دا کفائی وئیل
غلط دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل هادی محکمة تعمیرات ایس دی او بلهنگ مردان ۲۱۷۱۱۹۶۹
الجواب: عربی لفظ کفایہ دی، (۲) او پھہ پنبتو کنبی کفائی وئیل کیڑی،
وهوالموفق

مری ویستل او بل خانی تہ وړل او پھہ

هغه باندی پھہ دویم ځل د جنازی حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دفن کولو نہ پس مری
راویستل او بل خانی تہ وړل څنگه دی؟ او پھہ هغه باندی پھہ دویم ځل د
جنازی خہ حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی عبدالاحد شا هین مارکیټ مردان..... ز ۲۱۸۱۴۱۹۸۴

(۱) قال العلامة ابن عابدين: وما لم يتم وفيه خلاف والمختار انه يغسل ويلف في خرقة
ولا يصلى عليه كما في المعراج والفتح والخانية والبزاية والظهيرية شربلاية وذكر في
شرح المجمع لمصنفه ان الخلاف في الاول وان الثاني لا يغسل اجماعاً.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ص ۲۵۵ جلد ۱ باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: قوله وهي فرض كفاية اي الصلاة..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

الجواب: دا د مری ویستل بغیر د ضرورت شرعی نہ ناجائز دی، (۱) او پھہ
دویم ځل جنازه کول پھہ هر حال کنبی ممنوع دی، (شامي) (۲) وهوالموفق

د مرزائی جنازه کول یا ئی د جنازه پسې تلل ناجائز دی.

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چی د مرزائی (قادیانی)
جنازه کول یا ئی د جنازی سره تلل جائز دی یا نه؟ او آیا پھہ کونکی باندی
بنسخه حرامیڑی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید محمد صغیر شاه کیمل پور اټک..... ۲۰۱۹ ۱۴۱۹۷۰

الجواب: پھہ مرزائی باندی د جنازی مونخ کول او د هغه د جنازی سره تلل
ناجائز دی. (۳) لیکن کفر نه دی، لهنداپه دی سره پھہ نکاح باندی اثر نه
غور ځیڑی. فقط

د څو ورځونه پس د جنازی مونخ کول

سوال: علمایي دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ که دیو مری جنازه نه

(بقیه حاشیه) علیه للاجماع على ائراضها وكونها على الكفاية. (البحر الرائق ص ۱۷۹ جلد ۲)

فصل في السلطان احق بصلاته

(۱) قال العلامة الحصكفي: ولا يخرج منه بعد اهالة التراب الا لحق آدمي.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۶۲ باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله لان تكرارها غير مشروع) اي غنلنا وعند مالک

خلافًا للشافعي رحمه الله والادلة في المطولات.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۵۲ قبيل مطلب في كراهة صلاة الجنازة في المسجد)

(۳) قال العلامة الشرنبلالي: وشرائطها ستة اولها اسلام الميت لقوله تعالى: ولا تصل على

احد منهم مات ابداءً يعنى المنافقين وهم الكفرة ولانها شفاعه للميت اكراماً له، وطلباً

للمغفرة، والكافر لا تنفعه شفاعته ولا يستحق الاكرام.

(امداد الفتاح: ۶۱۷ شرايط صحة الصلاة على الجنازة فصل في صلاة الجنازة)

وی شوی نو د خو ورڅو تیریدلو نه پس د جنازې مونځ کول صحیح دی یا نه؟
بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرشید کوهات... ۱۲ صفر ۱۳۹۲ هـ

الجواب: چه تر څو پورې مړې تکرې تکرې شوی نه وی او دهغه بدن ټول یا اکثر صحیح روح رمت وی نو په هغه باندې د جنازې مونځ کول جائز دی. اگر ګډ جو میاشتو نه پس وی، ما خود من الشرح الكبير ومن السدر المختار ورد

المختار ۱: ۸۰۴، ۸۱۲ (۱) وهو الموفق

جنازه تر څلویښتو قدمونو پورې وړل سنت زانده (مستحب) دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه هر سرې چه جنازه څلویښت قدمونه وړی او باقاعده قدمونه شمارلې کیږي، لکه چه په بعضې کتابونو کښې ددې په اصل سنت او کمال سنت سره تشریح شوي، که څوک انکار او کړي نو هغه به د انکار کولو والا شمار کیږي یا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولوی الطاف الرحمان ماری شرقی ناګی ضلع هزاره ۱۰ محرم ۱۳۹۲ هـ
الجواب: مړې څلویښت قدمونه وړل سنت زانده یعنی مستحب دی. فلیراجع الی رد المختار وغیره، (۲) وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحلبي: ومن دفن ولم يصل عليه صلى على قبره ما لم يغلب على الظن انه نفسه. (غنية المستملی المعروف بالكبير ۵۲۲ فصل فی الجنائز)

وقال الحصكفي: وان دفن بغير صلاة صلى على قبره استحسانا ما لم يغلب على الظن نفسه من غير تقدير هو الاصح وظاهره انه لو شك في نفيه صلى عليه لكن في النهر عن محمد لا كانه تقليدا للمانع. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۵۲ باب الجنائز)
﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: واذا حمل الجنازة وضعه با مقدّمها على يمينه عشر خطوات لحديث من حمل جنازة اربعين خطوة كفرت عنه اربعين كبيرة الخ. (الدر المختار ۱: ۲۵۷ باب صلاة الجنائز)..... (بقية حاشية بهار اروانه صفحه)

د والدينو قاتل. قطاع الطريق او د خود کښی کولو والا جنازه.

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه:

- (۱) کوم کس چه د پلار قاتل وی نو د دغه قاتل جنازه شرعاً جائز ده یا نه؟
- (۲) کوم کس چه خود کښی او کړي د دغه خود کښی کونکي جنازه جائز ده یا نه؟
- (۳) ډاکو یعنی قطاع الطريق که قتل کړي شونو دهغه جنازه جائز ده یا نه؟

بینوا توجروا

المستفتی: عبدالمنان..... ۱۹۷۵، ۲۱۵۱

الجواب: وبالله التوفيق! د والدينو په قاتل باندې به جنازه نشی کولې، کما فی شرح التنوير، ولا یصلی علی قاتل احد ابویه اهانة له (هامش الدر، ۱: ۸۱۵) (۱)
دغه شان قطاع الطريق چه کله د ډاکې په دوران کښې قتل کړي شی نو په هغوی به جنازه نه شی کولې، کما فی شرح التنوير وقطاع الطريق فلا یغسلوا ولا یصلی علیهم اذا قتلوا فی الحرب (هامش رد المختار ۱: ۸۱۴) (۲) او په خود کښی کونکي باندې جنازه جائز ده، لما فی شرح التنوير من قتل نفسه ولو عمداً یغسل علیه وبه یفتی وان کان اعظم وزراً من قاتل غیره، البتة که خواص ترې نه ډډه او کړي نو ګنجايش شته، لحديث مسلم (هامش الرد ۱: ۸۱۵) (۳) وهو الموفق

بقیه حاشیه) وقال الحلبي: ويستحب ان يحملها من كل جانب عشر خطوات لما روى عنه عليه الصلاة والسلام انه قال من حمل جنازة اربعين خطوة كفرت عنه اربعين كبيرة الخ.

(غنية المستملی شرح منية المصلی ۵۲۲ کتاب الجنائز فصل فی الحمل)

﴿۱﴾ (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۴۳ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۴۲ باب صلاة الجنائز)

﴿۳﴾ قال الحصكفي: ورجح الكمال قول الثاني بما في مسلم انه عليه السلام اتى برجل قتل نفسه فلم يصل عليه. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۴۳ باب صلاة الجنائز)

د بائفہ او نابالغہ یو خائي جنازه کښې د نیت او دعا مننه

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه يو بالغ سړې او يو نابالغه جينې د اتو کالو مړه شول، ددوی دواړو جنازه په يو نیت سره کول جائز دی یا نه؟ جواب راکړئ،؟ بينوا توجروا

المستفتی: محمد اکرام سرگودها، ،،،، ۲۱۲۱۱۹۸۹

الجواب: گنړو مړو باندې یو خائي جنازه کول جائز دي، اگر که بعضې پکښې نابالغه وي، کما في جناز شرح التنوير فالافضل الرجل مما يليه فالصبي فالخضلى (۱) واضحه دي وی چه د جنازې د مونځ دارومدار په تکبيرات اربعه دي په اذکارو نه نو چه دریم تکبير نه پس صرف د با لغانو دعا اولوستلې شی نو ذمه فارغه کيږي. (۲) وهوالموفق

په مقبره او سرک باندې د جنازې مونځ کول

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه په قبرستان کښې جنازه گاه ده، مغرب طرف درې څلور قبرونه هم دي، او د قبرونو او جنازه په مينځ کښې ونی دي، يو مولوی صاحب وائي چه دا ونه ستره ده، او جنازه صحيح ده، او دویم سړې وائي چه دې خائي کښې جنازه کول مکروه دي،

(۱) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۴۹ باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العبد الرحمن الجزيري: الحنفية قالوا: الدعاء يكون بعد التكبير الثالثة ولا يجب الدعاء بصيغة خاصة بل المطلوب الدعاء بامور الآخرة والاحسن ان يدعو بالمأثور في حديث عرف بن مالک هذا اذا كان الميت رجلاً فان كان انثى يبدل ضمير المذكر بضمير الانثى وان كان طفلاً يقول: اللهم اجعله لنا فرطاً فان كان لا يحسن المصلي هذا الدعاء بما يشاء. (الفتا على المذاهب الاربعه ۱: ۴۵۳ ارکان صلاة الجنائز)

بلکه د سره کيږي نه، ايا واقعی دا مکروه دي. دغه شان په سرک باندې جنازه کول صحيح دی یا نه؟ بينوا توجروا

المستفتی: عبید الرحمن متعلم دارالعلوم حقانيه ۱۳ ذی قعدہ ۱۴۰۹ هـ
الجواب: که دا قبرونه درې څلور گزه لرې وی یا ددې قبرونو او جنازه کونکو په مينځ کښې حائل موجود وي، نو په دې کښې هيڅ نقصان نشته دې گنې نو صاحب بدائع په بدائع کښې ليکلی دي، چه د امام ابو حنيفه رحمه الله په نزد په مقبره کښې د جنازې مونځ کول بهتر نه دي، په هر حال کښې جائز دي، (۱) او په سرک باندې عند الضرورة د جنازې مونځ کول جائز دی او بلا ضرورت ممنوع دي، (۲) وهوالموفق

دامام الحنن نه د خفگان په وجه دویم امام

د پاره جنازه کول خلاف سياست دي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه يو سړی د مسلمان کيدلو باوجود امام الحنن (پيش امام) ته قصداً کنځلې کوی او په دې وجه ترې پيش امام چه ناراضه دي، که ددې سړی جنازه يا نکاح د امام الحنن نه بغير اجازت د بل ښار څوک امام او کړی نو آیا بل امام دپاره دا جائز دي؟ بينوا توجروا
المستفتی: عزيز الرحمان امام مسجد هزاره ۱۰۱۱۱۹۷۵

(۱) قال العلامة الكاساني: قال ابو حنيفة رحمه الله تعالى ولا ينبغي ان يصلي على ميت بين القبور، وكان على وابن عباس يكرهان ذلك، وان صلوا اجزأهم لما روى انهم صلوا على عائشة وام سلمة بين مقابر البقيع والامام ابو هريرة وفيهم ابن عمر. (بدائع الصنائع ۲: ۲۵ سنن الدفن)
(۲) قال العلامة ابن عابدين: ولزم ان لا يصلي في عمره على جنازة نعم قد توضع في بعض المواضع خارج المسجد في الشارع فيصل على عليها ويلزم منه فسادها من كثير من المصلين لعدم النجاسة وعدم خلعتهم نعالهم المتنجسة مع اننا قد مناهنا كراهتها في الشارع واذا ضاق الامر اتسع فينبغي الافتاء بالقول بكرهية التنزيه الذي هو خلاف الاولى كما اختاره المحقق ابن الهمام واذا كان ما ذكرنا علزراً فلا كراهة اصلاً.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۵۳ مطلب في كراهة صلاة الجنائز في المسجد)

الجواب: بغیر وجہی مسلمان ته کنخلی کول خصوصاً چه کله امام هم وی فسق دی قال رسول الله ﷺ سیاب المسلم فسوق (رواه مسلم) (۱) اود امام الحی د اجازت نه بغیر بل سړې دپاره نکاح او جنازه کول خلاف شریعت نه دی البته خلاف سیاست دی، (۲) وهوالموفق

په خودکشی کونکي باندې د جنازې مونځ جائز بلکه راجح دي

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کښې څه فرمائی چه دقاتل النفس جنازه کول څنگه دي، په بحر ۲۰۲۱۲ شامي ۹۱۰۱۱ طحطاوی علی مراقی الفلاح ۳۳۱۸ کښې په تائید د حدیث پاک په قول دامام ابو یوسف چه په قاتل نفس به زجرأ د جنازې مونځ نه کولې کیږي، دغه شان په ابو داود او کشف الغمبه کښې حدیث پاک موجود دي او دغه شان په نورالایضاح، قدوري، زاد اللیب، کبیری جوهره او خطبه تقریر ترمذی کښې د شیخ الهند رح، چه د طرفینو په قول باندې ادا کیږي. عالمگیری لیکلی دی که یو قاضی حکم اوکړی چه د جنازې مونځ په نه کیږي نو دویم قاضی ئې نه شی ادا کولې ددې مسئلې صحیح نوعیت څه دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عبدالحی مسجد دهوبیان اکبر پوره ۲۹ جنوری ۱۹۷۵
الجواب: واضحه دي وی چه په خودکشی کونکي باندې جنازه کول جائز بلکه راجح دی. کما فی الدرالمختار من قتل نفسه ولو عمداً يغسل ويصلى عليه وبه يفتی (۳) انتهى. وبمعناه في اكثر الفتاوى.

(۱) (الصحيح المسلم ۵۸: ۱ باب بيان قول النبي ﷺ سياب المسلم فسوق وقتاله كفر)
(۲) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ثم امام الحی) ای الطائفة وهو امام المسجد الخاص بالمحلة وانما كان اولی لان الميت رضی بالصلاة خلفه فی حال حياته فينبغي ان يصلى عليه بعد وفاته قال فی شرح المنية فعلى هذا لو علم انه كان غير راض به حال حياته ينبغي ان لا يستحب تقديمه، قلت هذا مسلم ان كان علم رضاه به لو جه صحيح والا فلا تأمل.
(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۶۳۹: ۱ مطلب فی بيان من هو احق بالصلاة على الميت)
(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۶۳۳: ۱ باب صلاة الجنائز)

او ددې باوجود جنازه نه کونکې د حنفیت نه خارج نه دي.

لان المحقق ابن الهمام رجع ترك الصلوة وهو قول ابی يوسف كما فی ردالمحتار ۸۱۵: ۱ ﴿۱﴾ وكذا اختاره الامام السعدی قلت ويؤيده ظاهر حديث مسلم لا أصلي عليه لعلم ورود صلوا على صاحبكم، بخلاف المفلس المديون والاصل في افعاله عليه السلام التشريع دون التخصيص ﴿۲﴾

بلکه چه په کومه علاقه کښې دا بد کار په بې باکۍ سره کیږي نو سداً للیباب به په ترک الصلوة باندې فتوی ورکول ډیر زیات مناسب وی. وهوالموفق

که په دریاب کښې زور او بد بو دار لاش

اوموندلې شي نو غسل او جنازه به ئې کولې شي

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په دریاب کښې د یو سړی لاش اوموندلې شي، اوهغه زور او بدبویه وی نو آیا د هغې جنازه به کولې کیږي او آیا غسل به ورته هم ورکولې کیږي؟ او دا هم ده چه پته نه لگی چه مسلمان دي یا نه؟ بینواتو جروا

المستفتی: خلیل الرحمان..... ۱۱۹ جمادی الاولی ۱۳۹۳ هـ

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله ورجح الكمال قول الثاني بما في مسلم انه عليه السلام الخ) ای قول ابی یوسف انه يغسل ولا يصلى عليه اسمعيل عن خزائن الفتاوى وفي التهستاني والكفاية وغيرهما عن الامام السفلى الاصح عندي انه لا يصلى عليه لانه لا توبة له قال في البحر فقد اختلف الصحيح لكن تأيد الثاني بالحديث. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۶۳۳: ۱ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ وفي المنهاج: (قوله فلم يصلى عليه النبي ﷺ) ظاهره حجة لابی يوسف لان النبي ﷺ يقتدى به امته في افعاله ولكن ظاهر حديث النسائي اما انا فلا أصلي عليه حجة لاحمد، ان الامام لا يصلى عليه، ويصلى عليه غير الامام لحديث والصلاة واجبة على كل مسلم برا كان او فاجراً وان عمل الكبائر رواه ابو داود وعند ابی حنيفة ومالك واحمد يصلى عليه بلا تخصيص، وحديث الباب واقعة عين لا عموم..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

الجواب: کہ تول بدن (انسانی شکل) یا اکثر باقی وی نو هغه ته غسل ورکول او د جنازې مونځ کول ضروری دي، که د پر سیدلو او بد بویه کیدلو پورې خبره رسیدلې وي، او که نیم یا د هغې نه کم بدن باقی وی او باقی بدن متغیر یا معدوم شوې وی نو هغې ته به غسل نه ورکولې کیږي او د جنازې مونځ به هم نشي کولې او دا وطن دارالمسلمین دې لهندا په غالب باندې به احکام بناء کیږي، (۱) وهوالموفق

په قادیانی باندې جنازه کول حرام دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې قادیانی د شریعت په رنډا کښې کافر دې یانه؟ او دهغوی جنازه کول جائز ده یا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: محمد ولی الله..... ۱۰۱۲۱۹۷۳
الجواب: قادیانیان بغیر د شک شبهې نه کافران دی دهغوی جنازه کول حرام دي، (۲) وهوالموفق

په پلیت ځانې چه ولاړوی نو جنازه به صحیح نه وي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږ ځانې کښې په یو میدان کښې د جنازې مونځ کیږي، کله کله کوچیان هلته د گډو بیزو

(بقیه حاشیه) لها، فیحمل علی الزجر، کما انه علیه السلام فی اول الامر لا یصلی علی بعض المدیونین زجراً، فحمل حدیث الباب علی الزجر اولی من حمله علی تخصیص الامام لان ثبوت الزجر اسهل من ثبوت الخصوصية.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۲۳۶:۳ باب من یقتل نفسه لم یصل علیه)

﴿۱﴾ قال الحصکفی: وجد رأس آدمی او احد شقیه لا یغسل ولا یصلی علیه بل یدفن الا ان یوجد اکثر من نصفه ولو بلا رأس..... لو وجد میت فی الماء فلا بد من غسله ثلاثاً لانا امرنا بالغسل فیحرکه فی الماء بنیة الغسل ثلاثاً..... ولو لم یلرأ مسلم ام کافر ولا علامة فان فی دارنا غسل وصلی علیه والا لا. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲۳۵:۱ قبیل مطلب فی الکفن)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: اما المرتد فیلقی فی حفرة کالکلب..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

(چیلو) کنډک کینوی او هغه ځانې د پچو نه ډک شی چه او چي وي، نو آیا په هغه ځانې کښې چه اودریږي نو د جنازې مونځ به صحیح دی یانه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی فقیر حسین خطیب بابا کرم شاه مسجد نوشهره صدر ۱۹۸۷-۱۱۱۱۴

الجواب: سوتې او پچې پلیتې دی لهندا په دې باندې د ولاړو خلقو د جنازې مونځ به صحیح نه وی. په پاک اوصفا ځانې باندې جنازه کوئ، د یو ځانې متعین کول ضروری نه دی. (۱) وهوالموفق

په جنازه کښې د کټ دځانې پاکیدل شرط نه دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په جنازه کښې د کټ د ځانې پاکیدل هم ضروری دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی فقیر حسین خطیب بابا کرم شاه مسجد نوشهره صدر

الجواب: د کټ د کینودلو د ځانې پاکیدل مختلف فیه دی،

والمذکور فی المضمرات عدم الاشتراط کما فی الهندية ۱: ۱۷۲ وطهارة مکان المیت

لیست بشرط. ﴿۲﴾ وهوالموق

په مرزائی باندې د جنازه کونکو د نکاح حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو مرزائی مړ شو په

(بقیه حاشیه) قال ابن عابدين: ولا یغسل ولا یکفن.

(الدر المختار مع ردالمحتار ۲۵۷:۱ مطلب فی حمل المیت باب صلاة الجنائز)

﴿۱﴾ وفي الهندية: وكل ما يعتبر شرطاً لصحة سائر الصلوات من الطهارة الحقيقية والحکمية واستقبال القبلة وستر العورة والنية يعتبر شرطاً لصحة صلاة الجنائز هکذا فی

البدائع. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۲۳ الفصل الخامس فی الصلاة علی المیت)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۲۲ الفصل الخامس فی الصلاة علی المیت)

ہفتہ باندی مخکبھی مرزایانو جنازہ اوکرہ بیا پری اهل اسلام جنازہ اوکرہ، یو مولوی صاحب فتویٰ جاری کرہ چہ کومو مسلمانانو ددی مرزائی جنازہ د مسلمان کیدلو پہ حیثیت کری وی پہ هغوی باندی نسخی طلاق دی، توبہ دی او کری دوبارہ ورته نکاح صحیح کول پکار دی. او بل طرفته بعضی خلقو ددی خبری نه انکار اوکرو نو شرعی حکم خہ دی؟ بینواتوجرو!

المستفتی: مولوی محبوب الرحمان رحمانی کامرس کالج

جناح کالونی ایبٹ آباد ۲۳ رمضان ۱۴۰۲ھ

الجواب: دیومنسوخ او حرام کار مستحل (حلال گنرو نکہ) مسلمان نشی پاتی کیدی لما فی ردالمحتار باب المرتد اما الجاهل فلا یفرق بین الحرام لعینه ولغیره وانما الفرق فی حقہ ان ما کان قطعیا کفر به والا فلا ﴿۱﴾ انتهى، قلت والنهی عن الصلاة علی الکافر قطعی ﴿۲﴾ وامر مجمع علیه فلا مخلص من تجدید النکاح للمستحل ﴿۳﴾.

وهو الموفق

د قبل البلوغ لیونی او بعد البلوغ لیونی پہ جنازہ کبھی فرق

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبھی خہ فرمائی چہ پہ بالغ لیونی باندی بہ د ماشومانو پشان جنازہ کولی شی یا د بالغانو پشان، ددی خہ حکم دی؟ بینواتوجرو!

المستفتی: مظفر شاہ چرات نوشہرہ... ۱۹۸۲ء ۱۳۱۲۱

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۳۱۱ مطلب ما یشک فی انه ردة لا یحکم بها باب المرتد) ﴿۲﴾ قال الجلال: ولما صلی النبی ﷺ علی ابن ابی نزل (ولا تصل علی احد منهم مات ابدا ولا تقم علی قبره) لدفن او زیارة (انهم کفروا بالله ورسوله وما تواوهم فسقون) کافرون. (تفسیر الجلالین ۱: ۲۰۰ سورة التوبة آیت: ۸۴) ﴿۳﴾ قال الملا علی القاری: ان استحلال المعصية صغيرة کانت او کبيرة کفر اذا ثبت کونها معصية بدلالة قطعية.

(شرح فقہ الاکبر ۱۵۲ استحلال المعصية کفر)

الجواب: کہ لیونی داسی وی چہ د بالغ کیدلو نہ مخکبھی هم لیونی وو نو پہ هفتہ باندی بہ جنازہ د نابالغو پشان کولی شی، کما فی الدر المختار علی هامش (ردالمحتار ج ۱ ص ۶۱۲) ولا یستغفر فیها لصی و مجنون ومعتوه لعدم تکلیفهم ﴿۱﴾ او کہ مجنون بعد البلوغ د مخکبھی نه عاقل و وروستو لیونی شو نو پہ ده باندی بہ د غتو سرو پشان جنازہ کولی شی. کما فی الشامیة تحت (قوله و مجنون ومعتوه) هذا الاصل فان الجنون والعته الطارئین بعد البلوغ لا یسقطان الذنوب السابقة کما فی شرح المینة ﴿۲﴾ وهو الموفق

دعا بعد الجنازہ صفونو ماتولو نہ پس جائز ده

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبھی خہ فرمائی چہ د جنازی نہ پس د صفونو ترتیب ختم شی او یو خل سورت فاتحه او دری خلّی سورة اخلاص اولولی او پہ اجتماعی حالت سره د تولو قبرستان والود پاره د مغفرت دعا او غواری، نو پہ دی کبھی اختلاف پیدا شو یو صاحب وائی چہ دا بدعت دی د حضور ﷺ او صحابه کرامو نه دا دعا ثابت نه ده او فقہائی کرام هم منع کوی، دویم صاحب وائی چہ مذکورہ د ثواب او ایصال طریقہ نه بدعت دی او نه سنت دی بلکه جائز دی، حضور ﷺ د جنگ موته شهید حضرت جعفر طیار او زید بن حارثہ رضی اللہ عنہما د شهادت نه پس د جنازی مونخ اوکرو او د هغوی د پاره ئی دعا او غوینتله او صحابه کرامو ته ئی او وئیل چہ تاسو هم د دوی د پاره دعائی مغفرت او کری عبارت داسی دی، (فصلی علیه رسول الله ﷺ ودعائه وقاله استغفروا له، (فتح القدیر ۲: ۵۶۱ فصل فی الصلوة علی المیت مطبوعه مصر) د فقہائی احناف بعضی بزرگان دعا بعد السلام ته مکروه وائی. او د بعضو پہ نزد (لاباس به ای بالدعاء بعد التسليم کما فی البحر عن الفضلی، کہ دا مسئلہ جائزہ ده یا بدعت دی نو تفصیلی اولیکئی؟ بینواتوجرو! المستفتی: خالد محمود عثمانی... ۲۲ ذی الحجه ۱۳۹۴

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۳۵ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۳۵ باب صلاة الجنائز)

الجواب: کہ عوام دا ضروری نہ گنری نو بدعت به نہ وی بلکه سنت به وی۔
 لان السنة لا تنحصر فی فعل الرسول بل تعم القول والفعل والتقرير كما صرحوا به،
 او ایصال ثواب دا احادیثو او فقہی نہ ثابت دے کہ مالی عبادت وی او کہ
 بدنی وی لہذا دا کار به مشروع او مستنون وی او دعا بعد الجنازہ چہ کُلہ
 بعد کسر الصفوف وی نو پہ دے کنبی ہیخ باک نشته۔

لان اکثر الفقهاء قالوا بعدم الجواز ولكن لم يعللوه بعدم الوجود في خير القرون كما
 هو دأب الطائفة السلفية والنجدية. وهو حجة عليهم في ترجمة القرآن بالهندية
 والسليمانية وغيرها، وكذا في تدوين العلوم بل عللوه بالتشبيه بالزيادة كما قال
 القاري في المراقبة ولا يدعوا للميت لانه يشبه الزيادة في صلوة الجنازة ۶: ۶۳ ويؤديه
 التعبير بلا يقوم بالدعاء ونظيره كراهة قعود الامام متوجها الى القبلة بعد صلوة الفجر
 والعصر. فانهم

د کسر الصفوف نہ پس دعا بعد الجنازہ باندی بل سوال

سوال: د دعا بعد الجنازہ متعلق د جناب د طرفنہ جواب ملاؤ شو لیکن اوس
 ہم ہغہ شکونہ لری نہ شول، تاسو لیکلی چہ د کسر الصفوف نہ پس دعا بعد
 الجنازہ وی نو دے کنبی ہیخ حرج نشته او پہ بل جز کنبی لیکلی شوی دی
 کہ عوام دا ضروری نہ گنری نو بدعت به نہ وی، بلکه سنت به وی۔ مؤدبانہ
 التماس دے چہ کُلہ د حضور ﷺ نہ د دعا بعد الجنازہ ثبوت نشته او د
 صحابہ کرامو معمول نہ دے فقہائی کرام ورتہ مکروہ وائی نو بیا دا سنت
 خنکہ شوہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: خالد محمود عثمانی. ۱۳۰ محرم الحرام ۱۳۹۵ھ

الجواب: د السلام علیکم نہ پس دے دا خبرہ واضحہ وی چہ بدعت دہغہ خیز
 نوم دے چہ پہ خیر القرون کنبی نہ بنفسہ موجود وی او نہ بدلیلہ موجود وی
 نو حیلے او دعا بعد الصلوۃ والجنازہ او پہ اردو وغیرہ کنبی د قران پاک

ترجمہ کول، مدرسے جو پول او تالیف او تصنیف کول بہ بدعت نہ وی۔ (۱)
 او کہ بدعت د ہغہ خیز نوم وی چہ پہ ہغہ وخت کنبی بنفسہ موجود نہ وی
 نو بیا بہ داہول کارونہ بدعت وی، ہم دا خائی دے چہ نجدی خلق پکنبی
 پخپلہ ہم پہ غلطی کنبی دی او نور مسلمانان ہم گمراہ کوی، دغہ شان
 واضحہ دے وی چہ حل او حرمت دواہہ شرعی امور دی، بغیر د دلیل نہ نہ
 حل ثابتیری او نہ حرمت ثابت کیدیشی (۲) پہ نجدیانو باندی تعجب دے
 چہ ہغوی د حرمت د دعویٰ گولو باوجود ہیخ دلیل نشی پیش کولی، تاسو
 دا اصول مخی تہ کیردے تول نجدیت ختمولی شی ہم دا ددی عبارت
 تفصیل دے، وهو موفق

د دعا بعد الجنازہ. شرعی حیثیت

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د جنازی د مونخ نہ
 پس فوراً د دفن کولونہ مخکنبی دعا غوبتل جائز دی یا نہ؟ بعضی علماء

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله صاحب بدعة) ای محرمة والا فقد تكون واجبة كنصب
 الادلة للرد على اهل الفرق الضالة وتعلم النحو المفهم للكتاب والسنة ومنذوبة كاحداث
 نحورباط ومدرسة وكل احسان لم يكن في الصدر الاول ومكروهة كزخرفة المساجد
 ومباحة كالتوسع بلذيد المآكل والمشارب والنياب كما في شرح الجامع الصغير للمناوي
 عن تهذيب النووي ومثله في الطريقة المحمدية للبركلي.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۳۱۴ مطلب البدعة خمسة اقسام)

﴿۲﴾ عن ابن عباس..... فبعث الله نبيه ﷺ وانزل كتابه واحل حلاله وحرم حرامه فما احل
 فهو حلال وما حرم فهو حرام وما سكت عنه فهو عفو.

(سنن ابی داؤد ۲: ۱۸۳ باب ما لم يذكر تحريمه)

وعن سلمان..... وما سكت عنه فهو مما عفى عنه رواه ابن ماجه والترمذي وقال هذا حديث
 غريب وموقوف على الاصح. (مشکوۃ المصابيح ۲: ۳۶۷ کتاب الاطعمة)

فرمائی چہ پہ مذکورہ طریقہ سرہ دعا غوبتل بدعت دی بعضی فرمائی چہ صفونہ مات شی او منتشر حالت کنبی دُعا او غواپی نو خہ گناہ نہ دہ، بہر حال پہ عوام الناس کنبی انتشار جوړ شوی دی، ددی مسئلې وضاحت او کړی ډیر مشکور به یو؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الخالق مدرسه تعلیم القرآن مری ۲۳۱۱۱۹۷۵

الجواب: د کسر الصفوف نه پس دعا کول جائز دي،

لان الامام الفضلی جوزہ کما فی البحر ﴿۱﴾ وسائر الفقهاء وان کرهوه لکن لا لاجل علم الوجود فی خیر القرون کما هو داب الفرقۃ النجدیة السلفیة لانه منقوض بترجمة القرآن فی السلیمانیة والهنلیة وتدوین الکتب وتنظیم المدارس وغیره، بل لانه یشبه الزیادة فی صلوۃ الجنازة کما فی المرقاة ولا یدعو للمیت لانه یشبه الزیادة فی الصلوۃ الجنازة ۳: ۶۴ مطبوعه ملتان) ولذا عبروا بلا یقوم بالدعاء.

البتہ دا به هم ضروری او لازم کنړل بدعت وی. ﴿۲﴾ وهو الموفق

﴿۲﴾ قال ابن نجیم: لانه لا یدعو بعد التسليم کما فی الخلاصه وعن الفضلی لا بأس به.

(البحر الرائق ۲: ۱۸۳ فصل السلطان احق بصلاته کتاب الجنائز)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجیم: ولان ذکر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون

شیئ لم یکن مشروعاً حیث لم یرد الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العیدین)

...

المقالة فی الدعاء بعد الجنازة

د نورو فرعی مسائلو پشان د دعا بعد الجنازة مسئله هم د عوامو او خواصو په مینځ کنبی د انا مسئله جوړه شوی ده، او په دې بنیاد کفراو شرک او بدعت او تکفیر شروع شو دارالافتاء دارالعلوم حقانیه ته هم په گنړ تعداد کنبی دا مسئله راتلل شروع شو. حضرت مفتی صاحب دامت برکاتهم په دې مقاله اولیکله او په مقالات کنبی ټپي شائع کړه، د کتاب الجنائز سره د مناسبت په بناء باندې په فتاویٰ کنبی دعام فائدي دپاره شامل کولې شی. (از مرتب)

په دې مقاله کنبی د دعا بعد الجنازة مسئله ذکر کولې شی، د جنازې نه پس د کسر الصفوف نه مخکې دعا کول مکروه دي، او د کسر الصفوف نه پس دعا کول جائز دی البتہ دعا قبل السلام باندې اکتفاء کول د سلفو د تعامل سره موافق دي،

د پیغمبر ﷺ او سلف صالحین نه ددې دعا کولو یا نه کولو متعلق د احادیثو ذخیره چپ ده، په هغې کنبی نه ددعا کولو روایت موجود دي او نه د نه کولو متعلق، که څوک د دا دعویٰ او کړی چہ پیغمبر ﷺ او سلف صالحینو دا دعا نه ده کړې نو دا په پیغمبر ﷺ باندې دروغ تړل دي. بهر حال دعا پخپله عبادت او عبادت مغز دي، لیکن دا خاص دعا نه مطلوب ده او نه ممنوع بلکه مباح ده. ځکه چہ اصل په اشیاء کنبی اباحت دي. (کما صرح به ابن الهمام وغیره ویؤیده ما رواه ابو داؤد ان ماسکت عنه فهو عفو.. (سنن ابی داؤد ۲: ۱۸۳ باب ما لم یذکر تحریمه)

او ددې دعا په اذان د صلوۃ عید باندې قیاس کول غلط قیاس دي. ځکه چہ ددې دعا متعلق عدم ذکر عدم روایت او سکوت ثابت دي او اذان د اخترونو د مونځ باره کنبی ذکر عدم ثابت دي، (وهوما رواه ابو داؤد: ان رسول الله ﷺ صلى العید بلا اذان ولا اقامة وابابکرو وعمر رضی الله عنهما (۱: ۱۶۹) عدم ذکر

نه عدم جوړول د سلفيانو او دهغوی دمتبعينو عادت دي.

که څوک دا اعتراض او کړی چه د پیغمبر ﷺ او بعضي صحابه

کرامو ﷺ نه دا دعا ثابته ده چه پیغمبر ﷺ فرمائی:

اذا صليتم على الميت فاخلصوا له الدعاء (رواه ابو داؤد ۱۰۰:۲)

او امام کاسانی فرمائی چه د حضرت عمر رضي الله عنه نه يو ځل جنازه اوشوه نو

دوباره ئې د جنازې کولو اراده او کړه نو نبی ﷺ ورته او فرمائيل (الصلاة

على الجنازة لا تعاد ولكن ادع للميت واستغفر له) (بدائع ۱: ۳۱۱) او دغه

شان امام کاسانی د ابن عباس ابن عمر او عبدالله بن سلام رضی الله عنهم

اجمعين نه روايت کړې دي چه کله به ددوی نه جنازه اوشوه نو په دعا به ئې

اکتفاء کوله (بدائع ۱: ۳۱۱)، (۱)

ددې اعتراض جواب دادې چه ټولو محدثينو او فقهاؤ حديث د

ابوداؤد په دعا قبل السلام باندې حمل کړې دي، او ددې نورو روايتونو نه

جواب دادې چه د چانه جنازه اوشی او دعا او کړی نو دا محل د نزاع نه ده.

محل د نزاع د جنازې کونکو دعا ده.

[فانده] د ډيرو مفسرينو او فقهاؤ د کلام نه ددې دعا منع معلوميري، او اکثر و

پکښې څه دليل نه دي ذکر کړې او بعضو دليل ذکر کړې دي مثلاً صاحب د

بزازيه فرمائی: (لا يقوم بالدعاء بعد صلاة الجنازة لانه دعاء مرة لان اکثرها

دعاء) (هامش هندیة) ۴: ۸۰ یعنی جنازه دعا ده او که د هغې نه پس دعا او کړې

شی نود جنازې تکرار به لازم شي، د بزازيه ددې عبادت نه دا مراد نه دي چه

﴿۱﴾ قال الکاسانی: ولنا ما روی ان النبی ﷺ صلی علی جنازة فلما فرغ جاء عمر ومعه قوم

فاراد ان یصلی ثانيا فقال له النبی ﷺ الصلاة علی الجنازة لا تعاد ولكن ادع للميت

واستغفر له وهذا نص فی الباب وروی ان ابن عباس وابن عمر رضی الله عنهم فاتهما صلاة

علی جنازة فلما حضرا ما زادا علی الاستغفار له، وروی عن عبد الله بن سلام انه فاتته الصلاة

علی جنازة عمر رضی الله عنه فلما حضر قال ان سبقتوني بالصلاة علیه فلا تسبقوني

بالدعاء له. (بدائع الصنائع ۲: ۳۸ كيفية الصلاة علی الجنازة)

که د سلام نه مخکښې يو ځل دعا اوشی او بيا د سلام نه پس په دوئم ځل

دعا اوشی نو تکرار د دعا به لازم شی. که ددې عبارت نه هم دا مراد

واخستلې شی نو د هر مونځ نه پس به د دعا منع لازم شي، ځکه چه د سلام

نه مخکښې يو ځل مسنون دعا شته يا لکه څنگه چه صاحب مرقاة ملا علی

قاری رحمته الله فرمائی (لانه يشبه الزيادة في صلاة الجنازة) (۶۴: ۴) الفصل الثالث

باب المشي با الجنازة) او تکرار د جنازې او په هغې باندې زیاتوالي هغه وخت

لازميري چه په صفونو کښې ولاړ وي، او دعا کوي، او چه کله صفونه مات

شی نو بيا دا توهمات نه لازميري او دي نکتي ته هغې فقهاې کرامو اشاره

کړې ده کوم چه د لایقوم بالدعاء نه طویل تغییر کوی او د لایدعو نه په

مختصر تعبیر نه کوي، او هم دا حکمت دي دفرائضو پسې متصل د فرضو

په ځانې کښې د سنتو د منع کولو،

کوم خلق چه ددې د کراهیت ثابتولو د پاره دا دلیل پیش کوی چه دا

دعا پیغمبر ﷺ او سلفو صالحينو نه ده کړې نو دا حنفی دلیل نه دي بلکه

سلفی دلیل دي. او دا دلیل د دریو وجوہاتو په بنا باندې غلط دي.

(۱) دا په پیغمبر ﷺ او سلفو صالحينو باندې دروغ تړل دي، د هغوی نه

ددې دعا متعلق هیڅ روايت موجود نه دي. او د عدم ذکر اود ذکر عدم په

مینځ کښې فرق نه کول غباوت يا غوايت دي، (۱)

(۲) د عدم فعل نه عدم جواز نه ثابتيري. ځکه چه حديث صرف فعل ته نه

وئیلې کيږي بلکه قول، فعل او تقرير درې واړوته وئیلې کيږي (۲) او فقهاې

(۱) مفتی کفایت الله ادهلوی فرمائی چه د یو څیز نه ذکر کیدلو سره د هغې عدم

نه لازميري (فان عدم الثبوت لا يستلزم ثبوت العدم وهذا ظاهر جداً کفایت المفتی

۳: ۳۴۸ فصل سوم د فرائض نه بعد د دعا مقدار)

(۲) قال السيد شريف الجرجاني: المرفوع هو ما اضيف الى النبي ﷺ خاصة من قول او فعل او

تقرير سواء كان متصلاً او منقطعاً.

(الرسالة في فن اصول الحديث الملحقه بالجامع الترمذی ص ۲)

کرام او مشایخ کله د اعتبار کوی نو دیکښې اختصار کیرې د هغوی مراد داوی چه نه ئې کړې دې نه ئې وئیلې دی او نه ئې قرار گرځولې دي (فلراجمع الی التعليق المجد علی ما مش موطاء الامام محمد ۱۴۴)

(۳) دا دلیل جمعاً او منعاً منقوض دې، پیغمبر ﷺ په اردو او پښتو کښې د قرآن ترجمه نه ده کړې او د محققینو په نزد اذان ئې هم نه دې کړې او د صحیح روایاتو مطابق ئې پرتوگ نه دې اغوستې او دغه شان د رکوع په وخت کښې ئې رفع الیدین کړې او په مونځ کښې ئې خبرې کړې دي، فافهم که څوک اعتراض او کړی چه د عبادت دپاره دخپل طرفنه څه وخت مقرر کول مکروه دی لکه چه صاحب د بحر الرائق د یو تعلیل په ضمن کښې فرمایلې دی: ولان ذکر الله اذا قصد به التخصیص بوقت دون وقت او بشی دون شی لم یکن مشروعاً حیث لم یرد الشرع به لانه خلاف المشروع (۱۵۹:۲)

نو ددې جواب دادې چه شرع او وحی ددې دعا متعلق ساکت دی نو د ابوداؤد د حدیث په بناء چه (وما سکت عنه فهو عفو) (۱) دا دعا به عفو او مباح وی او مشروع نه یعنی فرض، واجب به نه وی او مکروه به هله وی چه د جنازې د لواحقاتو او مکملاتو په طور باندې او کړې شی گنې مکروه به نه وی لکه چه صاحب بحر ورته اشاره کړې ده.

حیث قال فی البحر ۱۵۹:۲ ولا یکبر فی طریق المصلی عند ابی حنیفة ای حکماً للعید ولكن لو کبر لانه ذکر الله تعالی يجوز ويستحب (۲) انتهى (۳).

(۱) (سنن ابی داؤد ۱۸۳:۲ باب ما لم ی ذکر تحریمه)

(۲) (البحر الرائق ۱۵۹:۲ باب العیدین)

(۳) ولفی منهاج السنن: قد ثبت الدعاء بعد صلاة الجنازة ممن فاتته الجنازة مثل ابن عمر وعبد الله بن سلام، واما الدعاء ممن صلى عليها فذخيرة الاحاديث ساکته عنه فمن ادعی انه علیه الصلاة والسلام دعا بعلها او ادعی انه لم يدع بعدها فدخل فی حدیث من کذب علی متعمداً فلیتنبؤ مقعده من النار ولر قال الخصم لو دعا بعدها لبلغ الینالجاز لنا ان نقول لو لم يدع لبلغ الینا کما بلغ الینا انه ما اذن وما اقام لصلاة العید،..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د غائبانه جنازې حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د مړې په عدم موجود گئی کښې جنازه کیدیشی یا نه؟ یعنی غائبانه د جنازې مونځ لکه څنگه چه د شاه فیصل بادشاه په مرگ باندې دیرو ملکونو کښې شوې وه؟ بینوا توجروا المستفتی: خلیل الله تهائی لیند..... ۱۲۰ اپریل ۱۹۷۵

الجواب: محترم المقام محمد خلیل الله صاحب سلامت اوسیرې د السلام علیکم نه پس دې واضحه وی چه د احنافو او موالکو په نزد جنازه علی الغائب مشروع نه ده، او د شوافعو او حنابله په نزد مشروع ده، هغوی وائی چه پیغمبر ﷺ په نجاشی باندې غائبانه جنازه کړې ده، (متفق علیه) (۱) او حقیقت دادې چه پیغمبر ﷺ نجاشی نه علاوه چرته په بل غائب باندې د جنازې مونځ نه دې کړې، حال دا چه پیغمبر ﷺ ته په بعضې وختونو کښې په وخت خبر شوې دې، لکه چه امام بخاری رحمه الله روایت کړې چه زید، جعفر او ابن رواحه رضی الله عنهم چه په غزوه موته کښې شهیدان شوی وو...

(بقیه حاشیه) وبالجمله انه لا بد من الفرق بین عدم الروایة و بین روایة العدم نعم منع عنه الفقهاء، واكثرهم لم یذكروا دلیل المنع، والبعض عللوا المنع بالزيادة علی الجنازة والبعض الآخر عللوه بتکرار الجنازة، وکلنا القیحتین انما تلزمان اذا ادعا قائما فی الصف دون بعد کسر الصف، وکذا اکثر الفقهاء یعبرون بلفظ طویل ای لا یقوم بالدعاء، ولا یعبرون بلفظ مختصر ای لا يدعوا، فیکون الدعاء بعد کسر الصف عفو او مباحاً لحديث ما سکت عنه فهو عفو رواه ابوداؤد. نعم کم من مباح یصیر ممنوعاً لعارض مثل الالتزام وغیره واعلم ان الفقهاء الحنفية لم یعللوا هذا المنع بانه لم یوجد فی خیر القرون فانه دلیل سلفی منقوض جمعاً ومنعاً. (منهاج السنن شرح جامع السنن ۲۱۶:۳ باب ماجاء فی الصلاة علی القبر)

(۱) عن ابی هريرة ان رسول الله ﷺ نعی النجاشی فی..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د هغوی د مرگ خبر پیغمبر ﷺ ته شوې وو، (رواه البخاري) (۱) لهذا دا خاص فعل خوبه یا په دې حمل کړې شی چه د نجاشی بدن او جسد حاضر کړې شوې وو. اود منع نه حجاب لري کړې شوې وو. لکه څنگه چه امام واقدی په ابن عباس رضی الله عنده باندې حواله ورکړې ده. (۲) او یا به دا د نجاشی په خصوصیت باندې حمل کولې شی. وهو الظاهر (۳) وهو الموفق

(بقیه حاشیه) اليوم الذي مات فيه وخرج الى المصلى فصف بهم وكبر اربعاً. (صحيح البخارى ۱: ۱۶۷ باب الرجل ينعى الى اهل الميت بنفسه)

(۱) عن انس بن مالك قال قال النبي ﷺ اخذ الراية زيد فاصيب ثم اخذها جعفر فاصيب ثم اخذها عبد الله بن رواحة فاصيب وان عني رسول الله ﷺ لتلر فان ثم اخذها خالد بن الوليد من غير امره ففتح له. (صحيح البخارى ۱: ۱۶۷ باب الرجل ينعى الى اهل الميت بنفسه)

(۲) وفي المنهاج: والجواب عن حديث الصلاة على النجاشي انه رفع الحجاب كما ذكره الواقدي عن ابن عباس ورواه ابو عوانة وابن حبان في صحيحه عن عمران بن حصين فان قيل يعارضه ما اخرجه الطبراني من حديث مجمع بن جارية قال فصفنا خلفه صفين وما نرى شيئاً قلنا لعلها كشفت لبعض دون بعض، او نقول كشفت للنبي ﷺ دون الصحابة وهو كاف لصحة صلاة المقتدين.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۲: ۲۱۷ باب صلاة النبي ﷺ على النجاشي)

(۳) قال الحصكفي: وشرطها ايضاً حضوره ووضعه امام المصلي فلا تصح على غائب وصلاة النبي ﷺ على النجاشي لغوية او خصوصية قال ابن عابدين: (قوله لغوية) اى المراد بها مجرد الدعاء وهو بعيد (قوله او خصوصية) او لانه رفع سريره حتى رآه عليه الصلاة والسلام بحضرته فتكون صلاة من خلفه على ميت يراه الامام وبحضرته دون المأمومين وهذا غير مانع من الاقتداء من جملة ذلك انه توفي خلق كثير من اصحابه ﷺ من اعزهم عليه القراء ولم ينقل عنه انه صلى عليهم مع حرصه على ذلك.

(الدر المختار مع رد المحتار ۱: ۲۴۱ باب صلاة الجنائز)

د بالفانو او نابالفانو په مشترکه جنازه

کښې به دواړه دعا گانې لوستلې کيږي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د څلورو کسانو په يو ځايي جنازه بهتر ده، (چه دوه زنانه بالغې او دوه بچي وي) او که نه جدا جدا؟ او د بالغ او نابالغ د پاره چه کومې دعا گانې دي کومې به لوستلې کيږي؟ بينوا توجروا

المستفتي: مولوی صادق صوابی مردان ۱۳۱۲۱۹۷۲

الجواب: په دې صورت کښې يوه جنازه کول صحيح دي.

يشير اليه ما في الهندية (۱: ۱۷۵) فيصف الرجال الى جهة الامام ثم الصبيان ثم الخنثائي ثم النساء ثم المراهقات ولو كان الكل رجلاً روى الحسن الخ (۱) وبمعناه في الدر المختار والشرح الكبير وغيره

ليکن بهتر داده چه ځان ځانته مونځ پري او کړی شی.

في الدر المختار ۱: ۸۲۱ اجتمعت الجنائز فافراد الصلاة على كل واحدة اولي من

الجمع (۲) (هامش رد المحتار ۱: ۸۲۱)

ليکن د دريم تکبيرنه پس به اللهم اغفر لحينا الخ، او اللهم اجعله لنا.. الخ دواړه دعا گانې جمع کولې شی.

(فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ۵: ۳۶۳) قلت هو مقتضى القواعد ايضاً فافهم. وهو الموفق

په قاتل، غل، لاره شوکونکي، ضرور او باغي باندې د جنازې حکم

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه يو کس اجرتی قاتل.

(۱) (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۵ الفصل الخامس في الصلاة على الميت)

(۲) (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۸۴ باب الجنائز)

(۳) (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ۵: ۳۶۳ فصل خامس نماز جنازه)

وقال الشرنبلالي: بقي ما اذا كان فهم مكلفون وصغار والظاهر انه يأتي بدعاء الصغار بعد

دعا المكلفين كما مر. (حاشية الطحطاوي ۵۹۳ باب احكام الجنائز)

غلہ اکو، لارہ شو کونکے مفرور او باغی وی او بیا پہ ډاکه یا غلا کنبی مری
شی آیا داسی کس جنازه او هغه ته غسل ورکول جائز دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: نامعلوم ۱۲/۱۱/۱۹۸۲

الجواب: په داسی کس دې څلور پنځه کسان جنازه او کړی د جماتونو په
امامانو او علماؤ باندې دا ضروری نه ده چه په داسی کس باندې جنازه
او کړی ځکه چه جنازه فرض کفایه ده، او سړي د اکرام او عزت قابل نه
دي. (۱) وهو الموفق

د سخت باران په وجه جمات کنبی جنازه کول جائز دي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کنبی څه فرمائي چه کله مسلسل باران وی
د جنازې د مونځ د پاره به د کوم ځائي منتخب کول موزون وي؟ که د باران په
وجه جمات کنبی جنازه ادا کړې شی نو دې صورت کنبی د مړی مخ لیدل
مناسب دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد یعقوب قریشی ایټا اباد مانسهره... ۲۳/۸/۱۹۷۳

الجواب: د باران وغیره په وجه جمات کنبی د جنازې مونځ کول جائز دي،
کما فی رد المحتار ۸۲۹:۱ انما تکره فی المسجد بلا عذر فان کان فلا ومن الاعذار
المطر کما فی الخاڼیة والاعتکاف کما فی المبسوط (۲)
او د مړی مخ کتل اگرچه جائز دي،

(۱) قال العلامة الکاسانی: واذا ثبت الحكم فی البغاة ثبت فی قطاع الطريق، لانهم فی
معناهم اذ هم یسعون فی الارض بالفساد کالبغاة فکانوا فی استحقاق الاهانة مثلهم..... وقال
ابویوسف یصلی علیه وکذلک من یقتل علی متاع یاخذه والمکابرون فی المصر بالسلح
لانهم یسعون فی الارض بالفساد فیلحقون بالبغاة واللہ اعلم.

(بدائع الصنائع ۲: ۲۹۰ قبیل فصل فی کیفیة الصلاة علی الجنابة)

(۲) (رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۵۴ مطلب فی کراهة صلاة الجنابة فی المسجد)

کما فی الهندیة ۵: ۳۸۷ ولا بأس بان یرفع ستر المیت لیری وجهه وانما یکره ذلک

بعد الدفن (۱)

لیکن مړې د جنازې نه پس په جمات کنبی ایسارول مکروه دی. (۲)
وهو الموفق

د جنازې په درود کنبی د درود ابراهیمی نور الفاظ ثابت دي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کنبی څه فرمائي چه په جنازه کنبی درود
ابراهیمی لوستلې کیږی لیکن بعضې خلق پکنبی نور الفاظ هم شاملوی
لکه: وسلمت وبارکت ورحمت وترحم الخ د بنده خیال دي چه دا بدعت دي
دا آخری الفاظ خلقو د ځان نه جوړ کړې دي شرعاً څه حکم دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: حافظ عبد الرزاق غزبی مسجد حضروا تک... ۲۹/۷/۱۹۸۹
الجواب: ټولو فقهاې کرامو لیکلی دی چه په جنازه کنبی به دا د مونځ والا
درود ابراهیمی لوستلې کیږی. (۳) او دا نور الفاظ هم په غیر مشهور
روایاتو کنبی ثابت دي، (۴) کما لا یخفی علی من راجع

(۱) (فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۵۱ الباب السادس عشر فی زیارة القبور وقرأة القرآن)

(۲) قال العلامة ابن نجیم: وهذا الاطلاق فی الکراهة بناء علی ان المسجد انما بنی
للصلاة المكتوبة وتوابعها من النوافل والذکر وتلویس العلم وقیل لا یکره اذا کان المیت
خارج المسجد وهو مبنی علی ان الکراهة لاحتمال تلویث المسجد.

(البحر الرائق ۲: ۱۸۷ فصل السلطان احق بصلاته)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله کما فی التشهد) ای المراد الصلاة الابراهيمية التي
یأتی بها المصلی فی قعدة التشهد. (رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۳۴ مطلب هل
یسقط فرض الکفایه بفعل الصبی باب الجنائز)

(۴) عن کعب بن عجرة قال قلت یارسول الله هذا السلام علیک قد علمناه فکیف الصلاة

علیک؟ قال: قولوا: اللهم صل علی محمد وعلی آل..... (بقیه حاشیه اگلے صفحہ پر)

الی شروح دلانسل الحشرات، لهذا دا زیادت بدعت گر خول پخپله بدعت
دی (۱) وهو الموفق

د خنثی مشکل د جنازې طریقه

حوال: علمانی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د خنثی مشکل جنازه
په دې مسئله کې د امامانو راجح
قول بیان کړئ؟ بینوا توجروا

المستفتی شهزاد گل شیوه مردان ۲۴۱۸۱۱۹۷۵

(بقیه حاشیه) محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم وبارک علی محمد وعلی آل
محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید. قال: ابو محمد عبد
الرحمن کولر البرلی فی تعلیقه: فی اسناد المصنف یزید بن ابی زیاد وهو ضعیف کان شیعیاً،
الظر التقریب (رقم: ۳۶۵:۲) ومن طریقه اخرجه احمد فی مسنده (۲۴۳:۴) لکن اصل
الجللیت ثابت صحیح من حدیث الصحیحین ففی صحیح البخاری عن عبد الرحمن بن ابی
لیلی قال: لقینی کعب ابن عجرة فقال: الا اهدی لک هدیه سمعتها من النبی ﷺ فقلت: بلی
فاهدها لی، فقال: سألنا رسول الله ﷺ فقلنا: یا رسول الله کیف الصلوة علیکم اهل البيت، فان
الله قد علمنا کیف نسلم علیک، قال: قولوا "اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما
صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید، اللهم بارک علی محمد وعلی آل
محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید، اخرجه البخاری فی
الایاء (رقم: ۳۱۹۰) واخرجه مسلم (۱۷۵:۱) الا انه لم یقل (وعلی آل ابراهیم) واخرجاه من
حدیث ابی حمید الساعدی رضی الله عنه ایضاً ببعض اختلاف فی اللفظ.

واخرجه مسلم من حدیث ابی مسعود الانصاری رضی الله عنه ایضاً وفی آخره:
کما بارکت علی آل ابراهیم لی العالمین انک حمید مجید.

(عمل الیوم واللیلة لابن السنی ۸۵ باب کیف الصلوة علی النبی ﷺ)

وهکذا جمع الشیخ المحدث مولانا محمد ذکریا الکاندهلوی عدة صیغ الصلوة
الابراهیمیه فی رسالته "فضائل درود شریف" فلیراجع. (از مرتب)

(۱) وفی المنهاج: اعلم انه لم یرد فی هله الروایة اجتماع (بقیه حاشیه په رار واته صفحه)

جواب: لم اجله صریحاً فالاحوط ان یرجع الیه ضمیر المذکر بتاویل الشخص او ضمیر

المؤنث بتاویل النفس فالهم فانه لا اشکال بعد البلوغ (۱). وهو الموفق

د مسلمانی مور یا مور پلار د متابعت د وجې

نه به په بچي باندې جنازه کولې شي

حوال: علمانی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو ماشوم مړ شو، نو
مولوی د جنازې کولو نه انکار او کړو او هغوی وئیل چې د بچي د مور پوره حال
معلوم نه دې، چې د فلانکي کس نه د حمل جوړیدلو نه مخکښې ئې نکاح کړې
ده یا روستو خاوند او بنسټه دواړ وائی چې مونږ په فلانکي مولوی صاحب
باندې چې د پیښور او سیدونکې دې نکاح ترلې ده، نو دلته د پښتون گړی نه
هغه مولوی له لارلو پیښور ته لیکن هغه عالم سره ملاؤ نه شو، دلته وارثانو

(بقیه حاشیه) ابراهیم و آل ابراهیم وعلی آل ابراهیم وبارک علی محمد وعلی آل
محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید. قال: ابو محمد عبد
الرحمن کولر البرلی فی تعلیقه: فی اسناد المصنف یزید بن ابی زیاد وهو ضعیف کان شیعیاً،
الظر التقریب (رقم: ۳۶۵:۲) ومن طریقه اخرجه احمد فی مسنده (۲۴۳:۴) لکن اصل
الجللیت ثابت صحیح من حدیث الصحیحین ففی صحیح البخاری عن عبد الرحمن بن ابی
لیلی قال: لقینی کعب ابن عجرة فقال: الا اهدی لک هدیه سمعتها من النبی ﷺ فقلت: بلی
فاهدها لی، فقال: سألنا رسول الله ﷺ فقلنا: یا رسول الله کیف الصلوة علیکم اهل البيت، فان
الله قد علمنا کیف نسلم علیک، قال: قولوا "اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما
صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید، اللهم بارک علی محمد وعلی آل
محمد کما بارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انک حمید مجید، اخرجه البخاری فی
الایاء (رقم: ۳۱۹۰) واخرجه مسلم (۱۷۵:۱) الا انه لم یقل (وعلی آل ابراهیم) واخرجاه من
حدیث ابی حمید الساعدی رضی الله عنه ایضاً ببعض اختلاف فی اللفظ.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳۵:۳ باب صفه الصلوة علی النبی ﷺ)
(۱) چې کله خنثی مشکل بالغ وی نو بیا خو هیڅ اشکال نشته ځکه چې د بالغانو
بنسټو سر و یوشان جنازه کولې کیږي. په هغې کښې د دعا په وخت کښې د ضمیر
فرق نه وی. البته چې نا بالغه وی نو د بالغینو دعا خائنه ده چې په هغې کښې د
مذکر او د مؤنث د ضمیر فرق موجود دې.

حيث قال العلامة شرنبلالی: اما اذا كان صغيراً او مجنوناً فليقل اللهم اجعله لنا فرطاً واجعله لنا
ذخراً واجعله لنا شافعاً ومشفعاً (الجمهرة النيرة ۱: ۱۳۰)

پس په خنثی مشکل کښې دواړه طرفونه موجود دي لهذا چې هر یو ضمیر ورته راجع
کړې نو جائز دی، وهکذا فی فتاوی دارالعلوم دیوبند ۵: ۳۵۰ قال الشیخ عزیز الرحمن: اللهم اجعله
لنا فرطاً بضمیر مذکر او وائی ځکه چې د مؤنث طرفته هم په تاویل د شخص راجع
کید شي، او د مؤنث په ضمیر سره هم صحیح دی په تاویل د نفس سره.. فقط (از مرتب)

ہفتہ مری دفن کرو بغیر جنازہ نہ، اوس چہ دا مولوی صاب د پینسور نہ واپس راغی نو پہ قبر ئی جنازہ او کرہ نو آیا داسی کول صحیح دی؟ بینوا توجروا المستفتی: میان زرین مدرسه تعلیم القرآن پشون گری نو شهرہ ۱۹۲۹ء، ۱۱۱۱ء، ۲۰۱۱۱۱ء۔
الجواب: چونکہ دا ماشوم د والدینو یا صرف د مور د متابعت پہ وجہ مسلمان دی، (۱) او فقہائی کرام پہ دہ باندی جنازہ کولو نہ منع نہ کوی۔ لہذا پہ دہ باندی جنازہ نہ کول غلطی دہ۔ او پہ قبر باندی جنازہ کول (د ریزہ ریزہ کیدلو نہ مخکینی، جائز او صحیح دہ۔ فلیراجع الی الشرح الکبیر والدرد المختار وغیرہما (۲) وهوالموفق

د حرامی پہ غور ونو کنبی د اذان او جنازہ حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ ولد الحرام یعنی ولد الزنا چہ د چا پلار معلوم نہ وی د هغه پہ غور کنبی بہ د شریعت مطابق اذان او اقامت وئیلی کیری یا نہ؟ دغه شان کہ د ا بچی مرشو نو پہ دہ باندی د جنازہ کولو شرعی حکم خہ دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل کریم خطیب راجگان کھوتہ راولپنڈی

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: ای فان الصبی یصیر مسلما لان الولد یتبع خیر الابوين دینا.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۵۲ مطلب فی حمل الميت باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: فیصلی علی قبره مالم يتمزق وان دفن واهیل علیه التراب

بغیر صلاة او بها بلا غسل او ممن لا ولاية له صلی علی قبره استحسانا مالم یغلب علی الظن تفسخه من غیر تقدیر هو الاصح وظاهره انه لو شک فی تفسخه صلی علیه.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۵۲ باب صلاة الجنائز)

(وهكذا فی الغنیة المستملی المعروف بالکبیری ۵۲۲ الرابع فی الصلاة فصل فی الجنائز)

الجواب: دا هلک بہ صرف مور طرفتہ منسوب کیری زانی (زنا کار) طرفتہ نہ کہ مور ئی مسلمانہ وہ نو دا هلک بہ ہم مسلمان وی، لان الولد یتبع خیر الابوين، والمحقق هنا الحصر فی الام (۱) او پہ دہ باندی جنازہ کول جائز دی خکہ چہ دا هلک د مور د متابعت د وجی نہ مسلمان دی، دغه شان پہ زانی او زانیہ ہم جنازہ کول جائز دی۔ (لحدیث رواہ ابوداؤد صلوا علی کل بروفاجر (۲) نو ولد الزنا چہ مجرم ہم نہ دی پہ هغه بہ پہ طریق اولی سرہ جنازہ کولی کیری۔ او کوم مری چہ د جنازہ نہ مستثنی کیری شوی دی دا دهغوی نہ خارج دی فلیراجع الی الدرالمختار باب الجنائز (۳) نو پہ دہ بہ د مسلمانانو ماشومانو احکامات جاری کیری۔ وهوالموفق

کہ پہ اوقات مکروه کنبی جنازہ حاضرہ شی نو جنازہ مکروه نہ دہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ کہ جنازہ عند الطلوع، عند الزوال، او یا عند الغروب تیارہ شی نو آیا بہ دی اوقاتو کنبی د جنازہ مונخ کول جائز دی؟ کہ جائز نہ وی نوشامی جلد اول عالمگیری جلد اول ولی فتویٰ ورکری چہ سجده تلاوت مؤخر کری او د جنازہ پہ حاضریدلو باندی تاخیر مہ کوی خکہ چہ دا مکروه دی، د جنازہ مונخ فوراً ادا کری، او د حدیث نہ ہم دا واضح دی چہ حضور ﷺ حضرت علی رضی اللہ عنہ تہ فرمائیلی وو

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: قال فی شرحه او اسلم احد ابويه یجعل مسلما تبعا سواء کان الصغیر عاقلا اولم یکن لان الولد یتبع خیر الابوين دینا.

(ردالمحتار ۱: ۲۵۵ مطلب فی حمل الميت باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ (سنن ابی داؤد ۱: ۳۵۰ باب فی الغزو مع ائمة الجور کتاب الجهاد)

﴿۳﴾ قال العلامة الحصکفی: وهی فرض علی کل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع طریق فلا یغسلوا ولا یصلی علیهم اذا قتلوا فی الحرب وكذا اهل عصبه ومکابر فی مصر بسلاح وخنق خنق غیر مرة فحکمهم کالبغاة.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۳۲ باب صلاة الجنائز)

چہ پہ څلور څیزونو کڻي ناوخته کوه مه، په هغي کښي يوه جنازه هم ده، او هغه شامي او شرح الياس هم نقل کړي دي، د جواز او عدم جواز په صورت کښي چه کومه فيصله وي د هغي نه مونږ خبر کړي؟ بينوا توجروا
المستفتي: مير ولي الله بټل مانسهره..... ۱۳۱۵۱۹۷۲

الجواب: جنازه چه کله په دې وختونو کښي حاضره شي نو جنازه کول به مکروه نه وي، لما ذکر المستفتي لکن معرفة الحضور امر مهم (۱) وهو الموفق

د جنازې په نيت کښي د بعضي الفاظو پريخودل

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښي څه فرمائي چه څمونږ په کلي کښي يو سړي مړ شوي وو، د جنازې کولو والا مولوي صاحب خلكو ته د جنازې نيت په اوچت آواز داسي اوبښودلو څلور تکبيرونه د جنازې مونځ کوم فرض کفايه، ثنا خاص د الله تعالي د پاره، دعا دپاره ددې حاضر مړي په دې حاضر امام پسې مخ مې د کعبې شريفې په لور که الله اکبر په دې نيت کښي ئې د درود شريف تذکره نه ده کړي ددينه پس يوه بله جنازه کول وو د جنازې شروع کولو

﴿١﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله فلو وجبت فيها) أي بان تليت الآية في تلك الاوقات او حضرت فيها الجنابة..... قوله أي تحريما فانه اذا كان الافضل عدم التأخير في الجنابة فلا كراهة اصلا وما في التحفة اقره في البحر والنهر والفتح والمعراج لحديث ثلاث لا يؤخرن منها الجنابة اذا حضرت وقال في شرح المنية والفرق بينها وبين سجدة التلاوة ظاهر لان التعجيل فيها مطلوب مطلقا الا لمانع وحضورها في وقت مباح مانع من الصلاة عليها في وقت مكروه بخلاف حضورها في وقت مكروه وبخلاف سجدة التلاوة لان التعجيل لا يستحب فيها مطلقا اي بل يستحب في وقت مباح فقط فثبتت كراهة التنزيه في سجدة التلاوة دون صلاة الجنابة.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۷۵ مطلب في تكرار الجماعة والاقتداء بالمخالف)

نه مخکښي يو سړي د جنازې د نيت اورولو متعلق امام صاحب ته او وئيل امام په دويم ځل نيت اوبښودلو نو په هغي کښي امام صاحب ته او وئيل شو چه درود د پيغمبر ﷺ د پاره ولې نه بښاي؟ امام صاحب ورته جواب ورکړو چه درود په مينځ کښي راځي ددينه پس خلق ډير فساد ته نژدې شول چه امام صاحب د پيغمبر ﷺ سره دشمني او بخل نه کار واخستلو، په دغه وخت کښي څومره خلق موجود وو کنځلې ئې کولې او لارل، ددې متعلق او فرمايي چه دا جنازه اوشوه يا نه؟ بينوا توجروا

المستفتي: غلام حسين کيمليپور..... ۲۰۱۵۱۱۹۶۹

الجواب: په جنازه کښي د جنازې نيت کول ضروري نه دي او صرف اراده کافي ده، (۱) او باقي دا الفاظ چه درود شريف واسطې پيغمبر ﷺ ددې وئيل اونه وئيل برابر دي، لهذا امام صاحب په حقه دي او خلق د بي علمي په وجه په غلطۍ دي، وهو الموفق

په قبرستان کښي د جنازې مونځ او د مړي

منتقل کولو په وجه د دويمې جنازې حکم

سوال: علمائي کرام دې مسئلې باره کښي څه فرمائي چه (۱) د پخواني زماني نه يو قبرستان دې اوس پکښي نه قبرشته اونه د قبرنښه وغيره بلکه يو صفا ميدان پاتې شوي دي، آيا په دې د جنازې مونځ کول جائز دي؟ (۲) يو مړي چه جنازه، غسل کفن دفن ئې شوي دي، دوه ورځې پس که دا مړي بل ځائي ته منتقل کړي او دفن کوي ئې نو آيا دې مړي دپاره په دويم ځل غسل کفن يا

﴿١﴾ وفي الهندية: فالامام والقوم ينوون ويقولون نويت اداء هذه الفريضة عبادة الله تعالى متوجها الى الكعبة مقتليا بالامام ولو تفكر الامام بالقلب انه يودي صلاة الجنابة يصح ولو قال المقتدى اقتديت بالامام يجوز كذا في المضمرة.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۲۴ الفصل الخامس في الصلاة على الميت)

جنازہ کول صحیح دی؟ مدلل جواب باندی حکم صادر کریں، واجرمک علی اللہ
المستفتی: ایم عبدالغفور گھمیری مری ہزارہ..... ۱۳۱۱۹۶۹

الجواب: (۱) جنازہ مونخ پہ قبرستان کنبی کول جائز دی نو پہ ہوار میدان
کنبی بہ پہ طریقہ اولی جائزوی:

والدلیل علیہ جواز صلاة الجنازة عند محاذاة الميت اجماعاً ولان الفقهاء صرحوا
بجواز صلاة الجنازة على القبر في بعض الصور، في الدر المختار: وان دفن بغير صلاة
صلى على قبره ﴿١﴾ ولان النبي ﷺ صلى على القبر ﴿٢﴾.
(۲) کہ دا جنازہ د بادشاہ او قاضی پہ اجازت سرہ شوی وی نو اعادہ ئی
نہشتہ گئی اعادہ ئی جائز دہ او د غسل اعادہ پری نہشتہ.

قال في الهندية ۱: ۷۴ رجل مات في غير بلده ثم جاء اهله فحملوه الى منزله ان كانت
الصلاة باذن السلطان او القاضي لا تعاد كذا في فتاوى قاضي خان ﴿٣﴾. وهو الموفق

د ٲول عمر بيلماخہ سړی د جنازې حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی خه فرمائي چه یوسړی ډیر کمزوري
او مرگ ته نژدې دي ٲول عمر ئی په دي کلی کنبی د تیرو لو باوجود هم
یوسړی دده متعلق د مونخ کولو شهادت نه شی ورکولې، آیا ددي بيلماخه
جنازه کول جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی عبداللطیف بتل مانسهره..... ۲ شعبان ۱۳۹۶ هـ

الجواب: که داسړی د اسلام دعوی کوی او مونخ نه کول گناه گنړی نو دده باندې

﴿١﴾ (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۱: ۲۵۲ باب صلاة الجنائز)

﴿٢﴾ عن ابن المسيب ان النبي ﷺ صلى على قبر ام سعد بن عباد بعد شهر.

(جامع ترمذی ۱: ۱۲۳ باب ماجاء فی الصلوة علی القبر)

﴿٣﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۳ الفصل الخامس فی الصلاة علی الميت)

به د جنازې مونخ کولې شی، لکو نه مسلماً مجرمأ (۱) وهو الموفق

د اغوا په دوران کنبی په اغوا کننده مقتول

باندې به جنازه نه شی کولې

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی خه فرمائي چه زمونږ علاقه قبائلو ته
نژدې ده، په هغوی کنبی یو مخصوص قوم دي چه د پیسو د پاره تنبتول
کوی اوس که دا سړی قتل کړی شی نو ددي شرعاً خه حکم دي؟ او په ده د
جنازې خه حکم دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: نا معلوم..... ۲۱۹۱۱۹۸۷

الجواب: د تنبتونکی قتل جائز دي، عام خلق ئی ددي گناه په وخت کنبی
قتل کولې شی. او حکومت ئی هم هر وخت قتل کولې شی. او چه کله دا
سړی د اغوا په وخت کنبی قتل شی نو په ده به جنازه نه شی کولې. (فلیراجع
الی جنائز رد المختار ﴿٣﴾ وهو الموفق)

﴿١﴾ وفي الهندية: ويصلى على كل مسلم مات بعد الولادة صغيراً كان او كبيراً ذكراً كان
اوانثى الا البغاة وقطاع الطريق الخ.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۳ الفصل الخامس فی الصلاة علی الميت)

﴿٢﴾ قال العلامة الحصكفي: وهي فرض على كل مسلم مات خلا اربعة بغاة وقطاع طريق
فلا يغسلوا ولا يصلى عليهم اذا قتلوا في الحرب ولو بعده صلى عليهم لانه حد او قصاص
وكذا اهل عصابة ومكابري مصر ليلا بسلاح وخناق خنق غير مرة فحكمهم كالبغاة.

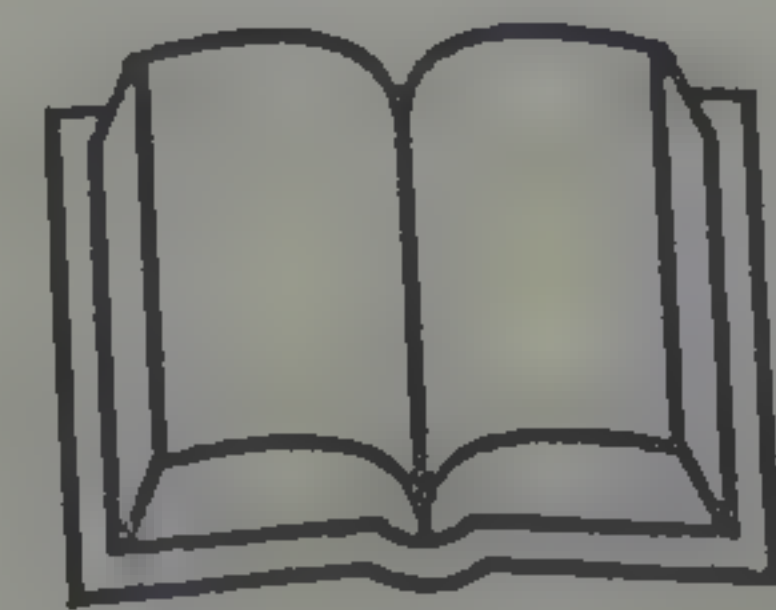
(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۱: ۲۴۲ باب صلاة الجنائز)

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

فصل فی الحمل

والغسل والدفن والتعزیه

.....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن ابی ہریرۃ رضی اللہ عنہ قال:
قال رسول اللہ ﷺ من شهد الجنائزۃ
حتى یصلی علیہا فلہ قیراط، ومن
شهد ہا حتی تدفن فلہ قیراطان
قیل: وما القیراطان؟
قال: مثل الجبلین العظیمین.
..... (متفق علیہ)

.....

فصل فی الحمل والغسل والدفن والتعزیه

چرتہ چہ مرگ شوی وی دهغی خائی

پہ مقبرہ کنبی دفن کول مستحب دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو خاندان د وطن نہ دولس سوہ میلہ لری اوسیری او چہ کلہ د هغوی نہ شوک مری شی نو هغوی ئی وطن تہ راوړی، او هلته ئی دفن کوی آیا دا د مری نقل کول جائز دی؟ بینوا توجروا المستفتی: مولوی غوث الرحمن پتھان کویت حیدرآباد... ۱۶۹۹ء ۱۲۱۲ء

الجواب: بہتر داده چہ سری کوم خائی کنبی مری شی نو د هغه خائی پہ مقبرہ کنبی دی دفن کریشی لیکن د دفن کولو نہ مخکینی ئی نقل کول ہم جائز دی.

فی الهندیہ و مستحب فی القتل والمیت دفنه فی المكان الذی مات فی مقابر اولئک القوم ولو مات فی غیر بلده یستحب ترکہ فان نقل الی مصر آخر لا بأس به (۱: ۱۷۷)

﴿۱﴾. وهو الموفق

د مری د پاره صندوق جوړول او دفن کول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونږ علاقہ کنبی مری پہ قبر کنبی کیښودلو پہ خائی باندی په یو جوړ شوی صندوق کنبی کیښو دلی کیږی. آیا دا صندوق جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد حسن ټل کوهاټ..... ۱۹۸۴ء ۶۱۸۱

﴿۱﴾ (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۷ الفصل السادس فی القبر والدفن والنقل من مکان الی آخر)

الجواب: د زنانه د پاره تابوت په هر حالت کنبی جائز دی او د سړو د پاره په وخت د حاجت جائز دی. مثلاً چہ زمکه نرمه، شگلنه او خوری والا وی. کما فی ردالمحتار ۱: ۸۳۶ قوله لا بأس باتخاذ تابوت، ای یرخص ذلک عند الحاجة والا کره کما قدمناه آنفاً وفي المحيط واستحسن مشائخنا اتخاذ التابوت للنساء یعنی ولو لم تكن الارض رخوة فانه اقرب الى الستر والتحرز عن مسها عند الوضع فی القبر ﴿۱﴾. وهو الموفق

مړی ته په دویم ځل غسل ورکول یا گنډلې شوې

قمیص پر توگ وړاچول د (تعامل امت) نه خلاف دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ (۱) زمونږ په علاقہ کنبی مری ته په دویم ځل د لامبولو رواج جوړ شوی دی. یو فوراً د مړ کیدلو نه پس او یو د خلقو خبرولو باندی یعنی د فن کولو ته نزدی وخت کنبی (۲) د مسنون کفن نه علاوه اوس گنډلې قمیص پر توگ وغیره هم وراغوندوی د شرعی حکم نه موخبر کری؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام سرور گهوټی راولپنډی

الجواب: (۱) په دویم ځل غسل ورکول د امت د تعامل نه خلاف دی. (۲) او په دې کنبی د مری دوه ځلې بی پردی کول هم دي، نو دا لازم الترك او قبیح دي خصوصاً دا چہ په دیکنبی د اولنی غسل د عدم کفایت وهم موجود دي (۲) دا رسم هم د تعامل امت نه خلاف دی په دې کنبی اسراف او تبذیر دی بلکه په دې کنبی د مری د تعذیب خطر هم شته دی. (لکونه راضیا به حال حیوته، وهو الموفق

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۰ مطلب فی دفن المیت)

﴿۲﴾ وفي الهندیة: والواجب هو الغسل مرة واحدة..... فان خرج منه شی غسله ولا یعید غسله ولا وضوء ثم ینشفه بثوب کیلا یبتل اکفانه. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۵۸ الفصل الثانی فی الغسل)

﴿۳﴾ قال الحصکفی: ویسن فی الکفن ازار وقمیص ولفافه، وقال ابن عابدين: وفي صحیح مسلم عنه عليه السلام اذا کفن احدکم اخاه فلیحسن کفنه وروی..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحہ)

بعد الفصل او د جنازې وړلو وخت کښې به د مړي سر او ځيې کوم

طريقه وي؟ او خټو لړه د دفن نه مخکښې د کتلو وغيره مسئله

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه؟ (۱) بعد الغسل به د مړي سر او ځيې کوم طرف ته وي؟ (۲) د جنازې وړلو وخت کښې به ځيې کوم طرفته وي؟ (۳) د جنازې نه پس خلق د خاورې اچولو کښې مدد کولونه بغير څي آيا دا صحيح دي؟ (۴) قبر به څومره اوچت وي؟ (۵) د قبر د تياري نه پس د قبر سر خپوته او دريدل او څه وئيل څنگه دي؟ (۶) مړي د جمعي په ورځ د فن کولونه پس په دريمه ورځ چنرې راوړل او هغه دم کول او خوړل څه حکم لري؟ بينو اتوجرو

المستفتي: حافظ رمزا حمد تالهي تهر پارکر سندھ... ۳۱۱۱۲۱۹۷۵

الجواب: (۱) په دې حکم کښې تنگي نشته بلکه کومه چه آسانه وي هغه دې اوکړي. (کما في عالمگیریه (۱: ۱۶۷) والاصح انه يوضع كما تيسر (۱)
(۲) ځيې به شاته اوچتولو والا طرفته کولې شي. (کما في الهندية ۱: ۱۷۶) وفي حالة المشي بالجنازه يقدم الراس كذا في المصنوعات (۲).

(بقیه حاشیه) ابوداؤد عنه عليه السلام لا تغالوا في الكفن فانه يسلب سلبا سريعا وجمع بين الحديثين بان المراد بتحسينه بياضه ونظافته لا كونه ثميناً حلية وهو في معنى ما مر عن النهر. (الدر المختار مع ردالمحتار ۱: ۶۳۷ مطلب في الكفن) وقال الشرنبلالي: ولا يجعل لقميصه كم لانه يكون لحاجة الحي ولا دخريص لانه يفعل للحي ليتسع الاسفل للمشى فيه ولا جيب وهو الشق النازل على الصلر لانه لحاجة الحي ولو كفن في قميص حتى قطع جيبيه ولبنته كذا في التبيين ولا تلف اطرافه لعدم الحاجة اليه. (امداد الفتاح شرح نور الايضاح ۲۱۳ مطلب في التكفين)

(۱) (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۵۸ الفصل الثاني في الغسل)

(۲) (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۶۲ الفصل الرابع في حمل الجنازة)

(۳) جائز دې البتہ افضل دادی چه د دفن کولو پورې انتظار اوکړي.

قال رسول الله عليه السلام من اتبع جنازة مسلم ايمانا واحتسابا وكان معه حتى يصلى عليها ويفرغ من دفنها فانه يرجع من الاجر بقيراطين كل قيراط مثل احد ومن صلى عليها ثم رجع قبل ان تدفن فانه يرجع بقيراط $\langle ۱ \rangle$ متفق عليه (مشکواة ۱۵۸).

(۴) يوه لويشت اوچتوالي پکار دې: (کما في الهندية ۱: ۱۷۶ ويسمى القبر قدر الشبر $\langle ۲ \rangle$) (۵) سنت دی:

کما في ردالمحتار ۱: ۸۳۸ وکان ابن عمر يستحب ان يقرأ على القبر بعد الدفن اول سورة البقرة وخاتمتها $\langle ۳ \rangle$.

(۱) (مشکواة المصابيح ۱: ۱۴۳ باب المشي بالجنازة الفصل الاول)

(۲) (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۶۲ الفصل السادس في القبر والدفن والنقل من مكان الى آخر)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: فقد ثبت انه عليه الصلاة والسلام قرأ اول سورة البقرة عند رأس ميت وآخرها عند رجليه. (ردالمحتار ۱: ۲۲۵ مطلب في زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

وقال ابن قيم الجوزية: وقد ذكر عن جماعة من السلف انهم اوصوا ان يقرأ عند قبورهم وقت الدفن قال عبد الحق: يروي ان عبد الله بن عمر امر ان يقرأ عند قبره سورة البقرة وممن رأى ذلك المعلى بن عبد الرحمن وكان الامام احمد ينكر ذلك اولا حيث لم يبلغه فيه الرثم رجع عن ذلك وقال الخلال في الجامع القراءه عند القبور: اخبرنا العباس بن محمد الدوري حدثنا يحيى بن معين..... قال ابي: اذا اتامت فضعني في اللحد وقل بسم الله وعلى سنة رسول الله ومن على التراب سنا، وقرأ عند رأسى بفاتحة البقرة فاني سمعت عبد الله بن عمر يقول ذلك (اخرجه البيهقي في السنن الكبرى باب ما ورد في قراءة القرآن عند القبر)

قال عباس الدوري: سألت احمد بن حنبل قلت: تحفظ في القراءة على القبر شيئا؟ فقال لا وسألت يحيى بن معين فحدثني بهذا الحديث. وقال الخلال: واخبرني الحسن بن احمد الوراق وحدثني علي بن موسى الحداد وكان صلوقا، قال: كنت مع احمد بن حنبل ومحمد بن قدامة الجوهري في جنازة، فلما دفن الميت جلس رجل ضريير يقرأ..... (بقیه حاشیه اگلے صفحہ پر)

۴. ددی چنرو خوړل د ثواب په نیت سره بدعت دي، (۱) وهوالموفق

د دفن کولو نه پس د تعزیت وخت شروع کیږي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو سړې په دریاب کښې ډوب شو او لاش ئې ورک شو. بیا څو ورځې پس ئې لاش ملاؤ شو، اوس به تعزیت د کوم وخت نه شروع کیږي. د ډوبیدلو دوخت نه یا د دفن کولو نه پس؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل مولیٰ جلبی صوابی... ۱۹۸۳ء ۱۲۱۸۱

الجواب: د قواعدو په رنړا کښې د دفن کولو نه پس د تعزیت وخت شروع کیږي. (کما فی رد المحتار ۱: ۲۳۰ (۲)، وهوالموفق

(بقیه حاشیه) عند القبر، فقال له احمد: يا هذا ان القراءة عند القبر بدعة، فلما خرجنا من المقابر قال محمد بن قدامة لاحمد بن حنبل: يا ابا عبد الله ما تقول في مبشر الحلبي؟ قال: ثقة، قال: كتبت عنه شيئاً؟ قال: نعم، فاخبرني مبشر عن عبد الرحمن بن العلاء بن اللجلاج، عن ابيه انه اوصى اذا دفن يقرأ عند رأسه بفاتحة البقرة وخاتمتها، وقال سمعت ابن عمر يوصي بذلك فقال له احمد: فارجع وقل للرجل يقرأ (اخرجه الطبراني في المعجم الكبير ۴: ۱۵۴) وقال الحسن بن الصباح الزعفراني: سألت الشافعي عن القراءة عند القبر فقال: لا بأس بها.

(كتاب الروح لابن القيم ۱۸ المسئلة الاولى)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون شئ لم يكن مشروعاً حيث لم يرد الشرع به.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العيدين)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: وهي بعد الدفن افضل منها قبله لان اهل الميت مشغولون قبل الدفن بتجهيزه ولان وحشتهم بعد الدفن لفراقه وهذا اذا لم يرمهم جزع شديد والاقلمت لتسكينهم

جوهره. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

د ښځې خاوند یو بل د غسل او دفن وغیره حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی (۱) چې خاوند مړشی نو ښځه د مړ خاوند په کټ کیناستلې شی یا نه؟ (۲) که ښځه مړه شی نو خاوند د ښځې کټ د جنازې په وخت کښې اوچتولې شی یا نه؟ دغه غیر محرم ئې په قبر کښې کوزولې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ملک کرم بخش نمبردار کیمپلور... ۱۷ مارچ ۱۹۷۵ء

الجواب: کیناستلې شی غسل هم ورکولی شي، (شامی وغیره)، (۱) (۲) کټ خو پردی خلق هم اوچتولی شی البته په قبر کښې به ئې محارم کوزوی که محارم نه وی یا ناکافی وی نود نورو رشته دارانونه خاوند مقدم او حقدار دې اود ضرورت په وخت کښې ئې پردی خلق هم کوزولې شي (هنديه)، (۲) وهوالموفق

د خاوند د پاره مړې ښځې ته په غسل ورکولو کښې

د تجريد البخاری حدیث نه استدلال صحیح نه دي

سوال: علمائې کرام دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په تجريد البخاری کښې دی چې حضرت فاطمه عليها السلام ته حضرت علي عليه السلام غسل ورکړې وو، ددې مسئلې باره کښې تحقیق څه دي؟ آیا یو سړې خپلې ښځې ته غسل ورکولې شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاضی نورالبصر مقام جلوزې پشاور... ۱۹۷۹ء ۱۹۱۴

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: وهي لا تمنع من ذلك، قال ابن عابدين: (تحت قوله وهي لا تمنع من ذلك) اي من تغسيل زوجها دخل بها اولاً.

(ردالمحتار ۱: ۲۳۴ مطلب في حديث كل مسبب ونسب منقطع الاسبي ونسبي صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ذوالرحم المحرم اولی با دخال المرأة من غيرهم كذا في الجوهره النيرة وكذا ذوالرحم غير المحرم اولی من الاجنبی فان لم يكن فلا بأس للاجانب وضعها كذا في البحر الرائق.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۲۶۲ الفصل السادس في القبر والدفن)

الجواب: اول خود ثابت نہ دی. دویم دا پہ خصوصیت باندی محمول دی. لهذا بل شوک خیلې بنجی تہ غسل نشی ورکولې:

فی الدر المختار: ویمنع زوجها من غسلها ومسها لامن النظر اليها علی الاصح وقالت الانمة الثلاثة بجوز لان علیا غسل فاطمة رضی اللہ عنہا قلنا هذا محمول علی بقاء الزوجية لقوله عليه السلام كل سبب ونسب ينقطع بالموت الا سببي ونسبي مع ان بعض الصحابة انكر عليه (۱) (وفی ردالمحتار ۱: ۸۰۳). قال فی شرح المجمع لمصنفه فاطمة رضی اللہ عنہا غسلتها ام ایمن حاضنته رضی اللہ عنہا ورضی عنہا فتحمل رواية الغسل لعلی رضی اللہ تعالیٰ عنہ علی معنی التهيئة والقيام التام باسبابه ولان ثبتت الرواية فهو مختص به الا ترى ان ابن مسعود رضی اللہ عنہ لما اعترض عليه بذلك اجابه بقوله اما علمت ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال ان فاطمة زوجتك فی الدنيا والاخرة فادعاء الخصوصية

ذلیل علی ان المذهب عنہم عدم الجواز انتهى. وهو الموفق

د مری پہ غور و نو کنبی د اذان کولو هیخ خہ ثبوت نشته

سوال: علمائی دین دی مسئلې کنبی خہ فرمائی. (۱) مری تہ اذان کول چه په بعضی علاقو کنبی مروج دی ددی خہ دلیل شته؟ (۲) آیا دارشتیادی چه عشره مبشره کنبی دیو صاحب دوفات نہ پس پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دهغه په غور و نو کنبی اذان کړې وو که رشتیا وی نوبیا دامستحب دی که سنت؟ بینوا توجروا المستفتی: نور الهادی اسماعیلہ مردان..... ۸ جون ۱۹۷۵ء

الجواب: (۱) خلاف سنت دی. (۲)

(۱) (الدر المختار مع ردالمحتار ۲۳۳: ۱ مطلب فی حدیث کل سبب ونسب باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: فی الاقتصار علی ما ذکر من الوارد اشارة الى انه لا یسن الاذان عند ادخال الميت فی قبره كما هو المعتاد الآن وقد..... (بقیه حاشیہ په راروانه صفحہ)

(۲) دا حدیث ثابت نہ دی (۱) داتول بناء الفاسد علی الفاسد دی، هوالموفق

په قبر د اذان حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی خہ فرمائی چه د اذان علی القبر شرعی حقیقت خہ دی؟ سنت دی یا بدعت دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: اول شیرایدو کیت یا رحسین مردان..... ۱۹۸۴ء ۲۴۱۷۸

الجواب: د بعضی شوافعو په نزد قبر کنبی اذان کول مستحب دی، لیکن محققینو شوافع ددی تردید کړې. (کما فی رد المحتار ۱: ۳۵۸) قیل انزال الميت

القبر قیاساً علی اول خروجه للدنيا لكن رده ابن حجر فی شرح اللعاب (۲)

(بقیه حاشیہ) صرح ابن حجر فی فتاویہ بانه بدعة وقال ومن ظن انه سنة قیاساً علی ندبهما للمولود الحاقاً لخاتمة الامر بابتدائه فلم یصب.

(ردالمحتار ۱: ۲۶۰ مطلب فی دفن الميت باب صلاة الجنائز)

(۱) امام ربانی رشید احمد گنگوہی فرمائی. د دفن نہ پس قبر باندی اذان کول بدعت دی چرته په قرونِ ثلثه کنبی ددی ثبوت نشته لکه علامه شامی په رد المحتار کنبی لیکلې دی. (تنبيه: فی الاقتصار علی ما ذکر من الوارد اشارة الى انه لا یسن الاذان عند ادخال الميت، او علامه خیرالدین رملی په حاشیہ بحر الرائق کنبی لیکلې دی.

قیل وعند انزال الميت القبر قیاساً علی اول خروجه من الدنيا لكن رده ابن حجر فی شرح اللعاب انتهى. او په در البحار کنبی ئې لیکلې دی.

من البدع التي شاعت فی بلاد الهند الاذان علی القبر بعد الدفن انتهى

او په تو شیع شرح تنقیع محمود البلخی کنبی مذکور دی.

ما فی الاثور من الاذان علی القبر و لیس بشی انتهى کذا فی التفهم المسائل.

(فتاویٰ رشیدیہ ۱: ۱۳۶ قبر پراذان دینا)

(۲) (ردالمحتار مع ردالمختار ۲۸۳: ۱ مطلب فی المواضع التي یندب لها الاذان فی غیر الصلاة)

او د احنافو مشائخو ددی اذان په باره کښې هیڅ تذکره نه ده کړې، البته بعضې محققینو یعنی علامه شامی په رد المحتار ۱: ۸۳۷ کښې په دې باره کښې کراهیت طرف ته اشاره کړې ده. (۱) وهو الموفق

هر پیدا شوې بچي به په قبرستان کښې دفن کولې شي؟

موال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه يو مړ پيدا شوې بچي به په قبرستان کښې دفن کولې شي يا چرته يو خاص ځايي کښې؟ بينوا توجروا المستفتي: گلزمان کورنگي روډ کراچي نمبر ۴..... ۱۰ صفر ۱۳۹۷ هـ

الجواب: د کافی تلاش باوجود صريح جزیه ملاؤ نه شوه د قواعدونه داسې معلومېږي چه په عام قبرستان کښې به دفن کولې شي. (لان فيه اکراماً كما في الغسل والتسمية، قال صاحب الدرالمختار والا يستهل غسل وسمي (۲) وهو الموفق

په قبر کښې مړي سره ټولنې وغيره کينودل خلاف سنت دي

موال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د مړي سره د کفن نه علاوه نور څيزونه لکه ټولنې وغيره کينودل جائز دي يا نه؟ بينوا توجروا المستفتي: مولوی عبدالقيوم کوه مری راولپنډي

الجواب: د کفن نه علاوه نور څيزونه په قبر کښې کينودل خلاف سنت دي. (شامی ۱: ۸۳۲) (۳) وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الشامي: في الاختصار على ما ذكر من الوارد اشارة الى انه لا يسن الاذان عند ادخال الميت في قبره كما هو المعتاد الآن وقد صرح ابن حجر في فتاويه بانه بدعة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۶۰ مطلب في دفن الميت)

﴿۲﴾ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۵۵ باب صلاة الجنابة)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله ويحسن الكفن) بان يكفن..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د کفن په وخت که قبر او غورزيری نو بيا دې سم کړي شي

موال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چې د دفن په وخت کښې يو قبر او غورزيری حال دا چه مړي په لحد کښې کينودلې شوي وو. نو په داسې موقع کښې کوم کار بهتردي نوې قبر جوړ کړي شي، يا دا صحيح کړيشی او مړي پکښې دفن کړيشي؟ بينوا توجروا

المستفتي: گل قدم لنډيو بنون..... ۱۷۸۸۱۹۷۷

الجواب: ددې قبر اصلاح کول پکار دی فقهاېي کرامو چه د کومو وجوهاتو په بناء باندې د مړي راويستل جائز گرځولې دی په هغې کښې ئې د قبر غورزیدل نه دی شمار کړې، (كما في شرح التوير ولا يخرج منه بعد اهالة التراب الا لحق آدمي الخ (۱) وهو الموفق

د قبر سرخپو ته د سورة بقرې اول آخر لوستل اود تلقين بعد الممات حکم

موال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه بعدالدفن د قبر سر خپو طرفته د سورة البقرې اول آخر لوستل جائز دي يا نه؟ دغه شان د تلقين بعد الممات څه حکم دي؟ بينوا توجروا

المستفتي: بانډه سيدان ضلع مانسهره. ۲۲ ذی الحجه ۱۳۹۲ هـ

الجواب: واضحه دي وی چه د سورة البقره اول او آخر (د قبر سر او خپوته) لوستل مسنون دي، (لحديث ورد بذلك رواه البيهقي عن ابن عمر كما في المشكوة (۱: ۱۶۴) (۲)

(بقية حاشيه) بكفن مثله وهو ان ينظر الى ثيابه في حياته للجمعة والعيد وفي المرأة ما تلبسه لزيارة ابويها كذا في المعراج فقول الحدادي وتكره المغالاة في الكفن يعني زيادة على كفن المثل نهر. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۳۶ مطلب في الكفن باب صلاة الجنابة)

﴿۱﴾ (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۲۲ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ عن عبد الله بن عمر قال سمعت النبي ﷺ يقول..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

لیکن د تلقین بعد الممات بارہ کنبی د نہ این کارمی کنم ونه انکارمی کنه... طرز عمل معمول ساتل پکاردی.

کما فی شرح التنویر ولا یلقن بعد تلحیده وان فعل لا ینهی عنه (هامش ردالمحتار

۱: ۷۹۷) ﴿۱﴾. وهو الموفق

د دفن نه پس د مری خپوته د سورة البقره اول او آخر لوستل

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه زمونږ په علاقه کنبی دمړی د دفن کولو نه پس بعضې علماء د قبر سر او خپو طرفته او درېږی د سورة البقره اول او آخر لولی او بیا دغا کوی. آیا دا جائز دي؟ بینوا توجروا المستفتی: محد مدرس خان بنون کرکله..... ۱۰ فروری ۱۹۷۵

الجواب: د قبر سر او خپو طرفته او دریدل او د سورة البقره ابتدائی او آخری ایتونه لوستل جائز او مشروع دی ﴿۲﴾

کما رواه البيهقي مرفوعا وليقرأ عند راسه فاتحة البقرة

(بقیه حاشیه) اذا مات احدكم فلا تحبسوه واسرعوا به الى قبره وليقرأ عند رأسه فاتحة البقرة وعند رجله بخاتمة البقرة رواه البيهقي في شعب الايمان.

(مشکواة المصابيح ۱: ۱۴۹ باب دفن الميت الفصل الثالث)

﴿۱﴾ (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۲۸ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ قال الامام جلال الدين السيوطي: واخرج الطبراني والبيهقي في الشعب عن ابن عمر رضي الله عنهما قال سمعت رسول الله ﷺ يقول اذا مات احدكم فلا تحبسوه واسرعوا به الى قبره وليقرأ عند رأسه فاتحة الكتاب ولفظ البيهقي فاتحة البقرة وعند رجله بخاتمة سورة البقرة في قبره. واخرج الطبراني عن عبد الرحمن بن العلاء بن الجلاج قال قال لي ابي يابني اذا وضعتني في لحدي فقل بسم الله وعلى ملة رسول الله ثم سن على التراب سنائم اقرأ عند رأسي بفاتحة البقرة وخاتمتها فاني سمعت رسول (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

وعند رجله بخاتمة البقرة وقال البيهقي والصحيح انه موقوف على عبد الله بن عمر

﴿۱﴾ قلت لكنه مما لا يدرك بالرائ فافهم، في ردالمحتار ۱: ۸۴۳ فقد ثبت انه عليه

السلام قرء اول سورة البقرة عند رأس الميت و آخرها عند رجله ﴿۲﴾. وهو الموفق

د دفن نه پس د ميراث مسئله بيانول نه مطلوب دی او نه ممنوع

سوال: علمائی دین دې مسئلې بار کنبی څه فرمائی چه په قبر بعد الدفن د ميراث مسئله بيانول ضروری دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: سمیع الحق پشاور..... ۱۹۷۲\۱\۲۲

الجواب: د قبر سره د دفن نه پس نه د ميراث مسئله بيانول ضروری دی او نه څه

(بقیه حاشیه) الله ﷻ يقول ذلك. (شرح الصدور بشرح حال الموتى والقبور ۴۳ باب

ما يقال عند الدفن والتلقين)

قال ابن القيم الجوزية: قال عباس الدوري: سألت احمد بن حنبل قلت تحفظ في القراءة

على القبر شيأ؟ فقال: لا، وسألت يحيى بن معين فحدثني بهذا الحديث، قال الخلال: كنت

مع احمد بن حنبل ومحمد بن قدامة الجوهري في جنازة فلما دفن الميت جلس رجل ضريبر

يقرأ عند القبر فقال له احمد: يا هذا ان القراءة عند القبر بدعة، فلما خرجنا من المقابر قال

محمد بن قدامة لاحمد بن حنبل يا أبا عبد الله ما تقول في مبشر الحلبي؟ قال: ثقة، قال:

كتبت عنه شيأ؟ قال: نعم، فاخبرني مبشر عن عبد الرحمن بن العلاء بن الجلاج، عن ابيه انه

اوصى اذا دفن يقرأ عند رأسه بفاتحة البقرة وخاتمتها، وقال سمعت ابن عمر يوصي بذلك،

فقال له احمد: فارجع وقل للرجل يقرأ.

(كتاب الروح لابن القيم ۱۸ هل تعرف الاموات زيارة الاحياء)

﴿۱﴾ (مشکواة المصابيح ۱: ۱۴۹ باب دفن الميت الفصل الثالث)

﴿۲﴾ (ردالمحتار ۱: ۲۶۵ مطلب في زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

بل بیان کول ضروری دے، البتہ قرآن لوستل او د تثبیت دپاره ورته دعا کول
مننون دي. کما فی رد المحتار ۱: ۸۴۳ المطلوب هناک القراءة والدعاء للمیت با
لتثبیت (۱) او د میراث مسئلہ نه مطلوب ده او نه ممنوع ده. وهو الموفق

د غسل نه پس که په مړی یوه شپه تیره شی نو د غسل اعاده نشته.

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه مړی ته که د شپې په
وخت کښې غسل ورکړی شی او بیا د کفن دفن انتظام او نه شی بلکه د سحر
پورې مړې داسې پا تې شی نو آیا سحر ورته بیا غسل ورکول ضرور دي؟
بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحمید چمکنی پشاور

الجواب: د غسل اعاده نشته که هر څومره وخت پرې تیر شی او که گندگی
او څی نو صرف هغه ځای به وینځلې کيږي (۲) هکذا فی جمیع معتبرات
الفقه، هو الموفق

د مړی سره بطور تبرک د حدیثو او وظیفو کتابونه دفن کول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو سړی د خپل مرګ
نه مخکښې وصیت کړې وو چه ځما د وظیفو کتاب او د قرآن نسخه چرته
پرهیزگار سړی ته ورکړی، یا ئې ځما سره دفن کړی، چا ته د ورکولو په
ځای هغه کتابونه د مړی سره بطور تبرک دفن کړې شول. ددې واقعي نه پس
زمونږ په علاقه باند د عذاب اثار نازلیدل شروع شول فتنې او فسادونه ورځ

(۱) رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۲۵ مطلب فی زیارة القبور باب صلاة الجنائن

(۲) قال الحنفی: ولا يعاد غسله ولا وضوءه بالخارج منه لان غسله ما وجب لرفع الحدث

لبقائه بالموت بل لتجسه بالموت كسائر الحيوانات اللحية الا ان المسلم يطهر بالغسل كرامة

له وقد حصل. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۳۳ باب صلاة الجنائن)

په ورځ زیا تیږی باران هم بند شوې دي. آیا دې باره کښې څه روایت شته چه
دا کار جائز دي یا نا جائز؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا نذیر احمد مسجد سنگریږی هزاره..... ۱۹۷۰ء ۱۲۹۱ء

الجواب: د مړی سره په لحد کښې دفن کول ناجائز دی او په مستقل ځای کښې
(چه د قبر په خوا کښې جوړ شوې وی او بیا بند شوې وي) دفن کول جائز دي،
یدل علیه ما فی رد المحتار وقد منا عن الفتح انه تکره كتابة القرآن واسماء الله تعالى على
الدرهم والمجاریب والجدران وما یفرش وما ذلک الا لاحترامه وخشیه وطیبه ونحوه
مما فیہ اهانة فالمنع هنا (عند الكتابة على الكفن) بالاولی ما لم یثبت عن المجتهد او

ینقل فیہ حدیث (۱: ۸۴۷) ﴿۱﴾ وفی الهندیة (۵: ۳۵۸) المصحف اذا صار خلقا لا

یقرء منه ویخاف ان یضیع یجعل فی خرقة طاهرة ویدفن ودفنه اولی من الخ ﴿۲﴾،

ددې روایتونو نه د دفن کولو جواز معلومیږي چه د نجاست نه لرې
وی او ددې متعلق صریح جزئی ملاؤ نه شوه.

خنثی مشکل ته د غسل ورکولو مسئله

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی دي چه خنثی مشکل ته
به غسل څوک ورکوي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مدرسه ریا ض القرآن دته خیل شمالی وزیرستان... ۸۸۰۰ ۲۳۱۱

الجواب: خنثی مشکل چه مړشی نو هغه ته به باقاعدہ تیمم ورکولې شي، او یا

﴿۱﴾ (رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۲۹ مطلب فیما یکتب علی کفن المیت قبیل باب الشہید)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۲۳ الباب الخامس فی اداب المسجد والقبلة والمصحف)

شاه عبد العزیز محدث دهلوی څرګند فرمائی شجره نسب د مړی سره په کفن کښې یاد کفن

د پاسه کښودلولره فقهاء منع کوي په دې سره د بزرګانو د نومونو په باره کښې بې ادبی

کيږي. البتہ د مړی سر طرفته دې په قبر کښې یو ورکوتې تاخچه جوړه کړې او په هغې کښې

دې د شجره نسب کاغذ کیږدي (ماخوذ از رساله فیض عام) (فتاویٰ عزیزی ۲۰۴ باب التصوف)

﴿۳﴾ وفی الهندیة: والخنثی المشکل المراهق لا یغسل رجلا ولا امرأة ولم یغسلها رجل ولا

امرأة یتیمم وراء ثوب کذا فی الزاهدی. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۰ الفصل الثانی فی الغسل)

بہ ورتہ پہ حوض یادریاب کنبی غوپہ ورکولې شی (فلیراجع الی الهندیة) (۱) وهو الموفق

پہ تعزیت کنبی دعا، د جنازې نه پس دعا

او په حیلہ اسقاط کنبی د قرآن د دور حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی!

(۱) زمونږ علاقه کنبی د تعزیت طریقه دا ده چه ددفن نه پس خلق راځی چه دعا او کړی. ټول یو ځای دعا کوی دغه شان دا سلسله جاری وي، بیا دعا هم مقرر نه وي، څوک سورت فاتحه وائی څوک د جنازې دعا وغیره، صحیح طریقه څه ده؟ (۲) د جنازې نه پس په صفونو کنبی ناسته باندې یا چه صفونه مات کړي او اجتماعی دعا کوی بعضې خلق دې دعا ته سنت وائی چه حضور ﷺ د حضرت جعفر رضی الله عنه د مرگ په خبر باندې په مدینه منوره کنبی جنازه اوکړه او دعائې اوکړه، بحواله فتح القدیر، نصب الراية کبیری، او بعضې علماء دا دعا منع کوی اوس اوس په ۲۳ جنوري د حضرت مولا نصیرالدین صاحب شیخ الدیث غور غشتوی. په جنازه کنبی دا دعا نه ده شوي، هلته کنبی غالباً حضرت مولانا عبدالحق صاحب هم موجود وو، دا خبر بنده په رساله تعلیم القرآن میاشت جنوری کنبی لوستلې دې، (۳) ایا حضرت عمر رضی الله عنه د حبیبه بنت عرید زوجه قلاب په جنازه کنبی د حیلہ اسقاط په دروان کنبی دور د قرآن کړي؟ آیا دا روایت واقعي ابو الیث سمرقندی ذکر کړي دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاضی نور عالم رانیکا راولپنډی..... ۱۹۶۹ء ۲۳/۲

(۱) قال العلامة شرنبلالی: وكذا الخنثى المشكل يتيمم في ظاهر الرواية وقيل يجعل في كورة فيغسل. (امداد الفتاح شرح نور الايضاح ۶۱۱ مطلب في تغسيل من لا يتمكن من غسله) ملاحظه: كه خنثی مشكل وركوتي ماشوم وو نو هغه ته به غسل وركولي كيږي كه سړي ورته غسل وركوي يا زنانه. او كه دا خنثی مشكل غتي يعني بالغ وو يا د شهوت حد ته رسيدلي وو نو هغه ته به تيمم وركولي شي غسل نه.

قال العلامة الشيخ الشبلي: ولو كان الميت خنثى مشكلا فانه ينظر ان كان صغيراً غسل على كل حال سواء كان الغاسل رجلاً أو امرأة وان كان بلغ حد الشهوة لا يغسل للتعلل بل يتيمم ثم ان كان المتيمم ذارحاً منه يتممه بغير خرقة وان كان غير محرم فبخرقة ويعرض عن ذراعيه. (هامش تبیین الحقائق شرح كنز الدقائق ۲۳۵: ۱ باب الجنائز)..... (از مرتب)

الجواب: (۱) مړی دپاره مغفرت غوښتل هم تعزیت دې:

يدل عليه ما في الهندية ۱: ۷۷ ويستحب ان يقال لصاحب العزية غفر الله لميتك الخ (۱) وفي رد المحتار ۱: ۸۲۱ قوله وبتعزية اهله اي تصبيرهم والدعاء لهم به (۲) (۲) خواصو دپاره نه کول بهتر دی او عوام دې د کسر الصفوف نه پس دعا کولونه نه منع کوی. (۳) (۳) مونږ سره دا کتاب نشته. لهذا دتحقیق کولونه مونږ معذوره یو. وهو الموفق

په قبر باندې سیمې ګټې کینودل او خاورې اچول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه زمونږ د ملک زمکه ډیر سخته ده نو مونږ نیغ قبر جوړ کړو د هغې دواړو طرفونو ته یونیم ګز اوږدې پنځه شپږ ګټې ږدو چه هغې ته (سنگ لحد) (یعنی د لحد ګټې) وائی، اوس دا مسئله پیدا شوه چه اوږدې اوږدې سنگ لحد نه ملاویږی نو عوامو مشوره اوکړه چه د سیمتو او اوسپنې نه به سنگ لحد جوړوي کړو اوږدو به ئې پکنبی، په قبرونو باندې سیمنت لګول او پخول خو منع دی آیا د سنگ لحد دپاره د سیمتو او اوسپنې نه جوړشوی کانړی او تختې جوړول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی سلطان ټانک

الجواب: په دې زیر تجویز سنگ لحد کنبی اورنه استعمالیږی لهذا ددې استعمال جائز دې خصوصاً چه کله قدرتی سنگ لحد نه ملاویږی. ونظيره التابوت من حديد ووجه عدم الكراهة الحاجة ولان هذا التابوت لا يعمل الا بالنار بخلاف هذه الحجارة

(۱) (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۷ ومما يتصل بذلك مسائل التعزية)

(۲) (رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۳ مطلب في الثواب على المصيبة)

(۳) قال العلامة ابن نجيم: وعن الفضلي لا بأس به.

(البحر الرائق ۲: ۱۸۳ فصل السلطان احق بصلاته كتاب الجنائز)

المصنوعة (هذا ما اخذه من كلام ردالمحتار ۸۳۶: ۱ فليراجع) ﴿۱﴾. وهو الموفق
بعد الدفن د تلقين ميت حكم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مری تہ بعد الدفن تلقین ختگہ دی؟ زمونہ خانی کنبی دا طریقہ رائج دہ چہ کلہ دفن کولی شی نو یوکس قبر تہ مخ کری او وائی ای فلانکیہ کہ ہیرشوی وی درنہ نو یا د کرہ کہ منکر نکیر درنہ تپوس او کری نوورته وایہ چہ خہ مسلمان مری شوی یم زہ د حضور ﷺ امتی یم ویریہ مہ، ددی تلقین شرعی حیثیت خہ دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی محمود شاہ کرک کوہاٹ ۲۵ صفر ۱۴۰۲

الجواب: تلقین بعد الدفن نہ مطلوب دی او نہ ممنوع، نہ این کار میکنم ونہ انکار میکنم ﴿۱﴾

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۶۲۰: ۱ مطلب فی دفن الميت باب صلاة الجنائز)
﴿۲﴾ ☆..... قال الشافعي: (قوله ولا يلحق بعد تلحيده وان فعل لا ينهي عنه) ذكر في المعراج انه ظاهر الرواية ثم قال وفي البخازية والكافي عن الشيخ الزاهد الصفار ان هذا على قول المعتزلة لان الاحياء بعد الموت عندهم مستحيل اما عند اهل السنة فالحديث اى لقنوا موتاكم لا اله الا الله محمول على حقيقته لان الله تعالى يحييه على ما جاء به الآثار وقد روى عنه عليه السلام انه امر بالتلقين بعد الدفن الخ.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۶۲۹: ۱ مطلب فی التلقين بعد الموت)

☆..... قال العلامة ابن الهمام: واما التلقين بعد الموت وهو فى القبر ففيل يفعل لحقيقة ما روينا ونسب الى اهل السنة والجماعة وخلافه الى المعتزلة وقيل لا يؤمر به ولا ينهى عنه. (فتح القدير ۲: ۲۸ باب الجنائز)

☆..... قال العلامة ابراهيم الحلبي: واما التلقين بعد الدفن ففيل يفعل لحقيقة ما روينا وقيل لا يؤمر به ولا ينهى عنه..... وانما لا ينهى عنه التلقين بعد الدفن لانه لا ضرر فيه بل فيه نفع الميت يستانس بالذكر على ما ورد فى الآثار ففى..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

(قاله فى شرح التنوير ولا يلحق بعد تلحيده وان فعل لا ينهى عنه) ﴿۱﴾ (هامش رد المحتار ۷۹۷: ۱)، وهو الموفق

د مری بل وطن تہ منتقل کولو او مسلمان کرہ

د اهل کتابو پہ مقبرہ کنبی دفن کولو مسئلہ

سوال: مايقول العلماء الكبار فى المسائل الاتية: (۱) هل يجوز نقل الميت من بلد الى بلد وحالة الميت تتغير بسبب تغير فى الجو ومضى المدة عليه وما هى طريقة السلف الصالح فى هذا؟ (۲) هل يجوز دفن الميت المسلم فى مقبرة تكون واقعة عليحدة ولكن فى سور

واحد مع مقابر اهل الكتاب وهل فيه هناك حديث النبى ﷺ يمنع هذا؟ المستفتى: دارالاصلاح والدعوة بنورى منزل يو كے ۲۴ رمضان ۱۴۰۵ هـ

جواب: (۱) ما فى الهندية ۱: ۶۷ ويستحب فى القتل والميت دفنه فى المكان

الذى مات فى مقابر اولئك القوم (خلاصه) ﴿۲﴾ وكذا لو مات فى غير بلده

(بقية حاشيه) صحيح مسلم عن عمرو بن العاص قال اذا دفنتموني اقيموا عند قبري قدر ما ينحرجزور ويقسم لحمها حتى استانس بكم وانظر ما اذا اراجع رسل ربى.

(غنية المستملى المعروف بالكبرى ۵۲۹ فصل فى الجنائز)

☆..... وقال الشيخ محمد فريد دامت برکاتهم: (قوله تلقين المريض عند الموت والدعاء

له) اشار الى ان المراد من الميت هو قريب الموت لا الميت الحقيقى فانه لا يلحق وهو ظاهر

الرواية. (منهاج السنن ۳: ۱۸۹ باب ما جاء فى تلقين المريض عند الموت)

☆..... وفى اعلاء السنن: ولكن الآن صار شعاراً لروافض وتركه اهل السنة ففیه خوف

التهمة فلا يلحق. (اعلاء السنن ۸: ۷ ابواب الجنائز باب ما يلحق المحتضر)

﴿۱﴾ (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۶۲۸: ۱ مطلب فى التلقين بعد الموت)

﴿۲﴾ (فتاوى عالمگیری ۱: ۶۷ الفصل السادس فى القبر والدفن والنقل من مكان الى آخر

يستحب تركه (قاضیخان) (۱) وفي شرح التوير ولا بأس بنقله قبل دفنه (۲). قلت والاصل فيه ما رواه الترمذی من نقل عبد الرحمن بن ابی بکر من الحبشی الى مكة (۳) وما روى ان يعقوب ويوسف عليهما السلام نقلًا بعد الدفن فقال ابن الهمام في الفتح القدير هو شرع من قبلنا (۴) ولا يبعد ان يقال ان اجساد الانبياء عليهم السلام لا تأكله الارض فلا يقاس عليهم غير الانبياء. (۲) اني لم اجده ما حضر عندي من الكتب، نعم كلام الفقهاء كالحلبی يدل على التعامل بكون مقابر المسلمين منفردة من مقابر المشركين (فليراجع الى الشرح الكبير ۵۵۹) (۵). وهو الموفق

د دفن نه مخکينې لاش بل خاني ته وړل

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کينې څه فرمائي چه د زيد انتقال په لاهور کينې او شو اوس دده لاش ددفن کولو د پاره پيښور ته وړل څنگه دي؟
بينوا توجروا

المستفتی: گل محمد خان کوټ اډو مظفر گړه..... ۲۳۱۴۱۱۹۸۵

الجواب: ددفن کولو نه مخکينې مړې خپل وطن ته وړل قابل اعتراض نه دی. علامه شامی يو روايت دغه شان هم ذکر کړې دي (۶) وهو الموفق

(۱) فتاویٰ خانية على هامش الهندية ۱: ۹۵ بيان ان النقل من بلد الى بلد مكروه

(۲) الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۶۳ باب صلاة الجنائز

(۳) سنن ترمذی ۱: ۱۲۵ باب ماجاء في الزيارة القبر للنساء

(۴) فتح القدير ۲: ۱۰۱ فصل في الدفن باب الجنائز

(۵) قال العلامة الحلبي: واما الدفن فقليل يدفنون في مقابر المسلمين وقيل في مقابر المشركين وقيل تتخذ لهم مقابر على حدة وتسوى قبورهم ولا تسنهم وهو قول ابی جعفر الهندواني. (غنية المستملی المعروف بالشرح الكبير ۵۵۸ فصل في الجنائز)

(۶) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ولا بأس بنقله قبل دفنه) (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د پیداشوی مړ بچی نوم کینودل جائز دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کينې څه فرمائي چه مړ بچی پيدا شو ددي نوزائیده بچی نوم کينودل جائز دی یا نه؟ بينوا توجروا

المستفتی: غلام عزيز حاجی شاه مور اتک..... ۱۳ ذی الحجه ۱۳۹۴ هـ

الجواب: دنوزائیده مړی نوم کينودل جائز دی. (کما في الدر المختار والایستهل غسل وسمى عند الثاني وهو الاصح فيفتی به (۱) وهو الموفق

مړی ته د غسل ورکولو حقدار او په اجرت باندي د غسل ورکولو مسئله

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کينې څه فرمائي چه په اجرت باندي مړی ته غسل ورکول څنگه دي؟ او دغسل ورکولو ډیر حقدار څوک دي؟
بينوا توجروا

المستفتی: حافظ نور محمد نوشهره..... ۱۷ صفر ۱۳۸۹ هـ

الجواب: په غسل ميت باندي اجرت اخستل جائز دي، اگرکه نور خلق موجود وي، صرح به في الهندية ۱: ۱۶۹ (۲) او دغسل حقدار اقرب دی (کذا في الهندية والكبير)،

(بقیه حاشیه) قيل مطلقا وقيل الى مادون مدة السفر وقیده محمد بقدر ميل او ميلين لان المقابر

البلد ربما بلغت هذه المسافة فيكره فيما زاد قال في النهر عن عقد الفرائد وهو الظاهر

(رد المحتار ۱: ۲۶۳ مطلب في الثواب على المصيبة باب صلاة الجنائز)

(۱) (الدر المختار على هامش رد المحتار ۱: ۲۵۵ باب الجنائز)

(۲) وفي الفتاوى الهندية: والافضل ان يغسل الميت مجانا وان ابتغى الغاسل الاجر فان كان هناك غيره يجوز اخذ الاجر والا لم يجز هكذا في الظهيرية.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۵۹ الفصل الثاني في الغسل الباب الحادي والعشرون في الجنائز)

خوئی، نوسی، نیکه، ورور، وراره، تره، وغیره (۱) وهوالموفق

د یو لویشت نه اوچت قبر جوړول او په

مغې باندې د یوې ونې څانګه خڅول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چې د لویشت نه اوچت قبر جوړول او په هغې باندې د ونې څانګه خڅول څه حکم لري؟

بینوا توجروا

المستفتی: شاه محمد فیض العلوم پشین... ۱۲۲ جولائی ۱۹۸۴

الجواب: د یو لویشت نه لږ اوچت قبر جوړول ممنوع نه دی. (۲) دغه شان په قبر باندې د کھجورې وغیره څانګه کیښودل هم ممنوع نه دی. (۳) وهوالموفق

د غسل په وخت کښې د مړې څپې قبلي طرفته کول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چې د غسل په وخت کښې د مړې څپې ولې قبلي طرفته کولې شی حال دا چې قبلي ته څپې یا شا کول منع دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ابراهیم واده کینت راولپنډۍ... ۱۲ ستمبر ۱۹۷۹

الجواب: مړې ته د غسل ورکولو وخت کښې دهغه څپې قبلي طرفته کول ضروری

(۱) وفي الفتاوى الهندية: ويستحب للغاسل ان يكون اقرب الناس الى الميت فان لم يعلم الغسل فاهل الامانة والورع كذا في الزاھدی.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۵۹ الفصل الثاني في الغسل الباب الحادی والعشرون في الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: فتحمل الكراهة على الزيادة الفاحشة وعدمها على القليلة المبلغه له مقدار شبراً وما فوقه قليلاً. (ردالمحتار ۱: ۲۶۱ مطلب في دفن الميت باب صلاة الجنائز)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: وقد ذكر البخاري في صحيحه ان بريدة بن الخصيب رضى الله عنه اوصى بان يجعل في قبره جريدتان.

المحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۸ مطلب في وضع الجريد باب صلاة الجنائز

نه دي، په دې کښې توسع ده، (شامی کتاب الجنائز) د معذور مريض د مونځ په طریقې باندې د قیاس کولو تقاضا هم داده، (۱) وهوالموفق

د مړې په دریمه ورځ د مړې جامې وغیره وینځل رسم دې

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چې عموماً دا رواج دې چې د مړې د دفن په دریمه ورځ لازماً د مړې د استعمال جامې وینځلې کیږي، دا صفائی جائز ده یا ناجائز ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالحمید ایس وی معلم میل سکول درازنده دی آئی خان ۱۹۷۲/۱۱/۲۲

الجواب: دا ټول رسومات دی ددې نه بچ کیدل ضروری دي. وهوالموفق

جنب مړې ته دوه ځلې غسل ورکول د هیچا مذهب نه دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چې یوکس د ښځې سره جماع او کړی او بیا مړ شی آیا ده ته به دوه ځلې غسل ورکولې کیږي؟ یا هغه اولنې غسل کافی دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ حجاج ولی نائب خطیب دوسلی کیمپ بنو ۱۳ جمادی الثاني ۱۴۰۸ هـ

الجواب: په جنابت وغیره کښې وفات شوې کسانو ته دوه ځلې غسل ورکول د هیچا مذهب هم نه دي. (۲) وهوالموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ويوضع كما تيسر في الاصح) وقيل يوضع الى القبلة طولا وقيل عرضا كما في القبر افاده في البحر.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۳۱ باب صلاة الجنائز مطلب في القراءة عند الميت)

(۲) قال العلامة محمد امين ابن عابدين: (قوله بلا مضمضة واستنشاق) هذا لو كان طاهراً اما لو كان جنبا او حائضا او نفساء فعلا تعميما للطهارة كما في الامداد عن شرح المقدسي وفي حاشية الرملی اطلاق المتون والشروح يشمل من مات جنبا وكذلك اطلاق الفتاوى والعلة لتقتضيه ولم ار من صرح به لكن الاطلاق يدخله، وفي حاشية مسكين انهما لا يفعلان وعزاء الى الزيلعي. (منحة الخالق هامش البحر الرائق ۲: ۱۷۲ كتاب الجنائز)

وقال الشرنبلالية: وعلى القول بانه بلا مضمضة..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د قبرنه گیر چاپیره څلور طرفونو ته د گټو
تختې لگول او په مینځ کښې خاورې اچول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د قبرنه گیر چاپیر
څلورواړو طرفونو ته لوټې لوټې تور کانری یعنی د سنگ مرمر تختې چې د
ټاټبې وغیره په ذریعې سره یو ځایې کړې شوې وی او په مینځ کښې قبر کچه
دې یعنی د خاورو وي، بعضې خلق دیته جائز وائی آیا دا جائز دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: معتصم بالله متعلم حقانیه ۱۲۲ جنوری ۱۹۷۵

الجواب: په فتاویٰ دارالعلوم دیوبند کښې ئې دیته ناجائز وئیلی دي،
فلیراجع الیه (۳۷۷۱۵، ۳۹۵۱۵، ۴۰۶:۵، ۱) وهوالموفق

چې قبر تیاروی او جنازه هم شوې وی نو دچا د
زیارت د انتظار د پاره مړې کینودل بهتر نه دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې قبر تیاروی او جنازه
هم شوې وي، بیا ئې هم دچا د راتلو دپاره مړې داسې ایښې دي چې هغه
راځی زیارت به کوي، آیا دا جائز دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: محب الله شیرانی مدرسه اشرف العلوم باغبان پوره گجرانواله ۱۷۱۱۱۱۹۹۰

(بقیه حاشیه) واستشاق مخصوص بغير الجنب فلذا قال الا ان يكون جنبا فيتكلف لفعلهما
تسميما لطهارته كما في شرح العلامة المقدسي قلت وكذا الحائض والنفساء للاشتراك في
افتراض المضمضة والاستنشاق فيما بينهم. (امداد الفتاح ۶۰۹ مطلب فيما يفعل بالميت)
(۱) فتاویٰ دارالعلوم دیوبند ۳۰۶، ۳۹۵، ۳۷۷:۵ فصل سادس قبر دفن

وقال المفتي اعظم كفايت الله: د قبرنه گیر چاپیر گټو لگولو سره په دې شرط چې قبر پوځ نه وی
صرف دا مقصود کیدی شی چې د قبر نخښې ختمې نشی په دې صورت کښې ښکلي او
بد رنگې دواړه گټې یو کار ورکوي. او که دا خیال وی چې خلق ورته او گوري نو
خوشحاله به شی یا ریا او شهرت پکښې مقصود وي. نو په دې صورت کښې ښکلي
خوڅه کوي بد رنگې گټې لگول به هم حرام وي. په (۴۱۴۹) او (۴۱۴۲) کښې دی. سوال: د
قبر برنئ حصه یعنی پوره تعویذ چې کچه پریځو دې شی لکه د چار دیواری دوه فته
اوچت د ځناورو وغیره قبر ته د نقصان رسولو د وجې نه داسې جوړول جائز یا نه؟
جواب: دا صورت بهتر نه دی. (کنايت المفتي ۴۱۴۲، ۴۹ فصل چهارم قبر و دفن)

الجواب: بهتر نه دي، (۱) وهوالموفق

د نوازانیده مړې بچی کفن دفن کولو دپاره د خلقو جمع کیدل

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې کله مړې بچی پیدا شی
نو د هغې د دفن کولو دپاره د خلقو د جمع کولو اهتمام او کفن ورکول بدعت
مقبوحه دي یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ثناء الله..... ۷۱۴۱۱۹۷۴

الجواب: د مړې پیدا شوی بچی دفن کول او په یو کپړه کښې کفن ورکول
مشروع دي (۲) لهذا ددې د پاره جمع کیدلو کښې هیڅ خبره نشته دي،
وهوالموفق

د جنازې مونځ نه پس سمدستی جنازه اوچتول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په بعضې ځایونو
کښې داسې کیږی چې د جنازې د مونځ نه پس فوراً جنازه اوچتوی او بعضې
خلق ددې مخالف جوړیږی ددې څه حکم دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: نعمت الله بدیه بیر پشاور..... ۱۱۸ می ۱۹۸۸ء

(۱) قال العلامة حسن ابن عمار الشرنبلالی: ويستحب الاسراع بها لقوله ^{صلی الله علیه و آله} عجلوا
بالجنازة ای مادنون الخبیب کما فی روایة ابن مسعود: فان تک صالحة فخير تقدمونها
اليه وان تک غیر ذلك فشر تضعونه عن رقابکم وكذا يستحب الاسراع بتجهيزه كله،
قال الطحطاوی: ای من حين موته فلو جهر الميت صبيحة يوم الجمعة يكره تاخير الصلاة
عليه ليصلى عليه الجمع العظيم بعد صلاة الجمعة ولو خافوا فوت الجمعة بسبب دفنه
يؤخر الدفن. (الطحطاوی علی مراقی الفلاح ۲۰۴ فصل فی حملها ودفنها)

(۲) قال العلامة الحصكفی: وادرج فی خرقه ودفن ولم يصل عليه.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۵۵ باب صلاة الجنائز)

الجواب: داد رائی اختلاف دی چہ مذموم نہ دی، البتہ تشدد مذموم او قبیح دی، صرح بہ النووی فی شرح المسلم (۱) وهو الموفق

د دفن نہ مخکنی د مری د مخ نہ کفن

لری کول چہ خلق نی زیارت اوکری

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د جنازہ نہ مخکنی ٲول خلق د مری مخ کتلو د پارہ جمع کیڑی او د مری د مخ نہ کفن لری کری چہ ٲول نی زیارت اوکری د شریعت ٲہ رنرا کنبی دا کار جائز دی یا نا جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام عزیر حاجی شاہ مور کیمپلور..... ۱۸ دسمبر ۱۹۷۴

الجواب: د مری مخ کتلو کنبی ہیخ گناہ نشته دی. (کما فی الہندیۃ ۳۸۷:۵) ولا باس بان یرفع ستر المیت لیری وجہہ وانما یکرہ ذلک بعد الدفن کذا فی القنیۃ (۲) وهو الموفق

﴿۱﴾ قال یحیٰ بن شرف النواوی: (قوله اسرعوا بالجنازة) فیہ الامر بالاسراع للحکمة التی ذکرها صلی اللہ علیہ وسلم قال اصحابنا وغیرہم یتحب الاسراع بالمشی بها ما لم یتہ الی حد یتخاف انفجارها او نحوہ وانما یتحب بشرط ان لا یتخاف من شدتہ انفجارها او نحوہ وحمل الجنازة فرض کفایۃ قال اصحابنا ولا یجوز حملها علی الهيئة المزریۃ ولا هیئۃ یتخاف معها سقوطها قالوا ولا یحملها الا الرجال وان كانت المیتۃ امرأۃ لانہم اقوی لذلك والنساء ضعیفات وربما انکشف من الحامل بعض بدنہ وهذا الذی ذکرناہ من استحباب الاسراع بالمشی بها وانہ مراد الحدیث هو الصواب الذی علیہ جماہیر العلماء ونقل القاضی عن بعضهم ان المراد الاسراع بتجهیزها اذا تحقق موتہا وهذا قول باطل مردود بقولہ صلی اللہ علیہ وسلم فشرعوا عن رقابکم وجاء عن بعض السلف کراهۃ الاسراع وهو محمول علی الاسراع المفرط الذی یتخاف معہ انفجارها وخروج شی منہا.

(شرح النووی تحت الصحیح لمسلم ۳۰۶:۱ فصل فی الاسراع بالجنازة)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۵۱ الباب السادس عشر فی زیارة القبور وقرآۃ القرآن فی المقابر)

د تکفین نہ پس د مری مخ کتل

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مری د تکفین نہ پس کتل خنگہ دی؟ د ابن ماجہ ٲہ صفحہ ۱۰۷۸ باندی روایت دی، عن انس بن مالک لما قبض ابراهیم بن رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال لهم النبی صلی اللہ علیہ وسلم لا تدرجوه فی اکفانہ حتی انظر الیہ فاتاہ فانکب علیہ وبکی، ٲہ حدیث مذکور کنبی د حتی انظر د قید نہ بعد از تکفین مما نعت نہ معلو میری؟ بینوا توجروا

المستفتی: شفیع اللہ شید ونو شہرہ.... ۳۸۱۱۹۸۲

الجواب: بعد از تکفین مری تہ کتل جائز دی،

لهذا الحدیث ﴿۱﴾ ولما فی الہندیۃ ۵: ۳۸۷ ولا باس بان یرفع ستر المیت لیری وجہہ وانما یکرہ ذلک بعد الدفن کذا فی القنیۃ ﴿۲﴾. وهو الموفق ملاحظہ: ہر امر مشروع امر مطلوب گر خول د منکراتونہ دی ﴿۳﴾

د مری ٲہ اولنی شہ د قبر نہ گیر چاپیرہ اور بلول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د مری ٲہ اولنی شہ د قبر نہ گیر چاپیرہ زمونہ علاقہ کنبی اور بلولی کیڑی، آیا دا جائز دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: رحیم اللہ..... ۱۸۵۱۱۹۷۴

﴿۱﴾ (سنن ابن ماجہ ۱: ۱۰۷ باب ماجاء فی النظر الی المیت اذا ادرج فی اکفانہ)
﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۵۱ الباب السادس عشر فی زیارة القبور وقرآۃ القرآن فی المقابر)
﴿۳﴾ قال الحصکفی: لان الجهلة یعتقدونہا سنۃ او واجبۃ وکل مباح یودی الیہ فمکروہ، قال ابن عابلین الظاہر انہا تحریمیۃ لانه یدخل فی الدین ما لیس منہ.
(الدرا المختار مع رد المحتار ۱: ۵۷۷ مطلب فی سجدة الشکر)

الجواب: کہ دا اور بلول دیو موڈی خنور نہ د بچاؤ د پارہ وی نو جائز دی او کہ دین ئی گنہری او د اعتقاد ئی وی نو بدعت دی. (۱) وهو الموفق

د کفن نہ مخکبئی او روستو دوارو حالتونو کبئی تعزیت جائز دی.

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی چہ د تعزیت دعا د کفن دفن نہ مخکبئی جائز دی یا نہ او کہ نہ صرف د دفن نہ روستو بہ تعزیت کولپ شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۳۱۴۱۱۹۷۴

الجواب: واضحه دی وی جہ د مری والا خوا تہ تلل او دعا کول د تعزیت پہ طور سرہ هر وخت جائز دی، کہ د غسل نہ مخکبئی وی او کہ روستو وی.

لحديث الترمذی وابن ماجه من عزى مصابا فله مثل اجره ﴿۲﴾ وفي رواية ما من مؤمن يعزى اخاه بمصيبة الا كساه الله من حلل الكرامة يوم القيمة (رواه ابن ماجه) ﴿۳﴾ وفي ردالمحتار والتعزية ان يقول اعظم الله اجرک واحسن عزاءک وغفر لميتک (۸۴۱: ۱) ﴿۴﴾. وفي الهندية (۱: ۱۷۷) ووقتها من حين يموت الى ثلاثة ايام (الى ان قالوا) وهي بعد الدفن اولى منها قبله وهذا اذا لم يرمهم جزع شديد فان رؤى ذلك قلمت التعزية ﴿۵﴾. وهو الموفق

﴿۱﴾ وفي الهندية: وايقاد النار على القبور فمن رسوم الجاهلية والباطل والغرور كذا في المضمهرات. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۷ قبل الفصل السابع في الشهيد) ﴿۲﴾ اخرج الترمذی باب ماجاء في اجر من عزى مصابا (۱: ۱۷۷) وابن ماجه باب ماجاء في ثواب من عزى مصابا (۱: ۱۱۶)

﴿۳﴾ (ابن ماجه ۱: ۱۱۶ باب ماجاء في ثواب من عزى مصابا)

﴿۴﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۳ مطلب في الثواب على المصيبة باب صلاة الجنائز)

﴿۵﴾ (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۷ ومما يتصل بذلك مسائل التعزية)

دبل چا پہ ملکیت کبئی دفن کول جائز نہ دی.

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی چہ یو سرپی خپل مری د بل چا پہ ملکیت کبئی پہ زور سرہ دفن کوی نو ددی خہ حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نور الحق مغلکی نوشهره..... ۱۲۵ جون ۱۹۷۵

الجواب: دچا پہ ملکیت کبئی بغیر د اجازت نہ تصرف کول ظلم دی. لہذا دا دفن کونکي بہ ظالم وی او د زمکي مالک بہ ددی مری د ویستلو مجاز وی. كما في الهندية ۱: ۱۷۷ اذا دفن الميت في ارض غيره بغير اذن مالکها فالمالک بالخيار ان شاء امر باخراج الميت وان شاء سوى الارض وزرع فيها كذا في التجنيس ﴿۱﴾. وهو الموفق

پہ اخترونو کبئی د تعزیت دپارہ پہ دویم خل تلل

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ بنارونو کبئی دا رواج دی چہ د مری کور تہ پہ اخترونو کبئی پہ دویم خل د تعزیت دپارہ جمع کیڑی چہ پہ جانیبینو باندی گرانہ وی لیکن اوس دا (تعامل الناس) جوړ شوي کہ خوګ لاړ نشی نو ملامتہ کوی نو آیا پہ اخترونو کبئی تعزیت دپارہ تلل جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عبدالودود..... ۱۹۷۴ ۱۳۱۴ ۲۴

الجواب: دا دعا د تعزیت دپارہ وی او دا د مری د دریمې ورخې نہ پس مکروه ده. او دغه شان پہ دویم خل تعزیت هم مکروه دی.

قال في الدر المختار وتكره بعدها الا لغائب وتكره التعزية ثانيا وفي ردالمحتار ۱: ۸۴۲ قوله وتكره بعدها لانها تجدد الحزن الخ ﴿۲﴾. وهو الموفق

﴿۱﴾ (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۷ الفصل السادس في القبر والدفن)

﴿۲﴾ (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۶۵ باب صلاة الجنائز مطلب في زيارة القبور)

د جنبی مری حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سری د خپلې ټپځې سره صحبت او کړو لیکن نه ئې تیمم او کړو اونه ئې غسل او کړو او په دې حالت کنبی مړ شو دده شرعی حکم خه دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد نثار محمد کوثر پیرانگ چارسده..... ۵۱۵۱۱۹۶۹

الجواب: جنابت نه د اسلام سره منافات لری او نه د تقوی سره لهندا دې سری ته به د نورو مړو پشان غسل ورکولې کیږی. (۱) وهوالموفق

د جمات په نسبت حجره کنبی د تعزیت دپاره کیناستل بهتر دی.

سوال: علمائی دین دے مسئلې باره کنبی خه فرمائی چہ په کلی کنبی د محلي مشترکه حجره د غم ښادې د پاره موجود وی لیکن بعضې وختونو کنبی هلته لوبې توقي او تماشي وغیره وی نو آیا په داسې حجره کنبی د تعزیت دعا منعقد کول پکار دی یا په جمات کنبی؟ بینوا توجروا

المستفتی: باچا استاد زیده صوابی..... ۲۳۱۱۲۱۱۹۹۰

الجواب: دا دعا د جمات په نسبت سره یو قومی حجره کنبی بهتره ده. د عوامو مکان او زمان هم جامع وی. (۲) وهوالموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: ويوضأ من يؤمر بالصلاة بلا مضمضة واستنشاق للخرج وقيل يفعلان بخرقه وعليه العمل اليوم ولو كان جنباً أو حائضاً أو نفساء فعلاً اتفاقاً تنميماً للطهارة كما في إمداد الفتاح. قال ابن عابدين: (قوله ولو كان جنباً) نقل أبو السعود عن شرح الكنز للشبلي أن ما ذكره الخليلي أي في شرح القنوري من أن الجنب يمضمض ويستنشق غريب مخالف لعامة الكتب. (الدر المختار مع هامش رد المحتار ۱: ۲۳۲ باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ وفي الفتاوى الهندية ولا بأس لأهل المصيبة أن يجلسوا في البيت أو في مسجد ثلاثة أيام والناس يأتونهم ويعزونهم. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۶۷ وما يتصل بذلك مسائل التعزية)

په دویم ځل جنازه او د غسل میت نه مخکې د تعزیتی دعا حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلې باره کنبی خه فرمائی:

(۱) چہ دلته آزاد کشمیر والا خلق دوه جنازې کوی یوه خپل وطن کنبی او دویمه چہ کوم ځای مړی اوشی یعنی په دویم ملک کنبی ددې خه حکم دې.

(۱) آیا د غسل نه مخکې یا د جنازې نه مخکې د تعزیت دعا مکروه ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فخرالدین بر منگهم انگلیند..... ۱۵۱۸۱۱۹۷۲

الجواب: (۱) که اولنئ جنازه د ولی (ځوی، پلار، رور وغیره) یا مسلمان بادشاه یا دقاضی په اجازت سره شوې وی نو په وطن کنبی به ئې اعاده نه کیږی ګنی نو اعاده به ئې کیږی. (عالمگیری) (۱) (۲) تعزیت جائز دې، (۲) اود دعا التزام کول ناجائز دی. (۳) وهوالموفق

په کفن باندې سیاهي یا خاورې سره مبارک کلمات لیکل

سوال: علمائی دین دے مسئلې باره کنبی خه فرمائی چہ د مړی په کفن باندې په سیاهي یا خاورې سره مبارک کلمات مثلاً کلمه طيبه، بسم الله او کلمه شهادت وغیره لیکل څنگه دي؟ د فقه حنفی په رنر کتب وضاحت مطلوب دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ربانی جهنگ هزاره.... یکم جولائی ۱۹۷۵ء

﴿۱﴾ وفي الفتاوى الهندية: ولو صلى عليه الولي وللميت اولياء اخر بمنزله ليس لهم ان يعيدوا كذا في الجوهرة النيرة. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۶۳ الفصل الخامس في الصلاة على الميت)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ووقتها (أي التعزية) من حين يموت الى ثلاثة ايام ويكره بعدها.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۶۷ قبل الفصل السابع في الشهيد)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دو شئ لم يكن مشروعاً حيث لم يرد الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العيدين)

الجواب: صرف په گوته لیکل جائز دي،

كما في ردالمحتار ۱: ۸۳۷ نقل بعض المحشين عن فوائد الشرجي ان مما يكتب على

جبهة الميت بغير مداد بالاصبع المسبحة بسم الله الخ ﴿١﴾
او په سياهی سره لیکل جائز نه دی. په دې کښې بې احترامی او بې عزتی
موجود ده البته که په خاورې سره اولیکلې شی او هغه خط وران شی نو په
دیکښې هم څه حرج نشته. وهو الموفق

برزخی ژوند د ښځې دواډه او میراث وغیره سره منافی نه دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو بنده کله د دنیا نه
رخصت شی نو د عدت تیریدلو نه روستو ښځې ته اجازت دې چې د دویم واده
او کړې لیکن څما دا عقیده ده المؤمنون لایموتون بل ینقلون من دارالفناء الی
دارالبقاء او په قران که دی: ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل الله اموات.. الایة، نو
که دوی ژوندې دې نو ښځو ته ئې د نکاح اجازت ولې دې؟ بینوا توجروا
المستفتی: عبد المتین چمکنی میان عمر صاحب پشاور. ۱۴۱۲/۱۹۸۴

الجواب: د دنیوی مرگ نه پس هر مړی ته برزخی ژوند ورکولې کیږی چې هغه
د ښځې د واده او میراث ورلو سره منافی نه دي ﴿٢﴾ وهو الموفق

غورزیدلې قبر په دویم ځل جوړول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې که یو قبر غورزیدلې

﴿١﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۹ مطلب فيما يكتب على كفن الميت)

﴿٢﴾ بخلاف الانبياء لان حياتهم البرزخية حياة قوية حتى لا يجوز نكاح ازواجه المطهرات
باحاد الامة وهذا الر الحياة القوية وكونها امهات المؤمنين وجه آخر لحرمة نكاحهن كما في
الاحزاب: ٦ وايضاً قال الله تعالى: ولا ان تنكحوا ازواجه من بعده ابداً (الاحزاب)..... (از مرتب)

دې بیا د هغې په دویم ځل جوړول څنگه دي؟ بینوا توجروا
المستفتی: فضل منان

الجواب: جائز دي،

كما يشير اليه جواز التطين قال العلامة الشامي في ردالمحتار ۱: ۸۳۹ ذكر في تجريد
ابي الفضل ان تطين القبور مكروه والمختار انه لا يكره انتهى ﴿١﴾ قلت حديث اتعلم
بها قبر اخي الخ ﴿٢﴾ ايضا يقتضي جوازه كما يقتضي جواز الكتابة لاتحاد المقصد.

وهو الموفق

مرزايان او شيعه گان به د مسلمانانو په قبرستان کښې نشي دفن کولې

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې (۱) یو مرزائی
د مسلمانانو په قبرستان کښې دفن کړې شو، لس ورځې پس مسلمانانو
احتجاج او کړو چې دهغې په وجه مرزائی راویستلې شو او په دویم ځای
کښې دفن کړې شو آیا دا عمل صحیح دي؟ (۲) که واقعی مرزائيان مرتد او
اقلیت دی نو په صحابه کرامو او خلفائې راشدینو کښې درې نه منل او
کنځلو والا خلق مسلمانان دی یا کافران؟ او هغوی د مسلمانانو په
قبرستان کښې دفن کول جائز دي یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: ملک سجاد احمد سکهر..... ۲۷ شعبان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: مرزايان او شيعه گان د ضروریات دین نه د انکار په وجه کافران دي.

﴿١﴾ (ردالمحتار ۱: ۲۶۲ مطلب فی دفن الميت باب صلاة الجنائز)

﴿٢﴾ عن المطلب قال لما مات عثمان بن مظعون اخرج بجنازته فدفن فامر النبي ﷺ رجلاً

ان ياتيه بحجر فلم يستطع حمله فقام اليها رسول الله ﷺ وحسر عن ذراعيه قال ثم
حملها فوضعها عند رأسه وقال اتعلم بها قبر اخي وادفن اليه من مات من اهلي.

(سنن ابي داود ۲: ۱۰۱ باب جمع الموتى في قبر والتبر يعلم)

دوی بہ د مسلمانانو پہ قبرستان کینہی نشی دفن کولی (ما خوداز عالمگیری: ۱: ۱۵۹) وهوالموفق

د نا معلومه قاتل مقتول ته به غسل ورکولی کیږی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی (۱) چه یو سړې د خپل کور مخې ته مرکړې شو او قاتل ئې او تنبستیدلو د هغه پیژندگلو او نه شوه، ایا دې مقتول ته به غسل ورکولی کیږی. (۲) یو سړې په خپله بستره باندې مړ او موندلې شو چه او کتلې شو هغه په ټوپک مړ کړې شوې وو، اوس د قاتل پته نه لگی نو ایا دې مقتول ته به غسل ورکولی کیږی؟ بینواتو جروا

المستفتی: مولوی سید محمود شاه گیلانی سخاکوټ ملا کنډا ایجنسی ۱۹ رجب ۱۴۰۳ هـ

الجواب: ددې دواړو صورتونو کښی به غسل ورکولی کیږی.

کما فی شرح التتویر ویغسل من وجد قتیلا فی مصر او قرية ای فی موضع تجب فیه

الدبة ولم یعلم قاتله الخ (هامش ردالمحتار ۱: ۸۵۱) (۲) وهوالموفق

په هری باندې د آية الكرسي او نورو

آیاتونو نه د منقش خادر اچولو حکم

سوال: علمائې کرام دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په بعضې خادرونو باندې آية الكرسي وغیره قرانی کلمات لیکلې شوی وی او د جنازې د کت دپاسه اچولې کیږی آیا دا جائز دی؟ بینواتو جروا

المستفتی: نوربادشاه خټک شکر دره کوهات..... ۲۳ رمضان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: د کافی تلاش باوجود څه جزئییه ملاونه شوه البته د قواعدو په اعتبار

(۱) وفي الفتاوى الهندية: واختلف المشايخ في دفنهم قال بعضهم في مقابر المشركين وقال بعضهم في مقابر المسلمين وقال بعضهم يتخذونهم مقبرة على حدة كذا في المضمرة. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۵۹ الفصل الثاني في غسل الميت)

(۲) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۷۱ باب الشهيد)

سره دا استعمال جائز دي. ځکه چه دیکښې څه توهین نشته. (۱)

بخلاف ما اذا كتب القرآن على الكفن او البساط فانهم صرحوا بعدم الجواز كما في آخر

الجنائز ردالمحتار وقيل مياه ردالمحتار (۲) وهوالموفق

مړې لس لس قدمونه وړل او درې ځلې کښودل او اوچتول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه بعضې خلق مړې د کورنه اوچت کړی او په لس لس قدمونو باندې ئې ږدی او بیا ئې اوچتوي، ددې طریقې څه حکم دي؟ بینواتو جروا

المستفتی: حاجی غلام نبی کوهات..... ۲۱ شعبان ۱۴۰۳ هـ

(۱) زمونږ په دې علاقه کښې عام طور سره د مړو دپاره مخصوص کت استعمالیږی چه د هغې د پاسه د اوسپنې یا لرگی پنجره وی چه د هغې په وجې سره دا خادر د مړې د بدن نه اوچت وی که د مړې نه څه نا پاکه نرم رطوبت وغیره اوځی نو ددې مخصوص کت په وجه د خادر د گنده کیدلو خطر نه وي. دغه شان عوام د تبرک په طور سره او په حفاظت سره د مړې د پاسه اچوی د توهین په طور نه. بیا هم که د توهین گمان چرته غالب وی یا خالص د مړې په بدن باندې بغیر د څه فاصلې نه کیښودلې شی او د گنده کیدلو خطر نه وي نو بیا به ددې نجاست او اهانت د گمان په وجه اچول جائز نه وي.

قال العلامة ابن عابدين: وقد اتى ابن الصلاح بانه لا يجوز ان يكتب على الكفن يس والكهف ونحوهما خوفا من صديد الميت..... فالاسماء المعظمة باقية على حالها فلا يجوز تعريضها للنجاسة..... وما ذاك الا لاحترامه وخشية وطنه ونحوه مما فيه اهانة.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۹ قبيل باب الشهيد)..... (از مرتب)

(۲) قال الحصكفي: بساط او غيره كتب عليه الملك لله يكره بسطه واستعماله لا تعليقه للزينة..... قلت وظاهره انتفاء الكراهة بمجرد تعظيمه وحفظه علق او لا زين به او لا.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۱۳۱ قبيل باب المياه)

قال ابن عابدين: وقد اتى ابن الصلاح بانه لا يجوز ان يكتب على الكفن يس والكهف ونحوهما.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۸ مطلب فيما يكتب على كفن الميت قبيل باب الشهيد)

الجواب: مری د خلورو طرفونو نه لس لس قدمونه ورل مستحب دی (۱) لیکن دا هیئت مذکورہ (المسطورة فی الاستفتاء) ثابت نه دی، وهو الموفق

د خلویبستمی د رسم حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د خلویبستمی څه حکم دې؟ آیا دا رسم جائز دې؟ بیواتو جروا

المستفتی: احمد خان گدوال راولپنډی..... ۱۹۸۳/۱۲/۱۹

الجواب: د خلویبستمی وغیره تخصیص احداث فی الدین او ممنوع دي، اگر چه صرف خیرات بهترین عبادت دې. (۲) وهو الموفق

مری پسې د ختم کولو حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په دریمه ورځ دمری د

(۱) قال العلامة الحصكفی: واذا حمل الجنابة وضع ندبا مقدما علی يمينه عشر خطوات لحديث من حمل جنازة اربعين خطوة كفرت عنه اربعين كبيرة ثم وضع مؤخرها علی يمينه كذلك ثم مقدما علی يساره ثم مؤخرها.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۱: ۲۵۷ باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون شئ لم يكن مشروعاً حيث لم ير بالشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العيدين)

وقال ابن البزاز: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع

والاعياد ونقل الطعام الى القبر في المواسم الخ.

(فتاوى بزازية علی هامش الهندية ۴: ۸۱ قبيل حكم المسجد)

ایصال ثواب دپاره د قران شریف ختم کول او لوستل ددې شرعی حکم څه دې؟ بیواتو جرو

المستفتی: حاجی احمد تونسہ ډیره غازی خان

الجواب: ایصال ثواب حق دې خو دا رسم نا حق دې. (۱) وهو الموفق

د عالم د پاره مرو ته غسل ورکول بطور پیشه مکروه دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د عالم دپاره مرو ته غسل ورکول جائز دې یا نا جائز؟ بیواتو جروا

المستفتی: مولوی گل محمد لکی چشمه کوټه..... ۲۰ شوال ۱۴۰۴ هـ

الجواب: د عالم دپاره مرو ته غسل ورکول مشروع دي (۲) البته دا بطور پیشه او ذریعه معاش جوړول مکروه دي (۳) وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن البزاز: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع

والاعياد ونقل الطعام الى القبر في المواسم واتخاذ الدعوة بقراءة القرآن وجمع الصلحاء

والمقراء للختم او لقراءة سورة الانعام او الاخلاص فالحاصل ان اتخاذ الطعام عند قراءة

القرآن لاجل الاكل يكره. (فتاوى البزازية علی هامش الهندية ۴: ۸۱ قبيل حكم المسجد)

(۲) وفي الهندية: غسل الميت حق واجب علی الاحياء بالسنة واجماع الامة كذا فی

النهاية ولكن اذا قام به البعض سقط عن الباقيين كذا فی الكافي.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۵۸ الفصل الثاني فی الغسل)

(۳) قال العلامة الحصكفی: والافضل ان يغسل الميت مجاناً فان ابتغى الفاسل الاجر جاز

ان كان ثمة غيره والا لا لتعينه عليه.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۱: ۲۳۴ باب صلاة الجنابة)..... وقال العلامة ابن

عابدين: انه ينبغي جريان هذا القيد في العبد والاعرابي..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د مکي مکرمي نه راوړې شوې خادر مړي باندې خورول

سوال: علمائي کرام دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي د مکي معظمې نه راوړلې شوې خادر په مړي باندې اچولې کيږي لکه چه بعضي علائقو کښې ددې رواج دې آيا دا جائز دې يا نه؟ بينواتو جروا

المستفتي: على الرحمان مهمندى..... يکم اپريل ۱۹۷۵ء

الجواب: دا عوامي تبرک دې اسلامي تبرک نه دې. البته دا جذبه ښه جذبه ده. وهو الموفق

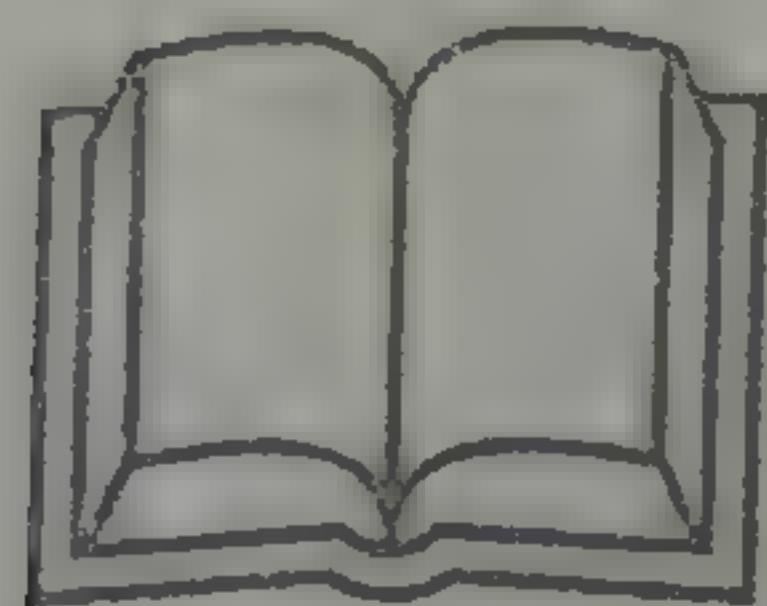
(بقیه حاشیه) وولد الزنا ونازعه فی النهر بانه فی الهدایة علل الکراهة بغلبة الجهل فیهم وبان فی تقديمهم تنفير الجماعة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۴۱۴ قیل مطلب البدعة خمسة اقسام باب الامامة)

فتاویٰ فریدیہ پاکستان المعروفہ

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

فصل فی زیارة القبور
وايصال الثواب وغيرها

فصل فی زیارة القبور وایصال الثواب و غیرها

د روضہ مطہرہ د زیارت او د زیارت القبور آداب او مستحبات

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د اولیائی کرامو او نورو صالحینو مزارونو ته حاضریدلو وخت کښې د کومو آدابو خیال ساتل پکار وې. دغه شان مزار باندې حاضرې کولو وخت کښې ایصال ثواب دپاره مخ په قبله اود ریدل بهتر دی یا مخ قبر ته کول او اودریدل؟ خصوصاً د سیدنا محمد ﷺ په روضه اقدس باندې حاضرې او سلام دعا لوستلو وخت کښې قبر شریف ته مخ کول ناسته یا ولاړه کومه طریقه اختیارول پکار دی؟ بینوا توجروا المسفتی: عبدالعزیز چمکنی مسجد کلان میان عمر صاحب ۱۴۱۳۱۱۹۲۹

الجواب: (۱) زیارت القبور د جمعې په ورځ د طلوع شمس نه مخکښې د طهارت په حالت کښې مستحب دي، اودا هم مستحب دي چې اول سلام او بیا ایصال ثواب او کړي، دغه شان دا هم مستحب دي چې د خپو طرف نه مړي ته مخامخ د قیام په حالت کښې زیارت او کړي، او کیناستل هم جائز دی، اودا هم ضروري ده چې د سجدي، ښکلولو، طواف، لاسونو او گوټو کیښودلو او په شا شا تللونه اجتناب او کړي.

في ردالمحتار ۱: ۸۴۳ بعد تفصيل ما "فتحصل ان يوم الجمعة افضل" وفيه ايضا بعد اسطر قال في الفتح والسنة زيارتها قائماً والدعاء عندهما قائماً وفي شرح اللباب ثم من اداب الزيارة ما قالوا من انه يأتي الزائر من قبل رجلى المتوفى لا من قبل رأسه لانه اتعب لبصر الميت ومن ادابها ان يسلم بلفظ السلام عليكم ثم يدعو قائماً وان جلس يجلس بعيداً او قريباً بحسب مرتبته في حال حياته انتهى باختصار يسير ﴿١﴾ (وفي الطحطاوى ۳۷۶) قال ﴿١﴾ (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن النبي ﷺ: كنت نهيتكم
عن زيارة القبور فزوروها
فانما ترق القلب وتدمع العين
وتذكر بالآخرة فزوروها
ولا تقولوا هجراً

....رواه البيهقي....

.....

فی الاحیاء والمستحب فی زیارة القبور ان یقف مستدبر القبلة مستقبلاً وجه المیت وان یسلم ولا ینمسح القبر ولا یقبله ولا ینمسه، قال فی شرح المشکوۃ بعد کلام وحديث فيه دلالة على ان المستحب فی حال السلام على المیت ان یكون لوجهه وان یستمر كذلك فی الدعاء ایضاً وعليه عمل عامة المسلمين انتهى باختصار یسیر ﴿۱﴾ قلت (وما فی شرح الكبير ۵۱۱) ویدعو قائماً مستقبل القبلة ﴿۲﴾ فهذا معمول بعض المسلمين وكذا یرده ما سیأتی فی الفتح.

﴿۲﴾ د پیغمبر ﷺ روضه مطهره سره هم مخ په قبر او دریدل بهتر دي.

قال ابن الهمام فی الفتح ۹۵:۳ ثم یأتی القبر الشریف فیستقبل جداره ویستدبر القبلة وما عن ابی الیث انه یقف مستقبل القبلة مردود بما روی ابو حنیفة فی مسنده عن ابن عمر رضی الله عنه قال من السنة ان تاتی قبر النبی ﷺ من قبل القبلة وتجعل ظهرک الی القبلة وتستقبل القبر بوجهک ثم تقول السلام علیک ﴿۳﴾ (باختصار یسیر). وهو الموفق

په قبرستان کښې ددعا او سلام طریقہ

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چې په قبرستان کښې یا د یو قبر خواته لاړ شی نو د سلام زیارت او دعا شرعی طریقہ څه ده؟ اود دعا په وخت کښې لاس او چتول ثابت دی یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: منصور احمد خان شیر شاه کالونی کراچی ۲۵ جولائی ۱۹۸۹

الجواب: قبرستان ته چه لاړ شې نو السلام علیکم یا اهل القبور الخ وئیل پکار دي، ﴿۴﴾ او د مړي نه مغرب طرف ته شه چه مړی ته دې مخ شی او قبلې ته دې

﴿۱﴾ (الطحاوی علی مراقی الفلاح ۲۲۱ فصل فی زیارة القبور)

﴿۲﴾ (غنية المستملی ۵۶۰ فصل فی الجنائز الثامن فی مسائل متفرقة من الجنائز)

﴿۳﴾ (فتح القدیر شرح الهدایة ۹۵:۳ مسائل منثورہ)

﴿۴﴾ قال الشرنبلالی: والسنة زیارتها قائماً والدعاء عندها..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

شأ شي، لاس او چتول هم جائز دي. (قال فی شرح شرعة الاسلام قال فی الاحیاء والمستحب فی زیارة القبور ان یقف مستدبر القبلة مستقبلاً وجه المیت ۵۸۰) ﴿۱﴾ وهو الموفق

په مقبره کښې ایصال ثواب مسنون دي او تخصیص

د سورت او شمار د التزام په وجه بدعت دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د جنازې ذمونه پس امام صاحب خلقو ته او وائي چه اول آخر درود شریف او یوولس خلې سورت اخلاص اولوئی او د مړي روح ته ئې ثواب اوبخی او دعا او کړی، آیا دا جائز دي؟ بینوا توجرو

المستفتی: عبد الحمید کلاچی دی آئی خان..... ۱۶ جمادی الثاني ۱۳۸۹ هـ

الجواب: که مقبره کښې دا تلاوت او کړی شی او ټولو مړو ته ئې ایصال ثواب او کړی شی نو مسنون دي.

لما فی الدر المختار وفي الحديث من قرء الاخلاص احد عشر مرة ثم وهب اجرها

للاموات اعطى من الاجر بعد دالا موات انتهى ﴿۲﴾ رواه العینی فی شرح البخاری

(بقیه حاشیه) قائماً كما كان يفعل رسول الله ﷺ فی الخروج الى البقیع ویقول السلام

علیکم دار قوم مؤمنین وانا ان شاء الله بکم لا حقون اسأل الله لی ولکم العافیة کذا فی

الفتح. (امداد الفتح شرح نور الايضاح ۲۲۳ فصل فی زیارة القبور)

وعن ابن عباس قال مر النبی ﷺ بقبور بالمدينة فاقبل علیهم بوجهه فقال السلام

علیکم یا اهل القبور یغفر الله لنا ولکم انتم سلفنا ونحن بالانتر رواه الترمذی وقال هذا

حديث حسن غریب. (مشکوۃ المصابیح ۱: ۵۴۲ باب زیارة القبور)

﴿۱﴾ (الطحاوی علی مراقی الفلاح ۲۲۱ فصل فی زیارة القبور)

﴿۲﴾ (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲۲۶: ۱ باب صلاة الجنائز)

من غیر نکیر (۱) او کہ مقبرہ نہ وی نو ایصال ثواب اگرچہ جائز دی لیکن تخصیص (دسورت او شمار) بلا دلیل دی، لہذا التزام پہ وجہ سرہ بہ بدعت او ناجائز وی۔

لجافی البحر ۱۵۹:۲ ولان ذکر الله اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشی دون شی لم یکن مشروعاً حیث لم یرد الشرع به لانه خلاف المشروع (۲)۔ وهو الموفق

مہری د شیپ د مختلفو خیراتونو حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی د مہری کیدلو پہ راتلونکی جمعرات (زیارت) باندی فقراؤ او مساکینو لہ دعوت کیڑی چہ د ہغی نوم کچہ دعا دہ بینا پہ خلویںستہ او کال باندی خیرات کوی اگر کہ د ہغی د کولو دپارہ زمکہ او جائیداد گانرہ کول وی یا قرض اخستل وی گنی نو د مہری وارثانو تہ خلق کنجوس او مطعون وائی۔ پہ دی بارہ کنبی د مہری د وصیت اعتبار نہ کوی او نہ د کوندو او یتیمانانو خیال ساتلی کیڑی، پہ دی بارہ کنبی شرعی حکم خہ دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید امام مسجد سکنہ کرنی

الجواب: د مہری والو د طرفہ تصدق علی المساکین والطلبہ ہر وخت جائز دی۔ خوچہ کلہ پہ مال کنبی دغائب کس او یتیم شریکت نہ وی یا مال د وصیت وی (۳)۔

(۱) وفي مراقی الفلاح: وعن علي رضي الله عنه ان النبي ﷺ قال من مر على المقابر فقرأ قل هو الله احد احدى عشرة مرة ثم وهب اجرها للاموات اعطى من الاجر بعدد الاموات رواه الدار قطنی (طحطاوی ۲۶۶) وايضاً اخرج ابو محمد السمرقندی فی فضائل قل هو الله احد عن علي مرفوعاً. (شرح الصدور للسيوطی ۱۳۰)

(۲) (البحر الرائق ۱۵۹:۲ باب العيدين)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: بجواز تبرع الوارث باخراجها وعليه فلا بأس بادارة الولي للزكاة ثم ينبغي بعد تمام ذلك كله ان يتصدق على (بقية حاشيه به بله صفحه)

او میلستیا او دعوتونہ ورکول دري ورخو پوري ناجائز دي. (۱) او د رسم ورواج پابندی هروخت کنبی ناجائز دی، (والتفصيل فی رد المحتار ۱/۸۴۲) (۲) والهندية ۳۸۰:۵ (۳) او پہ مسئلہ صورت کنبی مذکور امور پہ دریم قسم کنبی دا خل دی لہذا ددینہ اجتناب ضروری دی، وهو الموفق

د مہری د ایصال ثواب د پارہ د جمعی

د شیپ او د خلویںستہ د خیرات حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د مہری د ایصال ثواب د پارہ د جمعی د شیپ خیرات کول او د خلویںستہ وغیرہ خہ حکم دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: بسم الله شاه پشاور..... ۲۷ محرم ۱۴۰۱ھ

(بقية حاشيه) الفقراء بشي من ذلك المال او بما اوصى به الميت ان كان اوصى.

(ردالمحتار ۱: ۵۳۳ مطلب فی بطلان الوصية بالختمات والتهاليل باب قضاء الفوائت)

(۱) قال العلامة الحصكفي: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثاني والثالث.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۶۳ باب صلاة الجنائز)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: وفي البرازية ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث

وبعد الاسبوع ونقل الطعام الى القبر في المواسم واتخاذ الدعوة لقراءة القرآن وجمع

الصلحاء والقراء للختم او لقراءة سورة الانعام او الاخلاص والحاصل ان اتخاذ الطعام عند

قراءة القرآن لاجل الاكل يكره وفيها من كتاب الاستحسان وان اتخذ طعام للفقراء كان

حسناً او اطال في ذلك في المعراج وقال وهذه الافعال كلها للسمعة والرياء فيحترز عنها

لانهم لا يريدون بها وجه الله تعالى. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۶۳ مطلب فی

كراهة الضيافة من اهل الميت باب صلاة الجنائز)

(۳) وفي فتاوى الهندية: ولا يباح اتخاذ الضيافة ثلاثة ايام في ايام المصيبة واذا اتخذ لا بأس

بالاكل منه وان اتخذ طعاماً للفقراء كان حسناً اذا كانت الورثة بالغين فان كان في الورثة

صغير لم يتخذوا ذلك من التركة كذا في التارخانية.

(فتاوى عالمگیری ۵: ۳۴۳ الباب الثاني عشر فی الهدايا والضيافات)

الجواب: تصدق (خیرات) او ایصال ثواب بذات خود مشروع دے البتہ د خیل طرفنہ د وخت او قسم وغیرہ تعین کول مکروہ دے،

کما یدل علیہ ما فی البحر ۲: ۱۵۹ ولان ذکر اللہ اذا قصد به التخصیص بوقت دون وقت او بشئی دون شئی لم یکن مشروعاً حیث لم یرد الشرع به ﴿۱﴾ وفی البزازیة علی هامش الہندیة ۲: ۹۱ ویکره الطعام فی الیوم الاول والثالث وبعد الاسبوع الخ ﴿۲﴾

خلاصہ داچہ خیرات پہ مسکینانو ہر وخت جائز او د رسم رواج پابندی ہر وخت ممنوع دے۔ وهو الموفق

پنخہ کسانو د پارہ پہ ختم القرآن کنبی بی

ترتیبی کول پہ ثواب کنبی محل نہ دے

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی ختم فرمائی چہ کہ یو نابینا حافظ

﴿۱﴾ (البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العیدین)

﴿۲﴾ (البزازیة علی هامش الہندیة ۲: ۸۱ قبیل باب فی حکم المسجد)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدین: وفی البزازیة ویکره اتخاذ الطعام فی الیوم الاول والثالث وبعد الاسبوع ونقل الطعام الی القبر فی المواسم واتخاذ الدعوة لقرأة القرآن وجمع الصلحاء والقراء للختام او لقرأة سورة الانعام او الاخلاص والحاصل ان اتخاذ الطعام عند قرأة القرآن لاجل الاکل یکره وفيها من کتاب الاستحسان وان اتخذ طعاماً للفقراء کان حسناً واطال فی ذلک فی المعراج وقال وهذه الافعال کلها للسمعة والریاء فیحترز عنها لانهم لا یریدون بها وجه اللہ تعالیٰ. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۶۳ مطلب فی کراهة الضیافة من اهل المیت باب صلاة الجنائز)

﴿۴﴾ وفی فتاویٰ الہندیة: ولا یباح اتخاذ الضیافة ثلاثة ايام فی ايام المصیبة واذا اتخذ لا بأس بالاکل منه وان اتخذ طعاماً للفقراء کان حسناً اذا كانت الورثة بالغین فان کان فی الورثة صغیر لم یتخذوا ذلک من التركة کذا فی التارخانیة.

(فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۴۳ الباب الثانی عشر فی الهدایا والضيافات)

قرآن پنخہ سرو دیارہ ختم قرآن شروع کری د یوکس دیارہ ۲۲ سپاری پوری دویم دیارہ اولئی نہ تر ۲۷ پوری دریم او خلورم د پارہ اول نہ ۲۸ پوری پنخہ دیارہ ۲۹ سپاری پوری او لوستلو بیا د یو دیارہ ختم مکمل کری آیا ددی ترتیب پہ سقوط سرہ ثواب کنبی ختم نقضان راحی یا نہ؟ بینوا توجروا۔ المستفتی: خلیل ۱۹ جمادی الاولی ۱۳۹۳ھ

الجواب: دا بی ترتیبی پہ ختم کنبی خلل نہ راوی، وهو الموفق،

د دفن کولو پہ وخت کنبی کانرو باندی تبارک الذی ویل او

قبر تہ غورزول او د جنازی نہ مخکبی جائی نمازونہ تقسیمول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی ختم فرمائی (۱) د مری د فن کولو وخت کنبی امامان حضرات پہ کانرو یا لو تو خاورو باندی تبارک الذی لولی او قبر کنبی ئی غورزوی ددی ختم اصل شتہ یا نہ؟ (۲) د جنازی د مونخ نہ مخکبی چہ پہ علمائو کنبی کوم جائی نمازونہ تقسیمولی شی اگرچہ ہغہ خیرات کنبی شامل کری لیکن بیا ہم ددی ختم اصل شتہ یا نہ؟ بینوا توجروا۔ المستفتی: نامعلوم....

الجواب: (۱) ہیخ اصل نہ لری (۱) بعضی علماء د عمل پہ طور سرہ بغیر د

(۱) د سورت ملک فضائل پہ احادیثو راغلی دی۔ بالخصوص دہغی دلوستونکی د پارہ د عذاب قبر د کموالی او ددی سورت شفاعت کونکی کیدل ثابت دی۔ لیکن دا ثبوت د قاری دیارہ دے۔ دا نہ چہ خوگ یی اولولی پہ خاورہ ئی دم کری او قبر کنبی ئی او غورزوی کہ د عمل پہ طور سرہ او کریشی او سنت ئی نہ گنری او نہ ئی لازم گنری نو نفس دا عمل بہ جائز وی۔ اود سنت او التزام پہ صورت کنبی بہ بدعت وی۔

قال العلامة عماد الدین فی فضائل سورة الملك: (۱) عن عباس الجشمی عن ابی ہریرة عن رسول اللہ ﷺ قال ان سورة فی القرآن ثلاثین آية شفعت لصابها حتی غفرلہ، تبارک الذی بیدہ الملك. (۲) عن انس قال قال رسول اللہ ﷺ سورة فی القرآن خاصمت عن صاحبها حتی ادخلته الجنة تبارک الذی بیدہ الملك. (۳) عن ابن عباس قال ضرب بعض اصحاب النبی ﷺ خباتہ علی قبر وهو لا یحسب (بقیہ حاشیہ پہ راوانہ صفحہ)

حوالی نہ ذکر کری دی۔ چہ فلانکی آیت اولوی پہ جنازہ ئی دم کری او قبر کنبی غور زول د عذاب کموالی باعث دی۔ (۱) (۲) کہ د علماؤ او امامانو تعظیم مقصود وی نو د ثواب کار دی او کہ درسم پابندی ئی مقصود وی نو مال ضائع کول دی۔ وهو الموفق

مړې د جمعې د پاره کور کنبی کینودل. مړی پسي

خیرات کول. دعا بعد الجنازہ. دائره اسقاط وغیره

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی څه فرمائی چہ (۱) مړې د جمعې د پاره کور کنبی کینودل (۲) دمرگ نه پس درې ورځو کنبی دتنه دتنه خیرات نه کول، (۳) د مړی د جنازې نه پس دعا نه کول، (۴) د جنازې نه پس دائره نه جوړول (۵) دیو ولسمې خیرات نه کول، (۶) اولیاء الله پخپله بې بسه دي، (۷) په ختم قرآن باندې خوراک نه خوړل (۸) د سنت مونځ نه پس دعا نه کول؟ بینوا توجروا المستفتی: واحد گل، توري خان نیو گرین مارکیټ پشاور. ۱۱۸۴۱۹۷۲

الجواب: (۱) که د جمعې د مونځ نه مخکې ئی کفن دفن کیدیشی نو تاخیر ئی گناه ده. (۲) تصدق علی المساکین په هروخت کنبی ائزدي او رسم و رواج یعنی د خپل عزت باقی ساتلو او شرم لرې کولو دپاره هروخت مکروه

(بقیه حاشیه) انه قبر، فاذا قبر انسان یقرأ سورة الملك تبارک حتی ختمها فقال رسول الله ﷺ هي المانعة هي المنجية تنجيه من عذاب القبر. (۳) عن ابن عباس انه قال لرجل: الا اتحفظ بحلیث تفرح به؟ قال: بلی، قال اقرأ تبارک الذی بیده الملك وعلمها اهلک وجميع ولدک وصیان بیتک وجیوانک فانها المنجية والمجادلة تجادل او تخصم يوم القيامة عند ربها لقارئها، وتطلب له ان ینجیه من عذاب النار وینجی بها صاحبها من عذاب القبر، قال رسول الله ﷺ لو ددت انها فی قلب کل انسان من امتی. (تفسیر ابن کثیر ۴: ۵۰۷ تفسیر سورة املک)

(۱) قال العلامة السيد احمد الطحطاوی: وفي کتاب النورین من اخذ من تراب القبر بیده وقرأ علیه سورة القدر سبعاً وترکه فی القبر لم یعذب صاحب القبر ذکره السيد.

(حاشیه الطحطاوی علی المراقی ۳۳۵ فصل فی حملها ودفنها)

(۲) قال العلامة الحصکفی: وکره تأخیر صلاحته ودفنه لیصلی علیه جمع عظیم بعد صلاة الجمعة. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۲۵۷ باب صلاة الجنائز)

دی. او میلستیا درې ورځو پورې ناجائز ده. (۱) شامي (۳) د کسر الصفوف نه پس دعا کولو کنبی هیش څرخ نشته البته نه کول بهتر دي، (۲) خلاصة الجزئیات، (۴) دائره کول جائز دی خوچہ د شرطونو خیال ساتلې شوې وی گنې نو د اسقاط د ذمې د پاره بې سوده دی. (خلاصة الجزئیات، (۵) نیوولسمه شریف بدعت دي. (۲) کرامت بعد الممات حق دي. (۴) لیکن الله (ج) چاته د حاجت پوره کولو منصب نه دي حواله کری،

(۷) اعزازی طور سره جائز دی دغه شان د خیرات او ښه سلوک په طریقې سره هم

(۱) قال العلامة ابن عابدين: وفي البرازية ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثالث وبعد الاسبوع ونقل الطعام الى القبر في المواسم واتخاذ الدعوة لقراءة القرآن وجمع الصلحاء والقراء للختم او لقراءة سورة الانعام او الاخلاص والحاصل ان اتخاذ الطعام عند قراءة لاجل الاكل يكره وفيها من كتاب الاستحسان وان اتخذ طعاما للفقراء كان حسناً.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۳ مطلب فی کراهة الضيافة من اهل الميت)

(۲) قال ابن نجيم: وعن الفضلي لا بأس به.

(البحر الرائق ۲: ۱۸۳ فصل السلطان احق بصلاته كتاب الجنائز)

(۳) قال ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون شئ لم يكن مشروعاً حيث لم يرد الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ص ۲: ۱۵۹ باب العيدين).

(۴) اما مذهب اهل الحق انه تبقى الكرامة بعد الموت كما ان النبوة لا تنقطع بالموت وكما ان ايمان المومن لا ينقطع بالموت، قال الشيخ عبد الغني النابلسي في حاشية الحليقة الندية على الطريقة المحمدية ۱: ۲۹۲ كرامة الولي لا تنقطع بالموت، وفي سنن ابی داؤد ۱: ۳۳۹

باب ما يرى من النور عند قبر الشهيد عن عائشة كنا نتحدث انه لا يزال نور عند قبر النجاشي وهذا ليس الا لكرامة بعد الموت، وقال الآلوسی فی تفسیر النازعات ۲۸: ۱۰۸ ان الله قد

يكرم من شاء من اوليائه بعد الموت كما يكرمه قبل الموت بما شاء، وايضا ذكر في المشكوة في باب فضائل القرآن تلاوة سورة الملك من قبر وسماع صحابي فافهم. (از مرتب)

جائز دی البتہ د اجرت پہ طور پکسبی اختلاف دی (۱) (۸) پہ ہیئت اجتماعی سرہ دعا کول د پیغمبر ﷺ معمول نہ وو نہ د فرضونہ روستو او نہ د سنتونہ پس البتہ د حدیث قولی نہ د دواړو جواز معلومیری او د جمهورو احنافو پہ نزد بہتر دادی چہ د سنتونہ پس او کړیشی، د بعضی احنافو (امام بقالی) پہ نزد بہتر دادی چہ فرضو پس متصل او کړیشی. والامر اوسع. وهو الموفق.

د اولیاء پہ قبرونو باندې گنبد او چار دیواری جوړول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کسبې څه فرمائی چہ د اولیاء الله په قبرونو باندې چار دیواری یا گنبد جوړول ثواب دې یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: گل مست خان سرحد ټکسټائل ملز پشاور

الجواب: گنبد جوړول د حدیث او فقہی د تصریح مطابق ناجائز دې. (۲، ۳) او چار دیواری د حفاظت د ضرورت په وخت کسبې جائز ده. (۴) گنې فضول خرچی او ناجائز ده، وهو الموفق.

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: قال تاج الشريعة في شرح الهداية ان القرآن بالاجرة لا يستحق الثواب لا للميت ولا للقارى وقال العيني في شرح الهداية ويمنع القارى للدنيا والآخذ والمعطى آثمان فالحاصل ان ما شاع في زماننا من قراءة الاجزاء بالاجرة لا يجوز..... فاذا لم يكن للقارى ثواب لعدم النية الصحيحة فاين يصل الثواب الى المستاجر. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵: ۳۹ مطلب تحرير مهم في عدم جواز الاستيجار على التلاوة كتاب الاجارة)

﴿۲﴾ وعن جابر قال نهى رسول الله ﷺ ان يجصص القبر وان يبنى عليه وان يقعد عليه رواه مسلم. (مشکوٰۃ المصابيح ۱: ۱۲۸ باب دفن الميت)

﴿۳﴾ وفي فتاوى الهندية: ويكره ان يبنى على القبر مسجد او غيره كذا في السراج الوهاج. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۶۶ الفصل السادس في القبر والدفن)

﴿۴﴾ قال الشرنبلالي: وكره وضع الآجر..... والخشب..... لان..... (بقية حاشية په راروانه صفحه)

د مړي سره قبل الدفن تلاوت کول او په قرانی

ایتونو باندې منقش څادر په کټ جوړول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کسبې څه فرمائی چہ (۱) قبل الدفن د مړي په خوا کسب یعنی کټ سره نزدې د قرآن تلاوت جائز دې یا نه؟ (۲) نن صبا د سروپه د جنازې په کټ باندې داسې څادر اچولې شوې وی چہ په هغې آية الكرسي او نور ایتونه لیکلې شوې وی. نود مړي په جنازه باندې دا څادر اچول مستحب دی یا مکروه یا صرف جواز دې؟ دچا نه مې دا هم اوریدلې دی چہ په مجموعة الفتاوی کسبې ددې اجازت ورکړې شوې دې؟ بینوا توجروا المستفتی: نورالهادی مردان... ۲۲ شوال ۱۳۹۹ هـ

الجواب: (۱) د قول راجح په بنیاد سره مړې بې اودسه دې پلټ نه دې لهذا د هغه په خوا کسبې د قرآن تلاوت هر حالت کسبې جائز دې. (۱) (والتفصيل في رد المحتار (۱/۷۹۹) (۲) د قواعدو په رنړا کسبې جائز دې. (۲) وهو الموفق

(بقية حاشية) الكراهة لكولهما للاحكام والزينة ولذا قال بعض مشايخنا انما يكره الآجر اذا اريد به الزينة اما اذا اريد به دفع اذى السباع او شيء آخر لا يكره.

(مراقى الفلاح شرح نور الايضاح ۱۰: ۲۱ فصل في حملها ودفنها)

﴿۱﴾ قال الحصكفي: تكره القراءة عنده حتى يغسل..... لتجنسه بالموت قيل نجاسة خبث وقيل حدث وعليه فينبغي جوازها كقراءة المحدث، قال ابن عابدين: فانه اذا جاز للمحدث حدثا اصغر القراءة فجوازها عند الميت المحدث بالاولى.

(الدرالمختار مع ردالمختار ۱: ۲۳۰ مطلب في القراءة عند الميت)

﴿۲﴾ دا څادر د تبرک په طور سره مړي باندې جنگلې وغيره د پاسه اچولې شی چہ په هغې کسبې د اهانت هيڅ صورت هم په نظر نه راځي.

بخلاف ما اذا كتب القرآن على الكفن او البساط فانهم صرحوا بعدم الجواز كما في آخر الجنائز وقيل باب المياه قال الحصكفي: قلت وظاهره انتفاء الكراهة بمجرد تعظيمه وحفظه (الدرالمختار ۱: ۱۲۰)

او که د نجاست او اهانت څه گمان موجود وی د بې ادبۍ [باقی حاشیه په راروانه صفحه]

۱۔ فضل نہ منکبی د مری پہ خوا کنبی تلاوت

او د هغه په حق کنبی دعا کول

پوال: علمائے دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چې بعضې خلق دلته وائی چې د غسل نه مخکې د مری خوا کنبې تلاوت قرآن صحیح نه دې او دهغه دپاره دعا هم صحیح نه ده برائې مهربانی بنده د پاره وضاحت او کړې؟
بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فخر الدین ابن شیخ الحدیث حضرت مولانا نصیر الدین غورغشتو ی ۱۹۹۰ء ۱۳۱۱۰۱۰۰ انگلیند

الجواب: دفعه یو کرامو دیکنبې اختلاف دې چې د مری په خوا کنبې مخکې د غسل نه د قرآن پاک لوستل جائز دی یا نه؟ لیکن تحقیق پکنبې د جواز دې (لان سبب الغسل ان الموت حدث (۱) او دعا قبل الغسل هیڅ یو فقیه نه ده منع کړې، وهو الموفق

[بقیه حاشیه] او د مری نه په وتونکې گند کئی سره د گنده کیدلو خطر وې نو بیا ترې نه احتراز لازمی دې.

قال ابن عابدین: وتكره كتابة القرآن..... على الدراهم والمحاريب..... وقال ما ذاك الا لاحترامه وخشية وطنه ونحوه مما فيه اهانة. (ردالمحتار ۱: ۶۰۷) (از مرتب)
(۱) قال العلامة ابن عابدین: (قول وقيل حدث) يريده ما ذكره في البحر من كتاب الطهارة ان الاصح كون غسالته مستعملة وان محمداً اطلق نجاستها لانها لا تخلو من النجاسة غالباً قلت لكن ينال فيه ما مر من الفروع الا ان يقال بينها على قول العامة قال في فتح القدير وقد روي في حديث ابى هريرة سبحان الله ان المؤمن لا ينجس حيا ولا ميتا فان صححت وجب ترجيح انه للحدث، وقال في الحلية وقد اخرج الحاكم عن ابن عباس رضي الله عنهما قال قال رسول الله ﷺ لا تنجسوا موتاكم فان المسلم لا ينجس حيا ولا ميتا وقال صحيح على شرط البخاري ومسلم فيترجح القول بانه حدث.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۳۰ مطلب في القراءة عند الميت)

۲۔ چمنار کنبې يا زیارت په ورځ دفن شوي

قبر باندي جمعی پوري د پتري ورکولو رسم

نوال: علمائے دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چې زموږ په علاقه کنبې چې کله څوک مړې د بده یا جمعات یاد زیارت په ورځ دفن کړی شي نو د جمعی د ماښام پوري هغه باندي د دوه کسانو پهره مقرر کړی شي په دې غرض چې ددې مړې نه په قبر تپوس او نکړی شي آیادا واقعی او ثابت خبره ده چې د جمعی په ورځ د مړې نه تپوسونه نه کیږي او که بالفرض دا صحیح وي نو د بده یا جمعات مړې جمعی پوري دفن کولو کنبې څه فائده شته یانه؟ بنیو اتوجروا
المستفتی: رحيم الله چنگلتي بونیر سوات..... ۱۷۱۱۲۱۹۸۵

الجواب: د عوامو دا عقیده چې د خلقو په موجودگي کنبې سوال جواب نه کیږي غلطه عقیده ده او د ابوداؤد د حدیث نه مخالف ده.

وهو ما نصه کان رسول الله ﷺ اذا فرغ من دفن الميت وقف عليه فقال استغفروا

لاخیکم واسألوا له بالتثیبت فانه الآن یسئل (۱) انتهى قلت وحديث وانه لیسمع قرع

النعال اتاه ملکان (۲) محمول علی ما ذا رجعوا بعد الدفن فوراً (۳).

دغه شان د عوامو دا عقیده چې د جمعات پوري دفن کولو کنبې

تاخیر کول د تخفیف باعث دی په حدیث کنبې دا صفت دهغه چا دپاره دې

چې جمعات یا جمعی ته مړشي. (۴) وهو الموفق

(۱) (سنن ابی داؤد ۲: ۱۰۳ باب الاستغفار عند القبر للمیت فی وقت الانصراف)

(۲) (صحيح البخاری ۱: ۱۷۸ باب المیت یسمع خفق النعال کتاب الجنائن)

(۳) قال الملا علی قاری: (قوله اذا وضع فی قبره وتولی) ای ادبروا عرض عنه اصحابه ای

عن قبره والعبرة بالاكثر او عن وضعه..... اتاه ملکان ای قبل ان یمضي زمان طویل الخ.

(مرقاة المفاتیح شرح المشکواة ۱: ۳۳۹ باب اثبات عذاب القبر)

(۴) عن عبد الله بن عمرو قال: قال رسول الله ﷺ ما من مسلم یموت یوم الجمعة او ليلة

الجمعة الا وقاه الله فتنة القبر رواه احمد والترمذی وقال هذا..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

د مری چاند پہ خوب کبھی د قبر بدلولو حکم کول

سوال: علمائے دین دے مسئلے باره کبھی څه فرمائي څه يو ديندار سړې مړ شوي د دفن کولو نه يوه مياشت پس د هغه ځوئي او يو بل سړي په خوب کبني اوليده څه هغه وائي څه څه کوم ځائي کبني دفن کړي شوي يم دلته څه خوشحاله نه يم دلته نه مې اوباسئ بل ځائي کبني مې دفن کړئ. آيا دا حکم منل جائز دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: غلام حبيب نواب کلی مهمند ایجنسی..... ۲۵ رمضان ۱۴۱۰ هـ

الجواب: د شر القرون خو بونه د خیر القرون په خوبونو باندې قیاس کول امر منکر دي. (۱) ددې خوبونو په وجه دا مړې ویستل ممنوع دي. فقهای کرامو څه د کومو وجوهاتو په بناء باندې ویستل جائز وئیلې دی نو په دې صورت کبني دهغي وجوهاتو نه یوه وجه هم موجود نه ده، بلکه په دې کبني د مړي توهین موجود دي. (۲) وهوالموفق

(بنقیه حاشیه) حدیث غریب و لیس اسنادہ بمقتل، وفي المنهاج لکن له شواهد اخرجه ابو یعلی والبیهقی وغیره.

(منهاج السنن شرح سنن ترمذی ۴: ۲۴۰ باب ماجاء فی من يموت يوم الجمعة)

(۱) وفي هداية القارى: ما يسمعه الرأى لا يكون حجة لاحتمال الاختلاط من الشيطان بصوته ولان النوم حالة الغفلة ولانه ليس بارفع من الكشف فى حالة اليقظة.

(هداية القارى شرح صحيح البخارى ۱: ۱۹۶ باب الم من كذب على النبي ﷺ)

(۲) قال العلامة شرنبلالى: ولا يجوز اى الميت نقله بعد دفنه بان اهيل عليه التراب واما قبله فيخرج بالاجماع اى باجماع امتنا طالت مدة دفنه او قصرت للنهي عن نبشه والنبش حرام حقاً لله تعالى الا ان تكون الارض مغسوبة..... او اخذت بالشفعة..... وينبش القبر لمتاع كثوب ودرهم سقط فيه وقيل لا ينبش بل يحفر من جهة المتاع..... ولا ينبش بوضعه لغير القبلة او على يساره او جعل رأسه موضع رجله.

(امداد الفتاح شرح نور الايضاح ۲۴۱ فصل فى حملها ودفنها)

د يو قبر نه بل نه شعله اوچتيدل

سوال: علمائے دین دے مسئلے باره کبني څه فرمائي څه اکثر دا وينو څه د يو قبر نه بل قبر ته يو شعله شان اوچتيري او په بل قبر باندې غائبه شي، ددې متعلق شرعی حکم څه دي؟ بينوا توجروا

المستفتی: شهاب الدین اکوړوی نوشهره..... ۱۶۱۹۱۱۹۸۹

الجواب: دا کله روح وی او کله نیک عمل وي، وهوالموفق

د نابالغه بچو نه د نکیر منکر سوال او جواب

سوال: علمائے دین دے مسئلے باره کبني څه فرمائي څه کوم نابالغه ماشومان مړه شي او په هغوی باندې جنازه او کړې شي او کفن دفن کړې شي نو آيا دهغوي نه نکیر منکیر سوال کوي. او دوی ته راځي؟ بينوا توجروا

المستفتی: قاسم شاه کيران اټک... ۴۸۷۱۱۹۸۵

(۱) واخرج ابن منده وابو احمد والحاكم فى الكنى بسند ضعيف على طلحة بن عبيد الله قال اردت مالى بالغابة فادر كنى الليل فأريت الى قبر عبد الله بن عمرو بن حزام فسمعت قراءة من القبر ما سمعت احسن منها فجئت الى رسول الله ﷺ فذكرت ذلك له فقال ذلك عبد الله الم تعلم ان الله قبض ارواحهم فجعلها فى قناديل من زبرجد وياقوت ثم علقها وسط الجنة فاذا كان الليل ردت اليهم ارواحهم فلا تزال كذلك حتى اذا طلع الفجر ردت ارواحهم الى مكانها الذى كانت فيه انتهى، وفى هذا الحديث بيان سرعة انتقال ارواحهم من العرش الى الثرى ثم انتقالهم من الثرى الى مكانها ولهذا قال مالك وغيره من الائمة ان الروح مرسله تذهب حيث شاءت وما يراه الناس من ارواح الموتى ومجيئهم اليهم من المكان البعيد امر يعلمه عامة الناس ولا يشكون فيه.

(كتاب الروح لابن القيم ۱۳۵ المسألة الخامسة عشر ومثله فى شرح الصدور ۷۹)

وعن عائشة رضى الله عنها قالت لما مات النجاشي كنا نتحدث انه لا يزال يرى على قبره

نور. (سنن ابى داؤد ۱: ۳۴۹ باب فى النور يرى عند قبر الشهيد)

الجواب: د نابالغہ ماشومانو نہ د منکر نکیر سوال او جواب کسب اختلاف دی بعضی ئی ثابتوی او بعضی ئی نفی کوی.

والوجه فيه عدم النص فمن نظر إلى عموم الحديث قال بسؤال الصبيان ومن نظر إلى عدم كونه مكلف أنكر عليه والتفصيل في رد المحتار ۱: ۷۹۷ فليراجع (۱) وهو الموفق

د قبر خاوره تبرک یا علاجاً خوړل یو منکر کار دی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کسبې څه فرمائي چې بعضي خلق د مزارونو د قبرونو نه خاورې راوړې پخپله ئې هم خورې او په نورو ئې هم بطور تبرک خوړوي، بعضي خلق خو څه څوک مړ شي او د پې مرگ څوک ډیر زیات خفه وي نو هغه باندې دهغه مړی د قبر خاوره خوړلې کیږي څه زړه ئې صبر شي آیا

(۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ومن لا يستل) اشار الى ان سوال القبر لا يكون لكل احد ويخالفه ما في السراج كل ذي روح من بنى آدم يستل في القبر باجماع اهل السنة لكن يلحق الرضيع الملك وقيل لا بل يلهمه الله تعالى كما لهم عيسى في المهد، لكن في حكاية الاجماع نظر فقد ذكر الحافظ ابن عبد البر ان الآثار دلت على انه لا يكون الا للمؤمن او منافع ممن كان منسوباً الى اهل القبلة بظاهر الشهادة دون الكافر الجاحد وتعقبه ابن القيم لكن رد عليه الحافظ السيوطي وقال ما قاله ابن عبد البر هو الارجح ولا اقول سواه ونقل العلقمي في شرحه على الجامع الصغير ان الراجح ايضا اختصاص السؤال بهذه الامة خلافاً لما استظهره ابن القيم ونقل ايضا عن الحافظ ابن حجر العسقلاني ان الذي يظهر اختصاص السؤال بالمكلف وقال وتبعه عليه شيخنا يعني الحافظ السيوطي ثم ذكر ان من لا يستل ثمانية الشهيد والمرابط والمطعون والميت زمن الطاعون بغيره اذا كان صابراً محتسباً والصديق والاطفال والميت يوم الجمعة او ليلتها والقاري كل ليلة تبارك الملك وبعضهم ضم اليها السجدة والقاري في مرض موته قل هو الله احد، وأشار الشارح الى انه يزاد الانبياء عليهم الصلاة والسلام لانهم اولي من الصديقين.

(رد المحتار ۱: ۲۲۹ مطلب ثمانية لا يستلون في قبورهم باب صلاة الجنائز)

دا دواړه طریقي شرعاً صحیح دي؟ بینوا توجروا

المستفتی عبد الله مریرہ حسن راو لپندی ۲۴۱۳۱۹۷۰

الجواب: واضحه دي وی چه د حدیثی روایتونو نه د تبرک یا ثار الصالحین جواز درنړا ورځ پشان ثابت دي لیکن په دې تبرکاتو کسبې په ددې خبرې خیال ساتلې کیږي چه په خیر القرون کسبې ددې څه نظیر بلا نکیر ثابت دي یا د شر القرون عوامو په خپل خواش سره دا جوړ کړي دي نو، اولنې صورت به مشروع وی او دویم به غیر مشروع وی او خاوره خوړل اگر چه پخپله هم مکروه دی.

لما فی الهندية ۵: ۱۳۷۷ اكل الطين مکروه هکذا ذکر فی فتاویٰ ابی الیث (۲) لیکن دا تبرکاً خوړل یا علاجاً خوړل په خیر القرون کسبې غیر ثابت دي، لهذا دا تبرک او علاج یو امر منکر دي، دا په حکمت سره بندول په هر مسلمان باندې ضروری دي، فقط، وهو الموفق.

د بنځو د پاره د خارجي مصلحتونو په بنا زیارة القبور ممنوع دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کسبې څه فرمائي چه د بنځو د پاره د زیارة القبور څه حکم دي؟ او په مقبره کسبې ددغې زیارتونو په خوا کسبې ددعا څه حکم دي؟ شرعی حکم راته او بنایي؟ بینوا توجروا

المستفتی: منصف شاه گدر مردان ۱۵ رجب ۱۴۰۱ هـ

الجواب: په اصل مذهب کسبې زیارة القبور د بنځو د پاره مستنون دي لحدیث الا فزوروها (۳) ...

(۱) وعن اسماء بنت ابی بکر انها اخرجت جبة طيالة كسروانية لها لبنة ديباج وفرجها مكفوفين بالديباج وقالت هذه جبة رسول الله ﷺ كانت عند عائشة فلما قبضت قبضتها وكان النبي ﷺ يلبسها فنحن نغسلها نستشفى بها رواه مسلم.

(مشکواة المصابيح ۱: ۳۷۴ کتاب اللباس)

(۲) (فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۳۰ الباب الحادی عشر فی الکراهة فی الاكل وما يتصل به)

(۳) عن بريسة قال قال رسول الله ﷺ نهيتكم عن زيارة القبور فزوروها رواه مسلم،

وعن ابن مسعود ان رسول الله ﷺ قال كنت نهيتكم عن (بقیه حاشیه په راواته صفحه)

البتہ خارجی مصلحتونو پہ بنا ممنوع دی۔ ونظیرہ حضورہن المساجد (۱)
واضحہ دی وی اهل القبور حاجت رواہ او مشکل کشا مثل شرک دی او د
ہغوی پہ توسل سرہ دعا غوبنتل جائز دی۔ (۲) وهو الموفق۔

پہ مزارونو بانڈی د بعضی عوامی کارونو شرعی وضاحت۔

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چپی زمونہ خائی کنبی یو
مزار دی پہ ہغی بانڈی بعضی خلق اعتراض کوی چہ تاسو کومہ شکرانہ اخلی
دا حرامہ دہ ددی خر خولہم حرام دی۔ دغہ مزار ونور اتلونکی بنسختی دمؤل او
پہ ہغوی بانڈی جارو وهل جائز دی یا نہ؟ بینوا بالتفصیل وتوجروا عند الجلیل

المستفتی: اعجاز حسین پی نوشتہ ۱۹۸۴ء | ۱۰ | ۱۵

الجواب: زیارة القبور بعضی احکام (۱) د سرو دپارہ زیارة القبور مسنون
دی۔ (۳)

(بقیہ حاشیہ) زیارة القبور ضرورہا فانہا تزہد فی الدنیا وتذکر الآخرة رواہ ابن ماجہ، وعن
ابی ہریرۃ ان رسول اللہ ﷺ لعن زوارات القبور، رواہ احمد والترمذی وابن ماجہ وقال
الترمذی هذا حدیث حسن صحیح وقال (ای الترمذی) وقد رای بعض اهل العلم ان هذا
کان قبل ان یرخص النبی ﷺ فی زیارة القبور فلما رخص دخل فی رخصتہ الرجال والنساء۔
(مشکوٰۃ المصابیح ۱: ۱۵۳ باب زیارة القبور)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدین: وقال الخیر الرملى ان كان ذلك لتجديد الحزن والبكاء
والندب على ما جرت به عادتهن فلا تجوز وعليه حمل حديث لعن الله زائرات القبور وان
كان للاعتبار والترحم من غير بكاء والتبرك بزيارة قبور الصالحين فلا بأس اذا كن عجائز
ويكره اذا كن شواب كحضور الجماعة في المساجد۔

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زیارة القبور)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدین: وقال السبکی يحسن التوسل بالنبي الى ربه ولم ينكره احد من
السلف ولا الخلف الا ابن تيمية۔ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۲۸۱ فصل في البيع)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدین: ای لا بأس بها بل تندب (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

او د بنسختو دپارہ مفتی بہ قول مطابق ممنوع دی (۱) (۲) دا ولیاء اللہ د قبرونو
نہ حاجتو نہ غوبنتل شرکیاتو کنبی دی او توسل بالصالحین (چہ یا اللہ خما
دا حاجت ددی ولی پہ حرمت او طفیل سرہ پورہ کرپی) جائز دی۔ (۲) ددینہ
منکرین سلفیان او وھابیان دی۔ (۳) زیارت تہ راتلونکی د مول جائز دی لیکن
پہ ہغوی بانڈی جارو وهل خود ساختہ عوامی تبرک دی (۳) (۴)
منجور انوتہ د اعزازیآ تعاون پہ ارادی سرہ شکرانہ ورکول منع نہ دی البتہ
د اولیاء پہ نوم نذر او منختی کول او د ہغوی د خوشحالی او نزدیکت دپارہ خہ
ورکول شرکیات دی۔ (۴)

(بقیہ حاشیہ) كما في البحر عن المجتبى فكان ينبغي التصريح به للامر بها في الحديث
المذكور كما في الامداد وتزار في كل اسبوع كما في مختارات النوازل قال في شرح لباب
المناسك الا ان افضل يوم الجمعة والسبت والاثنين والخميس فقد قال محمد بن واسع
الموتى يعلمون بزوارهم يوم الجمعة ويوماً قبله ويوم بعده فتحصل ان يوم الجمعة الفضل۔

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زیارة القبور باب صلاة الجنائز)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدین: وقيل تحرم عليهن والاصح ان الرخصة ثابتة لهن بحر وجزم
في شرح المنية بالكراهة لما مر في اتباعهن الجنائز وقال الخیر الرملى ان كان ذلك
لتجديد الحزن والبكاء والندب على ما جرت به عادتهن فلا تجوز وعليه حمل الحديث لعن
الله زائرات القبور وان كان للاعتبار والترحم من غير بكاء۔

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زیارة القبور باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدین: وقال السبکی يحسن التوسل بالنبي الى ربه ولم ينكره احد من
السلف ولا الخلف الا ابن تيمية۔ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۲۸۱ فصل في البيع)

﴿۳﴾ عن انس قال رخص رسول الله ﷺ في الرقية من العين والحمة والنملة رواه مسلم۔
وعن عوف بن مالك الاشجعي قال كنا نرقى في الجاهلية فقلنا يا رسول الله كيف ترى في
ذلك فقال اعرضوا علي وقاكم لا بأس بالرقى ما لم يكن فيه شرك رواه مسلم۔

(مشکوٰۃ المصابيح ۲: ۳۸۸ کتاب الطب والرقی)

﴿۴﴾ قال العلامة الحصكفی: واعلم ان النذر الذي يقع (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

(۵) کومہ شکرانہ چہ پہ قبر کیسودے شی ہفہ دمالک د ملکیت نہ نہ اوئی
او چہ کومہ شکرانہ د صندوق یا خادر پہ ذریعہ یا لاس پہ لاس ملاؤ شی
ہفہ د مالک د ملکیت نہ اوئی. (۶) نمبر خر خول یا گانرہ کول وغیرہ باطل
او کالعدم کارونہ دی. (لان استحقاق الهدایا لیس بمال ولا بحق واجب فلا یجری
فیہ البیع ولا الرهن ولا التزول عن الحق بعوض. وهو الموفق

د اصحاب کھف سپی تہ ایصال ثواب

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ بعضی خلق د اصحاب
کھف د سپی د ایصال ثواب دپارہ صدقہ او خیرات کوی آیا دا جائز دی؟
بینواتوجروا

المستفتی: عبدالرحمن شہاب خیل لکی مروت

الجواب: سپو تہ ایصال ثواب کول بی وقوفانہ او جاہلانہ کار دی. لعدم
احتیاج الکلب الی الثواب. وهو الموفق

د دریاب ورلو پہ وجہ د قبرونو منتقل کول.

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ یو قبر باندی خلور
کالہ تیر شوی دی، او دا پہ داسی خائی کنبی دی چہ د دریاب ورلو سختہ
خطرہ دہ نو د اہل قرابت پہ خواہش آیا دا قبر کھلاؤ کولی او دا دانچہ
محفوظ خائی تہ منتقل کولی شی؟ بینواتوجروا

المستفتی: میجر محمد اسلم پشاور کینتہ... ۲۱۱۱۹۷۵

(بقیہ حاشیہ) للاموات من اکثر العوام وما یؤخذ من الدراهم والشمع الزيت ونحوها الی ضرائح
الاولیاء الکرام تقربا الیہم فهو بالاجماع باطل وحرام (قوله باطل وحرام) لوجوه منها انه نذر
لمخلوق والنذر للمخلوق لا یجوز لانه عبادة والعبادة لا تكون لمخلوق. (الدرا المختار علی
ہامش رد المحتار ۱۳۹:۲ مطلب فی النذر الذی یقع للاموات قبیل باب الاعتکاف)

الجواب: کہ د دریاب ورلو یقین یا غالب گمان وی نو د ہغی منتقل کول بہ
ناجائز نہ وی.

یدل علیہ مافی شرح الصدور ۱۳۲ اخرج مالک ان عمرو بن الجموح وعبد اللہ بن
عمرو الانصاریین حفر قبرہما لیغیرا من مکانہما لان السیل حفر قبرہما واخرج البیہقی
ان معاویۃ لما اراد ان یجری کظامۃ نادى من کان لہ قتیل باحد فلیشهد فخرج الناس الی
قتلاہم فوجدوہم رطابا، واخرج ابن ابی شیبۃ فی المصنف لما صرف معاویۃ عینہ الی
تمر علی قبور الشہداء فاجریست علیہما یعنی علی قبر عبد اللہ بن عمرو بن حرام
وعمر بن الجموح فاخرجناہما الخ ﴿۱﴾ قلت فلعل مراد الفقہاء من کراہیۃ الاخراج
ہو فی غیر محل الضرورۃ ہذا ما عندی ولعل عند غیری احسن منه. وهو الموفق

د بدعاتو او رسوماتو پہ وجہ قبرونہ ورائول جائز نہ دی.

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د جمات سرہ متصل
دری سوہ کالہ پخوانی دیو ولی قبر دی پہ ہغی باندی سری او بنخی نذر او
منخی بدی او دا عقیدہ ساتی چہ باران کیدل او پلئ او دریدل ہم ددی قبروجہ
دہ د بھر خلق ہم ددی قبر پہ وجہ ددی کلی والو احترام کوی. اوس پہ محلہ
کنبی خو کسانو دا مشورہ کری چہ دا قبر دی ہوار کریشی چہ دا بدعات او
رسومات ختم شی او ددی خائی دی پہ جمات شامل کری شی چہ طالبانو لہ
پکنبی کمرہ جوہہ کری شی. آیا داسی کول جائز دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحق ہزارہ..... ۱۱۶ جولائی ۱۹۷۵

الجواب: واضحہ دی وی چہ د کومو خیزونو اہانت ممنوع نہ وی مثلاً
بت، اونہ، گتہ نو د فتنی ختمولو د پارہ بہ د ہغی ختمول جائز. بلکہ واجب
وی. او د کومو خیزونو اہانت چہ ممنوع وی مثلاً قبر، جمات نو د بدعاتو او
شرکیاتو د ختمولو او بندولو دپارہ دہغی ورائول او ختمول بہ نا جائز او
خلاف تعامل وی. خلافا للطائفة السلفية النجدية. وهو الموفق

﴿۱﴾ (شرح الصلور بشرح حال الموتی والقبور للامام السيوطی ۱۳۳ باب نتن الميت وبلاء جسده)

قبر او تعزیه بنکول: د قبر د کانری په بدن باندې د مړولو حکم

سوال علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي (۱) چه قبرونه بنکول، تعزیه بنکول تبرکاً جائز دی یا نه؟ (۲) په قبرونو باندې پراته کانری بدن باندې سپل جائز دی یا نه؟ (۳) یو قبر یا پیر ته سجده کول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: نامعلوم..... ۱۹۷۵ء ۱۱۱۱۹

الجواب: (۱) د قبر بنکول مکروه دی.

کما فی الهندیة: ۳۸۷ ولا یمسح القبر ولا یقبله ﴿۱﴾ قلت فالتعزیه لا تقبل بطریق الاولی لانها لیست من الاشیاء العظمة وکذا هو من شعائر الروافض ﴿۲﴾.

(۲) تبرک مشروع دې. (۳) لیکن مونږ ددې ذمه دار نه یو چه دعوام کالا نعام خود ساخته تبرکاتو د مشروعیت په غم کښې شو. (۳) سجده او رکوع

﴿۱﴾ (فتاویٰ عالمگیریه ۵: ۳۵۱ الباب السادس عشر فی زیارة القبور وقرأة القرآن فی المقابر)

(۲) علامه شاه عبدالعزیز محدث دهلوی صاحب رحمته الله فرمائي: تعزیه کول چه په عشره محرم الحرام کښې معمول وی او درگاهونه او د قبرونو صورتونه جوړول صحیح نه دي، په دې وجه چه د تعزیه دارئ نه مراد دادې چه ترک لذت او ترک زینت او کړی. او خپل صورت د غمگین او مخزون پشان جوړ کړی یعنی د غمښتې نسخې پشان کینی حال داچه د سړی د پاره دا په یو حالت کښې هم شرعاً نه ثابتیږی. او تعزیه داری بدعت دې او دغه شان درگاهونه او د قبرونو صورتونه جوړول او جهنډې لگول وغیره یعنی دا ټول بدعات دي، او ظاهره ده چه دا بدعت عت سیئه حال دا دې چه حدیث کښې راغلي دي. (شرالامور

نذاته بدعة وکل بدعة ضلالة رواه مسلم. دې مجلس کښې د

ژباړه نیت سره هم حاضری کول نا جائز دی په دې وجه چه دلته هیڅ زیارت دپاره لار شی او هلته څه لرگی دی چه د تعزیه دارئ شوی وی هغه زیارت قابل نه دی بلکه د وړانو لو قابل دی.

۱۸۴۱

صوف

عن انس بن مالک

ل الله صلی الله علیه و آله اذا صلی..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

کول چه بطور عبادت وی نو شرک دې او که د غیر الله تعظیم دپاره وی نو حرام ده. (۱) وهوالموفق

د جنازې په وخت کښې غریبانو کښې د جامو تقسیم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چې د جنازې په وخت کښې غریبانو او مسکینانو کښې د کپرو تقسیم جائز دې یا نه؟ بینوا توجروا المستفتی: نا معلوم..... ۱۹۷۲ء ۱۱۱۱۹

الجواب: دا یو عرفی اعزاز دې نه مطلوب دې او نه ممنوع دی. وهوالموفق

د مړی یا قبر په خواکښې د قران مجید د تلاوت حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چې د مړی سره قبل از دفن کور کښې یا روستو د دفن نه په قبر باندې د قران د تلاوت څه حکم دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا رحیم الله باچا اضاخیل بالا..... ۱۹۷۵ء ۱۱۱۲۵

الجواب: د مړی خواکښې قران لوستل مطلقاً جائز دی. چه په ښکاره باندې وي.

(بقیه حاشیه) الغداة جاء خدم المدينة بأنيتهم فيها الماء فما يؤتى باناء الاغمس يده فيه وربما جاءه في الغداة الباردة فيغمس يده فيها، عن انس قال لقد رأيت رسول الله صلی الله علیه و آله والحلاق يحلقه واطاف به اصحابه فما يريدون ان تقع شعرة الا في يدرجل. (رواهما مسلم) وقال النووي وفيه التبرک بآثار الصالحين وبيان ما كانت الصحابة عليه من التبرک واكرامهم اياه ان يقع شيء منه الا في يدرجل سبق اليه.

(الصحيح مسلم مع شرح النووي ۲: ۲۵۶ باب قرينه صلی الله علیه و آله من الناس وتبركهم به)

﴿۱﴾ وفي فتاوى الهندية: من سجد للسلطان على وجه التحية او قبل الارض بين يديه لا يكفر ولكن يأنم لارتكابه الكبيرة هو المختار قال الفقيه ابو جعفر رحمه الله تعالى وان سجد للسلطان بنية العبادة او لم تحضره النية فقد كفر كذا في جواهر الاخلاطی.

(فتاوى عالمگیریه ۵: ۳۶۸ الباب الثامن والعشرون في ملاقة الملوك والتواضع لهم الخ)

یا دلری نہ وی او یا مری پت وی البتہ د نزدی نہ وی او قرآت پہ بنکاره کولی شی نو بعد الغسل اتفاقاً جائز دی. او قبل الغسل پکبئی اختلاف دی احتیاط پہ نہ کولو کبئی دی. (والتفصیل فی رد المختار ۵۷۳/۱) (۱)

او د قبر خوا کبئی قرآن لوستل جائز دی.

کما فی الہندیہ ۱: ۷۷۱ قرأۃ القرآن عند القبور عند محمد رحمہ اللہ لا تکرہ ومثائنہ اخذوا بقولہ (۲)۔ وهو الموفق

خاورہ د مول پہ قبر کبئی کینودل اود اچولو حکم

سوال: علمائی دین دی دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی: (۱) د مری د دفن کولو وخت کبئی خو کسان خاورہ دم کری او د مری سرہ ئی دفن کوی دا جائز دی یا نہ دی؟ د قبر تیاریدلو نہ پس متی خاورہ واخلی او منها خلقنکم... الخ، ایت پری اولولی او پہ قبر کبئی ئی خخہ کری آیا دا بدعت دی؟ بینوا توجروا المستفتی: عبدالحق..... ۱۹۷۴ء ۲۶۱۳/۱

الجواب: (۱) بی اصلہ کار دی. (۲) فقہاؤ ورته جائز وئیلی دی. (کما فی الہندیہ ۱: ۱۷۶). (۴) وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصکفی: ویقرأ عنده القرآن الی ان یرفع الی الغسل. قال ابن عابدین: کرہوا القراءۃ بعد موته حتی یغسل. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۳۰ مطلب فی القراءۃ عند المیت) (۲) (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۶۶ الفصل فی القبر والدفن والنقل من مکان الی آخر) (۳) پہ طحطاوی علی المراقی کبئی دی.

وفی کتاب النورین من اخذ من تراب القبر وقرأ علیہ سورۃ القدر سبعاً وترکہ فی القبر لم یعذب صاحب القبر ذکرہ السید (۵۰۴)

دغہ شان پہ نورو عملیاتو کتابونو او د سورتونو پہ فضائلو کبئی ئی مختلف اعمال لیکلی دی چہ بغیر د حوالی نہ د عمل پہ طور مذکور دی. لہذا د احکام شرع سرہ د متصادم او منہی عنہ نہ کیدلو پہ وجہ نہ مطلوب دی او نہ ممنوع بلکہ مباح دی. لان الاصل فی الاشیاء الاباحۃ ولحدیث ابی داؤد: وما سکت عنہ فهو عفو، البتہ التزام د ما لا یلزم بدعت دے..... (ازمرب)

(۳) فی الہندیہ: ویستحب لمن شہد دفن المیت ان (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

پہ قبرونو باندی شہہ خانگہ کینودل جائز دی او پکبئی کینودل ابداع دی سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی چہ کوم سرہ مری نو دغہ پہ قبر باندی شہہ خانگہ لگوی. چہ پہ دہ باندی د قبر عذاب آسان شی آیا دا جائز دی؟ او پہ قبر د خانگہ کینودلو خہ حکم دی؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد سعید راولپنڈی... ۲۷ جولائی ۱۹۷۵

الجواب: پہ قبر باندی شہہ خانگہ کینودل جائز دی.

کما ورد فی حدیث صحیح وروی البخاری فی صحیحہ ان بريدہ بن الخصیب اوصی بان یجعل علی قبرہ جريدتان (فلیراجع الی ردالمحتار ۱: ۸۳۶) (۱) لیکن پہ قبر کبئی دننہ د خانگہ کینودل پہ قرآن، حدیث او فقہ کبئی صراحت سرہ نشته بلکہ ابداع دی. وهو الموفق

د قبر پخولو او هغی باندی د غلاف اچولو حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کبئی خہ فرمائی چہ: (۱) چہ د قبر پخول

(بقیہ حاشیہ) یخو فی قبرہ ثلاث حیثیات من التراب بیدیه جمیعاً ویكون من قبل رأس المیت ویقول فی الحثیۃ الاولیٰ منها خلقناکم وفی الثانیۃ وفیہا نعیدکم وفی الثالثۃ ومنها نخرجکم تارۃ اخریٰ کذا فی الجوہرۃ النیرۃ. (الہندیہ ۱: ۱۶۶ الفصل السادس فی القبر والدفن والنقل من مکان الی آخر)

(۱) قال العلامة ابن عابدین: ویؤخذ من ذلک ومن الحدیث ندب وضع ذلک للاتباع ویقاس علیہ ما اعتید فی زماننا من وضع اغصان الآس ونحوہ وصرح بذلك ایضاً جماعة من الشافعیۃ وهذا اولیٰ مما قالہ بعض المالکیۃ من ان التخیف عن القبرین انما حصل ببرکۃ یدہ الشریفۃ ^{صلی اللہ علیہ وسلم} او دعائہ لہما فلا یقاس علیہ غیرہ وقد ذکر البخاری فی صحیحہ ان بريدہ بن الخصیب رضی اللہ عنہ اوصی بان یجعل فی قبرہ جريدتان واللہ تعالیٰ اعلم.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۲۸ قبیل باب الشہید مطلب فی وضع الجرید)

جائز دی یا نه؟ (۲) دیو بزرگ عالم یا ولی قبر باندی خادر او غلاف وغیره کینودل جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: میر احمد کو هاله راولپنڈی..... ۱۴۱۴۱۹۷۰

الجواب: (۱) نا جائز دی لقول الفقهاء ولا يُجصص، خود سیلاب د خطرې د وجې نه گیر چاپیره پوخ دیوال جوړ کړیسی نو څه خبره نه ده. (۱) (۲) ددی متعلق جواز او کراهیت دواړه مروی دی لهذا نه کول بهتر دی او دلیل هم ددی طرف مضبوط دی. (۲) وهو الموفق

د مری سره قران کینودل او دامام د جائی نماز مسئله

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی (۱) د مری سره قران کینودل څنگه دی؟ برابره خبره ده چه حيله اسقاط وی یا نه؟ بعضی خلق د مری د کت سره قران پدی او جنازه وړی لا علی التعین، که دا قران د مری

(۱) قال العلامة ابن عابدين: وفي شرح المنية عن منية المفتي المختار انه لا يكره التطيين وعن ابی حنيفة يكره ان يبنى عليه بناء من بيت او قبة او نحو ذلك لما روى جابر نهی رسول الله ﷺ عن تجصيص القبور وان يكتب عليها وان يبنى عليها رواه مسلم وغیره، نعم في الامداد عن الكبرى واليوم اعتادوا التسليم باللبن صيانة للقبور عن النيش وراوا ذلك حسنا وقال ﷺ ما رآه المسلمون حسنا فهو عند الله حسن.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۲ مطلب في دفن الميت باب صلاة الجنائز)

(۲) قال ابن عابدين: كره بعض الفقهاء وضع الستور والعمائم والثياب على قبور الصالحين والاولياء قال في فتاوى الحجة وتكره الستور على القبور ولكن نحن نقول الآن اذا قصد به التعظيم في عيون العامة حتى لا يحتقروا صاحب القبر ولجلب الخشوع والادب للغافلين الزائرين فهو جائز لان الاعمال بالنيات وان كان بدعة فهو كقولهم بعد طواف الوداع يرجع القهقري حتى يخرج من المسجد اجلالا للبيت حتى قال في منهاج السالكين انه ليس فيه سنة مروية ولا اثر محكي وقد فعله اصحابنا.

المختار هامش الدر المختار ۵: ۲۵۶ قبيل فصل في النظر والمس

خپل وی یا د بل چا وی او یا دا قران چرته د جمات وقف قران وی یا د چا د کور نه ئې راخستلې وی. (۲) د جنازې د امام دپاره جائی نماز څه څیز دی؟ دا د کفن جز دی یا څه خیراتی څیز دی؟ یا په دیکښې شرعاً څه تبرک شته؟ بینوا توجروا المستفتی: حافظ نور محمد پیش امام مصری باندېه... ۱۹۲۹ء ۵۱۵۱

الجواب: (۱) توصل بالقران نا جائز نه دی لیکن ددی توسل اختراع عبث او خطرناک ضرور دی. (۲) جائی نماز څه ضروری څیز نه دی په کینودلو یا نه کینودلو کښې څه گناه یا ثواب نشته، که د عالم او امام تعظیم مقصود وی نو د ثواب کار دی. وهو الموفق

د مری دفن کولو نه پس درې ځلې دعا کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښ څه فرمائی چه د مری دفن کولو نه پس لاس او چتول او یو ځل یا درې ځلې دعا غوښتل جائز دی یا نا جائز؟ بینوا توجروا المستفتی: حاجی غلام نبی چورنگی کوهاټ..... ۱۲۱ شعبان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: د زیارت القبور په وخت کښې لاس او چتول او درې ځلې دعا کولو روایت په صحیح مسلم کښې مسطور دی. (۱) او د دفن کولو نه پس د دعا په مشروعیت کښې هیڅ شک نشته (لحدیث واستلوا له بالتثیبت فإنه الآن یسئل او كما قال ﷺ) (۲) لیکن په دې دعا کښې لاس او چتول نه مطلوب دی او نه ممنوع دی. (۳) وهو الموفق

(۱) عن عائشة الا احذکم عنی وعن رسول الله ﷺ..... حتى جاء البقیع فقام فاطال القيام ثم رفع یدیه ثلاث مرات ثم انحرف فانحرفت فاسرع فاسرعت الخ.

(الصحيح مسلم ۱: ۳۱۳ باب التسليم على اهل القبور والدعاء والاستغفار لهم)

(۲) (سنن ابی داؤد ۲: ۱۰۳ باب الاستغفار عند القبر للميت في وقت الانصراف)

(۳) د قبر سره په ناسته لاس او چتولو سره یا بغیر د لاس او چتولو نه او بل طرفته په هره طریقې سره دعا جائز او مباح ده، او په دعا کښې لاس اچتول د آداب دعانه لهذا دبعض الناس په دې دعا کښې د لاس او چتولو باقی حاشیه په راروانه صفة

په قبر باندې د ایتونو، حدیثونو، تاریخ وفات او نوم وغیره لیکلو حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په میډیکل کالجونو کښې په انساني لاشونو باندې مختلف تجربې کولې شی او تر آخره پورې هغه ټکرې ټکرې کوی نو دفن ئې نه کوی آیا دا جائز دي؟ بینوا توجروا المستفتی: فضل ربی دوکاندار تویی..... ۱۹ مارچ ۱۹۷۵

الجواب: دانسان ابتذال او په ده تجربې کول ناجائز دي. اگر که یو ویښته ولې نه وی. قال الله تعالى ولقد کرمانا بنی آدم ﴿۱﴾ وفي الهدایة ولا يجوز بيع شعور الانسان ولا الانتفاع بها لان الآدمی مکرم لا مبتذل فلا يجوز ان يكون شی من اجزائه مهانا مبتذلا (۵۵:۳) ﴿۲﴾ وبمعناه فی جمیع کتب الفتاوی،

لهذا د انسان په بدن باندې به تجربې کول حرام وی تجربې د ربړ یا پلاستیک وغیره نه جوړ شوی اندامونو باندې هم کیدې شي، وهو الموفق
ابقیه حاشیه: نه مطلق منع څه معنی نه لری. په دې کښې یو حدیث د مسلم دې جاء البقیع فاطال القيام ثم رفع یدیه ثلاث مرات، ددې حدیث په ذیل کښې امام نووی فرمائی:

فيه استحباب اطالة الدعاء وتكريره ورفع اليدين وفيه ان دعاء القائم اعلى من دعاء الجالس في القبور (نووی شرح مسلم ۳۱۳:۱)
په فتح الباری شرح صحیح البخاری کښې دي.

عن ابن مسعود رأيت رسول الله ﷺ في قبر عبد الله بن ذي الجنادين الحديث وفيه فلما فرغ من دفنه استقبل القبلة رافعا يديه اخرج به ابو عوانة في صحيحه (۱۲۲:۱۱) باب الدعاء مستقبل القبلة. او بهتر دا ده چې قبلي ته مخ کړې او قبر ته مخ هم جائز دي.

قال العلامة الحلبي: ويستحب زيارة القبور للرجال وتكره للنساء ويدعو قائما مستقبل القبلة وقيل يستقبل وجه الميت وهو قول الشافعي. (غنية المستملی ۵۶۰ مسائل شتی کتاب الجنائز)..... (از مرتب)

﴿۱﴾ (سورة بنی اسرائیل پاره: ۱۵ رکوع: ۷ آیت: ۷۰)

﴿۲﴾ (الهدایة علی صدر فتح القدیر ۲۳:۶ باب البيع الفاسد)

په قبر باندې د ایتونو، حدیثونو، تاریخ وفات او نوم وغیره لیکلو حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په قبر باندې د قرآن ایتونه، احادیث، تاریخ وفات اود نوم لیکلو څه حکم دي؟ بینوا توجروا المستفتی: رحیم الله باچا خیل نوشهره..... ۲۳ ذی القعدة ۱۴۰۱ هـ
الجواب: د نوم او تاریخ وفات نه علاوه دا نور کارونه خلاف سنت دي. (۱) وهو الموفق

د اولیاء الله او صفاو په قبرونو جهنډې لگول او غلاف اچول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی؟ (۱) آیا دیو شهید، ولي، او نیک سړی په قبر باندې غلاف اچول او جهنډې لگول جائز دي؟ (۲) آیا د رسول الله ﷺ په قبر مبارک باندې څه غلاف یا جهنډه شته؟ (۳) دیو شهید وغیره په قبر باندې غلاف یا جهنډه کیښودلو نه منع کونکې په حق دي یا د څه سزا مستحق دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: لقمان شاه..... ۲۳ مارچ ۱۹۷۵

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله لا بأس بالكتابة) لان النهی عنها وان صح فقد وجد الاجماع العملي بها فقد اخرج الحاكم النهی عنها من طرق ثم قال هذه الاسانيد صحيحة وليس العمل عليها فان ائمة المسلمين من المشرق الى المغرب مكوب على قبورهم وهو عمل اخذ به الخلف عن السلف، ويقوى بما اخرج به ابو داود باسناد جيد ان رسول الله ﷺ حمل حجر فوضعها عند رأس عثمان بن مظعون وقال اتعلم بها قبر اخي وادفن اليه من مات من اهلى فان الكتابة طريق الى تعرف القبر بها نعم يظهر ان محل هذا الاجماع العملي على الرخصة فيها ما اذا كانت الحاجة داعية اليه في الجملة كما اشار اليه في المحيط بقوله وان احتيج الى الكتابة حتى لا يذهب الاثر ولا يمتحن فلا بأس به فاما الكتابة بغير عذر فلا حتى انه يكره كتابة شی عليه من القرآن او الشعر او اطراء مدح له.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲۶۲: ۱ مطلب في دفن الميت باب صلاة الجنائز)

الجواب: (۱) یہ قرآن او حدیث اود امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ پہ اقوالو کنبی ددی غلاف او جہندی متعلق ہیخ ذکر نشته دی چه تاتہ دہغی نہ جواب در کړې شی، نعم جاز ان یستبط هذا الحكم من الحديث المسطور (ما امرنا ان نکسر الحجاره لکن هذا الاستبطاء ليس من مطلوبکم لانه رأى المستبط وقوله. الحديث) (۲) د پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم دقبر متعلق تیوس کول لا یعنی خبره ده حکه چه هلته کنبی دیو کار کیدل دلیل نه دی. (۳) د غلاف متعلق فقہائی کرامو کراهیت هم نقل کړې دی. او بعضی فقہائی کرامو نه جواز هم مروی دی.

کما فی ردالمحتار ۳۱۹:۵ کره بعض الفقهاء وضع الستور والعمائم والثياب على قبور الصالحين والاولياء قال فی فتاویٰ الحجة وتکره الستور على القبور ولكن نحن نقول الان اذا قصد به التعظيم في عيون العامة حتى لا يحتقروا صاحب القبر ولجلب الخشوع والادب للغافلين الزائرين فهو جائز الى آخر ما ذکر فی کشف النور ﴿۱﴾ (۱) نو د قاعدې مطابق محرم نه په ترجیح ورکولې کیږي لیکن مخالفینو باندې سختی نه دي پکار. وهو الموفق

په قبرستان باندې تیریدلو وخت کنبی لاس اوچتول دعا کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه فرمائی چه په قبرستان باندې تیریدلو وخت کنبی د اهل قبور د مغفرت د پاره لاس اوچتول او دعا غوښتل پکار دی یا چه سورت اولولی او بغیر د لاس اوچتولو نه په زړه کنبی دعا او غوښتلې شی؟ بینو اتوجرو

المستفتی: خواجه عبدالسلام از ارندر چترال..... ۲۰۱۵/۱۱/۹۸۴

الجواب: لاس اوچتول هم جائز دی. (مسلم شریف) ﴿۲﴾ وهو الموفق

﴿۱﴾ ردالمحتار هامش الدر المختار ۲۵۲:۵ فصل فی اللبس کتاب الحظر والاباحه

﴿۲﴾ جاء النبي صلی اللہ علیہ وسلم البقيع فقام فاطال القيام ثم رفع يديه ثلاث مرات ثم انحرف.

الصحيح مسلم ۳۱۳:۱ فصل فی التسليم على اهل القبور والدعاء والاستغفار لهم

د جنازې شریکانو د پاره د مړي په کور کنبی خوراک کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه فرمائی د مړي د تدفین نه پس اعلان کول چه په جنازه کنبی شریک خلق د مړي په کور کنبی دودئ او خورئ چه حکم لري. حال دا چه اوس دا عام رواج جوړ شوې دي؟ بینو اتوجرو المستفتی: اهلایان کندي هری پور..... ۱۱۸ جمادی الثاني ۱۴۰۱ هـ

الجواب: د اهل میت د طرف نه تصدق علي المساکين هر وخت جائز دي اود رسم ورواج پابندی (فخر اوریبا) هر وخت ناجائز دی. ﴿۱﴾ او دعوت او ضیافت درې ورځو پورې ناجائز دی پس دا دعوت مسئوله ناجائز دي. ﴿۲﴾ (ماخوذ از شامی ۱:۸۴۲ وهندیه ۵:۳۸۲) وهو الموفق

د مړي په باره کنبی مختلفې مسئلې

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی چه فرمائی (۱) هره جمعه باندې قبرستان ته تللوسره دانسان گناه معاف کیږي یا نه؟ (۲) مړي خپل قبر ته راتللو والا پیژنی یا نه؟ (۳) مړي د ژوندی مدد کولې شی یا نه؟ (۴) ژوندی لږه د

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: بجواز تبرع الوارث باخراجها وعليه فلا بأس بإدارة الولي للزكاة ثم ينبغي بعد تمام ذلك كله ان يتصدق على الفقراء بشئ من ذلك المال او بما اوصى به الميت ان كان اوصى.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۵۴۳:۱ مطلب فی بطلان الوصية بالختمات والتهاليل)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الاول والثاني والثالث.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۶۶۳:۱ باب صلاة الجنائز) وفي الهندية: ولا يباح

اتخاذ الضيافة ثلاثة ايام في ايام المصيبة واذا اتخذ لا بأس بالاكل منه كذا في خزانة المفتين.

(فتاویٰ عالمگیری ۵:۳۴۳ الباب الثاني عشر فی الهدايا والضيافات)

میری نہ مدد غوبنتل جائز دی یا نہ؟ (۵) قبرونو ته گدی چیلئی او روژې وړل او خوړل جائز دی یا نه؟ (۶) میری په خپل قبر باندې ناستې مرغې کنبې نر او ښځه پیژندلې شی یا نه؟ (۷) میری غسل ورکولو والا د کت سره تللو والا کفن دفن کولو والا پیژنی یا نه؟ (۸) میری ته شرعاً غسل ورکول چه خپې قبلې ته وی د امام اعظم د مذهب نه خلاف دی یا نه؟ بینواتو جروا

المستفتی: حاجی شاه محمد خان عبدالقاسم خان اټک ۲۰۱۷/۱۹۷۸

الجواب: علی ترتیب السوالات: (۱) د جمعې په ورځ زیارت القبور سنت رسول ﷺ دی (۱) (۲) پیژني (۲) (۳) باذنہ تعالیٰ کولې شی (۴) توسل بالصالحین جائز دی چه دهغې نه په استمداد یا لغير سره تعبیر جائز دي البته استمداد من الغير مافوق الاسباب شرک دي. (۳)

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: وتزار في كل اسبوع كما في مختارات النوازل قال في شرح الباب المناسك الا ان الافضل يوم الجمعة والسبت والاثنين والخميس فقد قال محمد بن واسع الموتى يعلمون بزوارهم يوم الجمعة ويوما قبله ويوما بعده فتحصل ان يوم الجمعة افضل.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۵ مطلب في زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

﴿۲﴾ قال الملا على القاري: واخرج ابن عبد البر في الاستدكار والتمهيد عن ابن عباس قال قال رسول الله ﷺ ما من احد يمر بقبر اخيه المؤمن كان يعرفه في الدنيا فيسلم عليه الا عرفه ورد عليه السلام صححه عبد الحق واخرج ابن ابي الدنيا والبيهقي في الشعب عن ابي هريرة قال اذا مر الرجل بقبر يعرفه فسلم عليه رد عليه السلام وعرفه واذا مر بقبر لا يعرفه فسلم عليه رد عليه السلام اي ولم يعرفه.

(مرقاة المفاتيح شرح المشكوة ۳: ۱۱۲ باب زيارة القبور الفصل الثالث)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدين: ومنها انه ان ظن ان الميت يتصرف في الامور دون الله تعالى واعتقاده ذلك كفر اللهم الا ان قال يا الله اني نذرت لك ان شفيت مريضى او رددت غائبى او قضيت حاجتى ان اطعم الفقراء الذين بباب السيدة..... (بقية حاشيه په رازو اته صفحه)

(۵) دا اعمال شرک دی (چه کله د نذر بغير الله د قییلې نه وي) (۶) ممکن دي (۷) د قواعدو په رنرا کنبې پیژندل اقرب معلومیری (۱) (۸) په دې کنبې توسع ده (۲) وهو الموفق

په قبرستان کنبې د خوراک کولو حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چه په قبرستان کنبې خوراک خوړل جائز دی یا نه؟ بینواتو جروا

المستفتی: از جنا کور خانى خیل غازی شاه ۹ جمادى الاول ۱۳۹۷ هـ

الجواب: په قبرستان کنبې خوراک کول مکروه نه دی البته التزام د ما لا يلزم او تخصيص بلا مخصص بدعت سيئه دي. (۳) وهو الموفق

(بقية حاشيه) نفيسة او الامام الشافعي او الامام الليث او اشترى حصر المساجدهم او زيتا لو قودها او دراهم لمن يقوم بشعائرها الى غير ذلك مما يكون فيه نفع للفقراء والنذر لله عز وجل وذكر الشيخ انما هو محل لصرف النذر لمستحقه القاطنين برباطه او مسجده فيجوز بهذا الاعتبار. (ردالمحتار ۲: ۱۳۹) قبيل باب الاعتكاف مطلب في النذر الذي يقع للاموات من اكثر العوام

﴿۱﴾ قال الملا على القاري: وقد اخرج احمد والطبراني وابن ابي الدنيا والمروزي وابن منده عن ابي سعيد الخدري ان النبي ﷺ قال ان الميت يعرف من يغسله ومن يحمله ومن يكفنه ومن يدليه في حفرته. (مرقاة المفاتيح ۳: ۳۲ باب المشي بالجنابة والصلاة عليها)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: ويوضع كما مات كما تيسر في الاصح.

(قوله في الاصح) وقيل يوضع الى القبلة طولا وقيل عرضا كما في القبر.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۱: ۲۳۱ باب صلاة الجنائز)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشيى دون شىى لم يكن مشروعا حيث لم يرد الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العيدين)

زیارة القبور جائز او عبادة القبور ناجائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ کرامت الاولیاء بعد الموت حق دی یا نہ؟ او د زیارة القبور خہ حکم دی؟ بینوا توجروا المستفتی: صاحبزادہ گل ظریف خان بٹگرام..... ۵۱۶۸ء ۱۹۸۹ء

الجواب: کرامت د اولیاء اللہ حق دی پہ ژوند کنبی ہم او بعد الموت ہم البتہ پہ الوہیت او ولایت کنبی فرق کول ضروری دی. (۱) او د سرو بنخو دیارہ زیارة القبور جائز دی. (۲) البتہ عبادة القبور د نارینو او زنانو دوارو دیارہ ناجائز دی. وهوالموفق

قبر چہ تیارشی دننه پکنبی سورت یس لوستل

پہ خاورہ دمول او پہ قبر کنبی خورول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی دوه کسانو جنازہ او کرہ د مری بنخولونه مخکنبی پہ قبر کنبی دننه یوسرته یو بل خپوته اودریدو او سورت یسین ئی تلاوت کړو پہ خاورہ ئی دم کړو او خاورہ ئی د لاش لاندی خوره کرہ آیا دا طریقہ شرعی لحاظ سره صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: نا معلوم..... ۱۱۸۲۱۹۷۴

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: وعبرة النفسى فى عقائده وكرامات الاولياء حق فتظهر الكرامة على طريق نقض العادة للولى من قطع المسافة البعيدة فى المدة القليلة وظهور الطعام والشراب واللباس عند الحاجة والمشى على الماء والهواء وكلام الجماد والعجماء واندفاع المتوجه من البلاء وكفاية المهم من الاعداء وغير ذلك من الاشياء.

(ردالمحتار ۲: ۲۸۴ مطلب فى ثبوت كرامات الاولياء والاستخدامات فصل فى ثبوت النسب)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: وان كان للاعتبار والترحم من غير بكاء والتبرك بزيارة القبور الصالحين فلا بأس اذا كن عجائز. (ردالمحتار ۱: ۲۶۵ مطلب فى زيارة القبور باب صلاة الجنائز)

الجواب: پہ مقبرہ کنبی سورت یسین لوستل جائز دی. (۱) لیکن پہ دی باندی خاورہ دمول او پہ قبر کنبی اچول بدعت دی (۲) نہ د قران او حدیث نہ ثابت دی، نہ پہ خیر القرون کنبی چرتہ وئیلی شوې دی، او نہ دائمه دین او فقہائی کرامو نہ مروی دی. وهوالموفق

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: من دخل المقابر فقرأ سورة يس خفف الله عنهم يومئذ وكان له بعدد من فيها حسنات بجر. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۱: ۲۶۶ مطلب فى القراءة للميت واهداء ثوابها له باب صلاة الجنائز)

وقال الجلال السيوطي: اخرج عبد العزيز صاحب الخلال بسنده عن انس ان رسول الله ﷺ قال من دخل المقابر فقرأ سورة يس خفف الله عنهم وكان له بعد دفن فيها حسنات وقال القرطبي فى حديث اقرء واعلى موتاكم يس هذا يحتمل ان تكون هذه القراءة عند الميت فى حال موته ويحتمل ان تكون عند قبره قلت وبالاول قال الجمهور كما تقدم فى اول الكتاب وبالثانى قال ابن عبد الواحد المقدسى فى الجزء الذى تقدمت الاشارة اليه وبالتعميم فى الحالى قال المحب الطبرى من متأخري اصحابنا وفى الاحياء للغزالي والغاقبة لعبد الحق عند احمد بن حنبل قال اذا دخلتم المقابر فاقرءوا بفاتحة الكتاب والمعوذتين وقل هو الله احد واجعلوا ذلك لاهل المقابر فانه يصل اليهم قال القرطبي وقد قيل ان ثواب القراءة للقرارى وللميت ثواب الاستماع ولذلك تلحقه الرحمة قال الله تعالى واذا قرئ القرآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون، قال ولا يبعد فى كرم الله تعالى ان يلحقه ثواب القراءة والاستماع معا ويلحقه ثواب ما يهدى اليه من القراءة وان لم يسمع كالصدقة والدعاء وفى فتاوى قاضى خان من الحنفية من قرأ القرآن عند القبور فان نوى بذلك ان يؤنسهم صوت القرآن فانه يقرأ وان لم يقصد ذلك فالله يسمع القراءة حيث كانت. (شرح الصدور ۱۳۰ باب قراءة القرآن للميت او على القبر)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجيم: ولان ذكر الله تعالى اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشئ دون شئ لم يكن مشروعاً حيث لم يرد الشرع به لانه خلاف المشروع.

(البحر الرائق ۲: ۱۵۹ فصل فى العيلين)

بعضی ضاوریو جنت نہ نال

سوال: آیا چرتہ پہ یو روایت کنبی شتہ چہ سپی بہ جنت حی؟ بینوا توجروا
المستفتی: سمیع الرحمان محمود آباد گڑھی کیورہ مردان ۲۳ شوال ۱۴۰۱ھ
الجواب: حموی پہ شرح اشباہ کنبی صفحہ ۳۹۹ باندی د مقاتل نہ د لسو
خناورو متعلق روایت کری چہ جنت تہ بہ حی. وعد منها کلب (اصحاب
الکھف). (۱) وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة سيد احمد بن محمد الحموي: وفي شرح شرعة الاسلام قال مقاتل عشرة
من الحيوانات تدخل الجنة ناقة محمد ﷺ وناقة صالح عليه السلام وعجل ابراهيم عليه
السلام وكبش اسماعيل عليه السلام وبقرة موسى عليه السلام وحوت يونس عليه السلام
وحمار عزيز عليه السلام ونملة سليمان عليه السلام وهدد بلقيس عليه السلام وكلب
اهل الكهف كلهم يحشرون كذا في مشكاة الانوار. (غمرعيون البصائر على الاشباة
والنظائر ۱: ۲۶۱ الفن الثالث فائدة يدخل في الجنة خمس حيوان)

قال العلامة آلوسي: وجاء في شان كلبهم انه يدخل الجنة يوم القيامة فعن خالد بن معدان:
ليس في الجنة من الدواب الا كلب اصحاب الكهف وحمار بلعم ورأيت في بعض الكتب ان
ناقة صالح وكبش اسماعيل ايضا في الجنة، ورأيت ايضا ان سائر الحيوانات المستحسنة في
الدنيا كالظباء والطواويس وما ينتفع به المؤمن كالغنم تدخل الجنة على كيفية تليق بذلك
المكان وتلك النشأة ويس وما ينتفع به المؤمن كالغنم تدخل الجنة على كيفية تليق بذلك
المكان وتلك النشأة ويس فيما ذكر خبر يعول عليه فيما اعلم، نعم في الجنة حيوانات
مخلوقة فيها، وفي خبر يفهم من كلام الترمذي صحته التصريح بالخيل منها، والله تعالى اعلم
وقد اشتهر القول بدخول هذا الكلب الجنة.

تفسير روح المعاني ۹: ۳۲۷ سورة كهف آيت: ۱۸)

مسئلہ اطعام من اهل الميت

د مری د طرف نہ د خوراک ورکولو مسئلہ د عوامی غلو او افراط او تفريط
پہ وجہ سرہ یو متنازعہ شکل اختیار کری وو. تردی چہ تکفیر او ابداع
پوری دا سلسلہ اور سیدلہ. حضرت مفتی صاحب دامت کاتھم پہ مقالات
کنبی د نور مسئلو پشان د فقہی حوالو سرہ د افراط او تفريط نہ پاکہ امت
تہ پیش کرہ د عام فائدی د پارہ پہ فتاویٰ کنبی شامل کولی شی..... از مرتب

د اهل میت د طرف نہ تصدق علی المساکین هر وخت جائز دی چہ کله
پہ وارثانو کنبی نا بالغہ او غائبین نہ وی. (کما فی الہندیہ ۵: ۳۴۴ وان اتخذ
طعامًا للفقراء کان حسنا اذا كانت الورثة بالغین فان کان فی الورثة صغیر لم
یتخذوا ذلک من التركة کذا فی التارخانیة، او د اهل میت د طرف نہ د رسم او
رواج پابندی هر وخت نا جائزہ دہ.

کما فی البزازیة علی هامش الہندیہ ۳: ۸۱ ویکرہ اتخاذ الطعام فی الیوم الاول والثالث
وبعد الاسبوع والاعیاد وفی جنازہ رد المحتار عن المعراج، قال هذه الافعال کلها
للسمعة والریاء فیحترز عنها لانهم لا یریدون بها وجه الله تعالى.

اود اهل میت د طرف نہ ضیافت او دعوت دری ورخو پوری ممنوع دی. یعنی
دا کار منع دی خوراک منع نہ دی. (کما فی الہندیہ ۵: ۳۴۴ ولا یباح
اتخاذ الضیافة ثلاثة ايام فی ايام المصیبة واذا اتخذ لا باس بالاکل منه، کذا فی خزنة
المفتین، البتہ خواص بہ خیل خان د خورلونه بچ کوی کہ خواص د خوراک نہ
بچ کیبری نہ، نو عوام بہ د پخولونه منع نشی. اود اهل میت د طرف نہ حاجت
او ضرورت طعام جائز دی مثلاً د اهل میت متعلقین نہ وی یا بی مروتہ وی
اود طعام د اخستلو خرخولو خہ انتظام نہ وی او هم دامخمل دی د اثر د
ابوذر رضی اللہ عنہ چہ هغه وصیت کری وو چہ حتما میلمنو د پارہ بہ یو گلو ذبح

کری. (کما فی البدایة والنهاية ۷: ۱۲۵)

بعضی فقہاء فرمائی کہ د اہل میت د طرفہ دعوت او ضیافت جائز دی او د ہفتی دیارہ دلیل د ابوداؤد شریف حدیث دی۔ (فلما رجع علیہم استقبلہ داعی امرئہ فجاء، فجی بالطعام فوضع یدہ الی اخر الحدیث، چہ پیغمبر ﷺ د اہل میت د طرفہ دعوت قبول کرو او د خوراک ارادہ ئی او کرہ۔ لیکن معلومہ شوہ، ورتہ چہ دا گد د مالک د اجازت نہ بغیر ذبح شوئی دہ نو بیا ئی اونہ خوړلہ۔

(رواہ ابوداؤد فی باب اجتناب الشبهات من کتاب البیوع)

لیکن نورو فقہاؤ ددی سرہ موافقت نہ دی کړی حکمہ چہ پہ حدیث کنبی دوه نسخی دی یوہ نسخہ د داعی امرآہ بغیر د اضافت نہ او دا نسخہ صحیح دہ۔ او پہ دی نسخہ باندي دہفتی بعضی فقہاؤ استدلال صحیح نہ دی او دویمہ نسخہ دہ داعی امرآہ، پہ اضافت سرہ یعنی د مری بنخہ، بیا استدلال صحیح کیڑی دا حدیث معارض دی حدیث د ابن ماجہ او حدیث د مسند امام احمد سرہ، چہ دوی د جریر رضی اللہ عنہ نہ روایت کړی۔ دکننا بعد الاجتماع الی اہل الميت وصنعہم من النیاحۃ، او دا حدیث قولی دی او محرم دی او تشریع عام دی نو دا حدیث عام دی نو دا حدیث بہ د ابوداؤد نہ راجح وی حکمہ چہ ہفتہ فعل دی او مبیح دی او جزوی واقعہ دہ او یا حدیث د ابوداؤد بہ پہ طعام د حاجت باندي حمل کړی شی او دغہ شان دعائشہ رضی اللہ عنہ حدیث دی۔

الہا کانت اذا مات الميت من اہلہا فاجتمع لذلك النساء ثم تفرقن الا اہلہا وخاصتہا امرت ببرمۃ من تلینۃ فطبخت ثم صنع ثرید فصبت التلینۃ علیہا قالت کلن منہا، فانی سمعت رسول اللہ ﷺ یقول التلینۃ مجمۃ لغواد المریض تذهب ببعض الحزن (رواہ البخاری ۸۱۵:۲)

دا پہ طعام د حاجت باندي محمول دی چہ د کور خلق ئی او خوری او طبیعت نہ ئی بوج سپک شی

پہ زور قبر کنبی فلش گٹر (Gutter) جوړول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مونږ پہ خپل کور کنبی فلش گٹر جوړولو نو د قبر تختی پکنبی راوختلی او بیا د مری د بدن ډیرہ خاورہ ہم راوختلہ مخکنبی دا خائی د فصل زمکہ وہ او دلسو کالو نہ دلته خمونږ کور جوړدی او د مری زړہ خاورہ خلور فته باندي راختلی دہ او فلش گٹر بہ لسو فٹو پورې ژور جوړول وی، نو آیا دی خائی کنبی بہ گٹر جوړول جائز وی یا نہ؟ بینواتو جروا

المستفتی: ظہور احمد ۳۱۱۱۱۹۹۰

الجواب: د مری بدن او اعضاء واجب الاحترام وی (۱) د انقلاب نہ پس احکامات بد لیڑی خو بیا ہم دا مخصوصہ خاورہ پاک خائی کنبی کیښودل مناسب وی (۲) وهوالموفق

د ماشوم بچی د سر کیناؤ نہ پس چیلنی ذبحہ کول

او هووکی د قبر خوا کنبی د دفن کولو رسم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ خمونږ خائی کنبی چہ ماشوم مړشی نو د چیلنی بچی ذبحہ کړی پہ دی خیال سرہ چہ د قیامت پہ ورخ بہ دی پہ براق باندي سوریزې چہ مور پلار پہ آسانئ سرہ جنت تہ اورسوی،

(۱) قال ابن نجیم: واما الآدمی فقد قال بعضهم ان جلده لا یحتمل الدباغة حتی لو قبلها طهر لانه لیس بنجس العین لکن لا یجوز الانتفاع به ولا یجوز دبغه احتراماً له وعلیہ اجماع المسلمین کما نقله ابن حزم وقال بعضهم ان جلده لا یطهر بالدباغة اصلاً احتراماً له فالقول بعدم طهارة جلده تعظیم له حتی لا یتجرأ احد علی سلخه ودبغه واستعماله.

(البحر الرائق ۱: ۱۰۱ الا جلد الخنزیر والادمی کتاب الطهارة)

(۲) وفي الهندية: ويكره ان يبنى على القبر او يقعد او ينام عليه او يوطأ عليه او يقضى حاجة الانسان من بول او غائط كذا في التبيين.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۶۶ الفصل السادس فی القبر والدفن)

او هغه د چیلئ د بچی هډوکی د قبر په خوا کښې دفن کولې شي، آیا دې سلسله کښې څه شرعی حکم شته؟ بینواتو جروا
المستفتی: جناب نعیم گل صاحب خرم ضلع کرک ۷۱۵۱۹۷۳

الجواب: دا یو قبیح رسم دې. (۱) هر مسلمان دپاره ضروری دی چه ددې نه بچ شی. دا کارونه صرف په وحی سره معلومیری او په دیکښې کښې هیڅ وحی ثابت نه ده، ومن ادعی فعلیه البیان او دغه شان یو معمر او معتمد عالم هم ددې حکم نه دې ورکړي. (۲) قال رسول الله ﷺ من احدث فی امرنا هذا ما لیس منه فهو رد او کما قال (۳). وهو الموفق

په قبر کښې سورت یسین لوستل. د جنازې

دوران کښې ذکر کول او د ناخوانده جنازه کول

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائې چه مړی قبر طرفته وړولو وخت کښې جنازه د قبر سره متصل بهر کیږدی دجمات امامان قبر ته کوزشی سورت یسین لولی. بیا مړی قبر ته کوزوی او د ا طریقې فرض او لازمی

(۱) قال العلامة ابن عابدين: ويكره..... كل ما لم يعهد من السنة والمعهود منها ليس الا زيارتها والدعاء عندها قائما.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۷ مطلب في وضع الجريد والآس على القبور)

(۲) قال العلامة شرنبلالي: (قوله بدعة) اي قبيحة كالمسمى بالكفارة ذكر ابن الحاج في المدخل في الجزء الثاني ان من البدع القبيحة ما يحمل امام الجنازة من الخبز والخرفان ويسمون ذلك عشاء القبر فاذا وصلوا اليه ذبحوا ذلك بعد الدفن ورفقوه مع الخبز وذكر مثله المناوي في شرح الاربعين في حديث من احدث في امرنا هذا ما ليس منه فهو رد، قال: ويسمون ذلك بالكفارة فانه بدعة مذمومة قال ابن امير حاج: ولو تصدق بذلك في البيت

سراً لكان عملاً صالحاً. (الطحطاوي ۲: ۶ فصل في حملها ودفنها)

(۳) (مشكوة المصابيح ۱: ۲۷ باب الاعتصام بالكتاب والسنة)

ګنرلې کيږي، آیا دا فعل ثابت دې؟ که نه وی نو ددې خلقو څه حکم دې؟ بعضې خلق په قبرستان کښې دنیاوی خبرې کوی او بعضې ذکر بالجهر آیا دا صحیح دي؟ او چه کله خلق خبرې کوی نو دې وخت کښې دا قران خوانی کول جائز دي؟ دیو عالم او متقی خطیب په موجودګی کښې یو ناپوهه سړي د جنازې مونځ ورکړی نو آیا دا جنازه صحیح کیږي؟ بینواتو جروا
المستفتی: مقبول الرحمان مولیا کوهاله مېري

الجواب: (۱) دا طریقې د تخصیص بلامخصص کیدلو په وجه بدعت ده،

قال صاحب البحر ۲: ۱۵۹ ولان ذکر الله اذا قصد به التخصيص بوقت دون وقت او بشي دون شئ لم یکن مشروعاً حیث لم یرد الشرع به انتهى (۱). قلت نعم ورد الشرع بقرائته على الموتى والمراد منهم الذى قربوا الموت او المقبورون فافهم (۲). (۲) دغه شان که دا امر مستحب که څوک فرض او ګنړی نو مبتدع به وي، (لان التزام ما يلزم بدعة كما هو مبرهن في

(۱) (البحر الرائق ۲: ۱۵۹ باب العیدین)

(۲) عن معقل بن يسار قال قال رسول الله ﷺ اقرأوا سورة يس على موتاكم رواه احمد وابوداؤد وابن ماجه، وقال السيوطي ورواه ابن ابي شيبة والنسائي والحاكم وابن حبان واخرج ابن ابي الدنيا والديلمي عن ابي الدرداء عن النبي ﷺ قال ما من ميت يقرأ عند رأسه سورة يس الا هون الله عليه، وفي رواية صحيحة ايضاً يس قلب القرآن لا يقرؤها عبد يريد الدار الآخرة الا غفر الله له ما تقدم من ذنبه فاقرؤها على موتاكم، قال ابن حبان المراد به من حضره الموت ويؤيده ما اخرج ابن ابي الدنيا وابن مردويه ما من ميت يقرأ عنده يس الا هون الله عليه وخالفه بعض محققى المتأخرين فأخذ بظاهر الخبر فقال بل يقرأ عليه بعد موته وهو مسجى وذهب بعض الى انه يقرأ عليه عند القبر ويؤيده خبر ابن عدى وغيره من زار قبر والديه او احدهما في كل جمعة فقرأ عندهما يس غفر له بعدد كل حرف منها.

(مراقبة المفاتيح شرح المشكوة ۲: ۱۶ باب ما يقال عند من حضره الموت)

موضعہ (۱) (۳) ذکر چہ کلہ پہ جہر سرہ وی نو بہتر نہ دی لیکن جائز دی۔
(۲) (۴) پہ قرآن خوان باندی ہیخ وبال نشته وبال پہ خبرو کولو والا باندی
دی، (۵) کہ نا خواندہ د محلی امام وی نو صحیح دہ. وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: لان الجهلة (اذا) يعتقدون (المباحة) سنة او واجبة وکل مباح
یؤدی الیه لمکروه.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۵۷۷ قبیل باب صلاة المسافرين)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجیم: وينبغي لمن تبع جنازة ان يطيل الصمت ويكره رفع الصوت
بالذكر وقرئة القرآن وغيرهما في الجنازة والكراهة فيها كراهة تحريم في فتاوى العصر
وعند مجدد الاثمة التركماني وقال علاء الدين الناصري ترك الاولى.

(البحر الرائق ۲: ۱۹۲ فصل السلطان احق بصلاته)

فصل فی احکام الشہید

د ٲوپک پہ ذریعہ سرہ ظلماً مقتول شہید دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی (۱) یو سرے پہ ظلم سرہ
پہ ٲوپک باندی بل سرے مے کرو د ٲولو شرطونو موجود کیدلو باندی بہ دی
مقتول تہ شہید وئیلی کیری یا نہ؟ او پہ ٲوپک باندی د آله جارحہ اطلاق
کیدیشی یا نہ؟ (۲) کہ دا معلومہ نہ وی چہ مقتول ظلماً قتل کرے شوی دی
او مقتول خو حلی د قتل اقدام ہم کرے نو پہ دہ باندی د شہید احکام جاری
کیری یا نہ؟ (۳) یو سرے بل سرے قتل کرو بیا ددی دویم سرے وارثانو دا
قاتل قتل کرو ددی خہ حکم دی؟ شہید دی یا نہ؟ بینوا توجروا
المستفتی: ہدایت اللہ کدی صوابی... ۱۶۸۵-۱۶۸۶

الجواب: (۱) پہ ٲوپک سرہ قتل موجب قصاص دی لهذا پہ دی سرہ قتل شوی
شخص شہید دی، او ٲوپک د وقذ او (جرح) آله دہ لیکن د ذبحی آله نہ دہ.
(۱) (۲) د ثبوت نہ بغیر حکم بال شہادت یا بعدم الشہادت کول بی قاعدی
امر دی. (۳) تر خو چہ مونرد قتل نوعیت معلوم نہ وی نو مونرد فتوی
ورکولو نہ عاجز یو، وهو الموفق

د شہید د شہادت اخروی دارومدار پہ نیت دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مشرقی پاکستان
کنبی کوم بنگالیان د خپلو حقوقو او عزت او ناموس پہ خاطر د مغربی
پاکستان د فوجونو دلا سو نہ مہ شول هغوی اخروی شہیدان دی یا نہ؟

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: هو کل مکلف مسلم طاهر قتل ظلماً بغیر حق بجارحہ ای بما
یوجب القصاص یكون شهيداً. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۱: ۶۷۰ باب الشہید)

او د شهید عندالله کیدلو په صورت کښې څه دلیل دي؟ د جنازې د مونځ نه کیدل او د هغوی وینه یې تاوانه کیدل د سیاسي مصلحت په بناء ده یا څه بل څه وجه ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: ننګ اسلاف مولوی محمد صادق..... ۲۹ رجب المرجب

الجواب: دا خلق د وطن شهیدان دي ځکه چې د هغوی قربانیانې د وطن د آزادي په خاطر وې، مونږ دوی نه په اخروي شهیدانو کښې داخلوو او نه ئې تر نه اوباسو ځکه چې د دې دارو مدار په نیت دي. (۱) او د صحیح نیت توقع د دواړو طرفونو نه نه وه، کما لا یخفی، وهو الموفق

شهادت په د انزال او جنابت په وجه غسل ورکولې کړې

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چې کوم سړي ظلماً قتل کړې شي، او د هغه انزال شوي وي نو آیا د انزال په وجه به هغه ته غسل ورکولې شي. ځکه چې شهید خو په وینو لت پت جامو کښې بغیر غسل نه دفن کولې شي نو آیا د جنب شهید به هم دا حکم وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ولی الله..... ۱۰۱۲۱۱۹۷۳

الجواب: شهید ته د شهادت په وجه غسل نشي ورکولې نه دا چې د انزال او جنابت په وجه (۲) په روایاتو کښې د دې خبرې هیڅ ثبوت نشته او شهید د پاره خپله وینه پاکه ده مسئله د واضحاتو او اجماعیاتو نه ده فقهایي کرامو په دې باندې تصریح کړې ده. (۳) وهو الموفق

(۱) عن عمر بن الخطاب قال قال رسول الله ﷺ انما الاعمال بالنيات وانما لامرئ ما نوى الخ متفق عليه. (مشکواة المصابيح ۱: ۱۱ قيل كتاب الايمان)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: فاذا استشهد الجنب يغسل.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۲۶۹ باب الشهيد)

(۳) قال العلامة شرنبلالي: وكان المقتول مسلماً بالغاً خالياً عن حيض ونفاس وجنابة ولم يأتى حمل من المعركة وثبناى جريحاً وبه رمق كذا..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د شهیدانو ژوند د قرآن او حدیث نه ثابت دي

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چې څمونږ سره یو وها بی او نجدی سړي او سپړی چې عجيبه عجيبه خبرې کوي او د شهیدانو باره کښې وائي چې دوی مړه کيږي، د هغوی د ژوند هیڅ ثبوت نشته آیا دا صحیح ده؟ او دهغه سره ځما یو ځائي اوسیدل او خوراک کول جائز دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: فتح خان..... ۱۲۱۹۱۱۹۷۴

الجواب: د شهداء فی سبیل الله ژوند د قرآن او احادیثو نه ثابت دي. (۱) ددینه انکار کول جهالت او ضلالت دي، ته دې سړی سره اجتماعي ژوند تیرولي شي البته په دې مسئلو کښې د بحث کولو نه ځان ساته. وهو الموفق

په ثوابي او عرفي شهید کښې فرق او مری ته د نیم کولو مسئله

سوال: علمائي دين دي مسئلو باره کښې څه فرمائي (۱) په دریاب کښې

(بقیه حاشیه) فی الصحاح والمراد هنا ما هو اعم مما يصير خلفاً فی الشهادة بالارتثات بعد انقضاء الحرب فيكفن بدمه ای مع دمه من غير تغسيل لقوله ﷺ زملوهم بدماتهم فانه ليس كلمه تكلم فی سبیل الله الا تأتي يوم القيامة تدمي لونه لون الدم والريح ريح المسك. (امداد الفتاح شرح نورالايضاح ۲: ۲۶ ما يصنع مع الشهيد)

(۱) قال الله تعالى: ولا تقولوا لمن يقتل فی سبیل الله اموات بل احياء ولكن لا تشعرون.

(سورة البقرة پاره: ۶ ركوع: ۳ آیت: ۱۵۳)

وقال الله تعالى: ولا تحسبن الذين قتلوا فی سبیل الله امواتا. (سورة آل عمران آیت ۱۶۹)

عن ابن كعب بن مالك عن ابيه ان رسول الله ﷺ قال ان ارواح الشهداء فی طير خضر تعلق من ثمر الجنة او شجر الجنة هذا حديث حسن صحيح.

(جامع الترمذی ۱: ۱۹۷ باب ماجاء فی ثواب الشهداء)

دوبیدونکی، اور کنبی سوزیدونکی، دگاہی یا ریل لاندی راتلونکی، مر کیدلو والا شہید دی یا نہ؟ ہفتہ تہ دغسل ضرورت شتہ یا نہ؟ (۲) کوم کس چہ د تیز رفتارہ گاہی یا دروند بوج لاندی راشی او مرشی اولاش تکرپی تکرپی شی نو کہ د غسل پہ خائی تیمم ورکری شی جائز دی کہ نہ؟ (۳) پہ کوم کومو حالتونو کنبی مری تہ غسل نشی ورکولی؟ (۴) تیمم د مری دپارہ پہ کوم حالت کنبی جواز لری؟ بینوا توجروا

المستفتی: سمیع الرحمان گمبت مردان. ۲۲۸۸۱۹۷۵

الجواب: (۱) داکسان ثوابی شہیدان دی حدیث ورد بذلک (۱) عرفی شہیدان نہ دی. لانه الشہید العرفی وهو الکامل هو کل مکلف مسلم طاهر قتل ظلما بجارحة ولم يجب بنفس القتل مال ولم يرتث. (۲) (ماخوذ از درمختار) لهذا غُسل به ورته ورکولی شی. (۲) کہ قول یا اکثر بدن ئی باقی وی گنپی کہ بعضی بدن یعنی غیر اکثر موندلې شی نو پہ هغی به جنازه نشی کولی. کما فی رد المختار (۳) والشرح الكبير (۴) نو غسل ضرورت به هم پاتی نشی، باقی مری تہ به د

﴿۱﴾ عن ابی هريرة قال: قال رسول الله ﷺ ما تعدون الشهداء فيكم؟ قالوا: يا رسول الله من قتل في سبيل الله فهو شهيد، قال: ان شهداء امتي اذاً لقليل، قالوا: فمن يا رسول الله؟ قال: من قتل في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في الطاعون فهو شهيد، ومن مات في البطن فهو شهيد، والغريق شهيد. (رواه مسلم رقم ۱۹۱۵) وعنه قال: قال رسول الله ﷺ: الشهداء خمسة: المطعون، والمبطون، والغريق، وصاحب الهدم والشهيد في سبيل الله متفق عليه.

(رياض الصالحين ۴۰۳ رقم حديث ۱۳۴۳، ۱۳۵۴ باب الشهداء)

﴿۲﴾ (الدر المختار على هامش رد المختار ۲۶۹: ۱ باب الشهيد)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدين وكذا يغسل لو وجد النصف مع الرأس. (رد المختار هامش الدر المختار ۲۳۴: ۱ مطلب في حديث كل سبب ونسب منقطع باب صلاة الجنائز)

﴿۴﴾ قال الحلبي: عن ابن المنذر في الاشراف لم يصح ذلك (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

اوبو نه موجود گئی په وجه مری یا بنسختی دپارہ د لامبونکی بنسختی د نشتوالی په وجه تیمم ورکولی شی (۱) د زخم په وجه د تیمم ورکولو هیش وجه نشته. (۳) عرفی شہید. باغیان. قطاع الطريق اود خیل ظالم قوم سره د عصبيت په بنیاد مدافعت کولو والا تہ به غسل نه شی ورکولی (ردالمحتار) (۲) (۴) مر سابقاً، وهو الموفق

د شهید قسمونه او د کفن دهن مسئلہ

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کنبی خه فرمائی چه د شهید تعریف په لاندې صورتونو کنبی صحیح دي یا نه؟ (۱) که چرته یو وارث پخپله په بدله (بقیه حاشیه) عنها واذا لم يرد اثر بالصلوة على العضو لا يصلى عليه اذا كان في حكم الكل بان وجد اكثره او النصف ومعه الرأس اذ لاكثر حكم الكل وكذا النصف مع الرأس لا شتماله على اكثر الاعضاء الرئيسة بخلاف ما لو وجد نصفه مشقوقا طولا فانه لا يصلى عليه لثلاث يؤدي الى تكرار الصلوة على ميت واحد فانه غير مشروع.

(غنية المستملی شرح منية المصلی ۵۴۲ کتاب الجنازة باب الصلوة)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: قال في الفتح ولو لم يوجد ماء فتيمم الميت وصلوا عليه. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۶۳۶: ۱ مطلب في الكفن باب صلاة الجنائز)

قال العلامة كاساني: اما المرأة فنقول اذا ماتت امرأة في سفر فان كان معها نساء غسلنها وليس لزوجها ان يغسلها عندنا ولنا ما روى عن ابن عباس رضي الله عنهما ان رسول الله ﷺ سئل عن امرأة تموت بين رجال فقال تيمم بالصعيد.

(بدائع الصنائع ۲: ۳۵ فصل في بيان من يغسل صلاة الجنازة)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: والمكابرون في المصر ليلا بمنزلة قطاع الطريق كما في البحر عن شرح المجمع فمن قتلوه ولو بغير محدد فهو شهيد كما لو قتله القطاع وكذا من قتله اللصوص ليلا كما سيأتي وذكر في البحر انه زاد في المحيط سببا رابعا وهو من قتل مدافعا ولو عن ذمي فانه شهيد باي الة قتل.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۶۷۰: ۱ مطلب في تعداد الشهداء باب الشهيد)

کینی اقدام او کری او قاتل قتل کری، آیا پہ دے اقدام سر بہ موجود سرے قاتل کینی اقدام او کری یا وارث او صاحب حق بہ گنہ گری کیڑی او عند اللہ بہ بری او گنہ گار گنہ گری کیڑی یا وارث او صاحب حق بہ گنہ گری کیڑی کہ پہ الزمہ وی او خوک چہ فی الحال مقتول شودہ تہ بہ شہید و ثیلہ کیڑی کہ پہ قصاص کینی بہ گنہ گری کیڑی (۲) کہ یوکس بل مسلمان پہ ناحقہ قتل کرو نو دامقتول بہ شہید بللی کیڑی کہ صرف مقتول، یعنی دغسل او کفن وغیرہ بہ خہ حکم وی؟ (۳) خمونہ صوبہ سرحد کینی اکثر واقعات ددی قسم کیڑی چہ اکثر بہ گناہ یا پہ داسی خبر و سرے مکرہ شے چہ دہغی ہد و شرعی جواز نہ وی۔ پہ داسی مقتولینو بہ د مظلوم او شہید احکام جاری کیڑی یا نہ؟ بینواتوجروا المستفتی: فضل مولیٰ گورنمنٹ مہل سکول بابوزی مردان ۱۸۱۱۱۹۶۹

الجواب: (۱) د شہید درے قسمونہ دی، اول ہغہ چہ پہ دنیوی احکاماتو کینی شہید وی یعنی ہغہ تہ غسل نشی ورکولی او خاص کفن بہ ورتہ نہ اچولی کیڑی نو ددی تعریف دادی چہ کل مکلف مسلم طاهر قتل ظلماً بجارحہ ولم یجب بنفس القتل مال ولم یرث (تنویر الابصار) (۱) او دویم ہغہ چہ پہ اخروی احکاماتو کینی شہید وی مثلاً، مطعون، مبطن غریق وغیرہم (کما فی حدیث صحیح) (۲) او دریم چہ ددنیا او آخرت دواو پہ احکاماتو کینی شہید وی ہغہ مقتول فی سبیل اللہ دی چہ نیت او ارادہ ئی صحیح وی (۳) (وللتفصیل موضع آخر) (۴)

(۱) الدر المختار علی هامش رد المحتار ۱: ۶۶۹ باب الشہید

(۲) وعن ابی ہریرۃ قال قال رسول اللہ ﷺ ما تعدون الشہید فیکم قالوا یا رسول اللہ من قتل فی سبیل اللہ فهو شہید قال ان شہداء امتی اذا القیل من قتل فی سبیل اللہ فهو شہید ومن مات فی الطاعون فهو شہید ومن مات فی البطن فهو شہید رواہ مسلم (مشکوٰۃ المصابیح ۱: ۳۳۱ کتاب الجہاد)

(۳) قال العلامة ابن عابدین: والمراد بشہید الآخرة من قتل مظلوما او قاتل لا علاء کلمۃ اللہ تعالیٰ حتی قتل فلو قاتل لغرض دنیوی فهو شہید دنیا فقط۔

(رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۷۲ مطلب فی تعداد الشہداء باب الشہید)

(۴) وفي المنہاج: الشہداء ثلاثۃ انواع الاول: من یکون..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

(۲) کلہ چہ دا قتل بہ معا ئنی سرہ معلوم وی او دا ہم معلومہ وی چہ قاتل عمد ا قتل کری نو پہ دے صورت کینی د وارث د پارہ قصاص اخستل جائز دی۔ یعنی عند اللہ بہ مجرم نہ وی۔

فی الدر المختار وبہ علم ان القضاء لیس بشرط لاستیفاء القصاص والاموال وفي رد المحتار فلو قتل الولی القاتل قبل القضاء لم یضمن وفيہ ایضا ۵: ۲۶۴ قال فی الہندیۃ: واذا قتل الرجل عمداً وله ولی واحد فله ان یقتله قصاصاً قضی القاضی بہ او لم یقض انتہی (۱) لکن فی الاشباہ وشرحہ ص ۱۰۱ السابعة الحدود سوی حد القذف لا یتوقف علی الدعوی بخلاف القصاص لا بد فیہ من الدعوی انتہی (۲) فالظاهر ان بعد الدعوی لا یشرط القضاء فافہم۔

(۳، ۴) کہ دا سرے مظلوم وی او مقتول پہ قتل عمد سرہ وی او دہ خوراک او غلاج نہ وی کری نو پہ دنیوی احکاماتو کینی بہ شہید وی (۳) وهو الموفق

(بقیہ حاشیہ) شہید فی احکام الدنیا کترک الغسل واحکام الآخرة كالصون من العذاب وتغیر البدن فی القبر، وهو من قتل فی سبیل اللہ محتسباً، والثانی: من یکون شہیداً فی احکام الدنیا دون الآخرة وهو من قتل فی سبیل اللہ غیر محتسب، والثالث: من یکون شہیداً فی احکام الآخرة دون الدنیا كالمطعون والمبطون۔

(منہاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ۴: ۲۳۴ باب فی الشہداء منہم)

(۱) (رد المحتار هامش الدر المختار ۵: ۳۹۰ قبیل باب القود فیما دون النفس)

(۲) غمز عیون البصائر شرح الاشباہ والنظائر ۲: ۱۱۸ کتاب الجنایات

(۳) قال العلامة ابن عابدین: وكذا فی الهدایۃ والبذائع معلاً بانہ ما نال شیاً من راحة الدنیا۔

(رد المحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۷۲ مطلب فی تعداد الشہداء باب الشہید)

(وهكذا فی غنیۃ المستملی ۵۵۳ فی احکام الشہید)

پہ ہم دھماکو کنبی مرہ شوی کسان شہیدان دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پینبور کنبی ہم اوچاودلو دا بمونہ عام طور سرہ د (را) ایجنٹان یا روسیان کافران لہوی. پہ دی دھماکہ کنبی پنخہ کسان مرہ شول آیا دا شہیدان دی؟ او دوی تہ بہ غسل ورکولی کیڑی؟ بینواتوجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۲۴ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: دا مقتولین شہیدان دی او دوی تہ بہ غسل نشی ورکولی خکہ چہ کافران دا بمونہ د قتل پہ ارادی سرہ یدی، (کما پیشیر الیہ ما فی البحر (۱۹۶:۲) لان ما قصد به القتل فهو تسبیب وما لا فلا، (۱) انتہی، فافہم

د نامعلوم سری پہ ہزو سرہ مر شوی سری شہید دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زید د خپل کور پہ کھلاؤ سخن (غولی) کنبی د ماسخوتن وخت کنبی د نامعلوم سری پہ فائرنگ (ہزو) سرہ قتل شو آیا دی شہید دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: محمد اقبال سنگوی ضلع دیر..... ۲۳ شعبان ۱۴۰۲ھ

الجواب: ظاہری طور سرہ دا سری شہید دی. (کما فی الشامیہ ۲: ۲۴۹ طبع المصطفیٰ البابی والمکابرون فی المصر لیلاً مثلاً بمنزلة قطاع الطريق (۲) فافہم

چہ پہ صحرا کنبی مری اومندلی شی نو

نسل بہ ورتہ ورکولی کیڑی یا نہ؟

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یوسری دشیپی پہ

(۱) (البحر الرائق ۱۹۶:۲ باب الشہید)

(۲) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۷۰ باب الشہید)

وخت کنبی پہ صحرا کنبی قصداً قتل کری شوی د بنار نہ لہری بیابان کنب او موندلی شو. آیا داسری شرعاً شہید دی یا نہ؟ او غسل وغیرہ پری لازم دی یا نہ؟ بینواتوجروا

المستفتی: مولوی بہرام الدین دیرہ اسماعیل خان یکم فروری ۱۹۷۵

الجواب: کہ دا مقتول قطاع الطريق او داکوانو (غلگرو) قتل کری وی نو غسل بہ ورتہ نہ ورکولی کیڑی او کہ قاتل ئی معلوم نہ وی نو غسل بہ ورتہ ورکولی کیڑی.

قال العلامة الشامی فی ردالمحتار ۱: ۸۵۱ وخرج مالو وجد فی مفاضة لیس بقربها عمران فانه لا تجب فيه قسامة ولا دية فلا يغسل وفيه ايضاً وكذا من قتله قطاع الطريق خارج المصر بسلاح او غيره فانه شهيد (۱) فافہم

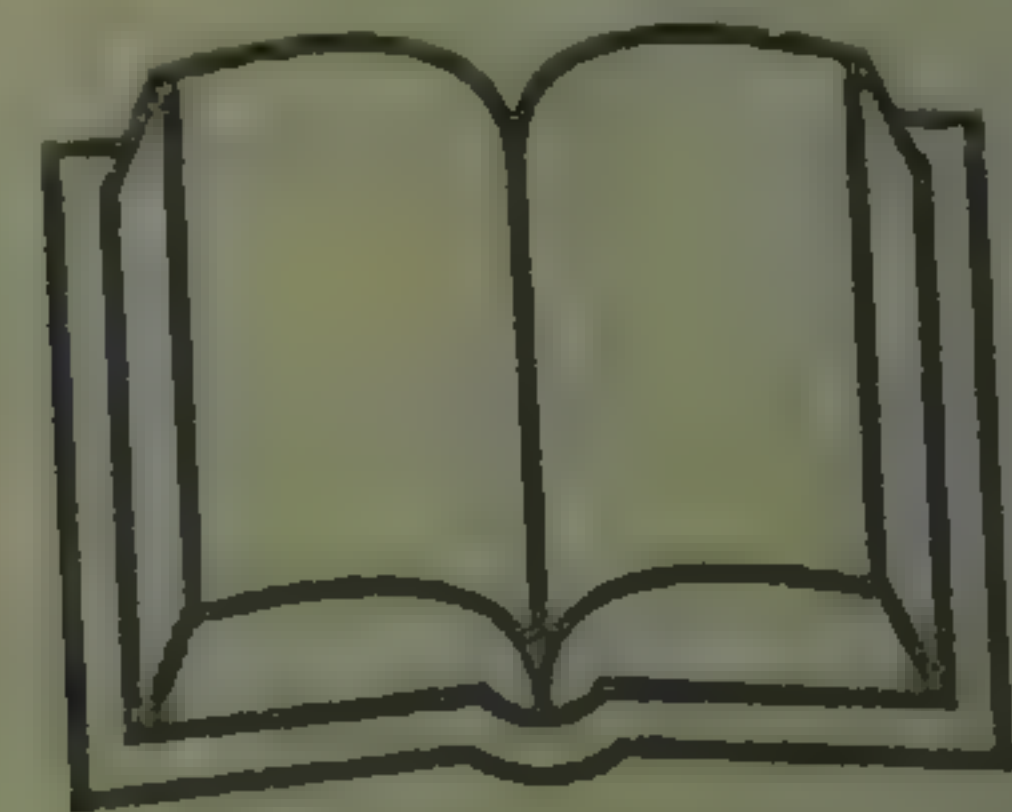
(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱: ۶۷۱ مطلب فی تعداد الشہداء باب الشہید)

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

کتاب الزکوۃ

(باب وجوب الزکوۃ)

.....

قال الله تعالى

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ^(۱۹)

(المعارج)

....

...

کتاب الزکوٰۃ

باب وجوب الزکوٰۃ

پہ: **انما الصدقات للفقراء والمساكين (الایۃ)** کنبی د صدقہ نہ مراد زکوٰۃ دی
 بوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی
 د مرود ایصال ثواب دیارہ خلق خوراک پخوی او مالداران غریبانان ئی بغیر
 د خہ فرق کینی خوری. اوس یو سہی وائی چہ د خیرات وغیرہ دیارہ د فقیرانو
 مسکینانو خلقو موجود کیدل شرط دی او پہ دلیل کنبی انما الصدقات للفقراء
 والمساكين (الایۃ) د قران آیت پیش کوی، براہ کرم ددی مسئلہ وضاحت
 تفصیل او دلائلو سرہ راولیوی او ثواب دارین حاصل کری؟ بینوا توجروا
 المستفتی: قاری عبد الرحمان حقانی واری ضلع دیر... یکم جولائی ۱۹۸۲
الجواب: دا آیت پہ زکوٰۃ باندي محمول دی پہ نفلی صدقاتو باندي نہ، کما
 صرح به باب التفسیر (۱) او غنی تہ نفلی صدقہ ورکول جائز دی. (۲) البتہ
 د صاحب ہدایہ پہ نزد بہ دا صدقہ صدقہ وی او د بعضو پہ نزد پہ حقیقت
 کنبی دا ہبہ دہ. (فلیراجع الی رد المحتار ۴: ۵۲۳) (۳) وهو الموافق

﴿۱﴾ قال السيوطي: انما الصدقات اي الزكوات مصروفة.

(تفسير جلالين سورة التوبة پاره: ۱۰ آیت: ۶۰ رکوع: ۷)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجيم: لا تحل صدقة لغني خرج النفل منها لان الصدقة على الغني هبة
 كذا في البدائع. (البحر الرائق ۲: ۲۳۵ باب المصروف)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله صدقة) والصدقة كالهبة وفي المضمرة ولو قال
 وهبت منكما هذه الدار والموهوب لهما فقير ان صحت..... (بقية حاشية پہ راروانہ صفحہ)

پہ مالک نصاب باندي زکوٰۃ فرض دی اگرکہ حاجات

اصلیہ لکھ سورلی وغیرہ ورتہ حاصل نہ وی

بوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سہی دنصاب
 مالک دی لیکن حاجات اصلیه مثلاً وسلہ، سورلی، خادم وغیرہ ورسره
 نشته، اوس کہ دا سہی دا مال پہ دی خیزونو باندي خرج کری نو بیاد
 نصاب مالک نہ پاتی کیوی، آیا دی سہی (مالک نصاب) باندي زکوٰۃ فرض
 دی؟ او آیا ددی خیزونو د ضرورت نہ کید لو پہ صورت کنبی دا سہی زکوٰۃ
 اخستلی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۹۷۵ء ۱۰۱۳

الجواب: کہ دا سہی مقروض نہ وی نو دہ باندي زکوٰۃ ورکول فرض دی او
 زکوٰۃ اخستل ورلہ حرام دی. (والتفصیل فی رد المحتار ۲: ۸) وهو الموافق

(بقیہ حاشیہ) الهبة بالاجماع ناترخانية لكن قال بعده وفي الاصل هبة الدار من رجلين لا
 تجوز وكذا الصدقة فيحتمل ان قوله وكذا الصدقة اي على غنيين والظاهر ان في المسئلة
 روايتين قال في البحر وصحح في الهداية ما ذكره من الفرق (قوله كالغنيين) هذا قوله وقال
 يجوز وفي الاصل ان الهبة لا تجوز وكذا الصدقة عنده ففي الصدقة عنه روايتان خانية.
 (رد المحتار هامش الدر المختار ۴: ۵۷۴ قيل باب الرجوع في الهبة)

وقال العلامة مرغيناني: وفي الجامع الصغير اذا تصدق على محتاجين بعشرة دراهم
 او وهبها لهما جاز ولو تصدق بها على غنيين او وهبها لهما لم يجز وقال يجوز للغنيين ايضا
 جعل كل واحد منهما مجازا عن الآخر والصلحية ثابتة لان كل واحد منهما تملك بغير
 بدل وفرق بين الصدقة والهبة في الحكم وفي الاصل سوى بينهما فقال وكذلك الصدقة
 لان الشيوع مانع في الفصلين لتوقفهما على القبض ووجه الفرق على هذه الرواية ان الصدقة
 يراد بها وجه الله تعالى وهو واحد والهبة يراد بها وجه الغني وهما اثنان وقيل هذا هو
 الصحيح. (هداية على صدر فتح القدير ۷: ۲۹۷ كتاب الهبة)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: اذا امسكه لينفق منه كل..... (بقية حاشية پہ راروانہ صفحہ)

پہ نابالغ او مجنون باندی زکوٰۃ واجب نہ دی

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د زید یو بالغ ورور مجنون یعنی پاگل دی او دودہ رونرہ ئی نا بالغہ دی د دوی مشترکہ مال دی آیا ٲول مشترکہ مال باندی زکوٰۃ واجب دی یا صرف د زید پہ حصی باندی؟ بینوا توجروا المستفتی: نامعلوم..... ۳ جمادی الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: دی صورت کنبی پہ مجنون او نابالغو باندی زکوٰۃ واجب نہ دی صرف د زید پہ خپلی حصی باندی زکوٰۃ واجب دی. كما فی الہندیۃ ۱: ۱۸۲ ومنها العقل والبلوغ فلیس الزکوۃ علی صبی ومجنون اذا وجد منه الجنون فی السنۃ کلھا ہکذا فی الجوہرۃ النیرۃ (۱). وهو الموفق

کہ د صدقی پہ لفظ سرہ د زکوٰۃ پہ نیت

خہ خیز ورکری شی نو زکوٰۃ ادا کیری

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زید بکر تہ لس روپی ورکری او وئیل ئی چہ دا لس روپی صدقہ د اللہ پہ نوم قبولی کرہ لیکن دھغہ نیت د زکوٰۃ وو او دھغہ پہ ذمہ د زکوٰۃ لس روپی وې نو دا زکوٰۃ ادا شو یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی فضل وھاب امجد آباد رستم مردان..... ۱۹۷۳ء ۲۰۱۲۸
الجواب: چونکہ زکوٰۃ ہم پہ صدقاتو کنبی داخل دی. قال اللہ تعالیٰ: انما الصدقات للفقراء... الخ (الآیہ) لہذا ددی سری زکوٰۃ ادا شوې دی. (۲) وهو الموفق

(بقیہ حاشیہ) ما یتحتاجہ فحال الحال وقد بقی معہ منہ نصاب فانہ یزکی ذلک الباقی.

(ردالمحتار ۲: ۷ مطلب فی زکاۃ ثمن المبیع وفاء کتاب الزکاۃ)

(۱) (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۲ کتاب الزکاۃ)

(۲) (فی الہندیۃ: ومن اعطی مسکینا دراهم وسماھا..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

د نصاب شرعی نہ کم مال کنبی وجوب د زکوٰۃ نشہ

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د یو سری سرہ پورہ کال پنخوس روپی وې دیکنبی بہ زکوٰۃ واجب وی یا نہ؟ کہ زکوٰۃ واجب دی نو بیا د دبہشتی زیور دا مسئلہ دی واضحہ کریشی. مسئلہ دا دہ چہ کہ چاسرہ دودہ سوہ روپی موجود وی او یو نیم سل روپی پری قرض دی نو د قرض ادا کولو نہ پس پنخوس روپی پاتی شوې او پہ پنخوس کنبی زکوٰۃ واجب نہ دی. اوس مطلب پہ آخری فقرہ کنبی دی چہ پہ پنخوس کنبی زکوٰۃ واجب نہ دی، حال دا چہ دا پنخوس پہ دودہ سوو کنبی ٲول کال موجودی وې؟ بینوا توجروا المستفتی: نا معلوم.....

الجواب: ما سرہ بہشتی زیور نشہ فی الحال دا توجیہ لیکلی شی چہ پہ بہشتی زیور کنبی دودہ سوہ شرعی روپی مراد دی، او ددینہ کم نصاب نشہ لہذا پہ پنخوس روپیو کنبی د زکوٰۃ وجوب نشہ (۱)

مال کہ د نصاب پہ اندازی نہ وی نو زکوٰۃ بہ واجب نہ وی

سوال: علمائے دین دی مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو کور کنبی ٲلور رونرہ اوسیری دھریو د بنخی پنخہ تولی مہر دی انفرادی طور باندی دھری یو مہر د نصاب نہ کم دی البتہ اجتماعی طور باندی د نصاب نہ زیات جوړیری آیا ددینہ بہ زکوٰۃ ادا کولی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: امین اللہ زندہو بانڈہ پشاور

(بقیہ حاشیہ) ہبہ او قرضا ونوی الزکاۃ فانھا تجزیہ وهو الاصح ہکذا فی البحر الرائق.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۱ کتاب الزکاۃ)

(۱) دا دھغی زکات حکم دی چہ کلہ بہ روپی د سپینو زرو یا د سرو زرو وہ او دی زمانہ کنبی د کاغذ کرنسی رائجہ دہ. نو اوس دا حکم دی چہ د کوم کس سرہ دومرہ روپی یا نوٲونہ موجود وی چہ دھغی قیمت د بازار د نرخ مطابق دودہ پنخوس نیم سپینو زرو تہ رسیری نو زکوٰۃ بہ واجب وی گنی نہ. (از مرتب)

الجواب: پہ ظاہرہ خودی باندی زکوٰۃ فرض نہ دی، حکمہ چہ دھریو انفرادی ملکیت د نصاب نہ کم دی. (۱) وهوالموفق

د سروزو او سپینو زرو د ملکہ او افراد پہ صورت کنی د زکوٰۃ حکم سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ ماسرہ خلور تولی د سروزو کالی دی او سپین زریا نقد رقم نشته نو دیکنبی د زکوٰۃ خہ طریقہ ده؟ او نوری ماسرہ دري تولی د سروزو کالی او پنخویشت تولی د سپینو زرو کالی دی. ددی د زکوٰۃ خہ طریقہ ده؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد رفیق پشاور..... ۱۹۷۷ء ۱۰۸۱

الجواب: (۱) کہ تاسرہ صرف خلور تولی سرہ زری سپین زر او نقد نوٹ وغیرہ درسرہ نہ وی ته مالدار نہ ئی، تا باندی زکوٰۃ واجب نہ دی. حکمہ د سروزو نصاب او نیمہ تولی دی. (۲) کہ تاسو سرہ دري تولی سرہ زر او پنخویشت تولی سپین زری نو دی باندی زکوٰۃ واجب دی. دواړو د قیمت خلیریشتمہ حصہ به ورکول وی. د ضم او اختلاط پہ صورت کنبی به د انفع للفقراء رعایت کولی شی.

كما في ردالمحتار ۲: ۳۶۰ ولكن يجب ان يكون التقديم بما هو انفع للفقراء وواجباً (۳) وهوالموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله وسببه ملك نصاب حولى) ذكر في البدائع من الشروط الملك المطلق قال وهو الملك يدا او رقة وقال ان السبب هو المال الخ. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۳ مطلب الفرق بين السبب والشرط والعلة) وفي الهندية: ومنها كون المال نصاباً فلا تجب في اقل منه. (عالمگیری ۱: ۱۷۲ كتاب الزكاة) (۲) قال العلامة الحصكفي: نصاب الذهب عشرون مثقالاً، قال ابن عابدين: (قوله عشرون مثقالاً) فمادون ذلك لا زكاة فيه. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲: ۳۱ باب زكاة المال) (۳) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۳۷۰ باب زكاة المال)

د حرمان زکوٰۃ نصاب

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د حرمان زکوٰۃ نصاب خہ دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عمر علی وزیرستانی متعلم حقانیہ

الجواب: کوم کس چہ د حوائج اصلیه نه علاوه اوونیمی تولی سرہ زریا ۵۲ نیمہ تولی سپین زریا پنخلس روپی فی تولہ پہ حساب سرہ ۷۸۸ روپی تقریباً یاد دی مقدار پیسومال د تجارت (یا نور اشیاء کہ نامی وی یا غیر نامی نه وی، وغیرہ لری نو هغه غنی دی زکوٰۃ نشی اخستلی (۱) وهوالموفق

د زکوٰۃ د فرضیت د پاره بلوغ شرط دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ بعضی کونڈو ته چہ د خاوندانو مرحومینونه کومه ورثه ملاویږي، هغوی دا رقم د خپلو یتیمانانو بچوپه نوم جمع کوي، او فی الوقت دامسئله ډیره عامه جوړه شوې ده نو ددی نابالغه بچو جمع شوی رقم باندی به زکوٰۃ واجب شی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: نورالهی کهوله جهلم

الجواب: واضحه دی وی که دا پیسې ددی نا بالغه بچو ملکیت وی نو په دیکنبی زکوٰۃ واجب نه دی.

قال رسول الله ﷺ رفع القلم من ثلث وعن الصبي حتى يبلغ (۲) وفي الدرالمختار

(۱) قال العلامة ابن عابدين: لا بأس ان يعطى من الزكاة من له مسكن وما يتألف به في منزله وخادم وفرس وسلاح وثياب البدن وكتب العلم ان كان من اهله فان كان له فضل عن ذلك تبلغ قيمته مائتي درهم حرم عليه اخذ الصدقة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷۰ مطلب في الحوائج الاصلية باب المصروف)

(۲) رواه الترمذی و ابو داؤد ورواه الدارمی عن عائشة وابن ماجه عنهما

(مشکوٰۃ المصابيح ۲: ۲۸۳ باب الخلع والطلاق الفصل الثاني)

و شرط افتراضها عقل و بلوغ (۲: ۳) (۱) وهو الموفق

په نقدو روپو کښې هر کال باقاعده زکوة واجب دي.

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چې زید دلرې واقع کیدلو په وجه زمکه د شل زرو روپو په عوض کښ خرڅه کړه. او رقم ئې د خان سره کیښودلو عرض ئې دا وو چه چرته نزدې زمکه ملاؤ شی نو وابه خلم، دي دوران کښې د یو کال زمانه تیره شوه لیکن مطلوب او د خوښې زمکه ملاؤ نه شوه اوس سوال دادې چه آیا دي رقم کښې زکوة واجب دي او آیا هر کال به چه ترڅو پورې دا رقم په بل څه خرچ نکړی نو زکوة به فرض وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد خورشید خیبر تو بیکو مردان

الجواب: د دي رقم نه به باقاعده هر کال زکوة ورکولې کیږي. (کما فی رد المحتار ۸: ۲ ان الزکاة تجب فی النقد کیفما امسکه للنماء او للنفقة وکذا فی البدائع...)

الخ (۲) وهو الموفق

﴿۱﴾ (الدرالمختار علی هامش ردالمختار ۲: ۲ کتاب الزکاة)

وقال الکاسانی: ولنا انه لا سبيل الى الايجاب علی الصبی لانه مرفوع القلم بالحديث ولان ايجاب الزکوة ايجاب الفعل وايجاب الفعل علی العاجز عن الفعل تکلیف ماليس فی الوسع ولا سبيل الى الايجاب علی الولی لیؤدی من مال الصبی لان الولی منهي عن قربان مال الیتیم الا علی وجه الاحسن بنص الكتاب واداء الزکاة من مال قربان ماله لا علی وجه الاحسن لما ذکرنا فی الخلافیات الخ.

(بدائع الصنائع ۸: ۲ شرائط فرضية الزکاة)

وفی الهندیة: ومنها العقل والبلوغ فلیس الزکاة علی صبی ومجنون الخ.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۲۷۲ کتاب الزکاة)

﴿۲﴾ (ردالمختار هامش الدرالمختار ۲: ۷ مطلب فی زکاة ثمن المبیع کتاب الزکاة)

د زکوة د نصاب په اوزانو کښې د حضرت

تهانوی او محقق لکهنوی اختلاف

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه د مولانا اشرف علی تهانوی رحمته الله د تخریج مطابق د سروزو نصاب، اونیمې تولې او د سپینوزرو نصاب ۵۲ نیمې تولې دي. او د مولانا عبدالحی لکهنوی رحمته الله مطابق د سروزو نصاب پنځه تولې او دوه نیمې ماسې دي او: چاندی نصاب ۳۲ توله او پنځه نیمې ماسې دي. په دیکښې به د تطبیق او تصحیح څه صورت وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ضیاء الدین هنگو کوهات... ۱۳۰۰ رجب ۱۳۹۹ هـ

الجواب: د حضرت تهانوی رحمته الله حساب صحیح دي، او مولانا عبدالحی رحمته الله د

لویو تولو مطابق اندازا لگولې ده، هغه اوس رائج نه دی. (۱) وهو الموفق

﴿۱﴾ په سرو او سپینو زرو کښې احکام او اوزان د قدیم عربی اوزانو مطابق دي. اوس پخپله په عربی ملکونو کښې هم قدیم اوزان رائج نه دي. دغه شان په پاک و هند کښې نور اوزان او پیمانې رائج دي، بلکه په عالمی سطحه باندې بین المللی اوزان رائج دي، په دي وجه د دي اختلاف په وجه د پخوانه علماؤ په مستقل رسالو او متفرقه فتاؤو کښې مفصل مطول او مختصر بحثونه کړي دي. د مولانا عبدالحی لکهنوی رحمته الله یو مستقل کتاب د اوزان شرعيه په موضوع باندې دي، او د مذکوره نصاب تخریج ئې کړې دي، او بل طرفته مولانا مفتی محمد شفیع او حضرت تهانوی رحمته الله ده دویم نصاب مقرر کړې ده حضرت مفتی محمد شفیع صاحب فرمائي. اختلاف دلته نه پیدا شو چه مولانا عبدالحی صاحب اویا اوربشي چه مقدار د درهم دي هه ئې دوه ماشې یوه نیمه رتئ او گرځوله او د هند جمهور علماؤ درې ماشې یو رتئ او درتئ پنځمه حصه گرځولي ده. احقر اویا اوربشي خان له او سل اوربشي خان له احتیاط سره وزن کړې او د فقهاؤ د تصریح مطابق اوربشي هم متوسط وي چه تولې بغیر لکئ والا وي اوسپنې شوې نه وي بیامې پخپله هم څو ځلې وزن کړې او په متعدد صرافیانو مې وزن کړې اول په رائج الوقت ماشې سره وزن کړې نو اویا اوربشي درې ماشې پنځه رتئ شوې او سل ورېشي پنځه ماشې دوه رتئ شوې لیکن رائج الوقت تله او ماشه د اصلی تولې او ماشې نه لږ شان کمه ده. ځکه دي وخت... (باقی حاشیه په راروانه صفحه)

انکم تیکس د زکوۃ متبادل نشی کیدی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پخوا زمانہ کنبی حکومت زکوۃ اخستلو لیکن اوس زمانہ کنبی حکومت تیکس وصول کوی آیا دا انکم تیکس د زکوۃ متبادل کیدی شی؟ یا هغه رقم د شرعی زکوۃ د رقم نه منها کولی شی یا نه؟ مثلاً د زید په ذمه باندې په یو کال کنبی دوه زره روپې زکوۃ دې او دې کال کنبی حکومت د زید نه شپږ سوه روپې انکم تیکس وصول کړو، اوس چه زید مبلغ خوارلس سوه روپې ادا کړې نو د زکوۃ د ادائیگې نه به فارغ شی یا نه؟ پینواتو جروا

المستفتی: عبدالرحمان مشین محله ۲ جهلم شهر

الجواب: حکومت انکم تیکس وصول کول یو غیر اسلامی عمل دې یعنی نه په دې کنبی د زکوۃ د شرطونو لحاظ ساتلې شی او نه په شرعی مصارفو کنبی خرچ کیري، لهذا دا تیکس د زکوۃ نه ګرځول صحیح نه دی. او بعضې ققهاؤ لیکلې دی. چه داسې رقم د زکوۃ په نیت سره ورکولو سره ذمه فارغه کیري لیکن دا معامله خلاف احتیاط ده. (۱) وهوالموفق

(بقیه حاشیه) کنبی د سکې انگریزې روپې یوه توله ګرځولې شوې ده. چه حقیقت ۱۱ نیمې ماشې ده. او د اصل تولې نه څلور رتنې کمه ده. الخ (اوزان شرعیه ۱۰) پس د هر زمانې په تولو او رتو کنبی فرق وي، او دغه شان ډیره نژدې زمانه کنبی مختلف سیرونه رائج وو. مثلاً اکبری سیر ۲۵ نیم تولې، شاه جهانی سیر او یا تولې، عالمگیری سیر او او یا تولې، فرخ شاهي سیر ۸۴ تولې، انگریزی سیر ۸۰ تولې، قبائلی سیر ۱۰۸ تولې وغیره، نو ځکه اوس د علماؤ رجحان دې وزن طرف ته دې کوم چه د اکابرین دیوبند تحقیق دې او په دې وجه فتویٰ هم دې باندې ده. (از مرتب)

(۱) قال العلامة ابن عابدين: قال فی التجنیس والولوالجیه السلطان الجائر اذا اخذ الصدقات قبل ان نوى بادائها اليه الصدقة عليه لا يؤمر بالاداء ثانياً لانه فقير حقيقة ومنهم من قال الاحوط ان يفتى بالاداء ثانياً كما لو لم ينو لانعدام الاختيار الصحيح واذا لم ينو منهم من قال يؤمر بالاداء ثانياً وقال ابو جعفر لا لكون السلطان له ولاية الاخذ فيسقط عن ارباب بدقة فان لم يضعها موضعها لا يبطل اخذه..... (بقیه حاشیه په وراوانه صفحه)

ریږیو. تی وی په حاجت اصلیه کنبی داخل دی یا نه؟

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی خه فرمائی چه ریږیو تی وی، تیپ ریکارډ په حاجات اصلیه کنبی داخل دی یا نه؟ په دې زکوۃ واجب دې یا نه؟ پینواتو جروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۹۸۵، ۱۹۹۱، ۱۹۹۵

الجواب: د لھو او عیاشی آلات په اصل حاجاتو کنبی داخل نه دی. البته ددې په قیمت کنبی زکوۃ فرض نه دې، صرف موجب د غنادی (۱) او کوم خلق چه په حکومت یا سیاست کنبی حصه اخلی هغوی دپاره به دا څیزونه په حاجات

(بقیه حاشیه) وبه یفتی، وهذا فی صدقات الاموال الظاهرة اما لو اخذ منه السلطان اموالاً مصادرة ونوى اداء الزكاة اليه فعلى قول المشايخ المتأخرين يجوز والصحيح انه لا يجوز وبه يفتى لانه ليس للظالم ولاية اخذ الزكاة من الاموال الباطنة..... قلت وشمل ذلك ما اخذه المكاس لانه وان كان فى الاصل هو العاشر الذى ينصبه الامام لكن اليوم لا ينصب لاخذ الصدقات بل لسلب اموال الناس ظلماً بدون حماية فلا تسقط الزكاة باخذه كما صرح به فى البرازية فاذا نوى التصديق عليه كان على الخلاف المذكور.

(ردالمحتار هامش الدر المنختار ۲: ۲۶ مطلب فيما لو صادر السلطان رجلا فتوى بذلك اداء الزكاة اليه باب زكاة المال)

(۱) قال العلامة ابن نجيم: وفسرها (ای الحاجة الأصلية) فى شرح المجمع لابن الملك بما يرفع الهلاك عن الانسان تحقيقاً او تقديراً فالثانى كالدين والاول كالنفقة ودور السكنى وآلات الحرب والثياب المحتاج اليها لدفع الحر او البرد وآلات الحرفة وآلات المنزل ودواب الركوب وكتب العلم لاهلها..... وشرط ان يكون النصاب نامياً والنماء..... فى الشرع هو نوعان حقيقى وتقديرى فالحقيقى الزيادة بالتوالد والتاسل والتجارات والتقديرى تمكنه من الزيادة بكون المال فى يده او يد نائبه فلا زکوۃ على من لم يتمكن منها فى ماله كمال الضمار الخ. (البحر الرائق ۲: ۲۰۶ کتاب الزكاة)

اصلیہ کنبی شمار گیری (۱) وهو الموفق

د سوارى د پاره موټر، قالین، ریډیو،

د دکان فرنیچر وغیره کنبی زکوٰۃ نشته

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې د یو سړی سره د ژوند د ضرورت څیزونه مثلاً سورلۍ دپاره موټر، کور کنبی قالین، ریډیو او د دکان فرنیچر وغیره دی دې څیزونو کنبی زکوٰۃ واجب دی یا نه؟

بینوا توجروا

المستفتی: حبیب الله ایند کو کمیست پشاور ۱۵۱۸۱۹۷۴

الجواب: دې څیزونو کنبی زکوٰۃ نشته دې ځکه چې دا مالو نه نامیه نه دی چې کله تجارت دپاره نه وی.

كما في الهندية: ۱: ۱۸۳ ومنها فراغ المال عن حاجته الاصلية فليس في دور السكنى ولباب البدن والثالث المنازل ودواب الركوب وعبيد الخدمة وسلاح الاستعمال زکوٰۃ (۲) انتهى، وصرحوا ان المال النامي هو مال التجارة والسوائم والنقدان

(۳) وهو الموفق

(۱) قال ابن نجيم: فغير مفيد لان كلامهم في بيان ما هو من الحوائج الاصلية ولا شك ان الكتب لغير اهل ليست منها وهو تقييد مفيد كما لا يخفى قال ابن عابدين في المنح: قوله وهو تقييد مفيد كما لا يخفى قال في النهر هذا غير سليم اذ الكلام في شرائط وجوب الزكاة التي منها الفراغ عن الحوائج الاصلية ومقتضى القيد وجوبها على غير اهل لما انها ليست من الحوائج الاصلية في حقهم الخ. (منحة الخالق على هامش البحر الرائق ۲: ۲۰۶ كتاب الزكاة)

(۲) (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۲ كتاب الزكاة)

(۳) قال الشامي: (نام ولو تقديراً) وفي الشرع هو نوعان حقيقي وتقديرى فالحقيقى الزيادة بالتوالد والتناسل والتجارات والتقديرى تمكنه من الزيادة بكون المال فى يده او يد نائبه بحر. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۷۰ كتاب الزكاة)

په زکوٰۃ کنبی تاخیر مکروه دي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې د یو کال زکوٰۃ بل کال ته باقی پاتې شی او بیا بل کال ادا کړی شی نو شرعاً دیکنبی څه حرج شته یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی نظیر بادشاه ټل کوهات ۱۲ صفر ۱۳۹۲ هـ

الجواب: د زکوٰۃ په ادا کولو کنبی تاخیر کول مکروه دی. (۱) البته په تاخیر سره ادا کولو ته قضا نشی وئیلې کیدې بلکه ادا به وي، وهو الموفق

د زکوٰۃ په ادا کولو کنبی تعجیل افضل دي تاخیر بهتر نه دي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چې په رمضان کنبی د فرض ادا کولو ثواب او یا چنده کیږی او بعضې خلق د رجب میاشت کنبی د زکوٰۃ ورکولو او اخستلو کوشش کوی آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی عبدالغفار منگوره سوات ۴ شعبان ۱۳۹۶ هـ

الجواب: په رمضان کنبی د زکوٰۃ ادا کولو سره او یا چنده ثواب حاصلیږی (۲)

(۱) قال العلامة ابن الهمام: ما ذكر الفقيه ابو جعفر عن ابي حنيفة انه يكره ان يؤخرها من غير عذر. (فتح القدير ۲: ۱۱۳ كتاب الزكاة)

وفى الهندية: وتجب على الفور عند تمام الحول حتى يائمه بتأخيره من غير عذر وفى رواية الرازى على التراخى حتى يائمه عند الموت والاول اصح كذا فى التهذيب. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۰ كتاب الزكاة الباب الاول)

(۲) قال العلامة على بن سلطان القارى: ومن ادى فريضة فيه بدنية او مالية كان كمن ادى سبعين فريضة فيما سواه اى من الاشهر وهذا فيما سوى الحرم اذ حسنته عن مائة الف فى غيره. (مرقاة المفاتيح شرح المشكوة ۷: ۲۳۷ كتاب الصوم الفصل الثالث)

البتہ یہ زکوٰۃ کسب کی تعجیل افضل دے قصداً عمدتاً تاخیر کول بہتر نہ دی، (۱) نو یہ چاہے زکوٰۃ پہ رجب ۱۳۹۷ھ کسب واجب الاداء کیدو والا وی کہ داسری پہ رمضان ۱۳۹۲ھ کسب زکوٰۃ ورکری نو ددی ثواب موندونکی بہ وی۔ وهو الموفق

د صاحب مال زکوٰۃ پخیلہ د ہغہ پہ ذمہ دے د بل چاہے ذمہ نہ دے

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ عمر زید تہ د کاروبار دیارہ پیسی ورکری د کال تیریدلو نہ پس زید د خیلو مالو نو زکوٰۃ ادا کوی لیکن عمر زکوٰۃ نہ ورکوی حال دا چہ ہغہ ہم صاحب نصاب دے دے صورت کسب د عمر د مال زکوٰۃ د زید پہ ذمہ دے یا صرف د خیل مال زکوٰۃ بہ ادا کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی رئیس خان عادل مارکیٹ بنوں... ۱۲ رمضان ۱۴۰۲ھ

الجواب: کہ عمر زید تہ دا رقم د قرض پہ طور سرہ ورکری وی نو د قرض پہ مقدار زکوٰۃ پہ عمر باندی واجب دے (۲) او د ہغی نہ د زیاتی آمدنی زکوٰۃ پہ دزید پہ ذمہ واجب دے، او کہ عمر دا رقم زید تہ د مضاربت یا شرکت پہ طور سرہ ورکری وی نو د ہغی حکم دا دے چہ عمر باندی ددی رقم پہ حصہ آمدنی باندی زکوٰۃ واجب دے (۳) (ماخوذ از رد المحتار والہندیہ)۔ وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدین: (قوله فيأثم بتأخيرها) ظاهره الاثم بالتأخير ولو قل كيوم او يومين لانهم فسروا الفور باول اوقات الامكان وقد يقال المراد ان لا يؤخر الى العام القابل لما في البدائع عن المنتقى بالنون اذا لم يؤد حتى مضى حولان فقد اساء واثم. فتأمل. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۱۳: ۲ كتاب الزكاة)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: اعلم ان الديون عند الامام ثلاثة قوى ومتوسط وضعيف فتجب زكاتها اذا تم نصابا وحال الحول لكن لا فوراً بل عند قبض اربعين درهما من الدين القوى كقرض وبدل مال تجارة فكلما قبض اربعين درهما يلزمه درهم. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۳۸: ۲ باب زكاة المال)

﴿۳﴾ قال الحصكفي: وان تعدد النصاب تجب اجماعاً..... (بقية حاشية به رار وانه صفحه)

د غنی جو پیدلو وخت نہ بہ قمری کال تیریدلو باندی زکوٰۃ واجب دے
سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ د رجب یعنی د زکوٰۃ پہ میاشت کسب ملازم شوم او ہرہ میاشستہ تر نہ یو زر روپی بچت کیری، پہ کال تیریدلو باندی ما سرہ دولس زرہ روپی جمع شوے اوس د زکوٰۃ خہ مسئلہ دہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرشید یو، ای، ای..... ۲۸ شعبان ۱۴۰۲ھ

الجواب: تہ چہ د کوم تاریخ نہ غنی جو پید شوے ئی نو پہ ہغہ تاریخ باندی قمری کال تیریدو سرہ بہ تہ زکوٰۃ ادا کوی کہ د کال پہ میخ کسب نور رقم حاصل شوے وی یا نہ (۱) وهو الموفق

د پلار پہ مالونو کسب د بچو د پارہ د اباحت او

اجازت عامہ پہ صورت کسب د زکوٰۃ وغیرہ مسئلہ

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ د یو سری درے خلور بچی دی او د ہغہ پہ مال کسب عام طور سرہ تصرف کوی، تر دے چہ ہغہ خانتہ سائیکل او موٹر سائیکل ہم آخلی او پلار تہ پتہ نہ وی او نہ پلار تہ د مال حساب کتاب معلوم دے۔ او پلار ہغوی تہ دا ہم وائی چہ دا ستاسو مال دے خنگہ چہ مو خو بنہ وی تصرف پکسب کوی، آیا پہ ہغوی باندی ددی بہ وجہ سرہ د فريضہ حج، قربانی، زکوٰۃ احکام لازمیرئ یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نخبۃ اللہ بلوچستان..... ۲۲ اگست ۱۹۷۵

(بقیہ حاشیہ) ویتراجعان بالحصص وبیانہ فی الحاوی فان بلغ نصیب احدهما نصاباً زکاه دون الآخر. قال الشامی: صورته ان يكون لهما مائة وثلاث وعشرون شاة لاحدهما الثلثان وللآخر الثلث فالواجب شاتان فيأخذ من كل منهما شاة فيرجع صاحب الثلثين بالثلثين من الشاة التي دفعها صاحب الثلث ويرجع صاحب الثلث بالثلث من شاة دفعها صاحب الثلثين الخ. (الدر المختار مع ردالمحتار ۳۸: ۲ قبیل مطلب فی وجوب الزکاة فی دین المرصد)
﴿۱﴾ وفي الہندیہ: ومنها حولان الحول علی المال العبرۃ فی الزکاة للحول القمری کذا فی القنیۃ. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۵ کتاب الزکاة)

الجواب: محترم المقام د امت بر کاتکم السلام علیکم، واضحه دے وی چه په صورت مسئلہ کنی د والد صاحب د طرفه اباحت او اجازت عامه موجود دے تملیک نشته (۱) لعدم الهبة وغيرها من اسباب الملك، لهذا ددی اولاد دپاره حج کول او تصدق (خیرات) کول صحیح دی البتہ په دوی باندې فریضه نه لازمیږي. لعدم ملک الزاد ولعدم ملک النصاب. وهو الموفق

د نصاب نه کم سره زر او څه رقم او د مهر مؤجل

په صورت کنی خاوند باندې د زکوٰۃ مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کنی څه فرمائي (۱) د زيد سره پنځه ټولو سروزرو زيوراتو او دوه سوه روپو نه زيات رقم دې آيا هغه به د کال تيريدلو نه پس د سروزرو او رقم دواړو نه زکوٰۃ ورکوي او که نه صرف د رقم نه؟ او سره زر کوم چه د نصاب نه کم دی ددې د زکوٰۃ څه حکم دی؟ (۲) په زيد باندې د مهر حق باقی دی. په کال تيريدلو باندې به خاوند زکوٰۃ ادکوي يا پنځه؟ په دې صورت کنی خاوند د بنځې مقروض دې او د بنځې په قبضه: کنی مال دې د هغې په باقاعده گي سره زکوٰۃ ادا کوي؟ بنيو اتوجروا المستفتي: حاحي محمد مغل آباد راولپنډی صدر..... ۲۰۱۱۰۱۱۹۲۹

الجواب: (۱) افضل دادی چه د سروزرو قیمت او نقد دواړو د حاصل جمع نه زکوٰۃ ادا کړي. (۲) حق مهر په دين ضعيفه کنی داخل دې لهذا په بنځه

(۱) قال العلامة ابن نجيم: واطلق الملك فانصرف الى الكامل وهو المملوك رقبة ويدا.

(بحر الرائق ۲: ۲۰۳ کتاب الزکاة)

(۲) وفي الهندية: ولو ضم احد النصابين الى الاخر حتى يؤدى كله من الذهب او من الفضة لا بأس به لكن يجب ان يكون التقويم بما هو انفع للفقراء قدر اورواجا والافیودی من کل واحد ربع عشر کذا فی محیط السرخسی.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۹ الفصل الاول فی زکاة الذهب والفضة)

باندې د حق مهر زکوٰۃ نشته یعنی د وصول کولو نه مخکې (۱) او په خاوند باندې خو قرضه ده نو هغه به د مهر په مقدار باندې زکوٰۃ نه ورکوي د مقدار مهر نه زیاتې که چرته نصاب ته رسیدلو نو زکوٰۃ به واجبیږي گني نه. (۲) وهو الموفق

که په پلار باندې د بچو قرضه وي نو ددې قرض زکوٰۃ په چا واجب کیږي؟

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کنی څه فرمائي چه په پلار باندې د بچو قرضه ده لیکن دپلار طاقت نه وي چه هغه ئې ادا کړي او فارغ شی او دا بالغ بچي هم مطالبه نشي کولي يا پي د مطالبې خیال نه وي اوس به ددې رقم زکوٰۃ په بچو واجب وي يا په پلار؟ بنيو اتوجروا

المستفتي: حبيب الله (ر) کمانډر ایف سی خیر آباد پشاور ۲۰۱۹۱۱۹۲۹

الجواب: که ځامنو دا قرضه پلار ته معاف کړي وي اود مطالبې خیال ئې نه وي نو ددې زکوٰۃ په چاهم نشته او که معاف کړي ئې نه وي نو د ځامنو په ذمه به ددې زکوٰۃ واجب وي. (۲) وهو الموفق

په یوولس ټولو سروزرو کنی شریک پلار او بچو باندې د زکوٰۃ حکم

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کنی څه فرمائي چه د یو سړي څلور بچی دی او ټول واده کړي دی او یو ځائي او سترې د هغوی سره یوولس ټولي سره

(۱) قال العلامة ابن عابدين: واما المرأة فلان مهرها على الزوج دين ضعيف وقد استحق الزوج نصفه قبل القبض فلا زكاة عليها ما لم يمض حول جديد بعد القبض للباقي تأمل.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۱۱ قبيل باب العاشر)

(۲) قال العلامة الحصكفي: فلا زكاة على مكاتب ومديون للبعد بقدر دينه فيزكي الزائدان

بلغ نصابا. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۸۷۷ کتاب الزکاة)

(۳) قال العلامة الحصكفي: ولو كان الدين على مقرملى او..... فوصل الى ملكه لزم زكاة

مامضى. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۱۰۰ کتاب الزکاة)

زردی لیکن د شلو زرو مقروض هم دی. د دوی متعلق به د زکوٰۃ څه حکم وی؟ بینوا توجروا

المستفتی حبیب الرحمان سیرگله مری..... ۱۴۰۱/۸/۱۶ هـ

الجواب: که پلار او ځوی ددې سرو زرو په مشترکه طور سره مالکان وی نو په دې کسې زکوٰۃ فرض نه دي. لعدم السبب (۱) او که ددې یواځې پلار مالک وی او قرض په پنځه وارو باندې وی نو په پلار باندې زکوٰۃ فرض دي (۲) وهو الموفق

د ځونې په صاحب نصاب کیدلو سره پلار نه غنی کیږي.

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کسې څه فرمائي چه پلار فقير او ځونې غنی دي د بچي په غنی کیدلو سره پلار غنی کیږي یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبید الله وړانه ضلع کړک... ۱۴۰۳ صفر ۱۴۰۳ هـ

الجواب: د ځونې په مالداري سره پلار نه غنی نه کیږي. (۳) په دې مسئله کسې د چاهم اختلاف نشته که یو ځاني او سپړی او که یواځې یواځې، وهو الموفق

د زکوٰۃ د رقم ورکیدلو صورت کسې په دویم ځل د ادانگي حکم

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کسې څه فرمائي چه یو سپړی دخپلې سرمائي نه د کال تیریدل نه پس د زکوٰۃ پیسې جدا کړي او مستحقینو ته د ورکولو

(۱) قال العلامة الكاساني: ولان سبب وجوب الزكاة ملك النصاب.

(بدائع الصنائع ۲: ۸۳ شرائط فرضية الزكاة كتاب الزكاة)

(۲) قال العلامة ابن الهمام: الزكاة واجبة على الحر العاقل البالغ المسلم اذا ملك نصابا ملكا تاما وحال عليه الحال. (فتح القدير ۲: ۱۱۲ كتاب الزكاة)

(۳) وفي الهندية: ويجوز صرفها الى الاب المعسر وان كان ابنه موسرا كذا في شرح الطحاوي. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۹ الباب السابع في المصارف)

دپاره ئې په جیب کسې کینودې دې دوران کسې ترې نه چا جیب اووهلو او ده ته پته هم اونه لگیدله اوس به دا سپړی په دویم ځل زکوٰۃ ادا کوی او که نه دوجوب زکوٰۃ نه فارغ شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: فیض الوهاب اضاخیل نوشهره..... ۲۷۸۹۱۱۹۸۸ هـ

الجواب: د مالک نه د هلاکت په صورت کسې دا زکوٰۃ په خپل حالت واپس شو (۱) البته که د عامل (د زکوٰۃ چيترمين) نه ورک شي، یا هلاک شي نو د مالکانو ذمې فارغ دي. (هنديه). (۲) وهو الموفق

د زکوٰۃ وکیل نه غلا کیدلو صورت کسې مالک

د پاره په دویم ځل د زکوٰۃ ادا کولو مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کسې څه فرمائي چه یو سپړی چا ته د زکوٰۃ مال ورکړو چه دا په فقيرانو کسې تقسیم کړه هغه د زکوٰۃ مال ددې سپړی نه غلا شو یا ترې نه جیب تراش اووهلو نو آیا په مالک باندې دا زکوٰۃ دوباره ورکول لازمی دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام احمد عفی عنه

الجواب: آو! په مالک باندې ددې زکوٰۃ دوباره ادا کول لازمی دی ځکه چه د زکوٰۃ په ادا کولو کسې اگر چه نیابت جائز دي (لما فی الدر المختار: العادة المالية

(۱) قال العلامة الطاهر بن عبد الرشيد البخاري: رجل عزل زكاة ماله ووضعها في ناحية بيته فسرقها سارق لا يقطع يده للشبهة وعليه ان يزكها.

(خلاصه الفتاوى ۱: ۲۳۸ قبل الفصل السادس كتاب الزكاة)

وقال ابن عابدين: فلو ضاعت لا تسقط عنه الزكاة ولو مات كان ميراثه بخلاف ما اذا ضاعت في يد الساعي لان يده كيد الفقراء. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۱۲ كتاب الزكاة)

(۲) وفي الهندية: ولو هلك المال في يد العامل او ضاع سقط حقه وجزأ عن الزكاة عن

المؤدين. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۸ الباب السابع في المصارف)

کزکوة وکفارة تقبل النيابة عن المكلف مطلقا عند القدرة والعجز (كتاب الحج)
 (۱) لیکن د ذمی فراغت پہ نیت سرہ ادا کولو باندی حاصلیری، برابرہ خبرہ
 دہ چہ اصالة وی یا وكالة وی چہ ہغہ دلتہ اونہ موندلی شو۔
 بخلاف ما اذا هلك عند الساعي والعامل لانه وكيل الفقراء دون الملاك، في
 الدر المختار او مقارنته بعزل ما وجب كله او بعضه ولا يخرج عن العهدة بالعزل بل
 بالاداء الى الفقراء. قال الشامي: قوله لا يخرج عن العهدة بالعزل فلو ضاعت لا تسقط
 عنه الزکوة ولومات كان ميراثا عنه بخلاف ما اذا ضاعت في يد الساعي لان يده كيد
 الفقراء (ردالمحتار ۲: ۱۵) ﴿۲﴾ قلت ويد الوكيل يد الموكل فالترقتا. وهو الموفق
 د زکوة پہ ادا کولو کنبی بہ د موجودہ بنار قیمت معتبر وی۔

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ یو تا جرد پیسنور نہ پہ دوه
 سوه روپی د گورپی بوجی راوری او دلتہ پہ کوهات کنبی ئی پہ ۲۷۰ روپی
 خرخوی، اوس د رجب میاشت راغلہ لیکن بوجی لا خر خہ شوی نہ دہ. نو
 زکوة بہ د دوه سوو روپیو پہ حساب سرہ ورکوی یا د دوه سوه او یا روپیو
 (۲۷۰) پہ حساب سرہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: شاه جهان ملنگ کرک ضلع کوهات..... ۱۲ رجب ۱۳۹۷ هـ

الجواب: د زکوة پہ مسئلہ کنبی بہ د ہغہ بنار قیمت معتبر وی پہ کوم کنبی
 چہ دا مال موجود وی. (کما فی شرح التتویر ۲: ۳۰) ويقوم في البلد الذي المال
 فيه ﴿۳﴾ وهو الموفق

د تکمیل نصاب وخت نہ بہ حولان حول معتبر وی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیوی بنی سرہ

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۵۷ باب الحج عن الغير)

﴿۲﴾ (الدر المختار مع ردالمحتار ۲: ۱۲ کتاب الزکاة)

﴿۳﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۳ باب زکاة الغنم)

تقریباً اووہ ۷ تولی سرہ زر دواہہ پہ وخت کنبی موجود وو، دیو کال
 تیریدلو نہ دری خلور میاشتی پس ورتہ د دوه تولو یو کالی بل ملاؤ شو۔
 اوس د زکوة ادا کولو دیارہ بہ د وادہ نہ حولان حول معتبر وی او کہ نہ د
 آخرنی کالی ملاویدلو نہ پس بہ معتبر وی؟ بینوا توجروا
 المستفتی: نامعلوم

الجواب: کہ ددی بنی سرہ ددی سرورزو نہ علاوہ سپین زر او روپی نہ وی
 نو حولان حول بہ د آخرنی کالی ملاویدلو د وخت نہ معتبر وی. (لتحقق الغنا
 عندها لا قبلها) ﴿۱﴾ وهو الموفق

حاجات اصلیہ کنبی بہ نہ لکولی شوی

رقم باندی بہ باقاندہ زکوة واجب وی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو مهاجر سرہ پہ
 پاکستان کنبی دوه لاکھ روپی موجود دی. کہ دا سہ پہ دی باندی زمکہ
 واخلی کور پری جو رکری نو دا دوه لاکھ روپی پہ ہغی باندی خرچ کیری
 لیکن ہغہ تر اوسہ پوری کور نہ دی جو رکری، کہ پہ دی روپیو باندی پورہ
 کال تیرشی نو دیکنبی بہ زکوة واجب وی، یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبداللہ وزیر مارکیٹ میران شاہ..... ۱۸ شعبان ۱۴۰۹ هـ

الجواب: دا کثرو فقہاؤ پہ نزد بہ دی سہی باندی زکوة واجب کیری، (ویؤیدہ ما
 قالوا زائد عن الخوائج الاصلية ولم يقولوا زائد عن قيمة الخوائج الاصلية وهو الموفق

د زکوة بیسی د مقروض پہ قرضہ کنبی د ورکولو مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سہی تہ د قرضی

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: قوله لحولانه عليه اي لان حولان الحول على النصاب شرط
 لكونه سببا وهذا علة للنسبة وسمى الحول حول لان الاحوال تتحول فيه او لانه يتحول من
 فصل الى فصل من فصوله الاربع.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۵ مطلب الفرق بين السبب والشرط والعلة)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: في المعراج في فصل زكاة..... (بقية حاشية به راروانه صفحہ)

ضرورت وو۔ ما دیو بل کس پہ نوم خط ورکرو د هغه نه ئی قرضه واخستله، بیا ورستو ئی کاروبار هم خراب شو۔ اوس ورسره د قرضی ادا کولو دپاره رقم هم نشته اوس که څه دزکوة پیسې ددی مقروض په قرضه کښې ادا کړم نو آیا زکوة به ادا شي؟ بینوا توجروا

المستفتی: میان سراج الدین نو شهره صدر... ۱۳ رجب ۱۳۹۳ هـ

الجواب: ته ددی مقروض (دیو الیه) قرض دهغه د حکم نه پس د مال زکوة نه ادا کولې شي یعنی ستا زکوة به هم ادا شي او دهغه به د قرضي نه ذمه هم فارغ شي. کما فی رد المختار ۲: ۲۰۲ ولو قضی دین الفقیر بزکوة ماله ان کان بامرہ يجوز وان کان بغير امره لا يجوز وسقط الدين (۱) وهوالموفق

په مقروض باندې د قرضي زکوة واجب نه دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه مثلاً زيد د کور جوړولو دپاره د حکومت نه قرضه حاصله کړه، او په څه وجې سره ئې تعمیر شروع نه کړو۔ اوس په دي قرضه باندې کال تیر شو، آیا ددي قرض په پیسو باندې زکوة ادا کول واجب دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مشتاق احمد صوبائی اسمبلی صوبه سرحد..... ۲۱۵۱۱۹۹۱

الجواب: ته چه په کوم تاریخ باندې باقاعده زکوة ادا کوی نو هغه وخت کښې (بقیه حاشیه) العروض ان الزکاة تجب فی النقد کیفما امسکه للنماء او للنفقة وكذا فی البدائع فی بحث النماء التقديری.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷ مطلب فی زکاة ثمن المبيع کتاب الزکاة)

(۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۶۸ باب المصروف وهکذا فی فتاویٰ عالمگیریه

۱۹ الباب السابع فی المصارف)

دا قرضه او نورې قرضې د زکوة نه مستثنا کړه. (۱) وهوالموفق

د قرض زکوة په مقروض نشته قرض ورکونکې باندې دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي! (۱) که یو سړي د چانه قرضه واخلي او دا پیسې ورسره ټول کار پرته وي او د واپس کولو طاقت ئې هم لری لیکن هغه په دي باندې کاروبار کوی اوس به زکوة په چا واجب وي؟ (۲) دوه رونه په کاروبار کښې شریک او د تقسیم نه پس غټ رور باندې ورکوټي رور ته شل زره روپې ادا کول پریو تل لیکن په پوره کال کښې ئې دا پیسې ادا نکړې او په هغې ئې کاروبار کولو نو اوس به زکوة په چا واجب وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد انور صوابی... ۱۱۰ ذی القعدة ۱۴۰۲ هـ

الجواب: (۱) دقرض په مقدار زکوة د قرض اخستونکی نه ساقط دي، (۲) او په قرض ورکونکې باندې فرض دي. (شامي، بحر، هندیه) (۲) په صورت مسئله کښې به ددي رقم زکوة په دي ورکوټي رور باندې فرض وي په غټ رور باندې نه. (شامي، بحر، هندیه) (۳) وهوالموفق

مقروض ته په زکوة کښې قرض پرېځولو هره زکوة نه ادا کړي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښې څه فرمائي چه که په یو سړي باندې

(۱) قال العلامة الحصکفی: فلا زکاة علی مکاتب ومدیون للعبد بقدر دینه فیزکی الزائدان بلغ نصابا. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۸، کتاب الزکاة)

(۲) قال العلامة الحصکفی: ومدیون للعبد بقدر دینه فیزکی الزائدان بلغ نصابا (قوله بقدر دینه) متعلق بقوله فلا زکاة.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۸ مطلب فی زکاة ثمن المبيع وفاء کتاب الزکاة)

(۳) قال العلامة الحصکفی: ولو کان الدین علی مقرملتی..... فوصل الی ملکه لزم زکاة ما مضی.

(الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۱۰ مطلب فی زکاة ثمن المبيع وفاء کتاب الزکاة)

خما قرضہ وی او د ادا کولو طاقت ئی نه لری او د شرم نه دا هم نشی وئیلی
چه قرض راته په زکوة کښې پرېږده، لهذا که څه ورته پخپله باندې قرضه په
زکوة کښې پرېږدم نو دا زکوة به ادا شی یا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: نظیر باد شاه کوهات ۲ صفر ۱۳۹۲ هـ

الجواب: په قرضه پرېځودلو سره زکوة نه ادا کیږي، لهذا د قارض دپاره
ضروری ده چه مخکښې مقروض ته زکوة ورکړی او د قبض کولو نه پس ئی
ترې نه په خپله قرضه کښې وصول کړی. (۱) وهو الموفق

د بینک په زکوة نفه کښې د نفع نقصان په بنیاد باندې د زیاتۍ حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په آزاد کشمیر کښې
هم د پاکستان پشان زکوة وصول کیږی او تقسیم کیږی چه کله داپیسې
بینکونو کښې د نفع نقصان په بنیاد باندې جمع کیږی نو په هغې باندې نفع
راځی نو اوس دا نفع د زکوة حصه ده که د مالکانو ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: سردار محمد ابراهیم خان

چیف ایډمنسټریټر زکوة مظفر آباد کشمیر ۹۱۶۱۱۹۷۲

الجواب: دا حقیقت دې چه په بینکونو کښې د ارباب الاموال مالونه مخلوط
کینودلې کیږی، مسلم، غیر مسلم، باسود، بلا سود، زکوة او غیر زکوة هیڅ
فرق نه وی البته په هغې کښې کاغذی او اعتباری فرق وی نو چه په کاغذاتو
کښې کله د زکوة متعلق کاروائی کیږی نو د هغه وخت نه دا زکوة گویا
حکومت جدا کړو او وصول ئی کړو، د هغې نه پس چه پکښې کوم زیاتې

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: واعلم ان اداء الدين عن الدين والعين عن العين وعن الدين
يجوز واداء الدين عن العين وعن دين سيقبض لا يجوز وحيلة الجواز ان يعطى مدينه الفقير
زكاته ثم يأخذها عن دينه قال في الشامية (قوله واعلم) الثانية اداء دين عن دين سيقبض كما
تقدم عن البحر وهو مالو ابرأ الفقير عن بعض النصاب ناويا به الاداء عن الباقي. (الدر المختار
ع ردالمحتار ۲: ۱۳ کتاب الزکاة)

کیږی هغه به دبیت المال او فقیرانو په حق کښې وی نه دا چه د ارباب الاموال
په حق کښې (ونظیره ابل الزکوة والاضحیه اذ ولدت (۱) فافهم، وهو الموفق:

د بینک د زکوة اخلاطو طریق د نه صحیح

کیدلو په صورت کښې پخپله د ادایکښې طریق

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زید په بینک کښې رقم
جمع کړو. بینک والو د سود پیسې په هغې کښې شاملې کړې بینک د هغې
رقم نه یو کال پس زکوة هم لرې کړو او زید وائی چه څه به زکوة پخپله دوباره
ادا کوم ځکه چه حکومت د زکوة رقم په صحیح مقصد کښې ئی نه خرچ کوی.
اوس به ددې دویم ځل زکوة ادا کولو څه طریق اختیارولې شي؟ بینوا توجروا
المستفتی: محمد شفیع راولپنډی ۱۶ ربيع الثاني ۱۴۰۳ هـ

الجواب: بینک کښې د جمع شوی رقم نه حکومت په زور باندې زکوة
جدا کوی او دهغوی عمله د بې علمۍ یا بې دینۍ په وجې سره دا زکوة
باقاعده په مصارفو باندې خرچ کولو نه قاصره ده. نو افضل داده چه مالکان
باقاعده زکوة ادا کړی. (۲) او کتوتی په سودی رقم کښې شمار

(۱) مطلب دادې چه کله حکومت د بینک نه د زکوة رقم په کهاته کښې اولیکو نو چه اوس
پرې کومه اضافه او نفع راځی هغه به په فقیرانو کښې تقسیمېږی ځکه چه په بینک کښې د
جدا کیدلو په صورت کښې د مالک د ملکیت نه داپیسې وتلې وې مثلاً عامل چه په
زکوة کښې اوبنان وغیره وصول کړی نو د شاهي خزانی په مد زکوة کښې به جمع کیږی دې
زمانه کښې که د هغې بچې پیدا شو نو هغه به د صدقې حسا بیږی هم دغه شان دا هم دی
مثلاً د قربانی دپاره ئی څاروې واخستلو او د ذبحه کولو نه مخکښې ئی بچې پیدا شو نو
د قربانی د تعیین په وجه سره به د هغې بچې هم ذبحه کولې شی یا به صدقه کولې شی.

قال الحصکفی: ولدت الاضحیه ولداً قبل الذبح یذبح الولد معها وعند بعضهم یتصدق به
بلا ذبح. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۵: ۲۲۷ باب الاضحیه)

﴿۲﴾ قال العلامة الكاساني: واما سلاطين زماننا الذين اذا اخذوا الصدقات والعشور
والخراج لا يضعونها مواضعها فهل تسقط هذه الحقوق عن اربابها؟ اختلف المشايخ فيه
ذكر الفقيه ابو جعفر الهندواني: انه يسقط ذلك كله وان (بقيه حاشیه په راروانه صفحه)

کری. مثلاً کہ مالکانو ته اووه نیمې روپې په سلو پسي ملاویرې نو دا اوگنړی چه هغوی ته پینځه روپې سود ملاؤ شوې دي او دوه نیمې روپې حکومت گنوی کړې ده وهو الموفق

تر اوسه د حکومت نظام زکوة صحيح اوبالقاعده دي

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه ديني مدرسو ته د حکومت د طرفنه کوم زکوة ملاویرې د هغې اخستل شرعاً څنگه دي؟ چه کله نظام د شرعي اصولو مطابق نه دي نو آیا دا زکوة اخستل به د دغه غلط نظام تائيد نه وي؟ بينوا توجروا

المسفتی: مولانا نثار الله باچا اضاخيل بالا نو شهره..... ۹۱۱۱۱۹۷۵

الجواب: تر اوسه پورې د حکومت د ليک او عمل مطابق نظام زکوة صحيح دي دي ته نظام زکوة وئيل غلط نه دی. د منيجرانو او کار کونکو د معاملاتو په وجې سره دا غير اسلامي گرځول بې قاعدې کار دي. وهو الموفق

په بينکونو کښې جمع رقمونه سرکاری طور

سره د زکوة وصولی او د تقسيم کولو حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه تير کال نه په بينکونو کښې سرکاری طور سره د زکوة د وصول کولو قانون نافذ دي چه د هغې مطابق حکومت په سيونگ بينکونو کښې د جمع شوی رقمونو زکوة په يو خاص تاريخ باندې کټ کوی. د بعضي حضراتو خيال دي چه په دي طريقې سره زکوة نه ادا کيږي هغوی ددي يوڅو وجوهات بيانوي. (۱) چه ترڅو حکومت غير اسلامي کارونه ختم نکړي او د غير شرعي کارونو سر پرستی پرې نږدی تر هغې پورې حکومت ته د زکوة وصولولو حق نه حاصلیږي پس په دي حالاتو

(بقیه حاشیه) کانوا لا يضعونها في اهلها لان حق الاخذ لهم فيسقط عنا باخذهم ثم انهما ان لم يضعوها مواضعها فالربا عليهم.

لمائع الصنائع ۲: ۱۳۷ فصل واما شرط ولاية الاخذ كتاب الزكاة

کښې د حکومت زکوة کټ کول صحيح نه دی. (۲) د زکوة انتظاميه چه کومه تشکيل کړې شوې ده. په هغې کښې مسلمانان او غير مسلمه ټول شامل دي. لهذا داسې انتظاميه د زکوة وصول کولو مجاز نه ده. (۳) شرعاً په بچو او لیونو باندې زکوة نشته دغسې څوک چه قرضدار وي او د قرض لري کولونه پس چه د نصاب په اندازه باندې پیسې نه باقی کيږي په هغې هم زکوة نشته او حکومت بغير امتياز د ټولود کهاتي نه زکوة کټ کوی. (۴) اسلامي حکومت ته صرف د اموال ظاهره د زکوة اخستلو حق دي الغرض ددي مسئلې په باره کښې ستاسو صاحبانو رأيي څه ده؟ بينوا توجروا

المسفتی: مولانا سليم الله خان صاحب

ناظم اعلى وفاق المدارس العربيه، (کراچي) ۱۴۰۱۱۲۱۱۳

الجواب: واضحه دي وي چه زمونږ په نزد د مخالفين په حقه ده ځکه چه دا معهود رقم په اموال ظاهره کښې داخلیدلي شي (۱) او د مقروض د طرفنه اجازت او توکيل هم حاصلیدلي شي لیکن د ارباب حکومت د بي علمي او بي ديني او علماؤ باندې د بي اعتمادی په وجې سره د هغوی نه دا توقع نشته چه د شريعت مطابق اخستل او خرج کول د زکوة او کړي. پس حکومت ته د وصول زکوة فتوی ورکول په اضاعت زکوة کښې ناجائز معاونت دي. وهو الموفق

د پاکستانی حکومت په مروجہ نظام زکوة باندې

اعتراض او دا د ترک مترادف ګرځولو حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلې باره کښې څه فرمائي چه په ۱۳ جولائی کراچي کښې د پاکستان چتايي کانفرنس کنوينر مختار علی د زکوة په مروجہ نظام حکومت باندې صفا اعتراض او کړو وئيل ئي (۱) چه مروجہ نظام کميټي برائي زکوة نه د زکوة تقسيمولو حقدار ده او نه د وصول کولو حقدار ده دا حقوق الله په حقوق العباد کښې د بدلولو مترادف دی. (۲) دا عمل شرک يا مترادف د شرک دي (۳) او موجود حکومت په صحيح معنو کښې اسلامي

(۱) قال العلامة ابن عابدين: والاموال الظاهرة هي التي ياخذ زكاتها الامام وهي السوائم وما فيه العشر والخراج وما يمر به على العاشر. (رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۶ مطلب فيما لو صادر السلطان رجلا فتوى بملك اداء الزكاة كتاب الزكاة)

ریاست نہ دی، ددی قسم خبرو څه حکم دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: خلیل انور دینہ صوابی ۲۷ شوال ۱۴۰۲ھ

الجواب: (۱) اسلامی حکومت دا اموال ظاہرہ نہ د زکوٰۃ اخستلو مستحق
دی (بدائع وغیرہ) (۱) او د حقوق تبدیلی پہ دی موجودہ نظام تقسیم کنبی
نشته بلکہ ددی معترض پہ نظام مجوزہ کنبی مظنون دی، او د حقوق پہ
ذواتو کنبی تبدیلی نشی راتللی، البتہ د احکاماتو پہ اجراء کنبی راتللی
شی (۲) دا خود ساختہ شرک دی (۳) پہ پاکستان کنبی د مسلمانانو
حکومت دی خو اسلامی حکومت نشته او نہ پکنبی تر اوسہ پوری د
اسلامی نظام اجراء شوی ده. وهوالموفق

د کاغذی نوټ په ذریعې سره زکوٰۃ ادا کیری

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه ما یو فقیر ته د سلو
روپو یو نوټ په زکوٰۃ کنبی ورکړو د قبضه کولو نه پس هغه نوټ دهغه نه
ورک شوی او سوزیدلو نو دا خو مال نه دی رسیدی او سند دی آیا په دی
سره څما زکوٰۃ ادا شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فضل غنی دومیل بنون ۱۹۸۷ء ۱۰۱۳

الجواب: نوټ ثمن عرفی او ثمن رائج دی د فلوسو پشان نو څنگه چه په دی

(۱) قال العلامة الكاساني: اما الظاهر فللامام ونوابه وهم المصدقون من السعادة والعشار
ولاية الاخذ والساعي هو الذي يسعى في القبائل لياخذ صدقة المواشي في اماكنها، والعاشر
هو الذي يأخذ الصدقة من التاجر الذي يمر عليه والمصدق اسم جنس، والدليل على ان
للامام ولاية الاخذ في المواشي والاموال الظاهرة الكتاب، والسنة، والاجماع واسارة
الكتاب. (بدائع الصنائع ۲: ۱۳۵ فصل واما بيان من له المطالبة باداء الواجب في السوائم
والاموال الظاهرة كتاب الزکوٰۃ)

غنا حاصلیری دغه شان پری زکوٰۃ هم ادا کیری په جنس سره د تبادلې ضرورت نشته.
لان الشخص الفقير كما يصير غنيا بالنوت لاستحقاقه الفضة في خزانة الحكومة
(سٹیٹ بینک) فکذلک الفقير يكون مالكا لهذا القدر من الفضة في خزانة
الحكومة بقبض النوت في الزكاة فافهم (۱). وهوالموفق

(۱) دا مسئله د علماؤ په مینځ کنبی مختلف فيه پاتې شوی ده. چه د کاغذی نوټ
حیثیت د ثمن دی یا محض سند دی. د حضرت تهانوی، مفتی شفیع صاحب رحمۃ اللہ علیہ او
نورو دیرو علماؤ رائي ده چه ددی حیثیت محض د وثیقې او د قرض د سند دی
او گویا ددی خبرې کاغذی ثبوت دی چه د روپو والا دومره مال د حکومت په ذمه
قرض دی.

(کما فی امداد الفتاویٰ ۲: ۵ کتاب الزکوٰۃ والصدقات، وآلات جدیدہ کے شرعی احکام ۱۹۷۷)
او د حضرت مولانا عبدالحی لکهنوی رحمۃ اللہ علیہ د بعضې فتاویٰ نه معلومیری چه د هغوی
دیتہ د قیمت او مستقل مال حیثیت ورکوی مثلاً په کتاب البیع مسئله نمبر ۲۴ کنبی
فرمائی: نوټ اگر چه خلقة ثمن نه دی مگر عرفاً د ثمن په حکم کنبی دی بلکہ عین ثمن
گنرلې کیری په دی وجې سره که څوک د سلو روپو نوټ هلاک کړی نو اصل مالک
د سلو روپو تاوان او چتوي، الخ (مجموعۃ الفتاویٰ ۲: ۱۳۲ کتاب البیوع)
چونکه په دی زمانه کنبی د کاغذی نوټونو استعمال مروج دی نو د اکثر علماؤ په
نزد دا مروجہ کرنسی نوټ د ثمن عرفی، فلوس نافقه او مستقل مال په حکم کنبی
دی. او هم داراجح دی حضرت مفتی اعظم شیخ الحدیث دامت برکاته په منهاج السنن
شرح جامع للترمذی ۳: ۱۲۷ باب ما جاء فی زکوٰۃ الذهب، کنبی فرمائی:

اختلف الاكابر في حقيقة النوت قال بعضهم انه قبالة الحوالة وليس بثمن فلا تأدى به الزکوٰۃ
مالهم يستبدله الفقير بالجنس، وقال بعضهم هو ثمن رائج لانه يتوسل به الى حصول الاجناس
مثل الدراهم المغلوبة الفضة والفلوس، وكلما لا يقصد به عند الاخذ والاعطاء الا ما يقصد عند
اخذها لدراهم الرائجة والفلوس واعطائها ولا يخطر ببال احد ما يقصد من الحوالة والقبالة
فافهم. واعلم انه لما كفي تملكه لوجوب الزکوٰۃ كفي تملكه لفراغ الذمة ايضا كما لا يخفى،
قلت ويؤيد كونه اثمنا رائجة ان المتعارف ان من اقترض عدداً من النوت لا يؤدي المقرض الا
هذا العدد وان تفاوتت الدراهم في قدر الفضة. (از مرتب)

د کاغذی کرنسی پہ ادا کی گئی سرہ زکوٰۃ ادا کیجی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ امداد المفتیین ص ۴۵ کنبی دی پہ نوبت سرہ زکوٰۃ نہ ادا کیجی حکم چہ نوبت پخپلہ مال نہ دی بلکہ د مال رسید دی لکہ چہ د بینک چیک وی الخ. مگر بعضی علماء کرام فرمائی چہ نوبت ہم د سپینو زرو پشان دی. تاسو خپلہ رائی اولیکئی مهربانی به وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ملا عبید اللہ تحصیل دکی بلوچستان..... ۳ ذی قعدہ ۱۴۰۴ھ

الجواب: نوبت د فلوسو پشان ثمن عرفی دی لکہ خنگہ چہ پہ دی کاغذی نوٹونو سرہ مالدار توب او وجوب د زکوٰۃ متحقق کیجی نودغہ شان ئی پہ ادائیگی سرہ ذمہ ہم فارغہ کیجی (۱) وفی کوئہا حوالہ او قبالة اشکالات لاتحل، وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة عبد الرحمن الجزيري: جمهور الفقهاء يرون وجوب الزكاة في الاوراق المالية (البنكوت) لانها حلت محل الذهب والفضة في التعامل ويمكن صرفها بالفضة بدون عسر، فليس من المعقول ان يكون لدى الناس ثروة من الاوراق المالية، ويمكنهم صرف نصاب الزكاة منها بالفضة، ولا يخرجون منها زكاة ولذا اجمع فقهاء ثلاثة من الائمة على وجوب الزكاة فيها. (الفقه على المذاهب الاربعة ۱: ۵۲۸ زكاة الاوراق المالية)

وقال الدكتور وهبة الزحيلي: (الاوراق النقدية والنقود المالية) ان هذا النظام ظهر حليشا بعد الحرب العالمية الاولى فلم يتكلم فيه فقهاء نا القدامى وقد بحث فقهاء العصر خكم زكاة هذه النقود الورقية فقرروا وجوب الزكاة فيها عند جمهور الفقهاء (الحنفية، والمالكية، والشافعية) لان هذه النقود اما بمثابة دين قوى على خزانة الدولة او سندات دين او حوالة مصرفية بقيمتها دينا على المصرف والحق وجوب الزكاة فيها لانها اصبحت هي الثمان الاشياء، وامتنع التعامل بالذهب ولم تسمح اى دولة باخذ الرصيد المقابل لاي فئة من اوراق التعامل ولا يصح قياس هذه النقود على الدين، لان هذا الدين لا ينتفع به صاحبه وهو الدائن ولم يوجب الفقهاء زكاته الا بعد قبضه (بقيه حاشيه په راروانه صفحه)

مروجه کرنسی ثمن عرفی دی لکذا په دی سرہ زکوٰۃ ادا کیجی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ زکوٰۃ کنبی کاغذی نوبت ورکولې شی کوم چہ د اصل مال قائم مقام دی یا د هغې رسید دی آیا په دی سرہ زکوٰۃ ادا کیجی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی رحمان الدین شرینگل ضلع دیر..... ۳۱۸۱۹۷۷

الجواب: د نوبت متعلق اکابر مختلف رائی والا دی بعض دیتہ حوالہ یا رسید وائی او بعضی ئی ثمن عرفی گر خوی.

وهو الراجح لانه المتعارف والمتفاهم ولان في عكسه اشکالات لاتحل كما في الصورة القرض والوديعة اذا غلا السعر ولانه كما حصل به الغناء لكان الاداء به ايضا حاصلا فافهم وتدبر ﴿۱﴾. وهو الموفق

(بقيه حاشيه) لاحتمال عدم القبض، اما هذه النقود فينتفع بها حاملها فعلا كما ينتفع بالذهب الذي اعتبر ثمنا لاشياء وهو يحوزها فعلا فلا يصح القول بوجود اختلاف في زكاة هذه النقود والقول بعدم الزكاة فيها لا شك بانه اجتهد خطأ الخ. (الفقه الاسلامي وادلته ۳: ۱۸۲۳ زكاة النقود)

وقال الشيخ المفتي الاعظم محمد فريد: اختلف الاكابر في حقيقة النوت، قال بعضهم انه قبالة الحوالة وليس بثمن فلا تادى به الزكاة مالم يستبدله الفقير بالجنس وقال بعضهم هو ثمن رائج لانه يتوسل به الى حصول الاجناس مثل الدراهم المغلوبة بالفضة والفلوس وكذا لا يقصد به عند الاخذ والاعطاء الا ما يقصد عند اخذ الدراهم الرائجة والفلوس واعطائها ولا يخطر ببال احد ما يقصد من الحوالة والقبالة فافهم، واعلم انه لما كفى تملكه لوجوب الزكاة كفى تملكه لفراغ الذمة ايضا كما لا يخفى، قلت ويؤيد كونه اثمنا رائجة ان المتعارف ان من اقترض عددا من النوت لا يؤدي المقرض الا هذا العدد وان تفاوتت الدراهم في قدر الفضة. (منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ۳: ۱۲۷ زكوة الذهب الورق)

﴿۱﴾ مر تفصيله قريبا فليراجع.

شیعہ تہ ذکوۃ ورکولو یا د عامل جورولو حکم

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی خوکورونہ د اہل سنت دی او عام طور سرہ دلتہ شیعہ گان آباد دی پہ دے علاقہ کنبی ذکوۃ وصول کولو د پارہ شیعہ چیئر مینان مقرر دی هغوی زمونہ نہ زکوۃ وصول کوی او حکومت تہ ئی ورکوی، اوبیا ترے نہ اہل تشیع تہ ہم ورکوی کہ مونہ ورکولو نہ انکار او کرو نو هغوی ئی پہ زور اخلی، اوس سوال دادے چہ دے صورت کنبی زمونہ زکوۃ ادا کیڑی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: ملک عبداللہ کا هگرہ دی آئی خان ۱۹۸۷ء، ۱۵۱۳۱۰

الجواب: شیعہ گان عام طور سرہ د اسلام نہ خارج دی لهذا هغوی ذکوۃ چیئر مینان (مشران) مقرر کول زکوۃ ضائع کول دی. (۱) خکہ چہ عامل تہ ہم ذکوۃ نہ حصہ ورکولے کیڑی. (۲) وهوالموفق

د زکوۃ نہ بیج کیدلو د پارہ خاتہ شیعہ او جعفری وئیل اولیکل

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو صحیح العقیدہ سنی مسلمان بغیر د خہ زور زیاتی نہ پہ هوش او حواس کنبی خالص د حکومتی زکوۃ کت کولونہ د بیج کیدو د پارہ پہ بینک کنبی خیل خان شیعہ یا جعفری لیکے. او پہ فارم باندی د شیعہ مجتهد دستخط هم وی او د گواهانو دستخطی پرے هم وی ددی سری خہ حکم دے؟ بینوا توجروا

المستفتی: عطاء محمد شاه کند یا شریف میان والی ۱۹۸۸ء، ۲۴۱۶۱۱

(۱) وفي الهندية: ويشترط في العامل ان يكون حراً مسلماً غير هاشمي كذا في البحر ناقلًا عن الغاية. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۳ الباب الرابع فيمن يمر على العاشر)
(۲) وفي الهندية: واما اهل الذمة فلا يجوز صرف الزكاة اليهم بالاتفاق.
(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۸ الباب السابع في المصارف)

الجواب: (۱) کوم کس چہ د اسلام د دعوی باوجود د ضرویات دین نہ منکر وی نو هغه تہ مرتد وئیلے کیڑی او هم په دے وجه باندی شیعہ گان کافران دی. (۱) (۱) او کوم کس چہ د شیعہ کیدلو دعوی کوی نو کہ اعتقاداً وی او کہ په توقو سره وی، (۲) هغه هم کافر دے. وهوالموفق

گاډی که د تجارت د پارہ نه وی نو د هغی په

آمدنی کنبی به زکوۃ واجب وی په قیمت کنبی نه

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ په کوم رقم باندی کال نه وی تیر شوې او په هغی باندی د کرایه او آمدنی د پارہ گاډی واخستلې شو نو دے گاډی کنبی به زکوۃ خنګه ادا کولې شي؟ بینوا توجروا

المستفتی: رحمت اللہ ماری پور کراچی

الجواب: ددے گاډی په قیمت کنبی زکوۃ واجب نه دے البتہ د حاصلاتو او آمدنی نه به باقاعده زکوۃ ادا کولې شی. (۳) وهوالموفق

د دوکان په عمارت او فرنیچر باندی زکوۃ واجب نه دی

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ ما تیر کال یو میڈیکل

(۱) قال العلامة الحصكفي: والكفر شرعاً تكذيبه ^{عليه السلام} في شئ مما جاء به من الدين ضرورة. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۳: ۳۱۱ باب المرتد)

(۲) قال القاري: وفي المحيط وفتاوى الصغرى ايضا: من لقن غيره كلمة الكفر ليتكلم بها كفر الملقن وان كان على وجه اللعب والضحك.

(شرح فقه الاكبر ۱۸۲ فصل في الكفر صريحاً وكنية)

وفي الهندية: الهزل او المستهزئ اذا تكلم بكفر استخفاً واستهزاء ومزاحاً يكون كفراً عند الكل وان كان اعتقاده خلاف ذلك. (فتاوى عالمگیری ۲: ۲۷۰ ما يتعلق بتلقين الكفر الخ باب احكام المرتدين)

(۳) وفي الهندية: ولو اشترى قدوراً من صفر يمسكها ويؤجرها لا تجب فيها الزكاة كما

لا تجب في بيوت الغلة. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۰ قبيل مسائل شتى كتاب الزكاة)

ستور جوہ کرو زمکہ د بل چا دہ دکان پرې ما جوہ کرو، فرنیچر هم ما جوہ
کرو، اوس سوال دې چه په دې فرنیچر اود دوکان په عمارت باندې زکوۍ
واجب دې یا نه؟ حال دا چه شل زره قرضدار هم یم؟ بینوا توجروا
المستفتی: احسان الله یونیورسٹی میڈیکل کولج زریعی یونیورسٹی پشاور ۲۴۱۲۱۹۸۲
الجواب: د عمارت او فرنیچر یعنی الماری وغیرہ په قیمت کنبې زکوۍ فرض
نه دې. (۱) ته نقد زیورات ددوایانو قیمت، بینک کنبې جمع شوې پیسې او
قرضه ټوله جمع کړه او د حاصل جمع نه دا شل زره روپې منفی کړه باقی
کنبې څلویښتمه ورکړه. (۲) وهوالموفق

د حولان حول نه پس د نور رقم راتللو صورت کنبې د زکوۍ مسئلہ

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چه چه یو سرې سره
اگست ۱۹۲۸ نه واخلي تر اوسه پورې تقریباً دوسوه روپې د حاجتونو نه
پالتو پرتې دی او په اگست ۱۹۲۹ء کنبې تقریباً یو زریا څه زیاتې لاس ته
راغلي چه دا سرې ئې داگست دمياشتې نه پس مالک شو نو دا سرې په د
دوه سوو نه زکوۍ ادا کوی یا د زرو روپو نه هم؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد عجب خان کهنده صوابی..... ۱۹۲۹ء ۱۹۹۱ء ۲۵

الجواب: که دادویم رقم په هغه وخت کنبې لاس ته راغلي وی چه په اولنی رقم
باندې حولان حول تیر شوې وو. یعنی پوره کال پرې تیر شوې وو نو دا سرې به
صرف ددوه سوو روپو زکوۍ ورکوی. (۳) او که د حولان حول نه مخکې دا

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: ولا فی ثياب البدن واثاث المنزل ودور السكنی
ونحوها..... وكذلك آلات المحترفين. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۸: ۲ کتاب الزکاة)
﴿۲﴾ قال العلامة برهان الدین المرغینانی: ومن كان عليه دين يحیط بماله فلا زکاة علیه
وان كان ماله اکثر من دينه زکی الفاضل اذا بلغ نصاباً.

(هدایة علی صدر فتح القدیر ۲: ۱۱۸، ۱۱۷ کتاب الزکاة)

﴿۳﴾ وفي الهندية: فان استفاد بعد حولان حول فانه لا يضم..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحہ)

دویم رقم ملاؤ شوې وی نو د دواړو رقمونو نه به زکوۍ ورکول ضروری وی.
والمسئله مذکوره فی جمیع کتب الفقه. وهوالموفق

د کال په منځ کنبې مال مستفاد به په

حولان حول کنبې د مالیه نصاب تابع وی

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چه یو سرې په نقد مال
کنبې صاحب نصاب دې. د حولان حول نه مخکې هغه یو ټرک خرڅ کړو، په
مشتري باندې قسط وار قرض پاتې شو، اوس دا قرض (د ټرک قیمت) د مال
مستفاد قبیلې نه شو نو د مخکې نه د موجود نصاب سره به یوځای
کولې شی که نه ځانته حولان حول ورته شرط دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری عبد الجلال دارالعلوم حسینیہ رزمک ۱۹ رجب ۱۳۹۳ هـ

الجواب: د امال مستفاد د نورو مالونو سره ضم کول او زکوۍ ورکول ترنه لازمی
دی په دې رقم (د ټرک په قیمت) باندې مستقل حولان حول ضروری نه دې.

كما في الدر المختار ۲: ۳۱ المستفاد ولو بهبة اوارث ادخل فيه المقاد بشرأ او ميراث

او وصية وما كان حاصلًا من الاصل كالاولاد والربح كما في النهر وسط الحول يضم الى

نصابه من جنسه فيزكاه بحول الاصل انتهى ﴿۲﴾ وبمعناه في الهندية ۱: ۱۸۲ ﴿۳﴾

ليكن ددې قرضي زکوۍ به قسط وار ورکوی یعنی چه څومره رقم وصول کوی

(بقیه حاشیه) ويستأنف له حول آخر بالاتفاق. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۵ الباب الاول فی

تفسيرها وصفتها وشرائطها كتاب الزکوة)

﴿۱﴾ وفي الهندية: ومن كان له نصاب فاستفاد في اثناء الحول مالا من جنسه ضمه الى ماله

وزكاه. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۵ الباب الاول فی تفسيرها وشرائطها كتاب الزکاة)

﴿۲﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۵ باب زکاة الغنم)

﴿۳﴾ وفي الهندية: ومن كان له نصاب فاستفاد في اثناء الحول مالا من جنسه ضمه الى ماله

وزكاه سواء كان المستفاد من نمائه او لا وبأي وجه استفاد..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحہ)

د هغې زکوٰۃ به ورکوی، (۱) وهوالموفق

د حولان حول نه مخکې اختلې شوی کارې باندې د زکوٰۃ مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د زيد سره نقد مال دې اود څو نصابونو مالک دې هغه د حولان حول نه مخکې په دې مال باندې د مزدورنې دپاره لارنې واخستله نو ددې لارنې د قيمت نه زکوٰۃ ادا کول لازمي دی يا نه؟ بينواتو جروا

المستفتی: حاجی دلبر گندهاب..... ۱۸۱۸۱۹۷۹

الجواب: په صورت مسئلې کښې زيد باندې د لارنې د قيمت نه زکوٰۃ ادا کول د يو امام مذهب هم نه دي. او نقد اموال زکوٰۃ دی ليکن په هغې حولان حول شرط دي او لارنې چه د اخستلو خرڅولو دپاره نه وي اود مزدورنې دپاره وي نو دا مال زکوٰۃ نه دي.

ونظيره ما في مجموعة الفتاوى ۱: ۳۶۳ ولو اشترى قدورا من الصفر يمسكها ويو ادع لا يجب فيها الزكاة كما لا يجب في بيوت الغلة كذا في قاضي خان (۲). وهوالموفق

د باقاعده هبې او تملیک په صورت کښې

به زکوٰۃ په موهوب نه باندې فرض وي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه ما د خپلو ټولو بالغو (بقیه حاشیه) ضمه سواء کان بميراث او هبه او غير ذلك.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۵ کتاب الزکاة)

(۱) قال الحصكفي: فتجب زكوتها اذا تم نصابا وحال الحال لكن لا فوراً بل عند قبض اربعين درهما من الدين القوي كقرض وبذل مال تجارة فكلما قبض اربعين درهما يلزمه درهم. (الدرا المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۳۸ باب زكاة المال)

(۲) مجموعة الفتاوى ۱: ۳۶۳ کتاب الزکاة

بچو ودونه کړې دی. اوس صرف یوه جینې باقی ده چه د هغې دواډه د پاره ماسرمایه مختص کړې ده او هغه سرمایې فی الحال ځما په کاروبار کښې چلیږي. اوس به زکوٰۃ زه پخپله ادا کوم یا به ئې هغه ما شومه ادا کوي؟ او دا زکوٰۃ د هغې خپلو خویندو ورونو ته ورکول جائز دی یا نه؟ بینواتو جروا

المستفتی: محمد عارف نوشهره کینت..... ۱۹۱۱۱۱۹۹۰

الجواب: که تا دا خپله لور ددې سرمائې باقاعده مالکه جوړه کړې وي نو ددې سرمائې زکوٰۃ ادا کول به په دې جینې (لور) باندې باقاعده فرض وي. (۱) او دا جینې دغه زکوٰۃ غریبانانو ورونو خویندو ته ورکولې شي. (۲) وهوالموفق

مهتم د چندی ورکونکو وکیل وی د طالبانو نه وی

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه مهتمم کوم زکوٰۃ د خلقو نه وصول کوي او په طالبانو ئې تقسيم کوي آيا دا مهتمم د طلباء وکیل دي يا نه؟ او که دا رقم د مهتمم نه لاره کښې ضائع شي نو د هغې څه حکم دي؟ بینواتو جروا

المستفتی: مولانا عبداللہ مدرسہ مفتاح العلوم هنگو ۱۲۳ ذی قعدہ ۱۴۰۲ هـ

الجواب: دامهتمم د زکوٰۃ ورکونکو وکیل دي د طلباء نه دي، نو که ددې مهتمم نه د زکوٰۃ مال ضائع شي نو ضمان به پرې نه وي او دوباره به زکوٰۃ ادا کوي ځکه چه د زکوٰۃ ورکونکو ذمې د زکوٰۃ نه فارغې نه شوي. (۳) وهوالموفق

(۱) قال العلامة المرغيناني: الزكاة واجبة على الحر العاقل البالغ المسلم اذا ملك نصابا ملكا تاما وحال عليه الحال. (هداية على صدر فتح القلير ۲: ۱۱۲ کتاب الزکاة)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ولا الى من بينهما ولاد الخ. وقال ابن عابدين: وقيد بالولاد لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاخوان الفقراء بل هم اولي لانه صلة وصلة. (الدرا المختار مع ردالمحتار ۲: ۶۹ باب المصروف)

(۳) قال الحصكفي: او مقارنة بعزل ماوجب كله او بعضه ولا..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

مختلفو مزکیو زکوۃ جمع کولو او خلط

کولو په صورت کښې د حیلې تملیک حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د رجب په میاشت کښې د دکاندارانو نه زکوۃ جمع کړیښی په یو مسکین مدرس یا طالب علم باندې ئې قبض کړی او د تملیک حیلې کولې شی. لیکن د هر یو کس د زکوۃ په جدا جدا طریقې سره تملیک نه کیږی بلکه خپل مینځ کښې ئې یو ځای کړی او تملیک کولې شی آیا د تملیک دا طریقې د خلط په صورت کښې جائز ده؟ حالانکه د فتح المعین حاشیه کنز ۱: ۳۷۴ نه عدم جواز معلومیږي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی ولی داد سرائي نورنگ لکی مروت ۱۹۸۴: ۱۵۸۸۱

الجواب: دا جزیه صحیح ده لیکن دا حکم د خلط بلا اذن په صورت کښې دې او د اذن صریحاً یا عرفاً سره خلط کول د فرائع ذمې نه مانع نه دي، (شامي ۲۱۱۰۷، ۱) وهوالموفق

سوال: زکوۃ رقم ورکولو نه پس د واپس تقاضا کول جائز نه دي

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږه کلې په اتیا کورونو باندې مشتمل دي او مونږ ټول مهاجرین یو او ټول غریبانان دي. څه پنځلس کاله مخکښې مونږ یو جمات جوړ کړو اوس د هغې کوټه غورځیدلو ته نژدې ده. او د جمات د لیو او مرمت کولو هم سخت ضرورت دي ما سره د زکوۃ رقم وو دیو عالم دین نه تپوس کولو سره هغه او فرمائیل چې د مستحق

(بقیه حاشیه) یخرج عن العهدة بالعزل بل بالاداء للفقراء، قال ابن عابدين: قوله ولا یخرج عن العهدة بالعزل فلو ضاعت لا تسقط عنه الزکاة ولو مات کانت میراثاً عنه بخلاف ما اذا ضاعت فی ید الساعی لان یده کید الفقراء. (الدر المختار مع رد المحتار ۲: ۱۲ کتاب الزکاة) ۱) قال العلامة ابن عابدين: ویصل بهذا العالم اذا سأل للفقراء شیاً و خلط یضمن، قلت مقتضاه انه لو وجد العرف فلا ضمان لوجود الاذن حينئذ دلالة والظاهر انه لا بد من علم مالک بهذا العرف لیكون اذنامه دلالة.

۲) المختار هامش الدر المختار ۲: ۱۲ مطلب فی زکاة ثمن المبیع وفاء کتاب الزکاة

زکوۃ په ملکیت کښې دې ورکړې شی بیا دغه سړې دا رقم په جمات باندې خرچ کولې شی دغسې شرعی جواز راوځی. بهر حال زمونږه په کلې کښې ترکانږ دې اتیا کلن، هغه پنځه وخته مونځ کوی دهغه دوه ځامن حافظ قرآن دی. ما ورته یو ورځ او وئیل که الله تعالی تا ته څه دولت درکړی نو ته به د جمات خدمت کوي؟ هغه وئیل ضرور. دوه درې ځلې داسې خبره اترې او شوې بیا ما پنځه سوه روپۍ د هغه د ځوئې په مخکښې هغه ته ورکړې هغه پیسې په جیب کښې کیښودلې، څو ورځې پس ورته ما وعده ورپه یاد کړه نو هغه او وئیل ښه ده. که توفیق او شو نو ورکووم به، او تر اوسه ئې یوه انه هم جمات ته نه ده ورکړې. (۱) آیا اوس د هغه نه ددې رقم تقاضا کیدیشی ځما د طرفنه خو نشی کیدلې البته د کلې د جرگې د طرفنه داسې کیدلې شي؟ (۲) آیا ددې خبرې مشهورتیا کیدیشي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مشتاق احمد چک نمبر ۵ کنډیا میان والی ۱۸۱۹۱۱۹۷۰

الجواب: ددې رقم تقاضا نه ته کولې شي او نه د کلې د جرگې د طرفنه دا مطالبه جائز ده. (۱) بلکه ستا خاموشی بهتره ده. (قال الله تعالى لا تبطلوا صدقاتکم بالمن والاذی) (۲) وهوالموفق

یو مدرس ته د زکوۃ ورکولو وعده اوښود

او زکوۃ بلې مدرسې ته ادا کړې شو؟

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو سړی او وئیل چې زه ۱) قال الحصکفی: ان الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يأمره بفعل هذه الاشياء وهل له ان یخالف امره لم اره والظاهر نعم. قال ابن عابدين: لانه مقتضى صحة التملیک قال الرحمتی والظاهر انه لا شبهة فيه لانه ملکه اياه عن زکاة ماله و شرط علیه شرطاً فاسداً والهبة والصدقة لا یفسد ان بالشرط الفاسد.

(الدر المختار مع رد المحتار ۲: ۲۹ باب المصروف)

۲) (سورة البقرة آیت: ۲۶۳ رکوع: ۳ پاره: ۳)

بہ نہ یکم جولائی باندی یوپی مدرسہ تہ سل روپیہ زکوٰۃ ورکوم لیکن یہ یکم جولائی باندی ٹی او ویل چہ ماہغہ زکوٰۃ چرتہ بل خائی کنبی ورکری دی آیا دا عمل درست دی؟ بینواتوجروا

المستفتی: الحاج غلام محمد صاحب تیکسلا

الجواب: چہ کلہ پہ نذر شرعی کنبی د مکان او فقیر دتعیین رعایت لازمی نہ دی نو صرف پہ وعدی سرہ پہ پہ طریق اولی لزوم نہ وی.

کما فی ردالمحتار ۶: ۳ والمراد انه يلزمه الوفاء باصل القرية التي التزامها لابل كل وصف التزامه لانه لو عين درهماً او فقيراً او مكاناً للتصدق او للصلاة فالتعين ليس بلازم (۱). وهو الموفق

پہ جماعتی زکوٰۃ فقہ کنبی چہ کلہ د تملیک

لحاظ نہ وی نو زکوٰۃ نہ ادا کیڑی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ جماعتی فقہ کنبی د زکوٰۃ رقم ورکولو سرہ زکوٰۃ ادا کیڑی یا نہ؟ ہر کلہ چہ دہغی خرچ ہم پہ جماعتی سطح باندی وی؟ بینواتوجروا

المستفتی: امیر بادشاہ ناظم جماعت اسلامی ملاکنڈ ایجنسی.

الجواب: د صحت د زکوٰۃ د پارہ د فقیر تملیک شرط دی، نو کہ ددی مال خرچ کولو پہ وخت کنبی د تملیک لحاظ کیدلے شی نو د مالکانو ذمہ بہ فارغہ شی گنی نہ (ما خود از روح السمغان (۳)

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۷۳ مطلب فی احکام النذر کتاب الایمان)

(۲) قال الحصکفی: ویشترط ان يكون الصرف تملیکاً لا اباحاً.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۸)

(۳) قال العلامة محمود آلوسی: (انما الصدقات للفقراء والمساکین) الخ. یعنی ان الذی ینبغي ان یقسم مال الله علیه من تصف باحدى هذه الصفات دون غیره الخ.

ح المعانی ۶: ۱۷۴ سورة التوبة آیت: ۶۰)

وبدائع الصنائع (۱) وهو الموفق

د زکوٰۃ فقہ پہ مضاربیت کنبی ورکول

او د ہغی منافع خوړل حرام دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د زکوٰۃ رقم چاتہ پہ مضاربیت ورکول او د ہغی نفع پخپلہ خوړل ددی خہ حکم دی؟ بینواتوجروا المستفتی: مولانا عجب نور وانا کیمپ وزیرستان..... ۱۳ شوال ۱۴۰۱ھ

الجواب: نا جائز او حرام دی. هذه المسئلة من الواضحات (۱) وهو الموفق

پہ ډاک باندی د زکوٰۃ لیږلو خرچ پہ لیکنکی دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سړی د زکوٰۃ رقم خیل نزدی خپلوان تہ ورکول غواړی چہ ډیر غریب دی او په هندوستان کنبی او سیربی د پاکستان نه په سلو روپو دیرش روپی د ډاک خرچہ را ځی یغنی هغه تہ به په هندوستان کنبی او یا ۷۰ روپی ملاویږی دی صورت کنبی به د ډاک خرچ د زکوٰۃ نه منها کیږی او که ځانتہ به ورکولې کیږی؟ بینواتوجروا

المستفتی: عبدالحمید عباسی واه کینت..... ۱۹۸۶ء ۱۰۱۲

الجواب: د زکوٰۃ د وصولی نه مخکینې د امرسل الیه مالک نه دی لهاددی سلورویو لیږلو خرچ به په تاباندی وی که په پاکستان کنبی هغه تہ سل روپی

(۱) قال العلامة الكاسانی: جعل الله تعالى الصدقات للاصناف المذكورين بحرف اللام

وانه للاختصاص فيقتضي اختصاصهم باستحقاقها فلو جاز صرفها الى غيرهم لبطل

الاختصاص وهذا لا يجوز. (بدائع الصنائع ۲: ۱۵۰ فصل واما الذي يرجع الى المؤدى)

(۲) قال العلامة الحصکفی: ویشترط ان يكون الصرف تملیکاً لا اباحاً.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۸ باب المصروف)

ملاوٹی نودھغی نہ پس او یا جو پیدلو کنبی نقصان نہ وہ (۱) وهوالموفق

د زکوٰۃ چیرمین د پاره د زکوٰۃ نه تنخواه مقرر کول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبې څه فرمائی چه حکومت زکوٰۃ کومه کتوتی کوی او په خلقو ئې تقسیموی څه هم په خپله حلقه کنبې د زکوٰۃ چیرمین یم نو ماته د هغې نه سل روپی د میاشتنې تنخوا ملاویری نو آیا د زکوٰۃ نه ما دپاره دا رقم اخستل جائز او صحیح دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا سید احمد لال قلعه ضلع دیر ۲۹۱۱۱۹۹۰

الجواب: بظاھرہ دا د زکوٰۃ مال دې سود نه دې او چیرمین په عاملینو کنبې دې هغه دپاره دا تنخواه اخستل جائز دی. (۲) وهوالموفق

(۱) ملاحظه چه کله د دوه ملکونو کرنسی جدا جدا وی او د بین الاقوامی مالیاتی نظام په لحاظ سره ددې په مینځ کنبې د کمې بیشی فرق وی مثلاً ددې سلو پاکستانی روپو قیمت او یا هندستانی وی یا ۱۳۰ روپی هندستانی وی نو د قیمت په دې کمی بیشی په لحاظ د مزکې په زکوٰۃ اثر نه غورزیږی لکه چه ددراهمو او د دنانیرو قیمت د پاکستانی روپی په لحاظ سره زیات دې مثلاً یو مزکی لس درهمه په زکوٰۃ کنبې ورکړل او پاکستانی ته د پنځلسو روپو فی درهم په لحاظ سره یو نیم سل روپی ملاؤ شوې نو دیکنبې هیڅ څه مسئله نشته، والله اعلم بالصواب. (از مرتب)

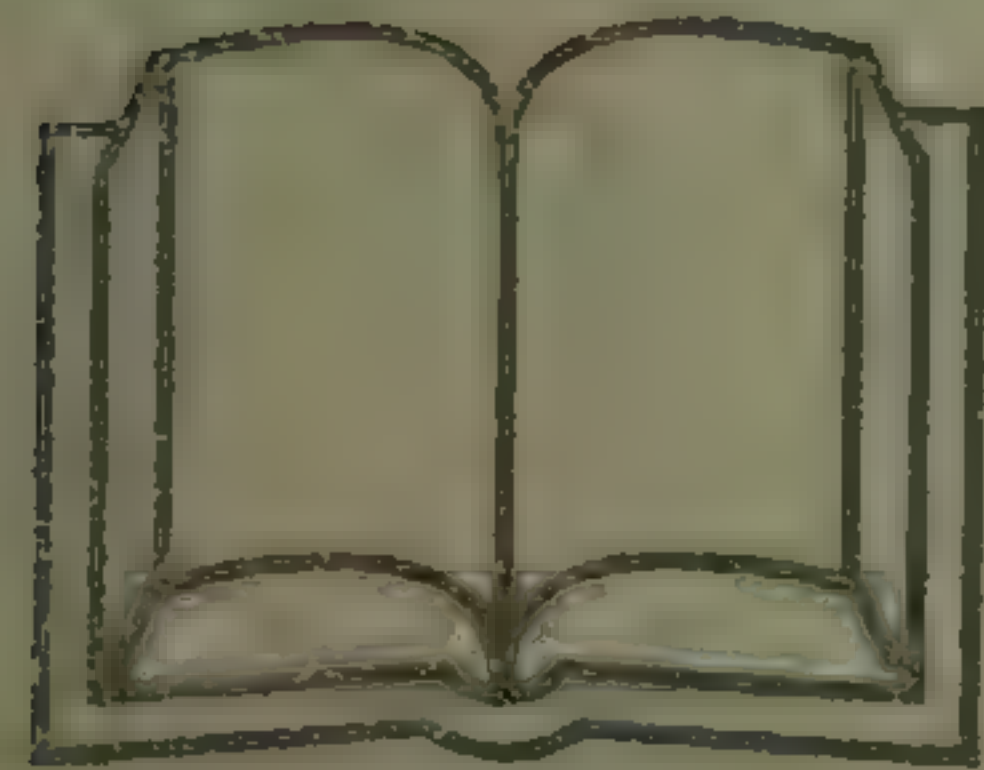
(۲) وفي الهندية: وهو من نصبه الامام لاستيفاء الصدقات والعشور ويعطيه ما يكفيه واعوانه بالوسط مدة ذهابهم وايابهم مادام المال باقيا الا اذا استغرقت كفايته الزكاة فلايزاد على النصف. (فتاوی عالمگیری ۱: ۱۸۸ الباب السابع في المصارف)

...

فتاویٰ فریدیہ پاکستان المعرورہ

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

باب زکوٰۃ الاموال

.....

باب الزکوة فی الاموال

د دوه سوو درهمو او چاندی نصاب

سوال: علماء دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې دسونې او چاندی نصاب څه دې؟ او نن سبا دوه پنځوس نیمې تولې چاندی څنګه د دوه سوه درهمو برابر ده؟
المستفتی: مولانا عبدالغفور ګام میله ضلع دیر... ۲۸/۳ صفر ۱۴۰۳ هـ

الجواب: دسونې نصاب او ونیمې تولې دې او د چاندی دوه پنځوس نیمې تولې دې او دوه سوه درهمه په دې طریقې سره د دوه پنځوس نیمو تولو چاندې برابرې چې وزن یې د سبعة په اعتبار سره لس درهمه داووه مثقالو سره برابر شی (۲) نو دوه سوه درهمه به د یو سل خلویښتو مثقالو برابر شی او یو مثقال د خلور نیمو ماشو وی نو $140 \times 4\frac{1}{2} = 630$ ماشه شول اوس تری نه تولې جوړې کړه نو په ۱۲۲۵ تقیسم کړه هم دغه $52\frac{1}{2}$ تولې به جوړې شي وهوالموفق

د نصاب نه کم خالص سونا اوه پنځوس

روبو په صورت کښې درکوة حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې دیوی ښځې سره شپږ

﴿۱﴾ قال العلامة برهان الدين: ليس فيما دون مائتي درهم صدقة..... فاذا كانت مائتين وحال عليه الحال ففيها خمسة دراهم..... ليس فيما دون عشرين مثقال من الذهب صدقة فاذا كانت عشرين مثقالا ففيها نصف مثقال. (هداية على صدر فتح القدير ۲: ۵۸، ۱۶۲ باب زكاة المال)

﴿۲﴾ قال العلامة برهان الدين: والمعتبر في الدراهم وزن سبعة وهو ان تكون العشرة منها

وزن سبعة مثاقيل. (هداية على صدر فتح القدير ۲: ۱۶۰ باب زكاة المال)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

.... قال الله تعالى

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

..... (التوبة)

....

...

تولی سونادہ او چاندی ورسره بالکل نشته او دضرورت دپاره یعنی دوائی، صابن، رانجه وغیره دپاره ورسره پنخوس روپی دی نودی صورت کنبی چه سونا دشرعی نصاب نه کمه ددی رقم سره یو خای کولو سره به زکوة او قربانی واجب وی یا د سونی نصاب ته رسول لازمی دی؟

المستفتی: مولوی افسر گل میر علی شمالی وزیرستان ۶/۲/۱۹۷۵
الجواب: پاکستانی روپی نه فضه ده او نه غالب الفضه ده بلکه دسامان او عروض التجارة نه دی لهذا په صورت مسئله کنبی به دضم په وجه دامام ابو حنیفه رحمه الله په نزد زکوة او قربانی واجب وی.

نظيره ما فی ردالمحتار ۲: ۲۵۰ و فی النهر قال الزاهدی وله ان يقوم احد النقدین و يضمه الى قيمة العروض عند الامام و قال لا يقوم النقدین بل العروض و يضمها، و فائدته تظهر فی من له حنطة للتجارة قيمتها مائة درهم وله خمسة دنانیر قيمتها مائة تجب الزکوة عنده خلافا لهما (۱). وهو الموفق

د نصاب نه کنبی سونی سره یو وی هغی کنبی

د زکوة مسئله اود بهشتی زیور د عبارت توضیح

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی چه یو سړی سره څو تولي سونا ده چه دمقدار نصاب نه کمه ده او ورسره دوه سوه روپی نقد هم دې آیا داسړی به د دواړو زکوة ادا کوی حال داچه سونا نصاب ته نه ده رسیدلې؟ او که نه صرف د نقد مال زکوة به ادا کوی دغه شان د بهشتی زیور (صفحه ۲۳۷ باب الزکوة) مسئله (۹) په عبارت کنبی څه التباس معلومیږی دهغی وضاحت او کړی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی شمس الحق سانگهړ سنده

الجواب: چه دکوم کس سره دوه سوه (شرعی) روپی وی او یوه یا دوه تولي

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۳۷۰ باب زکاة المال)

سونا هم وی نودی صورت کنبی دسونې په قیمت هم زکوة واجب دې (وهی مسئله الضم المذكورة فی سائر کتب الفقهیه (۱) او دکوم عبارت متعلق چه په بهشتی زیور کنبی شبه راغلي نو دهغی ازاله داده چه کله ددوه تولي سونی سره څه روپی هم وی اود سونی ترخ مثلاً ۲۵ روپی فی توله وی او په یوه روپی باندی ۱½ توله چاندی ملاویږی نو زکوة واجب دې (لکونه نصاباً بعد الضم فافهم) (۲) وهو الموفق

په غنمو اود سونی چاندی په زیوراتو کنبی د زکوة مسئله

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی څه فرمائی (۱) دزید سره ۲۵ من غنم ټول کال پراته وو دیکنبی زکوة شته یانه؟ (۲) دسونې او چاندی په زیوراتو کنبی زکوة واجب دې یانه؟ بعضی خلق پکنبی داستعمال شرط لگوي آیا داصحیح دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ نورالحق دارالعلوم اشاعة التوحید والسنة

توردهیر ۲۴/۸/۱۹۷۵

الجواب: (۱) غنم چه کله د تجارت دپاره نه وی نو دا مال نامی نه دې لهذا دې کنبی زکوة نشته (۳) (۲) دسونې چاندی زیورات که داستعمال دپاره وی

(۱) قال العلامة ابن عابدين: وفي النهر قال الزاهدی وله ان يقوم احد النقدین و يضمه الى قيمة العروض عند الامام، و قال لا يقوم النقدین بل العروض و يضمها و فائدته تظهر فیمن له حنطة للتجارة قيمتها مائة درهم وله خمسة دنانیر قيمتها مائة تجب الزکوة عنده خلافا لهما: (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۳۷۰ باب زکاة المال)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: فلو ضم حتى يؤدي كله من الذهب او الفضة فلا بأس به عندنا ولكن يجب ان يكون التقويم بما هو اتفع للفقراء و ارجا.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۳۷۰ باب زکاة المال)

(۳) وفي الهندية: ويشترط ان يتمكن من الاستملاء بكون المال فی يده او يد نائبه فان لم يتمكن من الاستملاء فلا زکاة عليه. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۴ الباب الاول کتاب الزکوة)

کہ بل خہ مقصد دپارہ وی خو زکوۃ پکنبی فرض دی چہ کل دمقدار نصاب نہ کم نہ وی (۱) وهو الموفق

د تعمیر کار دپارہ کینودلی شوی رقم باندی بہ زکوۃ واجب وی

سوال: علمائی دین دمستلی بارہ کنبی خہ فرمائی چہ متاثرین تربیلا دیم تہ دحکومت دطرفنہ کوم رقم ملاؤ شوی دی کہ ہغہ کال دودہ کالہ پہ بینک کنبی پروت وی پہ دی خیال چہ پہ دی باندی بہ تعمیری کار کولی شی او کور خو پہ ضروریاتو کنبی دی او تراوسہ بل کور تعمیری کری شوی ہم نہ دی نو آیا پہ دی رقم بہ زکوۃ واجب وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ محمد حنیف خانپور ہزارہ... ۱۹۷۵ء/۸/۲۷

الجواب: پہ دی زکوۃ فرض دی (خلافا لابن الملك (۲) فلیراجع الی البدائع (۳) (وهو الموفق)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: ان الزكاة تجب في النقد كيفما امسكه للنماء او للنفقة وكذا في البدائع في بحث النماء التقديرى.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۷ مطلب في زكاة لمن المبيع كتاب الزكاة)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: نعم تظهر الفائدة في ذكر القيد على ما قرره ابن ملك من ان المراد بالاول النصاب من احد النقيدين المستحق الصرف اليها فيكون التقييد بالنماء احترازا عن اعيانها والتقييد بالحوادث الاصلية احترازا عن اثمانها فاذا كان معه دراهم امسكها بنية صرفها الى حاجته الاصلية لا تجب الزكاة فيها اذا حال الحول وهى عنده لكن اعترضه في البحر بقوله ويخالفه ما في المعراج في فصل زكاة العروض ان الزكاة تجب في النقد كيفما امسكه للنماء او للنفقة وكذا في البدائع في بحث النماء التقديرى الخ.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۷ كتاب الزكاة)

﴿۳﴾ قال العلامة الكاساني: وتجب الزكاة في كل مال سواء كان نامياً فاضلاً عن الحاجة الاصلية لا ككتاب البذلة والمهنة والعلوفة والحمولة والعمولة من..... (بقية حاشية په راروانه صفحه)

چہ د نصاب نہ کم سونا او چاندی وی او د مجموعی قیمت نصاب تہ رطوبی نو زکوۃ بہ واجب وی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مثلاً ماسرہ د 7½ تولو سونی نشته بلکه کمہ دہ او دچاندی ہم درې یا خلور تولی دی نقدی ہم شته بغیر دجی پی فنڈنہ چہ ہغہ دحکومت قبضہ کنبی دی او ماشاء اللہ پتہ می هم شته دیکنبی صورت کنبی دسونی او چاندی دزکوۃ خہ طریقہ دہ؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد اکبر کلرک محکمہ نقول مردان... ۱۹۷۴ء/۶/۱۹

الجواب: چہ کله سونا د 7½ او چاندی د 52½ تولو نہ کمہ وی نو دواړہ بہ د قیمت پہ اعتبار سرہ یو خائی کرپشی مثلاً تاسرہ خلور تولی چاندی دہ او دودہ تولی سونا دہ چہ پہ ہغی سرہ پنخوس تولی چاندی اخستلی کیږی نو تہ د ۵۴ تولو چاندی مالک جوړ شوی او پہ تابه زکوۃ واجب شی (۱) وهو الموفق

د سونی چاندی قیمت کول اود ہغی خلویت

حصہ زکوۃ کنبی ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو سړی سرہ خہ سونا یا چاندی دہ او نقدنو تونہ ہم دی نو څنگہ چہ سونا پہ چاندی کنبی یا چاندی پہ سونا کنبی بدلولی شی نو دغہ شان دزکوۃ دپارہ سونا او چاندی پنه نو تونو کنبی بدلولی شی یانہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عبید اللہ تحصیل و ضلع کرک ۱۴ صفر المظفر ۱۴۰۳ھ

(بقیہ حاشیہ) المواشی و عبيد الخدمة والمسكن والمراكب و كسوة الاهل و طعامهم.

(بدائع الصنائع ۲: ۹۱ كتاب الزكاة مراتب الديون)

﴿۱﴾ قال العلامة برهان الدين المرغيناني: ويضم الذهب الى الفضة للمجانسة من حيث الثمنية ومن هذا الوجه صار سبباً لم يضم بالقيمة عند ابي حنيفة رحمه الله.

(هداية على صدر فتح القدير ۲: ۱۶۹ فصل في العروض كتاب الزكاة)

الجواب: پہ زکوٰۃ کنبی قیمت ورکول جائز دی (۱) لہذا دسونی یا چاندی پہ نوٹونو سرہ قیمت لگول اودھنی خلویںستمہ حصہ ورکول بغیر دسک او شبہی نہ جائز دی (۲) وھوالموفق

۱۔ زکوٰۃ دخیلو پیسورہ گروہ شی نو نور

رقم ورکولو سرہ ذمہ فارغہ کیڑی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو مزکی بل سرپی وکیل جوہ کرو دزکوٰۃ رقم ٹی ورته ورکرو ھغہ دخیلو پیسو سرہ یو خائی خرچ کرپی او س دا وکیل دخیلو پیسونہ ددی زکوٰۃ درقم پہ مقدار مصارفوتہ ورکولپی شی؟ کہ نشی نو مالک ھم دغہ رقم واپس کولپی شی یا نہ؟ او دا زکوٰۃ کیدلپی شی یا پہ دویم خل بہ ادا کول وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حضرت مولانا اسید اللہ صاحب ہزاروی

سابق مدرس جامعہ ہذا... ۳۰ | ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: پہ عرف کنبی داسی وکیل تہ داخلاط اود خیل طرفنہ ادا کولو اجازت وی لہذا ددی مزکی ذمہ فارغہ دہ (۳) (ماخوذ از قواعد فقہ) (ھوالموفق)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وجاز دفع القيمة فی زکاة وعشر وخراج وفطرة ونذر وكفارة غیر الاعتاق. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۳۰ باب زکاة الغنم)

﴿۲﴾ قال عبدالرحمن الجزیری: الحنفیة: قالوا باعتبار فی المغشوش الغالب من الذهب او الفضة او غیرهما فالذهب المخلوط بالفضة ان غلب فيه الذهب زکی زکاة ذهب واعتبر کله ذهباً وان غلب فيه الفضة فحکمه کله حکم الفضة فی الزکاة فان بلغ نصاباً زکی والا فلا اما ان کان الغالب النحاس فان راج فی الاستعمال رواج النقد وبلغت قيمته نصاباً زکی کالنقود وكذلك یزکی زکاة النقد ان کان الخالص فيه تبلغ نصاباً، فان لم یرج ولم یبلغ خالصه نصاباً، فان نوى به التجارة کان کعروض التجارة فیقوم وتزکی القيمة والا فلا تجب فيه الزکاة. (کتاب الفقہ علی المذاهب الاربعة ۱: ۵۳۳ زکاة الذهب والفضة المخلوطین)

﴿۳﴾ قال العلامة الحصکفی: ولو تصدق (الوکیل) بدراهم نفسه اجزاً ان کان علی نية رجوع وكانت دراهم الموکل قائمة وفی ردالمحتار (بقیه حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

۱۔ اصل زر او سود د مجموعی نہ زکوٰۃ ادا کول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ نن صبا حکومت د باندو پہ سطح د زکوٰۃ کمیٹی جوہی کرپی دی او حکومت دا زکوٰۃ د سیونگ اکاونٹس نہ وصول کوی چہ پہ ھغی کنبی دسود رقم ھم راخی یعنی دھنی نہ ھم کتوتی کیڑی آیا دا زکوٰۃ ادا کیدیشی یا نہ؟ او کمیٹی چہ کوم زکوٰۃ تقیسموی دا کار ثواب دی کہ نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرؤف ویسہ مسجد قبا اٹک... ۱۲۲ شعبان ۱۴۰۳ھ

الجواب: دسود او اصل زر د مجموعی نہ زکوٰۃ ورکولو پہ وجہ سرہ داصل زر پہ زکوٰۃ باندی ہیخ اثر نہ غورزیڑی (۱) البتہ پہ کمیٹی باندی ضروری دہ چہ دعلماء پہ مشرئی کنبی زکوٰۃ خرچ کوی (وھوالموفق)

(بقیہ حاشیہ) (قوله ولو تصدق) ای الوکیل بدفع الزکاة اذا امسک دراهم الموکل ودفع من ماله لیرجع ببدلها فی دراهم الموکل صح بخلاف ما اذا انفقها اولاً علی نفسه مثلاً ثم دفع من ماله فهو متبرع. (الدرا المختار مع ردالمحتار ۲: ۱۲ مطلب فی زکاة ثمن المبیع وفاء کتاب الزکاة)

وقال العلامة خالد الأناسی: المعروف عرفاً كالمشروط شرطاً ای المعروف المعتاد بین الناس وان لم یذكر صریحاً..... المعروف بین التجار كالمشروط بینهم وفی ص ۱۲۷ اذا بطل الاصل یصار الی البدل یعنی ان الذی یجب اداء ھو الاصل فاذا تعذر ایفاء ھ بالفوات او الضویت یصار الی البدل. (شرح المجلد ۱: ۱۰۰، ۱۲۷ مادہ: ۵۳، ۴۳، ۴۳)

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: ان المراد ليس هو نفس الحرام لانه ملكه بالخلط وانما الحرام التصرف فيه قبل اداء بدله ففي البزازیة قبیل کتاب الزکاة ما يأخذه من المال ظلماً ويخلطه بماله وبمال مظلوم آخر یصیر ملكاً له وينقطع حق الاول فلا یكون اخذه عندنا حراماً محضاً نعم لا یباح الانتفاع به قبل اداء البدل فی الصحیح من المذهب.

(ردالمحتار هامش الدرا المختار ۲: ۲۹ قبیل مطلب استحلال المعصية کفر)

وقال العلامة ابن نجيم: ولذا قالوا لو ان سلطاناً..... (بقیه حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

نصاب نہ کمو زیوراتو او مهر و موجدل کنبی د زکوة مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ (۱) دسونے چاندی پہ زیوراتو باندی چہ دہنچی پہ استعمال کنبی وی اودھغی وزن د $7\frac{1}{2}$ تولونہ کم وی لیکن قیمت ئی د دوه سوہ روپونہ زیات وی آیا دیکنبی ہم زکوة واجب دے؟ یا د زیوراتو وزن د $7\frac{1}{2}$ تولونہ زیات وی خوقیمت ئی د دوه سوہ روپونہ کم وی آیا پہ دے کنبی بیاهم زکوة واجب دے؟ (۲) زید یوی ہنچی سرہ پہ زر روپی حق مهر باندی نکاح اوکرہ وادہ او شو لیکن حق مهر دنن صبا د دستور مطابق ادا نہ کرو اود زید پخہ ارادہ دہ چہ حق مهر ورکرم لیکن اوس تراوسہ پورے ئی نہ شی ورکولے، آیا دے ہنچی باندی ددی زکوة واجب دے؟ بینوا توجروا المستفتی: نامعلوم....

الجواب: (۱) پہ سونا چاندی کنبی د زکوة دارومدار پہ نصاب دے قیمت باندی نہ دے لہذا پہ اووہ تولو سونے کنبی زکوة نشته اگر کہ قیمت ئی دوه زرہ روپی وی او پہ $7\frac{1}{2}$ تولو سونا کنبی زکوة واجب دے اگر کہ قیمت ئی ہیخ نہ وی (۱) حق مهر چہ ترخو ہنچی قبض کرے نہ وی پہ ہغی باندی زکوة فرض نہ دے (۲) رد المحتار) وهو الموق

(بقیہ حاشیہ) غصب مالا و خلطہ صار ملکاً له حتی وجبت علیه الزکاة وورث عنه علی قول ابی حنیفہ لان خلط دراهمہ بدرامہ غیرہ عنده استهلاك اما علی قولہما فلا.
(البحر الرائق ۲: ۲۰۵ کتاب الزکاة)

۱) وفي الهندية: ومنها كون المال نصاب فلا تجب في اقل منه هكذا في العيني شرح الكثر. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۲ الباب الاول في تفسيرها وصفتها وشرائطها كتاب الزکاة)
۲) قال العلامة ابن عابدين: واما المرأة فلان مهرها على الزوج دين ضعيف وقد استحق الزوج لصفه قبل القبض فلا زکاة عليها ما لم يمض حول جديد بعد القبض.
(ردالمختار ۲: ۳۱۱ قیل باب العاشر)

پہ بینکونو کنبی جمع شوی رقوم داموال ظاہرہ پہ حکم کنبی دی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ بینکونو کنبی کوم رقوم جمع کولے شی حکومت دھغی نہ زکوة وصول کوی آیا دا اموال ظاہرہ دی یا باطنہ؟ لکہ چہ پہ شامی $\frac{4}{2}$ کنبی دی.

فان مال الزکاة نوعان ظاهر وهو المواشی ویمر بہ التاجر علی العاشر وباطن وهو الذهب والفضة والاموال السلی فی مواضعها وایضا فی الصفحة ۴۲ والاموال الباطنة بعد اخراجها من البلد لانها بالاخراج الحقت بالاموال الظاهرة فكان الاخذ فیها للامام الخ، آیا پہ بینکونو کنبی جمع کولو سرہ دا حکومت پہ حمایت کنبی داخلیدلی شی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا محبوب اللہ حقانی فاضل جامعہ حقانیہ ۱۹ جمادی الاولیٰ ۱۴۰۳ھ
الجواب: بینکونو کنبی جمع شوی مال پہ اموال ظاہرہ کنبی شمارلی کیڑی (۱) کما فی الشامیہ ۲: ۳۲.....

(۱) بینکونو کنبی چہ کومی روپی او نقد مالیت کیبنودلی کیڑی اگر چہ دا اموال باطنہ دے لیکن بینک سسٹم یو قسم د حکومت نظام دے چہ دھغی حفاظت ہم حکومتی انتظامیہ کوی پہ دے وجہ دے (بیوت الربا) کنبی رقوم کیبنودل اموال ظاہرہ جو پیری.

قال الشامی: ان مال الزکاة نوعان ظاهر وهو المواشی وما یمر بہ التاجر علی العاشر وباطن وهو الذهب والفضة واموال التجارة فی مواضعها بحر و مراده هنا بالباطنة ما عدا المواشی بقریة قوله المارین باموالهم والا فكل ما مر به علی العاشر فهو من نوع الظاهر وسماها باطنة باعتبار ما كان قبل المرور. (ردالمختار ۲: ۳۲ قیل مطلب ما ورد فی ذم العشار).
او کله چہ حکومت والا تہ دامعلومہ شی چہ عوام د اموال باطنہ زکوة نہ ادا کوی نو حکومت ددی مطالبہ کولے شی.

قال الخوارزمی: وفي التفاریق ایضا ان وقف علی اهل بلدة لا يؤدون زکاة الاموال الباطنة طالهم بها وكذا من عرف بذلك وطولب بالاداء. (کضایة فی ذیل فتح القدیر ۲: ۱۷۲ باب فیمن یمر علی العاشر) وقال الملا علی قاری: وهذا لا یسقط طلب الامام اصلا ولهذا لو علم ان اهل بلدة لا يؤدون زکاتهم طالهم بها (مرقات ۳: ۱۳۶)
دغه شان حکومت وخت تہ دا اختیار شرعاً حاصل دے (باقی حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

والاموال الظاهرة هي التي ياخذ زكاتها الامام وهي السوائم ومافيه العشر والخراج وما يمر به على العاشر ﴿١﴾. وهو الموفق

د حج د پاره كينودې شوى رقم كنبې زكوة واجب دې

موال: علمائى دين دې مسئلې باره كنبې څه فرمائى چه يو سړى د حج د پاره په بينك كنبې پيسې كينودلې نو كال تيريدلو نه پس په دې باندي د زكوة څه حكم دې؟ بينوا توجروا

المستفتى: شهباز خان حقانى بده بيرپشاور ١٩٨٦/٦/٢٦

ابقيه حاشيه... چه دخلقو د مالونو نه زكوة وصول كړى او مستحقينوته ئى ورسوى. په مؤطا امام مالك كنبې دى:

كان ابو بكر اذا اعطى الناس عطياتهم يسأل الرجل هل عندك من مال قد وجبت فيه الزكاة فان قال نعم اخذ من عطاءه زكاة ذلك المال وان قال لا سلم اليه عطاءه قال محمد وبهذا نأخذ وهو قول ابي حنيفة. (موطا امام محمد ٤٠ باب الرجل يكون له الدين هل عليه فيه زكاة) اوبه بل روايت كنبې دى:

عن عائشة بنت قدامة عن ابيها انه قال كنت اذا جئت عثمان بن عفان اقبض عطائى سألنى هل عندك من مال وجبت فيه الزكاة؟ قال: فان قلت نعم اخذ من عطائى زكاة ذلك المال وان قلت لا دفع الى عطائى.

(موطا امام مالك ٢٤٢ الزكاة فى العين من الذهب والورق)

په دې وجه زموږ د شيخ دامت بركاتهم په منهاج السنن شرح للترمذى كنبې فرمائى:

حق الأخذ للامام فى الاموال الظاهرة وهى السوائم ومافيه العشر والخراج وما يمر به على ماهر كما فى رد المحتار وغيره ولعل ما يوضع فى البنك يدخل فى ما يمر على العاشر فى المحتار عن مختصر الكرخى اذا اخلاها الامام كرها فوضعها موضعها اجزاء لان له ولاية الصدقات فقام اخذه مقام دفع المالك. (منهاج السنن شرح جامع السنن ٣: ١٣١ باب عمية اخذ خيار المال فى الصدقة)..... (از مرتب)

(رد المحتار هامش الدر المختار ٢: ٢٦٦ مطلب فيما لو صادر السلطان رجلا فنوى بانشاء الزكاة كتاب الزكاة)

الجواب: دا رقم تراوسه پورې د دې سړې د ملكيت نه بهر نه دې لهذا دې سړې باندي د دې رقم باقاعده زكوة فرض دې ﴿١﴾ وهو الموفق

موجوده كاڅدى نوټونه او د چاندى نصاب

سوال: علمائى دين دې مسئلې باره كنبې څه فرمائى چه ديو سړى سره د موجوده حكومت مهر شوي روپو نوټونه موجود وي آيا دې باندي به زكوة واجب وي؟ كه په موجوده نوټونو يا روپو سره سره زكوة وركړې شى نو دهغې مطلب داشو چه د څلور ټولو چاندي نه ئى زكوة وركړو نو د زكوة نصاب به څه وي دانوت كه چاندي؟ بينوا توجروا

المستفتى: نامعلوم..... ١٩٧٤/٦/٩

الجواب: واضحه دى وي چه موجوده روپئ نه خالص الفضة ده اونه غالب الفضة دى لهذا ديت به د سامان حكم وركولې شى لهذا په ٥٢ ١/٢ ټولو چاندي باندي چه څومره مهر شوي نوټونه جوړيږي هغه به د نصاب شرعى مقدار وي اونوټونه خو قائم مقام د درهمو دى لهذا د دې به هم دغه حكم وي اونوت عند التحقيق وثيقه نه ده بلكه ثمن عرفى دې او كه وثيقه هم تسليم كړيشى نو د سركارى نرخ او حساب موافق به قائم مقام جوړولې شى ﴿٢﴾ وهو الموفق

﴿١﴾ قال العلامة ابن عابدين: فى المعراج فى فصل زكاة العروض ان الزكاة تجب فى النقد كيفما امسكه للنماء او للنفقة وكذا فى البدائع فى بحث النماء التقديرى.

(رد المحتار هامش الدر المختار ٢: ٤ مطلب فى زكاة ثمن المبيع وفاء كتاب الزكاة)

﴿٢﴾ قال العبد الرحمن الجزيرى: جمهور الفقهاء يرون وجوب الزكاة فى الاوراق المالية لانها حلت محل الذهب والفضة فى التعامل..... الحنفية قالوا الاوراق المالية، البنكوت، من قبيل الدين القوى الا انها يمكن صرفها فضة فوراً فتجب فيها الزكاة فوراً.

(الفقه على المذاهب الاربعة ١: ٥٢٤ زكاة الاوراق المالية البنكوت)

۱ پاکستانی کرنسی پہ لحاظ سرہ نصاب د زکوٰۃ

سوال: علمائی دین دے بارہ کبھی خہ فرمائی چہ پہ پاکستانی کرنسی (نقد نوٹونو) کبھی نصاب د زکوٰۃ خنگہ جو پیری؟ آیا پہ دوه سوہ روپو کبھی بہ زکوٰۃ ادا کولی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی عیان الحق دانشکول چارسدہ ۱۴۰۱ / ۷ / ۴ ھ

الجواب: پاکستانی روپی نہ خالص الفضہ ده اونہ غالب الفضہ بلکہ عادم الفضہ دی لهذا پہ دے کبھی بہ دمال تجارت پشان قیمت معتبر وی

کمالی البدائع ۱۷:۲ وان کان الغالب هو الفس والفضة فیها مغلوبه فان كانت الثمانا راتجة او کان بمسکها للتجارة یعتبر قیمتها فان بلغت قیمتها مائتی درهم تجب فیها

الزکوٰۃ والا فلا ﴿۱﴾

کہ دچاندی نرخ مثلاً او یا روپی فی تولہ وی نو پاکستانی روپی سرہ بہ نصاب وی $3675 = 105/2 \times 70$ اوددی خلویںستہ حصہ بہ ورکول فرض وی ﴿۲﴾ وهو الموفق

﴿۱﴾ (بدائع الصنائع ۲: ۱۰۳ فصل واما صفة النصاب فی الفضة کتاب الزکاۃ)

﴿۲﴾ قال الدكتور وهبة الزحيلي: ويقدر نصاب (الاوراق النقدية) كما اينت بسعر صرف نصاب الذهب المقرر شرعاً وهو عشرون ديناراً او مثقالاً، ونختار ان يكون وزنها ذهباً ۸۵ غراماً، ومن الفضة ۵۹۵ غراماً عملاً بالدرهم العربي وهو (۲،۹۷۵ غم) والا صح تقدير النصاب الورقي بالذهب لانه المعادل لنصاب الانعام ولا ارتفاع مستوى المعيشة وغلاء الحاجيات، وان كان يرى كثير من علماء العصر تقدير النصاب بالفضة لانه انفع للفقراء وللاحتياط في الدين ولان نصاب الفضة مجمع عليه وثابت بالسنة الصحيحة وكان يساوي في الماضي ستة وعشرين ريالاً مصرياً وتسعة قروش ولثی قرش، ونحو خمسين ريالاً في السعودية ودولة الامارات ونحو ۲۰ او ۵۵ روبية في باكستان والهند.

(فتاویٰ اسلامی وادلتہ ۳: ۱۸۳۳ زکاۃ الاوراق النقدية)

وقال الشيخ والمفتي الاعظم محمد فرید: (بقیہ حاشیہ پہ راروالہ صفحہ)

۱ بہ صرف چاندی یا چاندی اوسونا کبھی د زکوٰۃ طریقہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کبھی فرمائی چہ دیو سری سرہ چاندی ده اود نصاب نہ زیاتہ ده لیکن دهغه سرہ روپی نشته نو پہ دے چاندی کبھی بہ زکوٰۃ دقیمت پہ اعتبار سرہ پہ روپو کبھی ورکولی شی یا ہم دا چاندی بہ ورکولی شی او کہ چاندی ورکول وی نو دچاندی دنصاب نہ بہ خومرہ چاندی ورکولی کیڑی او کہ ورسرہ لڑہ شان سوناہم وی نو بیا بہ خنگہ زکوٰۃ ورکولی کیڑی پہ روپی کبھی یا چاندی کبھی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحمن بنون... ۱۹۷۵ / ۳ / ۳۰

الجواب: پہ $52\frac{1}{2}$ تولو کبھی بہ $\frac{1}{3}$ تولہ چاندی یا دهغی قیمت ورکولی شی او چاسرہ چہ سونا او چاندی دواړہ وی نو دقیمت پہ حساب سرہ بہ د زکوٰۃ خلویںستہ حصہ ورکولی کیڑی (ماخوذ از رد المحتار) ﴿۱﴾ وهو الموفق

۱ بہ سونا چاندی کبھی بہ د حوالہ حول دوقت قیمت معتبر وی

سوال: علمائی دین دے مسئلہ تی بارہ کبھی خہ فرمائی سونا چہ پہ سل روپی (بقیہ حاشیہ) قولہ فاذا بلغت مائتين ففيها خمسة دراهم) ارید من الدراهم ما تكون كل عشرة منها وزن سبعة مثاقيل، والمائتان منها بالوزن المعروف في ديارنا اثنان وخمسون تولجة ونست ما هجات، فالدراهم الخالصة الفضة وكذا الغالب الفضة من غير وزن سبعة مثاقيل اذا بلغ وزنها اثنين وخمسين تولجة وست ما هجات تكون نصاباً.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳: ۱۲۶ باب زکوٰۃ الذهب والورق)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: فلو ضم حتى يؤدي كله من الذهب او الفضة فلا بأس به عندنا ولكن يجب ان يكون التقويم بما هو ائفع للفقراء وواجب الا يؤدي من كل منهما ربع عشرة.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۳۷۷ باب زکاۃ المال)

فی تولہ اخستلی شوی وی او اوس آتہ سوه روپی فی تولہ ده نو زکوة به کوم حساب سره ادا کولی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: بشیر احمد شیخ... ۱۹۷۵/۱/۲۸

الجواب: : حولان حول په وخت چه کوم نرخ وی هغه به معتبر وی (۱) وهو الموفق

بنی نه مهر نه علاوه ورکړی شوو زیوراتو کښې د زکوة حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د واده په سلسلې کښې د غریب نه غریب سرې هم د حق مهر نه علاوه ددوه درې زرو روپو زیورات جوړوی او څه زیورات خو باقاعده په حق مهر کښې ورکوی اوس چه کله خاوند بدستور قرضدارې دې او زیورات دښځې سره په صندوق کښې محفوظ دی نو آیا دمهر نه علاوه په دغه نور زیوراتو کښې زکوة په ښځه باندې واجب دې که په خاوند؟ بینوا توجروا

المستفتی: یار محمد عباس خیل ډاک اسما عیل خیل

نوشهره..... ۱۸ ذی قعده ۱۳۸۹ هـ

الجواب: که دا زیورات دښځې سره د عاریت په طور سره وی او مالک په حقیقت کښې خاوند وی نو په ښځه به زکوة واجب نه وی (۲) وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصکفی: وتعتبر القيمة يوم الوجوب وقال يوم الاداء.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۲۴ باب زكاة الغنم)

وفی الهندیة: وان ادى القيمة تعتبر قيمتها يوم الوجوب لان الواجب احدهما ولهذا يجبر المصدق على قبوله وعندهما يوم الاداء الخ. (فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۸۰ الفصل الثاني في العروض) (۲) قال العلامة الحصکفی: وسببه اى سبب افتراضها ملك نصاب حولى نسبة للحول لحولانه عليه. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۵، ۴ كتاب الزكاة)

(۳) وفي الهندية: (ومنها الملك التام) وهو ما اجتمع فيه الملك واليد واما اذا وجد لملك دون اليد كالصداق قبل القبض او وجد اليد..... (بقية حاشيه په رار وانه صفحه)

د استعمال د باره خلویښت پنځوس جوړو جامو کښې د زکوة حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو سړی کوزدن او کره اود جینې دپاره ئی خلویښت پنځوس جوړې جامې اخستلې دی اودائی داستعمال په خیال سره ایښودې دی د تجارت دپاره نه دی آیا په دې کپرو باندې زکوة واجب دې؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرزاق کهنده صوابی... ۱۱۵ رمضان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: په دې کپرو باندې زکوة واجب نه دې لعدم النماء (۱) البته په دې کپرو کښې قربانې او صدقه الفطر واجب ده اود دې په وجه دچانه زکوة هم نشی اخستلې (۲) (شامی، بحر، هندیه، وهو الموفق

(بقیه حاشیه) دون الملك كملك المكاتب والمديون لا تجب فيه الزكاة.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۲ الباب الاول في تفسيرها وصفها وشرائطها كتاب الزكاة)

(۱) قال العلامة الحصکفی: ولا في ثياب البدن المحتاج اليها للفع الحر والبرد.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۸ كتاب الزكاة)

وفی الهندیة: ومنها كون النصاب ناميا حقيقة بالتوالد والتناسل والتجارة او تقديراً بان يتمكن من الاستنماء بكون المال في يده او في يد نائبه وينقسم كل واحد منهما الى قسمين خلقى وفعلى، فالخلقى الذهب والفضة..... والفعلى ما سواهما ويكون الاستنماء فيه بنية التجارة او الاسامة.

(فتاویٰ عالمگیری ۱: ۱۷۳ كتاب الزكاة)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: لا بأس ان يعطى من الزكاة من له مسكن وما يتأث به في منزله وخادم وفرس وسلاح وثياب البدن وكتب العلم ان كان من اهله فان كان له فضل عن ذلك تبلغ قيمته مائتي درهم حرم عليه اخذ الصلقة.

(رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۷۰ باب المصروف)

د کان په پیداوار کښې زکوٰۍ

سوال: علمائې دین دې مسئلې څه فرمائی چې دیو سړی کان دې چې په اجاره دې دهغې دامدنی نه لاندې ټیکسونه ماهانه ادا کولې شی (۱) د غرمالک ته د فې ټن په حساب سره رقم ادا کولې شی (۲) محکمه معدنیات ته د فې ټن په حساب سره رائلټی ټیکس ادا کولې شی (۳) اود کال په پوره امدنی باندې حکومت امدنی ټیکس اخلی ددې ټولې امدنی نه مذکوره بالا ټیکسونه ادا کولونه پس به په بقیه رقم باندې څه حساب سره زکوٰۍ ادا کول وی؟ بینواتو جروا المستفتی: مولانا عبدالناصر مهتمم دارالعلوم عرفانیه شیروان

ایبټ آباد: ۱۲۹... رمضان ۱۴۱۰هـ

الجواب: ددې سړی په نورو مالونو باندې چې کله حولان حول او شی نو دا سړی په ددې کان نه په خارج شوی جواهراتو باندې په دغه تاریخ زکوٰۍ وړکوی په دې شرط چې دا جواهرات فروخت شده وی هنیخ ټیکس به منها کیدلې نشی او که دا جواهرات فروخت شده نه وی نو دامعاف دی په دې زکوٰۍ واجب نه دی کمافی البدائع وغیره (۱) وهوالموفق

د کور جوړولو د باره کښو دې شوی رقم کښې د زکوٰۍ حکم

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زید د کرایې په کور

﴿۱﴾ قال الکاسانی: واماما لا یدوب بالاذابة فلا خمس فيه ویكون كله للواجد لان الزربنج والجص والنورة ونحوها من اجزاء الارض فكان كالتراب، والياقوت والفصوص من جنس الاحجار الا انها حجار مضیئة ولا خمس فی الحجر. (بدائع الصنائع ۲: ۹۴ زکاة المعادن)

وقال الحصکفی: لازکاة فی الآلی والجواهر وان ساوت الفا اتفاقا الا ان تكون تجارة. (المرامختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۱۵ قبیل باب السائمة)

د حکومت د طرف نه په زوره کت شوي رقم او تنخواه کښې زکوٰۍ

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو سړی سرکاری ملازم دې دهغه په تنخواه کښې اضافه او شوه لیکن هغه ته د مخکښې پشان تنخواه ملاویرې. او کومه اضافه چې شوي ده، هغه حکومت ددې ملازم دپاره ځان سره جمع کوي، ما څلور پنځه کاله پس دا رقم راویستلې شونو آیا دیکښې زکوٰۍ واجب دې؟ دغه شان کومه تنخواه چې میاشتني ملاویرې هغې کښې زکوٰۍ شته یا نه؟ مونږ اوریدلې دی چې شاه اشرف علی تهانوی رحمته الله په میاشتني تنخواه کښې زکوٰۍ ثابت کړیدې؟ بینواتو جروا

المستفتی: مولانا حفیظ الحق فاضل حقانیه..... ۱۹۷۷/۱۱/۵

الجواب: (۱) دا رقم په دین ضعیف کښې داخل دې لهذا د قبض نه مخکښې به پرې زکوٰۍ واجب نه وی البته بعد القبض به زکوٰۍ واجب وی یعنی د حولان حول قصداً یا تبعاً نه پس (۱) (۲) تنخواه کښې زکوٰۍ باقاعده واجب دې چې کله حولان حول قصداً یا تبعاً شوي وی. وهوالموفق

په تجارتی او نقد مال کښې د حولان حول

نه پس هر حال کښې زکوٰۍ واجب دې

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو سړی په تجارت کښې یو لاکه روپي اولگولې، د کورنۍ خرچې په وجه کال تیریدلو نه پس ۹۵ هزار پاتې شوي یعنی نفع هم او نشوه او کمې هم واقع شوي کال پس لس زره نفع هم او شوه لیکن پنځلس زره خرچ شوي یعنی منافع هم او شوه او په اصل زر کښې کمې هم راغي نو په دواړو صورتونو کښې د زکوٰۍ ورکولو څه طریقه ده؟ بینواتو جروا المستفتی: حاجی عمر خان بلی ټنگ کوهات..... ۱۳۲۲ شعبان ۱۴۱۰هـ

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: واعلم ان الديون عند الامام ثلاثة قوى ومتوسط وضعيف فتجب زكاتها اذا تم لصاحبها وحال الحال لكن لا فوراً بل عند قبض اربعين درهما من الدين القوى كقرض وبذل مال تجارة فكلما قبض اربعين درهما..... (بقیه حاشیه په راوانه صفحه)

الجواب: تاجزہ د حولان حول وخت کنبی د مال تجارت او منافع دواړو نه زکوٰۃ ورکوی مثلاً اولنی رمضان باندې تاجر د یو لاکه روپو زرمه غنم واخستل په بل کال اولنی رمضان ورسره پنځه سوه منہ غنم او شپيته زره روپي موجود وي او د کال په دورانيه کنبی ئي په کور کنبی لس زره خرچ کړي نو دې صورت کنبی به تاجر د پنځه سوه منو غنو او شپيته زره روپو زکوٰۃ ادا کوی داسې نه چه د ۵۰۰ من غنمو او اویا زرو روپو، یا صرف د شپيته زره روپو یا صرف د اویا زرو روپو (۱) وهوالموفق

په ذاتي کتابونو کنبی د زکوٰۃ حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی څه فرمائي چه د یو مولوی صاحب سره به تقریباً د اوو سوو روپو کتابونه وی چه ذاتی طور باندې د مطالعې دپاره دي دې کتابو نو کنبی یا ددې د قیمت نه به زکوٰۃ ادا کولې شی یا نه؟ بینوا بالبرهان توجروا عندالرحمن

المستفتی: مولانا غلام حبیب صاحب هزاروی ویسه اتهک ۱۱ شعبان ۱۳۹۴ هـ

الجواب: کوم کتابونه چه د تجارت دپاره نه وی نو په هغې کنبی او دهغې په قیمت کنبی هېڅ زکوٰۃ نشته خصوصاً چه کله د مطالعې او استعمال دپاره ی نو په هغې کنبی زکوٰۃ خو څه کوي فطرانه او قربانی هم نشته.

الاول فلعدم النماء لان المال هو الذهب والفضة والسائمة ومال التجارة، وفي الهندية ۱: ۲۰۱ وان كانت له كتب تساوي مائتي درهم الا انه يحتاج اليها للتدريس او حفظ او التصحيح يجوز صرف الزکوٰۃ اليه کذا في فتاوى قاضيخان (۲) فافهم

به حاشیه) يلزمه درهم الخ. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۳۸ باب زكاة المال) كقول العلامة الحصكفي: وشرط افتراض ادائها حولان الحول وهو في ملكه وثمانية مال كالأهram والدنانير لتعينهما للتجارة باصل الخلقة..... او لية التجارة في العروض مباحاً..... او دلالة. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۱۱ كتاب الزکوٰۃ)

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۹ الباب السابع في المصارف)

واما الثاني فلانهم وان صرحوا بعلم اشتراط النماء ولكن صرحوا بكونه فارغاً من الحاجة الاصلية (۱) والمسئلة من الواضحات فلا تحتاج الى نقل العبارات. وهوالموفق

صورت د غوايا ميخي په صورت کنبی د زکوٰۃ حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی څه فرمائي چه د یو کونډې ښځې سره یوه غوا یا میخه یا دوه بیزي دی چه په هغې باندې خپله گزاره کوی ځکه چه د خرچې ئي بل څه ظاهري سبب نشته دي نو آیا دا ښځه به زکوٰۃ ادا کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالحسیب مسجد فردوس هوتی مردان ۱۴۱۸۱۱۹۷۲ هـ
الجواب: په دې ښځه باندې زکوٰۃ واجب نه دي. (لعدم تحقق النصاب الشرعي (۲) او که ددې ځناورو قیمت دومره وی چه د پوره کال خرچه پرې پوره کیږي او د هغې نه علاوه د دوه پنځوس نیمو تولو سپینو زرو قیمت باقی پاتې کیږي نو ورته زکوٰۃ اخستل جائز نه دي کنبی نو جائز دی. (ونظيره مسافى الهندیه ۱: ۲۰۰ (۳) وهوالموفق

(۱) وفي الهندية: ومنها فراغ المال عن حاجته الاصلية فليس في دور السكنى وثياب البدن واثاث المنازل..... وكذا كتب العلم ان كان من اهله وآلات المحترفين كذا في السراج الوهاج. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۲ كتاب الزكاة)

وقال الطاهر البخاري: رجل له كتب العلم مايساوي مائتي درهم ان كانت مما يحتاج اليها في الحفظ والدراسة والتصحيح لا يكون نصاباً وحل له اخذ الصلقة فقها كان او حديثاً او ادباً. (خلاصة الفتاوى ۱: ۲۴۰ الفصل السابع في الكتب والعروض)

(۲) وفي الهندية: ومنها كون المال نصاباً فلا تجب في اقل منه.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۲ الباب الاول كتاب الزكاة)

(۳) وفي الهندية: وكذا لو كان عنده من المصاحف وهو..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

نصاب د بانی پہ شرط مال تجارت کسب د

نقصان پہ صورت کسب ہم زکوٰۃ فرض دے

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ کاروبار کسب کال تیریدلو باندے معلومہ شوه چہ نقصان شوی دے او دا سرے صاحب نصاب ہم دے نو خنگہ او د خہ مال نہ به زکوٰۃ ادا کولے شی؟ بینوا توجروا المستفتی: بشیر احمد شیخ... ۱۵ محرم ۱۳۹۵ھ

الجواب: پہ صاحب نصاب باندے زکوٰۃ فرض دے اگر کہ نقصان ئے کرے وی لهذا هغه به د سونی یا چاندی، زیوراتو او سامان تجارت وغیرہ نہ باقاعدہ زکوٰۃ ادا کوی، (۱) وهوالموفق

د گانری پہ فرضہ کسب د زکوٰۃ حکم

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ زید مثلاً خلور زره روپی قرض واخستلی او خپله زمکه ئے د عمرو سره گانرہ کره نو اوس به د مذکورہ رقم نہ په کال تیریدلو باندے وجوبی زکوٰۃ ادا کوی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل شهزاده بت خیلہ ملاکنډ ایجنسی..... ۲۱۱۱۰۱۱۹۶۹

(بقیه حاشیه) يحتاج اليه وان كان لا يحتاج اليه وهو يساوي مائتي درهم لا يجوز صرف الزكاة ولا يجوز له اخذها، وكذا لو كان له حوائت او دار غلة تساوي ثلاثة آلاف درهم وغلتها لا تكفي لقوته وقوت عياله يجوز صرف الزكاة اليه في قول محمد رحمه الله ولو كان له ضيعة تساوي ثلاثة آلاف ولا تخرج مايكفي له ولعياله اختلفوا فيه قال محمد بن مقاتل يجوز له اخذ الزكاة الخ. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۹ الباب السابع في المصارف)

(۱) قال العلامة برهان الدين: الزكاة واجبة على الحر العاقل البالغ المسلم اذا ملك نصيبا ملكا تاما وحال عليه الحول.

(هداية على صدر فتح القدير ۲: ۱۱۲ كتاب الزكاة)

الجواب: دا خلور زره روپی دا راهن په ذمه د مرتهن قرضه ده لهذا په دے کسب به زکوٰۃ واجب وی فی الحال ئے هم ورکولے شی او د گانری خلاصولو نه پس ئے هم د گانری د ټولې مودې ورکولې شی. (۱) (صرح فی رد المحتار والهنديہ، وهوالموفق)

د قرضي په رقم کسب د زکوٰۃ مسئلہ

سوال: علمائے دین دے مسئلے بارہ کسب خہ فرمائی چہ د قرضي په رقم کسب زکوٰۃ واجب دے یا نه؟ که واجب وی نو وصولولو نه مخکسب یا روستو ځکه چہ کله کله قرضه ورکیرې هم؟ بینوا توجرو

المستفتی: غنی الله تور دھیر صوابی... ۳۰۱۷۱۱۹۶۹

الجواب: د قرضي په رقم کسب زکوٰۃ واجب دے لیکن ادا به هغه وخت واجب وی کوم وخت کسب چہ کم نه کم خلویست روپی شرعی یعنی دنصاب پنځمه حصه قبض کرې (۲) او که ټول قرض ئے په یو ځائي وصول کړو نو د ټولو کالونو زکوٰۃ به هغه وخت ادا کرې شی (۳) او دور کیدلو په صورت

(۱) قال العلامة الحصکفی: ولو كان الدين على مقر ملئ..... فوصل الى ملكه لزوم زكاة ما مضى. (الدرالمختار على هامش ردالمختار ۲: ۱۰، ۱۱ کتاب الزكاة) وفي الهنديه: واما سائر الديون المقربها..... ووسط..... اذا قبض مائتين زكى لما مضى في رواية الاصل وقوى..... اذا قبض اربعين زكى لما مضى. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۷۵ کتاب الزكاة باب الاول)

(۲) قال العلامة الحصکفی: واعلم ان الديون عند الامام ثلاثة قوى ومتوسط وضعيف فتجب زكاتها اذا تم نصابا وحال الحول لكن لا فوراً بل عند قبض اربعين درهما من الدين القوى كقرض وبذل مال التجارة فكلما قبض اربعين درهما يلزمه.

(الدرالمختار على هامش ردالمختار ۲: ۳۸ باب زكاة المال)

(۳) قال العلامة الحصکفی: وافترضها عمرى اى على التراخي وصححه الباقي وغيره

وقيل فورى اى واجب على الفور وعليه الفتوى.

(الدرالمختار على هامش ردالمختار ۲: ۱۴ کتاب الزكاة)

کنبی پہ ہغہ باندی زکوۃ نشته (۱) وهوالموفق

د جمات فنہ باندی تجارت کول او هغی کنبی د زکوۃ مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زید سرہ د جمات فنہ دے ہغہ د ضرورت پہ وخت کنبی جمات کنبی خرچ کوی اوس دے رقم باندی تجارت کول جائز دے یا نہ؟ او د حولان حول نہ پس پہ دے زکوۃ واجب دے یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: احسان طوروی مولوی نور احمد ٹانک... ۲۸۱۲۱۹۸۴

الجواب: دچندی ورکونکو یا دھغوی یوا اعتماد والا کس پہ اجازت سرہ پہ دے رقم تجارت کول جائز دے او کہ چرے دا رقم متولی تہ نہ وی ورکری شوی نو دا رقم د چندی ورکولو د ملکیت نہ خارج شوی نہ دے او د چندی ورکونکو حیثیت تہ بہ کتلی شی کہ ہغوی مالداروی نو دے مال دنہ وقف کیدلو پہ وجہ سرہ بہ زکوۃ دھغوی پہ ذمہ واجب الادا وی گنی نہ (۲) وهوالموفق

(۱) قال الحصکفی: لا زکاة فی مال الضمار وهو مالا یمكن الانتفاع به مع بقاء الملك.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۱۰ کتاب الزکاة)

(۲) شاه اشرف علی التہانوی رحمہ اللہ پہ امداد الفتاویٰ ۲۱۵۹۵ کتاب الوقف کنبی لیکلے دی۔ چندہ د چندی والا د ملک نہ اوخی نہ پہ دے وجہ ددغی خلقو نہ اجازت اخستل ضروری دی البتہ کوم ورکونکی چہ مجهول یا مفقود وی د ہغوی د حصے د نسبت موافق پہ بل جمات کنس خرچ کول جائز دی۔ (سوال: ۷۲۲)

دغہ شان ۲۱۵۷۲ (سوال: ۲۹۵) کنبی د چندی پہ بارہ کنبی لیکے: دا وقف نہ دے د ورکونکو مملوک دے کہ چندی والا صراحۃً یا دلالةً پہ انعام ورکولو رضا وی نو صحیح دی گنی صحیح نہ دی۔ انتہی۔ پس ددینہ معلومہ شوہ چہ د جمات فنہ د خرچ کیدلو نہ مخکنی وقف عرفی وی شرعی نہ وی۔ پہ ہدایہ کنبی دی۔

قال ابو حنیفہ لا یزول ملک الواقف عن الوقف الا ان یحکم به الحاکم او یعلقہ بموتہ فیقول اذ امت فقد وقفت دارى علی کذا وقال ابو یوسف یزول ملکہ بمجرد القول وقال محمد لا یزول حتی یجعل للوقف متولیا ویسلمہ الیہ، قال ابن الہمام: بعد ذلک القول وبہ اخذ مشایخ بخاری۔ (ہدایہ مع فتح القدیر ۵: ۳۱۸ کتاب الوقف)

باب زکوۃ السوائم

د گہو بیرو نصاب او زکوۃ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مونہ خلور رونرا یو دودہ وادہ کری دی اودودہ نا وادہ کری، او حال دا چہ زمونہ د تولو مالیت ۱۷۰ گہی بیزی دی اوس سوال دادی چہ آیا پہ مونہ باندی د اختر قربانی واجب دے؟ او آیا مونہ بہ دتولو خاروو زکوۃ ادا کوو؟ بینوا توجروا

المستفتی: حسن خان متعلم بحر العلوم کوئٹہ... ۱۴ شعبان ۱۴۰۳ھ

الجواب: خلویبنت بیزی شرعی نصاب دے او د عارضی تقسیم پہ وخت تاسو کنبی ہریو رور صاحب نصاب دے۔ لہذا تاسو تولو رونرو باندی زکوۃ او قربانی واجب دے۔ (۱) وهوالموفق

د نصاب نہ کم گہو بیرو کنبی زکوۃ مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو سری شل گہی بیزی وی۔ دودہ کالہ پس ددغی نہ شل بچی پیدا شول، اوس چہ پہ دے شلو باندی کال تیر شوی دی نو دیکن زکوۃ شتہ یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم... ۱۱۷۱۱۳: ۱۴ھ

جواب: لا یجب علی هذا الرجل الزکوۃ لعدم کمال النصاب فی الابتلاء

(۱) وفي الهندية: فاذا كانت اربعين سائمة وحال عليها الحال ففيها شاة الى مائة وعشرين.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۸ الفصل الرابع فی زکاة الغنم الباب الثانی فی صدقة السوائم)

نعم اذا كانت اربعين عند الابتداء وصارت مائة وثلثين عند حولان الحول فيجب فيه

الشاتان (۱) وهو الموفق

د گھو بیزو د مشتر کہ نصاب مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ دیو سری شل ضآن دی او شل حملان دی لیکن ضآن باندی کال تیر شوی دی او حملان باندی صرف پنخہ ورخی تیری شوی دی نو دیکنبے د زکوٰۃ خہ حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی باران خان طالب علم ۹ ربیع الثانی ۱۴۰۲ھ

الجواب: د گھو بیزو نصاب خلویبنت دی کما صرحوا به، او پھ دی صورت کنبے نصاب باندی حولان حول نہ دی شوی نہ قصداً نہ تبعاً پس دیکنبے زکوٰۃ نشته بخلاف ما اذا ولدت الاربعون شاة تسعين حملا في وسط الحول فيجب فيها شاتان لوجود حولان الحول على الحملان تبعاً (۲) وهو الموفق

د غواگانو او بیخو پھ زکوٰۃ باندی د چراگاه

(ورثو) د کرائی ہیخ اثر نہ پریوخی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ خناورو غواگانو میخو

(۱) وفي الهندية: ليس في اقل من اربعين من الغنم السائمة صدقة. فاذا كانت اربعين سائمة وحال عليها الحول ففيها شاة الى مائة وعشرين فاذا زادت واحدة ففيها شاتان الى مائتين.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۸ الفصل الرابع في زكاة الغنم الباب الثاني في الصدقة السوائم)

(۲) قال العلامة برهان الدين المرغيناني: ليس في اقل من اربعين من الغنم السائمة صدقة

فاذا كانت اربعين سائمة وحال عليها الحول ففيها شاة الى مائة وعشرين، فاذا زادت واحدة

ففيها شاتان الى مائتين فاذا زادت واحدة ففيها ثلاث..... والضأن والمعز سواء لان لفظة الغنم

شاملة للكل. (هدايه على صدر فتح القدير ۲: ۱۳۵ فصل في الغنم)

وغیره کنبے مثلاً چہ د سلو نہ زیاتی غواگانے او میخی دی چہ د کال پھ اکثرہ حصہ کنبے د دریا ئی کابل پھ غارہ او مینخنو خنگلونو او میدانو نو کنبے خریدی لیکن داخنگل او زمکہ پھ تھیکہ اخستلی شوی دی، سالانہ د غواسل روپی او دمیخی دوه سوه روپی و رکوی آیا پھ دی تھیکہ شوی زمکہ کنبے خریدونکو خناورو باندی ہم زکوٰۃ او صدقہ لازم ده؟ بینوا توجروا المستفتی: حاجی زمان خان سرحد ٲیکستائل ملز نوشهره ۱۴۱۰-۱۱۹۷۵

الجواب: دا میخی خریدونکی دی پھ دیکنبے باقاعدہ زکوٰۃ واجب دی او تھیکہ دار تہ ددی مخصوص رقم ورکولو سرہ ہیخ فرق نہ پریوخی. کما فی الدرالمختار، وشرعا المكتفية بالرعى المباح ذكره الشمني في اكثر العام لقصد الدر والنسل (۲: ۲۰) (۱). وهو الموفق

د گھو بیزو پھ زکوٰۃ کنبے معیت فی الرعی شرط نہ دی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ دیو سری سرہ خلویبنت گدی بیزی دی چہ یو نو کرئی خروی او ددی گھو خلویبنت بچی دی چہ بل سری ئی خروی او س پھ هغی باندی کال تیر شوی دی د بعضی علماؤ موقف دی چہ پھ دی بچو کنبے خان لہ زکوٰۃ نشته دی حکہ چہ دیکنبے معیت فی الرعی شرط دی، او بعضی علماؤ فرمائی چہ اعتبار ملکیت تہ دی. لهذا پھ دواړو کنبے زکوٰۃ فرض دی. پھ دیکنبے کوم مذهب مفتی به دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ملنگ غزنوی ۲۰ رجب المرجب ۱۴۰۳ھ

الجواب: زمونږ د امامانو پھ نزد خان خانتہ یا یو خائی کنبے خریدل برابر دی. (۲) وهو الموفق

(۱) الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲: ۱۶ باب السائمة

(۲) قال الدكتور وهبة الزحيلي: ان يحول عليها حول كامل في ملك صاحبها بان يمضي على تملكها عام كامل من بدء الملكية، ويبقى الملك فيها جميع الحول، فلو لم يمض الحول في ملكه، لم تجب عليه الزكاة الخ. الفقه..... (بقية حاشية به راورانه صفحه)

پہ اجارہ باندی ورکری نوو گھو بیزو کنبی د زکوۃ مسئلہ

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سرے گدی بیزی یو مزدور تہ درے کالو دیارہ ورکری دے، دے دوران کنبی دا گدی بیزی دیرے شوی بیا مالک مزدور تہ اووٹیل چہ دا گدی او بیزی خو زمونہ مینخ کنبی نیم پہ نیمہ دی۔ پہ دے وجہ د تقسیم نہ پس بہ د خپلی خپلی حصے نہ زکوۃ ادا کو۔ لیکن مزدور د زکوۃ ورکولو نہ انکار اوکرو چہ زکوۃ ہم تہ ادا کوہ، نو اوس بہ دا زکوۃ مزدور ادا کوی یا مالک؟ بینواتوجروا

المستفتی: حاجی سادہ گل بازو خیل ژوب بلوچستان ۹۰ رمضان ۱۴۰۲ھ
الجواب: دے صورت کنبی دا اجارہ فاسدہ دہ۔ دا مزدور نہ د گدیو بیزو مالک دے او نہ پرے زکوۃ شتہ۔ البتہ مزدور تہ بہ اجر مثل ملاویری او صلح دغہ شان ہم کیدلے شی (ماخوذ از ہدایہ (۱) شامی (۲) وهوالموفق

(بقیہ حاشیہ) الاسلامی وادلہ ۳: ۱۹۱۶ زکاة الحيوان او الانعام)

قال العلامة ابن عابدين: (قوله بالرعى)..... لو اطلق الكلاء على المنفصل ولقائل منعه بل ظاهر قول المغرب الكلاء هو كل مارعه الدواب من الرطب واليابس يفيد اختصاصه بالقائم في معدنه ولم تكن به سائمة لانه ملكه بالحوز فتدبر قلت لكن في القاموس الكلاء كجبل العشب رطبه ويابس فلم يقيد بالمرعى. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۱۶ باب السائمة)

﴿۱﴾ قال العلامة برهان الدين المرغيناني: ومن دفع الى حائك غزلا لينسجه بالنصف فله اجر مثله وكذا اذا استاجر حمارا يحمل طعاما بقبض منه فالاجارة فاسدة.

(الهداية على صدر فتح القدير ۸: ۴۹ باب الاجارة الفاسدة)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: ولو دفع غزلا لآخر لينسجه له بنصفه اي بنصف الغزل او استاجر بغلا ليحمل طعامه ببعضه او ثور يطحن..... فسدت في الكل، قال ابن عابدين: (قوله فسدت في الكل) ويجب اجر المثل لا يجاوز به المسمى.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۵: ۳۹: ۴۰ باب الاجارة الفاسدة)

زکوۃ کنبی د خناور ورکولو پہ خانی قیمت ورکول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سرے د خناورو پہ زکوۃ کنبی یو خناور متعین کرو روستو پکنبی خہ تاخیر اوشو او اوس د هغی قیمت شپیتہ روپی مقرر شو نو هغه بہ خہ خیز پہ زکوۃ کنبی ادا کوی؟ بینواتوجروا

المستفتی: فضل الدین متعلم دارالعلوم حقانیہ..... ۱۹۷۸ء ۱۰/۱۳۱۱

الجواب: پہ دے سرے باندی گدی یا د گدی قیمت واجب دے. (۱) هغه قیمت چہ روستو وی او پہ دے حکم کنبی تغیر نہ کیری. گویا چہ موجودہ قیمت شپیتہ روپی بہ ورکوی. (۲) وهوالموفق

﴿۱﴾ قال العلامة ابن نجيم: ويجوز دفع القيمة في الزكاة والكفارة وصدقة الفطر والعشر والنذر. (البحر الرائق ۲: ۲۲۱ فصل في الغنم كتاب الزكاة)

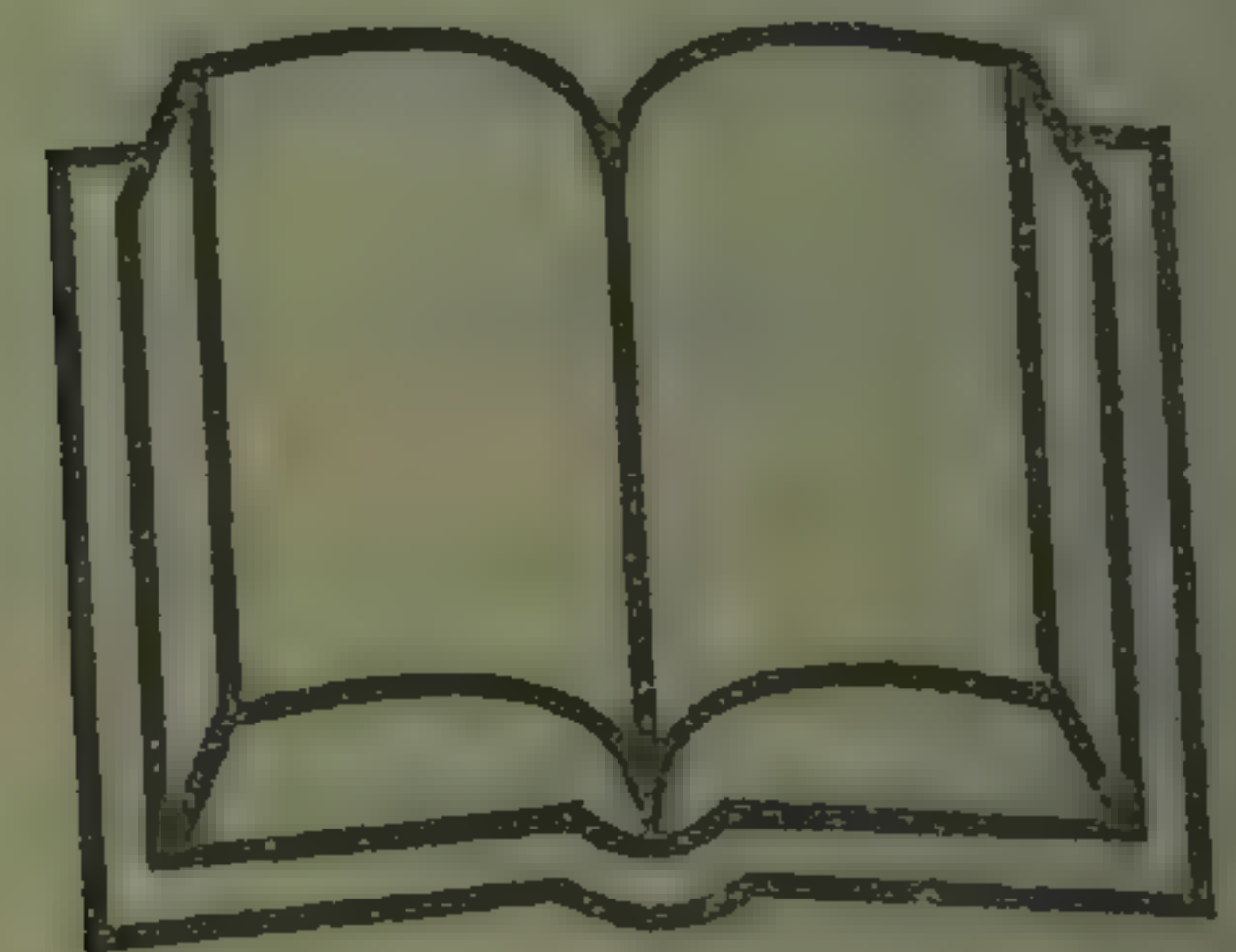
﴿۲﴾ قال الحصكفي: وتعتبر القيمة يوم الوجوب وقال يوم الاداء وفي السوائم يوم الاداء اجماعاً وهو الاصح، قال ابن عابدين: اي كون المعبر في السوائم يوم الاداء اجماعاً وهو الاصح فانه ذكر في البدائع انه قيل ان المعبر عنده فيها يوم الوجوب وقيل يوم الاداء وفي المحيط يعتبر يوم الاداء بالاجماع وهو الاصح.

(الدرالمختار مع ردالمحتار ۲: ۲۴ باب زكاة الغنم)

فتاویٰ بیوند پاکستان المعروف

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

باب زکوۃ الزروع والثمار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

.... قَالَ اللَّهُ تَعَالَى

أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا
مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ
وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

..... (البقرة)

.....

...

.....

باب زکوة الزروع والثمار (العشر)

د عشر د وجوب د پاره غنا اول نصاب شرط نه دي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښي څه فرمائي چه (۱) زمونږ په علاقه کښي درياب بهيری چه د هغې نه خلقو واره واره نهرونه ويستلي دي او په مفت کښي زمکي اوبه کيږي دیکښي عشر دي يا نصف عشر؟ (۲) يو سړي انتهيائي قرضدار دي او دهغه دومره غله کيږي چه صرف د روزانه خرچي دپاره کافي کيږي آيا دهغه د زمکي په حاصلاتو کښي عشر واجب دي؟ (۳) زمونږ په علاقه کښي د دهقاني رواج دي او دهقان پنځمه حصه اخلي چه په هغې سره د کال گزاره مشکل سره کيږي آيا په دي دهقان باندې هم عشر واجب دي؟ بينو اتوجرو

المستفتي: شير بهادر بر شور سنوات..... ۱۹۷۵ء ۱۹۸۰ء ۲۲

الجواب: (۱) د داسي زمکي د حاصلاتو نه لسمه حصه ورکول واجب کيږي. (درمختار) (۲) د عشر د وجوب دپاره نه غنا شرط ده اونه څه نصاب، لهذا په دي سړي باندې به عشر واجب وي. (شامي) (۲)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: وتجب في مسقى سماء اى مطر وسبح كنهر.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۵۳، ۵۴ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله بلا شرط نصاب) وبقاء فيجب فيما دون النصاب بشرط ان يبلغ صاعا وقيل نصفه.

(ردالمحتار ۲: ۵۴ مطلب مهم في حكم ازاضى مصر والشام باب العشر)

ومثله في الهندية: ويجب العشر عند ابي حنيفة رحمه الله تعالى في كل ما تخرجه الارض. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۶ الباب السادس في زكاة الزروع والثمار كتاب الزكاة)

(۳) د مفتي به قول په بناء به زمیندار د خپلي حصي نه عشر ادا کوي (درمختار) (۱) وهو الموفق

ه حنفی ملک په رڼا کښي په زرعي پيداوار کښي نصاب نه دي مقرر

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کښي څه فرمائي چه د عشر د وجوب د پاره زرعي پيداوار کښي څه مقرر نصاب شته يا نه؟ او آيا خاص مقدار د عشر نه مستثني دي يا نه؟ دنفی په صورت کښي حديث دبخاري عن ابي سعيد الخدري چه د ديرشو منونه کمه غله يا کجورو کښي عشر واجب نه دي. دغه شان په روايت د علي کښي چه په ترکاریانو کښي عشر واجب نه دي. دا توضيح طلب دي؟ بينو اتوجرو

المستفتي: نا معلوم.....

الجواب: د امام ابو حنيفه په نزد د عشر دپاره څه نصاب مقرر نه دي، لعموم قوله تعالى ولعموم الحديث ﴿۲﴾ واما حديث خمسة اوسق فمحمول على حالة التجارة او على ما يأخذه الامام، واما حديث ليس في الخضراوات صلقة فمعناه اى لا يأخذه العاشر ﴿۳﴾. وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: وفي المزارعة ان كان البئر من رب الارض فعليه ولو من العامل فعليهما بالحصصة. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۶۱ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة الكاساني: ولا بى حنيفة عموم قوله تعالى: يا ايها الذين امنوا انفقوا من طيبات ما كسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض (البقرة: ۲۶۷) وقوله عز وجل: وآتوا حقه يوم حصاده (البقرة: ۲۶۷) وقول النبي ﷺ: ما سقته السماء ففيه العشر وما سقى بغرب اودالية ففيه نصف العشر (اخرجه البخاري في صحيحه ۳: ۳۷۷ في الزكاة باب العشر فيما يسقى من ماء السماء عن عبد الله بن عمر مرفوعا بلفظ قريب منه) من غير فصل بين القليل والكثير ولان سبب الوجوب وهى الارض النامية بالخارج لا يوجب التفصيل بين القليل والكثير. (بدائع الصنائع ۲: ۱۸۰ باب العشر شرائط المحلية)

﴿۳﴾ قال المرغيناني: قال ابو حنيفة في قليل ما اخرجته..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د ميوو په عشر کښې د يو کال ذخيره کيدلو شرط معتبر نه دي.

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه بنده په يو کتاب کښې لوستلې دي چه د زمکې په پيداوار کښې داسې څيزونه چه د يو کال پورې نه ذخيره کيږي مثلاً تماتر، پالک ساگ د سيب بعضې قسمونه په دې کښې عشر نشته بلکه څلويښتمه ده. آيا دا صحيح دي؟ بينواتو جروا

المستفتی: فضل الرحمان راولپنډی ۲۵۱۸۱۱۹۷۵

(بقیه حاشیه) الارض وکثیره العشر..... ولابی حنیفة قوله علیه السلام ما اخرجت الارض ففیه العشر من غیر فصل وتاویل مارویاه زکاة التجارة لانهم کانوا یتبائعون بالاوساق وقيمة الوسط اربعون درهما..... وله ماروینا مرویہما محمول علی صدقة يأخذها العاشر. وقال ابن الهمام: ما اخرجت الارض ففیه العشر اخرج البخاری عنه علیه السلام فیما سقت السماء والعیون او کان عثریا العشر وفیما سقى بالنضح نصف العشر وروی مسلم عنه علیه السلام فیما سقت الانهار والغیم العشر وفیما سقى بالسانية نصف العشر وفیه من الآثار ایضا ما اخرج عبد الرزاق اخبرنا معمر عن سماک بن الفضل عن عمر بن عبد العزیز قال فیما انبتت من قلیل وکثیر العشر واخرج نحوه عن مجاهد وعن ابراهیم النخعی واخرجه ابن ابی شیبة ایضا عن عمر بن العزیز ومجاهد وعن النخعی وزاد فی حدیث النخعی حتی فی کل عشر دستجات بقل دستجة والحاصل انه تعارض عام وخاص فمن يقدم الخاص مطلقا کالشافعی قال بموجب حدیث الاوساق ومن يقدم العام او یقول یتعارضان وبطلب الترجیح ان لم یعرف التاريخ وان عرف فالمتأخر ناسخ وان کان العام کقولنا یجب ان یقول بموجب هذا العام هنا لانه لما تعارض مع حدیث الاوساق فی الايجاب فیما دون الخمسة الاوسق کان الايجاب اولی للاحتیاط فمن تم له المطلوب فی نفس الاصل الخلافی تم له هنا ولو لا خشية الخروج عن الغرض لاظهرنا صحته ای اظهار مستعیناً بالله تعالیٰ واذا کان كذلك فهذا البحث یتسم علی الصاحبین لا لتزامهما الاصل المذكور وما ذکره المصنف من حمل مرویہما علی زکاة التجارة طريقة الجمع بین الحدیثین (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

الجواب: د امام ابو حنیفه رحمہ اللہ په نزد دې ټولو سبزیانو کښې لسمه یا شلمه واجب ده. دهغوی په نزد يو کال پورې باقی پاتې کيدل شرط نه دي،

لعموم حدیث البخاری ای فیما سقته السماء الحدیث (۱) واما الحدیث لیس فی الخضر اوات صدقة فمحمول علی ما يأخذہ العامل (۲) وفی الدر المختار: وبلا شرط بقاء وحولان حول. (هامش ردالمحتار ۲: ۶۷۴) (۳). وهو الموفق

پاکستانی زمکې عسري دی خراجی نه دي

سوال: علمائې دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د پاکستانی او بالخصوص د پيښور او مردان ابادي شوو زمکو باندې د عشر د زمکو اطلاق کيږي

(بقیه حاشیه) قيل ولفظ الصدقة يشعر به فان المعروف في الواجب فيما اخرجت اسم العشر لا الصدقة بخلاف الزكاة.

(فتح القدير مع الهداية ۲: ۱۸۷، ۱۸۸ باب زكاة الزروع والثمار)

(۱) (الصحيح البخاری ۲: ۲۰۱ باب العشر فيما يسقى من ماء السماء والماء الجاري كتاب الزكاة)

(۲) وفي المنهاج: قوله فقال ليس فيها شيء: قال ابو يوسف ومحمد لا عشر في الخضر اوات اي فيما لا يبقى سنة من غير معالجة، وقال ابو حنیفة یجب فیها العشر ونصف العشر وحجته عموم قوله تعالیٰ انفقوا من طيبات ما کسبتم ومما اخرجنا لكم من الارض وعموم حدیث الباب الآتی، ویؤیده مارواه ابن ابی شیبة عن عمر بن عبد العزیز قال فیما انبتت الارض من قلیل او کثیر العشر، والجواب عن حدیث الباب انه علی تقدیر ثبوته محمول علی ما يأخذہ العاشر كما فی الهداية.

(منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ۳: ۱۵۲ باب زكاة الخضر اوات)

(۳) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۳ باب العشر)

یاد خراجی زمکی په جواب مو مطمئن کړې ډیره مهربانی به وي؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولوی عبدالرحمان لوند خور مردان

الجواب: ددې علاقې بارانی زمکې او هغه نهري زمکې چه د هغې نهرونه مسلمانانو جوړ کړې وي د ابلاشک شبهي عشری دی. او هغه نهرونه چه انگریزانو جوړ کړې وي نو په هغې کښې هم د عشری کیدو حکم صحیح او راجح دی ځکه چه د انگریز حکومت نه مخکښې دا زمکې عشری وي او بیا چه انگریزانو کوم نهرونه وغیره جوړ کړې وو. نو دغه انهار وغیره د مسلمانانو په لاسونو علی طریق المن والقی داخل شوی دی. دا نه چه مسلما نانو په زور او غلبې سره اخستې دی. لهذا دا به خراجی نه وي.

قال العلامة الشامي ۵۴: ۲ والحاصل ان ماء الخراج ما كان للكفرة يد عليه ثم حويناه قهراً وما سواه عشرى لعدم ثبوت اليد عليه فلم يكن غنيمۃ (۱). وهو الموفق

د وقف زمکې د عشر مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د وقف شوي زمکې په پيداوار کښې عشر شته يا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: لعل محمد بلوچستان..... ۱۲۶ محرم ۱۴۰۳ هـ

الجواب: د وقف شوي زمکې د پيداوار نه به عشر ورکولې کيږي (۲) وهو الموفق

(۱) ردالمحتار هامش الدر المختار ۵۷: ۲ باب العشر

(۲) قال العلامة الحصكفي: ويجب مع الدين وفي ارض صغير ومجنون ومكاتب ومأذون ووقف، قال العلامة ابن عابدين: (قوله ووقف) افاد ان ملك الارض ليس بشرط لوجوب العشر وانما الشرط ملك الخارج لانه يجب في الخارج لافي الارض فكان ملكه لها وعدمه سواء. (الدر المختار مع هامش ردالمحتار ۵۴: ۲ باب العشر)

الله سبحانه و تعالی په ورکړي شوي سيري کښې عشر واجب دي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د جمات امامانو ته قوم کومه سيري ورکړې وي دهغې په پيداوار کښې عشر شته يا نه؟ بینوا توجروا
المستفتی: محمد ابراهيم کنډ و بالا تيمرگره ډير..... ۲۷۱۳۱۱۹۸۹

الجواب: کومه سيري (زمکه) چه د جمات امامانو ته ورکړې شوې دی نو امامان د هغې مالکان دي دهغې د پيداوار نه باقاعده عشر ورکول ضروري دی (۱) او دا زمکه نه وقف ده او نه عاريت بلکه د عمری پشان ده. وهو الموفق

د رهن شوي زمکې عشر او د رهن په پيسو کښې د زکوة مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه زمونږ په علاقہ کښې خلق زمکې گانرا کوي. نو ددې گانرا شوي زمکې د آمدني عشر به راهن ادا کوي او که مرتهن او آيا د رهن نفع مرتهن دپاره جائز ده يا نه؟ او هغه رويي چه د مرهوني (گانرا شوې څيز) په عوض کښې اخستلې شوې دی دهغې زکوة به راهن ادا کوي که مرتهن؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام حسن شاه..... ۲۱۹۱۱۹۷۷

جواب: عشر په مرتهن باندې دي. لانه مالك الغلة (۲) او د پيسو رهن کړې شوو

زکوة هم په ده واجب دي. لانه دين قوي (۳) او د مرهوني نه انتفاع اخستل

(۱) قال العلامة ابن نجيم: وكذا ملك الارض ليس بشرط للوجوب لوجوبه في الارض

الموقوفة. (البحر الرائق ۲: ۲۳۷ باب العشر)

(۲) وفي الهنديه: اذا كان الرهن ارضا فاذن له في زرعها او شجرا او كرما فاباح له ثمارها

او بهيمة فاباح له شرب البانها فالحيلة فيه ان يبيع له ذلك على انه متى نهاه عن ذلك فهو

ماذون له في ذلك اذا مستانفا كذا في خزائن المفتين.

(فتاوى عالمگیریه ۵: ۲۶۷ تصرف الراهن والمرتهن في المرهون)

(۳) قال العلامة الحصكفي: واعلم ان الديون عند الامام (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

مکروه تحریمی دی که معروف وی او که مشروط (شامی) (۱) وهو الموفق

په باغونو کښې د عشر مسئله او د امام ابو یوسف د قول تشریح

سوال: علمائې دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږ د علاقې په ژورو زمکو کښې د سیب انار، انگور او خرمانو وغیره، باغونه دی. او په بعضې زمکو باندې آلوگان کرلې کیږي نو مذکوره میوې او آلوگان د منتفع کیدلو نه پس او پخیدلو نه مخکښې خرڅولې شی. په دومره گران قیمت باندې خرڅولې کیږي مثلاً چې یو باغ ټي په لس زره باندې واخستلو نو مشتری ته پکښې پنځه سوه نه واخله تر اته سوه پورې گټه پاتې کیږي. اوس یو عالم فتوی ورکړي چې عشر په مشتری باندې دې چې د هغې په وجه اصل مالکانو عشر ورکول پریځودې دی او مشتری وائی چې واه واه حضرت صاحب: جیب دې بائع ډک کړي او څه دې د رأس المال او نفع د دواړو نه عشر ادا کړم؟ گزارش دادې چې انجناب په علمی ژور والی سره د زمانې بدلیل مخې ته کیږدئ او راهنمائی او کړی. دغه شان په امداد الفتاوی ج ۱ ص ۵۰ کښې ئې د امام ابو یوسف مذهب ته اعدل وئیلې دی ددې مطلب دادې چې عشر په دواړو باندې دې لیکن د ابو یوسف د مذهب تشریح ناقل غلطه کړې ده لهذا د مولانا موصوف د فتوی وضاحت او کړئ؟ بینواتو جروا المستفتی: مولانا نور محمد وانا جنوبی وزیرستان. جمادی الثانی ۱۳۸۹ هـ

الجواب: په صورت مسئلې کښې عشر په بائع دې.

لما فی الدر المختار: ولو باع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی مشتری ولو بغده فعلى البائع انتهى وفي ردالمحتار ۷۴:۲

(بقیه حاشیه) ثلاثة قوی ومتوسط وضعیف فتجب زکاتها اذا تم نصابا وحال الحال لكن لا فوراً بل عند قبض اربعین درهما من الدین القوی كقرض وبدل مال تجارة.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۳۸:۲ باب زکاة المال)

۱) قال العلامة ابن عابدين: والغالب من احوال الناس انهم انما يريدون عند الدفع نفع ولو لاه لما اعطاه الدراهم وهذا بمنزلة الشرط لان المعروف كالمشروط وهو مما المنع. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۳۴۳:۵ کتاب الرهن)

وعند ابی یوسف عشر قيمة الفصل علی البائع والباقي علی مشتری ﴿۱﴾
یعنی د اخستلو وخت کښې به دا معلوم کړیښی چې دې وخت کښې ئې څه قیمت دې او د لو (پریکولو) په وخت کښې ئې څومره قیمت دې، مثلاً د اخستلو وخت کښې یو زر (۱۰۰۰) روپۍ او د لو په وخت کښې ۳۰۰۰ روپۍ دی. نو د زرو روپو عشر به بائع ادا کوی او د دوه زرو به مشتری ادا کوی. وهو الموفق

د عشر باره کښې د امام ابو یوسف په قول باندې دویم ټولګی

سوال: جناب مفتی جامعہ حقانیہ اکوړه خټک!

السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته! د عشر په باره کښې رالیږلې شوې فتوی ملاؤ شوه، جزا کم الله. د لاندینو څو جزئیاتو باره کښې راهنمائی او کړئ اجر دارین حاصل کړئ؟

(۱) وقت الوجوب متى هو فعند ابی حنیفة عند ظهور الثمرة وعند ابی یوسف وقت الادراک وعند محمد وقت القضية وعنده یجب عشر ما اکل او اطعم. (فتح القلیر ۴:۲). (۲) وفي البحر ان استهلكه غیر المالك اخذ الضمان منه وادی عشره. (بحر الرائق ۲۳۷:۲). (۳) لو غصب ارضاً عشرية فزرعها ان نقصتها الزراعة كان العشر علی صاحب الارض لانه یاخذ ضمان نقصانها فيكون بمنزلة لماتها عند ابی حنیفة. (فتح ۸:۲). (۴) اما طریق ابی حنیفة فهو ان الواجب اداء جزء من النصاب من حیث المعنی وهو المالية واداء القيمة مثل اداء الجزء من النصاب من حیث الزمان (بدائع الصنائع ۲۶:۲) یا د دوی چې د ا د بدائع جزئیة د زکوة سره خاص نه ده د عشر هم د ا حکم دې لکه چې د هدایه په دفع القیم کښې په دې تصریح ده دغه شان په بدائع ۲۳:۲ باندې تصریح ده ﴿۵﴾ فقهی قاعده: للبدل حکم مبدل منه.

د پورتنو جزئیاتو نه واضحه شوه چې د عشر د وجوب سبب د بائع په حق کښې متحقق شو برابر خبره چې بیع قبل الادراک وی او که بعد الادراک وی.

﴿۱﴾ (الدر المختار مع ردالمحتار ۶۰:۲ باب العشر)

خصوصاً کہ جزئیہ نمبر ۴ چہ ہفتی کنبی ئی قیمت تہ معنی ما خرج وئیلی دی اوس د بایع دبری الذمہ کیدلو د وہ صورتونہ دی (۱) ادا ما وجب او کری (۲) چہ محل د وجوب د عشر عند البایع قوت شی ہم داثانی وجہ دہ چہ مسئلہ بیع القصیل قبل الادراک ثم ترکہ باذن البایع الی وقت الادراک، کنبی ئی بایع د عشر نہ بری کری دی چہ دی صورت کنبی محل د وجوب د عشر بدل شو او چہ کلہ محل قوت شو نو ما وجب ہم ساقط شو۔

فتیٰ العنایۃ: فان قيل ينبغي ان يجب العشر في التبن لانه كان واجباً وقت كون الزرع قصيلاً والتبن هو القصيل ذاتاً الا انه زادت فيه اليوسه وبها لا يتغير الواجب، اجيب: بانه لا يجب العشر في التبن لان العشر كان واجباً قبل ادراك الزرع في الساق حتى لو فصله وجب العشر في القصيل فاذا ادرك تحول من الساق الى الحب كما تحول الخراج من المكنة عند البعطل الى الخارج. (عناية على هامش فتح القدير ۵: ۲) دعنايه د سوال او جواب نہ دمستله دقصیل اصل مذهب ابوحنيفه سره د خاص کیدلوپہ وجہ صفا ظاہرہ شوہ۔ اودا ہم معلومہ شوہ چہ تبدل د ذات د محل عشر سرہ عشر ساقطیری، پہ تبدل د وصف سرہ نہ۔ اومستله شما زمین کنبی د ذات عشر (چہ ہفتہ سبب دی مثلاً) نہ دی بدل شوی۔ بلکہ صفت بدل شو چہ د کچہ کیدلو نہ پخیدلو طرفتہ ہر سبب منتقل شو۔ دغہ شان علامہ شامی

د مذار تحول، عشر من ذمة الى ذمة دپارہ ضرور واضح اصل ساتلی دی۔ قولہ: والعشر على الموجر عنده وقالوا على المستاجر الخ، آگے لکھتا ہے: فان امکن اخذ الاجرة كاملة يفتی بقول الامام والا بقولهما لما يلزم عليه من الضرر الواضح الذي لا يقول به احد، (ردالمحتار ۲: ۲۰)

ہم د امدار د تحول مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ پہ امداد الفتاوی جلد دویم کنبی زیات واضح کری دی۔ اوس بہ مسئلہ مذکورہ کنبی د الزام د ضرر علی المشتري پہ وجہ سرہ کہ د ابو یوسف پہ مذهب باندی فتویٰ ورکیشی نو خہ حرج بہ وی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا نور محمد جامع مسجد وانا جنوبی وزیرستان

الجواب: واضحة دي وي چه دلته دوه خان خائنه مسئلي دي اول دا چه د عشر وجوب خه وخت کيږي؟ نو په دي کنبی زمونږ امامان مختلف دي۔

فليراجع الى ردالمحتار ۲: ۷۲ ﴿۱﴾ والبدائع ۲: ۶۳ ﴿۲﴾ وفتح القدير ۲: ۳۳ ﴿۳﴾، او دوینم دا چه عشر پہ بایع دی کہ پہ مشتری باندی؟ نو دا هم مختلف فیہادہ۔

قاله في البدائع ۲: ۵۷، ولو باع الارض العشرية وفيها زرع قد ادرك مع زرعها او باع الزرع خاصة فعشره على البائع لانه باعه بعد وجوب العشر وتقرره بالادراك (هو وقت الوجوب عند ابي حنيفة) ولو باعها والزرع بقل فان فصله المشتري للحال فعشره على البائع ايضاً لتقرر الوجوب في البقل بالقصل وان تركه حتى ادرك فعشره على المشتري في قول ابي حنيفة ومحمد لتحول الوجوب من الساق الى الحب، وروى عن ابي يوسف انه قال عشر قدر البقل على البائع وعشر الزيادة

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله ويؤخذ العشر) قال في الجوهره واختلفوا في وقت العشر في الثمار والزرع فقال ابو حنيفة وزفر يجب عند ظهور الثمرة وقال ابو يوسف عند استحقاق الحصاد وقال محمد اذا حصدت وصارت في الجرين۔

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۵۸ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة الكاساني: واما وقت الوجوب فوقته وقت خروج الزرع وظهور الثمر عند ابي حنيفة وعند ابي يوسف وقت الادراك وعند محمد وقت التنقية والجداذ فانه قال اذا كان الثمر قد حصد في الحظيرة وذرى البر، وكان خمسة اوسق ثم ذهب بعضه كان في الذي بقي منه العشر فهذا يدل على ان وقت الوجوب عنده هو وقت التنقية في الزرع ووقت الجداذ في الثمر۔ (بدائع الصنائع ۲: ۱۸۶ فصل واما وقت الوجوب كتاب الزكاة)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن الهمام: فعند ابي حنيفة عند ظهور الثمرة فلا يكون تعجيلاً وعند ابي يوسف وقت الادراك وعند محمد عند تصفية وحصوله في الحظيرة۔

(فتح القدير ۲: ۱۸۹ باب زكاة الزروع والثمار)

على المشتري وكذلك حكم الثمار على هذا التفصيل ﴿١﴾،

لهذا به صورت مسئوله كنبی د طرفینو په قول باندې فتویٰ ورکول او یا د شیخ ابو یوسف په قول فتویٰ ورکول په یو قول هم زموږ اعتراض نشته. باقی ستا حوالې چه دی نو دا ولئې حوالې خود صورت مسئله سره هیڅ تعلق نشته. دا خان خاتمه مسئلې دی اود دویم، دریم، څلورم او پنځم جواب دا دي چه د صریح جزئیة با وجود استنباط کول بې قاعدې خبره ده. وهوالموفق

په عشر کنبې د وجوب د وخت قیمت معتبر دي

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کنبې څه فرمائې چه د یو سړی لس منه د زکوة چنړه د. د عشر ادا کولو نه مخکېنې ئې د گرانې په وجه د ټولې چنړې سودا او کړه مثلاً په جنوري ۱۹۷۵ کنبې ئې ۸۰ روپۍ فی من په حساب سره ټوله چنړه خرڅه کړه. او عشر ئې ادا نکړو تر دې چه د مۍ په میاشت کنبې د چنړې قیمت ۴۰ روپۍ فی من شو. اوس که صاحب نصاب د اولنې قیمت وخت کنبې عشر ورکولو نوفقیر ته زیاته فائده وه، اوس که د دویم قیمت په حساب سره عشر ورکوی نو د مخکېنې په شان فائده فقیر ته نشته اوس مسئله داده چه د شریعت په رنډا کنبې دواړو قیمتونو کنبې کوم یو قیمت په زکوة کنبې ورکول معتبر دي؟ بینوا توجرو

المستفتی: نامعلوم... ۸ جون ۱۹۷۵

الجواب: په دې سړی ضروری ده چه یو من چنړا و زکړی او یا دې د وجوب د زمانې د نرخ اعتبار او کړی. (کما فی الدر المختار وتعتبر القيمة يوم الوجوب (هامش رد المختار ۲: ۳۰) (۲) وبمعناه فی سائر الفتاویٰ (۳) وهوالموفق

﴿١﴾ (بدائع الصنائع ۲: ۱۷۵ فصل فی الخراج والعشر کتاب الزکاة)

﴿٢﴾ (الدر المختار علی هامش رد المختار ۲: ۲۳ باب زکاة الغنم)

﴿٣﴾ وفي الهندية: وان ادى القيمة تعتبر قيمتها يوم الوجوب.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۸۰ الفصل الثاني فی العروض)

په عشر کنبې د جنس د قیمت ورکولو په صورت

کنبې مقامی نرخ معتبر دي سرکاری نه

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کنبې څه فرمائې چه په ملاکنډ ډویژن کنبې حکومت اوس اوس عشری نظام ختم کړې دي اوس بعضې خلق د جنس په صورت کنبې ادائیگۍ کوی او بعضې د قیمت په صورت کنبې لیکن د قیمت په صورت کنبې علماء مختلف شوې دي. بعضې وائی چه سرکاری نرخ معتبر دي. ځکه په دا نرخ (همیشه) دي. او بعضې وائی چه د هرغت کلی په دکانونو کنبې چه کوم نرخ مقرر وی د هغې په حساب ئې ورکوی. ځکه چه د عرفی نرخ دي. اوس مطلوب دادی چه په سرکاری او عرفی نرخ کنبې کوم یو معتبر دي. دغه شان د جنس او قیمت په ادائیگۍ کنبې کوم خیز معتبر دي؟ بینوا توجرو

المستفتی: مولانا عبيد الله چترالي (شهيد)

الجواب: په صورت مسئوله کنبې بهتره داده چه جنس ورکړیشتی اود قیمت ورکولو په صورت کنبې به مقامی نرخ معتبر وی سرکاری نه.

لان تسعير الحاكم غير معتبر ولذا قالوا ان الحاكم لا يسعر وانهم قالوا: ويقوم في البلد الذي المال فيه ولو في مفاضة ففي اقرب الامصار اليه (هامش الرد ۲: ۳۵) ﴿١﴾. وهوالموفق

سوال: علمائې دین دي مسئلې باره کنبې څه فرمائې چه حکومت خلقونه خراج وصول کوی که زمکه خراجی وی او که عشری؟ او حکومت هم د مسلمانانو دي، نو آیا عشر ادا کول نه دي پکار؟ بینوا توجرو

المستفتی: لعل مرجان کوهات... ۱۹۷۴ ۱۱ ۱۸

﴿١﴾ (الدر المختار علی هامش رد المختار ۲: ۲۳ باب زکاة الغنم)

الجواب: د عشر زمکې د پیداوار نه عشر ورکول ضروری دی د خراج ورکولو سره ذمه نه فارغه کیږي. کما فی رد المختار ۳: ۳۲۵ وکذا لو كانت عشرية لا يؤخذ منها خراج (۱) قلت فالاجتماع جهل وظلم، وهو الموفق

د خور حصه زمکه باندې غاصب رور خور ته عشر ورکولې شي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه کومې خور ته د پلار په جائيداد کښې د ميراث حصه نه وي ورکړې شوې او زمونږ ځانې کښې د پخوانه بنځو (زنانون) ته ميراث نه ورکولې کيږي ټوله به ټوله زمکه د روترو سره وي نو دې صورت کښې دا روتړه ددې زمکې عشر خپلې غريبې خور ته ورکولې شي يا نه؟ بينواتو جروا

المستفتي: عبد الله كيمليپوري..... ۳۱۷۱۹۷۵

الجواب: دا پیدا وار درور (غاصب) مملوک دې. (۲) لهذا دا رور خپلې خور ته عشر ورکولې شي. (۳) وهو الموفق

(۱) (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۳: ۲۸۹ باب العشر والخراج والجزية كتاب الجهاد)

(۲) قال الشيخ محمد امين (قوله والا فالخراج للزراع الخ) اي ان لم يكن عرف في دفعها مزارعة ولا في قسم حصه معلومة يكون الزارع غاصباً فيكون الخارج له وقوله وعليه اجر مثل الارض مشكل ولا تنفيذ النقول المارة لانها حينئذ ليست مما اعد للاستغلال حتى يجب عليه الاجر بل الواجب عليه نقصانها الخ.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۵: ۱۳۷ مطلب زرع في ارض الغير يعتبر عرف القرية)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ولا الى من بينهما ولاد) وقيد بالولاد لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاقوال الفقراء بل هم اولي لانه صلة وصلقة.

(ردالمحتار ۲: ۶۹ باب المصرف)

افغان مجاهدين عشر اخستلي شي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه افغان مجاهدين د افغانستان د زمکې عشر په زور يا رضا اخستلي شي؟ او دا جائز دی يا نه؟ بينواتو جروا

المستفتي: عبد الله مجاهد فاضل حقانيه... ۲۸ جمادى الثاني ۱۴۰۴ هـ

الجواب: جاز اخذ العشور للمجاهدين بشرط صرفها في المصارف الشرعية والوجه فيه انهم ليسوا بالادنى عن البغاة (۱) وهو الموفق

په شرابو تماکو، آفيمو او بنگو کښې د عشر مسئله

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه آيا حرام خيزونه مثلاً شراب، تماکوانو، آفيمو، او بنگو کښې عشر واجب دې يا نه؟ که واجب دې نو دهغي د جنس به ورکوي يا د قيمت نه؟ بينواتو جروا

المستفتي: محمد غني سنگولئي دير... ۱۹۷۹، ۱۹۱۷

الجواب: په شرابو کښې عشر واجب نه دې په تماکوانو او آفيمو کښې واجب دې. (۲)

(۱) قال الحصكفي: اخذ البغاة والساطين الجائرة زكاة الاموال الظاهرة كالسوائم والعشر والخراج لا اعادة على اربابها ان صرف المأخوذ في محله الاتي ذكره ولا يصرف فيه فعليهم فيما بينهم وبين الله.

(الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۶۲ قيل مطلب في مالو صادر السلطان رجلاً الخ)

(۲) وفي الهندية: ويجب العشر عند ابي حنيفة رحمه الله تعالى في كل ما تخرجه الارض من الحنطة والشعير والدحن والارز واصناف الحبوب والبقول والرياحين والاوراد والرطاب وقصب السكر والذريرة والبطيخ والقشء والخيار والباذنجان والعصفور واشباه ذلك مما له ثمرة باقية او غير باقية قل او كثر. (فتاوى عالمگيري ۱: ۱۸۶ الباب السادس في زكاة الزرع والثمار)

کہ جنس ورکوی او کہ قیمت (۱) د تماکو کرل مطلقاً جائز دی. (۲) اود
افیمو کرل د دوائی دپاره جائز دی. (۳) وهو الموفق

در مملوک خنکلاتو د آمدنی او د عشر او زکوة مسئلہ

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږ علاقه کښې د
خنکلاتو د قیمت څلور اخماسه د علاقې خلقوته ورکولې کیږي. او یو خمس
حکومت اخلي آیا دا یو خمس د عشر او زکوة قائم مقام دي او که نه د دینه
علاوه به عشر ادا کولې شي. د غسې تهیکه دار نهه روپۍ فی فت دغه
علاقائی خلقوته ورکوی نو آیا عشر د تهیکه دار په ذمه واجب دي یا په
علاقائی خلقو باندې؟ بینوا توجروا

المستفتی حاجی عنایت الرحمان واشنگ آلائی ۹ رمضان ۱۴۰۲

الجواب: (۱) د مباح او غیر مملوک زمکې په قدرتی ونو کښې عشر واجب نه دي.
البته دهغې د قیمت نه به د حولان حول نه پس باقاعده زکوة ورکولې کیږي.
بدل علی الحكم الاول ما فی تنقیح الفتاوی ۱۰:۱ وفي محیط السرخسی کل شیئ
یتبع الارض فی البیع بغیر شرط فلا عشر فيه لانه بمنزلة اجزاء الارض، وکل شیئ
لا یتبع الارض الا بشرط ففيه العشر کالجوب والتمر (۲) وفي الخانیة ولا یجب

العشر فی القنب والصنوبر والقصب

(۱) قال الحصکفی: وجاز دفع القيمة فی زکاة وعشر وخراج وفطرة ولبر وکفارة.
(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۴۰ باب زکاة الغنم)

(۲) قال ابن عابدین: فانه لم یثبت اسکاره ولا تفتیره ولا اضاراه بل ثبت له منافع فهو داخل
تحت قاعدة الاصل فی الاشیاء الاباحه. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۳۲۶ کتاب الاشربة)
(۳) وفي الشامیة: قوله وبحرم اكل البنج والحشيشة والافیون) وهو صریح فی حرمة
البنج والافیون لا للدواء وفي النزاهة والتعلیل ینادی بحرمة لا للدواء.

(فتاویٰ شامیه هامش الدر ۵: ۳۲۵ کتاب الاشربة)

(۴) (تنقیح الفتاویٰ الحامیه ۱: ۱۰ باب الزکاة والعشر)

الفارسی ولو جعل ارضه مشجرة او مقصبة یقطعها ویبعتها فی کل سنة کان فيه
العشر (هامش الهندیہ ۱: ۲۱۶) (۱)

(۲) دا زمکه مباح او غیر مملوک ده او دا ونې قدرتی دي. لهذا ددې مالک
شرعی کټ کونکې یعنی مزدور دي، خرخونکې او تهیکه دار نه دي دا صرف
قانونی امور دي. (۲) وهو الموفق

د مملوک او غیر مملوک غرونو په چلغوزو کښې د عشر حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږ په علاقه کښې
لوټې لوټې غرونه دي چې په هغې باندې چلغوزي هم دي. دا غرونه د چا
مملوک کیدلې شي یا نه؟ اودا د غرونو تقسیم په خسري سره (قرعه
اندازي) صحیح کیدلې شي یا نه؟ دغه شان د چلغوزو دا میوه خرخول جائز
دي یا نه؟ که جائز وي نو زکوة او عشر به د چا په ذمه واجب وي په بائع یا
مشتري؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید احمد جدرانی ۱۷۸۱۲۸۱۹۸۵

الجواب: غرونه په دوه قسمه وي مملوک او غیر مملوک اودا تعین مقامی
خلق کولې شي. نو د مملوک غرونو او میوې به هم مملوک وي، دهغې اخستل
خرخول صحیح دي اود قواعدو په لحاظ سره دغې ونو کښې عشر واجب نه دي.
البته په میوو کښې واجب دي. (۳) او چه کله په میوو کښې اخستل خرخول

(۱) (فتاویٰ قاضی خان علی هامش الهندیہ ۱: ۲۷۶ فصل فی العشر کتاب الزکاة)

(۲) قال العلامة ابن الهمام: ولا تجوز الشركة فی الاحتطاب والاصطياد وكلما الاحتشاس
والتكدی وسؤال الناس وما اصطاده كل واحد منهما او احتطبه او اصابه من التكدی فهو له
دون صاحبه وعلى هذا الاشتراك فی كل مباح كاخذ الحطب والثمار من الجبال كالجوز
والتين والغسق وغيرها الخ. (فتح القدير ۵: ۴۰۹ فصل فی الشركة الفاسدة)

(۳) قال العلامة برهان الدين: وما يوجد فی الجبال من العسل والثمار ففيه العشر.

(هدایة علی صدر فتح القدير ۲: ۱۹۳ باب زکاة الزروع والثمار)

دیو خوالی نہ مخکنی شوی دی عشر به به مشتری واجب وی گنی به بائع واجب دی (۱) اود غیر مملوک غرونو میوی او ونی به دهغه کس مملوک وی چا چه هغه پریکری او حاصل کری وی (کما هو الاصل فی المباحات (۲) او عشر صرف به میوو کنی خالص به هغه چا واجب کیوی چه خوک قابض وی که هغه بائع وی او که مشتری (ماخوذ از تنقیح الفتاویٰ ۱۰:۱ و شرح التویر باب العشر) (۳) وهو الموفق

په غرائزه میوو کنی عشر نشته

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنی چه فرمائی چه غرائزه علاقو کنی گهنکور (میوه) پیدا کیوی، دا قدرتی پیدا واری دیته نه خوک اوبه ورکوی اونه ئی خوک حفاظت کوی لیکن خلق ئی دغرونونه راوری اویه غنمو یا پیسو باندي ئی خر خوی، نو دیکنی (گهنکور میوی کنی) عشر شته یانه؟ بینوا توجروا المسفتی: نا معلوم..... ۹۱۶۱۱۹۷۵

الجواب: حکومت ددی حفاظت نه کوی، لهذا دیکنی به عشر واجب نه وی. کما فی الدر المختار و يجب العشر فی ثمره جبل او مفازة ان حماه الامام لانه مال مقصود لا ان لم یحمه لانه کالصید (هامش ردالمحتار ۶۱:۲) (۴) وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصکفی: ولوباع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی المشتري ولو بعده فعلى البائع. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۶۰:۲ باب العشر)

(۲) قال ابوالبرکات عبد الله بن احمد النسفی: ولا تصح شركة فی احتطاب واصطیاد واستقاء والكسب للعامل وعلیه اجر مثل مال الآخر الخ.

(کنز الدقائق علی هامش بحر الرائق ۵: ۱۸۴ فصل فی الشركة الفاسدة)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: وفي محیط السرخسی کل شیئ یتبع الارض فی البیع بغير شرط فلاعشر فيه لانه بمنزلة اجزاء الارض وکل شیئ لا یتبع الارض الا بشرط ففیه العشر کالجوب والنمر. (تنقیح الفتاویٰ الحامدية ۱۰:۱ باب الزکاة والعشر)

(۴) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۵۳:۲ باب العشر)

په قاشقاشو او ایشو او ډوډه کنی د عشر مسئله

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنی چه فرمائی چه عشر صرف د قاشقاشو په تخم کنی واجب دی یا صرف په افیمو کنی او یا صرف په ډوډه کنی او که نه په درې واړو کنی یا دوو کنی وضاحت او کری او خبر کری؟ بینوا توجروا المسفتی: محمد نسیم قریشی ناوگئی جمله سوات..... ۲۲۱۷۱۱۹۷۴

الجواب: قاشقاش او افیم دواړو مقصود وی نو په دیکنی به عشر واجب وی، په خلاف د ډوډی او تنه کنی.

یدل علیه ما فی البدائع ۵۸:۲ ومنها ان یكون الخارج من الارض مما یقصد بزراعة نماء الارض وتستغل الارض به عادة فلاعشر فی الحطب..... ویجب فی قصب السكر وقصب الزریرة لانه یطلب بهما نماء الارض فوجد شرط الوجوب فیجب هذا ولم اجد صریحاً (۱) وهو الموفق

د ایشو عشر د پخیدلو نه پس د زمکی به مالک باندي دی

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنی چه فرمائی چه زمونږ په ملک کنی د افیمو فصل کرلې کیوی. چه کله دا پاخه شی نو زمیندار ئی په چا خر خوی نو ددی صورت کنی به د زمکی مالک عشر ورکوی یا مشتری؟ بینوا توجروا

المسفتی: سعید اکبر گدون صوابی..... ۱۷ رمضان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: که دا اخستل او خر خول د پخیدلو نه پس شوې وی نو عشر د زمکی په مالک باندي واجب وی. (کما فی شرح التویر علی هامش ردالمختار ۳۳۳:۲ باب العشر ولوباع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی المشتري ولو بعده فعلى البائع (۲) وهو الموفق

(۱) (بدائع الصنائع ۲: ۷۸ فصل واما شرائط المحلية فانواع کتاب الزکاة)

(۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۶۰:۲ باب العشر)

د غرائزو و ونو په دیوو کښې د عشر حکم

سوال: علمانی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یو سړې بل کس سره په غرائزو و ونو کښې شریک کړی چې څومره میوه ته ددې ونو نه جمع کړې نو نیمه ستا نیمه زما. اوس به د هغې عشر په مالک باندې واجب وی یا په مزدور باندې؟ بینوا تو جوړوا

المستفتی مولوی هستی خان برمیل شمالی وزیرستان ۱۴ رمضان ۱۴۰۵ هـ
الجواب: که دا ونه ددې امر کونکی ملکیت وی نو دا اجاره د قفیز الطحان، د قبیلې نه ده او نا جائز ده. البته د بلخ علماء په بعضې صورتونو کښې د جواز فتوی ورکوی. (۱) پس په دې صورت کښې د ټولو میوو عشر د ونو په مالک باندې دې. او که دا ونې مباح وی نو عشر په دې حاصل کونکی باندې دې، ځکه چې دې ئې مالک دې. (۲) وهو الموفق

(۱) وفي الهندي: وهذا بخلاف ما لو اشترى كافي الاحتطاب فاحتطب احدهما و جمعه الآخر لانه يجب الاجر بالغاً ما بلغ عند محمد رحمه الله تعالى كذا في الكافي..... دفع غزلا الى حائك لينسجه بالنصف فالثوب لصاحب الغزل ومشاخ بلخ جوزوا هذه الاجارة لمكان الضرورة والتعامل والصحيح جواب الكتاب لانه في معنى قفیز الطحان وللحائك اجر مثله لا يجاوز به قيمة المسمى. (فتاوی عالمگیریه ۴: ۲۲۵ الفصل الثالث في قفیز الطحان)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: (قوله ولا تصح شركة في احتطاب واصطياد واستقاء) لان الشركة متضمنة معنى الوكالة والتوكيل في اخذ المباح باطل لان امر الموكل به غير صحيح والتوكيل يملكه بدون امره فلا يصلح نائباً عنه اشارة بالثلاثة الى ان اخذ كل شيء مباح كالاحتشاش واجتناء الثمار من الجبال والتكدي وسؤال الناس ونقل الطين وبيعه من ارض مباحة او الجص او الملح او الثلج او الكحل او المعدن او الكنوز الجاهلية الخ.

(البحر الرائق ۵: ۱۸۳ فصل في الشركة الفاسدة)

د مالټو د باغ يا نورو ونو مينځ کښې په غلې وغيره کښې د عشر حکم

سوال: علمانی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې ما په پټې کښې د مالټو باغ لگولې دې په مینځنۍ زمکه کښې غله هم پیدا کيږي. بوتی اوس ان شاء الله کامیابیږي. آیا ددې مالټو او فصل دواړو نه به عشر ورکول لازمی وي یا د یو څیز نه؟ او زمونږ زمکه تهرې ده چې په هغې باید آبیانه هم وصول کولې شې نو لستمه به لازمیږي یا شلمه؟ بینوا تو جوړوا

المستفتی: عبد الکريم زاو لچندوی..... ۱۹۶۹/۱۱/۱۰

الجواب: ته به د مینوې او غلې دواړو نه شلمه یا دهغې قیمت وړکونې په دې شرط چې زمکه د باران په اوبه کيږي گنې نو لستمه پکښې ضروری ده. قال رسول الله ﷺ فيما سقت السماء والعيون او کان عثراً العشر وما سقى بالنضح نصف العشر، رواه البخاري (۱)، وفي در المختار وتجيب في مسقى سماء اي مطر وسيح كنهر..... ويجب نصفه في سقى غرب اي دلو كبير او دالية اي دولا ب انتهى مختصراً (۲). وهو الموفق

په میوه دارو او غیر میوه دارو ونو کښې د عشر مسئله

سوال: علمانی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زمونږ په علاقې کښې ونې دی او دا ونې د قومونو او خاصو کورونو ملکیت دی. د هر یو خپله حصه معلومه ده او دا ونې په دوه قسمه دي میوه دارې چې چلغوزي گوي په هغې کښې مونږ عشر ورکوو. اوس که مونږ دا ونې خرڅوو یا ئې خپلو کورونو ته راوړو نو په دې قسم ونو کښې به عشر واجب وي او که نه؟ او بغير میوو ونو کښې عشر واجب دی یا نه؟ بینوا تو جوړوا

المستفتی: حاجی جهانگیر خان شین مینار دی آئی خان... ۱۴۰۱/۱۲/۱۰ هـ

(۱) (الصحيح البخارى ۱: ۲۰۱ باب العشر فيما يسقى من ماء السماء والماء الجارى كتاب الزكاة)

(۲) (الدر المختار على هامش رد المختار ۲: ۵۳، ۵۵ باب العشر)

الجواب: د و نو پھ میوو او خاص قسم خانگو کنبی چہ د نیزو او کتونو پھ استعمال کنبی راوستلې شی، عشر واجب دی. (۱) البتہ د و نو تنو کنبی عشر د و نو تنو کنبی عشر واجب نہ دی. کما فی تنقیح الفتاویٰ ۱۰: ۱ و فی محیط السرخسی کل شیء یباع الارض فی البیع بغير شرط فلا عشر فيه لانه بمنزلة الارض (۲). و هو الموفق

د سیوانو پھ باغونو کنبی د عشر ویتلو طریقہ

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی خه فرمائی چہ زمونږ زیارت علاقه کنبی د منږو باغونه دی چہ د هغې خرڅول پھ دوه طریقو سره کیږی یو دا چہ د زمیندار او تهیکدار سودا جوړه شی زمیندار خپلې پیسې واخلی د هغې عشر ورکوی. لیکن کوم زمیندار چہ باغ نه خرڅوی هغوی دپاره دا مسئله جوړه شوې ده: چہ مخکښې به زمونږ خلقو کله ټولې منږې خرڅې کړې او حساب به ئې اولگولو چہ اول دومره رقم جوړ شو بیا به ئې د ترک کرایه، دلالی محصول، کریټ، میخونو وغیره خرچہ جدا کړه او د باقی نه به ئې عشر ورکولو نو دې باره کنبی سوال دادې چہ دې صورتونو کنبی د عشر خه طریقہ ده؟ بینوا تو جوړوا

المستفتی: عبد المجید قذافی مارکیټ کوټه..... ۲۹ رجب ۱۴۰۴ هـ

الجواب: د باغونو مالکان دې میوو پریکولو وخت کنبی د لسمې حصې د معلومولو تکلیف او کړی او د دغې لسمې حصې د قیمت (مقامی قیمت) دې معلوم کړی او دغه قیمت دې حالاً یا بعد البیع ادا کړی.

(۱) قال العلامة ابن عابدين: (تحت قوله وقصب) هو كل نبات يكون ساقه انايب وكعوبا والكعوب العقد والانبوب ما بين الكعبين واحترز بالفارسي عن قصب السكر وقصب الذريرة وهو قصب السنبل فیهما العشر..... فلو استئمت ارضه بقوائم الخلاف وما اشبهه او بالقصب او الحشيش وكان يقطع ذلك ويبيعه كان فيه العشر.

دالمختار هاشم الدر المختار ۵۵: ۲ باب العشر

(تنقیح الفتاویٰ الحامدیة ۱۰: ۱ باب الزکاة والعشر)

(ماخوذ از ہندیہ شامی) (۱) او یا پنجاب کراچی وغیرہ کنبی د خرڅولو نه پس دې د ټول قیمت نه (بغیر کرایہ خرڅ وغیرہ لږې کولونه) لسمه ورکړې. کما فی شرح التئیر علی هامش ردالمحتار ۳۰: ۲ و یقوم فی البلد الذی المال فیہ و فی ردالمحتار فلو بعث عبداً للتجارة فی بلد آخر یقوم فی البلد الذی فیہ العبد بحر (۲) و فیہ ایضاً ۶۹ قوله بلارفع مؤن ای یجب العشر فی الاول ونصفه فی الثاني بلارفع اجرة العمال ونفقة البقر..... بل یجب العشر فی الكل (۳). و هو الموفق

د گیا د پاره کرلې شوو شرشمو کنبی عشر واجب دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کنبی خه فرمائی چہ زمونږ خای کنبی پھ غنمو یا جوارو کنبی شرشم کرلې کیږی چہ د خاروو د گیا دپاره استعمالیږی او مقصود غنم یا د جوارو فصل وی. نو آیا پھ دې شرشمو کنبی عشر واجب دی؟ بینوا تو جوړوا

المستفتی: فضل عظیم دفتر پولیتکل ایجنټ

خار باجوړ ایجنسی..... ۱۶ رمضان ۱۴۰۳ هـ

الجواب: دا شرشم مقصود بالا استغلال دی قدرتی گیا نه ده پھ دې وجه دیکنبی عشر واجب دی. (ماخوذ از ہندیہ) (۱) و هو الموفق

(۱) وفي الهندية: ولو باع العنب اخذ العشر من ثمنه وكذلك لو اتخذه عصيراً ثم باعه فعليه عشر ثمن العصير كذا في محيط السرخسي ولا تحسب اجرة العمال ونفقة البقر

و كرى الانهار واجرة الحافظ وغير ذلك فيجب اخراج الواجب من جميع ما اخرجته

الارض عشراً او نصفاً. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱۸۷: ۱ قيل باب السابع فی المصارف)

(۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲۴: ۲ باب زکاة الغنم)

(۳) (ردالمحتار هاشم الدر المختار ۵۶: ۲ باب العشر)

(۴) وفي الهندية: وان يكون الخارج منها مما يقصد بزراعتة..... (بقیه حاشیہ په راروانه صفحہ)

د حکومتی حفاظت نہ بشور د غرونو په ښوونو کښې د عشر مسئلہ

سوال: مناقزل العلماء فی هذه المسئلة الفقهية هل يجب النثر فی الجبل الذی لم یضم الانام؟ وقال صاحب الدر المختار یجب العشر فی العسل وان لم یکن فی الارض العشری کالجبال والمنازاة ان لم یکن خراجیه، ویجب العشر فی ثمره الجبل ان حماه الامام، فالسطلون ان فی وطننا جبال لا یتصرف الامام فیها ولا حمايته للامام ولكن الحماية لأهل القرية، وقد عین نصیب کل من اهل القرية واهلها یناعون حصصهم فیما ینهم فهل یصح التملیک والبیع لهم؟ وان صح البیع فالعشر علی البائع او المشتري وان لم یصح البیع فعلى اى منهما العشر؟ وايضا قال الشافعی فی عشر الثمار ان باع قبل الاذراک فعلى المشتري وان کان بعد الاذراک فعلى البائع؟ اطلب منکم تشریح

المسائل مفصلاً لعموم البلوی وان اجتمعت بالارذية فلكم الشکر: ینواتو جروا المستفتی: فامعلوم متعلم دار العلوم حقانیہ..... ۱۷۵۱۹۸۳

الجواب: په صورت مسئله کښې دې ښوونو جاتو (چلغوزو وغيره) کښې عشر واجب دي. البته که یو مالک خپله حصه د اذراک نه منځ کښې خرڅه کړې نو دا عشر به د مشتري په ذمه وي. په اصل مالک باندې به نه وي. (یدل علیه ما فی شرح التنویر کما ذکره المستفتی (۱) واضحه دي وی چه کومو ښارونو

(بقیه حاشیه) نماء الارض..... حتی لو استتمی بقوائم الخلاف والحشیش والقصب وغصون النخل او فیها دلب او صنوبر ونحوها وکان یقطعه ویبعه یجب فیہ العشر.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۸۶ الباب السادس فی زکاة الزرع والثمار)

قال العلامة الخصکفی: ولو باع الزرع ان قبل اذراکه فالعشر علی المشتري ولو بغده فعلى البائع والعشر علی المؤجر کخراج موظف وقال علی المستأجر.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۲۰۰ باب العشر)

کښې ټول غرونه او څنگلات ملکیت مشترکه کښې کيږي نه دا چه موات يا غير مملوک. نو د داسې علائقو ميړه جاتو کښې وجوب د عشر واضحه خبره ده. په دې کښې دامام د جفا فلت شرط د هجا په نزد معتبر نه دي (۱) وهو الموفق

په غرايزو وونو او لرگو کښې د عشر مسئلہ

سوال: يوه رساله ستاسو خدمت کښې درليږد چه يه هغې کښې د ونو په څانگو کښې د عشر وجوب نفي کړې شوي دي حال دا چه وني په دې غرونو کښې مقصود وي او اقوام باقاعده د هغوی تقسيم کوي او حفاظت يې کوي او دا لرگي ډير قيمتي وي دهغې متعلق تاسو صاحبان د خپلې رائې نه موږ خبر کړئ چه ديکښې عشر شته يا نه؟ ښواتو جروا

المستفتی: مولانا سردار صاحب مفتي ومدرس دار العلوم

تل ۲۹۱۱۱۱۹۸۶

الجواب: په دې ونو کښې عشر واجب نه دي. کما فی تنقيح الفتاوی الحامدية ۱: ۱۰۱ وفي محیط السرخسی کل شیء یباع الارض فی البیع بغیر شرط فلا عشر فیہ (۲) البته ددې غرايزو ونو په ښوونو جاتو کښې بعضي وختونو کښې عشر واجب دي (هدایه) (۳) دغه شان د کومې ونې څانگه چه د نيزې وغيره دپاره پکار يږي

(۱) قال ابن عابدين: (ان حماه الامام) الضمير عائد الى المذكور وهو العسل والثمرة والظاهر ان المراد الحماية من اهل الحرب والبغاة وقطاع الطريق لا عن کل احد فان ثمر الجبال مباح لا یجوز منع المسلمین عنه وقال ابویوسف لا شیء فیما یوجد فی الجبال لان الارض لیست مملوكة ولهما ان المقصود من ملکها النماء وقد حصل.

(رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۵۳ باب العشر)

(۲) (تنقيح الفتاوی الحامدية ۱: ۱۰۱ باب الزکاة والعشر)

(۳) قال العلامة برهان الدین: وما یوجد فی الجبال من العسل والثمار ففیہ العشر.

(هدایه علی صدر فتح القدير ۲: ۱۹۳ باب زکاة الزروع والثمار)

نو دھنی پہ تنہ کنبی عشر نشته، لیکن پہ دغہ خانگو کنبی عشر واجب
دی لان فوائدها كالثمرات (بدائع) (۱) وهو الموفق

پہ فصل او میوه جاتو کنبی عشر مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلو بارہ کنبی خہ فرمائی! (۱) پہ میوو کنبی
دادراک مصداق کوم حالت دی؟ (۲) پہ میوو باندی عشر کله واجب کیڑی؟
(۳) دا عشر پہ مشتری واجب کیڑی یا پہ بائع باندی؟ (۴) خہ میوه جات
خرخیل هلاک دی کہ استهلاک؟ (۵) د میوه جاتو او فصل پہ عشر کنبی فرق
شته یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد علی مدرسه کریمیه لورالائی بلوچستان ۱۹۸۷ء ۲۹۱۷۱۷
الجواب: (۱) کوم وخت چہ دا میوه جات د مرضونو او فصادونو نہ محفوظ
شی نو دھنی تہ وخت ادراک وئیلی کیڑی. کما فی رد المحتار ۴: ۳۸، لکن
بدو الصلاح عندنا ان تو من العاهة والفساد (۲) (۲) دا مختلف فیہ مسئلہ ده
البتہ د امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ پہ نزد دادراک او ظهور صلاح پہ وخت کنبی عشر
واجب کیڑی.

کما فی رد المحتار ۲: ۷۲ قال فی الجوهرۃ واخلتفوا فی وقت العشر فی الثمار والزروع
فقال ابو حنیفۃ وزفر یجب عند ظهور الثمرۃ والا من

(۱) قال العلامة الکاسانی: ومنها ان یكون الخارج من الارض مما یقصد بزراعته نماء
الارض وتستغل الارض به عادة فلا عشر فی الحطب، والحشیش والقصب الفارسی لان هذه
الاشیاء لا تستمنی بها الارض ولا تستغل به عادة لان الارض لا تنمو بها بل تفسد فلم تكن نماء
الارض اذا اتخلها مقصبة وفي شجرة الخلاف التي یقطع فی كل ثلاث
یجب فیها العشر لان ذلك غلة وافرة.

مع ۱۷۸: ۲ فصل واما شرائط المحلية فانواع کتاب الزکاة

هامش الدر المختار ۳: ۲۲ مطلب فی بیع الثمر والزروع والشجر مقصوداً

علیها من الفساد (۱) (۳) دا مروجہ بیع. بیع فاسدہ ده. او بیع فاسد قبل
القبض مفید ملک نہ وی او عشر به پہ بائع واجب وی. البتہ کہ بائع مشتری
تہ قبضہ ورکرہ نو پہ مشتری به واجب وی

کما فی شرح التنویر علی هامش رد المحتار ۲: ۷۲ ولو باع الزرع ان قبل ادراکہ
فالعشر علی مشتری ولو بعده فعلى البائع (۲) فافهم.

(۴) نہ دی. (۳) (۵) ددی پہ احکامو کنبی ہیخ فرق نشته، وهو الموفق

نشی والا خیزونو کرلو باندی عشر واجب دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یوزمیندار خپلہ
زمکہ باندی داسی خیز او کرلو چہ دھنی نہ نشی والا خیزونہ مثلاً چرس،
بھنگ، افیم او ہیروئن وغیرہ جوڑیڑی. ایا ددی حرام مال نہ به ہم عشر ادا
کولی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: خیال اکبر افریدی پی ای ایف پشاور..... ۱۹۸۲ء ۱۹۱۱

الجواب: دا خیزونہ ددوایی دپارہ ہم استعمالیڑی. لهذا ددینہ لسمہ یا شلمہ
ورکول پکار دی. (۴) پہ عشر یا نصف عشر سرہ به مال پاک شی حلالیڑی نہ
لکہ د غلا جامی یا د رینمو جامی پہ صابن باندی پاکیڑی حلالیڑی نہ.
وهو الموفق

(۱) (رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۵۸ باب العشر)

(۲) (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

(۳) وفي الهندية: واستبدال مال التجارة بمال التجارة ليس استهلاكاً بلا خلاف سواء

استبدالها بجنسها او بخلاف جنسها. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۰ مسائل شتی کتاب الزکاة)

(۴) قال العلامة برهان الدین: قال ابو حنیفۃ فی قليل ما اخرجته الارض وكثيره العشر.

(هدایہ علی صدر فتح القدیر ۲: ۱۸۶ باب زکاة الزروع والثمار)

د تہا کو استعمال او د عشر مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مونہ ورجینا تما کو ان کرو. اود کرلو نہ ترسنبہ لولو پوری پری کافی خرچ وراخی مثلاً د مزدور کیساوی خاورہ بیا پہ بٹی کنبی پخلو وخت کنبی د سوڑولو د لڑکی خرچ وغیرہ اوس سوال دادی چہ مونہ کله دا فصل حاصل کرو او مکمل طور سیرہ بی خرچ کرو او دغی نقہ و وصول کرو نو مخکنبی تری نہ عشر ادا کرو او بیا تری نہ قرضی وغیرہ ورجو او کہ نہ مخکنبی تری نہ خرچی لری کرو دیاقی نہ عشر ادا کرو؟ اود تما کو استعمال خو ناجائز دی نو ددی تجارت او زراعت جائز دی؟ او زمونہ زمکی نہری دی چہ دغی مونہ حکومت تہ باقاعدہ آبیانہ ورکوو نو دیکنبی عشر دی یا نصف عشر؟

بینواتو جروا

المستفتی: ریڈی گل تخت بهائی ۱۹۷۵ء ۷۱۲۱

الجواب: واضحہ دی وی چہ د تما کو انو استعمال مباح دی.

کما فی ردالمحتار ۵: ۶۰۶ فانه لم یثبت اسکاره ولا تفتیره ولا اضراره بل ثبت له

منافع فهو داخل تحت قاعدة الاصل فی الاشياء الاباحه ﴿۱﴾

لهذا یہ دیکنبی د عشر واجب کیدل خہ لری خبرہ نہ دغہ شان ددی پانرو

یہ د شجر الخلاف د خانگو پشان د میوو پہ حکم کنبی وی. فتاویل مباحی فی

ردالمحتار ۲: ۲۸ فلواستتمی ارضه بقوائم الخلاف وما اشبهه او بالقصب او الخشیش

وكان یقطع ذلك ویبعه كان فیہ العشر (غایۃ البیان) ﴿۲﴾ اود امام ابو حنیفہ رحمہ اللہ

یہ نزد ادراک پہ وخت عشر واجب کیری نو چہ کله دا پانری دیری کولو

قابلی شی نو ددی پانرو نہ یاددی د قیمت نہ بہ عشر ادا کول وی. پس کله چہ

﴿۱﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۳۲۶ کتاب الاشربة)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۵۵ باب العشر)

د یو کنال کچہ تما کو انو قیمت پنچہ سوہ : (۱) روپی وی او پہ بیتی کنبی د پخیدلو نہ پس د غی قیمت دود زرد روپی وی نو د قاعدی مطابق بہ د ۵۰۰ روپیو نہ عشر ورکول وی. بدل علیہ ما فی الدر المختار ویو خذ العشر عند الامام عند ظهور الشر وبدو صلاحیا ﴿۱﴾ ففہم. دغہ شان مزدوری او خاورہ وغیرہ بہ نشی لری کولی. صرح بہ فی الہندیۃ. ورد المختار وغیرہ. ﴿۲﴾ اود دیر و خرچو پہ وجہ بہ نہری زمکی د حاصلاتو نہ شلمہ ورکول وی. چہ کله ددی نہری زمکہ سردہ اوبہ کیری. ﴿۳﴾ وهو المرفق

بیا گوردہ کنبی د عشر حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سری د خپلی زمکی نہ گنی حاصل کرل بیا بی د غی نہ گوردہ جوڑہ کرل بیا بی دغہ گوردہ خرچہ کرہ نو ددی رقم نہ بہ عشر ادا کوی کہ زکوۃ؟ اود زکوۃ پہ صورت کنبی جولان جول شرط دی یا نہ؟ بینواتو جروا

المستفتی: تنگی ملا شریک دورہ حدیث..... ۱۴۱۲/۱۹۷۳

الجواب: دی سری پانڈی بہ د گوردی نہ لسمہ یا شلمہ ورکول وی.

کما یشیر الیہ ما فی الہندیۃ ۱: ۹۹ ولوباع العنب اخذ العشر من ثمنہ وکلک لو

اتخذہ عصیراً ثم باعہ

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۸ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: بلارفع مؤن ای کلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم

بالعشر فی کل الخارج. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۶ باب العشر)

وفی الہندیۃ: ولا تحسب اجرة العمال ونفقة البقر وکری الانهار واجرة الحافظ وغير ذلك

فیجب اخراج الواجب من جمیع ما اخرجتہ الارض عشرأ او نصفأ.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۷۰ قبل باب المصارف)

﴿۳﴾ قال العلامة الحصکفی: ویجب نصفہ فی مسقی غرب ای دلو کبیر ودالیه ای دولاب

لکثرة المؤنة (قوله لکثرة المؤنة) علة لوجوب نصف العشر.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۵ باب العشر)

فعليه عشر ثمن العصير كذا في محيط السرخسي ﴿١﴾.
او واضحہ دی وی چہ د عشر یا نصف عشر نہ پس باقی رقم کنبی حولان
حول قصد آیا تبعاً تیریدلو نہ پس زکوٰۃ (ربع العشر) ورکول دی. وهو الموفق

پہ گنو او گورہ کنبی د عشر حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ گنو کنبی خومرہ
زکوٰۃ واجب دی. ما پہ موطا امام محمد کنبی لیدل دی چہ پہ زیتون کنبی
عشر شتہ زکوٰۃ نہ. دا مسئلہ واضحہ کزی؟ بینوا توجروا
المستفتی: محمد زئی

الجواب: د گنو او گورہ دواو نہ عشر یا نصف عشر ورکول صحیح دی.

ونظيره ما في الهندية ١٩٩:١ ولو باع العنب اخذ العشر من ثمنه وكذلك لو اخذ
عصير ثم باعه فعليه عشر ثمن العصير كذا في محيط السرخسي ﴿٢﴾ فافهم. وهو الموفق

تماکوانو کنبی د عشر مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د تماکوانو عشر بہ د
هغی د شنوپانرونہ ورکول کیڑی کہ د هغی د قیمت نہ. حال داچہ د تماکوانو
پہ پخولو باندی د بهتی، لرگو وغیرہ خرچی ہم راخی؟ بینوا توجروا

المستفتی: غاور خان اوگی مانسہرہ..... ۱۲۱۱۰۱۱۹۷۵

الجواب: د تماکوانو پہ دی پانرو کنبی عشر یا نصف عشر ورکولو سرہ یا د
هغی قیمت ورکولو سرہ (پہ بهتی کنبی او چوالی نہ مخکنبی) بہ بنتا ذمہ
فارغہ شی حکہ چہ د زمکی پیداوار ہم دادی ﴿٣﴾ وهو الموفق

﴿١﴾ (فتاویٰ عالمگیریہ ۱۸۷:۱ الباب السادس فی زکاة الزرع والثمار)

﴿٢﴾ (فتاویٰ عالمگیریہ ۱۸۷:۱ الباب السادس فی زکاة الزرع والثمار)

﴿٣﴾ قال العلامة الحصکفی: ویؤخذ العشر عند الامام عند ظهور الثمرة وبدو صلاحها.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۵۸:۲ باب العشر)

د تورو مچو پہ شہدو کنبی عشر واجب دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ ماد شہدو مچئی قیمتاً
اخبستلی او ساتلی دی پہ کال کنبی دیوی بکسی نہ دوه پیٹی جو پیری د
هغی دپارہ پیٹی، چتہ اود موم تختہ قیمتاً حاصلوم پہ کال کنبی دوو نہ پنخہ
خلو پوری شہد حاصلوم. پہ کال کنبی ئی د موسم پہ لحاظ سرہ گلونو دپارہ
مختلفو خایونو تہ ورو چہ کافی کرایہ پری خرچ کیڑی. پہ بعضی خایونو
کنبی خائی ہم پہ کرایہ اخستل پریوخی پہ دی شہدو کنبی عشر واجب دی یا
نہ؟ او کہ پہ عشر کنبی قیمت ورکری شی نو جائز دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: غلام نبی..... ۲۱۸۱۰۱۹۹۰

الجواب: کہ تا دا پیٹی پہ غیر خراجی زمکہ کنبی ایخی وی نو پہ تا باندی
عشر واجب دی گنی نہ. او پہ عشر کنبی شہد او قیمت دواو ورکول جائز
دی. ﴿٢﴾ ماخوذ از شرح التتویر علی هامش ردالمحتار ۶۶:۲ باب العشر
..... وهو الموفق

د فصل پہ تخم کنبی عشر نشتہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ علاقہ کنبی
خلق د گیا د پارہ شہ تل (ریشقہ) کری. آخرہ کنبی می لہ شوتل د تخم دپارہ
پریخودلو آیا اوس بہ ددی تخم نہ ہم عشر ویستلی کیڑی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد منیر..... ۲۱۶۱۱۹۷۲

﴿١﴾ قال العلامة الحصکفی: يجب العشر فی عسل وان قل ارض غیر الخراج ولو غیر
عشرية كجبل ومفازة بخلاف الخراجية لئلا يجتمع العشر والخراج.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۵۳:۲ باب العشر)

﴿٢﴾ قال الحصکفی: وجاز دفع القيمة فی زکاة وعشر وخراج وفطرة ونذر وكفارة.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲۴:۲ باب زکاة الغنم)

الجواب: کرم خداوند صرف دس سو یا دواہین دپارہ استعمالی پری نو پے ہفتی
کشی بہ عشر نہ وی (۱) و هو السوفی

بہ بنو مو کشی عشر احوط دی واجب نہ دی.

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کشی خہ فرمائی چہ د غنسو یا جوارو پے
بہو سو کشی عشر واجب دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: کل حنان کوهات

الجواب: بہ بہو سو کشی عشر احوط دی. عملاً علی المروی عن محمد البتہ
واجب نہ دی (۲) و هو السوفی

بہ قدرتی و نو کشی عشر واجب نہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کشی خہ فرمائی چہ پے و نو کشی د عشر
خہ حکم دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: جمعہ خان کند یا کوهستان ۱۱۶۱۱۴ ۱۴۰۵ھ

الجواب: قدرتی و اپنے نہ میلوک دی او نہ پکشی عشر واجب دی. لانہ لا
يقصد به استغلال الارض (۳) و هو الموفق

(۱) رآی الہدیہ: ولا يجب فی الزور التي لا تصلح الا للزراعة والفتاویٰ کبیر الطبع
والناخواہ والشونیز. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۶) الباب السادس فی زکاة الزرع والثمار

(۲) قال العلامة البصيرکفی: الا فيما لا يقصد به استغلال الارض نحو حطب وقصب
فارسی وحشیش وبن وسعف حتی لو اشغل ارضه بها يجب العشر. قال ابن عابدين:
قوله وبن: قال فی الفتح غير انه لو فصله قبل انعقاد الحب وجب العشر فيه لانه صار هو
المقصود وعن محمد فی التبن اذا بیس العشر.

(الدر المختار مع دماش رد المختار ۲: ۵۵ باب العشر)

(۳) (الدر المختار علی دماش رد المختار ۲: ۵۵ باب العشر)

د و نو پے پانرو کشی عشر حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کشی خہ فرمائی چہ و نو پے پانرو کشی
عشر واجب دی یا نہ؟ حال دا چہ دا پانری خرخولی شی. زمونہ پے علاقو
کشی د شہوتانو پانری خرخولی شی او د علماؤ پے مینخ کشی پے دی
مسئلہ کشی ذیر اختلاف دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید اسید اللہ بگا خیل بنوں ۱۲ ربیع الاول ۱۴۰۲ھ

الجواب: د و نو پے پانرو کشی ہر حال کشی عشر واجب نہ دی. گہ پے بازار کشی
خرخیوی یا نہ، خگہ چہ د عشر د و جواب دارو مدار قصد استثماء باندی دی.

كما فی البحر ۲: ۲۳۷ و اما شرائط المحلية فان تكون عشرية وان يكون الخارج منها مما

يقصد بزراعتہ لماء الارض (۱)

البتہ گہ د توت ونی لگول نہ مقصود ہم دا پانری وی نو پے ہفتی کشی بہ
عشر واجب وی. گما فی تنقیح الفتاویٰ ۱: ۱۱ (۲) فلیراجع و هو الموفق

د توت پے پانرو و نو او خانگو کشی عشر واجب نہ دی

سوال: خہ فرمائی علمائی دین دی مسئلہ بارہ کشی چہ د توت پے پانرو، و نو
او خانگو کشی عشر واجب دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الخالق دتہ خیل شمالی وزیرستان ۱۹۹۱ء ۲۱۵

(۱) (البحر الرائق ۲: ۲۳۷ باب العشر)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: قال فی صور المسائل نقلاً عن الزاهدي ما صورته قلت يمكن
ان يلحق به اغصان التوت عندنا واوراقها لانه يقصد بها الاستغلال بخوارزم وخراسان وقد

نص عليه فی درر الفقه فقال يجب العشر فی اوراق التوت واغصان الخلف التي تقطع فی

او ان تعليم الكروم وغير ذلك. (تنقيح الفتاوى الحامدية ۱: ۱۱ باب الزكاة والعشر)

الجواب: ددی ونو په تنو کښې عشر واجب نه دي، کما فی تنقیح الفتاوی
الحمدیه ۱۰:۱ و فی محیط السرخسی کل شیء یباع الارض فی البیع بغير شرط
ولا عشریه لانه بمنزلة اجزاء الارض (۱) انتهى. وبمعناه فی عشر فتح القدير
شرح الفدیه (۲) انبئه کله چه په پتی کښې ونې او کرلې شی او زمکه کښې
پیاوړ او شی نو په هغې کښې عشر واجب دي

کما فی قاضیخان، ولو جعل ارضه مشجرة او مقصبة یقطعها ویبعتها فی کل سنة کان
فیه العشر، هامش الهندية ۲۷۶:۱ (۳)

اود توت په پانېو کښې عشر واجب نه دي دکه جوړو د ښاخونو په شان.
لعدم قصد الاستغلال (۴) يدل علیه ما فی الخانية فی الحوالة السابقة وكذا صرح به
الفتهاء باسره (۵). وهو الموفق

د نخر په غاړو باندې کرلې شوي ونو کښې عشر واجب نه دي

سوال: څه فرمائی علمائي کرام د دین دې مسئلې باره کښې چه زمونږ په علاقو

(۱) (تنقیح الفتاوی الحامدية ۱۰:۱ باب الزکاة والعشر)

(۲) قال العلامة ابن الهمام: ولا یجب فیما ینخرج من الاشجار كالصمغ والقطران ولا فیما
هو تابع للارض كالنخل والاشجار لانها كالارض ولذا تستبعها الارض فی البیع ولا فی کل
بزر لا یطلب بالزراعة کبزر البطیخ والقناء لکونها غیر مقصود فی نفسها.

(فتح القدير ۱۸۷:۲ باب زکاة الزروع والثمار)

(۳) (فتاوی قاضی خان علی هامش الهندية ۲۷۶:۱ فصل فی العشر)

(۴) قال العلامة فخر الدین الاوزجندی: ولا یجب العشر فی التبن ولا فی الحطب
والحشیش والقنب والصنوبر والقصب الفارسی ولا فی سعف النخل ولا فی الطرفاء. (فتاوی
قاضی خان علی هامش الهندية ۲۷۶:۱ فصل فی العشر)

(۵) قال العلامة الحصکفی: الا فیما لا یقصد به استغلال (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

کښې د نهرونو نظام دې ددې لختو په غاړو باندې ونې کرلې شی په دې
وونو کښې عشر واجب دي که نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد رفیق پیرسنگ پشاور ۲۲ | ذی قعدة ۱۳۹۷ هـ

الجواب: په دې وونو کښې عشر واجب نه دي:

کما فی تنقیح الفتاوی ۱۰:۱ کل شیء یباع الارض فی البیع بغير شرط فلا عشر فیه
لانه بمنزلة اجزاء الارض (۱)

البته ددې زمکو د حاصلاتو نه به عشر یا نصف العشر ورکول وي. وهو الموفق

په تهریشر گتلي شوي غنمو کښې عشر نشته

سوال: علمائي دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه تهریشر باندې گتلي شوي
غنمو کښې عشر واجب دي یا نه؟ ځکه چه هغه خو مزدوری وي؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالودود دوسیره پشاور

الجواب: کوم غنم چه په اجرت کښې ورکړی شي د هغې عشر په موجد باندې

واجب دي په مالک د تهریشر باندې نه (شامي) (۲) وهو الموفق

په غرانزو قدرتي ونو کښې عشر واجب نه دي.

سوال: علمائي دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زمونږ علاقو کښې
غرونو باند قدرتي ونې راخیژی او خلق دا ونې تقسیموي. په دې کښې د
عشر څه حکم دي؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم متعلم دارالعلوم حقانیه ۱۱۹۱۷-۱۴۰ هـ

(بقیه حاشیه) الارض نحو حطب وقصب وحشیش وتبن وصمغ وقطران وخطمی واشنان

وشجر قطن الخ. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۵۵:۲ باب العشر)

(۱) (تنقیح الفتاوی الحامدية ۱۰:۱ باب الزکاة والعشر)

(۲) قال العلامة الحصکفی: بلا رفع مؤن ای کلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصرفهم

بالعشر فی کل الخارج. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۵۶:۲ باب العشر)

المستفتى به دي و نو كنبى عشر واجب نه دي (تفتيح الفتاوى الحامدية ١: ١٠١)

وهو الموفق

ه كور په ميوه دارو او نو او سبزو وغيره كنبى عشر نه دي واجب

سوال: علمائى دين دي مسئلي باره كنبى خه فرمائى چنه په كور كنبى دتنه كونه ميوه دارى وني يا سبزيانې وغيره دى آيا په دي كنبى عشر واجب دي؟ بيئوا توجروا

المستفتى غلام تبي ١٤١١ هـ

الجواب: په كور كنبى دتنه ميوه دارو او نو او سبزيانو وغيره كنبى عشر واجب نه دي. حكه چه دا د كور تابع شماريږي. روى الشافعية ٢: ٦٦ وخرج ثمر شجر فى دار رجل ولو بسطنا فى داره لانه تبع للدار كذا فى الخالية (٢) وهو الموفق

مخبر كنى تحرير والا لوهار او تركاڼ نه

وركونكو غنمو كنبى عشر په زميندار دي

سوال: علمائى دين دي مسئلي باره كنبى خه فرمائى چه كله غنم تيار شى نو تيريشر والا د كتابى حصه اخلى لوهار او تركاڼ ته د هغوى حصه ور كولى شى دامام مسجد او امتداد حصه هم ور كولى شى دي ټولو ته ور كونه غنمو

(١) قال العلامة ابن عابدين: وفى محيط السرخسى كل شى يتبع الارض فى البيع بغير شرط فلا عشر فيه. (تفتيح الفتاوى الحامدية ١: ١٠٠ باب الزكاة والعشر)

وقال ابن نجيم: وكذا لا عشر فيما هو تابع للارض كالنخل والاشجار لانه بمنزلة

جزء الارض لانه يشبعها فى البيع الخ. (البحر الرائق ٢: ٢٣٨ باب العشر)

وفى الهندية: ولا عشر فيما هو تابع للارض كالنخل والاشجار.

(فتاوى عالمگيره ١: ١٨٦ الباب السادس فى زكاة الزروع والثمار)

(٢) ردالمحتار هامش الدر المختار ٢: ٥٣ باب العشر

كنبى عشر په مونږ واجب دي يا په دوي؟ بينواتو زجروا

المستفتى: شاد محمد اخور والى كوهاټ..... ٢٣ رمضان ١٤٠٣ هـ

الجواب: كوم غنم چه كتهائى والا درمن ته ورلو والا، لوهار تركاڼر وغيره ته بطور اجرت ور كولى كيږي. په دغه ټولو كنبى عشر په دي زميندار باندې دي، په نور چا باندې نه. (هنديه، شامي، هدايه، وغيره) (٢) وهو الموفق

ه زمكى پيداوار په زمكه خرج كول او قرض د عشر مانع نه دي.

سوال: علمائى دين دي مسئلي باره كنبى خه فرمائى چه د يو سړى زمكه شاره ده. د دې شاري زمكى نه چه خه حاصليرې هغه واپس په دي شاره زمكه باندې لگى نو آيا په دي باندې عشر واجب دي يا نه؟ بله دا كه يو سړى د چا نه قرض واخلى زمكه پرې واخلى ددغي زمكى نه حاصل شوى امدن باندې مخكېنې د ادائيكې د قرض نه عشر لازم دي يا نه؟ بينواتو زجروا

المستفتى: مولوى محمد جان سپين كوت چارسده..... ٢١٧١١٩٦٩ هـ

الجواب: د زمكى په پيداوار كنبى عشر يا نصف عشر بهر حال واجب دي برابره

(١) وفى الهندية: ولا تحسب اجرة العمال ونفقة البقر وكرى الانهار واجرة الحافظ وغير ذلك فيجب اخراج الواجب من جميع ما اخرجته الارض عشرا.

(فتاوى عالمگيره ١: ١٨٤ الباب السادس فى زكاة الزروع والثمار)

وفى الشامية: بلا رفع مؤن اى كلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم بالعشر فى كل خارج. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ٢: ٥٦ باب العشر)

وقال المرغيناني: وكل شى اخرجته الارض مما فيه العشر لا يحتسب فيه اجر العمال ونفقة البقر، قال ابن الهمام: وكرى الانهار واجرة الحارس وغير ذلك يعنى لا يقال بعدم وجوب العشر فى قدر الخارج الذى بمقابلة المؤنة بل يجب العشر فى الكل.

(هداية مع فتح القدير ٢: ١٩٣ باب زكاة الزروع والثمار)

خبرہ ده چه دغه پیداوار ددغی زمکې په آبادئی باندې خرج کړې یا ئې په نورو ضروریاتو کښې خرج کړې او که دا مالک مقروض وی او که غیر مقروض وی. ځکه چه د عشر تعلق د خارج شوي خیزاو پیداوار سره دې د مالک سره نه دوفی الدرالمختار (یجب) بلا شرط نصاب وبلا شرط بقاء وحوالان حول لان فيه معنى المؤنة ولذا كان للامام اخذه جبراً ويؤخذ من التركة ويجب مع الدين (۱) وهو الموفق

پیداوار نه به د اجاري رقم نه شی منفا کولې

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه بنده تقريباً شپږ کناله زمکه شپږ سوه روپي اجاره کړې ده. په هغې تقريباً د پنځه څلوېښت سوه روپو د گني فصل کيږي اوس به څه د مذکوره رقم نه عشر ادا کوم او که نه شپږ سوه به ترنه منها کړم نو باقی نه به عشر ادا کوم؟ بنیو اتوجروا

المستفتی: شمشاد نوشهره..... ۲۳ جمادی الاول ۱۴۰۳ هـ

الجواب: په دې کښې زکوة الارض (عشر) لازم دې. چه په ټول پیداوار باندې به بغير د خرجې منفي کولونه لازميږي. (کما فی شرح التنوير بلا رفع مؤن ای کلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم بالعشر فی کل الخارج (۲) وهو الموفق

زمکې پیداوار کښې به د یوې وغیره خر چه نه منفا کيږي

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه یو سړې په زمکه کښې کرونده او کړه او شل منه فصل ئې حاصل کړولیکن په تیارو لوئي پنځه سوه روپي خر چه هم راغله اوس به عشر د پوره شلو منو ورکول وی یا به ترې نه پنځه سوه روپي منفي کړي باقی نه به عشر ادا کړي؟ بنیو اتوجروا

المستفتی: امیر نوشاد بت خيله ملاکنډ ایجنسی..... ۲۳۱۲۱۹۸۲

(۱) الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵۴:۲ باب العشر

(۲) الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۵۶:۲ باب العشر

الجواب: عشر او نصف العشریه د ټول پیداوار نه ورکولې کيږي په یوه کرونده وغیره چه کومه خر چه شوي ده هغه به ترې نه نه منفي کيږي. (۱) وهو الموفق

د باغونو عشر په باغ دی که په ښاري؟

سوال: علمائي دين دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه میوه جات د پخیدلو نه مخکښې خرڅولې شی او د پخیدلو نه پس پریکولې شی دې صورت کښې عشر په باغ باندې واجب دې یا مشتری باندې؟ بنیو اتوجروا

المستفتی: عبدالرحمن کوئته..... ۵۱۸۱۹۷۵

الجواب: واضحه دې وی چه مو جو ده وخت کښ د باغونو سوداگانې باطلې دی یا فاسدې دی. د میوه جاتو ظاهریدلو نه مخکښې باطل ده اود میوه جاتو د پخیدلو نه مخکښې فاسده ده. ځکه چه په ونو باندې باقی پاتې کول معروف عامه دی چه د عقد دپاره مفسد دې. (صرح به الشامی) (۳) او په عقد فاسد کښې ملک په قبض سره حاصل او ثابتيږي (۳) په صورت مسئوله کښې که مشتری د پخیدلو نه مخکښې قبض او کړو نو په مشتری باندې عشر

(۱) قال العلامة الحصكفی: بلا رفع مؤن ای کلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم

بالعشر فی کل الخارج. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۵۶:۲ باب العشر)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: قوله ظهر صلاحها او لا: قال فی الفتح لا خلاف فی عدم جواز بيع الثمار قبل ان تظهر ولا فی عدم جوازه بعد الظهور قبل بدو الصلاح بشرط الترك ولا فی جوازه قبل بدو الصلاح بشرط القطع فيما يتفع به ولا فی الجواز بعد بدو الصلاح لكن بدو الصلاح عندنا ان تو من العاهة والفساد..... قال فی الفتح ولو اشتراها مطلقاً ای بلا شرط قطع او ترک فاثمرت ثمراً آخر قبل القبض فسد البيع..... الخ.

(ردالمحتار هامش الدرا المختار ۴:۲ مطلب فی بيع الثمر والزرع والشجر مقصوداً)

(۳) وفي الهندية: واما الفاسد..... فانه يتعقد البيع بقيمة المبيع ويملك عند القبض كذا فی

محيط السرخسی: (فتاویٰ عالمگیریه ۳: ۱۴۷ الباب الحادی عشر فی احکام البيع الغير الجائز)

واجب دے گئی ہے بائع بہ واجب وی (۱) وهو الموفق

د اجاری پہ صورت کسے عشر پہ چا واجب دے؟

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کسے خہ فرمائی چہ یو مالک خیلہ زمکہ پہ لس منہ اجارہ باندے پہ دے شرط ورکرہ چہ د کال تیریدلو نہ پس بہ ماتہ لس منہ را کوئی. اوس یو کال پس بہ پہ دے لس منہ غنمو عشر خوک ادا کوی د زمکے مالک یا اجارہ دار؟ بینواتو جروا

المستفتی: ملت خان متعلم حقانیہ اکوړه..... ۲۹۱۱۱۹۹۰

الجواب: غالباً مستاجر ته بچت زیات کیږي لهذا د ټول پیدوار عشر یا نصف عشر په مستاجر باندې واجب دے. نو که دا لس منہ ددې اجارہ شوې پتی پیدوار وی نو ددې عشر یا نصف العشر به ددې مستاجر په ذمه واجب الاداء وی. (۲) وهو الموفق

د عشر او اجاره مختلفې مسئلې

سوال: علمائی دے مسئلے بارہ کسے خہ فرمائی چہ کله مستاجر ماجر ته تقریباً ۵۰۰ روپے مخکسې ورکړي او دا خبره ورسره او کړي چہ د یو کال برابر به پنخوس روپے سوزی. (۱) اول د جواب طلب خبره چہ د پنخه سوه روپو زکوٰۃ او قربانی په مستاجر واجب کیږي؟ حال دا چہ رقم د هغه د قبضې نه وتلې دے او که نه په ماجر باندې واجب کیږي؟ خکه چہ پیشگی رقم د هغه په قبضه کسې دے. (۲) چہ کله مستاجر ته د پنخوس روپو سوزیدلو نه

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: ولو باع الزرع ان قبل ادراکه فالعشر علی المشتري ولو بعده فعلى البائع. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: والعشر علی المؤجر کخراج موظف وقال علی المستاجر کمستعير مسلم وفي الحاروی وبقولهما ناخذ.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

علاوه پنخوس روپے نفع ملاؤ شی چہ د مجموعې حاصل سل روپے راخی نو عشر په سلو ټولو روپو کسې واجب دے یا د سوزیدلو پنخوسونه علاوه نورو پنخوسو گتې والا روپو کسې؟ (۳) دا عشر په مؤجر باندې واجب کیږي، یا په مستاجر باندې؟ (۴) مطلق مزارعت چہ په نیمه نیمه باندې وی نو عشر به په مزارع باندې خیلہ نیمه کسې واجب الاداء وی او مالک باندې خیلہ نیمه کسې او که نه؟ (۵) حکومت وخت ته مالیه (آبیانه) ورکولو سره عشر کسې خہ تحفیف شته یا نه؟ (۶) په رهن او کاشت رهن کسې ممانعت یوشان دے او که خہ فرق پکسې شته؟ حال دا چہ عرفاً په دواړو کسې دا فرق دے چہ په رهن کسې مرتهن د نقصان ذمه دار نه وی بلکه د نفع د پاره دا معامله کوی. اود کاشت رهن صورت دا وی چہ د زمکې مالک د مزارع (زمیندار) نه رقم مخکسې واخلی او زمکه مزارع ته د فصل او کروندې دپاره حواله کړی او د مزارع سره په نیم پیداوار اخستلو باندې معامله او کړی او چہ کله د زمکې مالک او غواړی چہ دده نه زمکه واخلی بل مزارع ته ئې ورکړی نو مالک مزارع ته هغه پیشگی رقم پوره واپس کوی. (۷) چہ کله یو گوجر دوکاندار نه دوه سوه روپے پیشگی واخلی او دا مصالحت او کړی چہ خه به تا ته روزانه دوه سیره پی درکوم آیا دا معامله صحیح ده؟ بینواتو جروا

المستفتی: مولانا عبد السميع حقانی..... ۱۷۱۱۱۹۷۲

الجواب: (۱) دا پیشگی رقم په حقیقت کسې قرض دے لهذا د سوزیدلې شوې مقدار نه د علاوه رقم زکوٰۃ په مستاجر باندې واجب دے (۱) (۲) عشر د مجموعہ حاصلات نه ادا کول ضروری دی. (۲) په دې کسې مقدار د اجرت (مثلاً پنخوس روپے) مستثنی نه دی. صرح به فی جمیع الکتب. (۳) مفتی به د صاحبینو قول دے (صرح به فی الدرا المختار) دغه شان غالباً مستاجر

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: واعلم ان الديون عند الامام ثلاثة قوى ومتوسط وضعيف فتجب زكاتها اذا تم نصابا وحال الحال لكن لا فوراً بل عند قبض اربعين درهما من الدين القوى كقرض وبدل مال تجارة فكلما قبض اربعين درهما يلزمه درهم.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۳۸ باب زکاة المال)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: بلارفع مؤن ای کلف (بقیه حاشیه په راروانه صفحہ)

نہ بچت او نفع دیرہ وی لہذا عشر بہ پہ مستاجر واجب وی (۴) مفتی بہ قول صاحبینو دی لہذا پہ ہریو باندی بہ د خیل خیل نصف نہ عشر ادا کول وی (درمختار) (۲) (۵) ہیخ تخفیف نہ کیڑی حکہ چہ نہ د عشر نیت وی او نہ د مصرف لحاظ ساتلی کیڑی۔

(۶) کہ دارقم پہ عقد د مزارعت کنبی مشروط نہ وی نو پہ د ی جدید معاملہ کنبی ہیخ نقصان نشته (صرح بہ فی البحر ۶/۱۸۵) (۳) (۷) دارقم قرض دی و دیعت نہ دی او دا معاملہ جائزہ ہرہ ورخ بہ بیع تعاطی منعقد کیڑی (۴) ونظیرہ ما فی ردالمحتار ۱۳۱۴۔

ملاحظہ: کہ د تفصیل ضرورت وی نو صرف یو سوال راو لیڑہ اووہ سوالونہ نہ وھو الموفق

(بقیہ حاشیہ) الزرع وبلا اخراج البذر لتصريحهم بالعشر فی کل الخارج.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۵۶ باب العشر)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: والعشر علی المؤجر کنخراج موظف وقال علی المستاجر کمستعیر مسلم وفی الحاوی وبقولھما ناخذ.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: وفی المزارعة ان کان البذر من رب الارض فعلیہ ولو من العامل فعلیہما بالحصۃ. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۱ باب العشر)

﴿۳﴾ قال العلامة ابن نجیم: بان قال زارعتک ارضی علی ان تقرضنی کذا او ان قدم فلان لانھا اجارۃ فلا یصح تعلیقھا بالشرط کالاجارۃ..... ثم قال بعد تفریعات کثیرۃ هذا کله فی الشرط النافع لاحدھما وان شرطاً لا ینفع کما لو شرط ان لا یسقى احدهما حصتہ لا تفسد المزارعة ولیما اذا کان شرطاً مفسداً لو ابطلا ان الشرط فی صلب العقد لا ینقلب جائزاً والاعاد جائز الی آخر ما فیہا. (البحر الرائق ۶: ۱۸۵ باب المتفرقات)

﴿۴﴾ قال العلامة ابن عابدین: ومن بیع التعاطی تسلیم المشتري ما اشتراه الی من یطلبہ بالشفعة فی موضع لا شفعة فیہ. (ردالمحتار هامش الدرا المختار ۳: ۱۳ مطلب البیع بالتعاطی کتاب البیوع)

د اجاری او مزارعت پہ مختلفو صورتونو کنبی د عشر د وجوب مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ ریاست سوات کنبی بہ عشر د سوات والی جہانزیب عبدالحق صاحب وصول کولو. اوس د حکومت ختمیدلو سرہ د عشر نظام ہم ختم شو ی دی. اوس زمونہ دپارہ لاندینی مسئلہ نو ی دی دوضاحت ضرورت ئی دی. (۱) بعضی خلق د تہول کال دپارہ خیلہ زمکہ پہ معلومو روپو باندی ورکوی اوس بہ عشر مالک ورکوی کہ زمیندار (کسان)؟ (۲) بعضی خلقو زمکہ دیو کال پہ فصل باندی ورکری دہ مثلاً خلور منہ جوار او دودہ منہ غنم بہ مالک تہ ورکوی نو دی صورت کنبی بہ عشر شوک ادا کوی؟ (۳) بعضی خلقو زمکی پہ نیم فصل ورکری دی یعنی چہ کوم فصل اوشی نیم ستا اونیم زما اوس بہ عشر شوک ادا کوی؟ (۴) بعضی خلقو زمکہ پہ پنخہ حصہ باندی ورکوی، مالک ہم کار کوی او کسان ہم اوس پہ وزن کونکی کسان او مالک باندی مجموعی طور سرہ عشر دی یا جان خاتہ او یا صرف مالک باندی؟ بینوا توجروا المستفتی: حافظ محمد ارشاد دیولئ سوات..... ۲۹۱۲۱۱۹۷۴

الجواب: (۱-۲) دا دواړو داجاری صورتونہ دی او مستاجرتہ غالباً دیریچت کیڑی لہذا عشر بہ ہغہ باندی واجب وی مالک باندی نہ، (درمختار مع رد المختار) (۱) (۳) داد مزارعت صورت دی پہ دی کنبی عشریہ مالک او مزارع

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: والعشر علی المؤجر کنخراج موظف وقال علی المستاجر، قال العلامة ابن عابدین قلت: لکن فی زماننا عامة الاوقاف من القرى والمزارع لرضا المستاجر بتحمل غراماتها ومؤنها يستاجرھا بدون اجرا المثل بحيث لا تفي الاجرة ولا اضعافھا بالعشر او خراج المقاسمة فلا ینبغي العدول عن الافتاء بقولھما فی ذلك لانھم فی زماننا یقلرون اجرة المثل بناء علی ان الاجرة سالمة لجهة الوقف ولا شیء علیہ من عشر وغیرہ اما لو اعتبر دفع العشر من جهة الوقف وان المستاجر لیس علیہ سوى الاجرة فان اجرة المثل تزيد اضعافاً کثیرۃ کما لا ینحی فان امکن اخذ الاجرة كاملة..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

دوا پر بند ہے د خیلو خیلو حصونہ ورکول واجب دی۔ (در مختار) (۱) (۴)
مذکورہ صورت نہ اجارہ دہ او نہ مزارعت، بلکہ دا کسان مزدور دی لہذا
دا تول پیداوار بہ مالک وی او د تول عشر بہ د ہفہ پہ ذمہ واجب الادا وی
او د عقد فاسد پہ وجہ بہ تول گنہگار ان وی (ہدایہ، در مختار، شامی) او دی
مزدور او وزن کونکی تہ بہ اجر مثل ورکول شی (۲) (لکون الاجارۃ فاسدۃ
لجہالۃ الاجرۃ) او کہ د اجر مثل پہ عوض کنبی پہ دی خاص غلہ باندی طرفین
راضی شی نو دا ہم جائز دہ۔ وهو الموفق

پہ مستاجر باندی د عشر اتراف مفسد د عقد نہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنبی
زمکی پہ اجارہ ورکول کیری دہغی عشر پہ مالک دی کہ پہ مستاجر؟ کہ
پہ مالک باندی وی نو بیا د زمکی مالک پہ مستاجر باندی دا شرط
اولگوی چہ ددی زمکہ عشر بہ تہ ادا کوی او کہ نہ بالعکس شرط اولگوی
نو ددی قسم شرط لگولو سرہ د مالک ذمہ ماخو ذہ یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: سمیع اللہ کا لام ضلع سوات۔ ۲۰۱۱۲۱۹۷۱

الجواب: غالباً مستاجر تہ دیر بچت کیری پہ دی وجہ د مفتی بہ قول پہ بنا د

(بقیہ حاشیہ) یفتی بقول الامام والا بقولہما لما یلزم علیہ من الضرر الواضح الذی لا یقول
بہ احد۔ (الدرا المختار مع هامش ردالمحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

(۱) قال العلامة الحصکفی: وفي المزارعة ان كان البذر من رب الارض فعليه ولو من
العامل فليهما بالحصۃ۔ (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۱ باب العشر)

(۲) قال العلامة ابن عابدین: وفي شرح درر البحار عشر جميع الخارج علی رب الارض
عنده لان المزارعة فاسدة عنده فالخارج له اما تحقيقا او تقليدا لان البذر ان كان من قبله
فجميع الخارج له وللمزارع اجر مثل عمله۔ (ردالمحتار مع هامش الدرا المختار ۲: ۶۱ مطلب
هل يجب العشر علی المزارعين فی الاراضی السلطانیة باب العشر)

عشر وجوب پہ مستاجر باندی کیری۔ (۱) لہذا پہ مستاجر باندی ددی
شرط لگول عقد لرہ مفسد نہ دی۔ وهو الموفق

د مزارعت پہ صورت کنبی د عشر حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د مزارعت پہ صورت
کنبی عشر پہ چا باندی واجب دی پہ مزارع کہ پہ مالک باندی؟ بینوا توجروا
المستفتی: عبدالرحیم باجور ایجنسی۔ ۲۱۱۷۸۱۹۷۹

الجواب: د مزارعت پہ صورت کنبی بہ مالک او مزارع ہر یو د خیلوی خیلوی
حصی نہ عشر ادا کوی لان الفتویٰ علی قول ابی یوسف و محمد فی باب المزارعة
(۲) او د اجاری پہ صورت کنبی عشر پہ مستاجر باندی واجب دی پہ موخر
باندی نہ۔ خصوصاً چہ ہر کلمہ مستاجر تہ بچت ہم زیات کیری۔ (وتمام الکلام
فی شرح التنویر مع رد المختار باب العشر (۳) وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصکفی: والعشر علی المؤجر كخارج موظف وقالا علی المستاجر كمستعير
مسلم وفي الحاوی وبقولہما ناخذ۔ (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۰ باب العشر)

(۲) قال ابن عابدین: والحاصل ان العشر عند الامام علی رب الارض مطلقا وعندهما
كذلك لو البذر منه ولو من العامل فليهما وبه ظهر ان ما ذكره الشارح هو قولهما اقتصر
عليه لما علمت من ان الفتوى علی قولهما بصحة المزارعة فافهم..... ان العشر علی رب
الارض عنده عليهما عندهما من غير ذكر هذا التفصيل وهو الظاهر لما فی البدائع من ان
المزارعة جائزة عندهما والعشر يجب فی الخارج والخارج بينهما فيجب العشر عليهما۔
(ردالمحتار مع هامش الدرا المختار ۲: ۶۱ باب العشر)

(۳) قال ابن عابدین: (والعشر علی المؤجر وقالا علی المستاجر) ای لو اجر الارض
العشرية فالعشر عليه من الاجرة كما فی التتارخانية وعندهما علی المستاجر قال فی فتح
القدیر لهما ان العشر منوط بالخارج وهو للمستاجر..... (قوله وفي الحاوی وبقولهما
ناخذ)..... قلت لكن فی زماننا عامة الاوقاف من القرى..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

د مشین پہ ذریعہ اوبہ شوی فصل کنی شلمہ واجب ده

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنی خہ فرمائی چہ کومہ زمکہ چہ پہ موال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنی خہ فرمائی چہ کومہ زمکہ چہ پہ غویانو وغیرہ (یعنی ارہت) سرہ اوبہ کیڑی پہ هغی کنی شلمہ واجب ده اوس کہ پہ دے کوهی باندي مشین ولگولی شی نو آیا دیکنی بہ ہم شلمہ واجب کیڑی؟ بینوا توجروا

المستفتی: دوست محمد میان منڈی پشاور... ۲۵ رمضان ۱۴۰۲ھ

الجواب: پہ مشین کنی ہم مؤنت او مشقت موجود دے نوپہ دے سرہ اوبہ شوی زمکہ کنی بہ ہم شلمہ واجب وي (۱) وهو الموفق

پہ کاریز مرہ اوبہ شوی زمکہ کنی د عشر مثله

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنی خہ فرمائی چہ زمونہ پہ علاقہ کنی

(بقیہ حاشیہ) والمزارع لرضا المستاجر بتحمل غراماتها ومؤنها يستأجرها بدون اجر المثل بحيث لا تنفى الاجرة ولا اضعافها بالعشر او خراج المقاسمة فلا ينبغى العدول عن الافتاء بقولهما في ذلك لانهم في زماننا يقلدون اجرة المثل بناء على ان الاجرة سالمة لجهة الوقف ولا شئ عليه من عشر وغيره اما لو اعتبر دفع العشر من جهة الوقف وان المستاجر ليس عليه سوى الاجرة فان اجرة المثل تزيد اضعافا كثيرة كما لا يخفى فان امكن اخذ الاجرة كاملة يفتى بقول الامام والا فبقولهما لما يلزم عليه من الضرر الواضح الذي لا يقول به احد. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۶۰ مطلب هل يجب العشر على المزارعين في الاراضي السلطانية)

(۱) وفي الهندية: وما سقى بالدولاب والدالية ففيه نصف العشر وان سقى سيحا وبدالية يعتبر اكثر السنة فان استويا يجب نصف العشر.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۶ الباب السادس في زكاة الزرع والثمار)

کاریزونہ دی چہ پہ هغی باندي لکھونہ روپی خرچہ کیڑی او پہ کلیزہ صفائی باندي ٹی ہم زرگونہ روپی خرچہ کیڑی پہ دے اوبہ سرہ حاصل شوی پیداوار کنی بہ عشر لازم وی کہ نصف عشر؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ حبیب الرحمان وانا کیمپ..... ۹۱۱۲۱۱۹۷۴

الجواب: ظاہری طور سرہ کاریز باندي د اوبہ شوی زمکہ پہ پیداوار کنی عشر واجب کیڑی.

لحديث البخارى او كان عشريا (۱) وقالوا العاثر شبه نهر يحفر في الارض يسقى به البقول والنخل والزرع، ولانه لم يشق بآلة كما اشار اليه كلام البحر ۲: ۲۳۸ فليراجع (۲) ويمكن ان يقال ان المدار على كثرة المؤنة كما اشار اليه صاحب الدرالمختار انتهى (۳) وهو الموفق

د مالنی پہ نثری زمکو د عشر اونصف

عشر پہ مسئلہ کنی مناظرہ اوفصلہ

سوال: د سلامونو او آدابونو نہ پس عرض کونکی یم چہ علاقہ لونڈ خور مقام

(۱) عن عبد الله بن عمر عن النبي ﷺ قال فيما سقت السماء والعيون او كان عشريا العشر وما سقى بالنضح نصف العشر، رواه البخارى، وعلى هامش المشكوة في حاشية الغرغشتوية: قوله او كان عشريا: العشرى ما سقتها السماء وكذا ذكره التور پشتی وبعض الشراح ولا يخفى انه يلزم منه التكرار وعطف الشئ على نفسه فالحق ما ذكره بعض آخرون من ان العشرى ما سقى بالعاثر والعاثر شبه نهر يحفر في الارض يسقى به البقول والنخل والزرع والعشرى يجيى بمعنى الفارغ من الدنيا والآخرة، لمعات.

(هامش مشكوة المصابيح حاشية غرغشتوية ۱: ۱۷۳ كتاب الزكاة فيما تجب فيه)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: اى ويجب نصف العشر فيما سقى بآلة للحديث.

(البحر الرائق ۲: ۲۳۸ باب العشر)

(۳) قال العلامة الحصكفى: نصفه في مسقى غرب اى دلو كبير ودالية اى دولاب لكثرة المؤنة. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۲: ۵۵ باب العشر)

دویمز کنبی یوہ اجتماع د شرعی مسئلے پہ غرض منعقد شوہ. چہ پہ ہغی کنبی ددوہ لویو علماؤ مینخ کنبی مناظرہ او شوہ پہ دے خبرہ چہ موجودہ نہری زمکو باندی حکومت مالیه اخلی عشر دی یا نصف عشر؟ یو مولانا صاحب جامع الرموز وغیرہ کتابونو نہ معتبر عبارتونو سرہ او بالخصوص د علامہ شامی جلد دویم دی عبارت لان المعتمد عندنا ان شراء الشرب لا یصح سرہ ئی د عشر ثبوت او وجوب ثابتولو او د دویم فریق مولانا صاحب ددی عبارت پہ بناء چہ وقیل ان تعارفوہ صح، دی سرہ ئی د نصف العشر وجوب ثابتولو پہ مذکورہ اجتماع کنبی دریم گری او جج حضرت مولانا شفیع اللہ! فیصل حقانیہ مقرر شوی وونوہ مبحث نہ یس مولانا شفیع اللہ د فیصلی احکام او کپو چہ لان المعتمد عندنا سرہ د عشر افضلیت ثابتیری او پہ قیل ان تعارفوہ، سرہ نصف عشر خو بیا ہم مسئلہ مجملہ پاتی شوہ. تاسو صاحبان دا اختلافات، شکونہ او وهمونہ ختم کری ددی مسئلے متعلق خپلہ رائی واضحه کری؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالرحمان لونند خور مردان

الجواب: دا مسئلہ پہ کتب الفروع کنبی صراحةً نشته پہ دے وجہ پکنبی علماء خپل مینخ کنبی اختلاف لری. زمونږ پہ قاصره رائی کنبی د نصف العشر وجوب راجح معلومیری. ځکه چہ دا آبیانه ثمن نه دی. (لعدم صحة بيع الماء الغير المحرز فليراجع الى باب الشرب (۱) بلکه دا آبیانه پہ مؤنت کنبی داخل ده. ځکه چہ حکومت په دے سرہ باقاعده دنهر انتظام کوی او دا د پتو والاونه دیو قانون په طور سره وصول کوی او د ډیری خرچي دعلت په وجي سره د نصف عشر وجوب ظاهر دی.

یدل علیه تعلیل الفقهاء قال فی الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۶۹ نصفه فی مسقی غرب ای دلو کبیر ودالية ای دولا ب لکثرة المؤنة انتهى (۲) قلت ولا فرق بین الاصاله (۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله ولا یصلح الماء) ای ماء الشرب الغير المحرز. (رد المحتار هامش الدر المختار ۵: ۳۱۷ فصل الشرب)

(۲) (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۵۵ باب العشر)

كما فی البیروین الوكالة كما فی النهر فافهم (۱). وهو الموفق

په بارانی او د مالیه والا نهری زمکو په عشر کنبی فرق

سوال: علمائی دین دے مسئلے باره کنبی څه فرمائی چہ د عشر په باره کنبی د امام ابوحنیفه رحمته الله قول دے (ماخرج الارض ففیه العشر لیکن د گنی یا تماکوانو په فصل باندی ډیر زیاته خرچہ راځی مثلاً مالیه، خاوره وغیره، آیا ددی خرچي په وجي سره د عشر په حکم کنبی تغیر راځی حال دا چہ دا زمکي نهري دی. او فقهاء وائی چہ په نهري زمکو کنبی عشر دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید گل بادشا کوتک ترناب چارسده..... ۱۳ ذی الحجه ۱۳۸۹ هـ
الجواب: که دا زمکي د کوهی په اوبو باندی اوبه کیږی نو په هغی کنبی نصف العشر یعنی شلمه واجب ده. یعنی دتول پیداوار (مارواه البخاری مرفوعاً فیما سقت السماء والعيون او کان عثريا العشر وما سقى بالنضح نصف العشر (مشکوٰۃ ۱۷۴) (۲) او تولو فقهاؤ په دے باندی تصریح کړیده، او که دا زمکي نهري وی نو په دیکنبی لسمه حصه ورکول بهتر دی. اود آبیانی په صورت

(۱) وفي المنهاج: اعلم ان ما سقته الانهار التي يأخذ الحكومة بالسقي منها الخراج ما يقال له بالفارسية "آبیانه" قيل يجب فيه العشر لانه سقى بالانهار والعثور دون النضح وقيل الوجه في وجوب العشر انه سقاه بماء اشتراه وفيه الماء الغير المحرز لا یصح بیعه وشراءه، وقال شيخنا (الفرغشوی) يكفي فيه آداء نصف العشر لان منشأ وجوب نصف العشر كما فی شرح التنوير كثرة المؤنة وهي ههنا متحققة بلاریب، وبالجملة ان المأخوذ منهم هي المؤنة دون الثمن لان ارباب الحكومة انما يأخذونها لبقاء هذا النظام لا یخطر ببالهم معنى البيع والشراء فافهم.

(منهاج السنن شرح جامع السنن ۳: ۵۳ باب الصدقة فیما یسقى بالانهار)

(۲) (مشکوٰۃ المصابیح ۱: ۵۹ باب ما يجب فيه الزکوة الفصل الاول کتاب الزکاة)

کنبی شلمہ ورکول ہم کافی دی لما فی الدرالمختار: وفي كتب الشافعية او سقاء بناء اشتراه وقواعدنا لاتاياه (۱) او واضحه دي وی که په نهري زمکه کنبی آيينه د شرب شن وی او د بيع شرطونه موجود وی نو د نصف العشر په وجوب کنبی هيخ اشتباه نشته او که دا آيينه د نهري د اصلاح او حفاظت دپاره وی نو بيا هم نصف العشر حکم صحيح دي حکه څنگه چه د بيع په اوبو باندي اوبه شوي فصل کنبی د نصف العشر وجوب منصوصی نه د بلکه د ډيري خرچي په وجه سره دي نو دغه شان په ديکنبی هم کثرت مؤنت موجود دي. (۲) وهوالموفق

عشر په مالیه کنبی نشي ورکولي

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی څه فرمائي چه د يو سړي د عشر غنم دی او حکومت دهغه نه د ټول جائيداد مالیه (ټيکس) هم وصول کوي آيا دا سړي دغي عشر لره په حکومتی مالیه کنبی ورکولي شي؟ بينوا توجروا المستفتی: نامعلوم

الجواب: عشر په مالیه کنبی ورکول خلاف احتياط دی. او په عبادتونو کنبی احتياط باندي عمل کول ضروری دی.

(وفي الهداية ۱: ۱۷۲) وقيل اذا نوى بالدفع التصديق عليهم سقط عنه وكذا الدفع الى كل جائر لانهم بما عليهم من التبعات فقراء والاول احوط انتهى (۳). وهوالموفق (۱) (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۵۵: ۲ باب العشر)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ويجب نصفه في مسقى غرب اى دلو كبير ودالية اى دولا ب لكثرة المؤنة. (الدرالمختار على هامش ردالمحتار ۵۵: ۲ باب العشر)

(۳) (هداية على صسر فتح القدير ۱۵۰: ۲ فصل وليس في الفصلا ن والحملا ن والعاجيل صدقة كتاب الزكاة)

اجاري په غنم کنبی د امامانو اختلاف او د نهري زمکو حکم

سوال: علمائي دين دي مسئلي باره کنبی څه فرمائي چه د زمکي مالک او زميندار کنبی کوم يو باندي عشر واجب دي؟ امام صاحب فرمائي چه عشر په زمکي والا باندي دي. او صاحبين فرمائي چه په کاشتکار باندي دي. بله دا امام صاحب په دي خبره کنبی د صاحبينو قول ته رجوع کړيده يعنی په مذهب احناف کنبی غا لباً متفق عليه مسئله داشوه چه عشر په مزارع باندي دي. او خلقو دا مسئله جوړه کړيده چه په زمکي والا باندي عشر ورکول لازمی کوي. بله دا چه دا خلق شلمه حصه ورکوي. او وائي چه زمونږ خرچه ډيره ده. مالیه او آيينه ورکوو. خال دا چه ددغي خرچو هيخ اعتبار نشته. حکه چه دا زمکي اصل کنبی نهري نه دی بلکه د اول نه بارانی دی او که نهري راغلي دي نو ددي دپاره. (وما كراه العجم فهو كالسيح په حکم کنبی کيدل پکار دی. بله دا چه په دغه نهري زمکو کنبی اگر چه خرچه ډيره ده ليکن آمدن ئي هم د حد نه ډير دي او په رکعت (ارهټ) کنبی خرچ ډير دي او آمدن کم نو نهري زمکي په ارهټي زمکو باندي قياس کول دحق نه بعيد دی؟ بينوا توجروا

المستفتی: سيد غلام قيس خطيب مرهټی طور و مردان ۱۳۹۳ ۱۲ ۲۵ هـ

الجواب: واضحه دي وی چه د اجاري په صورت کنبی به عشر په مستاجر واجب وی حکه چه غالباً هغه ته بچت زيات کيږي او که مستاجر ته کم بچت او شو نو د امام ابو حنيفه په قول باندي به فتوی ورکولي شي.

كما في الدرالمختار وردالمحتار ۸۵: ۲ والعشر على المجر وقال على المستاجر وفي الحاوي وبقولهما نأخذ، قلت ولكن اثنى بقول الامام جماعة من المتأخرين قلت لكن في زماننا عامة الاوقاف من القرى والمزارع لرضا المستاجر يتحمل غراماتها ومؤنها يستأجرها بدون اجر المثل فلا ينبغي العدول عن الاثاء بقولهما في ذلك (الى ان قال)

فان امکن اخذ الاجرة كاملة يفتى بقول الامام والا فبقولهما (بحذف) ﴿١﴾
او کوم نهرونه چه کافرانو کنستلې وی او مفتو کښې مسلمانانو ته ملاؤ
شوې دی نو دهغې اوبه عشری دی.

کما يدل عليه ما في ردالمحتار ٣: ٥٩ باب العشر والخراج ﴿٢﴾
پس د آياني په صورت کښې ددې د پيداوار نه نصف العشر ورکول

کافي دی.

کما يدل عليه تعليل درالمختار ونصفه في مسقى غرب ودالية لكثرة المؤنة ﴿٣﴾ لان
ما يأخذه الحكومة ليس بشمن لعدم ارادتهم بيع الماء ولعدم صحة بيع الماء الغير

المحرز بل هو مؤنة وسبب لبقاء هذا الماء وهذا النظام نظام الانهار. وهو الموفق

په مشترک نهري باندې قاله قبضه اوده آياني په صورت کښې د عشر مسئله

سوال: علمائی دين دې مسئلې باره څه فرمائی (۱) يو نهري دپخو انه مشترك

اروان دی ليکن يوقوم د قوميت د تعصب او زور په وجه دغه نهري باندې

قبضه اچولې ده او دنورو خلقو نه دجريب په سر دوه منه کم و بيش اخلي

عنی داوبو ئي باقاعده قيمت مقرر کړی دی اوس په علماؤ کښې اختلاف

ی بعضی عشر او بعضی دخرچې په وجه نصف عشر وائی او دپخوانه دا

لاقي والا عشر ورکوی نو آيا مونږ عشر ورکوو که نصف عشر؟ (۲) دغه

ان دا اوبه دالله په قدرت دچينو او غرونو نه راځي او نهري نه چا جوړ کړي

﴿١﴾ (الدرا المختار مع ردالمحتار ٢: ٦٠ مطلب هل يجب العشر على المزارعين في

اضى باب العشر)

﴿٢﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله بماء العشر) والحاصل انه ما كان عليه يد الكفرة ثم

سناه قهرا وما سواه عشرى. (ردالمحتار ٣: ٢٨٢ مطلب في خراج المقاسمة باب العشر

راج والجزية كتاب الجهاد)

﴿٣﴾ (الدرا المختار على هامش ردالمحتار ٢: ٥٥ باب العشر)

دی او نه حقیقتاً دچا ملکیت دی آیا دې خاص قوم لږه په دې نهري باندې
قبضه کول او غریبانانو باندې اوبه خرڅول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا محمد هاشم چغزى... ١٢٥١ | ١٢٥٢

الجواب: اگر چه ددیری خرچی په وجه نصف عشر د کتابونو د قواعدو موافق
دی لیکن په مسئلله صورت کښې دا رقم مونت نه دی

لانه ليس سببا لبقاء هذا النظام بل هو ظلم او بيع الماء الغير المحرز ﴿١﴾ والمظلوم لا

يظلم بخلاف انهار ديارنا (اي انهار الحكومية) لان لها حافرين وقاسمين وحاكمين لا

يبقى هذا النظام الا بهم والرقم الماخوذ من اهل المزارع يصرف عليهم. وهو الموفق

د سرکاری نهري د آياني په صورت کښې د نصف عشر مسئله

سوال: علمائی دين دې مسئلې باره څه فرمائی چه زمونږ علاقه دورسک په نهري

سره اوبه کيږي ددې آيانه دنورو نهرونو په نسبت سره لږه ډيره ده ددې

آياني پيش نظر يو عالم فتوى ورکړي چه په دې زمکو کښې شلمه حصه

واجب ده آيا دا صحيح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: سيف الرحمن تيله بند پشاور... ١٦١١ | ١٦١٢

الجواب: د بعضی علماؤ په نزديه دپکښې شلمه حصه واجب ده ځکه چه دا اوبه

په بيعه دی.

والدليل عليه ما في الدر المختار وفي كتب الشافعية او سقاء بماء اشتراه

﴿١﴾ قال ابن عابدين: ان العلة في العدول عن العشر الى نصفه في مسقى غرب ودالية هي

زيادة الكلفة كما علمت وهي موجودة في شراء الماء ولعلمهم لم يذكروا ذلك لان المعتمد

عندنا ان شراء الشرب لا يصح وقيل ان تعارفه صح وهل يقال عدم شرائه يوجب عدم

اعتباره ام لا تأمل نعم لو كان محرز ابائاه فانه يملك الخ.

(ردالمحتار هامش الدرا المختار ٢: ٥٥ باب العشر)

وقواعدا لا تباها (هامش ردالمحتار ٢: ٢٩) ﴿١﴾

ليكن اخستل خرخول به ماء محزر كنبى صحيح كبرى او به صورت مسئوله كنبى احراز بالحوض حصل دى اگر چه دا بيع او شراء فاسد ده او بعضى فرمائى چه آيانه حقيقت كنبى ثمن نه دى بلکه دامؤنت دى سرکار ئى دتجارت دپاره نه اخلى بلکه دنهر دبقاء او انتظام دپاره ئى اخلى او دامؤنت دكوهى دمؤنت نه كم نه دى لهذا به دى كنبى به نصف العشر واجب وى

لوجود علة وجوب نصف العشر وهى كثرة المؤنة وزيادة الكلفة يدل عليه ما فى الدر المختار نصفه فى مسقى غرب ودالية لكثرة المؤنة، وفى ردالمحتار ٢: ٢٩ لان العلة فى العدول عن العشر الى نصفه فى مسقى غرب ودالية هى زيادة الكلفة ﴿٢﴾ انتهى فافهم ولا تعجل والاخير هو المختار عندى وهذا ما عندى لعل عند غيرى احسن من هذا ﴿٣﴾. وهو الموفق

﴿٢، ١﴾ (الدر المختار مع هامش ردالمحتار ٢: ٥٥ باب العشر)

﴿٣﴾ وفى المنهاج: اعلم ان ما سقته الانهار التى يأخذ الحكومة بالسقى منها الخراج ما يقال له بالقارسية "آيانه" قيل يجب فيه العشر لانه سقى بالانهار والعاثور دون النضح وقيل الوجه فى وجوب العشر انه سقاه بماء اشتراه وفيه ان الماء الغير المحرز لا يصح بيعه وشراءه وقال شيخنا (الفرغشتوى رحمه الله) يكفى فيه اداء نصف العشر، لان منشأ وجوب نصف العشر كما فى شرح التوير كثرة المؤنة وهى ههنا متحققة بلا ريب وبالجمله ان المأخوذ منهم هى المؤنة دون الثمن لان ارباب الحكومة انما يأخذونها لبقاء هذا النظام لا يخطر ببالهم معنى البيع والشراء فافهم.

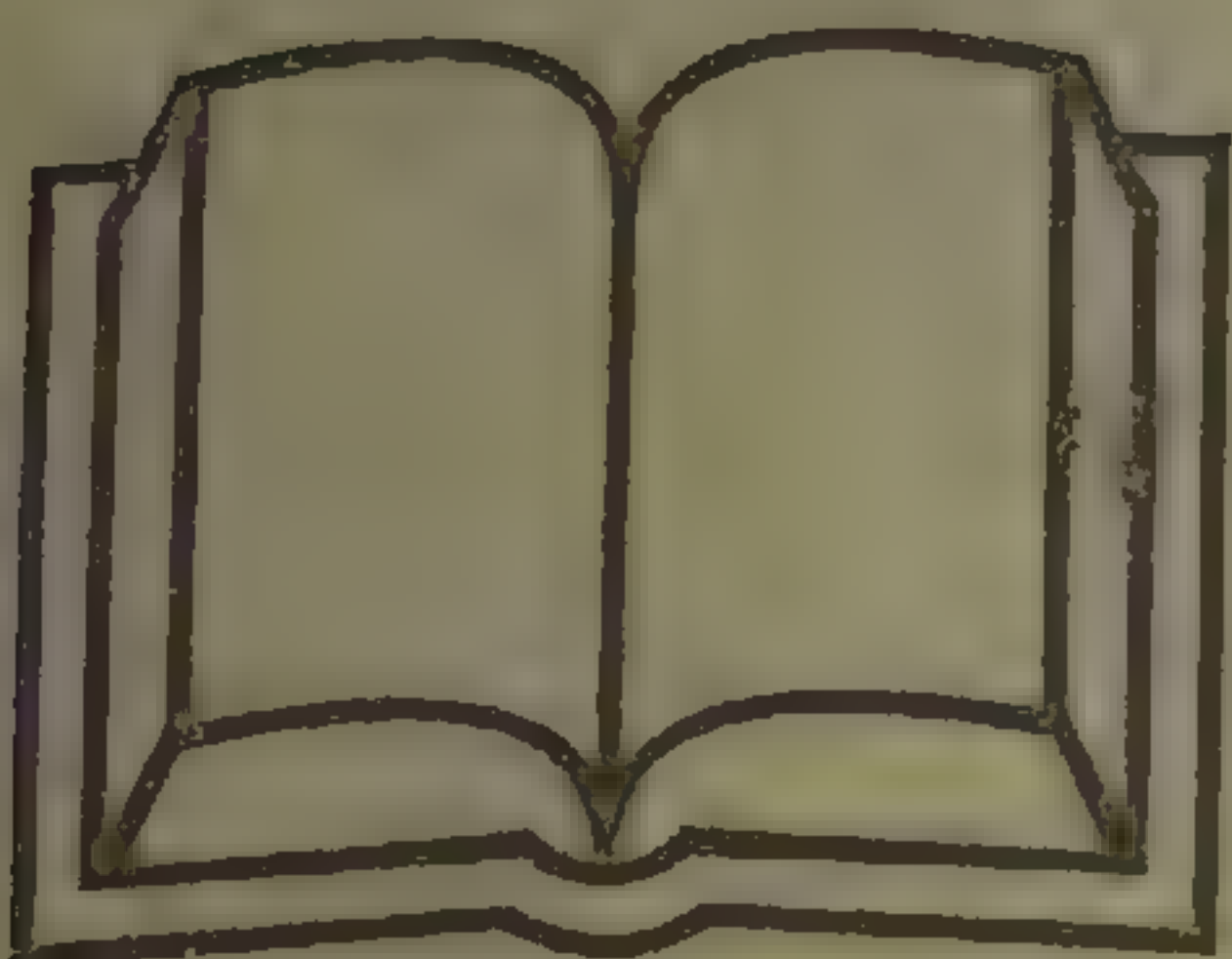
(منهاج السنن شرح جامع السنن للترمذى ٣: ١٥٣ باب الصدقة فيما يسقى بالانهار)

.....

فتاوى ديوبند پاکستان المعروف

فتاوى فريديه دریم جلد

باب صدقة الفطر

.....

باب صدقة الفطر

۱. صدقة الفطر مقدار

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ دنای تول پہ حساب سرہ
د صدقة الفطر خہ مقدار دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: سید احمد خان چارسده.. ۱۱۰ ذی قعدة ۱۳۹۵ھ

الجواب: د صدقة الفطر مقدار تقریباً دوه سیره انگریزی اود پوخ سیر پہ
حساب سرہ دیو سیر او دریمہ حصی پہ مقدار دی (۱) وهو الموفق

(۱) د علمائی احناف پہ نزد غنمو کنبی نیم صاع واجب دی او دامام ابو حنیفه او
امام محمد رحمہما پہ نزد د صاع نہ مراد اته رطله عراقی صاع دی.

قال الدكتور وحبة الزحيلي: الصاع عند ابي حنيفة ومحمد ثمانية ارطال بالعراقي والرطل
العراقي مئة وثلاثون درهما ويساوي ۳۸۰۰ غراماً، لانه عليه السلام كان يتوضأ بالماء
رطلين ويفتسل بالصاع ثمانية ارطال وهكذا كان صاع عمر وهو اصغر من الهاشمي وكانوا
يستعملون الهاشمي (الفقه الاسلامي وادلته ۳: ۲۰۴۴)

اود یو رطل مقدار ۹۰ مثقال دی نو پہ ضرب ورکولو سرہ ۷۲۰ مثقاله د صاع وزن
شو او یو مثقال $4\frac{1}{2}$ ماشی دی نو پوره صاع ۳۲۴۰ ماشه شو او د دولسو ماشو
یوه توله وی نو پہ دولسو باندي تقیسمولو سرہ تقسیم د حاصل ۲۷۰ توله راخی نو
نیم صاع ۱۳۵ توله شو اوس پہ دنیا کنبی اعشاری نظام جاری دی نو پہ دی لحاظ
سرہ اوس د تولی نہ وزن گرامونو ته منتقل کولی شی د اوزان شرعیہ مفتی محمد
شفیع رحمہما پہ اخرہ کنبی مولانا محمد اشرف قریشی د ۱۳۲۵ء تولو پہ حساب
سرہ د نصف صاع وزن ۱۵۹۲۱۳۲ کلوگرام لیکلی دی مولانہ خالد سیف اللہ
رخمانی دپاؤ کم دوه سیرو پہ لحاظ سرہ ۶۶۶ یو کلوگرام.....

[بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم

ادوا عن كل حر وعبد

صغير وكبير نصف صاع من بر

او صاعاً من شعير

... (ابوداؤد)

...

پہ صدقہ نظر کنبی مقامی نرخ مستند دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ صدقہ فطر بہ
د حکومتی نرخ مطابق ورکولی کیری یا دعوامی نرخ مطابق؟ بینوا توجروا
المستفتی سرفراز خان میان والی ۱۹۷۵ء | ۱۰ | ۱۴
الجواب: د حکومت نرخ حاوی نہ وی نو لہذا مقامی نرخ بہ معتبر وی (۱)

وہو الموفق

صرف پہ دري تولي سوني باندي صدقہ الفطر او قربانی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو بنجی سرہ صرف
بقیہ حاشیہ حساب لگولی دی مولانا مفتی عبدالرحیم لاہوری رحمۃ اللہ علیہ نصف صاع
لرہ یو کلو ۵۷۵ گرام لیکلی دی بندہ (مرتب) ہم دیو زرگر دکان تہ لارہ او پہ ہر
پہلو سرہ نی درتئی ماشہ او تولہ حساب او پہ ہندوستان کنبی مختلف رائج
الوقت وزنونو پہ بارہ کنبی اطمینان حاصل کرو، اودا معلومہ شوہ چہ زمونہ
سرحدی علاقہ تولہ ۱۵، ۱۲ گرام دہ، او دویمہ تولہ کومہ چہ پنجابی تولی سرہ
زمونہ پہ علاقہ کنبی مشہورہ دہ، ہغہ ۱۱، ۶۶۴ گرام وی نو ۱۳۵ تولہ لرہ د صوبہ
سرحد پہ اعتبار سرہ یو کلو ۲۵ - ۶۴۰ گرام جو پیری او دینجابی تولی نہ یو کلو
۵۷۴ = ۶۴ گرام جو پیری او غالباً ہم د احساب مولانا لاجپوری صاحب ہم کپی دی
چہ پورہ ۵۷۵ گرام نی اخستلی دی بہر حال دیو وطن ناپ تول چہ کلہ دبل وطن پہ
ناپ تول کنبی اچولی کیری نو دوارہ د بنیاد د مختلف کیدلو پہ وجی سرہ مکمل
انطوائے کسب نہ پہ دی وجہ د برقی مشینانو پہ ذریعہ سرہ خصوصی
ی صحت د ادا معلق کول صحیح نہ دی پہ دی
سب، پہ موجب چہ نی پہ احکام شرعی سرہ پہ
صحیح دی نو ہم ددی وجی نہ بہ ددی حسابی باریکو
دائیگی صحیح او معتبر منلی کیری (از مرتب)

بہ الحاکم فی

الذی المال فیہ

بہ زکاة الغنم)..... (بقیہ حاشیہ اگلے صفحہ پر)

دری تولی سونا دہ دہغی نہ علاوہ ورسرہ خہ مال موجود نہ دی آیا پہ دی
بنجہ بہ صدقہ الفطر او قربانی واجب وی؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولانا نجم الدین صاحب ۱۹۸۸ء | ۳ | ۱۴

الجواب: پہ دومرہ مقدار سونی سرہ دودہ پنخوس نیمی تولی چاندی
حاصلیدلی شی لہذا پہ دی بنجہ باندي قربانی او صدقہ الفطر د علامہ
مرغینانی او وہبانیہ د روایت پہ بنا واجب دہ، فلیراجع الی رد المختار ۲: ۸۹
(۱) واضحیہ الہندیہ (۲) وہو الموفق

(بقیہ حاشیہ) وفي الهندية: ويقومها المالك في البلد الذي فيه المال حتى لو بعث عبداً
للتجارة الى بلد آخر فحال الحال تعتبر قيمته في ذلك البلد ولو كان في مفازة تعتبر قيمته في
اقرب الامصار الى ذلك الموضع. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۰ الفصل الثانی فی العروض)
﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: (قوله لكن اعتمد في الشربلية الخ)..... قال في العناية ولا
يجوز دفع الزكاة الى من ملك نصاباً سواء كان من النقود او السوائيم او العروض..... تقدير
النصاب بالقيمة سواء كان من العروض او السوائيم لما ان العروض ليس نصابها الا ما يبلغ قيمته
ماتى درهم وقد صرح بان المعتبر مقدار النصاب في التبيين وغيره واستدل له في الكافي
بقوله عليه السلام من سأل وله ما يغنيه فقد سأل الناس الحافا قيل وما الذي يغنيه قال مائة درهم او
عدلها فقد شمل الحديث اعتبار السائمة بالقيمة لاطلاقه وقد نص على اعتبار قيمة السوائيم في
عدة كتب من غير خلاف في الاشباه والسراج والوهبانية وشرحها والخاتر الاشرفية وفي
الجواهر قال مرغيناني اذا كان له خمس من الابل قيمتها اقل من مائتي درهم تحل له الزكاة
وتجب عليه وبهذا ظهر ان المعتبر نصاب النقد من اي مال كان بلغ نصاباً من جنسه او لم يبلغ
الخ. (رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۷۱ بعيد مطلب في جهاز المرأة هل تصير به غنية)
﴿۲﴾ وفي الهندية: والموسر في ظاهر الرواية من له مائة درهم او عشرون ديناراً او
يبليغ ذلك سوى مسكنه ومتاع مسكنه ومركوبه وخادمه في حاجته التي لا يستغنى عنها
ما عدا ذلك من سائمة او رقيق او خيل او متاع لتجارة او غيرها فانه يعتد به من ي
(فتاویٰ عالمگیریہ ۵: ۲۹۲ كتاب الاضحیہ)

پہ صدقہ فطر کنبی مقامی نرخ معتبر دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ صدقہ فطر بہ
د حکومتی نرخ مطابق ور کولی کیری یا دعوامی نرخ مطابق؟ بینوا توجروا
المستفتی: سرفراز خان میان والی... ۱۹۷۵ء | ۱۰ | ۱۴

الجواب: د حکومت نرخ حاوی نہ وی نو لهذا مقامی نرخ بہ معتبر وی (۱)
وهو الموفق

صرف پہ دري تولي سوني باندي صدقة الفطر او قرباني

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو بنخہ سرہ صرف
بقیہ حاشیہ حساب لگولی دی مولانا مفتی عبدالرحیم لاہوری رحمۃ اللہ علیہ نصف صاع
لرہ یو کلو ۵۷۵ گرام لیکلی دی بندہ (مرتب) ہم دیو زرگر دکان تہ لارہ او پہ ہر
پہلو سرہ نی درتئ ماشہ او تولہ حساب او پہ ہندوستان کنبی مختلف رائج
الوقت وزنونو پہ بارہ کنبی اطمینان حاصل کرو، اودا معلومہ شوہ چہ زمونہ
سرحدی علاقہ تولہ ۱۵، ۱۲ گرام دہ، او دویمہ تولہ کومہ چہ پنجابی تولی سرہ
زمونہ پہ علاقہ کنبی مشہورہ دہ، ہغہ ۶۶۴، ۱۱ گرام وی نو ۱۳۵ تولہ لرہ د صوبہ
سرحد پہ اعتبار سرہ یو کلو ۲۵ - ۶۴۰ گرام جو پیری او دینجابی تولی نہ یو کلو
۵۷۴-۶۴ گرام جو پیری او غالباً ہم دا حساب مولانا لاجپوری صاحب ہم کری دی
چہ پورہ ۵۷۵ گرام نی اخستلی دی بہر حال دیو وطن ناپ تول چہ کلہ دبل وطن پہ
ناپ تول کنبی اچولی کیری نو دوارہ د بنیاد د مختلف کیدلو پہ وجی سرہ مکمل
انطباق او صحیح کیری نہ پہ دی وجہ د برقی مشینانو پہ ذریعہ سرہ خصوصی
اوزان لازم گر خول او پہ ہغی باندي صحت د ادا معلق کول صحیح نہ دی پہ دی
وجہ د نحن امة امیہ لانکتب ولا نحسب، پہ موجب چہ نی پہ احکام شرعی سرہ پہ
انسانی خنکہ ہم ادا کری صحیح دی نو ہم ددی وجی نہ بہ ددی حسابی باریکو
باوجود ہم دتولو واجب ادائیگی صحیح او معتبر منلی کیری (از مرتب)
(۱) قال العلامة الحصکفی: ويقوم فی البلد الذی المال فیہ.

(الدر المختار علی صدر رد المختار ۲: ۲۳ باب زکاة الغنم)..... (بقیہ حاشیہ اگلے صفحہ پر)

دری تولی سونا دہ دہغی نہ علاوہ ورسرہ خہ مال موجود نہ دی آیا پہ دی
بنخہ بہ صدقہ الفطر او قربانی واجب وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا نجم الدین صاحب... ۱۹۸۸ء | ۳ | ۱۴

الجواب: پہ دومرہ مقدار سونی سرہ دہ پنخوس نیمہ تولی چاندی
حاصلید لی شی لهذا پہ دی بنخہ باندي قربانی او صدقہ الفطر د علامہ
مرغینانی او وہبانیہ د روایت پہ بنا واجب دہ (فلیراجع الی رد المختار ۲: ۸۹
(۱) واضحیہ الہندیہ (۲) وهو الموفق

(بقیہ حاشیہ) وفي الهندية: ويقومها المالك في البلد الذي فيه المال حتى لو بعث عبداً
للتجارة الى بلد آخر فحال الحال تعتبر قيمته في ذلك البلد ولو كان في مفازة تعتبر قيمته في
اقرب الامصار الى ذلك الموضع. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۰ الفصل الثاني فی العروض)
(۱) قال العلامة ابن عابدين: (قوله لكن اعتمد في الشربلية الخ)..... قال في العناية ولا
يجوز دفع الزكاة الى من ملك نصاباً سواء كان من النقود او السوائيم او العروض..... تقدير
النصاب بالقيمة سواء كان من العروض او السوائيم لما ان العروض ليس نصابها الا ما يبلغ قيمته
مأتی درهم وقد صرح بان المعتبر مقدار النصاب في التبيين وغيره واستدل له في الكافي
بقوله عليه السلام من سأل وله ما يغنيه فقد سأل الناس الحافاً قيل وما الذي يغنيه قال مائة درهم او
عدلها فقد شمل الحديث اعتبار السائمة بالقيمة لاطلاقه وقد نص على اعتبار قيمة السوائيم في
عدة كتب من غير خلاف في الاشباه والسراج والوهبانية وشرحها والذخائر الاشرفية وفي
الجواهر قال المرغيناني اذا كان له خمس من الابل قيمتها اقل من مائتي درهم تحل له الزكاة
وتجب عليه وبهذا ظهر ان المعتبر نصاب النقد من اي مال كان بلغ نصاباً من جنسه ولم يبلغ
الخ. (رد المختار هامش الدر المختار ۲: ۷۱ بعيد مطلب في جهاز المرأة هل تصير به غنية)
(۲) وفي الهندية: والموسر في ظاهر الرواية من له مائة درهم او عشرون ديناراً او شيء
يبلغ ذلك سوى مسكنه ومتاع مسكنه ومركوبه وخادمه في حاجته التي لا يستغنى عنها فاما
ما عدا ذلك من سائمة او رقيق او خيل او متاع لتجارة او غيرها فانه يعتد به من يساره الخ.
(فتاویٰ عالمگیریہ ۵: ۲۹۲ كتاب الاضحية)

د لیونی او پاگل د طرفنه به باقاعده فطرانه ادا کولې شی

سوال: علماء دین دې مسئلې څه فرمائی چې یو تندرست سړې وو چه ټول عمر به یې روژه ساتله ناڅاپه پاگل شو اوس نه مونځ پیژنی او نه روژه دده د طرفنه به صدقه فطر ادا کولې شی یانه؟ بینوا توجروا

المستفتی: ماستر سرفراز کردکالا باغ... ۱۸ شوال ۱۳۹۵ هـ

الجواب: د لیونی او پاگل د طرفنه به باقاعده فطرانه ادا کولې شی (هنديہ ۱/۲۰۴، ۱) یعنی دوه سیره (انگریزی سیرونونه) غنم یا دهغې قیمت او دروژی وغیره فدیہ به نه ادا کوی. وهوالموفق

د قیدی په جرمانه کې فطرانه ورکول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په الحرج کښې غټ جیل دې په هغې کښې کافی پاکستانیان قیدیان دی دلته یو پاکستانی قیدی څه حادثه شوی وه چه په هغې سره یو سعودی او سیدونکی مړ شوی وو قاضی دیولا که ریال جرمانې ادا کولو فیصلې وا وروله دهغې فیصلې نقل ئی زموږ کمپنئ ته را او لیږلو چه د فطرانې رقم د دغه سړی په جرمانه کښې ادا کړئ آیا مونږ فطرانه په دی مد کښې ورکولې شو؟ ځکه چه ډیرو ملگرو فطرانې جمع کړیدی؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل رحمن سعودی عرب... ۱۹۸۶ | ۶ | ۲۶

الجواب: که دا قیدی غریب وی نو دهغه په وینا سره حکومت ته دا فطرانه ورکول جائز دی. (۲) وهوالموفق

(۱) وفي الهندية: والمعنوه والمجنون بمنزلة الصفيّر سواء كان مجنوناً أصلياً أو عارضياً وهو الظاهر من المذهب كلها في المحيط.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۲ الباب الثامن في صدقة الفطر)

(۲) قال العلامة الحصكفي: وصدقة الفطر..... (بقیه حاشیه اگلے صفحہ پر)

صدقة الفطر نحو مسكيناً أو ته ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه صدقه فطریونه زیات مسکینانو باندې تقسیم کول جائز دی یانه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد آیاز یار حسین مردان... ۱۳۰ جمادی الثاني ۱۳۹۹ هـ

الجواب: یوه صدقه الفطر نحو مسکینانو ته ورکول جائز دی (شرح التبیور هامش رد المختار ۲: ۱۰۷) (۱) وهوالموفق

په اجرت کښې فطرانه ورکول جائز نه دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو صاحب جائیداد مالدار امام دی آیا هغه ته فطرانه ورکول جائز دی؟ لکه چه عام رواج دی؟

المستفتی: محمد ارشاد گرهی افغانان راوالپنډی... ۱۹۷۵ | ۱۰ | ۱۴

الجواب: امام ته د اجرات په طور سره فطرانه ورکول جائز نه دی ټولو فقهاؤ لیکلې

(بقیه حاشیه) كالزكاة في المصارف وفي كل حال. (الدر المختار على هامش رد المختار

۲: ۸۶ قبیل كتاب الصوم)..... وفي الهندية: ولو قضى دين الفقير بركة ماله ان كان بامر

يجوز وان كان بغير امره لا يجوز وسقط الدين.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۰ باب المصارف)

(۱) قال العلامة الحصكفي: وجاز دفع كل شخص فطرته الى مسكين او مسكين على

ما عليه الاكثرو به جزم في الولوالجية..... هو المذهب كتفريق الزكاة والامر في حديث

اغترهم للندب فيفيد الاولوية.

(الدر المختار على هامش رد المختار ۲: ۸۵ باب صدقة الفطر)

دی چه ددی مصرف مسکینان او فقیران دی ﴿۱﴾ البتہ دتصدق او صلیٰ په طور ئی امام ته ورکول جائز دی ﴿۲﴾ وهوالموفق

• صدقه نظر دآر

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د صدقه فطر صحیح مقدار څه دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرقيب تاجك لال قلعه میدان دیر... ۱۷ شوال ۱۴۰۱ هـ

الجواب: په غنمو کښې د صدقه الفطر مقدار دوه انگریزی سیرونه دی احتیاطاً ﴿۳﴾ وهوالموافق

• تنخواه دآر امام فطرانه اخل

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه یو پیش امام دانجمن نه اتیاروپی ماها نه تنخواه اخلی دا تنخواه ده ته په امامت کښې ملاوپیږی آیا دی امام دپاره خلقو نه فطرانه اخستل او خپل ځان باندې خرچ کول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حکیم سید اختر حسین کیمپور

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وصدقة الفطر كالزكاة في المصارف وفي كل حال الا في جواز الدفع الى الذمی. (الدرا لمختار علی هامش ردالمحتار ۸۶:۲ باب صدقة الفطر)
﴿۲﴾ وفي الهندية: ولو نوى الزكاة بما يدفع المعلم الى الخليفة ولم يستأجره ان كان الخليفة بحال لو لم يدفعه يعلم الصبيان ايضا اجزاه والا فلا وكذا ما يدفعه الى الخدم من الرجال والنساء في الاعياد وغيرها بنية الزكاة.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱۹۰:۱ باب المصارف)

﴿۳﴾ دا حنافو په نزد د صاع نه مراد عراقی صاع دی چه اته رطله وی او یو رطل د ۹۰ مثقالو وی نو ضرب ورکولو سره ۷۲۰ مثقاله د صاع وزن شو او یو د مثقال ۴ ½ ماشو وی نو پوره صاع د ۳۲۴۰ ماشو یعنی ۲۷۰ تولې وی نو نصف صاع د ۱۳۵ تولو شو او س د سیر په مقدار کښې فرق دی انگریزی... [بقیه حاشیه په راروانه صفحه]

الجواب: که دا امام غریب وی نو فطرانه اخستل ورله جائز دی لانه مصرف من المصارف ﴿۱﴾ وهوالموفق

[بقیه حاشیه]... سیر اتیا تولې وی، او زمونږ د سرحدی علاقو سیر یو سل اته تولې وی، نو اتیا تولې انگریزی سیر په حساب سره درې سیره شپږ چټاکي پوره صاع شو او یو نیم سیر درې چټاکي نصف صاع شو پس مفتی محمد شفیع صاحب رحمته الله د ډیر تحقیق او تلاش نه پس دا ثابت کړی دی چه نصف صاع پاؤکم دوه سیر و برابر دی او حضرت تهانوی رحمته الله تحقیق یو سیر ۱۲ ½ چټاکي دی (امداد الفتاوی ۸۵/۲) بهر حال د برطانوی نظام لاندې نصف صاع تقریباً د ۱۳۶ تولو وی او دا عشاری نظام لاندې یو کلو ۶۶۶ گرام یا یو کلو ۵۹۲۱۳۶ گرام یا یو کلو ۵۷۵ گرام جوړیږی حضرت تهانوی رحمته الله لیکلې دی چه دا احتیاط دپاره پاؤکم دوه سیره یا لږ نور ډیر ورکول پکار دی ځکه چه په زیاتیدلو کښې څه خرج نشته بلکه بهتر دی (بهشتی زیور ۲۴۰ صدقه کابیان)

او بعضی حسابونو کښې ئی د مذکوره مقدار نه هم ډیر حساب لږکولې دی په دې وجه زمونږ شیخ دامت برکاتهم عام طور سره پاؤ باندې دوه کلو هم وائی او فرمائی چه دیکښې ثواب دې اسراف نه دی (از مرتب)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وصدقة الفطر كالزكاة في المصارف وفي كل حال. (الدرا لمختار علی هامش ردالمحتار ۸۶:۲ قبیل کتاب الصوم)

باب صدقة التطوع

د نابالغہ د مال نہ د تصدق او تبرع حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ خہ فرمائی چہ مری وصیت ہم نہ وی کری
او بالغ اولاد دہغه دمال نہ خیرات وغیرہ کوی او چہ پہ وارثانو کنہی نابالغہ
ہم موجود وی ددی قسم خیرات شرعی حکم خہ دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: وزیر ملا وزیرستان

الجواب: دنابالغہ دمال نہ تصدق او تبرع حرام دی (۱) پس کہ دی بالغانو دا
خیرات او اسقاط د مشترکہ مال نہ کری وی. نو دہغی اخستل او ورکول
حرام دی.

قال الله تعالى: ان الذين يأكلون اموال اليتيم ظلماً (بغير حق) انما يأكلون في بطونهم
نارا و سيمصلون سعيراً. الآية (۲). وهو الموفق

(۱) وفي الهندية: وان اتخذ طعاماً للفقراء كان حسناً اذا كانت الورثة بالغين فان كان في
الورثة صغير لم يتخذوا ذلك من التركة كذا في التارخالية.

(فتاویٰ عالمگیری ۵: ۳۴۲ باب فی الهدایا والصلوات کتاب الحظن)

(۲) قال الجلال: (ان الذين يأكلون اموال اليتيم ظلماً) بغير حق (انما يأكلون في بطونهم)
ای ملاها (ناراً) لانه يؤول اليها (وسيمصلون سعيراً) ناراً شديدة يحترقون فيها. (تفسير جلالين
۸: ۱ النساء آیت: ۱۰ پارہ: ۳)

وقال العلامة ابن كثير: (ان الذين يأكلون الخ الآية) ای اذا اكلوا اموال اليتامى بلا سبب فانما
أكلون ناراً تاجح فی بطونهم يوم القيامة. (تفسير ابن كثير ۲: ۹۹)

حرام مال د تصدق پہ نیت مرد ورکول او

د معطیٰ لہ معطیٰ د پارہ دعاء کولو حکم

سوال: علمائی دین ئی مسئلے بارہ کنہی خہ فرمائی کہ یو سری دتصدق پہ نیت
سره حرام مال ورکری او اخستونکي دا او وائی چہ اللہ تعالیٰ دی ستا خیرات
قبول کری او ورکونکي آمین او وائی نو ددی خہ حکم دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: عبد الوهاب متعلم حقانیہ

الجواب: حرام مال (چہ مستحق ئی معلوم نہ وی) واجب التصدق دی خو بلا
قصد الثواب (۱) اوسره دیوہی نہ دثواب قصد کول یا دقبولیت دعا کول
مکفر دی البتہ فقیر دیارہ ئی اخستل جائز دی

كما في ردالمحتار عن الظهيرية رجل دفع الى فقير من المال الحرام شيئاً يرجو به
الثواب يكفر ولو علم الفقير بذلك فدعاه وامن المعطى كفراً جميعاً (۲)
(ردالمحتار ۲: ۳۵) وفي الحموى شرح الاشباه ۱۱۶ وينبغي ان يستثنى الاخذ بالربا
للمحتاج فانه لا يحرم كما صرح به المصنف في البحر ويحرم على الدافع الاعطاء
بالرباء (۳). وهو الموفق

د صدقہ نہ پہ خطہ خورل او د مصیتونو دمع کولو دیارہ دتصدق کول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ خہ فرمائی چہ دصدقہ خناور ذبحہ کری
او دہغی غوبنہ پہ مسکینانو تقسیم کری نو پخپلہ ترے نہ خورلے شی یا نہ؟ او

(۱) قال الشيخ محمد كامل: من يملك نصاباً من حرام لا تجب عليه فيه الزكاة بل يلزمه
التصدق بجميعه على الفقراء لا بنية الثواب ان لم يكن صاحب المال موجوداً.
(فتاویٰ کامیلہ ص ۱۵ کتاب الزکاة)

(۲) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۶۸ مطلب فی التصدق من المال الحرام کتاب الزکاة)

(۳) (غمز عیون البصائر شرح الاشباه ۱: ۲۲۹ القاعدة الرابعة عشرة)

مقصودتو دفع کولو دپارہ ذبحہ کول صحیح دی یا نور صدقات لکھ نقد او جنس هم جائز دی؟ بینوا توجروا
المستفتی حضرت کلیم اللہ شاہ صاحب مسکین پور شریف مظفر گڑھ ۱۵/۳/۷۲
الجواب: دصدقات غیر واجبہ نہ پخپلہ هم خورلی شی البتہ دغہ مقدار بہ تصدق کنبی شمار نہ وی او دمصیبت دفع کولو دپارہ ذبحہ کول ممنوع نہ دی البتہ دفتی پہ طور ذبحہ کول بی اصلہ کار دی

لان الافتداء لا ینکر بالعقل والقیاس، وقال الله تعالى وفلیناہ بنح عظیم ﴿۱﴾. وهو الموفق

د بشرگہ مال نہ صدقات آدا کول

سوال: علمائی دین مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چه مونږ شپږ سکه رونه یو او دوه دتره خامن او زمونږ والدین وفات شوې دی مونږ کنبی دوه رونه مزدوری کوی جائیداد مو ټول مشترکه دی دتره خوی هم کور کنبی نشته او دغہ رونه یو ور مشر کړی دی او اجازت ئی ور کړې دی چه دمشرکه جائیداد نه ته صدقه کولې شی دلته بعضی کسانو وئیلې دی چه دمشرکه جائیداد نه صدقه جائز نه ده آیا دا صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل صاحب شاه صورتی کلی ضلع کرک... ۱۶/۳۰/۱۴۰۱ هـ

الجواب: داسی مروجہ صدقات غالباً په اباحت کنبی داخل وی لهذا شیوع ورته ضرر ورکونکې نه دی او که دا صدقات په تمليك کنبی داخل وی نو دجامع صغیر دروایت په رنډا کنبی شیوع هغې ته ضرر ورکونکی نه دی (فلیراجع الی هبة الهدایة) (۲) وهو الموفق

﴿۱﴾ (سورة الصّفت پاره: ۲۳ رکوع: ۷ آیت: ۱۰۷)

﴿۲﴾ قال المرغینانی: وفي الجامع الصغير اذا تصدق على محتاجين بعشرة دراهم او وهبها لهما جاز ولو تصدق بها على غنيين او وهبها لهما لم يجز وقالوا يجوز للغنيين ايضاً جعل كل واحد منهما مجازاً عن الآخر والصلاحيّة ثابتة لان كل واحد منهما تمليك بغير بدل.
(هداية على صدر فتح القدير ۴: ۲۹۷ باب الهبة)

دینی طالبانو لره د کورونو نه دروئی سالن جمع کولو حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره خه فرمائی چه دبعضو مدرسو ماشومان چنریان دمحلې والو نه ډوډی او سالن (انگلي) جمع کوی او دینی طالبان هغه خوری آیا دا جائز دی؟ آیا داسوال او ذلت نه دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: عبدالله چارسده... ۱۹۸۲ء

الجواب: دطالبانو دپاره دا وظیفه جمع کول جائز دی او خلق ئی هم په خوشحالی سره ورکوی ددینی طالبانو کفالت په عوامو باندې لازم دی او داسوال او ذلت هم نه گنرلې کیږی (کما هو المعروف) (۱) وهو الموفق

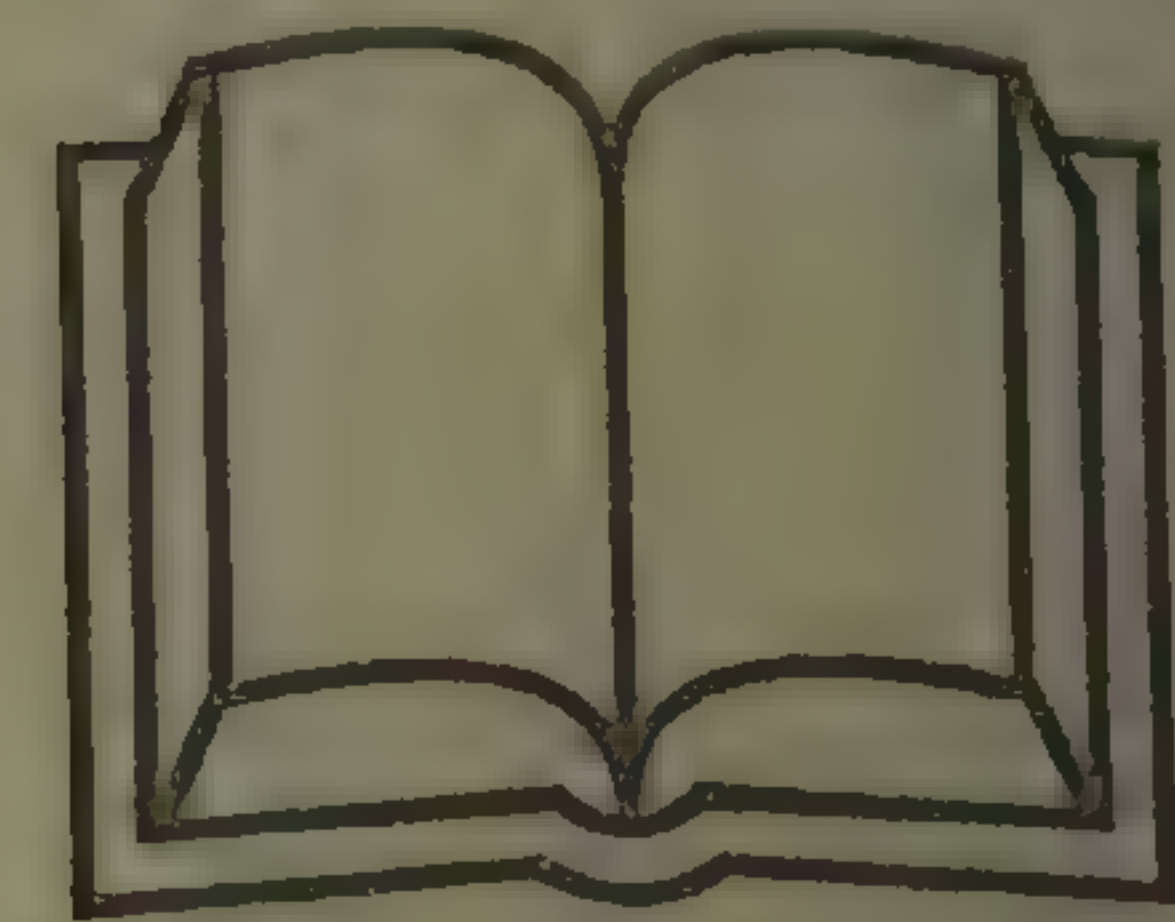
﴿۱﴾ قال العلی بن سلطان المعروف بملا علی قاری: واما سوال صدقة التطوع فمن لا يقدر علی کسب لکونه زماناً او ذاعلة اخرى جاز له السؤال بقدر قوت یومه ولا یندخروان کان قادراً علیه فترکه لا اشتغال العلم جازت له الزکاة وصدقة التطوع فان ترکه لا اشتغال صلاة التطوع وصیامه لا تجوز له الزکاة ویکره له صدقة التطوع فان جلس واحد او جماعة فی بقعة واشتغلوا بالطاعة وریاضة النفس وتصفية القلوب يستحب لواحد منهم ان يسأل صدقة التطوع وكسرات الخبز لهم واللباس لاجلهم.

(مرقاة المفاتیح شرح مشکواة ۳: ۱۷۲ باب من لا تحل له المسئلة ومن تحل له)

فتاویٰ دیوبند پاکستان المعروف

فتاویٰ فریدیہ دریم جلد

باب المصارف

.....

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

..... قال الله تعالى.....

إِنَّمَا الصَّدَقَتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ
وَالْعَبِلِينَ عَلَيْهَا وَالْبَوْلْفَةُ قُلُوبُهُمْ
وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرَمِيِّنَ وَفِي سَبِيلِ
اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ ط فَرِيضَةٌ مِّنَ
اللَّهِ ط وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ١٩

..... (التوبة)

.....

باب مصارف الزکوۃ

مارغان او ځناور د عشر او زکوۃ مصرف نه دی

موال: علماء دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زید مرغو ځناورو وغیره ته غنم جوار وغیره غورځوی آیا دا په عشر کښې حساب کیدئ شی؟ آیا د عشر غنم وغیره مرغو ته غورځولو سره د عشر نه ذمه فارغ کیدئ شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالودود کوهات... ۱۹۷۶ء | ۳ | ۲۳

الجواب: مرغی د عشر او زکوۃ مصرف نه دی (۱) لهذا په دې طریقې سره ثواب حاصلیږي لیکن د فريضې نه ذمه نه فارغه کیږي لکه چې یو سړی نفل مونځ کوي او فرض نه کوي. وهو الموفق

په مال او متاع کښې شریک فقیر ته زکوۃ ورکول

موال: علماء دین دې مسئلې باره څه فرمائی چې د ځان سره بعضې مالونو کښې شریک فقیر ته زکوۃ ورکول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: فضل الدین متعلم دارالعلوم حقانیه... ۱۹۷۸ء | ۱۰ | ۳۱

(۱) قال العلامة ابن رشد: فاما عددهم فهم الثمانية الذين نص الله عليهم في قوله تعالى انما الصدقات للفقراء والمساكين الخ، الآية.

(بداية المجتهد ۱: ۲۰۰ الفصل الاول في عدد الاصناف) وقال الامام علي بن عثمان سراج

الدين الاوشي: لا يجوز صرف الزکوۃ الى اهل الذمة ولا الى الكلاب والطيور.

(فتاویٰ سراجیه ۲۸ باب مواضع الصدقات)

الجواب: دې شریک فقیر ته د استقلال په طریقې سره زکوۃ ورکول جائز دی (۱) او اشتراک په صورت کښې ناجائز دی (۲) وهو الموفق.

د مرغی په قرضه کښې د زکوۃ رقم ورکولو سره زکوۃ نه ادا کیږي.

سوال: علماء دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې زید د بکر وراره وو او دده په ذمه د بکر درې زره (۳۰۰۰) روپۍ دې اوس زید د ډیرې غریبۍ په حالت کښې مړ شو بکر ورته خپله قرضه معاف کړه او په زید باندې د بل چاهم زر روپۍ قرض وو هغه بکر د زکوۃ د رقم نه ادا کړې آیا په دې سره د بکر زکوۃ ادا شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحمن مشین محلله شهر جهلم... ۱۹۷۲ء | ۱۰ | ۲۵

الجواب: په صورت مسئله کښې د زید ذمه د قرض نه فارغه شوی ده لیکن د بکر ذمه د زکوۃ نه فارغه نه ده ځکه چې زید تاته ددې اجازت نه وو کړې.

یدل علیه ما فی الهندية ۱: ۲۰۲ ولو قضی دین الفقیر بزکوۃ ماله ان کان بامرہ یجوز

وان کان بغير امره لا یجوز وسقط الدين انتهى (۳). وهو الموفق

ایا زکوۃ په کوهی جوړولو او هڅې

باندې دین لگولو باندې خرچ کولی شی؟

سوال: علماء دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د یو کوهی په جوړولو

(۱) قال العلامة الحصکفی: ويشترط ان يكون الصرف تملكالا اباحة. (الدر المختار علی

هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: ای بينه وبين المدفوع اليه لان منافع الاملاك بينهم متصلة

فلا يتحقق التملك علی الکمال هداية.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۹ قيل مطلب في الحوائج الاصلية)

(۳) (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۰ الباب السابع فی المصارف)

او ہنسی باندی مشین لگولو دیارہ دزکوة پیسی استعمال کریشی نو آیا دا
 خرچ کول صحیح دی؟ بینوا توجروا
 المستفتی: میان بہادر شاہ زیارت کا کا صاحب نوشہرہ یکم ذی الحجہ ۱۳۹۷ھ
 الجواب: پہ دی مد کنبی زکوة نشی خرچ کیدی حکہ چہ دزکوة دیارہ تملیک
 شرط دی چہ ہغہ پہ صورت مسئلہ کنبی موجود نہ دی (۱) ہاں پہ دیکنبی
 ہسی خیراتونہ (شکرانی) صرف کیدلی شی لہذا زیارت کا کا صاحب
 دشرکانونہ دی خہ رقم باقاعدگی سرہ مقرر کریشی حکہ چہ دمزار ونو پہ
 معطل کیدلو سرہ دین تہ نقصان نہ رسیری بخلاف المدارس العربیہ. وهو الموفق

د زکوة او مصارفو بعضی مسئلے

سوال: علماء ثنی دین دی مسئلو کنبی خہ فرمائی (۱) آیا زکوة رشتہ دار فقیر تہ
 وزکول جائز دی او آیا ورکونکی تہ دزکوة وئیل ضروری دی؟ (۲) آیاد زکوة پہ
 رقم سرہ دگنڈلو مشین وغیرہ اخستل او ورکول جائز دی؟ (۳) آیا دیو
 مقروض دقرض ختمولو دیارہ قرض خواہ تہ دزکوة مال ورکول جائز دی؟ (۴)
 آیا زکوة پہ یو وخت کنبی ورکول پکار دی او کہ نہ دکال پہ مختلفو حصو
 کنبی ہم ورکول جائز دی؟ (۵) دزکوة بہترین مصرف کوم دی رشتہ داران یا
 فقیران؟ بینوا توجروا

المستفتی: کشمیر خان مردان... ۱۱۲ رمضان ۱۴۰۸ھ

جواب: داصول او فروعو او دخیلی بنحی تہ علاوہ نورو رشتہ دارانو تہ
 کوة ورکولی شی پہ دی شرط چہ مسکینان وی (۲) (۲) پہ زکوة کنبی

(۱) وفي الهندية: ولا يجوز ان يبنى بالزكاة المسجد وكذا القناطر والسقايات واصلاح
 طرقات وكري الانهار والحج والجهاد وكل مالا تملك فيه.

فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۸ الباب السابع فی المصارف

(۲) قال العلامة الحصكفی: ولا الى من بينهما ولاد..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

دا ضروری نہ دہ چہ دزکوة نوم واخلی پہ زرہ کنبی ارادہ کافی دہ (۱) (۳)
 دمقروض پہ اجازت سرہ قرض خواہ تہ دمال زکوة نہ ورکولی شی
 (عالمگیری) (۲) (۴) تہ دکال پہ مینخ کنبی پیشگی زکوة ورکود او دحولان
 حول پہ وخت زکوة دمقدار نہ پیشگی اداشوی زکوة منفی کرہ (۳) (۵) پہ
 مصارفو کنبی بہترین مصرف ہغہ بال بچہ دار عالم دین دی چہ چا خیل عمر
 ددین دخدمت دیارہ وقف کرپی دی (عالمگیری) (۴) وهو الموفق

مکملہ زمکہ موجب غنا نہ دہ چہ دہی

نہ دتول کال یا ددی نہ کہہ غلہ حاصلیری

سوال: علماء ثنی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو سری دومرہ
 زمکہ دہ چہ دہغی پیداوار تہ کال پوری نہ رسیری دزمکی قیمت پنخوس
 شپیتہ زرہ روپی دی آیا مذکورہ سری تہ زکوة ورکول جائز دی یا نہ؟ او دہ
 باندی حج فرض دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد جنید شالفین سوات... ۱۹ جون ۱۹۷۵ء

الجواب: داسری زکوة اخستلی شی او پہ دہ حج فرض نہ دی او نہ دحج دیارہ زمکہ
 خرخول فرض دی کما فی ردالمحتار ۲/ ۸۸ سنل محمد عنن لہ الارض یزرعها او حانوت

(بقیہ حاشیہ) قال ابن عابدین: وقيد بالولاد لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاخوال

الفقراء بل هم اولى لانه صلة وصلقة. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲: ۲۹۹ باب المصروف)

(۱) وفي الهندية: ومن اعطى مسكينا دراهم وسماها هبة او قرضا ونوى الزكاة فانها تجزیه

وهو الاصح. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۱ کتاب الزکاة)

(۲) وفي الهندية: ولو امر فقيرا بقبض دين له على آخر ونواه عن زكاة عين عنده جاز.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۱ کتاب الزکاة)

(۳) قال العلامة ابن الهمام: وان قدم الزكاة على الحول وهو مالک للنصاب جاز. (ہدایہ علی

صدر فتح القدير ۲: ۱۵۴ فصل وليس فی الفصلان والحملان والعاجیل صلقة کتاب الزکاة)

(۴) وفي الهندية: التصديق على الفقير العالم افضل من التصديق على الجاهل.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۷ الباب السابع فی المصارف)

یستغلها او دار غلتها ثلثة آلاف ولا تكفى لنفقه ونفقة عياله سنة يحل له اخذ الزكوة وان كانت قيمتها تبلغ الوفا وعليه الفتوى وعندهما لا يحل (۱) وفي الهندية ۲۳۱:۱ وان كان صاحب ضيعة ان كان له من الضياع مال لو باع مقدار ما يكفى الزاد والراحلة ذاهبا وجائيا ونفقة عياله واولاده ويبقى له من الضيعة قدر ما يعيش بغلته الباقي يفترض عليه الحج والا فلا (۲). وهو الموفق

درمى طلاق شوي بنهي ته زكوة ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره څه فرمائی چه یو سړی خپلې بنهي ته ته طلاق ورکړې دي ددې بنهي سره دهغي بچي هم دي چه سبق وائی آيا دي مطلقه بنهي ته زکوة ورکول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: طاهر جواد حضرو اټک... ۱۲ رمضان ۱۴۰۸ هـ

الجواب: که دا طلاقه شوي بنهي د زکوة مصرف وي او محتاجه وي نوته هغي ته زکوة ورکولې شي (۳) وهو الموفق

په مالدار مجاهدينو باندې زکوة نشي خړج کيدلې

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کښې څه فرمائی چه مالدار مجاهدينو ته

(۱) ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۷۱ مطلب في الحوائج الاصلية كتاب الزكاة

(۲) (فتاوى عالمگیری ۱: ۲۱۸ كتاب المناسك)

(۳) قال العلامة عبد الله بن احمد النسفي: المصروف هو الفقير والمسكين وهو اسوء حالا من الفقير والعامل والمكاتب والمديون ومنقطع الغزاه وابن السبيل فيدفع الي كلهم او الى صنف. (كنز الدقائق ۱: ۶۴ باب المصروف)

زکوة ورکول جواز لري يانه؟ که جواز وي نو تحرير صورتی را وليستی او مونږ مطمئن کړي والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

المستفتی: ح. خ. تریډنگ هاوس فردوس منزل پشاور شهر ۱۹۸۸/۱۱/۲۵

الجواب: دفعهاؤ په نزد مالدارو باندې زکوة خړج کول جائز نه دی (۱) دعاملینو نه علاوه البته هغه کس چه په خپل کور کښې غنی وولیکن ذجهاد نه پس دهغه مال دراتلونکو ضروریاتو دپاره ناکافی دي نو زکوة اخستلې شي (ماخوذ از بدائع) (۲) وهو الموفق

د زکوة په رقم څه خيز پخول او نورو

باندې خړج لوسره د نهې د تراغنت مسئله

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کښې څه فرمائی چه دیو سړی سره د زکوة رقم دی آيا په هغي باندې خيرات کول جائز دی يعنی چه څه پاڅه کړې او نورو باندې ئی او خورو؟ بینوا توجروا

المستفتی: شادولی خان کیماری کراچی... ۱۹۹۰/۳/۹

الجواب: چونکه په دي عرفی خيرات کښې تمليك نه وي صرف اباحت وي (۳)

(۱) قال العلامة برهان الدين: ولا تدفع الى غني لقوله ^{صلى الله عليه وسلم} لا تحل الصدقة لغني.

(الهداية على صدر فتح القدير ۲: ۲۰۸ باب مايجوز دفع الزكاة وما لا يجوز)

(۲) قال العلامة الكاساني: واما استثناء الغاى فمحمول على حال الحدوث الحاجة

وسماه غنيا على اعتبار ما كان قبل حدوث الحاجة وهو ان يكون غنيا ثم تحدث له الحاجة

بان كان له دار يسكنها ومتاع يمتنه وثياب يلبسها وله مع ذلك فضل مائتى درهم حتى لا

تحل له الصدقة ثم يعزم على الخروج في سفر غزو فيحتاج الى الات سفره وسلاح يستعمله

في غزوه ومركب يغزو عليه وخادم يستعين بخدمته على ما لم يكن محتاجا اليه في حال اقامته

فيجوز ان يعطى من الصدقات ما يستعين به في حاجته التي تحدث له في سفره.

(بدائع الصنائع ۲: ۱۵۵ فصل المؤلفه قلوبهم كتاب الزكاة)

(۳) قال الحصكفي: وهي شرعا تمليك خرج الاباحة..... (بقية حاشيه په واره صفحه)

لہذا پہ دی طریقہ سرہ دزکوۃ نہ ذمہ نہ فارغی پے دویم خلی ادا کول ضروری دی وهو الموفق

مقروض او کور جو روٹکی فقیر نہ د نصاب نہ زیات زکوۃ ورکول حکم

سوال: علمائی دین لاتدینو مسئلو بارہ کنبی خہ فرمائی چہ (۱) فقیرتہ زیات نہ زیات خومرہ رقم ورکول جائز دی؟ (۲) کہ یو فقیر د زرور وپو مقروض دی خو آیا ہغہ تہ زرور وپو پے یو خائی ورکول جائز دی؟ (۳) دیو سری آمدنی دومرہ دہ چہ پے مشککہ سرہ دبال بیچ ساتتہ کوی ہغہ سرہ داوسیدلو کور نشتہ آیا ہغہ تہ دزکوۃ دومرہ رقم ورکول چہ ہغہ پری کور جوہ کری دا جائز دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد خورشید دتہ روڈ راولپنڈی

الجواب: (۱) دومرہ مقدار زکوۃ ورکول چہ ہغہ پری شرعی غنی جوہ شی مکروہ دی (۱) (۲) جائز دی بلکہ ددینہ زیات ہم ورکول جائز دی خوچہ دا زیاتی دمقدار د نصاب نہ کم وی (۳) دی سری تہ دمکان دپارہ رقم ورکول جائز دی۔

والدلیل علی هذه المسائل ما فی الدر المختار ، وكره اعطاء فقير نصابا او اكثر الا اذا كان المدفوع اليه مديونا او كان صاحب عيال بحيث لو فرقه عليهم لا يخلص كلا او لا يفضل بعد دينه نصاب انتهى، فيه لف ونشر غير مرتب (ردالمحتار ۹۳: ۲) وجه الدلالة على السؤال الثالث عدم الفرق بين النفقة والسكنى (بقیه حاشیہ) فلو اطعم يتيما ناولا الزكاة لا يجزيه الا اذا دفع اليه المطعوم، قال ابن عابدين: لانه بالدفع اليه بنية الزكاة يملكه فيصير آكلا من ملكه بخلاف ما اذا اطعمه معه الخ.

(الدر المختار مع ردالمحتار ۳: ۲ كتاب الزكاة) وقال العلي بن عثمان الاوشي: ويشترط التملك ولا يجوز التغذية والتعشية. (فتاوى سراجية ۲۸ باب مواضع الصدقات) وفي الهندية: ويكره ان يدفع الى رجل مائتي درهم فصاعدا وان دفعه جاز. (فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۸ الباب السابع في المصارف)

(۲) (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۷۴ باب المصارف)

فی الوجوب والحاجة نعم الاحتياط فی الاعطاء بعد البناء (۱) وهو الموفق

فقیر پے زکوۃ سرہ غنی جوہول مکروہ دی

سوال: علمای دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دزکوۃ صحیح مصرف کوم دی؟ دغہ شان پے نزدی رشتہ دارانو کنبی چہ کوم فقیر وی ہغہ تہ خومرہ رقم ورکول شی؟ دبعضی علماؤ نہ مواوریدل دی چہ دیر رقم پے زکوۃ کنبی نہ دی ورکول پے کار؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالغفار چیف کیمسٹ منگورہ سوات ۱۴ شعبان ۱۳۹۶ھ

الجواب: دزکوۃ صحیح مصرف فقیر او محتاج دی خصوصاً چہ کلہ عالم یا متعلم (طالب العلم) او یا مجاہد وی (۲) البتہ یو محتاج غنی جوہول مکروہ دی مثلاً پے کوم فقیر چہ دینخہ کسانو خرچہ واجب وی او مقروض نہ وی نو ہغہ تہ ۵۲ ۱/۲ تولہ چاندی پے حساب سرہ دشیرو کسانو یعنی ۳۱۵ تولی چاندی $315 = 6 \times \frac{5}{2}$ ورکول مکروہ دی او ددی نہ کم جائز دی (۳) (ماخوذ از ہندیہ). وهو الموفق

(۱) وجه الدلالة فيه ان السكنى من الحوائج الاصلية كما يدل عليه ما في الهندية ۱: ۱۸۹ والشرط ان يكون فاضلا عن حاجته الاصلية وهي مسكنه واثاث مسكنه الخ، وقال بعد اسطر، رجل له دار يسكنها يحل له الصدقة وان لم يسكن الكل هو الصحيح كذا في الزاھدی وقال ابن عابدين: فارغ عن حاجته قال في البدائع قدر الحاجة هو ما ذكره الكرخي في مختصره فقال لا بأس ان يعطى من الزكاة من له مسكن وما يتألف به في منزله وخادم وفرس وسلاح وثياب البدن وكتب العلم ان كان من اهله فان كان له فضل عن ذلك تبلغ قيمته مائتي درهم حرم عليه اخذ الصدقة.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۷۰ مطلب في الحوائج الاصلية)..... (از مرتب)

(۲) وفي الهندية: التصديق على الفقير العالم افضل من التصديق على الجاهل.

(فتاوى عالمگیری ۱: ۱۸۷ الباب السابع في المصارف)

(۳) وفي الهندية: ويكره ان يدفع الى رجل مائتي درهم..... (بقیه حاشیہ پے راروانہ صفحہ)

پہ زکوٰۃ سرہ د کتاب طباعت کول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ یو سری ددینی کتاب دچاپ کولو ارادہ اوکرہ لیکن ہغہ غریب دے دخلتو نہ زکوٰۃ اخلی پہ دی خیرین سرہ داکتب جت کرل خنگہ دی؟ بینوا سرجروا

المستفتی: صاحب زادہ باجوہ عنایت کلی ۱۹۸۵ء ۱۲۱۳۱

الجواب: کہ دا سری دزکوٰۃ مصرف وی یائی دزکوٰۃ ورکونکو پہ اجازت سرہ دچاپ کولو نہ پس داکتبونہ دتملیک پہ طور سرہ مصارفوتہ ورکوی نو دیکنبے خہ خبرہ نشہ (۱) وهوالموفق

۲۵ غواگانہ یا ۳۵ بیرو مالک زکوٰۃ اخستلی شی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ دیو سری سرہ پنخویش (۲۵) غواگانہ دی یا پنخہ دیرش (۳۵) بیزی دی نو آیا دا سری دنورو خلقتو نہ زکوٰۃ اخستلی شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ۱۹۸۵ء ۱۰۱۳۱

الجواب: کہ نور اجناس ورسرہ نہ وی نو داسری زکوٰۃ اخستلی شی (رد المحتار ۲/۸۹) وهوالموفق

(بقیہ حاشیہ) فصاعداً وان دفعه جاز. کذا فی الهدایہ: هذا اذا لم یکن الفقیر مديونا فان کان مديونا فلدفع الیه مقدار ما لو قضی به دينه لا یبقی له شیء او یبقی دون المائتین لا بأس به وكذا لو کان معیلاً جاز ان یعطی له مقدار ما لو وزع علی عیاله یصیب کل واحد منهم دون المائتین هذا فی فتاویٰ قاضی خان.

فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۸ الباب السابع فی المصارف

قال العلامة الحصکفی: یشرط ان یكون انصرف تمليکا لا اباحه لا یصرف الی بناء مسجد الی کفن میت وقضاء دينه. (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۶۸ باب المصارف)

قال العلامة ابن عابدین: (قوله جزم به فی البحر) (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

د حاجت اصلہ خزونو نہ لولو والا

صاحب نصاب د پارہ زکوٰۃ اخستل حرام دی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ یو مسافر پہ یو جمات کنبے مقیم وی او دہغہ خیل داو سیدلو کور نہ وی او وادہ وغیرہ اودکور نور ضروریات ئی ہم نہ وی او دتقد پہ حساب سرہ صاحب نصاب وی او بیا دا مذکورہ سری پہ دے نیت سرہ چہ دحج بیت اللہ شریف دپارہ پیسے جمع کوم نو دہغہ دپارہ زکوٰۃ اخستل جائز دی یاندہ دغہ شان چہ دنصاب رقم ئی پہ خہ مزدوری سرہ گتلی وی او خہ خلقتو پہ صدقاتو او خیراتونو کنبے ورکری وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل شیر جمرو دخیبر ایجنسی

الجواب: دی سری دپارہ زکوٰۃ اخستل حرام دی (۱) البتہ کہ داسری دحولان حول نہ مخکنبے داسی جنس واخلی چہ دحاجات اصلیه نہ وی مثلاً کور وسلہ غلہ نو پہ دے سری باندی بہ دغنی احکامات نہ جاری کیپی

یدل علیہ ما فی ردالمحتار ۲: ۸ ان الزکاة تجب فی التقذ کیفما امسکه للنماء او للنفقة وكذا فی البدائع فی بحث النماء التقدير (۲) قلت وصرح العلامة العینی:

وهو فاضل عن حوائج الاصلية كالدين فی النقود (۳) فقط، فافهم وهو الصواب

(بقیہ حاشیہ) حيث قال ودخل تحت النصاب النامی الخمس من الابل فان ملکها او نصابا من السوائم من ای مال کان لا یجوز دفع الزکاة له سواء کان یساوی مائتی درہم او لا وقد صرح به شراح الهدایہ عند قوله من ای مال کان.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۱۷ مطلب فی الحوائج الاصلية)

(۱) وفي الهندية: ولا یجوز دفع الزکاة الی من یملك نصابا ای مال کان دنا لیر او دراهم او سوائم او عروضاً للتجارة او لغير التجارة فاضلاً عن حاجته فی جمیع السنة.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۹ باب فی المصارف)

(۲) (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۱۱ کتاب الزکاة)

(۳) (العناية علی هامش فتح القدير ۲: ۲۱۵ باب من یجوز دفع الصدقة الیه ومن لا یجوز)

د حج د پاره پیسې جمع کونکي غني ته زکوٰۃ ورکول جائز نه دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائي چه زما دوه دماما لونړه دی ما به هغوي ته زکوٰۃ ورکولو لیکن اوس هغوی وائی چه مونږ مالدار یو اوس پکښې یوې اووئیل چه ماته زکوٰۃ را کوه چه زه ئی د حج دپاره جمع کړم دا جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: بیګم علی حسن پشاور روډ پندې... ۱۹۸۱ | ۳ | ۲۴

الجواب: چه کله داخوئندې داقرار مطابق مالدارې دی نو هغوی ته زکوٰۃ ورکول که د حج دپاره وی او که دبل مقصد دپاره وی جائز نه دی (۱) وهوالموفق

بال بچه دار او مقروض فقيرته مقدار نصاب هومره زکوٰۃ ورکول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائي چه د زکوٰۃ زر (۱۰۰۰) روپئ یو مستحق ته ورکول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل افضل بن مرسلین ذاک اسماعیل خیل نوشهره

الجواب: بال بچه دار او مقروض ته هغه بال بچه دار چه هغه با لفرض دا زر روپئ په خپل ځان او بچو باندې تقسیم کړی او د هر یو حصه د نصاب نه کمه وی او هغه مقروض چه کله هغه مقدار د قرض لری کړی نو باقی مقدار د نصاب نه کم پاتې کیږی ورکول بغير د کراهت نه جائز دی او غیر مقروض غیر عیالدار ته جائز مع الکراهت دی.

وفی الهندية: ويكره ان يدفع الى رجل مائتي درهم فصاعداً وان دفعه جاز كذا في الهداية هذا اذا لم يكن الفقير مديوناً فان كان مديوناً فدفع اليه مقدار ماله (۱) وفی الهندية: ولا يجوز دفع الزكاة الى من يملك نصاباً ای مال كان دنایر او دراهم

و سوائم او عروضا للتجارة فاضلا عن حاجته فی جميع السنة.

فتاویٰ عالمگیریه ۱۸۹: ۱ الباب السابع فی المصارف

قاضی به دینه لا یقی له شیء اریقی دون المائین لا یاس به وکذا لو کان معیلاً جاز ان یعطی له مقدار مال ووزع علی عیاله یصیب کل واحد منهم دون المائین کذا فی فتاویٰ قاضی خان (هنلیه ۱: ۲۰۰) (۱) وهوالموفق

د سودی کاروبار کونکي زکوٰۃ به غریبانو طالبانو باندې خرج کول

سوال: علمائی دین دې باره څه فرمائي چه دې ورځو کښې دا کثرو مدرسو سفیران یا دهغوی خطونه د زکوٰۃ اخستلو دپاره راځی فرض کړه که یو سړی د سود کاروبار کوی او هغه زکوٰۃ هم ادا کوی ددی څه مسئله ده ځکه چه زما خواته چه کوم خطونه راغلي دی په هغې کښې ددی قسم څه وضاحت نشته؟ بینوا توجروا

المستفتی: اقبال منیر فیصل آباد

الجواب: سودی مال په غریبانو طالبانو باندې خرج کیدیشی (۲) اکثر اهل مدارس د عطیاتو په لفظ سره دیته هم اشاره کوی وهوالموفق

د سودی کاروبار کونکي نه د زکوٰۃ رقم اخستل جائز دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائي چه سودی کاروبار کولو والا سړې وی او دهغه دگتې د حلالو حرامو پته نه لگی نو داسی کس نه زکوٰۃ اخستل جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: حامد انور اکوړه خټک... ۱۹۸۵ | ۱۲ | ۳۱

(۱) (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۸۸ الباب السابع فی المصارف)

(۲) قال ابن البزاز الكردي: ولو بلغ المال الخبيث نصاباً لا يجب فيه الزكاة لان الكل

واجب التصديق والعبرة لنية الدافع لا لعلم المدفوع اليه.

(فتاویٰ بزازیه علی هامش الهندية ۲: ۸۶ الثاني فی المصارف)

الجواب: د زکوٰۃ مصرف سہری د سود خور نہ زکوٰۃ او خیرات اخستلی شی
(حموی) (۱) وهو الموفق

نا بالغه ته د زکوٰۃ ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی (۱) داسی نابالغه ته چه والدین
ئی غریبانان وی هغه ته زکوٰۃ ورکول جائز دی؟ (۲) که پلار مالدار وی او
خوئی یا لور ئی بالغ وی او دپلار په کفالت کښې وی نو آیا دوی ته زکوٰۃ
ورکول جائز دی؟ چه دبالغ خوئی پخپله مالدار نه وی؟ (۳) که دزیر کفالت
بچی پلار غریب وی او مور ئی مالداره وی نو هغه ته زکوٰۃ ورکول جائز دی؟
بینوا توجروا

المستفتی: فضل عظیم نوشهره..... ۱۹۷۸ | ۷ | ۲۷

الجواب: (۱) دکوم نابالغه چه والدین غریبانان وی اودا نابالغه پخپله هم
غریب وی نو هغه ته زکوٰۃ ورکول جائز دی (هنديه)
(۲) بالغ چه مالدار نه وی نو هغه ته زکوٰۃ ورکول صحیح دی اگر که په
والدینو کښې صرف پلار یا صرف مور په اغنیاؤ کښې وی (۲)

﴿۱﴾ قال العلامة ابن عابدين: وفي حاشية الحموي عن الذخيرة سئل الفقيه ابو جعفر عمن
اكتسب ماله من امراء السلطان وجمع المال من اخذ لغرامات المحرمات وغير ذلك هل
يحل لمن عرف ذلك ان ياكل من طعامه قال احب الى ان لا ياكل منه ويسعه حكما ان ياكله
ان كان ذلك الطعام لم يكن في يد المطعم غصباً او رشوة الخ. (ردالمحتار هامش
الدرالمختار ۲: ۲۸۸ مطلب التصدق من المال الحرام) وقال ابن البزاز الكردي: وقوله
ارفق بالناس لان مالا مالا يخلو عن مغصوب لكنه قبل اداء البدل خبيث واجب التصدق فلا
ياخذه لا من يجوز له اخذ الصدقة والاخذ والاعطاء اولي اذا كان لا يشوبه العجب.

(فتاویٰ بزازیه علی هامش الهندیه ۳: ۸۸ الباب الثانی فی المصروف کتاب الزکاة)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ولا يجوز دفعها الى ولد الغني الصغير..... (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

(۳) او جائز دی (۱) هو الموفق

عاقل او مراهق نا بالغه ته زکوٰۃ ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه نابالغه بچی ته زکوٰۃ
ورکول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالرحمن لکی مروت..... ۱۹۷۷ | ۷ | ۲۰

الجواب: چه کله صبی مراهق وی یا عاقل نو هغه ته زکوٰۃ ورکول کافی دی.
كما في الهندية ۱: ۲۰۲ ولو قبض الصغير وهو مراهق جاز لو كان يعقل القبض بان
كان لا يرى ولا يخدع عنه (۲). وهو الموفق

د مالدار سړی غریب بالغ خوئی د زکوٰۃ مصرف دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه زه دایف ای سی طالب
العلم یم دیو زمیندار پلار خوئی یم د امدنئ یوه ذریعه صرف زمکه دی زما به نریم
هیڅ جائیداد نشته په دی وجه والد صاحب می زمکه خر خوئی او زما د تعلیم
اخراجات پوره کوی په دغه زمکه کښې زما دنیز روڼوږ خوئیندو هم حصه ده کوم
چه زه خرچه کوم په دی صورت کښې زه د زکوٰۃ ټنې نه د وظیفې اخستلو

(بقیه حاشیه) ولو کان کبیرا فقیرا جاز وی دفع الی امرأه غنی اذا كانت فقيرة وكذا الی ابنت
الکبيرة اذا کان ابوها غنيا لان قدر النفقة لا يغنيها وبغنی الاب والزوج لا تعد غنية کذا فی
الکافی ویجوز صرفها الی الاب المعسر وان کان ابنه موسرا.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۸۹ باب المصارف)

﴿۱﴾ قال الحصكفي: ولا الى طفله بخلاف ولده الكبير وابيه وامرأته الفقراء وطفل الغنية

فيجوز لانتفاء المانع. (الدرالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۷۲ باب المصروف)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۰ باب المصروف)

دیارہ درخواست اوکرم آیا زما دیارہ دازکوة اخستل جائز دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: میرا کبرخان اسلامیہ کالج پشاور.... ۱۱۵ رمضان ۱۴۰۵ھ
الجواب: تہ دزکوة مصرف ئی دزکوة فند نہ زکوة حاصلولی شی دمالدار سہی
غریب بالغ خوی غنی نہ وی (۱) البتہ داوظیفہ پہ خلاف شریعت کارونو
یعنی نشو تماشو کنبی خرچ کول قابل اعتراض دی وهوالموفق

پلار او خوی مشترکہ زکوة نہ وی نو انگور تہ ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ انگور تہ زکوة ورکول
جائز دی یا نہ؟ حال داچہ ہغہ ہغہ ددی سہی سرہ او سیرپی البتہ دچائی او
جاموا انتظام پخپلہ کوی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبیداللہ خان زنگی خیل بنوں.... ۶۱۷ | ۶۱۹۷۴

الجواب: انگور تہ عشر او زکوة ورکول جائز دی چہ کلہ مالدارہ نہ وی او پلار
اود خاوند مشترکہ زکوة نہ وی (۲) وهوالموفق

دوکیل خپلی ہنچی تہ زکوة ورکولو او زوم تہ دزکوة ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ یوسہی صاحب نصاب دی مگر
(۱) قال العلامة ابن عابدين: ان الطفل يعد غنيا بغنى ابيه بخلاف الكبير فانه لا يعد غنيا
بغنى ابيه ولا الاب بغنى ابنه ولا الزوجة بغنى زوجها ولا الطفل بغنى امه.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷۲ باب مصرف)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ولا الى من بينهما ولاد، قال ابن عابدين: وقيد بالولاد لجوازه
لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاقوال الفقراء بل هم اولى لانه صلة وصدة وفي
الظهارية ويبدأ في الصدقات بالاقارب ثم المولى ثم الجيران..... ويجوز دفعها لزوجة ابيه
وابنه وزوج ابنته تاترخانية. (الدرالمختار مع ردالمختار ۲: ۷۹ باب مصرف)

دغہ ہغہ غریبہ دہ نو گد خاوند دیو مؤکل زکوة خپلی ہنچی تہ ورکری آیا
دا جائز دی؟ ددغہ شان زوم تہ دزکوة ورکولو خہ چہ حکم دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: اکرام الحق راوالپنڈی.... ۱۹۷۶ء | ۲۴
الجواب: داوپہ صورتونو کنبی دزکوة اخستل او ورکول جائز دی.
لعدم التهمة في الاولى (۱) ولعدم المانع في الثانية (۲) وهوالموفق

غریب مورپلار، خور، ورور تہ زکوة ورکول مسئلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ مور، پلار، خور یا
رور چہ مسکینان فقیران وی ہغہ تہ زکوة ورکول جائز دی یا نہ؟
بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم..... ۱۲ شعبان ۱۳۹۴ھ

الجواب: پہ رونرو خوئیندو باندی زکوة خرچ کیدلی شی چہ کلہ مسکینان
وی (۳)

(۱) وقال ابن البزاز الكردي: الوكيل بآداء الزكاة اذا صرفه الى ولده الكبير او الصغير او
امراته وهم محاييج جاز ولا يمسك لنفسه شيئا.

(البزازية على هامش الهندية ۳: ۸۶ الثاني في مصرف)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: قيد باصله وفرعه لان من سواهم من القرابة يجوز الدفع لهم
وهو اولى لما فيه من الصلة مع الصلقة كالاخوة والاخوات والاعمام والعمات والاقوال
والخالات الفقراء ولهذا قال في الفتاوى الظهيرية ويبدأ في الصدقات بالاقارب.

(البحر الرائق ۲: ۲۳۳ باب مصرف)

وقال العلامة ابن عابدين: ويجوز دفعها لزوجة ابيه وابنه وزوج ابنته تاترخانية.

(ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۷۹ باب مصرف)

(۳) وفي الهندية: والافضل في الزكاة والفطر والنذر..... (بقية حاشية به راروانه صفحہ)

البتہ پہ مور پلار باندی زکوۃ نشی صرف کیدلی (۱)
والمسئله من الواضحات للاحاجۃ الی نقل العبارات. وهو الموفق

انگوریانہ زکوۃ ورکول چاندی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دلتہ یو سری پہ خپلو
انگوریانو باندی زکوۃ تقسیم کری دی دغہ زنانو کنبی دغہ لونړہ ہم شاملی
دی آیا دا زکوۃ پہ صحیح طریقہ باندی ورکری شوی دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: توکل خان پارہ چنارکرم ایجنسی کوہاٹ ۱۹۷۴ء | ۸ | ۲۷

الجواب: کہ دا انگوریانی مالداري نہ وی او دا زکوۃ خالص دخپل مال وی د
زامنود شرکت نہ خالی وی نو ددی زکوۃ پہ صحیح والی کنبی ہیخ شک نشته.
بخلاف الاصول والفروع، كما لا يخفى على من راجع الى باب المصارف في كتب

الفتاوى (۲)۔ وهو الموفق

عزیز یا رشتہ دار نہ څومره رقم پوری زکوۃ ورکولی شی؟

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ عزیز یا رشتہ دار ته دزکوۃ
(بقیه حاشیہ) الصرف اولاً الى الاخوة والاختوات ثم الى اولادهم ثم الى الاعمام والعمات ثم
الى اولادهم ثم الى الاخوال والخالات ثم الى اولادهم ثم الى ذوی الارحام ثم الى الجيران
ثم الى حرقته ثم الى اهل مصره او قرينته کذا فی السراج الوہاج.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۹۰ الباب السابع فی المصارف)

(۱) وفي الهندية: ولا يدفع الى اصله وان علا وفرعه وان سفل کذا فی الکافی.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۸ الباب السابع فی المصارف)

(۲) قال العلامة ابن عابدين: ويجوز دفعها لزوج ابنة وابنه وزوج ابنته تاترخانية.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۹۹ باب المصارف)

ورکولو څومره رقم پوری اجازت دی چہ دغہ خپل مکان ہم نہ وی او واده
ئی ہم نہ دی کری؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی نظیر بادشاہ کوہاٹ.... ۱۲ صفر ۱۳۹۲ھ

الجواب: بالفرض کہ ستا داعیز ددری زره (۳۰۰۰) روپو کور جوړ کری او دري
زره (۳۰۰۰) په واده خرج کری او دا ټولې ئی قرض اخستلې وی نو ده ته شپږ
زرو (۶۰۰۰) روپي بلکه دغہ نه زیات ورکولی شی (۱) وهو الموفق

که پلار مالک نہ وی صرف تصرف کوی

نو ځامن خور ته زکوۃ ورکولی شی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دیو سری څوی
سعودی عرب ته لاړو او مزدوری ئی او کره مال ئی او گټلو پلار او څوی په
ټول مال کنبی شریک دی او تصرف ئی دځامنو دی یو څوئ خہ زکوۃ خپلې
خور ته ورکړو آیا دا صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد شفیق دادصده بازارکرم ایجنسی... ۲۴ | رمضان ۱۴۰۸ھ

الجواب: که دی ځامنو خپل پلار ددی مال مالک جوړ کری وی نو دا زکوۃ صحیح
نه شو (شامی، بحر) (۲) او که ځامن خاتنه دمال مالکان وائی او پلار ته صرف
د تصرف اختیار دی نو دی صورت کنبی خور ته زکوۃ ورکول صحیح دی (۳)
ځکه چہ د روڼو دمال دا پلار عرفی مالک دی شرعی مالک نه دی وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصکفی: وکره اعطاء فقير نصابا او اکثر الا اذا كان المدفوع اليه

مديونا او كان صاحب عيال بحيث لو فرقه عليهم لا يخص كلا او لا يفضل بعد دينه نصاب

فلا يكره. (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۷۴ باب المصارف)

(۲) قال العلامة ابن نجيم: لا يجوز الدفع الى ابیه وجده وان علا ولا الى ولده وولد ولده

وان سفل. (البحر الرائق ۲: ۲۳۳ باب المصارف)

(۳) قال العلامة الحصکفی: ولا الى من بينهما ولاد الخ وقال ابن عابدين: وقيد بالولاد

لجوازه لبقية الاقارب كالاخوة والاعمام والاخوال الفقراء..... (بقیه حاشیہ په راروانه صفحہ)

لور او نوسا نوسی د زکوٰۃ مصرف نہ دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چه زما یوه جینئ واده کړې ده چه دهغې څلور بچی دی او خاوند ئی مړ شوی دی او اوس ما سره او سیرې دهغوی د امدنئ ذریعه هیڅ نشته آیا زه دهغې ته زکوٰۃ ورکولې شم؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد امین غله دهیر مردان... ۲۱ | ۱۶ | ۱۳۹۶ هـ

الجواب: په خپلې لور او نوسو باندې عشر او زکوٰۃ نه شی خرج کیدې (۱) والمسئلة من الواضحات فلا حاجة الى نقل العبارات. وهو الموفق

د عاقل نابالغ بچی خپل ځان د پاره او

نابالغو روڼو د پاره زکوٰۃ اخستل جائز دی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چه یو یتیم هلک چه دهغه عمر دولس (۱۲)، دیارلس (۱۳)، کاله دې او دهغه دری څلور واړه واړه روڼه هم دی هغه ته زکوٰۃ ورکول څنگه دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: میر آدم خان وانا کیمپ ساوته وزیرستان... ۱۹ | ۶ | ۱۹۷۷ | ۳۰

الجواب: کوم نابالغ چه مال پیژنی نه ئی غور زوی او نه ورته څوک د هوکه ورکولې شی (مثلاً چه دا څه بڼې کاره څیز دی او غور زوه) نو هغه ته زکوٰۃ ورکول جائز دی خپل ځان د پاره ئی هم اخستلې شی او غیر عاقل روڼو د پاره هم قبض کولې شی. کما فی رد المختار ۲: ۳ قوله بشرط ان يعقل القبض قيد في

(بقیه حاشیه) بل هم اولی لانه صلة وصدقة.

(الدر المختار مع رد المختار ۲: ۲۹ باب المصروف)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: ولا الى من بينهما ولاد، قال ابن عابدين: اي اصله وان علا كابويه واجداده وجداته من قبلهما وفرعه وان سفل..... كا ولاد الاولاد.

(الدر المختار مع رد المختار ۲: ۲۹ باب المصروف)

الدفع الكسوة كليهما وفسره في الفتح وغيره بالذي لا يرمى به ولا يندع عنه فان لم يكن عاقلاً فقبض عنه ابوه او وصيه او من يعوله قريباً او اجنبياً او ملقطه صح ﴿۱﴾ وفي الهندية ۱: ۲۰۲ ولو قبض الصغير وهو مرأق جاز ﴿۲﴾. وهو الموفق

لور او غور زوی نکاح کښې دیني ځانونه

پشان ژوند تیرونکو ته زکوٰۃ ورکول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چه زما مور صاحبہ سخته پیماره ده او د مالی امداد سخت حاجت لری او زما په گاونډ کښې داسې کسان او سیرې چه ډیر په غربت کښې دی هغه یوی ښځې خپل شرعی خاوند پرېښودو او د غیر شرعی خاوند سره ازدواجی ژوند تیروی او د دغې خاوند نه ئی ناجائزه بچی هم پیدا شوی دی آیا زه دوی ته د زکوٰۃ رقم چه ورکړم نو بری الذمه کیدلې شم؟ بینوا توجروا

المستفتی: ماستر همت علی شاه جمال کړهی مردان

الجواب: مور ته زکوٰۃ ورکول صحیح نه دی (۳) باقی دغې نورو ته زکوٰۃ وغیره ورکول صحیح دی ځکه چه د افقیران او مسلمانان دی په کفر کښې نه دی داخل شوی (۴) وهو الموفق

﴿۱﴾ (رد المختار هامش الدر المختار ۲: ۳ کتاب الزکاة)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۰ الباب السابع فی المصارف)

﴿۳﴾ قال العلامة الحصكفي: ولا الى من بينهما ولاد، قال ابن عابدين: والولاد بالکسر مصلر ولدت المرأة ولادة ولاد مغرب اي اصله وان علا كابويه واجداده وجداته من قبلهما وفرعه وان سفل. (الدر المختار على هامش رد المختار ۲: ۲۹ باب المصروف)

﴿۴﴾ قال الملا علی قاری: ولا نکفر مسلماً بلنب من الذنوب ای بارتکاب معصية وان کانت کبيرة ای کما یکفر الخوارج مرتکب الکبيرة اذا لم يستحلها ای لکن اذا لم یکن یعتقد حلها..... ولا نزيل عنه اسم الايمان.

(شرح فقه الاکبر للقاری ۱: ۷۱ الکبيرة لا تخرج المؤمن عن الايمان)

میرنی مورتہ زکوٰۃ ورکول جائز دی

سوال: علمائی دین نی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زید خیلے میرنی مور تہ زکوٰۃ مال ورکولے شی یانہ؟ کہ پلارنی ژوندی وی یانہ؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد مسکین موزہ ساز تہتہ شہر پندی گیپ

الجواب: میرنی مورتہ ہر حالت کنبی زکوٰۃ ورکول جائز دی۔
فی ردالمختار ۲: ۲۵۵ و يجوز دفعها لزوجة ابيه وابنه وزوج ابنته (اتر خانہ)

(۱) وهو الموفق

صاحب نصاب خاوند غریبی بنی بارہ دزکوٰۃ اخستلو

اوپہ غیر معجل مهر سرہ مالداري نہ جوریدلو مظلہ

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی (۱) دکومی بنخی خاوند چہ صاحب نصاب وی او غنی وی لیکن دہغہ بنخہ فقیرہ او مسکینہ وی آیا ہغہ دچانہ زکوٰۃ اخستلے شی؟ (۲) مؤجل مهر تراوسہ بنخہ تہ نہ دی ادا کرے شوی او دخاوند سرہ دی آیا پہ دی مهر سرہ دانبخہ مالدارہ او صاحب نصاب جوریدلے شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا فخرالدین ابن شیخ الحدیث و استاد العلماء مولانا غورغشتوی

الجواب: (۱) دغنی بنخہ (غیر غنیہ) زکوٰۃ اخستلے شی۔

کما فی شرح التنویر ولا الی طفله بخلاف ولده الكبير وابیه وامراته الفقراء و طفل الغنیۃ (۲: ۹۰) (۲) بنخہ پہ غیر معجل مهر سرہ مالدارہ نشی جوریدلے البتہ پہ مهر معجل سرہ بہ مالدارہ شی کہ خاوند نی غنی وی۔

کما فی ردالمحتار ۵: ۲۷۲ والمرأة مؤسرة بالمعجل لو الزوج مليا وبالمؤجل لا (۳) وهو الموفق

(۱) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۹ باب المصرف)

(۲) (ردالمختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۷۲ باب المصرف)

(۳) (ردالمحتار هامش الدر المختار ۵: ۲۱۹ کتاب الاضحیۃ)

بال بچہ دار عالم او طالب علم بہ پہ خیلوانو مخکنی کولے شی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ مدرسہ کنبی علماء او غریبانانو طالبانو تہ زکوٰۃ ورکولو کنبی دیر ثواب دی او کہ پہ رشتہ دارانو کنبی تقسیمولو سرہ دیر ثواب دی؟ دغہ شان پہ بعضی مدرسہ کنبی دطالبانو دطرفنہ قبض نہ متحقق کیڑی۔ بلکہ دطالبانو پہ خرچو باندی نی مہتمم او مدرسہ والا خرچ کوی آیا پہ دی سرہ زکوٰۃ ادا کیڑی؟ دغہ شان دنہ ادا کیدلو پہ صورت کیدلو پہ صورت کنبی بہ صاحب نصاب لره پہ دویم خل زکوٰۃ ورکول وی او کہ نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی عبدالغفار چیف کیمسٹ مین بازار منگورہ سوات ۱۲ شعبان ۱۳۹۶ھ

الجواب: بال بچہ دار عالم او طالب علمان بہ پہ رشتہ دارانو باندی مخکنی کولے شی (ہندیہ) (۱) پہ کومو مدرسہ کنبی چہ طالبانو تہ روتی، صابن وغیرہ ورکولے شی نو دہغوی مہتممینو تہ دتوکیل پہ طور سرہ (پہ) استبدال او تملیک کنبی، ورکول جائز او کافی دی ددینہ علاوہ واجب الاعادہ دی۔ (جمع الفتاویٰ) (۲) وهو الموفق

د مدرسہ د بارہ عشر او زکوٰۃ بطور صلہ اخستل جائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زما ورخ او شپہ ماشومانو تہ پہ قرآن کریم ناظرہ سبق خودلو کنبی تیریری خما دخیل معاشی ضروریاتو دکفالت دیارہ بل وخت نشتہ خلقو زما لپارہ دتول عشر نہ

(۱) وفي الهندية: التصديق على الفقير العالم افضل من التصديق على الجاهل.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۷ الباب السابع فی المصارف)

(۲) قال العلامة الحصكفی: يصرف المزكى الى كلهم او الى بعضهم..... ويشترط ان

يكون الصرف تمليكا لا اباحة كما مر.

(الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

نیسہ حصہ او دتولی فطرائی را کولو بند و بست کری دی آیا ما دیارہ
داخیزونہ اختستل حلال دی؟ بینوا توجروا

۱۵ | ۱۱ | ۱۹۷۹ء

المستفتی: حبیب الرحمن مانسہرہ۔
الجواب: کہ تہ مسکین ئی نو عشر او زکوٰۃ دصليٰ پہ طور سرہ اختستليٰ شی۔

قال الله تعالى: هل جزاء الاحسان الا الاحسان (الآية) ﴿۱﴾
او داجرت او معاوضی پہ طور ئی نشيٰ اختستليٰ

لفوات الشرط وهو كونها لله تعالى ﴿۲﴾ والمعتبر نية الدافع دون الآخذ كما صرح به في
التكملة ۳۵۹: ۱ ﴿۳﴾. وهو الموفق

فقیر امام مسجد تہ زکوٰۃ بطور ترحم او صلہ جائز دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبیٰ خہ فرمائی چہ کوم سرپی امام وی او
فقیر ہم وی ہغہ تہ دزکوٰۃ پیسی ورکول خنگہ دی؟ او کہ ہغہ سرپی امامت تہ
کونی نو بیا خلق ہغہ تہ خہ نہ ورکوی نو آیا پہ دی صورت کنبیٰ داقضیہ تہ
ثابتی چہ (المعروف بالعرف کالمشروط بالشرط الخ)؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولوی گل منان امداد العلوم درویش مسجد پشاور ۱۹۸۵ء | ۱۰ | ۳۰

﴿۱﴾ (سورة الرحمن پاره: ۲۷ رکوع: ۱۳ آیت: ۶۰)

﴿۲﴾ قال الحصکفی: ہی تملیک جزء مال عینہ الشارع من مسلم فقیر غیر ہاشمی ولا
مولاه مع قطع المنفعة عن المملک من کل وجه لله تعالى قال ابن عابدین: متعلق بتملیک
ای لاجل امتثال امرہ تعالیٰ. (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۳، ۴ کتاب الزکاة)

﴿۳﴾ قال العلامة علاء الدین الفندی: القول للدافع لانه اعلم بجهة الدفع.

(تکملہ رد المحتار ۱: ۳۹۱ مطلب واقعة الفتوی)..... وفي رد المحتار: وفي التعبير ثم اشارة الى
انه لو امره او لا لا يجزى لانه يكون وكيل عنه في ذلك وفيه نظر لان المعتبر نية الدافع الخ.
(رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۶۹ باب المصروف)..... وقال ابن البراز الكردي: والعبرة لنية
الدافع لا لعلم المدفوع اليه. (فتاویٰ بزازية علی هامش الهندية ۲: ۸۶ باب المصروف)

الجواب: دجمات امام چہ کلہ فقیر وی ہغہ تہ زکوٰۃ ورکول جائز دی ﴿۱﴾ خود
أجرت او معاوضی پہ صورت کنبیٰ جائز نہ دی۔

وهذا نادر جداً. والمتعارف هو الاعطاء له على وجه الترحم او الصلة ولذا يتوى
المعطون الثواب والتقرب الى الله والاجير لا يكون كذلك وبالجمله ان منع الاعطاء
مطلقا خراب نظام اكثر المساجد. وهو الموفق

د جماتونو امامانو تہ زکوٰۃ او صدقات ورکول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبیٰ خہ فرمائی چہ زمونہ پہ ملک کنبیٰ د
پخوا زمانہ تہ دا رواج راروان دی چہ دجماتونو امامانو تہ زکوٰۃ، عشر،
فطرانہ او صدقات امامت یا بغیر اجرت تہ تصور کری دخلقو دینی احکام
مثلاً جماعت کول جنازی کول، درس و تدریس کول وغیرہ کارونہ سر تہ رسوی
اوسہ پوری ہیخ مسئلہ نہ وہ لیکن اوس اعتراض شوی دی کہ واجب
صدقات د امامت داجرت دیارہ ورکری نو د امام مسجد دیارہ صحیح نہ دی
اود ادا کونکو ذمہ ہم فارغہ نہ دہ او بعضی علماؤ فتویٰ ورکری دہ چہ کلہ د
جماتونو امامان دبیت المال دو وظیفونہ ہم محروم دی او پخپلہ پہ دینی
کارونو کنبیٰ مشغولہ دی نو ددوی دیارہ واجب صدقات اختستل حلال او
طیب دی برابرہ خبرہ دہ پہ اجرت ئی گنری او کہ غیر اجرت پہ باندہ کنبیٰ
خونہ دتللو راتللو ذرائع وی اونہ تجارتی کارو بار نشته تول دار و مدار پہ غلہ

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وفي المعراج التصديق على العالم الفقير افضل قال ابن عابدین:

قوله افضل ای من الجاهل الفقير. (الدر المختار علی هامش رد المحتار ۲: ۷۵ باب المصروف)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ولو نوى الزكاة بما يدفع المعلم الى الخليفة ولم يستأجره وان كان

الخليفة بحال لو لم يدفعه يعلم الصبيان ايضا اجزاه والا فلا.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۹۰ الباب السابع فی المصارف)

بندی دی کلی والا امام تہ دیوی روپی ورکولو نہ ہم عاجزدی او بعضی علماء دابول ہر خہ حرام گر خوی دقران او سنت نہ چہ کومہ خبرہ ہم صحیح وی او لیکئی او مونہ تہ ارسال کری چہ دحق اظہار اوشی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی فضل الرحمن امام مسجد غل ایبت آباد ہزارہ ۱۹۶۹ء | ۲۲

الجواب: کوم دجماتونو امامان چہ مالداران وی نو هغوی دپارہ دصدقات واجبہ اختل او ورکول حرام دی او کوم چہ مالداران نہ وی هغوی تہ کہ دا واجب صدقات دامامت پہ عوض کنبی ورکری شی نو دور کونکو ذمہ فارغہ نہ شوہ او کہ دامامت پہ خاطر اوصلہ کنبی ئی ورکوی نو بغیر شک او شبہی نہ جائزدی۔

قال الله تعالى: انما الصدقات للفقراء (الآية) ﴿۱﴾ وقال رسول الله ﷺ تؤخذ من اغنياتهم فترد على فقراءهم ﴿۲﴾ وفي الهندية ۱: ۱۸۱ اما تفسيرها فهي تملك المال من فقير مسلم غير هاشمي ولا مولا بشرط قطع المنفعة عن المملك من كل وجه لله تعالى ﴿۳﴾ وعن انس رضي الله عنه ان رجلاً من كلاب سأل النبي ﷺ عن عصب الفحل فنهاه فقال يا رسول الله انا لنطرق الفحل فنكرم فرخص له في الكرامة ﴿۴﴾. وهو الموفق

د زکوٰۃ او عشر مصارف فقراء او ساکین دی

نصفہ کہ انہۃ المساجد وی او کہ علماء وی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ دپاکستان پہ بانڈو کنبی عشر او زکوٰۃ دجماتونو امامانوتہ ورکولی شی ددینہ علاوہ داعام طور سرہ علمائی کراموتہ ورکولی شی دھغوی دقول مطابق چہ داد دین اسلام دخدمت کونکو حق دی آیا داحکم لگول صحیح دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ممتاز حسین شاہ ایبت آباد مانسہرہ ۱۹۶۹ء | ۳۰

الجواب: عشر او زکوٰۃ مصارف فقیران او مسکینان وغیرہ دی هغہ کہ دجماتونو

﴿۱﴾ (سورة التوبة پاره: ۱۰ رکوع: ۱۳ آیت: ۶۰)

﴿۲﴾ متفق عليه. (مشکوٰۃ المصابیح ۱: ۱۵۵ الفصل الاول کتاب الزکاة)

﴿۳﴾ (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۷۰ الباب الاول کتاب الزکاة)

﴿۴﴾ (جامع الترمذی ۱: ۱۵۳ باب ماجاء فی کراهیۃ عصب الفحل)

امامان وی او کہ نور علماء وی یا بل خوک وی بی شکہ فقہائی کرامو دا لیکلی دی بال بچہ دار علماء چہ کله صاحب نصاب نہ وی نو خدمت دین تہ دفارغ کیدلو پہ ارادی سرہ هغوی تہ ورکول موجب دیر اجر دی ﴿۱﴾

د روافضو پہ علاقہ کنبی داهل سنت داقلیت پہ بنیاد

بانڈی زکوٰۃ او عشر سرہ ددینی مدرسی قیام

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونہ خائی کنبی یوہ داسی علاقہ دہ چہ هلته روافض اسماعیلیان او اثنا عشریہ پہ مقابلہ کنبی اهل سنت والجماعت پنخہ فی صده دی او هغہ ہم ددینی شعور د معدومیت او ددینی علومونہ دناواقفیت پہ وجہ سرہ او دھغوی سرہ میل جول ساتلو او ژوند تیرولو پہ وجہ سرہ دھغوی دینی حالت انتہائی کمزوری او مړشوی دی او پہ ټولو سرکاری او تعلیمی ادارو کنبی د روافضو استاذانو عملاً قبضہ دہ چرتہ چہ ددینی تعلیم ہیخ انتظام نشته اونه پہ دغہ سکولونو کنبی داهل سنت علماء ددینیات معلم پہ حیثیت سرہ مقرر تیا کیدلی شی او پہ داسی علاقہ کنبی خہ علم والا ملگری د تنظیم اهل سنت بنیاد کیږدی او ټول مسلمانان پہ یو پلیت فارم جمع کری او پہ هر کلی کنبی باقاعدہ امیر مقرر کری او د ټولی علاقہ دپارہ یو مرکزی امیر مقرر کری شی او د ټولو جھگړو وغیرہ فیصلی ددغی تنظیم لاندی کیږی پہ دہ حیثیت سرہ کہ دا تنظیم دعلم دین اشاعت او د قوم ماشومان دالله تعالیٰ احکاماتو نہ خبرول او د رافضیت او شیعہ توب دحفاظت کولو دپارہ دیوی دینی مدرسی بنیاد کیښودلو کوشش او کری او دھغی دپارہ دعشر غلې جمع کولو انتظام او کری پہ دہ طریقہ سرہ چہ پہ هر کلی کنبی تنظیم دخپل طرفنہ دوه دری کسان عاملان مقرر کری او هغہ عشر او زکوٰۃ جمع کری او دمدرسی بیت المال تہ ئی راوړی نو دا طریقہ شرعاً جائز دہ یانہ؟ اودا جمع

﴿۱﴾ قال العلامة الحصكفي: وفي المعراج التصديق على العالم الفقير الفضل، قال ابن

عابدين: (قوله الفضل) اي من الجاهل الفقير.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۷۵ باب المصروف)

توی غلہ یا دھنئی قیمت پہ مدرسہ کنبی کومو کومو مصارفو باندی خرچ کیدیشی اوپہ دی سرہ مدرسہ دیارہ کتابونہ اخستل اوپہ تعمیر کنبی لکول جائز دی یانہ؟ او دغہ شان داسلامی حکومت نہ کیدلو پہ وجہی سرہ بہ یوہ علاقہ کنبی چہ مسلمانان منظم شی بیت المال جوز کزی نو دزکوة او عشر دجمع کولو او تقسیم کولو اختیار لرلے شی یانہ؟ بینوا توجروا المستفتی: سید عبد الجلیل پھکوره گلگت بلتستان

الجواب: واضحہ دی وی چہ عشر او زکوة کہ ہنہ لہ مالکان پخپلہ ادا کوی یا پہ وساطت دیو مسلمان حاکم، دھنوی مصارف ہنہ دی کوم چہ پہ قران مجید کنبی منصوص دی۔ (انما الصدقات للفقراء... الآية)، (۱) اوپہ دی ٲولو کنبی تمليك حقیقی شرط دی۔ کما صرح بہ صاحب البدائع ۲: ۳۹ (۲) وسائر الفقہاء فلیراجع، دغہ شان دا خبرہ ہم دہ چہ عامل ہر زکوة وصول کونکی تہ نشی وئیلے بلکہ عامل ہنہ محصل زکوة تہ وئیلے شی چہ ہنہ باقاعدہ حکومت مقرر کری وی۔ کما فی الہندیہ ۱: ۱۹۹ (۳) وھکذا فی غیر واحد من الکتب، پس ددی تفصیل پہ بناء تاسو دزکوة او عشر پہ مد سرہ تعمیر نشی کولی او نہ پری کتابونہ اخستلے شی او نہ ددی مد نہ تنخواہ ورکولی شی او نہ ستاسو سفیر عامل شرعی کیدلے شی۔ (۴)

نعم جاز اعطاء الرزق للمدرس الفقير قدر ما يكفي له ولعياله اكلًا وشرابًا ولبسًا من غير تعين الاجرة وجاز ان يعطى ذلك العشر والزكاة للطلبة المساكين الذين وضع عليهم الاجرة

(۱) (سورة التوبة پارہ: ۱۰ رکوع: ۱۴ آیت: ۶۰)

(۲) قال العلامة الكاساني: وتسليم ذلك اليه يقطع المالك يده عنه بتمليكه من الفقير وتسليمه اليه. (بدائع الصنائع ۲: ۱۲۲ فصل واما ركن الزكاة كتاب الزكاة)

(۳) وفي الہندیة: ومنها العامل وهو من نصبه الامام لا ستيفاء الصدقات والعشور كذا في الكافي. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۸ الباب السابع فی المصارف)

(۴) قال العلامة الحصكفي: يصرف المزكي الى كلهم او الى بعضهم تمليكا لا اباحه لا يصرف الى بناء نحو مسجد وفي هامشه كبناء القناطر والسقايات واصلاح الطرقات وكل مالا تمليك فيه. (الدرا المختار مع هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصارف)

المخصوصة للمعلم ثم يعطونها على وجه الاجرة وايضا جازت الحيلة عند الضرورة الشرعية ولا بد من التمليك جداً دون الهزل مثلاً اذا اعطى القيم الى الطالب المسكين مائة على وجه القرض اي من ملك القيم فيعطيه الطالب الى القيم على وجه العطية يشتري بها الكتب ثم يعطيه القيم مائة من الزكاة والعشر فيعطيه الطالب الى القيم لاداء القرض فافهم ولا تعجل في العمل ﴿۱﴾. وهو الموفق

فتاویٰ مدرسہ تہ ذکوة وغیرہ ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دی مسئلے بارہ حہ فرمائی چہ ددینی مدارسو دضروریاتو پورہ کولو دیارہ دعوام الناس نہ زکوة، نذر، فطرانہ او دقربانی ٲرمنی وصول کولی شی بیبا دا پیسی طالبانو یا استاذانو تہ تمليکاً ورکری پہ دویم خل ئی خپلے مرضی سرہ مہتمم یا ناظم تہ داداری چلولو دیارہ ورکوی روستو دغہ رقومات دمدرسینو پہ تنخواگانو تعمیر او کتابونو وغیرہ کنبی خرچ کولی شی آیا دا طریقہ جائز دہ؟ او آیا پہ دی طریقے سرہ ددی خلقو زکوة ادا کیدلے شی یانہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی اللہ داد..... ۱۹۷۸ء | ۹ | ۱۱

الجواب: کہ دمالکانو غریب طالبانو تہ ذاتی طور سرہ ملکیت باندی ورکول مسلم او محقق وی نو پہ دغہ طریقے سرہ بہ دمالکانو ذمی دزکوة وغیرہ نہ فارغہ شی۔ (۲) لیکن پہ عرف باندی نظر کولو سرہ معلومی پری چہ طلب او ادا کول دوارہ دمدرسہ پہ نوم باندی کی پری وهو الموفق

(۱) قال العلامة الحصكفي: ان الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يامر به فعل هذه الاشياء وهل

له ان يخالف امره لم اره والظاهر نعم، قال ابن عابدين: قوله ثم يامر به ويكون له ثواب الزكاة وللفقير ثواب هذه القرب. (الدرا المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۹ باب المصارف)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ويشترط ان يكون الصرف تمليكا لا اباحه.

(الدرا المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصارف)

کہ یو فقیر مسکین تہ د زکوٰۃ مال ملاؤ شو نو

اظهاراتو تہ شی پہ اجرت کنبی ورکولې شی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چې یو فقیر مسکین تہ د زکوٰۃ مال ملاؤ شو هغه دمدرسې دمعلمینو دتنخواگانو چنده ددغې مال د زکوٰۃ نه ورکړه آیا دا جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد عتیق الرحمن سیالکوت... ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۸۹ هـ
الجواب: که دافقیر او مسکین دزړه په خوشحالی سره داټول یا بعضې مال د زکوٰۃ لره دمعلمینو په اجرت کنبې ورکړی نو دیکنبې هېڅ حرج نشته.

وهذا هو المراد من التملیک حقيقة عند الحيلة لتبدل الملك ﴿١﴾ يدل عليه حديث بريرة رضي الله عنها هو لها صدقة ولنا هدية ﴿٢﴾ وكذا وقعت الاشارة اليه في حديث رواه مالك وابوداؤد، لا تحل الصدقة لغني الا لخمسة لغاز في سبيل الله او العامل عليها او الغارم او لرجل اشتراها بما له او لرجل كان له جار مسكين فتصدق على المسكين فاهدي المسكين للغني ﴿٣﴾. وهو الموفق

تمليك بالذات يا مهمتم په واسطې سره مدرسو ته زکوٰۃ ورکول جائز دی
سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چې مدرسو ته عشر او زکوٰۃ

﴿١﴾ قال ابن عابدين: ويجب الاحتراز من ان يلاحظ الوصى عند دفع الصرة للفقير الهزل او الحيلة بل يجب ان يدفعها عاز ما على تملیکها منه حقيقة لا تحيلا ملاحظا ان الفقير اذا ابى عن هبتها الى الوصى كان له ذلك ولا يجبر على الهبة.

(رسائل ابن عابدين ۱: ۲۲۵ منة الجليل لبيان اسقاط ما على الذمة الخ)

﴿٢﴾ (سنن ابی داؤد ۱: ۲۳۱ باب الفقير يهدى للغني من الصدقة كتاب الزکوٰۃ)

﴿٣﴾ رواه ابوداؤد ۱: ۲۳۸ باب من يجوز له اخذ الصدقة وهو غني، واحمد ۳: ۵۶ وابن ماجه ۱۸۳۹ والحاكم ۱: ۴۰۷، ۴۰۸ وقال هذا حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه لارسال مالك بن انس اياه عن زيد بن اسلم.

ورکول جائز دی یا نه؟ که جائز وی نو طریقہ ئی څه ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الله مقام نادان شهید پشاور..... ۱۹۷۴ء | ۷ | ۷

الجواب: دینی مدرسو ته عشر او زکوٰۃ په دې طریقې جائز دی چې بالذات یا بواسطه مهمتم ددې رقم بعینه یا داجناسو په صورت کنبې تمليك اوکړې شی ﴿١﴾ مختصر داچه په مهمتم باندې دی اعتماد اوکړی شی وردې کړې وهوالموفق

د حکومتی زکوٰۃ کمیټې ته دیني مدرسو دپاره دزکوٰۃ اخستل حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چې دحکومتی زکوٰۃ کمیټې دطرفنه چه کوم امداد دیني مدرسو ته ورکولې کیږي دا امداد اخستل صحیح دی یا نه؟ یعنی یونیم سل روپي او سیدونکی (مقیم) طالب علم ته ورکولې شی او پنځه او یا روپي غیر رهائشي طالبانو ته ورکولې کیږي؟ بینوا توجروا

المستفتی: قاری محمد عمر مدرسہ تعلیم القرآن بیرون گنج گیت پشاور

الجواب: طالب علم دپاره دا امداد اخستل جائز دی البته مهمتم دپاره اخستلو نه پس مصرف ته نه رسول جائز نه دی ﴿٢﴾ وهوالموفق

﴿١﴾ قال العلامة ابن نجيم: (قوله هي تملیک المال من فقير مسلم..... بشرط قطع المنفعة عن المملک من كل وجه لله تعالى) لقوله تعالى واتوا الزكاة والایفاء هو التملیک ومراده تملیک جزء من ماله وهو ربع العشر او ما يقوم مقامه..... لان الزكاة يجب فيها تملیک المال.

(بحر الرائق ۲: ۲۰۱ کتاب الزكاة)

﴿٢﴾ وفي الهندية: والواجب على الائمة ان يوصلوا الحقوق الى اربابها ولا يحبسونها عنهم ولا يحل للامام واعوانه من هذه الاموال الا ما يكفيهم وعائلتهم ولا يجعلونها كنوزا..... فان قصر الائمة في ذلك فوباله عليهم.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۹۱ فصل ما يوضع في بيت المال اربعة انواع)

د مدرسې د پاره د زکوٰۃ په د کښې د باقاعده حیلې صورت

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې د مدرسې په فنډ کښې زکوٰۃ، فطرانه او د قربانی د څرمنو وغیره رقم وی په تنخواگانو کښې ددې زکوٰۃ رقم ادا کول شرعاً صحیح نه دی لیکن د نورو مدآتو نه دا خرج نه پوره کیږي نو ددې دپاره څه طریقه اختیار کړیښي؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی عبدالرشید مسجد بازار ایبټ آباد... ۱۹۹۰ | ۱۰ | ۲۳

الجواب: د عند الضرورت باقاعده حیلې کول جائز دی یعنی اول دی چرته عاقل، بالغ او د علم دین خیر خوا مسکین پوهه کړی شی چې زمونږ د طرفه چې کوم د زکوٰۃ رقم تاته در کړیښي نو ته به دهغې بلاخوف وخطر مالک ئی ته به په خپل ذات خرج کولو او مدرسې ته واپس کولو کښې مجاز ئی که ته دا رقم مدرسې ته واپس کړی نو دا ټول ثواب به ستاوی (۱) د دینه پس به هغه ته لږ رقم ورکړی شی او د واپس په صورت کښې به بیا لږ لږ رقم ورکړی شی. وهو الموفق

په حیلې زکوٰۃ کښې تمليك حقیقی ضروری دی ټوکو سره نه کیږي

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې بعضې علمائی دا خبره کوی چې په زکوٰۃ کښې د معلیمو او استاذانو دپاره باقاعده حیلې جائز ده او بعضې خلق دانه منی نو شرعاً دا جائز ده یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد عتیق الرحمن کچهری روډ سیالکوټ... ۱۹۶۹ | ۵ | ۲۰

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يامر به فعل هذه الاشياء وهل له ان يخالف امره لم اره، قال ابن عابدين: (قوله ثم يامر به) ويكون له ثواب الزكاة وللفقير ثواب هذه القرب.

الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۶۹ باب المصرف

الجواب: چه کله دا حیلې باقاعده وی یعنی د تمليك حقیقی په طریقې سره یو متوسط سړی ته ورکړي شوی وی او د ټوکو په طریقې سره نه وی نویې د شک شبهې نه جائز ده.

صرح به الفقهاء مثل العلامة الشامي في رد المحتار ۲: ۸۶ ﴿۱﴾ وصاحب البحر في ۳: ۲۲۳ ﴿۲﴾ وذكر في الهنديه ۶: ۳۹۶ ﴿۳﴾ وغيرهم واما عدم صحة الهزل فصرح به العلامة التهانوي في امداد الفتاوى ﴿۲﴾ والعلامة الشامي في رسائل ابن عابدين في مسئلة حيلة الاسقاط ﴿۵﴾. وهو الموفق

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يامر به فعل هذه الاشياء وهل له ان يخالف امره لم اره والظاهر نعم، قال ابن عابدين: (قوله ثم يامر به) ويكون له ثواب الزكاة وللفقير ثواب هذه القرب. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۶۹ باب المصرف) ﴿۲﴾ قال العلامة ابن نجيم: ان يتصدق بمقدار زكاته على فقير ثم يامر به بعد ذلك بالصرف الى هذه الوجوه فيكون لصاحب المال ثواب الزكاة وللفقير ثواب هذه القرب. (البحر الرائق ۲: ۲۳۳ باب المصرف)

﴿۳﴾ وفي الهنديه: والحيلة له ان يتصدق بمقدار زكاته على فقير ثم يامر به بعد ذلك بالصرف الى هذه الوجوه فيكون للمتصدق ثواب الصدقة ولذلك الفقير ثواب بناء المسجد والقنطرة. (فتاوى عالمگیریه ۶: ۳۹۲ كتاب الحيل الفصل الثالث)

﴿۴﴾ قال الشاه اشرف على التهانوي: دتقوى نه قطع نظر زما په نزد دقاعده فقهينه په رنډا کښې هم دا زکوٰۃ نه ادا کیږي ځکه چې تمليك د زکوٰۃ رکن دی او په تمليك کښې چې کله عاقدین ټوکو والاوی نو تمليك نه کیږي او په دې متعارف صورت کښې دواړه په مضبوطو قرینو سره ددې معترف دی چې تمليك مقصود نه دی.

(امداد الفتاوى ۲: ۱۳ کتاب الزكاة والصدقات مسئلة: ۲۷)

﴿۵﴾ قال العلامة ابن عابدين: ويجب الاحتراز من ان يلاحظ الوصى عند دفع الصرة للفقير الهزل او الحيلة بل يجب ان يدفعها عازما على تملكها منه حقيقة لا تحيلاً.

(رسائل ابن عابدين ۱: ۲۲۵ منة الجليل لبيان اسقاط ما على الدمة من كثير وقليل)

د حکومت نه مدرسو د پاره په حیلہ رقم اخستل جائز دی

سوال: د حکومت پاکستان زکوٰۃ کمیټی چه اسلامی مدرسو ته کوم رقم لیږي
مغه د اوسیدونکو طالبانو د پاره وی او د خرج شپږ میاشتني گوشوار
بیکړي. هغه غواړي په بعضي مدرسو کښي بهرني طالبان نه اوسیدي
مقامي طالبان په ډیر تعداد کښي راځي او سبق وائی بیا کور ته ځي
د مدرسو خرچونه ډیر وی ننخوا کښي. تعمیرات وغیره پس که زکوٰۃ کمیټی
ته رشتیا خبره اولیکلې شي نو هغوی پیسی نه رالیږي او که نه د
اوسیدونکو طالبانو لست جوړ کړي شي او اوسیدونکي ئي فرض کړي نو
د ادروغ دی او د مدرسو د امدتني بله ذریعه نشته چه په هغې سره خرچي
پوره شي او که د محمود مقصود د پاره دروغو سهاره واخستلې شي نو
شائد چه په دې باندې نیول نه وی لکه چه په روح البیان کښي سورة
الصافات د آیت: فنظر نظرة في النجوم فقال اني سقيم، د لاندې د عزالدین بن
سلام قول منقول دی:

قال عز الدين بن سلام الكلام وسيلة الى المقاصد فكل مقصود محمود يمكن التوصل
اليه بالصدق والكذب جميعا فالكذب فيه حرام فان امكن التوصل اليه بالكذب دون
الصدق فالكذب فيه مباح ان كان تحصيل ذلك المقصود مباحا وواجب ان كان
ذلك المقصود واجبا فهذه ضابطة انتهى.

ستاسو صاحبانو دې باره کښي څه رائي ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الجلیل هندوه ضلع کړک... ۱۹۷۰ء | ۷ | ۲۸

الجواب: په حکومت باندې د دنیوي او دین دواړو علومو انتظام واجب دی نو
څنگه چه حکومت د دنیاوی علومو د پاره د تعمیر او متعلقه استاذانو ته
د تنخواگانو انتظام خپل منصبی فرض گنړي. نو هم د غسې د دیني علومو
د پاره هم د تعمیر او مشاهراتو انتظام دده منصبی فرض دی نو که ددې
حقوقو د حصول د پاره څه حیلہ او کړیشي نو ناجائز به نه وی وهو الموفق

په زکوٰۃ کښي د باقاعدہ حیلې نه بغیر د دمي فراغت نه کیري

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائي چه یو سړی ته چالس زره
(۱۰۰۰۰) روپي ورکړي چه دا په غریبانو تقسیم کړه او هغه پخپله غني
دی لیکن فقیر ته وائی تاته به پنځوس روپي د زکوٰۃ درکړم ته ئي قبولي کړه
او ماته ئي واپس کړه آیا دا حیلہ صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ محمد نگین مدرسه نصیریه غور غشتي

۱۲۷ جمادی الاولی ۱۴۰۳ هـ

الجواب: دا حیلہ باقاعدہ حیلہ نه ده لهدا په دې سره د دمي نه فراغت نه حاصلیږي.
يجب ان يدفعها الى الفقير عازما على تمليكها منه حقيقة لا تحيلا كما في رسائل ابن
عابدين (۱) وهو الموفق

د مدرسو په مطبخ کښي د زکوٰۃ خرج کولو

او تنخواه کښي د زکوٰۃ د پاره عجيبه حيله

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښي څه فرمائي چه یو حاجی صاحب مدرسه
جوړه کړه او په طالبانو کښي ئي یو وکیل جوړ کړ او چه کله وړه وغیره راځي نو
وکیل ته د قبض کولو د پاره وئیلې شي او کله کله ئي د حاجی نوکر راوړي
او مطبخ کښي ئي غورزوي په هغې کښي صرف اخذ تعاطی کیري او باقاعدہ
ایجاب او قبول نه وی او کله نقد رقم ځما لاسونو ته رسوي زه وکیل راوغواړم
نو هغه وکیل ئي واخلي او س په دې کښي د حاجی صاحب د طرفه حالا او قالا
تقاضی ده چه دا رقم او وړه د میاشتي پوره کیدلو پوری خلاص نه شي که
د میاشت نه مخکښي ختم شي نو شکایت کوي نو حاجی صاحب دا رویه د عدم
تمليك حقیقی نخبه ده آیا په دې طریقې سره ذمه فارغه گرځي؟ (۲) زه په دې
مدرسه کښي مدرس یم د تنخواه د پاره ئي دا حیلہ جوړه کړه چه زه به تنخواه او
وظیفه نه اخلم بس فی سبیل الله به درس کوم په دې نفی سره چونکه اجاره

(۱) (رسائل ابن عابدين ۲۲۵: ۱ منة الجليل لبيان اسقاط ما على الذمة من كثير وقليل)

منتفی شوه تو آیا په دی صورت کښې د حاجی صاحب د زکوة ذمه فارغیږي؟
المستفتی: مولوی عبیدالله... ۱۹۷۵ | ۷ | ۲۶
بینوا توجروا

الجواب: واضحه دی وی چه کوم طالبان د زکوة مصرف دی نو هغه یو کس وکیل مقرر کولې شی او ته د حاجی صاحب د طرفنه وکیل شوی تمليك کوه په دی طریقې سره د زکوة د ضائع کیدلو هیڅ خطر نهشته او د حاجی صاحب شکایت به انتظام باندې محمول کولې شی په عدم د تمليك باندې نه. او ستاسو د تصریح باوجود به ستاسو معامله د اجارې وی.

لان الدلالة لا تعارض بالعبرة والاشارة، والمعروف من قبيل الدلالة صرح به فی کتب الاصول. وهو الموفق

د بیت المال او د زکوة د حیلې حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلو باره څه فرمائی (۱) زمونږ په کلی کښې د بیت المال په نوم سره زکوة صدقه فطر او عشر وغیره په دې غرض سره جمع کولې شی چه په دې رقم سره د امام مسجد د تنخواه کمې پوره کړیښی د دې بیت المال شرعی حکم څه دی؟ (۲) که څوک اعتراض او کړی چه حقدارانو ته دهغوی حق د دینه په وخت باندې ملاویدل گران دی او دغه شان امام ته تنخواه ورکول د دې مال نه جائز نه دی نو آیا د حیلې نه پس به هم دا حکم وی؟ (۳) که د خیلې په وخت کښې بیا بیا یو سړی ته دا رقم ورکړی شی نو آیا هم په یو سړی باندې دا حيله کول جائز ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد تاج بازارگې اوگی مانسهره

الجواب: (۱) دا بیت المال بذات خود نه مطلوب شرعی دی او نه ممنوع شرعی دی لیکن عوام نه د زکوة مصارف پیژنی او نه ئې د خرچ کولو په طریقې پوهیږي لهذا دا بیت المال به خطراتو نه خالی نه وی (۲) اگر چه حيله عند الضرورت

(۱) قال الدكتور وهبة الزحيلي: العاملون وهم السعاة لجباية الصدقة ويشترط فيهم العدالة والمعرفة بفقهاء الزكاة. (الفقه الاسلامي وادلته ۳: ۱۹۵۳ مبحث مصارف الزكاة)

جائز ده لیکن حيله کول د هر سړی کار نه دی په حيله کښې دا ضروری دی چه متوسط سړی حقیقی مالک جوړ کړی توقی او تش د ژبی تمليك کافی نه دی د باقاعده حيله کولونه پس هم یو سړی ته رقم ورکول او حيله بیا بیا په یو سړی سره کول جائز دی البته دی حقیقی تمليك نه بغیر دا حيله حيله نه ده بلکه دهوکه ورکول دی (۱) وهو الموفق

د مالدار عالم او متعلم دپاره د زکوة اخستلو حکم

سوال: علمائی دې دی مسئلې باره کښې څه فرمائی چه په دیني مدرسو کښې بعضې طالبان صاحب نصاب او مالداران وی او خلقي ورته د زکوة رقم هم ورکوی او وائی چه عالم او متعلم که مالدار وی او که فقیر وی دهغوی دپاره زکوة اخستل جائز دی د دې متعلق وضاحت او کړی چه آیا دامسئله صحیح ده؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد شریف اشرف خیل وانا دی آئی خان... ۱۹۸۸ | ۶ | ۷

الجواب: بعضې فقهاء فرمائی چه کوم عالم او متعلم خپل عمر د تعلیم او تعلم دپاره وقف کړی نو د حاجتونو د زیاتوالي په وجه د زکوة مصرف دی لیکن فقهاء په دی باندې اعتماد نه دی ظاهر کړی.

فليراجع الى ردالمحتار ۲: ۸۱ باب المصروف (۲) وهو الموفق

(۱) قال العلامة ابن عابدين: ويجب الاحتراز من ان يلاحظ الوصى عند دفع الصرة للفقير الهزل او الحيلة بل يجب ان يدفعها عازما على تمليكها منه حقيقة لا تحيلا ملاحظا ان الفقير اذا ابى عن هبتها الى الوصى كان له ذلك ولا يجبر على الهبة.

(رسائل ابن عابدين ۱: ۲۲۵ منه الجليل لبيان اسقاط ما على الزمة من كثير وقليل)

(۲) قال العلامة الحصكفي: ان طالب العلم يجوز له اخذ الزكاة ولو غنيا اذا فرغ نفسه لافادة العلم واستفادته لعجزه عن الكسب والحاجة داعية الى ما لا بد منه، قال ابن عابدين: وهذا الفرع مخالف لاطلاقهم الحرمة في الغنى ولم يعتمدوا احد.

(الدر المختار مع ردالمحتار ۲: ۶۵ باب المصروف)

د مدرسو استاذان و غیرہ پہ (والعاملین علیہا) کنبی داخل نہ دی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ دزکوۃ مصرفونہ اللہ تعالیٰ
انہ ۸ بنود لی دی آیا دمدرسو استاذان پہ (والعاملین علیہا) کنبی داخل دی؟
یو عالم دین فرمائی لی دی چہ د عربی د طالبانو استاذان پہ دیکنبی داخل دی
او هغوی ته دزکوۃ دمد نہ تنخواگانی ورکولی شی اوس زما دیارہ داشکال
باعث شو چہ مولانا مفتی کفایت اللہ مرحوم دهلوی پہ تعلیم الاسلام جلد
خلووم کنبی فرمائی: خومرد زکوۃ واجب چہ دیو خدمت یایو کار پہ اجرت
کنبی زکوۃ ورکول جائز نہ دی لیکن دزکوۃ عامل ته دهغوی تنخواه دمال
زکوۃ نه ورکول جائز دی او طالب علمانو ته دزکوۃ مال ورکول جائز دی او
مہتممینو ته پہ دی وجہ چہ هغوی ئی پہ طالبانو خرچہ کری نو جائز دی خہ
خبرہ پکنبی نشته. اوس سوال دادی کہ مہتمم ئی پہ طالبانو خرچہ کری نو
جائز دی لیکن کہ پہ استاذانو ئی خرچہ کری چہ ددغی طالبانو استاذان دی
نو جائز بہ وی یانہ؟ زمونہ پہ جمات کنبی یو قاری دیارہ چندہ ناکافی کیڑی
نو بیا دزکوۃ دمد نہ تنخواه پوره کولی شی بعضی کسانو او وئیل چہ زکوۃ
پہ تنخواه کنبی ورکول جائز نہ دی بہر حال مونہ ته تفصیلی مسئلہ او لیکن
مہربانی بہ وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد ابو الخیر امام مسجد مدنی نظام آباد گوجرانوالہ ۱۹۶۹ء ۲۸/۴

الجواب: (الف) علمائی کرام پہ (والعاملین علیہا) کنبی داخل نہ دی پہ دیکنبی
صرف عامل او دهغوی تعاون کونکی داخل دی صرح بہ فی الہدایۃ (۱) او
علماء نہ کوشش کونکی دی اونه عاشر دی اونه حاشراونہ کاتبان دی لہذا
هغوی ته دعمل پہ حیثیت سرہ ورکول قابل اعتماد نہ دی (ب) پہ اجرت کنبی

(۱) قال العلامة برہان الدین: والعامل يدفع الامام اليه ان عمل بقدر عمله فيعطيه ما يسعه
واعوانه غير مقدر بالثمن.

(ہدایۃ: ۱۸۷: ۱ باب من يجوز دفع الصدقات اليه ومن لا يجوز كتاب الزکوۃ)

زکوۃ ورکولو سرہ ذمہ نہ فارغیڑی خکہ چہ دیکنبی لہیت نشته (۱)
(ج) پس استاذانو ته پہ اجرت او تنخواه کنبی دزکوۃ مال ورکول غیر صحیح
او ناکافی دی. (۲) (د) دضروت پہ وخت کنبی حیلہ کولو سرہ اجرت او تنخواه
کنبی زکوۃ ورکولو سرہ محتاط علماؤ جائز کری دی خو چہ باقاعدہ وی کہ
دزکوۃ نہ علاوہ چندہ نہ کافی کیڑی نو حیلہ دی او کری شی (۳) وهوالموفق

د زکوۃ رقم د مدرسی پہ استاذانو او طالبانو خرچ کول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ دمدرسی بنیاد کینودلی
شو اوس حاصل شوی دزکوۃ رقم پہ استاذانو او طالبانو باندی خرچ کول
خنکہ دی؟ او پہ مدرسه کنبی فقیر او امیر طالب علمانو باندی دزکوۃ رقم
خنکہ خرچ کری شی؟ دغہ شان مثلاً د استاذ تنخواه دفندہ نہ ورکولی شی نو
آیا دا استاذ دطالبانو سرہ زکوۃ فندہ خوراک کولی شی؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولانا عجب نور وانا کیمپ وزیرستان... ۱۹۸۵ء ۷/۱۰

(۱) قال العلامة ابن نجيم: (قوله: بشرط قطع المنفعة عن المملك من كل وجه لله تعالى)

بيان لشرط آخر وهو النية وهي شرط بالاجماع في العبادات كلها المقاصد.

(بحر الرائق ۲: ۲۰۲ كتاب الزكاة)

(۲) قال العلامة سيد احمد الطحطاوى: (قوله لشخص مخصوص) هو ان يكون فقيراً،

ونحوه من بقية المصارف غير هاشمی ولا مولاہ بشرط قطع المنفعة عن المملك من كل

وجه لله تعالى. (الطحطاوى على مراقى الفلاح ۱۳ كتاب الزكاة)

(۳) قال العلامة الحصكفی: الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يأمره بفعل هذه الاشياء وهل

له ان يخالف امره لم آره والظاهر نعم، قال ابن عابدين: (قوله ثم يأمره) ويكون له ثواب

الزكاة وللفقير ثواب هذه القرب.

(الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۲۹ باب المصروف)

الجواب: دزکوة دقتی نہ بغیر دباقاعدہ حیلې نہ دا حاجات پوره کول مشکل دی (۱) دباقاعدہ حیلې نہ دا مراد دی چه یو فقیر طالب علم داوول نه بڼه پوهه کړې چه زه تاته پنځه سوه روپۍ زکوة درکوم اوته به ئی مالک شی او مختار به ئی خان له ئی اخلې او که دارالعلوم ته ئی واپس کوی او دا ورکونکې دی دا اراده او کړې که دا طالب علم دغه پیسې واخلې نو زه به خه اثر نه اخلم البته بل قسط به ورته نه ورکوم (۲) وهوالموفق

صاحب نصاب طالب علم کله کله دزکوة مصرف جوړیدلې شی

موال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې خه فرمائی چه یو طالب علم صاحب نصاب دی لیکن دهغه ضروریات هم ډیر دی هغه دخپلو خرچو دپاره دا نصاب محفوظ ساتلې دی گنې نو هغه ته خو دکتابونو اخستلو ضرورت دی آیا دا سړی دزکوة مال اخستلې شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: ریاض احمد وزیرستانی ۱۹۹۰ | ۵ | ۹

﴿۱﴾ وفي الهندي: مذهب علمائنا رحمهم الله تعالى ان كل حيلة يحتال بها الرجل لا بطل حق الغير او لا ادخال شبهة فيه او لتمويه باطل فهي مكروهة وكل حيلة يحتال بها الرجل ليتخلص بها عن حرام او ليتوصل بها الى حلال فهي حسنة والاصل في جواز هذا النوع من الحيل قول الله تعالى وخذ بيدك ضغثا فاضرب به ولا تحنث، وهذا تعليم المخرج لا يوب عليه وعلى نبينا الصلاة والسلام عن يمينه التي حلف ليضربن امرأته مائة عود وعامة المشائخ على ان حكمها ليس بمنسوخ وهو الصحيح من المذهب كذا في الذخيرة.

(فتاویٰ عالمگیریه ۶: ۳۹۰ کتاب الحیل الفصل الاول)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: ان الحيلة ان يتصدق على الفقير ثم يأمره بفعل هذه الاشياء وهل له ان يخالف امره لم اره، قال ابن عابدين: (قوله ان الخيلة) اي في الدفع الى هذه الاشياء مع صحة الزكاة (قوله ثم يأمره) ويكون له ثواب الزكاة والفقير ثواب هذه القرب. الدر المختار مع هامش رد المحتار ۲: ۲۹ باب المصروف)

الجواب: چه کله مالدار گڼي دطالب علم يا جهاد اراده او کړې نو دهغه ضروریات ډیریري او ډیر کرته دا مالدار سړی هم دزکوة مصرف جوړیري (اشار اليه الکاسانی) (۱) وهوالموفق

د طالب علم او احوج د پاره بل بارت ته دزکوة لیرل

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره خه فرمائی چه بل ښار کښې یو مستحق یا اداري ته دزکوة لیرل جائز دی یا نه؟ حالانکه حدیث کښې (الحق للقريب ثم للبعيد)؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبدالودود قصه خوانی پشاور ۱۹۷۴ | ۸ | ۲۷

الجواب: دطالب علم اوزیات حاجتمند دپاره بل ښار ته دزکوة لیرل جائز دی (۲)

﴿۱﴾ قال العلامة الكاساني: واما استثناء الغازي فمحمول على حال حدوث الحاجة وسماه غنيا على اعتبار ما كان قبل حدوث الحاجة، وهو ان يكون غنيا ثم تحدث له الحاجة بان كان له دار يسكنها ومتاع يمتنه وثياب يلبسها وله مع ذلك فضل مائتي درهم حتى لا تحل له الصدقة ثم يعزم على الخروج في سفر غزو فيحتاج الى آلات سفره وسلاح يستعمله في غزوه ومركب يغزو عليه وخادم يستعين بخدمته على ما لم يكن محتاجا اليه في حال اقامته فيجوز ان يعطى من الصدقات ما يستعين به في حاجته التي تحدث له في سفره.

(بدائع الصنائع ۲: ۱۵۵ فصل المؤلفه قلوبهم كتاب الزكاة) قال الدكتور وهبة الزحيلي: الصنف السابع في سبيل الله وهم الغزاة المجاهدون الذين لاحق لهم في ديوان الجند لان السبيل عند الاطلاق هو النزول..... فيدفع اليهم لا نجاز مهمتهم وعونهم ولو كانوا عند الجمهور اغنياء لانه مصلحة عامة، واما من له شيء مقلر في الديوان فلا يعطى لان من له رزق راتب يكفيه فهو مستغن به. (الفقه الاسلامي وادلته ۳: ۱۹۵ مبحث مصارف الزكاة)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفي: وكره نقلها الا الى قرابة بل في الظهيرية لا تقبل صدقة الرجل وقرابته محايج حتى يبدأ بهم فيسد حاجتهم او احوج او اصلح او اورع او انفع للمسلمين. (الدر المختار على هامش رد المحتار ۲: ۷۵ باب المصروف)

او، الحق للقریب... الخ حدیث نہ دی البتہ معنی نئی صحیح دہ (۱) وهو الموفق

مالدار معلم او متعلم تہ زکوٰۃ ورکول او د علامہ شامی قول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ یو معلم مالدارہ دی نو د علامہ شامی د جزئی پہ حوالی سرہ چہ کہ معلم او مدرس مالدار ہم وی ہغوی دیارہ زکوٰۃ اخستل جائز دی یا ہغہ تہ د کتابونو ضرورت وی نو خلق ہغوی لہ کتابونہ ہم د زکوٰۃ پہ نیت سرہ واخلی او ورکوی اوس دا مسئلہ صحیح دہ یا نہ؟ او ددہ دیارہ زکوٰۃ اخستل او ہغہ تہ ورکول صحیح دی یا نہ؟ بینوا توجروا

المستفتی: گل فراز..... یکم فروری ۱۹۷۵ء

الجواب: مالدار معلم او متعلم تہ زکوٰۃ ورکول صحیح نہ دی۔

کما صرحوا به واما مانسب الی الواقعات فروی الشامی عن الطحطاوی انه لم يعتمد عليه احد وما قيل انهم من العاملين فممنوع لان الامام لم ينصبهم (۲) ولان المصروف هو العامل عليها لا مطلق العامل (۳) وهو الموفق

(۱) وفي الهندية: والافضل في الزكاة والفطر والندور الصرف اولاً الى الاخوة والاخوات ثم الى اولادهم ثم الى الاعمام والعمات ثم الى اولادهم ثم الى الاخوال والخالات ثم الى اولادهم ثم الى ذوی الارحام ثم الى الجيران ثم الى اهل حرفته ثم الى اهل مصره او قريته، كذا في السراج الوهاج. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱۹۰: ۱ باب المصارف)

(۲) قال الحصكفي: العاشر هو حر مسلم غير هاشمي قادر على الحماية نصبه الامام على الطريق. (الدر المختار ۲: ۲۲۰ باب العاشر)

(۳) قال العلامة ابن عابدين: وهذا الفرع مخالف لا طلاقهم الحرمة في الغنى ولم يعتمد عليه احد، قلت وهو كذلك والاوجه تقييده بالفقير..... ثم قال الاتفاق على ان الاصناف كلهم العامل يعطون بشرط الفقر. (رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۵۵ باب المصروف)

د زکوٰۃ تہ رقم مرہ دطالبانو ضروریات پورہ کول

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ مونہ دحفظ او ناظرے یوہ دینی مدرسہ جوہہ کپے دہ دمدرسی پہ چندہ کنبے مو دودہ فندیونہ قائم کپے دی (۱) دعطیاتو (۲) د زکوٰۃ او عطیاتونہ مونہ قاری تہ تنخواہ ورکوی او صدقاتو واجباؤ زکوٰۃ نہ دطالبانو اخراجات پورہ کوو مثلاً جامی چپرے وغیرہ خکہ چہ دبعضی طالبانو مور پلار دیر غریبانان وی کہ مونہ غریب نانہ طالبانو تہ جامی وغیرہ د زکوٰۃ نہ ورکوی نو آیا د مالدارانو بچو تہ ورکولے شو چہ یو شان شی یعنی مساوات قائم شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: محمد اسلم پی او ایف واہ کینٹ... ۱۷ ربيع الاول ۱۴۰۳ھ

الجواب: دعطیاتو مصرف وسیع دی البتہ نقد یا دکپرو پہ شکل کنبے زکوٰۃ غریب طالب علم تہ ورکولے شی (۱) چہ مسکین او بالغ وی یا دمسکین حوی او نابالغہ وی (۲) وهو الموفق

د کالج مسکین طالب علم د زکوٰۃ تہ وظیفہ اخلی شی

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبے خہ فرمائی چہ زہ یو کالجی ستودنت (متعلم) یم د حکومت د طرفنہ چہ طالبانو تہ کوم سکالر شپ مقرر شوی وی ہغہ د عشر او زکوٰۃ وغیرہ نہ ورکولے شی زہ صاحب نصاب نہ یم صرف دیو کنال زمکی مالک یم زما دیارہ ددی وظیفی اخستل خنگہ وی؟ کہ زہ دا وظیفہ نہ اخلم نو دفتر کلرک وغیرہ ئی پخپلہ را او باسی او خان لہ ئی اخلی

(۱) قال العلامة ابن عابدين: قال في التاترخانية عن المحيط اذا كان يعول يتيما ويجعل من يكسوه ويطعمه من زكاة ماله ففي الكسوة لاشك في الجواز لوجود الركن وهو التمليك. (رد المحتار هامش الدر المختار ۲: ۳ كتاب الزكاة)

(۲) ولا يجوز دفعها الى ولد الغنى الصغير ولو كان كبيراً فقيراً جاز الخ. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱۸۹: ۱ الباب السابع في المصارف)

اوس کہ زہ داچر تہ غریب تہ ور کریم یا پہ دی سرہ خیل قیس ادا کریم نو داخنک دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: حافظ محمد عمران دیرہ اسماعیل خان ۱۹۷۴ء ۷۱۲۱
الجواب: تہ ظاہری طور سرہ مسکین ئی تہ د مد زکوٰۃ نہ وظیفہ اخستلی شی اوپہ خیلو حاجتو نو کنبی ئی خرچ کولی شی (۱) وهو الموفق

سوال: زکوٰۃ ورکولو حکم

سوال: ساداتو نہ زکوٰۃ ورکولو حد حکم دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: مولانا رحیم اللہ باچا اضاخیل نوشہرہ ۱۲۳ ذی قعدہ ۱۴۰۱ھ
الجواب: ساداتو تہ ہدیہ او تحفی ورکولی شی او عشر نہ البتہ کہ پہ موجودہ زمانہ کنبی زکوٰۃ او عشر ورکریشی نو اخستل او ورکول قابل اعتراض نہ دی (۲) وهو الموفق

(۱) وفي الهدية ويجوز دفعها الى من يملك اقل من النصاب
(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۸۹ الباب السابع في المصارف)

(۲) دظاہر روایت مطابق بنو ہاشم او ساداتو تہ زکوٰۃ یا نور صدقات واجبہ ورکول جائز نہ دی البتہ پہ ظاہر الروایت کنبی دجواز قول ہم منقول دی خمس الخمس چہ بنو ہاشم تہ بہ زکوٰۃ او صدقات واجبہ پہ عوض کنبی ملاویندہ او دپیغمبر ﷺ او خلفاء راشدین نہ پس بند شو اوپہ تحفو کنبی ور تہ ہم خلق خیال نہ کوی نو امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ دجواز قول او فرمائلو چہ نادر الروایت دی والفتویٰ بنادر الروایۃ عند الضرورة لم یکن بعيداً عن الاصول لان اخذ الزكاة اھون من ذل السؤال، او ددی ضرورت او حاجت پہ وجہ امام الطحاوی او نورو احنافو فقہاؤ دی نادر الروایت تہ ترجیح ورکری دہ او بعضی شوافعو حنابلہ او مالکیہ فقہاؤ ہم دحالا نو او ضرورت پہ وجہ دجواز فتویٰ ورکری زمونہ شیخ دامت برکاتہم پہ (منہاج السنن شرح جامع السنن للترمذی ۳/۱۲۹) کنبی فرمائی

علم ان ما من من حرمة الصدقة الواجبة على بن هاشم هذا ظاهر الرواية.....

(بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

حادات اوبنو ہاشم تہ د زکوٰۃ ورکولو شرعی حیثیت

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یو سری دی دہاشمی خاندان سرہ تعلق لری اوپہ جمات کنبی اتیا روپی میاشت باندی دامامت قرائض سر تہ رسوی دجائیداد خاوند ہم دی آیا مذکورہ سید ہاشمی امام تہ زکوٰۃ او فطرانہ ورکول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: راجہ سلطان محمد ایند کمپنی گندم راولپنڈی ۱۹۶۹ء ۲۲/۱۰

(بقیہ حاشیہ) وروی ابو عصمة عن ابی حنیفہ انہ یجوز فی هذا الزمان وان کان ممتعا فی ذلك الزمان لان عوضها وهو خمس الخمس لم یصل اليهم لاهمال الناس امر الغنائم وايصالها مستحقیها، واذا لم یصل اليهم العوض عادوا الى المعوض كما فی البحر، قالوا والمعمول بہ هو ظاهر الروایۃ ورد ابن الھمام علی روایۃ ابی عصمة بما ملخصه ان حدیث عوضکم منها خمس الخمس لم یثبت وان سلمنا علی التزل حمل الکلام علی ان ذلك حکمة لا علة فان العلة ہی کون الزکوٰۃ من اوساخ الناس، وان سلمنا علی التزل کونہ علة ایضا لا یثبت المطلوب فانها علة لاصل التشريع لابقاءہ كما فی الرمل، فزوال العوض لا یستلزم عود المعوض انتهى قلت لو اضطرروا الى السؤال لکان ذل اخذ الزکوٰۃ اھون من ذل السؤال علی ان الاوساخ لیست باتجاس فلو افتی المفتی بنادر الروایۃ عند الضرورة لم یکن بعيداً عن الاصول.

علامہ انور شاہ کشمیری رحمۃ اللہ علیہ پہ فیض الباری شرح صحیح البخاری

(۳/۵۲) کنبی فرمائی:

ونقل الطحاوی عن امالی ابی یوسف انہ جاز دفع الزکوٰۃ الى آل النبی صلی اللہ علیہ وسلم عند فقد ان الخمس فان فی الخمس حقہم فاذا لم یوجد صح صرفها اليهم وفي البحر عن محمد بن شجاع الثلجی عن ابی حنیفہ ایضا جوازہ وفي عقد الجید ان الرازی ایضا افتی بجوازہ قلت واخذ الزکوٰۃ عندی اسهل من السؤال فافتی بہ ایضا.

علامہ وہبہ الزحیلی الفقہ الاسلامی وادلہ ۳: ۹۲۸ کی فرمائی: هذا وقد نقل عن ابی

حنیفة وعن المالکیة وبعض الشافعية جواز اعطاء الهاشمين من الزکوٰۃ..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

الجواب: ددی جائیداد او تنخواہ باوجود کہ داسری صاحب دنصاب نہ وی
هغه ته زکوٰۃ ورکول او دهغه اخستل جائز نہ دی دظاهر الروایت دی اوپه
بعضی غیر ظاهر الروایت کنبی دجواز فتویٰ هم منقول ده لهذا احتیاط په نه
ورکول او نه اخستلو کنبی دی.

لما فی الدر المختار: ولا الی بن هاشم ثم ظاهر المذهب اطلاق المنع، وفي ردالمحتار
۹۱: ۲ وروی ابو عصمة عن الامام انه يجوز الدفع الى بنی هاشم فی زمانه لان عوضها
وهو خمس الخمس لم يصل اليهم لاهمال الناس امر الغنائم وايصالها الى مستحقيها واذا
لم يصل اليهم العوض عادوا الى المعوض كذا فی البحر ﴿۱﴾ انتهى ما فی ردالمحتار،
قلت والحرمة معللة بوجهين الاول ما مر والثاني كونها اوساخ الناس ومزيلها كما فی
الحديث الصحيح ﴿۲﴾ وهو باق كما كان فالراجح هو المنع والضرورة تبيح
المحظورات ﴿۳﴾. فافهم. وهو الموفق

(بقیه حاشیه) لانهم حرموا من بيت المال سهم ذوی القربی منعا لتضييعهم ولحاجتهم..... واعطاء
هم كما قال الدسوقي المالکی حينئذ الفضل من اعطاء غيرهم.

انام طحاوی فرمائی

وقد اختلف عن ابي حنيفة فی ذلك فروى عنه انه قال لا بأس بالصدقات كلها على بنی
هاشم. (طحاوی ۱: ۳۵۲ کتاب الزکاة)

لیکن ددی صفحې په آخر کنبی دوی داهم فرمائیلی دی:

قال ابو جعفر فهذه الآثار كلها قد جاءت بتحريم الصدقة على بنی هاشم ولا نعلم شيئا
نسخها ولا عارضها.

او علامه سید احمد الحموی فرمائی:

وفي شرح الآثار عن ابي حنيفة: ان الصدقات كلها جائزة على بنی هاشم والحرمة كانت فی
عهد رسول الله ﷺ لوصول خمس الخمس اليهم فلما سقط ذلك بموته ﷺ حلت لهم
الصدقة قال الطحاوی رحمه الله وبالجواز ناخذ. (حموی علی الاشباه والنظائر ۲: ۵۳
کتاب الزکاة)

﴿۱﴾ (الدر المختار مع ردالمحتار ۲: ۷۲ مطلب فی جهاز المرأة هل تصير به غنية باب المصروف)

﴿۲﴾ عن عبد المطلب بن ربيعة قال قال رسول الله ﷺ ان هذه الصدقات انما هي اوساخ
الناس وانها لا تحل لمحمد ولا لآل محمد ورواه مسلم.

(مشکوٰۃ المصابيح ۱: ۱۷۷ باب من لا تحل له الصدقة الفصل الاول)

﴿۳﴾ قال العلامة الاتاسی: الضرورات تبيح المحظورات..... (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

ساداتو ته د زکوٰۃ ورکولو او اخستلو حکم

سوال: ساداتو ته زکوٰۃ ورکول څنگه دی (۲) د ساداتو زکوٰۃ ساداتو دپاره
څنگه دی (۳) د ساداتو فدیہ. اسقاط، صدقة الفطر او دقربانو دڅرمنو پیسې
اخستل څنگه دی؟ بینوا توجروا.

المستفتی: فیض الله بند روډ کوټه... ۱۱۳ شوال ۱۳۹۷ هـ

الجواب: محترم مولوی فیض الله صاحب! اتاه الله فی الدارين حسنة، السلام علیکم
ورحمة الله وبرکاته. اما بعد! واضحہ دی وی دظاهر الزوايت په بنا ساداتو ته
زکوٰۃ ورکول ممنوع دی البتہ په دې زمانه کنبی چه نه هغوی ته تحفې ورکولې
کیرې اونه ورته خمس الخمس ورکولې کیرې نو ددې په حای چه هغوی دسوال په
ذلت کنبی مبتلا کړیشی دا سان دی چه دابو عصمة په روایت عمل او کړیشی.

کما فی ردالمحتار ۱: ۹۱ وروی ابو عصمة عن الامام انه يجوز الدفع الى بنی هاشم فی
زمانه الخ ﴿۱﴾ قلت وكونها من (مزيل) اوساخ الناس يقتضي الخبائة كالماء
المستعمل دون الحرمة فافهم،

نوجه كله دزکوٰۃ خرچ کول په هغوی جائز شو نو دنورو واجباتو خرچ په طريقه
اولی جائز دی وهو الموفق

د بنو هاشم نه علاوه نورو قريشيانو باندی زکوٰۃ لکولو کنبی اختلاف نشته

سوال: علمایي دين دې مسئلې باره څه فرمائی چه قريشې قوم باندې زکوٰۃ خرچ
کول جائز دی يانه؟ اودجواز دپاره بعضې خلق دادليل پيش کوی چه قريش او
نضربن کنانه اولاد دی چه دبنی ﷺ نه ډیر مخکېني وو لهذا دا عام دی او
زکوٰۃ صرف دبنی هاشم په اولاد ممنوع دی چه روستو جوړشوی دی لهذا هر

(بقیه حاشیه) هذه قاعدة اصولية مأخوذة من النص وهو قوله تعالى: الا ما اضطررتم اليه،
والاضطرار الحاجة الشديدة والمحظور المنهى عن فعله يعني ان الممنوع شرعا يباح عند
الضرورة. (شرح المجلة ۱: ۵۵ المادة: ۲۱)

﴿۱﴾ (ردالمحتار ۲: ۷۲ مطلب فی جهاز المرأة هل تصير به غنية باب المصروف)

کافی نہ دی البتہ صدقۃ الفطر، نذر خیرات وغیرہ پہ کافرانو ہم خرچ کیدیشی
 ہدایہ (۱) شرح التویر (۲)، ایرانی شیعہ گان اکثری طور سرہ دضروریات
 دین نہ منکر دی پہ دی بنا ہغوی داسلام نہ خارج دی (۳) پس ددی قول پہ
 بنا نہ ذکر مال شیعہ گانو یا دہغوی امام تہ نشی ورکولی وھو الموفق

ظالم بادشاہ تہ زکوٰۃ ورکولو سرہ نہ دمی فارغیدل

او ددی مالونو پہ تھیکہ اخلو حکم

موال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی چہ پہ کوم ملک کنبی
 ظالم بادشاہ دخلقو نہ دخنارو زکوٰۃ اودپییداوار عشر اخلی اوپہ شرعی
 مصرفونو کنبی ئی نہ خرچ کوی او دغہ شان بعضی سرمایہ داران زکوٰۃ
 عشر دظالم بادشاہ نہ پہ تھیکہ اخلی او خیل خان دیارہ ئی جمع کوی او
 بادشاہ تہ ہغہ مخصوص رقم ورکوی پہ کوم چہ ورسرہ خبرہ شوی وی نو دے
 صورتونو کنبی دمالک ذمہ فارغییری یانہ؟ افتونا بالتفصیل مع حوالۃ الکتب..
 بینوا توجروا

المستفتی: مولانا (شیخ الحدیث) رحیم اللہ

محکمہ قضا ریاست سوات ۱۹۶۹ء | ۱۲ | ۱۰

﴿۱﴾ قال المرغبانی: ولا يجوز ان يدفع الزكاة الى ذمی لقوله عليه الصلاة والسلام لمعاذ
 رضی اللہ عنہ خلها من اغنيائهم وردھا فی فقرائهم قال ويدفع ماسوی ذلك من الصدقة.
 (هدایہ علی صدر فتح القدیر ۲: ۲۰۷ باب من يجوز دفع الصدقة اليه ومن لا يجوز)
 ﴿۲﴾ قال العلامة الحصكفی: ولا تلغ الى ذمی لحديث معاذ وجاز دفع غيرها وغير العشر
 والخراج اليه ای الذمی ولو واجبا كنذر وكفارة وفطرة خلافاً للثانی.
 (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۷۳ باب المصروف)
 ﴿۳﴾ قال ابن عابدين: نعم لا شك فی تكفير من قذف السيدة عائشة رضي الله عنها او انكر
 صحبة الصديق او اعتقد الألوهية فی علی او ان جبريل غلط فی الوحی او نحو ذلك من
 الكفر الصريح المخالف للقرآن

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۳۲۱ مطلب فی حکم سب الشیخین)

الجواب: درنر اورخ پیشان دا خبرہ معلومہ دہ چہ پہ زیاستونو کنبی زکوٰۃ
 او عشر مصارفوتہ نہ رسولی کیری بلکہ دریاست دملازمینو پہ تنخواہ
 گانو کنبی خرچ کیری لهذا دمالک ذمہ بالکل نہ فارغہ کیری.

الا فی صورة واحدة وھی ما اذا نوى الصدقة عليهم عند الدفع، (فی الدر المختار علی
 هامش ردالمختار ۲: ۲۵) اخذ البغلة والساطين الجائرة زکوٰۃ الاموال الظاہرہ
 کالسوائم والعشر والخراج لا اعادة علی اربابھا ان صرف الماخوذ فی محلہ الآتی

ذکرہ والایصرف فیہ فعلیہم فیما بینہم وبين الله اعادة غير الخراج انتهى ﴿۱﴾
 او د بعضی فقہاؤ پہ نزد چہ کلہ پہ دوی باندی دخیرات نیت او کری نو ذمہ
 فارغییری او د بعضی علماؤ پہ نزد مطلقاً فارغییری.

فی ردالمحتار ۲: ۲۵ قال فی التجنیس والولوالجیۃ السلطان الجائر اذا اخذ الصدقات
 قيل ان نوى بادائها اليه الصدقة عليه لا یومر بالاداء ثانیاً لانه فقیر حقیقہ..... واذا لم
 ینو منهم من قال یؤمر بالاداء ثانیاً وقال ابو جعفر لا یكون له سلطان له ولایۃ الاخذ
 فیسقط عن ارباب الصدقة فان لم یضعھا موضعھا لا یبطل اخذہ وبہ یفتی وھذا فی
 صدقات الاموال الظاہرہ ﴿۲﴾.

(۲) دا تھیکہ حرامہ دہ خکہ پہ دا پہ حقیقت کنبی (شراء الصدقات) او
 (مبادلۃ المال بالصدقات) دہ او غالباً داسی دہ چہ تھیکدار روستو د تھیکہ
 رقم حکومت تہ ورکوی نوپہ دے کنبی دعدم وصول الی المصارف نہ علاوہ
 بیع الکالی بالکالی موجود دہ چہ ناجائز دہ... وھو الموفق

پہ عشر او زکوٰۃ کنبی تھیکداری نظام او

مشاہرات پہ ملازمینو کنبی د ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دے مسئلے بارہ کنبی خہ فرمائی (۱) پہ ریاست سوات کنبی

﴿۱﴾ (الدر المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۶ باب زکاة الغنم)

﴿۲﴾ (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۲۶ باب زکاة الغنم)

حکومت عشر او زکوٰۃ اخلی او دفوجیانو او پولیس پہ تنخواگانو کنبی
خرج کوی یا ریاست تہ دا ولایت حاصل دی او کہ نہ دا ظلم دی؟ (۲) د عشر
او زکوٰۃ وصولی طریقہ دادہ جہ یوسری د حکومت تھیکن داروی نفع
او نقصان دہغہ پہ ذمہ باندی وی حکومت صرف مقرر کری شوی رقم
او نقصان دہغہ پہ ذمہ باندی وی حکومت صرف مقرر کری شوی رقم
تھیکن دارنہ اخلی آیا پہ دی سرہ ذمہ فارغیدلی شی یانہ؟ رد المختار ۲/۴۲) پہ
دی مسئلہ کنبی او گوری ۳۰ دی بارہ کنبی حکومت د علماؤ نہ فتویٰ طلب
کری چہ حکومت شرعاً ددی حق لری یانہ؟ او دفتویٰ صحیح کیدلو نہ پس
حکومت پہ قوم باندی زور کولی شی یانہ؟ کہ زور (جبر) ثابت نہ وی نو
حکومت تہ د قوم پہ د ذمی پہ فراغت باندی فتویٰ ورکول جائز دی یانہ؟
بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالحلیم صاحب موضع پتن کوهستان سوات ۱۹۶۹ء ۱۲/۲۰
الجواب: (۱) حقیقت دادی چہ پہ ریاستونو کنبی عشر او زکوٰۃ خیل شرعی
مصرفونو تہ نہ رسی بلکہ پہ تنخواگانو وغیرہ کنبی خرج کولی شی لہذا پہ
مالکانو باندی د احتیاط پہ باب کنبی ضروری دی چہ عشر او زکوٰۃ دوبارہ
ادا کری او د حکومت د پارہ ضروری دی چہ یا دی عشر او زکوٰۃ اخلی نہ او یا
دی پہ مصارف شرعیہ کنبی خرج کوی (۱) واضعہ دی وی چہ پہ عشر او
زکوٰۃ کنبی د مالک فعل او ادا ضروری دہ لہذا بغیر د مالکانو درضا او اجازت
نہ حکومت تہ دا خستلو حق نشہ (۲) تھیکن دار پہ حقیقت کنبی اجارہ دارنہ
دی بلکہ مشتری دی یعنی د عشر او زکوٰۃ د حکومت نہ اخلی او غالباً د
وصولی نہ پس حکومت تہ د تھیکی پیسی رسوی لہذا تھیکن دار عاشرنہ دی۔

﴿۱﴾ وفي الهندية: زكاة السوائم والعشور وما اخذه العاشر من تجار المسلمين الذين
يمرون عليه ومحلّه ما ذكرنا من المصارف..... والواجب على الائمة ان يوصلوا الحقوق الى
اربائها ولا يجبرونها عنهم... فان قصر الائمة في ذلك فوباله عليهم.

(فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۱۹۰، ۱۹۱ فصل ما یوضع فی بیت المال)

بلکہ مشتری دی نودہ تہ زکوٰۃ وغیرہ ورکولو سرہ ذمہ نہ فارغہ کیری او دا
بیع ہم فاسد دہ حکم چہ د جہالت نہ علاوہ مبیعہ او ثمن د وارہ مؤجل دی۔
صرح بہذہ المسائل ردالمحتار والہدایہ. وهو الموفق

د سیلاب زیلو د پارہ چندہ کنبی زکوٰۃ ورکول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ خہ فرمائی چہ د موجودہ حکومت افسران
د سیلاب زیلو د پارہ چندہ جمع کوی آیا پہ دی کنبی مونہ خلق د زکوٰۃ رقم
ورکولی شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی نظیر بادشاہ... ۱۹۷۷ء ۱۹/۱

الجواب: د صحت زکوٰۃ د پارہ تملیک شرط دی (۱) لہذا کہ تا سو تہ پہ ظن
غالب یا جزوی طور سرہ معلومہ وی چہ چندہ حاصلونکی دا رقم باقاعدہ
مصارفو پوری تملیکاً رسوی، نو تا سو پہ دی چندہ کنبی د زکوٰۃ رقم ورکولی
شی، او کہ دا اُمید نہ وی نو زکوٰۃ او واجب صدقاتو نہ علاوہ پہ نورو مالونو
سرہ امداد او کری و هو الموفق

د زکوٰۃ مال بہ پہ دفعی آلاتو او وسلو باندی نہ شی خرج کولی

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ د استاذانو د تہریتنگ
پرچہ کنبی زمونہ نہ یو سرائل او کری شو چہ د زکوٰۃ مصارف اولیکنی اودا ہم
او وائی چہ آیا پہ موصول شوی زکوٰۃ سرہ دفاعی آلات او وسلہ اخستلی
کیدیشی؟ کافی حضراتو پہ (انما صدقات) کنبی دفعی سبیل اللہ لفظ سرہ دا جواز
دلیل لیکلی دی لیکن مونہ خو ملگرو عدم جواز لیکلی دی دلائل مو ورسرہ
لیکلی دی لیکن او دنورو دلیلو ضرورت دی لہذا ددی مسئلہ وضاحت سرہ
دحوالو او لیکئی او ارسال ئی کری مہربانی بہ وی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولوی اشرف الدین فاضل حقانیہ اکوڑہ خٹک... ۱۳۹۰ھ

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وبشرط ان يكون الصرف تمليکاً لا اباحه. (الدر المختار

على هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصروف)

المفتوا: یہ زکوٰۃ کنبی قبض او تمليك شرط دی لهذا یہ دی مال سرہ دفاعی آلات نشی اخستلی کیدی ہم داد احنافو مذهب دی او من حیث الدلائل مضبوط دی.

قال صاحب الهدایة وفي سبيل الله منقطع الغزاة عند ابی يوسف لانه المتفاهم عند الاطلاق وعند محمد منقطع الحاج لما روى ان رجلا جعل بعيراً له في سبيل الله فامرہ رسول الله ﷺ ان يحمل عليه الحاج ﴿١﴾ (رواه ابو داؤد والنسائي وغيرهما بهذا المعنى) ﴿٢﴾ ولا ينسب بها مسجد ولا يكفن بها ميت لانعدام التملك وهو الركن ١٨٥: ١ ﴿٣﴾. وفي الاموال لابی عبيد ٢٠٨ عن ابراهيم قال لا يعطى من الزکوٰۃ دين ميت ولا في كفنه وفيه ايضاً ص ٢١٠ فاما قضاء الدين عن الميت والعطية في كفنه وبنیان المساجد واحتفار الانهار وما اشبه ذلك من انواع البرفان سفيان واهل العراق وغيرهم من العلماء مجمعون على ان ذلك لا يجزى من الزکوٰۃ لانه ليس من الاصناف الثمانية انتهى.

وقال ابن حزم في المحلى ٢٢٤: ٥ قلنا نعم وكل فعل خير فهو من سبيل الله تعالى الا انه لا خلاف في انه تعالى لم يرد كل وجهه من وجوه البر في قسمة الصدقات فلم يجز ان توضع الا حيث بين النص وهو الذي ذكرنا (يعنى الجهاد والخمسة والحج) فافهم. وفي العيني شرح الهداية ١٢٦٦: ١ وكذا لا تبني بها القناطر والسقايات ولا يحفر بها الآبار ولا تصرف في اصلاح الطرق وسد الثغور والحج والجهاد مما لا يملك فيه فان قلت روى عن انس والحسن ما اعطيت من الجسور

﴿١﴾ (هداية ١٨٤: ١ باب من يجوز دفع الصلقات اليه ومن لا يجوز كتاب الزکوٰۃ)

﴿٢﴾ (نصب الراية لاحاديث الهداية ٣٩٥: ٢، ٣٩٦ باب من يجوز دفع الصلقات)

﴿٣﴾ (هداية ١٨٨: ١ باب من يجوز دفع الصلقات اليه ومن لا يجوز كتاب الزکوٰۃ)

والطريق صدقة ماضية، قلت هذا وهم عليهما وليس مرادهما عمارة الجسور والطريق بلا معناه اعطاء الزکوٰۃ لمن ينسب الجسور والطريق الخ، وما في القرطبي ١٨٦: ٨ وقال محمد بن عبد الحكيم ويعطى من الصدقة في الكراع والسلاح وما يحتاج اليه من الآلات لحرب وكف العدو عن الحوزة فليس المراد به وقف هذه الاشياء لعدم مساعدة اللفظ لغة وعرفاً بل المراد اعطاء الصدقة للغازي يشتري بها الآلات او المراد شراء هذه الآلات بالصدقة ثم صرفها الى الغزاة كما لا يخفى على من راجع الى اللفظ وتعامل هذا القرن. وكذا يحمل ما رواه البيضاوي وغيره على ما ذكرنا، وكذا في البدائع ٢: ٣٥٥ واما قوله تعالى وفي سبيل الله عبارة عن جميع القرب فيدخل فيه كل من سعى في طاعة الله وسبيل الخيرات اذا كان محتاجاً ظاهر في التملك ﴿١﴾ وقد صرح به قبل ٢: ٣٩٩ واما ركن الزکوٰۃ فركن الزکوٰۃ هو اخراج جزء من النصاب الى الله تعالى وتسليم ذلك اليه يقطع المالك يده عنه بتمليكه من الفقير وتسليمه اليه او الى يد من هو نائب عنه وهو المصدق الى ان قال بعد اسطر وعلى هذا يخرج صرف الزکوٰۃ الى وجوه البر من بناء المساجد والرباطات والسقايات واصلاح القناطر وتكفين الموتى ودفنهم انه لا يجوز لانه لم يوجد التملك اصلاً ﴿٢﴾ انتهى باختصار يسير. وهو الموفق

د زکوٰۃ په رقم سره فری هسپتال چلول

سوال: علمائی دین دی مسئلې باره کنبی خه فرمائی چه د زکوٰۃ په رقم سره فری

﴿١﴾ (بدائع الصنائع ٢: ١٥٣ فصل المؤلفه قلوبهم)

﴿٢﴾ (بدائع الصنائع ٢: ١٣٢ فصل واما ركن الزكاة)

ہسپتال چلول یا پہ ہغی کنبی زکوۃ جمع کول جائز دی یانہ؟ بینوا توجروا
المستفتی نامعلوم ۶۱۹۷۸ | ۸ | ۲۳

الجواب: پہ دی ہسپتالونو کنبی عشر او زکوۃ ورکول اضاعت د عشر او زکوۃ
دی حکہ چہ دیکنبی د عشر او زکوۃ شرطونہ نہ پورہ کیری (۱) وهو الموفق

زکوۃ شم او د تعلیم قو پہ تعمیر مسجد کنبی لکول

سوال: علمائی دین دی مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ یود درسگاہ پہ جامع
مسجد کنبی قائم کری شو پہ تعلیمی فنہ کنبی د زکوۃ مال جمع کری شو کم نہ
کم لس زره روپی جمع شوی کار شروع شو مگر طالبانو باندی صرف ۲۵ روپی
خرج شوی او د مدرسہ سی نظام درہم برہم کری شو او زکوۃ فنہ باندی دجمات

(۱) پہ قرآن مجید کنبی مخصوص مصارف پہ صراحت سرہ موجود دی او زکوۃ
صرف پہ دغہ مخصوص مصارفو باندی خرج کیدی شی اود تجربی نہ ثابت دی چہ
موجودہ خیراتی ادارو او ہسپتالونو کنبی ددی مصارفو خہ رعایت نہ کیری
بلکہ دنورو عطیاتو پشان زکوۃ ہم خرج کولی شی حکہ چہ داخل نہ د احکام زکوۃ
نہ واقف وی اونہ نی مصارف پیژنی

قال الدكتور وهبة الزحيلي: ولا يبعث الامام الاساعيا حراً عدلاً ثقة لان هذا ولاية وامانة
والعبد والفساق ليسا من اهل الامانة والولاية ولا يبعث الا فقيهاً لانه يحتاج الى معرفة ما
يؤخذ وما لا يؤخذ ويحتاج الى الاجتهاد فيما يعرض له من مسائل الزكاة واحكامها. (الفقه
الاسلامي وادلته ۳: ۱۹۷۲)

حال داچہ پہ زکوۃ کنبی دا ضروری دہ چہ مصرف تہ دی تسلیکاً ورکریشی دہسپتال
پہ بلانگ یا د عملی پہ تنخوا گانو او بجلئی بل وغیرہ کنبی نشی خرج کیدلی
وفی الهندیہ ولا يجوز ان یبنی بالزکاة المسجد وکذا القناطیر والسقایات واصلاح الطرقات
وکرى الانهار والحج والجهاد وکل ما لا تمليک فيه. (فتاویٰ عالمگیریہ ۱: ۹۷۷)
او کہ دہسپتال عملہ د زکوۃ دا احکامو پورہ رعایت کوی اود زکوۃ پہ فنہ باقاعدہ
ذوائی اخلی او فقیرانو تہ ئی تمليکا ورکوی نو دی کنبی ہیخ خبرہ نشته. وهذا
ناذر جداً..... (از مرتب)

توسیع شروع شوه او پہ تعلیمی فنہ سرہ ہم آیا دادوارہ فتدونه پہ دجمات
کنبی لکول صحیح دی

المستفتی: خطیب جامع مسجد مین بازار چند پندی گھپ

الجواب: واضحه دی وی چہ د زکوۃ پہ مال سرہ دجمات جوړول صحیح نہ دی
كما في البدائع ۲: ۳۹۰ وعلى هذا يخرج صرف الزكاة الى وجوه البر من بناء المساجد
والرباطات والسقايات واصلاح القناطر وتكفين الموتى ودفنهم انه لا يجوز لانه لم
يوجد التملیک (۱)

او پہ تعلیمی فنہ سرہ دچندی ورکونکو پہ اجازت سرہ دجمات تعمیر صحیح دی
لبقاء ملكهم الآن كما كان فلا بد من اذنهم صريحاً او دلالة (۲) فافهم. وهو الموفق

د هائی سکول جوړولو د بار د پہ قومی چندہ

کنبی عشر او زکوۃ ورکول صحیح نہ دی

سوال: علمائی دین مسئلہ بارہ کنبی خہ فرمائی چہ زمونږ د کلی میل سکول
تہ دهائی درجہ ورکری شوی دہ د سکول د تعمیر دپارہ خلق خپل تعاون سرہ
جوړولو دپارہ چندہ جمع کوی نو آیا پہ دی قومی چندہ کنبی د زکوۃ عشر
صدقه او خیرات رقم ورکول جائز دی؟ بینوا توجروا

المستفتی: عبد الحنان دکاندار

(۱) (بدائع الصنائع ۲: ۱۴۲) فصل واما ركن الزكاة كتاب الزكاة

(۲) وفي الهندية: الوقف في الشرع عند ابي حنيفة حبس العين على ملك الواقف والتصدق
بالمنفعة على الفقراء فلا يكون لازماً وله ان يرجع ويبيع ولا يلزم الا بطريقين احدهما قضاء
القاضي بلزومه والثاني ان يخرج مخرج الوضیة وقال محمد لا يزول حتى يجعل للوقف
وليا ويسلم اليه وعليه الفتوى كذا في السراجیة وبقول محمد يفتی كذا في الخلاصة، وفي
الصفحة ۳۶۲ واما وقف ما لا ينتفع به الا بالانفاق كالذهب والفضة والمأكول والمشروب
فغير جائز في قول عامة الفقهاء والمراد بالذهب والفضة الدراهم والنانير وما ليس بحلى كذا
في فتح القدير الخ. (فتاویٰ عالمگیریہ ۲: ۳۵۰، ۳۶۲ كتاب الوقف)

الجواب: محترم المقام دام عزكم السلام عليكم نه پسر دا خبره دی واضحه وی چه عشر زکوة او فطرانه په دی مد کښې مه خرج کوي (۱) او خیرات وغیره په کښې خرج کولې شی په هغې کښې تمليك شرط نه دی (بخلاف الاول) وهو الموفق

د زکوة په رقم سره ترست جوړول

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه آیا د زکوة په رقم سره ترست قائمولې شی؟ او ددې ترست حیثیت او نوعیت څه پکار دی؟ او آیا د ترست په اخراجاتو کښې د زکوة رقم خرج کولې شی؟ بینوا توجروا المستفتی: محمد ارشد صدیقی راولپنډی... ۱۹۸۶ء | ۱۷

الجواب: بغیر د علم او تقوی نه دا ترست او ادارې قائمول د اضاعت زکوة مترادف دی د علم دین او تقوی نه بغیر نه حقیقه تمليك کیدلې شی اونه حيله (۲)، وهو الموفق

د زکوة ظر لره د بېک په سودی یا غیر سودی کسانه کښې د کښودلو حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره څه فرمائی چه دیوې کمیټې سره د زکوة رقم جمع دی چه کالو سر په مصارفو کښې دیو طریقو کار مطابق خرج کیږي اوس ظاهره ده چه دا رقم به په بینک کښې پروت وی او دهغې خلور شکونه دی (۱) سیونگ اکاونټ چه په هغې پسې سود هم ورکولې شی (۲) سیونگ اکاونټ

﴿۱﴾ وفي الهندية: ولا يجوز ان يبنى بالزكاة المسجد وكذا القناطر والسقايات واصلاح الطرقات وكري الانهار والحج والجهاد وكل مالا تمليك فيه.

(فتاویٰ عالمگیریه ۱: ۱۸۸ باب المصارف)

(۲) ځکه چه جاهلان خلق نه د زکوة مصرف پیژنی او نه ئی شرائط او غیر متقی نه دمصرف لحاظ او اعتبار کوي نه د شرائطو، لهذا په داسې ترستونو کښې د واجب صدقاتو ورکولو نه ځان ساتل پکار دی کوم چه جاهلان یا غیر متقیان خلق چلوي (سیف الله حقانی)

چه په هغې کښې بینک ته اولیکلې شی چه دې باندي دې سود جمع نکړي شی (۳) کرنټ اکاونټ په کوم چه سود نه ورکولې کیږي (۴) پي ایل ایس نفع نقصان دی دواړو احتمالاتو سره ئی په کاروبار کښې جمع کړي.

اوس دویم او دریم شکل ظاهري طورې ضرره دې مکر بینک ئی یقینې طور سره په سودی کاروبار کښې استعمالوی او په څلورم شکل کښې د نقصان احتمال دی اگر چه احتمال برائي نام دی که ددې برائي نام احتمال ختمولو دپاره یو دریم گړی یا پخپله حکومت دا ذمه داری واخلي چه د نقصان په صورت کښې به تلافی او کړیشی نو آیا دا صورت جائز کیدیشی؟ خواهش دې که ددې څلورم صورت د جواز څه شکل وی نو دنورو مستحقینو به هم مدد او شی؟ بینوا توجروا

المستفتی: مولانا عبدالقدوس کاکاخیل

پلوسی رود پشاور... ۱۱۲۱۷ ۱۴۰هـ

الجواب: په څلورم صورت کښې که دامعامله د شرکت وی نو د نفع د شرح د عدم تعیین په صورت کښې دې معاملو کښې څه خبره نشته دغه شان د حکومت وغیره د طرفنه د تلافی ذمه اخستل هم موجب د خرج نه دی چه د اشتراط په طور سره نه وی

كما في شرح المجلة ٤١٣ مادة: ١٢٣٤ ليشترط ان تكون حصص الربح التي تنقسم بين الشركاء جزءً شائعاً كالنصف والثلث والرابع فاذا اتفق الشركاء على اعطاء احدهم قدراً معيناً كانت الشركة باطلة انتهى، وقال بعد سطر وعلة الفساد ما ذكر من قطع الشركة ﴿١﴾ فافهم، وفيه ٤٢٤ مادة: ١٣٦٩ الضرر والخسارة الواقع بلا تعد ولا تقصير ينقسم في كل حال على قدر رأس المال واذا شرط على وجه آخر فلا يعتبر الشرط انتهى ﴿٢﴾، قلت فالمفسد هو الاشتراط دون التبرع. وهو الموفق

﴿١﴾ (شرح المجلة لسليم رستم باز ٤١٣ قبيل الفصل الثالث في شرائط المختصة بشركة الاموال)

﴿٢﴾ (شرح المجلة لرستم باز ٤٢٤ الفصل السادس في شركة العنان البحث الاول)

د زکوٰۃ پہ رقم سره د دینی کتابونو اجرت کتابت اود کاغذ اخستلو حکم
سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې مصارف د صدقات
عند الشرع واضح دی په دې کښې دیني مدرسي او ادارې هم شامل دی چې
داعلائی کلمه الحق دپاره مفت رسالې تقسیموی آیا دزکوٰۃ صدقاتو.
قربانی خرمنو. نذر. عقیقه وغیره رقم سره دکاتبانو اجرت دکاغذ قیمت او
دچاپ خرچې وغیره ادا کولې شو؟ بینوا توجروا

المستفتی: حاجی محمد اسلم ایمپائراندستری کراچی ۳.....۲۸|۶|۱۴۰۱ هـ
الجواب: په واجب صدقاتو. زکوٰۃ. نذر او صدقة الفطر کښې تمليك شرط
دی (۱) (تمليك بلا معاوضه) او په صورت مسئوله کښې یا تمليك موجود نه
دی. کما عند الایفاء لاهل الادارة، او یا تمليك بلا معاوضه موجود نه
دی. کما عند الایفاء الی الکاتب و بائع کاغذ وغیرهما، لهذا داسې ادارو ته زکوٰۃ
ورکول د ذمې دفراغت دپاره کافی نه دی. وهو الموفق

د زکوٰۃ دوايانې حاصلونکو مريضانونه ددوه (۲)

روپۍ پرچې په ځانې پنځه روپۍ اخستل

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې په سول هسپتال کښې
ډاکټر کیدلو په وجه دزکوٰۃ په رقم دهسپتال دمريضانو علاج کول غواړم ددې
دپاره دا طريقه خپلوم چې په گورنمنټ هسپتال کښې دهر مريض نه دوه ورپې
معائنه فیس وصول کيږي لیکن داسې مريض چې دزکوٰۃ دوايانې حاصلول
غواړي دهغه دپرچې فیس پنځه روپۍ کول غواړم په دې کښې بعضې خلق
انتهائی غریبانان وی مستثنی کیدې شی دا پنځه روپۍ فیس یا خود زکوٰۃ

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: ويشترط ان يكون الصرف تملكاً لا اباحة.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

دوايانې ورکونکي سړي په تنخواه کښې استعمالیږي یا دهسپتال په
نورواخراجاتو کښې مثلاً په وارډونو کښې صابون، تولیہ. کاغذ وغیره
کښې استعمالیږي اوددې ډېر فیس یوه وجه داهم ده چې فیشن دپاره چیک
کونکي مريضان بندشي او غیر مستحق مريضان دزکوٰۃ دوايانو اخستلو نه
لري پاتې شی آیا دا طريقه اختيارول جائز دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: ډاکټر محمد نعیم چلدرن سپیشلسټ

سول هسپتال هری پور ۱۹۹۰|۱۱|۲۰

الجواب: ته د زکوٰۃ په رقم دوايانې اخله او مريضانو ته ئي ورکوه (۱) چې
هغوی ئي باقاعده استعمالوی (۲) یا دزکوٰۃ په رقم سره دوايانې واخله په
هغوی ئي استعمال کړه اودپرچې والا فیس کمې زیاتې یا ملازم ته ورکول
اونه ورکول ستا په صوابدید باندې موقوف دی دا زکوٰۃ ته نقصان نه
ورکوي. وهو الموفق

د مړي وارثانو او مصیبت زده خلقو دپاره دزکوٰۃ وغیره فقه حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چې یوې محلي والایا نهه
لس خاندانونه ملاؤشی دیو بل په مصیبت او مړي باندې مشترکه رقم خرچ کوي
هغه رقم دزکوٰۃ صدقاتو. خیرات. نذر او منختو او عام امدادی فنډ وی په دې
مداتو کښې دکوم کوم مد رقم په دغه طريقه کار کښې استعمالیدلې شی او
نگران او خزانچي دپاره دکومو کومو خبرو خیال ساتل پکار دی؟ بینوا توجروا
المستفتی: نامعلوم..... ۱۹۶۹|۵|۶

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: وجاز دفع القيمة فی زکاة وعشر وخراج وفطرة ونذر وكفارة.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۳ باب زکاة الغنم)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: ويشترط ان يكون الصرف تملكاً لا اباحة.

(الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

الجواب: دمیت وارثن یا مصیبت زپلی کسان کہ مسکینان او فقیران وی نو ددی تولو مداتونه دهغوی امداد کول جائز دی کہ تقدوی او کہ جنس وی چه بطور تسلیم وی (۱) او کہ داخل مسکینان نه وی نو ددی په زکوٰۃ، نذر او نور واجب مداتو سره امداد نشی کیدلی (۲) نور مدات مثلاً امدادی فنډی وغیره ورکول جائز دی په داسې کمیټو کښې دیو عالم دین دمشوری نه پس څه عمل او اقدام کول انتهائی ضروری دی وهوالموفق

د زکوٰۃ مال بل ځای ته انتقال او په مال د

زکوٰۃ سره دواړو اخیستل او د ورکولو حکم

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه آیا مال د زکوٰۃ یو ځای نه بل ځای ته انتقال جائز دی یا نه؟ او په مال د زکوٰۃ سره دواړو اخیستل او ورکول جائز دی یا نه؟ بینوا توجروا

المستفتی: نامعلوم ۲۱/۱/۱۹۷۶

الجواب: (۱) بهتره داده چه کوم ځای مال وی دهغې زکوٰۃ دی هلته خرچ کړېشي (کما فی الهندیة ۱: ۲۰۲) (۲) په زکوٰۃ کښې قیمت ورکول جائز دی کما صرحوا به (۴)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: مصرف الزکاة والعشر واما خمس المعدن فمصرفه كالغنائم هو فقير وهو من له ادنى شیء ای دون نصاب او قدر نصاب غیر نام مستغرق فی الحاجة..... ويشترط ان يكون الصرف تملیکاً لا اباحه.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۴: ۲۸ باب المصرف)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: ولا الى غنى يملك قدر نصاب فارغ عن حاجته الاصلية. (الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۷۰: ۷۰ باب المصرف)

﴿۳﴾ وفي الهندیة: ثم المعتبر فی الزکاة مکان المال حتی لو كان هو فی بلد وماله فی بلد آخر یفرق فی موضع المال. (فتاوی عالمگیریه ۱: ۹۰ الباب السابع فی المصارف)

﴿۴﴾ قال العلامة الحصکفی: وجاز دفع القيمة فی (بقیه حاشیه په راروانه صفحه)

نو لهذا په زکوٰۃ کښې دواړی بطور تسلیم ورکول جائز دی (۱) وهوالموفق

د جومات په تعمیر کښې زکوٰۃ ورکولو سره ذمه نه فارغیږی

سوال: علمائی دین دې مسئلې باره کښې څه فرمائی چه د جومات په تعمیر باندې زکوٰۃ خرچ کول جائز دی یا نه؟ ځکه چه قوم غریب دی؟ بینوا توجروا المستفتی: مولوی نصرالله جان شریف آبادگرهی کپوره مردان ۱۹۷۹/۱۱/۱۶

الجواب: د جومات په تعمیر باندې زکوٰۃ خرچ کولو سره د زکوٰۃ والا (مزکی) ذمه نه فارغیږی لعدم التملیک والتملک (۲) او خلاف سنت حیلہ کولو نه موافق سنت خاکی (خاورین کچه) جومات جوړول په دواړو جهانو کښې افضل دی. وهوالموفق

(بقیه حاشیه) زکاة وعشر وخراج وفطرة ونذر وكفارة غير الاعتاق.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۴ باب زکاة الغنم)

﴿۱﴾ قال العلامة الحصکفی: ويشترط ان يكون الصرف تملیکاً لا اباحه.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

﴿۲﴾ قال العلامة الحصکفی: ويشترط ان يكون الصرف تملیکاً لا اباحه کما مر لا یصرف

الى بناء نحو مسجد ولا الى کفن میت وقضاء دينه.

(الدرا المختار علی هامش ردالمحتار ۲: ۲۸ باب المصرف)

مسائل شتی

ددې عنوان لاندې هغه مسائل را جمع کړې شوي دي کوم چه به حضرت مفتي صاحب دامت برکاتهم ليکل او په سه ماهي الفريد کښي به شامليدلي. د سه ماهي الفريد جلد ۲ شماره ۱ نه جلد ۲ شماره ۴ پوري مسائل را جمع کړې شو اود مسائل شتي عنوان سره دې فتاوي کښي شامل کړې شوي. (از مرتب)

د مسافر په مقيم امام پسي د مونځ د فساد

په وجه د رکعاتو د اعادي منله

سوال: که مقيم امام پسي مسافر مقتدي اقتداء او کړي اود مونځ په دوران کښي مونځ فاسد شي نو دا مسافره خومره رکعته اعاده کوي؟
الجواب: دا مسافره د اقتداء د فساد په وجه دوه رکعته اعاده کوي.
کما في الشرح الكبير ص: ۵۴۲ اما لو افسد صلاته بعد ما اقتدى بالمقيم في الوقت فانه يصلي ركعتين لزوال الاقتداء ﴿١﴾.

صدقة الفطر په دوه مسکينانو باندې تقسيمول جائز دی

سوال: آیا صدقة الفطر دوه مسکينانو باندې تقسيمول جائز دی؟
الجواب: جائز دی.

کما في شرح التوير على ردالمحتار ص: ۳۶۷ جاز دفع

﴿غنية المستملی المعروف بالکبرى ۵۰۰ فصل في صلاة المسافر﴾

کل شخص فطرته الی مسکین او مسکینين ﴿١﴾ و کذا فی البحر ص: ۲۵۲ ﴿٢﴾.

د موجوده کرښي په اعتبار سره د مهر فاطمي مقدار

سوال: د مهر فاطمي مقدار خومره دي؟

الجواب: مهر د بي بي فاطمي دولس نيم اوقيه دي (ابوداؤد) ﴿٣﴾ چه دا يوسل يوديرش توله او دري ماشي سپين زردی. ﴿٤﴾ او شپړشلي روپي فی توله حساب سره پنځلس زره اووه سوه او پنځوس روپي تقريباً جوړيږي.

﴿١﴾ (الدر المختار على هامش ردالمحتار ۲: ۸۵ باب صدقة الفطر)

﴿٢﴾ قال العلامة ابن نجيم: قال في الفتاوى الظهيرية ولا يكره التأخير ولم يتعرض في الكتاب لجواز تفريق صدقة شخص على مساكين وظاهر ما في التبيين وفتح القدير ان المذهب المنع وان القائل بالجواز انما هو الكرخي وصرح الرلوالجى وقاضى خان وصاحب المحيط والبدائع بالجواز من غير ذكر خلاف فكان هو المذهب كجواز تفريق الزكاة واما الحديث المأمور فيه بالاغنياء فيفيد الاولوية وقد نقل في التبيين الجواز من غير ذكر خلاف.
(البحر الرائق ۲: ۲۵۶ قبيل كتاب الصوم)

﴿٣﴾ عن ابى سلمة قال سألت عائشة عن صداق رسول الله ﷺ فقالت ثنتا عشرة اوقية ونش فقلت وما نش قالت نصف اوقية. (سنن ابى داؤد ۱: ۲۹۴ باب الصداق) وعن ابى سلمة بن عبد الرحمن رضى الله عنه انه قال سألت عائشة رضى الله عنها: كم كان صداق رسول الله ﷺ؟ قالت كان صداقه لا زواجه اثنتى عشرة اوقية ونش، قالت: اتدرى ما النش؟ قال: قلت: لا، قالت: نصف اوقية، فتلک خمس مائة درهم، فهذا صداق رسول الله ﷺ.

لازواجه. (الصحيح لمسلم ۱: ۲۵۸ باب الصداق كتاب النكاح)

﴿٤﴾ حضور ﷺ خيلي لور سيده النساء فاطمة الزهرا رضی الله عنها له کوم مهر مقرر کړي وو هغې ته مهر فاطمي وائي د عهد رسالت د اوزانو مطابق دا دولس نيم اوقيه سپين زرو باندې شوې وو. [بقية حاشيه په راروانه صفحه]

په شریکینو کښې یو ته میراث یا هدیه او هبې سره

ملاؤ شوی رقم کښې به دویم کس شریک نه وی

سوال: زید او عمرو دواړه شریک وو. اچانک زید ته په میراث کښې څه مال ملاؤ شو یا سلطانی جائزه یا هبه یا هدیه سره څه مالونه ملاؤ شو. اوس به دا مالونه صرف د زید وی یا په دې کښې به عمرو هم شریک وی؟

الجواب: دا مالونه به صرف د زید وی په دې کښې به دواړه شریک نه وی.

کما فی المبسوط ص: ۱۸۹ جلد ۱۱ ﴿۱﴾ ولا یشارک احدهما صاحبه فیما یرث من

میراث ولا جائزۃ یجیزها السلطان له او هبه او هدیه ﴿۲﴾.

[بقیه حاشیه]... او یو اوقیه د څلویښتو درهمو برابر وی دغسې دولس نیم اوقیه پنځه سوه درهم شو، یو اوقیه ۵، ۱۰ توله وی نو دولس نیم اوقیه ۲۵، ۱۳۱ تولو برابر شو، یعنی یو سل یو دیرش تولې او درې ماشه، اوس پنجابی توله ۶۶۴، ۱۱ گرام وی، نو په دې حساب سره مهر فاطمی تقریباً ۵۳۱ گرام سپین زر جوړیږي، او زمونږ سرحدی توله چه دا ۱۵، ۱۲ گرام وی، په دې حساب سره تقریباً ۵۹۵ گرام سپین زر جوړیږي او دا احوط دی. ددې نه علاوه په مهر فاطمی کښې نور اقوال هم شته، د مولانا مفتی محمود حسن صاحب گنگوهری د تحقیق مطابق مهر فاطمی ۴۰۰ مثقال چه دا یونیم سل توله سپینو زرو برابر دی. (ما هنامه نظام جولائی ۱۹۲۵ء) دا قول د مولانا سید احمد رضا بجنوری هم دی. (انوار الباری شرح بخاری ۴: ۲۱)، اود بعضې محققینو په نزد د (۱۴۰) توله سپینو زرو برابر دی. (نظام الفتاویٰ ۲: ۲۰۸) اود ۱۳۱ توله درې ماشې قول د حضرت مفتی عزیز الرحمن دیوبندی رحمته الله اود مولانا مفتی محمد شفیع رحمته الله دې او هم دا زمونږ په نزد ماخوذه به دې پس دومره سپین زر چه زمونږ په زمانه کښې په څومره کاغذی روپو کښې ملاویږي دغومره روپي به په مهر فاطمی کښې ورکولې شی. (از مرتب)

﴿۱﴾ (المبسوط للسرخسی ۱۱: ۱۸۹ باب خصومة المفاوضین فیما بینهما)

﴿۲﴾ وفي الهندية: ولا یشارک فیما یرث من میراث ولا جائزۃ یجیزها السلطان ولا الهبة ولا الصدقة کذا فی فتاویٰ قاضی خان ولا الهدیه هکذا فی المبسوط.

(فتاویٰ عالمگیری ۲: ۳۰۹ الفصل الثانی فی احکام المفاوضة)

په قرض مؤجل باندي مصالحت کولو سره د

معجل په صورت کښې دکم رقم اضطرار مسئله

سوال: دزید په عمر باندي زر روپي قرض مؤجل وی. زید په دې باندي مصالحت اوکړو چه عمرو دې ماته پنځه سوه روپي فی الحال راکړي نو عمرو به بری شی، آیا دا مصالحت جائز دي؟

الجواب: دا مصالحت دامام ابو یوسف رحمته الله د قول مطابق جائز دي.

کما فی تکملة ردالمحتار ص ۱۷۹ جلد ۲ ذکر فی شرح الکافی للاسيجاني جواز هذا الصلح مطلقا علی قیاس قول ابی یوسف لانه احسان من المديون فی القضاء بالتعجيل واحسان من صاحب الدين فی الاقتضاء بحط بعض حقه ﴿۱﴾.

د تعلیقي طلاق یو صورت او د هغې نه د خلاصی طریقہ

سوال: که څوې خپل پلار ته او وائي چه که زه ستا کور ته راغلم نو په ما به خپله ښځه په درې طلاقو طلاقه وی، نو دې نه به د خلاصی لارڅه وی؟

الجواب: که پلار دا کور خرڅ کړي نو څوې دې کور ته داخلیدي شی.

کما فی الهندية ص ۷۱ جلد ۲ لو حلف لا یدخل دار فلان هذه فباع فلان الدار فدخل الحالف لا یحنت عند ابی حنیفة و ابی یوسف ﴿۲﴾.

﴿۱﴾ (تکملة ردالمحتار ۲: ۱۹۹ فصل فی دعوی الدين)

﴿۲﴾ (فتاویٰ عالمگیری ۲: ۷۱ الباب الثالث فی اليمين علی الدخول)

قال ابن عابدین: وفي الخانية حلف لا یدخل دار زید ثم حلف لا یدخل دار عمر و فباعها زید

من عمرو وسلمها اليه فدخلها الحالف حنت فی اليمين الثانية عنده لان عنده المستحدث

بعد اليمين یدخل فیها لو مات مالک الدار فدخل لا یحنت لانقالها للورثة.

(ردالمحتار هامش الدر المختار ۳: ۹۱ مطلب لا یدخل دار فلان کتاب الايمان)

طلاق. طلاق. طلاق. د مور خور. وئیلو حکم

سوال: که یو سرې خپلې ښځې ته او وائی: طلاق طلاق طلاق مورې خورې، په دې سره طلاق واقع کیږي او که نه؟

الجواب: په طلاق، طلاق، طلاق.. کښې حکم (دې) یا (نه دې) نه دې ذکر شوې. په دې وجه دې سره طلاق واقع کیدل بې قاعدې امر دې او که په عرف کښې حکم (دې) مرادوی نودا معلومه نه ده چه د تکرار نه تاکید مراد دې او که استنیاف او تکثیر. نود تکرار په تقدیر باندې به یو طلاق رجعی واقع کیږي اود تکثیر په تقدیر باندې درې طلاقه واقع کیږي، او ښځې ته مور یا خور وئیلو سره طلاق نه واقع کیږي.

کما فی ردالمحتار ۳: ۴۷۰ او حذف الکاف لغابان قال انت امی ﴿۱﴾.

ښځه خپل خاوند ته یا خپل خان ته د طلاق ورکولو مسئله

سوال: ښځه خپل خاوند ته طلاق ورکولې شی او که نه؟ او خپل خان ته طلاق ورکولې شی یا نه؟

الجواب: د طلاق اختیار مند صرف خاوند دې:

لحديث ابن ماجة والدارقطني، الطلاق لمن اخذ بالساق ﴿۲﴾

البته که خاوند ښځې ته د طلاق ورکولو اختیار ورکړي نو خپل خان

ته طلاق ورکولې شی. ﴿۳﴾

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: قوله: او حذف الکاف لغا: بان قل انت امی ومن بعض الظن جعله من باب زيد اسد در منتقى عن القهستاني قلت ويدل عليه ما ذكره عن الفتح من انه لا بد من التصريح بالاداة. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

﴿۲﴾ عن ابن عباس قال اتى النبي ﷺ رجل فقال يا رسول الله سيدى زوجنى امته وهو يريد ان يفرق بينى وبينها قال فصعد رسول الله ﷺ المنبر فقال يا ايها الناس ما بال احدكم يزوج عبده امته ثم يريد ان يفرق بينهما انما الطلاق لمن اخذ بالساق.

(سنن ابن ماجة ۱: ۱۵۲ باب طلاق العبد)

﴿۳﴾ قال الحصكفي: قال لها اختارى او امرک بيدک (بقية حاشيه په راروانه صفحه)

د طلاق په نیت سره ښځې ته مور، خور یا ترور وئیل

سوال: که خاوند ښځې ته د طلاق په ارادې سره مور، خور، یا ترور او وائی نودا طلاق واقع کیږي یا نه؟

الجواب: دا الفاظ ښځې ته وئیل مکروه دی لیکن طلاق پرې نه واقع کیږي و فی ردالمحتار ۳: ۴۷۰ وینځی ان یكون مکروها ﴿۱﴾.

ښځې سره لواطت د حرمت مصاهرت موجب نه دي

سوال: ښځې سره لواطت د حرمت مصاهرت موجب دي یا نه؟

الجواب: دا د حرمت مصاهرت موجب نه دي.

وكذا لو وطئ في دبرها لا تثبت به الحرمة كذا في التبيين، هندية ۱: ۲۷۵ ﴿۲﴾.

(بقية حاشيه) ينوي تفويض الطلاق او طلقى نفسك فلها ان تطلق، قال ابن عابدين: قوله او طلقى نفسك، هذا تفويض بالصريح ولا يحتاج الى نية والواقع به رجعى وتصح فيه نية الثلاث. (الدرالمختار مع ردالمحتار ۲: ۵۱۵ باب تفويض الطلاق)

﴿۱﴾ قال ابن عابدين: (قوله يكره) جزم بالكراهة تبعاً للبحر والنهر والذي في الفتح وفي انت امی لا يكون مظاهراً وينبغي ان يكون مكروهاً فقد صرحوا بان قوله لزوجه يا اخية مكروه وفيه حديث رواه ابو داود ان رسول الله ﷺ سمع رجلاً يقول لامرأته يا اخية فكره ذلك ونهى عنه ومعنى النهى قربه من لفظ التشبيه ولو لاهذا الحديث لا يمكن ان يقال هو

ظهار لان التشبيه في انت امی اقوى منه مع ذكر الاداة ولفظ يا اخية استعارة بلا شك وهي مبنية على التشبيه لكن الحديث افاد كونه ليس ظهاراً حيث لم يبين فيه حكماً سوى الكراهة والنهى فعلم انه لا بد في كونه ظهاراً من التصريح باداة التشبيه شرعاً ومثله ان يقول لها يا بنتى او يا اختى ونحوه. (ردالمحتار هامش الدرالمختار ۲: ۶۲۶ باب الظهار)

﴿۲﴾ (فتاوى عالمگیری ۱: ۲۷۵ الباب الثالث القسم الثاني المحرمات بالصهرية)

دیپارہ د بازار نہ طعام او خوراک راورلو اوپہ تبلیغی باندی ئی او خورلو، آیا تبلیغی دیپارہ دا خوراک جائز دی؟

الجواب: فقہائی کرامو د امام کرخی پہ قول باندی د جواز فتویٰ ورکری دہ: **کما فی رد المحتار (۲۳۵:۵)** قوله اکتسب حراماً، توضیح المسئلة ما فی التارخانیۃ حیث قال رجل اکتسب مالاً من حرام ثم اشترى فهذا علی خمسة اوجه اما ان دفع تلك الدراهم الی البائع اولاً ثم اشترى منه بها او اشترى قبل الدفع بها ودفعها، او اشترى قبل الدفع بها ودفع غیرها او اشترى مطلقاً ودفع تلك الدراهم او اشترى بدراهم آخر ودفع تلك الدراهم وقال الكرخی فی الوجه الاول والثانی لا یطیب وفی الثلاث الاخیرة یطیب وقال ابوبکر لا یطیب فی الكل لكن الفتویٰ الآن علی قول الكرخی دفعاً للخرج علی الناس وههنا تحقق الشق الرابع ﴿۱﴾.

د فصل نہ د عشر جداکیدو نہ بغیر دھنی د خورلو حکم

مسئلہ: د کومی غلی او فصل نہ چہ عشر نہ وی ورکری شوہی دھنی نہ بہ خوراک نہ خورلی کیری او کله چہ عشر د غلی نہ جدا کری شی نود باقی غلی نہ خوراک کولی شی. (عالمگیری وغیرہ) ﴿۲﴾

﴿۱﴾ (رد المحتار هامش الدر المختار ۲۳۳:۳ مطلب اذا اکتسب حراماً ثم اشترى فهو علی خمسة اوجه باب المتفرقات)

﴿۲﴾ وفی الہندیہ: ولا یأکل شیاً من طعام العشر حتی یؤدی عشرہ کذا فی الظہیریۃ وان افرز العشر یحل له اکل الباقی وقال ابو حنیفۃ رحمہ اللہ تعالیٰ ما اکل من الثمرۃ او اطعم غیرہ ضمن عشرہ کذا فی محیط السرخسی فی باب ما یحتسب لصاحب الارض.

(فتاویٰ عالمگیری ۱۸۷:۱ قبیل الباب السابع فی المصارف)

د پیداوار نہ د عشر ورکولوپہ وخت د کرایہ

مزدوری خوکیداری وغیرہ د رقم حکم

مسئلہ: عشر بہ دتول پیداوار نہ ورکولی شی مزدوری، خوکیداری، کرایہ او تخم وغیرہ بہ د عشر نہ نشی جداکولی بلکہ د تولونہ اول بہ عشر ورکولی شی. ﴿۱﴾

د اجاری پہ صورت کسبی د عشر مسئلہ

مسئلہ: د اجاری پہ صورت کسبی عشر پہ مستاجر (زمیندار) باندی دی پہ مؤجر (د زمکی پہ مالک) باندی نہ دی، اودا مفتی بہ قول دی. (رد المحتار) ﴿۲﴾

﴿۱﴾ وفی الہندیۃ: ولا تحسب اجرة العمال ونفقة البقر وکری الانهار واجرة الحافظ وغير ذلك فیجب اخراج الواجب من جمیع ما اخرجته الارض عشراً. (فتاویٰ عالمگیری ۱۸۷:۱ زکاة الزروع والثمار)..... وقال العلامة ابن عابدین: بلارفع مؤن ای کلف الزرع وبلا اخراج البذر لتصریحهم بالعشر فی کل خارج.

(الدر المختار علی هامش رد المحتار ۵۶:۲ باب العشر)

وقال المرغینانی: وکل شیء اخرجته الارض مما فیہ العشر لا یحتسب فیہ اجر العمال ونفقة البقر، قال ابن الہمام: وکری الانهار واجرة الحارس وغير ذلك یعنی لا یقال بعدم وجوب العشر فی قدر الخارج الذی بمقابلة المؤنة بل یجب العشر فی الكل.

(هدایۃ مع فتح القدر ۱۹۳:۲ باب زکاة الزروع والثمار)

﴿۲﴾ قال الحصکفی: والعشر علی الموجر..... وقال علی المستاجر..... وفی الحاوی وبقولہما ناخذ. وقال ابن عابدین: قلت لکن فی زماننا عامة الاوقاف من القری والمزارع لرضا المستاجر بتحمل غراماتها ومؤنها یتأجرها بدون اجر المثل بحيث لا تفی الاجرة ولا اضعافها بالعشر او خراج المقاسمة فلا ینبغی العدول عن الافتاء بقولہما فی ذلك لانہم فی زماننا یقلرون اجرة المثل بناء علی ان الاجرة سالمة لجهة..... (بقیہ حاشیہ پہ راروانہ صفحہ ۵۸۶)

د مزارعت پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ

مسئلہ: د مزارعت پہ صورت کنبی بہ مالک او مزارع ہریو دخیلی خیلی حصی نہ عشر ادا کوی کله چه تخم د مزارع د طرفه وی (الدر المختار) (۱)

د عاریت پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ

مسئلہ: مسلمان ته د عاریت پہ صورت کنبی بہ عشر پہ مستعیر باندی وی (۲)

(بقیه حاشیہ) الوقف ولا شیء علیہ من عشر وغیرہ اما لو اعتبر دفع العشر من جهة الوقف وان المستأجر ليس عليه سوى الاجرة فان اجرة المثل تزيد اضعافا كثيرة كما لا يخفى فان امكن اخذ الاجرة كاملة يفتى بقول الامام والافقولهما يلزم عليه من الضرر الواضح الذي لا يقول به احد. (ردالمحتار هامش الدر المختار ۲: ۶۰ مطلب هل يجب العشر على الزارعين في الاراضي السلطانية)

﴿۱﴾ قال الحصكفي: وفي المزارعة ان كان البذر من رب الارض فعليه ولو من العامل فعليهما بالحصّة، قال ابن عابدين: ولو دفع الارض العشرية مزارعة ان البذر من قبل العامل فعلى رب الارض في قياس قوله لفسادها وقالوا في الزرع لصحتها وقد اشتهر ان الفتوى على الصحة وان من قبل رب الارض كان عليه اجماعاً..... وفي البدائع من ان المزارعة جائزة عندهما والعشر يجب في الخارج والخارج بينهما فيجب العشر عليهما. (الدر المختار مع ردالمختار ۱: ۶۱ مطلب هل يجب العشر على المزارعين في الاراضي السلطانية)

﴿۲﴾ قال الحصكفي: وقالوا (العشر) على المستأجر كمستعير مسلم، قال ابن عابدين: ووجه زفر على المعير لانه لما اقام المستعير مقامه لزمه كالمؤجر قلنا حصل للمؤجر الاجر الذي هو كالخارج معنى بخلاف المعير وقيد بالمسلم لانه لو استعارها ذمی فالعشر على المعير اتفاقاً لتفويته حق الفقراء بالاغارة من الكافر كذا في شرح درر البحار ای لكونه ليس اهلاً للعشر لكن في البدائع لو استعارها كافر فعندهما..... (بقیه حاشیہ پہ راروانہ صفحہ)

د فصل د خرخولو پہ صورت کنبی د عشر مسئلہ

مسئلہ: کہ فصل د پو خوالی پہ صورت کنبی خرخ کری نو عشر بہ پہ بائع باندی وی او کہ د پو خوالی نہ مخکینی ئی خرخ کری نو عشر بہ پہ مشتری باندی وی (الدر المختار) (۱)

د اهل حرب د پاره معاون او جاسوسی کونکی منافق مسلمانانو حکم

سوال: کہ منافق مسلمان د مال دولت حاصلولو دپاره داهل علم او اهل اسلام پہ خلاف کافرانو دپاره جاسوسی کوی او اهل اسلام ته ضرر او نقصان رسولو باندی راضی وی نو دهغوی خه حکم دی؟

الجواب: دا د اهل حرب پہ حکم کنبی دی او مباح الدم او مباح الاموال ذی. (کما فی فتاویٰ الکاملية ۶۵۱ - ۲)

﴿بقیه حاشیہ﴾ العشر عليه وعن الامام روايتان في رواية كذلك وفي رواية على المالك. (الدر المختار مع ردالمختار ۲: ۶۰ مطلب هل يجب العشر على الزارعين في الاراضي الخ) ﴿۱﴾ قال الحصكفي: ولو باع الزرع ان قبل ادراكه فالعشر على المشتري ولو بعده فعلى البائع. (الدر المختار على هامش ردالمختار ۲: ۶۰ مطلب هل يجب العشر على الزارعين الخ) ﴿۲﴾ قال الشيخ محمد كامل ابن مصطفى: في فتح الثغر الوهراني لمادعي الناس سلطان الجزائر الى جهاد الكفار الذين استولوا على ثغر وهران جاؤا اليه من كل فج عميق وكان هذا غير حال القبائل العامرية واما بنو عامر فانهم كانوا في ذلك على فرق منهم من لجأ لحصون العدو مدافعا عن نفسه ومعيناً للعدو بسيفه وفلسه فكانوا يقاتلون المسلمين مع عدوهم ويدفعون عنه ويغزون على الحجلة المنصورة بالله تعالى حتى انهم كانوا على المسلمين اشد ضرراً من الكافرين وهكذا كان بعض القبائل، والظاهر ان حكم هؤلاء حكم اهل دار الحرب في قتلهم واخذ مالهم واما اولادهم فلا يقتلون ولا يكونون فينا وانما ابيح قتل البالغين منهم لكونهم رداً للعدو الحرب ومعينون له بانفسهم. (الفتاوى الكاملية في الحوادث الطرابلسية ۲۵۱ كتاب الجنایات)

جہاد مقدس عبادت او انسداد فساد دے

سوال: کفار حکمرانان او ددوی د اثرلاندي حکمرانان جہاد تہ دہشت گردی وائی آیا دا صحیح دہ؟

الجواب: جہاد یو مقدس عبادت دے دا د فساد بندولو دپارہ اکسیر (مجرب) دے بخلاف الکفار چہ دوی د فساد پہ خورلو کنبی مبتلا دی. (۱)

﴿۱﴾ قال الامام ولی الله الدهلوی: اعلم ان اتم الشرائع واکمل التوامیس هو الشرع الذی یؤمر فیہ بالجہاد وذلك لان تکلیف الله عباده بما امر ونهی مثله کمثل رجل مرض عبیدہ فأمر رجلاً من خاصته ان یسقیهم دواءً، فلوانه قهرهم علی شرب الدواء وأوجره فی افواههم لکان حقاً لکن الرحمة اقتضت ان یبین لهم فوائد الدواء یشربوه علی رغبة فیہ، وان یخلط معه العسل لیتعاضد فیہ الرغبة الطبیعیة والعقلیة ثم ان کثیراً من الناس یغلب علیهم الشهوات الدنیة والاخلاق السبعیة ووساوس الشیطان فی حب الریاسات ویلصق بقلوبهم رسوم آبائهم فلا یسمعون تلك الفوائد ولا یذعنون لما یأمر به النبی ﷺ ولا یتاملون فی حسنه فلیست الرحمة فی حق اولئک ان یقتصر علی اثبات الحجة علیهم بل الرحمة فی حقهم ان یقهروا لیدخل الايمان علیهم علی رغم انفسهم بمنزلة ایجاد الدواء المر ولا قهر الا بقتل من له منهم نکایة شدیدة وتمنع قوی او تفریق منعتهم وسلب اموالهم حتی یصيروا لا یقدرون علی شیء..... فالرحمة التامة الکاملة بالنسبة الی البشر ان یهدیهم الله الی الاحسان وان یکبح ظالمهم عن الظلم وان یصلح ارتفاقاتهم وتدبیر منزلهم وسیاسة مدینتهم، فالمدن الفاسدة التی یغلب علیها نفوس سبعیة ویكون لهم تمنع شدید انما هو بمنزلة الاکلة (هو مرض معروف) فی بدن الانسان لا یصح الانسان الا بقطعه، والذی یتوجه الی اصلاح مزاجه واقامة طبیعته لا بد له من القطع والشر القلیل اذا کان مفضیاً الی الخیر الکثیر واجب فعله. (حجة الله البالغة ۲: ۱۷۰ مبحث الجہاد)